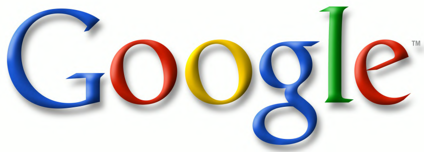
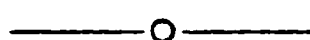

IZVESTJA
muzejskega društva za Kranjsko.

Uredil

Anton Koblar.

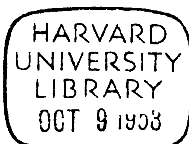
Izdalo in založilo „Muzejsko društvo za Kranjsko".

Letnik XV.

LJUBLJANA.
Natisnila J. Blasnikova tiskarna
1905.

PRINTED IN YUGOSLAVIA

HARVARD
UNIVERSITY
LIBRARY
OCT 9 1953

KAZALO.

Razprave.

Metelčica v šoli. *Viktor Steska* 1
Dva slovenska ex-jezuita (ob koncu 18. veka). *Dr. Fran Ilešič* . . 38
P. Gabriel Gruber. *Viktor Steska* 41
Valentin Mencinger, ljubljanski slikar (1702 do 1759). *Viktor Steska.* 49
Ivan Krst. Tkalčić. *Janko Barlè* 77
Pohlinova »Bibliotheca Carnioliae« v rokopisu licejske knjižnice. *Dr. Ivan Prijatelj* 84
Iz stiškega arhiva. *Ivan Vrhovnik* 91
Preiskovanje vodâ za pitje in domačo porabo na Kranjskem. *Dr. E. Kramer* 101
»Collegium Carolinum Nobilium« v Ljubljani. *Viktor Steska* . . . 153
Gašpar Švab. *Ivan Vrhovnik* 157
Slovenski knjižni trg pred sto leti. *Ivan Vrhovnik* 162
Nelson v Ljubljani. *Viktor Steska* 168

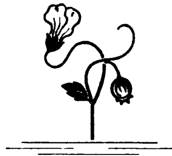
Mali zapiski.

Stoletnice in druge obletnice. *V. Steska* 47
Nesreea pred 100 leti v novi Štifti na Štajerskem. *V. Steska* . . 48
Kdaj je prišel Gruber v Ljubljano? *I. Vrhovnik* 98
Schillingovi zvonovi *I. Vrhovnik* 99
Prešernovega spomenika stavbišče in okolica leta 1738. *I. Vrhovnik* 171
Odkod ime Kolezija? *I. Vrhovnik* 173
Majhen dopolnek Vodnikovemu životopisu. *I. Vrhovnik* 174
Pohlinova »Bibliotheca Carnioliae«. *Dr. Fran Ilešič* 174
Doslej neznan župan ljubljanski. *A. Aškerc* 175
Krstna imena v ljubljanskem mestnem arhivu. *A. Aškerc* 175
Abraham a Santa Clara. *V. Steska* 175

Slovstvo.

Stran
Slovenci v šomodski županiji na Ogrskem 175
Kruci na Spodnjem Štajerskem 176
Dr. Vladimir Levec: Pettauer Studien. *V. Steska* 176

Imenik članov »Muzejskega društva za Kranjsko« v letu 1905 . . 176
Znanstvene korporacije in društva, s katerimi je »Muzejsko društvo za Kranjsko« v zvezi in zamenjava publikacije 182

IZVESTJA

Muzejskega društva za Kranjsko.

Letnik XV. 1905. Sešitek 1. in 2.

Metelčica v šoli.

Spisal **Viktor Steska.**

Popovič in Kopitar sta se že izrazila, da je latinica nezadostna za pisavo slovenskega jezika. Dobrovsky je pa šel korak dalje in je v svoji češki slovnici celò nekoliko spremenil češki črkopis. Teh nazorov sta se oprijela tudi slovenska slovničarja Peter Dainko na Štajerskem in Frančišek Metelko na Kranjskem. Prvi je izdal l. 1824. »Lehrbuch der Windischen Sprache« in v njej vpeljal nekaj posebnih črk; po njem se imenuje njegov črkopis »dajnčica«; Metelko je pa izdal svojo slovnico »Lehrgebäude der Slowenischen Sprache etc.« l. 1825. in spopolnil latinico z novimi črkami. Temu črkopisu pravimo »metelčica«.

Zoper obe pisavi se je pričel boj, a zlasti ognjevit je bil zoper metelčico, ker so se ga udeleževali skoro vsi boljši slovenski pisatelji tedanje dobe.

Metelčico so gojili in branili: Janez Zalokar, Frančišek Jelovšek, Jožef Burger, nekaj časa Blaž Potočnik in naposled Kopitar.

Nasprotnikov, ki so posegli v boj, je bilo več. Dr. Jakob Zupan (Horatius) se je oglasil l. 1831. v »Carinthii« zoper metelčico. Odgovoril mu je Jožef Burger (I. B.) v istem listu. Leta 1832. je izdal A. J. Murko novo slovensko slovnico in l. 1833. slovar, obe knjigi v bohoričici. Slomšek (Lubomir) je naznanil v »Carinthii« ta veseli pojav v slovenskem slovstvu

in pohvalil pisatelja, da je ohranil bohoričico: »Dokler možje, kakor Murko, Jarnik itd. pišejo po starem, nikari ne begajte učiteljev in ne ovirajte slovstva!« Jarnik je namreč l. 1832. izdal »Versuch eines Etymologikon's etc.« tudi v bohoričici. Na Kranjskem je pa podirala metelčico »Čbelica«, ki je od l. 1830. izhajala v bohoričici. Leta 1832. je Prešeren s »sršenom« in s sonetom »Črkarska pravda« naravnost napadel metelčico. Čeh Čelakovsky je radi tega pohvalil Prešerna v svoji oceni prvih treh zvezkov »Čbelice« v časopisu »Českeho Museum« l. 1832.

Čop je ponemčil ta spis, ga objavil v »Illyrisches Blatt« l. 1833. štev. 6—8. in pridejal svoje pristavke in popravke. Tu se je Čop odločno izrazil zoper metelčico. Njegove besede so bile bojni klic. Metelkovci so se oglasili že v štev. 10. istega lista. Na to je Čop obširno odgovoril v štev. 13, 14., 15. in 17. Spis je naslovil: »Slowenischer ABC-Krieg.« Temu spisu so Metelkovci odgovorili v dokladi k štev. 22. Tudi temu odgovoru se je uprl Čop v štev. 23. s spisom: »Slowenischer ABC-Krieg Nr. 2.« Zdaj je pa posegel v boj Kopitar, ki je ponatisnil svoje pismo na Metelka v štev, 27: »Ein Wort über den Laibacher ABC-Krieg, aus einem Briefe aus Wien an Hrn. M***.« Tudi tej razpravi je odgovoril Čop v prilogi k štev. 30: »Slowenischer ABC-Krieg Nr. 3.« Temu spisu je pridejal Prešeren: »Literarische Scherze in August Wilchelm v. Schlegel's Manier.« V tej zbirki je tudi sonet: Apel in čevljar.

Tako se je končala v našem slovstvu glasovita abecedna vojska ali črkarska pravda. Marn, ki je to vojsko natančneje popisal [1]), sodi na kratko o tem prepiru [2]): »Črkarska pravda ali abecedna vojska je sicer mnoge razprla, nekatere hudo ranila, nekaterim celo zgrenila njihovo delovanje na slovstvenem polju; pa je tudi mnoge vzbudila, zlasti neduhovnike, da so se marljivo pečati jeli z dotlej zanemarjeno slovenščino«.

---

[1]) Jezičnik. IX, 30—45.

[2]) Jezičnik. X, 47.

Pa ne samo v slovstvu je vzbudila metelčica toliko šuma in hrupa, marveč tudi v šoli, kar je bilo doslej javnosti manj znano. To abecedno vojsko žele pojasniti naslednje vrstice [8]).

C. kr. gubernij v Ljubljani sporoča 6. aprila 1833. št. 6563 konzistoriju: Naučna dvorna komisija na Dunaju vprašuje z ozirom na gubernialno poročilo z dne 21. decembra 1832., je li res:

1. da je v provinciji mržnja proti knjigam, tiskanim z novimi črkami;

2. da v več dekanijah niso pripuščene knjige, natisnjene z novimi črkami, ker dajo stari pisavi prednost ne le kmetiški ljudje, ampak tudi učitelji in duhovniki;

3. da se abecednika, ki se ga je s starimi črkami do l. 1831. vsako leto v Ljubljani razpečalo 5—6000, zdaj z novimi črkami tako malo proda;

4. da se pa dobro razpečava abecednik s starimi črkami, ki ga prodaja knjigotržec Hohn;

5. da se je prav radi tega prodalo komaj 30 izvodov male slovenske slovnice in slovenske računice (obe tiskani z novimi črkami) od novembra 1831. do novembra 1832.;

6. da je ta mržnja radi tega, ker so vse druge knjige natisnjene z latinskimi črkami;

7. da bi konzistorij v dosego edinosti rad privolil, da se knjige zopet natisnejo s starimi črkami. — Tudi gubernij naj se o tem izrazi.

Gubernij prosi odgovora na ta vprašanja do 11. maja 1833.

Kmalu nato 14. maja 1833. je gubernij zopet sporočil konzistoriju, da je naučna dvorna komisija ukazala 16. februvarja:

1. Knjigovezu Hohnu naj se prepove novo izdanje evangelijske knjige in abecednika. Te njegove knjige se ne smejo dopuščati v šolah.

2. Naj se poizve, kako bi se razpečavala slovenska poštevanka.

---

[8]) Tvarina je posneta po listinah kn. šk. ordinarijata ljubljanskega Šolske reči. Fasc. 1. P. $^{8}/_{5}$.

3. Naj se kmalu vpošljeta slovenski šolski knjigi, ki ji prireja profesor Metelko.

Konzistorij je na to poslednje naročilo odgovoril 4. junija: 1. Hohnu ne more prepovedati natiska, pač pa hoče zabraniti vporabo njegovih knjig po šolah. 2. Poštevanka ni potrebna, ker jo namestuje ustna vaja. 3. Od prof. Metelka prevedeno berilo za kmetiške šole se je že vposlalo, a je bilo vrnjeno, češ, da naj se še določi, kaj naj se tiska s tiskovnimi črkami in kaj s pisnimi Druge knjige pa Metelko še ni dovršil.

Na prvo naročilo pa konzistorij ni mogel takoj odgovoriti, marveč je moral poizvedovati, kako sodijo ljudje o metelčici. Najprej je vprašal ravnatelja normalke Janeza Schlackerja (14. maja 1833.), naj se izjavi, kake izkušnje ima glede prodaje starih in novih knjig v primeri s prodajo v prejšnjih letih, ko so bile še samo knjige s starimi črkami. Dalje naj tudi naznani, koliko zaloge je še novih knjig in v kolikem času bi se razpečale. Schlacker je odgovoril 30. maja, da se more izjaviti le o abecedniku. Ta se tiska pri knjigotržcu Lichtu in pri Hohnu s starimi črkami. Abecednika se je prodalo na leto navadno 3—4000 izvodov. Od leta 1829. do julija 1832. se je prodalo novega abecednika le 3000 izvodov in poslej le 800. Knjigotržca Licht in Hohn sta pa prodala od l. 1829. do zdaj vsako leto 2—3000 starih abecednikov. Novega abecednika je le še malo v zalogi, in sicer abecednika dunajske založbe nekaj nad 2000 izvodov in bo v prihodnjem letu razpečan, nemško slovenskega abecednika 1197 izvodov (vsako leto se rabi 1500 do 2000 izvodov) in »številstva za slovenske šole« itd. 1. del pa 1690 izvodov. V poldrugem letu se je prodalo le 17 izvodov. Schlacker je temu odgovoru dodal še izpisek, kako se je prodajal abecednik od l. 1825. do 1832 Od l. 1825. do 1829. je bilo prodanih 13.000 s pečatom zaznamovanih in od l. 1829. do 1831. 6000 nezaznamovanih abecednikov s starimi črkami, torej v 5 $^{1}/_{2}$ letu 19.000. Od l. 1829. dalje se je s pečatom zaznamovalo novih abecednikov 3997; od teh je bilo pridržanih za uboge učence 999, torej se jih je prodalo okoli 3000.

Konzistorij je zahteval nadalje izjavo višjega šolskega nadzornika kanonika Frančiška Kagnusa. Ta je odgovoril 23. maja: Že prej izraženo željo, da bi se izpopolnil slovenski črkopis, so nekateri najnovejši čas poostrili celo s trditvijo, da latinica ne more izraziti vseh slovenskih glasov. To bi pa bilo resnično le tedaj, ako bi hoteli vsak glas označiti z eno samo latinsko črko, česar pa tudi drugi jeziki ne poznajo in tudi ne zahtevajo. Profesor jezikoslovja na tukajšnjem liceju, Metelko, je izdal l. 1825. slovensko slovnico, kjer je nadomestil sestavljene črke za posamezne glasove z novimi črkami. Te črke je sprejel kanonik in višji šolski nadzornik na Goriškem Stanič (Stanig) v svojo sicer z latinico natisnjeno črkovno tabelo, in sicer kot dostavek, ter je te črke pojasnil s pridejanimi latinskimi črkami. Ker pa je naučna dvorna komisija na Dunaju 22. marca 1828. dovolila rabo te tabele onim šolam primorske in ilirske pokrajine, ki bi jo hotele rabiti, se je dal tudi poslovenjeni abecednik natisniti z novimi črkami vsled gubernialnega dovoljenja 8. avgusta 1828. To je bil prvi poizkus z novimi črkami na šolskem polju. Na stavljena vprašanja pa odgovarjam: 1. Nove črke ljudje vedno bolj mrzé. 2. Nele ljudstvo tudi učitelji in duhovniki žele stare črke nazaj. 3. Knjige z novimi črkami kupujejo le tisti, ki mislijo, da jih pod kaznijo morajo kupovati. 4. Stare knjige se dobro prodajajo, vsaj Hohn se hvali s prodajo. 5. Mala slovenska slovnica in števílstvo bi se bolje prodajali, ko bi bil natisk izšel s starimi črkami. 6. Mržnja se tiče le črk ne pa knjig samih. 7. Dokler se slovničarji ne zedinijo, naj ostanejo stare črke, da ne bo prepira.

Ta vprašanja z odgovorom kanonika Kagnusa je poslal škof Wolf 23. marca v izjavo vsem ljubljanskim konzistorialcem. S Kagnusovim odgovorom so se popolnoma strinjali kanoniki Karol Zorn, Ignacij Muha in Lovro pl. Schluderbach.

Ostali konzistorialci se niso vjemali s Kagnusom, zato je vsak zase odgovoril konzistoriju.

Prošt dr. Luka Burger je pisal 2. junija: Znano je, da se v slovenskem jeziku ne morejo vsi glasovi izraziti z enotnimi

latinskimi črkami, zato je potrebno nekatere glasove zaznamovati s sestavljenimi črkami, samoglasnike pa z nagláski, kar se tudi godi v slovenščini, kakor v drugih slovanskih jezikih. Iz tega je nastala želja naših slovničarjev, naj se latinska abeceda pomnoži z novimi črkami tako, da odslej odpadejo sestavljene in z naglaski opremljene črke. Profesor Metelko je vpeljal v svojo slovnico 12 novih znamenj. Jezikoslovci pa se zdaj prepirajo glede potrebe, števila in oblike teh črk.

Ker so se te črke l. 1828. vpeljale v šolo, naj konzistorij teh črk ne prepove, ampak le pazi na to, da ne bo sovraštva radi njih, zakaj slovničarski boj je jeziku koristen. V ta namen naj se novemu abecedniku na koncu doda pregled stare in nove abecede in nekaj vaj. Takisto se bodo vsi lahko naučili stare in nove pisave. Jezikoslovci se bodo sčasoma že zedinili, katere črke naj bodo nove, in koliko jih je potreba. Ko bi se pa nameravalo odpraviti nove pismenke, bi se moralo zaukazati profesorju Metelku, naj popravi osnovni nauk v svoji slovnici.

Konzistorij naj torej odgovori naučni dvorni komisiji, da nove črke zato niso priljubljene, ker se ljudje še niso zedinili glede potrebe in koristi, števila in oblike novih znamenj, da pa bo konzistorij izkušal preprečiti vsak prepir.

Stolni dekan Urban Jerin se je izjavil 2. junija: Ovadba, da na Kranjskem mrze nove slovenske črke, bi morala sloneti na dokazih, ne pa samo na trditvah. A pokazalo bi se, da jih mrzé le oni učitelji in duhovniki, ki se za uspešen pouk nič ne menijo, ki so jim neznana načela slovenske slovnice in jim tudi morajo neznana ostati, ker sami trdijo, da jih nočejo poznati, in ki sami priznavajo, da se niso nikdar potrudili, privaditi se novim črkam, dalje taki, ki niso nikdar imeli v rokah slovenske slovnice in tudi ne izvedo, kedaj take knjige izidejo, in taki, ki so zadovoljni z mestno jezikovno mešanico, in zato sovražijo napredek slovenskega jezika, ker bi se morali nekoliko potruditi z ukom, da bi si prilastili napredek preteklega pol veka. Na take se pač ne kaže ozirati, saj je znano, da za šolo niso nič storili, marveč jo le ovirali.

Nasprotno pa ni res, da bi bili na dobrih šolah nezadovoljni z novimi črkami, ampak so prav tam zadovoljni s to olajšavo.

Vsaka dobra stvar najde v začetku nasprotnike, tako P. Marko Pohlin s svojimi prenovami, ponesrečeni prevodi nemških šolskih knjig od l. 1770. dalje, Japljev prevod sv. pisma in čistejši Ravnikarjev jezik. Ali ni bilo tako tudi s Hieronimovo Vulgato? Toda mržnja proti novi pisavi je pogostoma le pretveza. Poznam duhovnike, ki pred svojim dekanom skrivajo svoje zanimanje za napredek, ker se ga bojé, in dekane, ki duhovnikom očitajo, če se zanimajo za izobrazbo v materinščini, ali če kupujejo knjige z novo abecedo.

Če pa so okraji, in sicer cele dekanije, ki ne dopuščajo knjig z novimi črkami, kar pa meni ni znano, gotovo to niso tisti okraji, ki vestno izpolnjujejo višje naredbe. Ti bi morali višji oblasti svoje misli pojasniti, ne pa se upirati njenim ukazom. Ko bi se ljudstvo res tako upiralo novim črkam, bi se ne prodalo toliko molitvenikov, kolikor se jih proda, ko so kupovavci vendarle tisti ljudje, ki se še niso učili teh črk po šolah.

Da bi starši svojih otrok radi črk ne pošiljali v šolo, ni meni nič znanega. Vzroki so pač drugi.

Upravo zaloge šolskih knjig so visoke oblasti meni poverile prav v tistih letih, ko se je vpeljala nova pisava. Radi tega se čudim, da je mogel ovadnik visoke oblasti tako nalagati. Pravi namreč, da se je abecednika samo v Ljubljani prodalo 5—6000. Res pa je, da se za Ljubljano ni prodalo niti 10 izvodov med l. 1826.—1831. na leto, ker ta samo slovenska knjiga ni mestnim šolam namenjena. Pa tudi za vso deželo se jih ni toliko prodalo. V šestih letih se jih je natisnilo in prodalo 14.000 slovenskih in 12.000 nemško-slovenskih. Novih abecednikov se je prodalo v poldrugem letu 6000 izvodov. Iz tega sledi, da se je prodalo starih abecednikov za kranjske, primorske in koroške slovenske šole po 2—3000 na leto, novih pa 4000 na leto. Če se jih pa zadnji čas manj proda, moram pripomniti, da se prodajajo zdaj v Ljubljani le za ljubljansko

okrožje, ker imajo posamezna okrožja svoje zaloge, na pr. postojinsko, novomeško, celovško, beljaško, goriško in tržaško. V ljubljanskem okrožju še vedno rajši rabijo starejše izvode novih knjig, kakor pa od šolske zaloge dunajske, ker je papir boljši in ker ni toliko napak v njih.

Iz tega sledi drznost trditve višjega šolskega nadzornika, da le tisti nove knjige kupujejo, ki mislijo, da jih morajo, torej iz strahu pred kaznijo.

Hohnovi ponatiski starih abecednikov se pravzaprav po šolah še rabiti ne smejo, ker je cesar ukazal rabiti Marchnerjevo knjigo. Ko bi pa res nove črke zakrivile propad slovenskih šol, tedaj bi morala šola tam najbolj cvesti, kjer rabijo stare knjige. Ali pa ne uči izkušnja nasprotno?

Tudi višji šolski nadzornik prizna, da slaba prodaja male slovenske slovnice ni odvisna od novih črk. Vzroki so torej drugi. Slovenski šolski evangeliji in male povesti za mestne in celo za kmetiške šole se slabo razpečavajo poleg malega katekizma. In vendar so ti po stari, pomanjkljivi metodi tiskani.

Ni res, da bi se vse druge knjige tiskale s starim črkopisom; da se jih pa večina tiska s staro pisavo, provzročuje to, ker so nabožne knjige namenjene onim, ki so se v mladosti učili prejšnje pisave in se težko privadijo novi.

Res je, da so prej pisali in brali brez teh novih črk. Jasno pa je, da je vpeljava novih črk napredek, da je olajšava in primerna zdravi metodiki.

V Čopov boj proti Kopitarju in Metelku se konzistorij ne bo spuščal. Nova pisava sicer ni dosegla vrhunca popolnosti, pač pa se ne sme vrniti k nemetodičnemu prejšnjemu pouku.

Žal mi je, da sem v tej točki nasprotnik višjemu šolskemu nadzorniku. Tudi ne mislim, da je v novi pisavi vse dobro. Stvar potrebuje razvoja. Toda metodično je gotovo napredek.

Glede Čopove izjave proti metelčici pa prilagam odgovor nekega menda kmetiškega župnika, ki je, kakor se mi dozdeva, zmagovito in popolnoma ovrgel nasprotnikove misli in dokaze.

Kanonik Matej Petermann je odgovoril 4. junija 1833: 1. Že naprej se je vedelo, da ne bodo nove črke ugajale vsem, ker so ljudje že vajeni starih in se ne bodo potrudili, da bi se privadili še novim. 2. Mnogi se za novo pisavo ne menijo: mlajši ljudje pa beró novo pisavo in potrjujejo veljavo nove abecede. Nisem čul, da bi se v kaki dekaniji ne dopuščale nove knjige. Ad 3., 4, 5 se ne morem izreči, ker so mi razmere premalo znane.

Ad 6. Kar je tu rečeno, je vse napačno. Z novimi črkami so doslej tiskali: Mali in Veliki katekizem, 12 knjig Tomaža Kempčana, Premišljevanje Kristusovega trpljenja, Molitvenik Jan. Zalokarja, Pesmi Blaža Potočnika, Šmidovih mladinskih spisov tri zvezke, ki jih je prevel Jos. Burger.

Ad 7. Nepristranski starejši duhovniki, ki se resno ukvarjajo s šolskim poukom, poznajo prednosti nove pisave, mladi duhovniki pa, ki so se učili po Metelkovi slovnici, beró in pišejo spretno novo pisavo. Konzistorij mora torej, kolikor je od njega odvisno, obstoječo pisavo ohraniti in pospeševati. V nasprotnem slučaju bi le napravil zmedo, ki bi imela žalostne posledice za šolski pouk.

Kanonik Jurij Zupan (Supan) je odgovoril 5. junija:

Preden se podpisani glede vprašanj izjavi, želi pojasniti razliko nove in stare pisave. Obe pisavi rabita latinsko abecedo, a s to razliko, da je treba v slovenščini privzeti nekoliko znamenj za one glasove, za katere latinščina nima črk. Razlika je *a)* v zaznamovanju šumevcev, ki se izražajo v stari pisavi z dvojnimi črkami, v novi pa po cirilici z eno samo črko, in sicer zato, ker sestavljene črke otežujejo branje zlasti tedaj, če se mora vsaka črka posebej izgovoriti na pr. *ſ*-hod, *is*-hajati; *b)* v zaznamovanju sikavcev; v stari pisavi imamo dve znamenji *ſ* in *s*, za nemški *ʒ* pa *z*. Dvojni latinski *ſ* in *s* pa zaznamuje v latinščini vedno le isti glas, zato se je za ostri latinski *s* vzelo isto znamenje *s*, za nemški *ʒ* in za mehki *z* pa drugo znamenje, ker nemški *z* pomeni v raznih jezikih tudi mehki *z*; *c)* dalje se je uvedlo posebno znamenje za topljeni *l* in *n* in

za močni *h*; *d)* razlika je tudi v tem, da so vpeljani posebni znaki za tri samoglasnike, in sicer za polglasnik, za visoki *e* in široki *o*. Stara pisava piše v teh primerih *e* ali *o*, *i* ali *u* na pr. ne loči *je* (ist) od *je* (ißt). Pomaga si sicer z naglaskom, a bravec ne ve, jeli to naglasek ali glasovno znamenje. Naposled rabi nova pisava za nemški *schtsch* eno znamenje.

Nova pisava je torej pomnožila abecedo latinsko s tremi črkami za samoglasnike in z deveterimi znamenji za soglasnike. Pod *c)* imenovana znamenja pa niso nova.

Vsled te pomnožitve mora vsakdo, tudi kdor ni Slovenec, prav brati slovenščino, kar prej ni bilo mogoče. V tem oziru ima torej odločno prednost nova pisava. Glede vprašanj:

1. Izboljšanje slovenske pisave je izšlo od nekaterih mislečih in za povzdigo svojih rojakov delavnih mož. Marsikdo je spoznal napredek in se oklenil nove pisave. Segla je v knjige, in celo v šolske knjige. Radi novih črk so ji pa vendar nekateri protivni. Drugi so se je navadili in jo lahko bero, če jim le sploh dotična knjiga ugaja. Z novim črkopisom natisnjene nabožne knjige že bero po vsi deželi. Ker so se tudi nekatere šolske knjige v tem črkopisu natisnile, se otroci nauče te pisave, pa tudi stare, ker so druge knjige natisnjene še v starem črkopisu. Nikoli nisem čul, da bi se ljudstvo upiralo novemu črkopisu.

2. Tudi nisem slišal, da bi v kaki celi dekaniji ne bili sprejeli novih knjig. Kmetiško ljudstvo pa pri tem sploh ni imelo nič opraviti. Da se nekateri upirajo, je vzrok, ker je večina nabožnih knjig natisnjenih v stari pisavi, dalje ker ljudje potrebe in koristi ne uvidevajo in ker so slepo vdani staremu črkopisu. Podpisanemu je le malo takih šol znanih, pa še te niso dosti prida. Ni mu znano, da bi večina duhovnikov in učiteljev želela odpravo te pisave. Želeti pa je, da bi se učiteljiščniki v šoli učili novih črk, kar se doslej še ni zgodilo.

Ad 3 in 4. Koliko se novih katekizmov proda ali starih pri Hohnu, podpisanemu ni znano. Umevno pa je, da se ene izdaje ne more prodati toliko, kolikor prej, ker sta zdaj dve izdaji dovoljeni v šoli. Prva izdaja novega abecednika je že

razprodana in tudi druga se že nagiblje h koncu. Gotovo pa je, da se bo novi abecednik še bolj prikupil, če se mu doda na koncu nova abeceda poleg stare in berilo v dveh predelkih o isti tvarini, toda z obema črkopisoma. Tako se bodo otroci poleg nove igraje naučili še stare pisave. To bo pa tudi navod za one, ki so vajeni starih črk, da se bodo lahko navadili nove. Znano je podpisanemu, da mnogo duhovnikov, in sicer za pouk najbolj vnetih, posebno ljubi novo pisavo. O kaki kazni, ki bi jo bil kdo zapretil onim, ki novega abecednika ne rabijo, ni podpisanemu nič znano.

Ad 5. Računico tudi v nemških šolah malo rabijo, ker se računstvo najlažje uči na tabli.

Če se male slovenske slovnice malo razpeča, je le dokaz, da je ne poučujejo. Vzroka torej ne smemo iskati v črkah, ampak v zanemarjeni dolžnosti. Če se učitelji ne uče slovnice, je tudi ne bodo mogli rabiti in je tudi ne bodo kupovali, naj si bo tiskana z novimi ali starimi črkami.

Ad 6. Ovadba, da se vse druge knjige tiskajo v stari pisavi, je neresnična, ker se je že več tisoč izvodov novih knjig razširilo med ljudstvom, in zadnje delce v novi pisavi je prav preteklo zimo izšlo iz tiskarne. Nabožne knjige s starim črkopisom se pa nahajajo še vedno pri založnikih, in tudi šolska zaloga ima še za več let »Zgodeb«, Evangelijev in molitvenikov.

Ad 7. Ni mi znano, da bi se v konzistoriju čulo o kakem prepiru med kupovavci novih in starih knjig, ali da bi namerjal konzistorij šolske knjige premeniti. Mislim pa, naj bi ostalo pri sedanjem ukrepu. Nova pisava naj ostane, le pri abecedniku naj se doda prej pojasnjeni dostavek. Če je višji šolski nadzornik dodal prilogo »Slowenischer ABC-Krieg«, naj se tudi odgovor na ta spis predloži visokim oblastim.

Jakob Praprotnik, notar kn. šk. pisarne, je spisal svojo izjavo 3. junija:

Ad 1. Ne more se tajiti, da je še velik del naše dežele nasproten pomnoženi abecedi; res pa je tudi, da ima zlasti med mlajšo duhovščino in med vnetimi učitelji mnogo pristašev.

Mlajši duhovniki pišejo z novo abecedo svoje pridige, krščanske nauke in sploh vse svoje slovenske spise, in tedaj vendar niso nasprotniki novi pisavi. Kratko, v deželi imamo dve stranki, prva napada novi črkopis, druga ga zagovarja.

Ad 2. Neznano mi je, če je v naši škofiji kaka dekanija, ki bi ne dovolila novih knjig. Pri konzistoriju ni bilo nikoli govora o tem. Gosp. šolski referent naj bi te dekanije naštel. Znano mi je pa, da nasprotujejo novi pisavi nekateri starejši duhovniki in tudi dekani, in med njimi nekateri, ki ne znajo ne po starem ne po novem pisati, in se torej protivijo novosti, ko še nje vrednosti ne poznajo. Ljudstvo se ravna po svojih dušnih pastirjih. Če so ti za novo pisavo vneti, se tudi ljudstvo ne ustavlja, kjer se pa nove knjige kot škodljive popisujejo, ni čuda, če se ljudstvo zanje ne ogreva. Če pa kateri dekani niso dopustili novih abecednikov, in se tako uprli višji naredbi, se to pač ne more odobravati; ker niso upravičeni, da bi se ustavili poizkusni vpeljavi od gubernija potrjene knjige.

Ad 3., 4., 5. Radi pomanjkanja zanesljivih podatkov ne morem izreči svojega mnenja.

Ad 6. Poročilo, da so vse druge natisnjene knjige izšle v starem črkopisu, je napačno. Novih nabožnih knjig je že nad 9000 izvodov med ljudstvom.

Ad 7. Ni mi znano, da bi bil konzistorij izrazil nevoljo glede prepira med odjemavci starih in novih knjig.

Po mojem mnenju ne bodo ljudske šole na Kranjskem nič bolje uspevale, če se knjige zopet natisnejo v stari pisavi, pa tudi ne bodo nazadovale, če ostane nova pisava. V tem oziru ne polagam nikake važnosti na pisavo, ker ne morem nobeni izreči svojega popolnega priznanja, stari ne, ker je pomanjkljiva, novi ne, ker nekatere črke res niso ukusne.

Prospeh šole pa zahteva, naj se kmalu odloči, kateri črkopis naj se rabi. Nikakor pa se ne more dopustiti, da bi šolska zaloga tiskala knjige z novim črkopisom, zasebni špekulanti pa s starim.

Če ostane pomnoženi črkopis v rabi po ljudskih šolah, kar pa dvomim, naj se v abecednik sprejme tudi stari črkopis z vajami, s črkami in z berilom.

Taka je bila torej sodba konzistorialcev o metelčici. Konzistorij pa še ni hotel razsoditi pravde, temveč je naročil 10. junija okrajnim šolskim nadzornikom (dekanom), naj se vsaj v dveh tednih izjavijo, jeli z novimi črkami pomnoženo abecedo smatrajo za potrebno ali nepotrebno, in kake izkušnje imajo glede nove pisave od l. 1829. dalje glede sebe, učiteljev, duhovnikov, mladine in ljudstva.

Andrej Albrecht, prošt v Novem mestu, je odgovoril 27. junija 1833: Da sem za čisto latinsko pisavo, se razvidi že iz mojih izdanih knjig in iz korekture onih knjig, ki sem jim oskrbel izdanje. Pa tudi duhovniki novomeške dekanije so za latinski črkopis, ker ljudstvo knjig z metelčico niti za dar neče sprejeti. V naši dekaniji ni trivijalnih šol, da bi se slovenski poučevalo. Duhovniki, ki zasebno poučujejo, rabijo staro latinsko pisavo.

Andrej Ahačič, dekan v Šmariji (3. julija), je prepričan, da je izpopolnjenje latinske abecede za slovenski jezik nepotrebno in škodljivo.

Nepotrebno, ker so vsi Slovani do leta 1829. z latinico izhajali, in niso z novimi oblikami pačili latinice, saj so bili prepričani, da se da vsak glas z latinico izraziti, če se nekatere črke podvoje ali opremijo z naglaski.

Škodljiva pa je ta prenova, ker so se vse knjige slovenske do l. 1829. tiskale v latinici in so jih ljudje radı brali, malo novih je pa provzročilo le upor in posmeh ter ni slovenščini nič koristilo, marveč jo le oviralo, ker se zdaj Slovenci več ne vjemajo z drugimi Slovani.

Iz tega vzroka ni hotel podpisani prigovarjati nobenemu učitelju v svojem okraju, da bi moral poučevati novi črkopis, ker se otroci z večjim pridom uče po stari pisavi slovenski pisati in brati. Zato želim, naj ostane stari črkopis.

Mihael Mušič, dekan v Trebnjem, piše 1. julija: Podpisani méni, naj se ohrani stari črkopis, ker ga k tej sodbi nagiblje izkušnja glede duhovnikov, učiteljev, učencev in ljudstva. Izkušnja glede novega črkopisa, ki je v tukajšnji trivijalki vpeljan od l. 1829., uči, da napravlja novi z 12 znamenji pomnoženi črkopis več težav kakor stari, in so mu stari ljudje nasprotni, ker se ga niso učili. V starem črkopisu se je mnogo lepih knjig natisnilo, ki jih ne bodo znali brati tisti, ki se uče novega, novih knjig pa stari ljudje ne bodo razumeli.

Martin Kepic, dekan v Šmartnem pri Litiji, piše 4. julija: Glede svoje osebe mi je enako, katera pisava naj se ohrani, ker se obeh lahko poslužujem. Glede učiteljev, učencev in ljudstva pa moram priznati, da dvojni črkopis branje otežuje in ovira, ker se v šoli uče novega, največ dobrih knjig je pa natisnjenih s starim črkopisom. Goreči zagovorniki nove pisave sicer trdijo, da ni mnogo razlike med obema, toda pomislijo naj, da na kmetih zadostuje, če znajo ljudje v enem črkopisu čitati. Čemu jim branje oteževati?

Edinost je potrebna. Če se torej oziramo na množico knjig s staro pisavo in na ljudi, ki so je vešči, naj se ohrani po šolah stara pisava.

Valentin Prešeren, dekan v Ribnici, piše 21. junija: Dokler se prepirajo jezikoslovci glede črk, je jasno, da se še niso nove črke udomačile po Kranjskem, tem manj pa pri sosednjih slovenskih Koroščih in Štajercih, ki so že tudi izumeli nove črke in zmedo le povečali. Dokler se prepirajoči stranki ne zedinita in v splošno korist ne združita ter s sosednjimi Hrvati in Slovenci ne dogovorita, naj ostanejo stare črke. Kdo bi mogel natisk črkopisa nasvetovati, ki je predmet takim bojem?

Podpisani se je osebno prepričal, da ljudje pri naročanju kake knjige povdarjajo, naj se jim oskrbe knjige s starim črkopisom, ker novega niso vajeni. Mladina se bo sicer privadila novi pisavi, a želeti je vendar, da bi vsi Slovenci mogli brati in razumeti vsako slovensko knjigo, kar je mogoče le, če se uvede edinost v črkopisu.

Anton Strohen, dekan v Leskovcu, je odgovoril 24. junija: Pomnožitev latinice je bila nepotrebna, ker je slovenska pisava pred njenim rojstvom prav dobro uspevala in napredovala in se tudi po vpeljavi novih črk ohranila. Tudi se je mladina kaj lahko naučila dobro čitati in pisati. Kdo bi torej mogel trditi potrebo novega črkopisa? Le tisti, ki bi mogel dokazati, da je doslej oviralo pouk v slovenščini pomanjkanje potrebnih znakov. Toda novi znaki so docela nepotrebni.

Izkušnja v šoli in v dušnem pastirstvu uči, da je ljudstvo proti novi pisavi, izvzamem le mlajše duhovnike, ki so za vse novo navdušeni. Nove črke napravljajo le zmedo. Vsi otroci ne morejo v šolo, zato se uče brati drug od drugega. Kako težko je poučevati, če otroci nimajo enakih abecednikov, ampak eni nove, drugi stare. Nove črke naj se torej popolnoma odpravijo in splošno zopet vpelje latinica.

Ignacij Božič, dekan na Vrhniki, piše 21. junija: Prej je bil čas, da bi se bili zedinili glede vpeljave novotarije, ki se tiče tudi države in cerkve, preden je prišlo do tako ostrega boja. In sedaj so pričeli na deželi že nekateri celo cerkvene matice s to pisavo kaziti. Koliko zmed bo ta zloraba napravila!

Sploh je hotela ta iznajdba bolj šum vzbuditi, kakor pa koristiti domovini in še manj duhovščini. Tudi otroci se ne bodo nič prej naučili brati in pisati. Kako težko jim je dopovedati, kaj so polglasniki in jotovani soglasniki. S tem se bomo le oddaljevali od svojih sosedov.

Tudi oblika novih črk otežuje branje. Oko trpi in pisava je spačena. Nikdar se ne bo mogla udomačiti. O da bi je l. 1834. nič več ne bilo!

Jakob Čadež, dekan v Idriji, piše 28. junija: Stara pisava naj se ohrani:

1. Saj se z njo lahko vsak glas izrazi. Čemu torej nova pisava?

2. Nova pisava jemlje ljudstvu veselje do čitanja, ker se je že navadilo stare pisave. Koliko ljudij odloži knjigo, ker

najdejo v nji novi črkopis! Navadni ljudje prosijó, naj se jim da knjiga s staro pisavo.

3. Prišlo bo do tega, da mlajši ljudje starejših knjig ne bodo znali brati, kar bi bilo gotovo obžalovati.

Karol Žerovec, dekan v Starem Trgu pri Ložu, piše 20. junija:

1. Šolska mladina, ki se je naučila nove knjige brati, ne zna čitati starih, in tudi ne umljivo izgovarjati besed.

2. Ker pa šolski pouk brez ponavljanja doma nič ne izda, in sorodniki doma ne umejo nove pisave, ne morejo otrokom pomagati. Od tod neka nevolja starejših ljudi do nove pisave.

3. Doma ljudje otroke in njih napredek napačno sodijo. Dajó jim stare knjige brati, in ker jih otroci ne beró prav in gladko, se jezé, da se nič ne uče, in jim preté, da bodo ostali doma.

4. Zmeda je tudi s pisanjem. Stari ne znajo brati spisov mlajših in narobe. Pri oddaljenih osebah se napravljajo s tem težkoče in disharmonija.

5. Od nove pisave naj se ohrani le znamenje za polglasnik.

6. Vse drugo dela le zmedo, ker večji del ilirskega ljudstva pač ne bo pričel iznova šole obiskavati radi nove pisave.

Josip Jurčič, župnik v Slavini, piše 20. junija:

Vse knjige naj se tiskajo v stari pisavi.

1. Otroci se morajo itak naučiti čitati staro pisavo, da se bodo mogli v vseh razmerah izraziti in čitati tudi druge koristne slovanske knjige.

2. Večina duhovnikov piše s staro pisavo in bere rajši stare knjige.

3. Ljudstvo želi le stare knjige. Nekemu duhovniku mojega okraja, so ljudje vrnili katekizme z novo pisavo, čeprav jih je daroval, in so ga prosili, naj jim da katekizme s staro pisavo.

4. Tudi bere ljudstvo prav rado druge slovenske knjige, ki so natisnjene v Celovcu, v Celju, po vsej Hrvatski in Dalmaciji.

5. Ker učeni Kranjci mnogo koristnih knjig spišejo, je škoda, da bodo te knjige omejene le na Kranjsko in jih sosedi ne bodo razumeli.

6. Ljubezen do bližnjega zahteva tudi, da bi se slovenski rodovi, na pr. Štajerci, Korošci, Hrvatje in Dalmatinci, ki si niso prav naklonjeni, v ljubezni združili, ne pa še bolj razcepili radi abecede.

Frančišek Stekar, dekan v Vipavi, piše 21. junija: Z ozirom na to, da je nova abeceda v tem kraju tako malo prijateljev pridobila in ni opaziti ne nasprotnikov te pisave in ne pisave same; oziraje se na to, da je trud z novo pisavo izgubljen, ker otroci, ko izstopijo iz šole, ne bero več knjig z novo pisavo, saj se skoro vse tiskajo še s staro, — zato ni nova pisava koristna versko-nravni vzgoji, ampak jo le ovira; dalje, ker je dovolj dokazano, da stara pisava zadostuje za znanstveno izobrazbo našega jezika in ne provzročuje večjih težav, je podpisani za staro pisavo.

Andrej Marceglia, dekan v Trnovem pri Ilirski Bistrici, se izjavlja 12. julija: Novi abecednik se rabi v tukajšnji dekaniji šele od l. 1832., zato se o izkušnji še ne more govoriti. Sam pa mislim, da bo nova abeceda več težav napravljala, kakor se vidi na prvi pogled. Torej naj se ohrani stari črkopis, saj se da v njem vse povedati in spisati. Če hoče reforma slovenskega jezika in slovenske pismenosti doseči, da se zedinijo razrečja in približajo čisto slovenskemu jeziku, mora ta reforma iziti iz šole. V ta namen pa bi morali vse ljudi v šolo poslati, stare in mlade. In to ljudstvo bi moralo toliko časa vztrajati, da bi stari pozabili kranjski jezik in se naučili novega. Ali naj pa šolski otroci, ki tvorijo 1% vseh prebivavcev v naši dekaniji, na druge toliko vplivajo? Ali ne bo množica premagala tega števila? Ali se ne bodo šolski otroci, ko zapuste šolo, približali v govoru in v pisavi večini ljudstva, ali ne bodo pozabili nove kranjščine?

S tem hoče podpisani dokazati, da nova abeceda ne bo nikdar splošno prevladala.

Kanonik Karel Zorn se je izjavil kot dekan ljubljanskega okraja 27. junija: Novega črkopisa že v začetku nisem rad videl in sem ga smatral nepotrebnega, ker nam reformatorji niso nič koristili, pač pa škodovali. Ali naj s tem kaj pridobimo v omiki in slovstvu? Ali naj kmetiško ljudstvo v tej pisavi dopisuje in posluje? Malo število slovenskih farnih šol ima namen ljudstvo versko izobraziti, in je to dosegalo s starim črkopisom; tudi imamo z njim natisnjenih dovolj nabožnih knjig, s katerimi je ljudstvo zadovoljno. Škodoval je novi črkopis, ker bi se morali starejši ljudje šele zopet učiti, za kar pa nimajo niti veselja niti časa; mladina pa bi se morala učiti stare pisave, da bi mogla brati starejše knjige. Čemu ta zmeda?

Z novo pisavo bi se oddaljili od drugih Slovencev. Čemu ta razdor? Preveč bi bilo misliti, da se bodo Korošci in Štajerci učili novega črkopisa. Nove knjige bi se ne razpečavale na Koroškem in Štajerskem, stare pa zopet le na Koroškem in Štajerskem. Kolika izguba za založnike!

Le res potrebno novost radi sprejemamo, a za to izpremembo ne govori izkušnja. V moji dekaniji so vsi dušni pastirji zoper novo abecedo, celo mlajši in taki, ki so bili v začetku za njo, ker so se občevaje z ljudstvom prepričali, da ni dobra. Duhovniki na deželi želé izrečno starih knjig. V moji dekaniji je le ena farna šola, na Igu. Učitelj je goreče učil novo abecedo, pa se je prepričal, da je težje delo, kakor stara abeceda.

Da je ljudstvo proti novi pisavi, lahko dokažejo prodajavci knjig.

Nova pisava naj se torej prepove v šolah, kakor je sekovski ordinariat prepovedal dajnčico.

Avguštin Sluga, dekan v Kranju, piše 2. julija: Kar se tiče slovstva, je Čop dovolj dokazal, naj bi se približali drugim Slovanom, ne pa odtujevali.

Podpisani je bil pred 46. leti župnik v Kostanjevici in sosed zedinjenega grškega župnika Tomiča. Takrat je izšel prevod slovenskega sv. pisma. Tomič je dejal, da je prevod za Hrvate dober, samo naglas mora biti hrvatski in končni *l*

se mora izgovarjati pri glagolih Vsa Hrvatska je sprejela naše sv. pismo. Pred dvema letoma so bili Gradiščani tu. Stotnik Črničič je kupil za svojo družino nabožne knjige in jih poslal v Gradiško. Kako bi mogel kaj takega zdaj storiti pri novih črkah.

Hrvatsko in slovensko ljudstvo je številnejše kakor kranjsko, čemu bi torej imeli Kranjci svoj črkopis? Tiskarji pa imajo škodo, ker ne morejo razpečati novih knjig, zakaj ljudje zahtevajo le stare knjige.

Če se obdržé nove črke, kaj naj se zgodi s starimi knjigami, ko jih nihče ne bo znal brati? In koliko nabožnih knjig je že izšlo! Sv. pismo, življenje svetnikov, izvrstni veliki katekizem, molitveniki Friderika Barage, Posnemanje D. Marije, Obiskovanje presv. R. T. itd. Vsakih teh bukev je podpisani že izdal po sto izvodov v kranjski fari. Vse te bi bile nerabne!

Seveda pravijo, da se lahko bere tudi novi črkopis, toda čemu dvojni trud?

V kranjski dekaniji bero mnogi slovenske knjige in ne pošiljajo otrok v šolo, ampak jih doma uče, ker se v šoli otroci poučujejo v novih črkah in ne morejo potem z drugimi doma knjig čitati. Na prošnjo vernikov morajo duhovniki stare abecednike kupovati. Nedeljske šole bodo ponehale, če se ohranijo nove črke. Vsi dušni pastirji so z veseljem učili brati ob nedeljah, lokalisti pa po zimi dvakrat ali trikrat na teden. Mnogo se jih je naučilo takisto čitati; trivialke so pa imele manj učencev.

Če se hoče slovensko branje v splošno korist razširiti, naj se sprejme stara pisava in izda dober besednjak. Na trivialkah naj se pa vpelje zopet nemščina, ki bo mnogo koristila in odvzela strah pred vojaškim življenjem.

Blaž Blaznik, okrajni šolski nadzornik in župnik v Naklem, piše 28. junija: Mlajša duhovščina brani novi črkopis, ker ima res to prednost, da se da z njim lažje doseči ljudska izreka. Seveda je ta prednost samo za tiste, ki že dobro bero slovenske ali druge knjige. Za otroka je pa gotovo težje zapomniti si 32 črk kakor pa 24. Isto velja o pisanju. Začetnikom je gotovo

težje ločiti kratke in dolge samoglasnike, kakor pa pisati za oboje *e* ali *o*. Kot začetnike pa si moramo misliti vse, ki se le na slovenščino omejujejo. Tudi *lj* in *nj* se hitreje in lažje pišeta kakor novo znamenje, ki ga kratkovidni sploh prav lahko ne ločijo. Kdor že zna gladko brati in pisati, bo lahko s staro pisavo pravilno pisal in bral in se akomodiral raznim pokrajinskim govoricam.

Ker Latinci vedno enak *e* in *o* pišejo, se rajši po njih ravnajmo, kakor po Grkih, da ne zabredemo kot njihovi posnemavci v razkol, to je, da ne bo med Kranjci in Slovenci stene, ampak da bodo naše knjige vsem umljive, in njihove tudi nam. Upati pač ni, da bi se poprijeli drugi Slovani novega črkopisa. In vendar bi bila novotarija le v tem slučaju koristna! Isti vzroki, ki zadržujejo Francoze, da ne pišejo, kakor govore, naj tudi Kranjce branijo novotarij. Tudi mi imamo znamenite knjige v stari pisavi na pr. sv. pismo, ki bi ga potem ne brali, ali pa bi se morali šele učiti brati. Vsaka novotarija je ljudstvu odurna. Po šolski tabeli za l. 1831. se je znižalo število šolarjev, in sicer po mnenju župnikov vsled nove pisave.

Andrej Jeras, dekan v Moravčah, piše 24. junija: Novo abecedo smatram ne samo nepotrebno, ampak tudi neprimerno:

1. Od nekdaj je zadostovala latinica in so se je otroci navadili čitati, čeprav ima kak glas podvojeno črko.

2. Vsem tujcem, ki rabijo latinico, se z novo pisavo obtežuje učenje slovenskega jezika.

3. Cesar naj nam da pravico, da bomo rabili izključno le toliko vekov rabljeni stari črkopis. Kdo je pooblastil dva slovničarja ali tri, da nam vsiljujejo nov črkopis. Ali so naši zastopniki?

4. Če se vpelje nova pisava, bo učenje branja na kmetih popolnoma jenjalo. Znano je, da se je na kmetih komaj deseti del beročih brati naučil v trivialkah. Kmetiški ljudje se sami medsebojno uče. Ko bi zmanjkalo abecednikov, bi jenjal ta uk v veliko versko škodo.

Ko bi ne bil prepričan o verski vnemi mož, ki so vpeljali novi črkopis, bi jih imel za sovražnike prospeha slovenskega branja med ljudstvom, za sovražnike ljudske izomike in za sovražnike sv. vere.

Proč s to novotarijo, ki ne namerava nič blagega in dobrega, ki vzbuja nevoljo duhovnikov in razburja ljudstvo, ki je škodljiva ljudski izobrazbi in veri, in ki napravlja naše knjige odurne Goričanom, Korošcem, Štajercem, Hrvatom, Moravanom, Čehom in drugim sorodnim jezikom. Delajmo rajši s temi slovanskimi rodovi skupno za izomiko in izoliko našega jezika!

Prave izreke se v vseh jezikih bolj občevaje učimo kakor po slovnici.

Janez Prelesnik, dekan v Kamniku, piše 14. julija: Leta 1829. izdane šolske knjige z novo abecedo smo takoj vpeljali v tej dekaniji, a ne z zaželenim uspehom.

Učiteljem so nove črke prava nadloga. Če je težava otroke 24 črk naučiti, koliko večja šele jim 32 črk vtepsti v glavo! Starši, ki znajo brati, otrokom doma ne morejo pomagati, in jih rajši ne puste v šolo. Odtod je obisk šole od l. 1829. vedno slabši. Podpisani se izjavlja z vso dekanijsko duhovščino za stari črkopis.

Leopold Janežič, dekan v Loki, piše 16. julija: Podpisani je menil, da bi bilo odveč, ko bi se tudi on izjavil glede črkopisa, ker je prepričan, da se bodo skoro vsi šolski nadzorniki oglasili zoper novo abecedo, in bi bilo nehvaležno delo boriti se proti toku. Ker pa je dobil vnovič poziv, se odkritosrčno izjavlja:

Moje mnenje in prepričanje govori za novo pisavo, čeprav ne odobravam vseskozi oblik posameznih črk in njih vporabe v pisavi; ta pomanjkljivost potrebuje zboljšanja in določnosti. Ta pomanjkljivost in nepopolnost pa ne jemlje prednosti novi abecedi. Zato naj se nova pisava še nadalje ohrani v šolah. Z vpeljavo teh črk se je postavil temelj boljšemu slovenskemu pravopisu, da bomo polagoma dalje zidali in kaj boljšega do-

segli, kar bi s starim črkopisom nikdar ne mogli. To pa je tako važno, da vse drugo pobije. Tudi vsak nepristranski Slovan, ki bi se učil slovenskega jezika, bi moral na prvi pogled odobriti prednost novega črkopisa pred starim, ker je branje in pisanje mnogo lažje, hitrejše in pravilnejše v novi pisavi.

Isto potrjujejo izkušnje in opazovanje v vseh tistih farah in na tistih krajih, kjer se je novi črkopis previdno, ne s silo, vpeljal in s pridnostjo in vztrajnostjo gojil.

Po takih krajih so polagoma izginili predsodki, zmote in napačna mnenja, ki so se jih ljudje naužili od tistih, ki oznanjujejo le nemir in spor. Tu so kmalu spoznali, da je novi črkopis lažji, in so se naučili bolje brati, kakor poprej. Da, tu govori istina in ne samo razmišljevanje!

Podpisani je to opazil že l. 1829. Povsod, kjer so tako ravnali, so se prepričali enako, na pr. na Bledu, na deški in dekliški šoli v Loki, na trivialki v Selcih, v Železnikih in Poljanah.

Seveda, kjer so duhovniki prezložni in brezdelni, učitelji nevedni ali leni, in celo šolski nadzorniki javni nasprotniki znanstvene reforme, tam ni mogla prodreti in uspevati nova pisava. Toda kriva ni bila stvar sama — reforma, ampak ljudje. V tem slučaju pa isti šolski predstojniki niso merodajni sodniki, kakor tudi ne ljudstvo sploh, da bi razsojevali, naj se li pusti še nadalje novi črkopis v kmetiških šolah na Kranjskem ali ne.

Janez Strel, dekan v Gorjah, piše 13. julija: Ker sem mislil, da je sklenil konzistorij nove črke zavreči, in so se večinoma v tem smislu izjavili šolski nadzorniki, sem menil, da smem svoje temu sklepu nasprotne misli zase pridržati. Ker pa prečastiti konzistorij vnovič. zahteva tudi mojo izjavo, naj tu sledi:

1. Vsak nepristranski človek, ki pride v položaj, da mora kako z latinico tiskano slovensko knjigo brati ali kaj spisati s staro pisavo, mora priznati, da le tedaj prav bere, če razume pomen vsakega stavka. Če pa ga ne razume, bere razne besede

napačno. Zato otroci tako napačno in neumljivo čitajo, ker navadno ne mislijo, kaj bero.

Kot kapelan sem sam to z nevoljo opazoval pri pouku, pa tudi vsi učitelji mojega okoliša mi zatrjujejo, da otroci z novo pisavo natisnjene knjige lažje, lepše in bolj umljivo bero, kakor so stare brali, in da se tudi hitreje navadijo čitanja. To je tudi naravno. V našem jeziku imamo nekatere glasove, ki se z latinico in z naglaski ne morejo dovolj označiti. Naglaski so v prvi vrsti namenjeni pač le za naglas, ne pa da bi zaznamovali še posebne glasove. Kako naj čitatelj ve, kaj naj znamenje pomeni?

Tudi imamo v našem jeziku glasove, ki jih moremo le s sestavljenimi latinskimi črkami izraziti. Za te soglasnike je novi črkopis izumel nove črke. Ali si ne zapomni otrok lažje enega znamenja za kak glas kakor pa sestavljene črke ali pa naglaske?

Če pa preprosti ljudje in tudi več duhovnikov staro pisavo lažje bero kakor novo, izvira to odtod, ker se nove še niso navadili, in morda še nikoli nobene knjige z novo pisavo še niso prebrali. Ko bi pa morali čitati take knjige, bi jih lažje in rajši brali kakor stare. Sodba takih ljudij ni merodajna. Naj učeni in neuki ljudje sodijo o novi pisavi, kakor hočejo, imajo nove črke vendarle vedno še svojo vrednost.

Zoper novo pisavo se lahko omeni: 1. Nove črke niso tako lepe kakor latinske niti v tisku niti v pisavi. 2. Preprosti ljudje, zlasti tisti, ki se nočejo več učiti, nočejo brati novih knjig, in to ne samo na Kranjskem, ampak tudi na Koroškem in Štajerskem. 3. Razen sv. pisma imamo še nekaj rabnih knjig, ki so natisnjene s staro pisavo. Nove izdaje teh knjig še dolgo ni pričakovati ne v stari in še manj v novi pisavi. Teh starih knjig pa ne bodo lahko in radi brali tisti, ki so se nove pisave naučili.

Moja misel je torej ta: Ohrani naj se v novih šolskih knjigah mesto 11 črk le šest najlepših in najpotrebnejših, ali za zdaj le tri najpotrebnejše namreč: polglasnik, visoki *e* in odprti *o*.

a) Tisk s temi tremi črkami ne bo spačen, posebno ker se bo polglasnik odslej še manj rabil in nikoli ne kot končnica glagolov v imperativu in infinitivu.

b) Take slovenske knjige vsakdo lahko bere, tudi najpreprostejši človek.

c) Pa tudi tisti, ki bi se naučili tako pisavo, bi lahko brali sv. pismo in druge starejše knjige.

S tem so pa ovržene zgoraj imenovane ovire.

* * *

Tako so torej sodili okrajni šolski nadzorniki na Kranjskem o metelčici. Ko je zbral konzistorij vse te sodbe, je odgovoril guberniju 28. julija precej obširno: Najprej treba nekoliko povzeti, kako se je vpeljal novi črkopis. Leta 1825. je izšla Metelkova slovnica. V tej slovnici je profesor Metelko porabil za slovenske glasove 20 latinskih in 12 novih črk, tako da ima njegova abeceda 32 črk.

Višji šolski nadzornik v Gorici kanonik Stanig (Stanič) je bil menda prvi, ki so se mu prikupile nove črke. Ta je sestavil tabelo za črkovanje z novo abecedo. Kljub temu, da je napravil konzistorij v svojem poročilu 24. decembra 1827 več opazk, je vendar naučna dvorna komisija 22. marca 1828 dovolila natisk in vporabo tabele tistim šolam, ki bi jo smatrale za koristno in zaželeno. Hkrati je bilo zaukazano, naj se stavijo predlogi, kako naj se tabela bolj primerno priredi in s katerimi slovenskimi črkami naj se abeceda pomnoži. Slaba vporaba te tabele v ljubljanski škofiji se kaže v tem, ker se še ni razprodala prva izdaja; zato se še tudi ni zahtevala nadaljnja izjava.

Z odlokom naučne komisije 4. avgusta 1827 se je konzistoriju naznanilo, da je gubernij dobil tri izvode potrjenega novega nemškega abecednika. Ta abecednik naj se vpelje v vseh nemških šolah kakor hitro bodo razpečani stari abecedniki. Kjer se je pa že prej rabil prevod, naj se odslej rabi poslovenjeni novi abecednik. Gubernij je naročil tedanjemu zakupniku prodaje šolskih knjig deželnemu šolskemu nadzorniku Jerinu,

naj ta novi abecednik in njega prevod po predpisih izda. Jerin je poveril poslovenjenje Metelku, in konzistorij je predložil prevod guberniju v potrjenje 30. junija 1828. Gubernij je 5. avgusta 1828 dovolil natisk nemško - slovenskega abecednika za nemško-slovenske trivialke in slovenskega za osnovne nedeljske šole.

Ko je cesar 26. maja 1829 ukazal, *a)* da se mora na Kranjskem, tam, kjer je le slovenski jezik deželni jezik, na trivialkah poučevati osnovni nauk v slovenščini, *b)* da se morajo za te šole knjige natisniti le v slovenščini, *c)* da se pa mora na glavnih šolah in po vseh šolah po mestih in večjih trgih poučevati v obeh jezikih, in se morajo vsled tega tudi knjige natisniti v obeh jezikih, kar je že veleval najvišji odlok 9. januvarja 1815, tedaj je bivši šolski nadzornik, sedanji stolni dekan Jerin, dal Metelku poslovenit »Številstva« I. del za 1. in 2. razred na trivialkah. Konzistorij je rokopis 30. januvarja 1830 predložil vladi v potrjenje, ki je tudi došlo z odlokom 19. februvarja 1830.

To »Številstvo« in Abecednik sta torej edini šolski knjigi, ki sta bili natisnjeni z novo abecedo.

Konzistorij je sicer s poročilom 17. junija 1831 predložil guberniju Metelkovo malo slovensko slovnico za samo slovenske trivialke, in gubernij je 16. julija 1831 ukazal okrožnemu uradu, naj jo da v natisk zalogi šolskih knjig, a knjiga še ni natisnjena, in rokopis leži bržkone še pri okrožnem uradu.

Razen teh predpisanih šolskih knjig je dal prirediti bivši šolski nadzornik Jerin slovenski krščanski nauk po nemški izdaji Mih. Leonharta, ki naj bi se rabil na slovenskih trivialkah kot pomožna knjiga, na nedeljskih šolah pa kot berilo. Gubernij je natisk dovolil 4. decembra 1830 in knjiga je leta 1831 v obsegu 130 stranij izšla.

Naposled je sestavil Metelko malo slovensko slovnico kot izvadek iz večje slovnice za pričetnike, za preparande in za učitelje na slovenskih ljudskih šolah. Jerin jo je predložil neposrednje guberniju v potrjenje. Gubernij jo je potrdil 21. maja l. 1829. Knjiga je izšla v obsegu 108 stranij l. 1830. v zalogi šolskih knjig, čeprav po tiskovnem dovoljenju ne spada tja.

Torej sta le dve pomožni slovenski knjigi natisnjeni z novimi črkami: Krščanski nauk in Mala slovnica. Pri vprašanju za nadaljni natisk v novi abecedi pa ne prideta v poštev, ker nista pravi šolski knjigi.

Šolski nadzornik Kagnus je torej na podlagi raznih izjav v konzistorialni seji 21. maja sporočil svoje mnenje o novem črkopisu, češ, da ima čista latinska abeceda veliko prednost pred novo. Toda konzistorialci: prošt Burger, dekan Jerin, kanoniki Petermann, Zupan, Praprotnik so se izjavili za novi črkopis. Zato je škof zahteval od vsakega spisano izjavo.

Zoper novi pravopis so pa razen višjega šolskega nadzornika Kagnusa kanoniki Lovro pl. Schluderbach, Karel Zorn in Ignacij Muha.

Ko je nadzornik Kagnus proučil izjave petih kapitularjev, se izjavlja kratko, kako nepotrebne in neprimerne so nove črke in tudi knjige, ki so s temi črkami natisnjene.

Kako malo potrebne so nove črke, je učeni bibliotekar Čop obširno in prepričevalno dokazal v svoji razpravi: Slowenischer ABC-Krieg. Kar mu je nasprotnik odgovoril, je lahko ovreči, ker so dokazi prav plitvi. Isto sodi nadzornik Kagnus o izjavi onih konzistorialcev, ki so za novi črkopis.

Potreba, da se izpopolni latinica z novimi črkami, bi bila le tedaj utemeljena, ko bi imel kak jezik take glasove, da bi se ne mogli izraziti z latinico. Te potrebe v slovenščini ni, kakor tudi ne pri drugih evropskih jezikih, zlasti ne slovanskih, ki vsi izhajajo z latinico, čeprav imajo večje število svojskih glasov. Slovenec prav tako malo rabi za glas *zh* eno črko, kakor Nemec, ki ima še bolj zložene črke *sch, tsch;* za *lj* in *nj* prav tako malo, kakor Italijani, ki pišejo *gl* in *gn* za ista glasova; *shzh* (šč) je sestavljen glas, čemu torej le ena črka? (sicer naj se pa ta glas po zgledu Gorenjcev omeji, ne pa označi z novo črko); mehki in ostri *s* se dovolj ločita po črkah *s* in *ſ,* prav tako *sh* in *ſh,* brez vseh novih črk. Razlika med dvema *h* je pa nepotrebna.

Tri nove črke za samoglasnike so nepotrebne in neprimerne, kakor v italijanščini in v drugih jezikih, kjer se tudi *e* in *o* različno izgovarjata. Razlika se pa lahko zaznamuje z naglaskom, kjer je potrebna, in to tem bolj, ker ta razlika ni povsod enaka. Prav nepotrebna je črka za polglasnik, ker ne izgovarjajo vsi Slovenci polglasnika enako, in ker pravila lahko določijo izreko, kedaj naj se glas izgovori temno; radi blagoglasja naj bi se pa to v plemenitejšem govoru ne godilo. Kakšne težave pa bi bile za tujca, ki bi nikdar ne vedel, kaj naj na pr. v genetivu s polglasnikom počne na pr. *krvh* gen. *kreha* ali *kriha* ali *kruha?*

Iz povedanega sledi, da so nove črke nepotrebne; pa tudi neprimerne so zlasti glede samoglasnikov. Metelko sam priznava, da jih je težko pravilno vporabljati. Kajpak, ker se morajo z njimi izražati različice, ki niso splošne, ampak po raznih krajih različne. Raba starih črk za samoglasnike je pa lahka. Pri izreki naj se ravna vsak po svojem kraju. Ko bi pa pišoč po Metelku zaznamovali samoglasnike, bi bili v drugem kraju nerazumljivi. Po Metelkovih pravilih prav pisati je nemogoče, ker se Metelkove različice po raznih pokrajinah različno izrekujejo; po starem črkopisu je pa lažje pravo zadeti, ker se naslanjamo na jezikoslovje in tako tudi bližje ostajamo drugim slovanskim narodom, metelčica pa nas od njih le oddaljuje. Korošci in Štajerci, ki lahko beró slovenske knjige s starim črkopisom, bi težko brali in pisali z novim, ker se njih izreka glede polglasnikov in različnih *e* in *o* od naše izreke loči. Umevno je torej, da metelčica ni dobila pri njih pristašev. Metelčica bi nas torej od najbližjih rojakov ločila in naše malo čitajoče občinstvo še bolj skrčila. Pa tudi tistim Kranjcem, ki se v izgovoru ločijo od Metelka (Gorenjci, Notranjci), je branje in pisanje z metelčico oteženo. Sicer je pa težko umeti, da bi bilo branje olajšano, če se moraš naučiti 32 črk mesto prejšnjih 20.

Toda zakaj je prav pri nas vzbuknila abecedna vojska? Ker imamo toliko slovničarjev, kar je že Čop pripomnil. Ti hrepene po skupni abecedi za vse Slovane. A nova abeceda ni spoznala težav in še za Slovence ní težkoč odpravila.

Torej ne potrebi, ampak slovničarskim muham se moramo zahvaliti za novo abecedo. Seveda so ti hoteli z njo osrečiti vse Slovane, a vsiliti si je Slovani ne dado.

Kdor posluša zagovornike metelčice govoriti o tem, da se z latinico ne da pisati slovensko, bi mislil, da se do Metelka še sploh ni slovensko pisalo. Pisalo pa se je že skoro tri sto let slovensko z latinico, in vendar čitatelji niso tožili, da bi bila slovenščina nerazumljiva; celo od l. 1825., ko se je metelčica prikazala, se mnogo več knjig tiska v latinici, kakor v metelčici, in sicer po vsebini in obsegu znamenitejših, kar se razvidi iz priloge. V tej prilogi pa so izpuščene manjše brošure in vse knjige, ki so se tiskale z latinico v Celovcu, Gradcu, Celju itd. Tam se sploh z metelčico še ni nič tiskalo. Tudi na Kranjskem se vsi uradni oglasi tiskajo z latinico. Teh oglasov in s starim črkopisom natisnjenih molitvenikov ne morejo čitati oni, ki se po šolah uče nove abecede.

Katera abeceda pa je ljudstvu ljubša, se vidi iz razprodavanja knjig. Baragove »Dušne paše« se je doslej prodalo 8000 izvodov, »Mašnih bukvic« (v prilogi št. 36), ki so izšle šele l. 1832. in »Obiskovanja Jezusa Kr.« (št. 37) po 2000 izvodov; »Življenje svetnikov« v 4. delih po 4 gld. konv. v. so morali natisniti v drugo in vendar je imela prva izdaja 2000 iztiskov. Nobena knjiga z novo abecedo pa še ni doživela druge izdaje, ampak je še prve izdaje dovolj izvodov nerazprodanih.

Iz tega se vidi, kako nepotrebna in neprimerna je bila nova abeceda. Ker pet konzistorialcev le neutemeljene dokaze proti temu navaja, je nepotrebno obširno zavračati njih izjave.

Sodba prošta Burgerja, naj se učita oba pravopisa, dokler se vsi ne zedinijo za eno pisavo, je pač zoper zdravo metodiko. V eni in isti knjigi naj bosta dva črkopisa! Ali bo to res olajševalo čitanje?

Dekanu Jerinu njegova izjava ni v čast. Trdi namreč, da so le tisti nasprotniki nove abecede, ki je ne poznajo, ali pa, ki se boje svojih predstojnikov. In ker ne more navesti nikakih dokazov, se sklicuje na škofa. Škof pa mora potrditi, da se

z njim nikakor ne vjema. Glede strahu bi se pač narobe lahko trdilo, da so se nekateri njemu nasproti o metelčici laskavo izrekli, ker so se ga bali kot višjega šolskega nadzornika.

Tudi dekani se njemu nasproti niso izjavili proti metelčici, saj so vedeli, da je on najbolj goreč njen zagovornik.

Da nekateri dekani v svojih okrajih niso vpeljali metelčice, je jasno, saj je višje oblasti niso nikdar ukazale, ampak le pripustile za poizkus. In če jim očita nevednost, naj pomisli, da so izvrstni in učeni jezikoslovci njih sodbo odobrili.

Jerin dalje ne loči prodaje slovenskih abecednikov od nemško-slovenskih. Zato so njegove številke netočne.

Nj. Veličanstvo je res zaukazalo, naj se Marchnerjev abecednik rabi v trivialkah, nikdar pa ni velelo, naj se natisne v metelčici. Jerin sam je pripomogel, da se je natisnil v metelčici. Ker se je pa slabo razpečaval, ga je dal natisnit tudi v stari pisavi in ga dve leti prodajal. Zakaj je torej to storil, če ne bi bilo dovoljeno stare pisave rabiti?

Nova pisava pa ni preprosta in lahka, marveč za pisanje samoglasnikov še pravil nimamo in jih menda nikoli ne bomo imeli. In to naj bi bila očiščena in zboljšana metoda? Ali so dekanu res neznane pritožbe zoper njo? Gotovo preveva dekanovo srce domovinska ljubezen in gotovo hrepeni po jutranji zarji ljudske omike, toda od novih črk naj je nikar ne pričakuje.

Če se je pa ljudstvo v zadnjih letih bolj naobrazilo, kakor kedaj poprej, moramo ta uspeh pripisovati mnogim nabožnim knjigam, ki so izšle zadnjih 8 let. V tej dobi je bilo več nabožnih knjig natisnjenih, kakor prej v 80. letih. In prav ta napredek bi najbolj ovirala nova pisava. Ta napredek v zadnjih letih pa tudi kaže, da so pravi domoljubi hoteli z mnogimi knjigami s starim črkopisom izpodriniti novo pisavo.

(Nato je še bolj na kratko ovrgel izjave ostalih treh kanonikov Petermanna, Zupana in Praprotnika.)

Dokler se torej jezikoslovci prepirajo, naj se ohrani stari črkopis. Za to mnenje so konzistorialci pl. Schluderbach, Zorn, Muha in podpisani nadzornik (Kagnus). Burger in Zupan hočeta

novi in stari črkopis, Jerin in Petermann želita le novi črkopis. Praprotnik pa ni zadovoljen z nobenim in predlaga tretjega.

Že to različno mnenje pa zahteva, naj se ohrani stari črkopis.

Temu Kagnusovemu odgovoru je dodal še knezoškof Wolf nekaj pripomb: V svoji razmeri kot škof do duhovnikov in po vsakoletnih vizitacijah poznam mnenje duhovnikov in ljudstva glede črkopisa gotovo bolje kakor kak posamezni konzistorialec ali tudi bolj, kakor vsi skupaj. Veseli me pa, da so se izjave tako namnožile.

Ker oba šolska nadzornika, sedanji Kagnus in prejšnji Jerin, govorita o boju med slovničarji, sem v pojasnilo zbral vse liste, ki se tičejo abecedne vojske in jih v prigibu prilagam guberniju.

Gubernij bo iz teh spoznal, da je »Kranjska Čbelica«, ki izhaja od l. 1830. vsako leto v enem zvezku, natisnjenem v latinici, provzročila boj s tem, da je v »Illyr. Blatt-u« št. 6 z dne 9. februvarja 1833 izšla ugodnja nje ocena z nekaterimi napadi na metelčico. Odgovor na te napade je bil povod, da je knjižničar Čop pričel abecedno vojsko proti metelčici. Temu spisu so sledili ugovori in mu bodo morda še sledili. Iz vsega se pa vidi, da celo zagovorniki metelčice niso povse z njo zadovoljni in da se niti glede števila potrebnih novih črk niti glede oblike ne morejo zediniti, Čopovih ugovorov pa tudi še niso mogli ovreči.

Ker so pa nekateri konzistorialci dvomili, da bi bili na deželi ljudje nasprotni metelčici, sem podpisani škof naročil vsem okrajnim šolskim nadzornikom, naj se izjavijo, katere črke so bolj priljubljene in uspešnejše za šolski pouk.

Vsi dekani in šolski nadzorniki novomeškega okrožja so proti metelčici. Od kočevskega dekana izjave nisem zahteval, metliški pa je zelo bolan, zato se nista izjavila. Mržnja metliškega dekana proti metelčici je sploh znana.

Tudi dekani in šolski nadzorniki postojnskega okrožja so se vsi izjavili proti metelčici.

Izmed dekanov ljubljanskega okrožja jih je pet zoper metelčico, dekan gorjanski je na pol za njo, loški pa popolnoma za njo.

Po teh opazkah bi podpisani škof odgovoril naučni dvorni komisiji na stavljena vprašanja:

1. Resnico je sporočil tisti, ki je komisiji naznanil, da metelčica na Kranjskem ni priljubljena. Ta mržnja se je kazala tudi proti knjigam, ki so bile od l. 1825. natisnjene v metelčici. Kljub temu, da so dobre in po ceni, ni nobena doživela drugega natiska, kar bi se pa gotovo zgodilo, ko bi bile natisnjene z latinico. Ko je izšel abecednik v metelčici, so ljudje rajši naročali abecednik z latinico, in če ga v Ljubljani niso dobili, so ga naročali iz Celja ali ga pa pozneje kupovali pri Hohnu, ki je založil stari abecednik. Novih abecednikov se je iz šolske zaloge le malo razpečalo. Ko je pa Čop pričel boj zoper te črke, se je nevolja povišala, in duhovniki in učitelji prosijo za odpravo metelčice iz šolskih knjig. O tem pričajo izjave dekanov zadostno; podpisani škof pa lahko pristavi, da je na zadnji vizitaciji v treh dekanijah čul le mrzke sodbe o novi pisavi.

2. Res je, da z novimi črkami natisnjene šolske knjige niso našle vstopa v šole, dokler se je dalo izhajati s starimi, in da so stare knjige močno varovali. Da bi pa v kateri dekaniji ne bilo nič novih knjig, ne morem trditi, ker se posamezne povsod nahajajo, in to tem bolj, ker starih ni vedno lahko dobiti.

3. Podpisani škof ni v nikakem stiku s prodajo šolskih knjig in zato ne more iz svoje izkušnje nič pojasniti. Toda ravnatelj normalke Schlacker sporoča, da je s pečatom zaznamoval od l. 1825—1831, torej v $5 \frac{1}{2}$ letu, nad 19.000 popolnoma slovenskih abecednikov; od l. 1829. pa z novim črkopisom natisnjenih 3997, a od teh jih je 999 ostalo za ubožne učence.

4. Ker se stari abecednik ni mogel več smatrati za šolsko knjigo, torej tudi ne kot predmet »šolske prodaje«, odkar se je vpeljal novi abecednik, pa so ljudje še vedno po njem popraševali, je dobil Hohn dovoljenje, da sme zopet natisniti

stari abecednik, ki ga še danes dobro prodaja Sicer je pa tudi Jerin kot zakupnik šolske prodaje dal natisnit 6000 izvodov starega abecednika v letih 1829—1831. in jih tudi prodal, ker se novi ni lahko razpečaval.

5. Mala Metelkova slovnica prav za prav ni šolska knjiga, torej ne spada sem. Očividno pa se slabo prodaja »Števistvo«, ki je z metelčico tiskano. Vzrok more biti le v novih črkah.

6. Izkaz od l. 1825. dalje izdanih knjig v obeh črkopisih jasno kaže, kako malo se je natisnilo z metelčico, koliko pa z latinico in to celó še v ponovljenih izdajah. Opozoriti moram tudi na dejstvo, da zunaj Ljubljane še nihče ni spisal kake knjige v metelčici. Izmed treh duhovnikov ljubljanskih metelčičarjev pa se že eden kesa, da je izdal svoje slovenske pesmi v metelčici. Tudi med svojimi učenci je Metelko našel le malo pristašev. Celo gubernij, ki mu Metelko sloveni razglase, jih daje tiskat v latinici, kar je zelo modro.

7. Gotovo je vzporedna raba obeh pisav v šoli kvarna in provzroča le zmedo. Prenagljeno pa je bilo, da se je vpeljal črkopis v šole, dokler se še jezikoslovci prepirajo. Podpisanega škofa naloga ni, da bi se izjavil glede te črkarske pravde, ampak jo prepušča nadaljnemu razvoju. Skrb za ljudske šole, za pomirjenje duhovnikov in ljudstva pa mu nalaga dolžnost, da prosi, naj se v prihodnje vse šolske knjige natisnejo s starimi črkami, to pa prosi tem lažje, ker sta le »Abecednik« in »Števistvo« 1. del natisnjena v novi pisavi, in bo prvi kmalu pošel, drugič pa, ker dovoljenje naučne dvorne komisije še sploh ni dano za vpeljavo novih črk v šole, in dosedanja izkušnja uči, da naj se za zdaj nove črke odpravijo iz šol.

V nadi, da bo c. kr. naučna dvorna komisija to željo in prošnjo uslišala, je podpisani škof dal z dne 11. marca 1833. semkaj poslani prevod berila za 2. razred kmetiških šol spisan v metelčici, prepisat v latinico in predlaga rokopis s prošnjo, naj ga gubernij predloži naučni dvorni komisiji, da ga da natisnit s starimi črkami.

Priloga:

Izkaz knjig, ki so izšle poleg šolskih knjig od leta 1825. do leta 1833.

S starimi črkami	Z novimi črkami
1825. 1. Tomaža Kempenzarja čvetire bukve. Pot k nebesam 5 ga natisa. Bedenčič. 8⁰. 315. 2. Listi in Evangelji. (Isti.) 8⁰. 342.	**1825.** 1. Nauki ino molitve za mladost. Zložil J. Zalokar. 12⁰. 178.
1826. 3. Sveti postni Evangelji. Isti. 8⁰. 98. 4. Sveta Maša. (Na novo priredil M. Ravnikar.) 8⁰. 238. 5. Premišlovanje za čas s. Leta Jak. Bossueta z molitvami. 8⁰. 112. 6. Isto 2. izdaja. 7. Katolški nauk od Zakramentov s. pokore etc. zložil Švab. 8⁰. 154. 8. S. Križov pot 4ga natisa. 8⁰. 184.	**1826.** 2. Kratko podučenje v nar potrebniših keršanskih resnicah. J. Zalokar. 12⁰. 380. 3. Dvanajst bukev Tomaža Kempčana. Isti. 12⁰. 580. 4. Kratko premišljevanje Kristusoviga terplenja. Isti. 12⁰. 72.
1827. 9. Molitvene bukvice, posebno za mlade ljudi. Po nemškim prenaredil B. Potočnik. 12⁰. 190. 10. Razlaganje Jezusovih naukov na gori. Perstavik vere etc. F. Veriti. 12⁰. 267. 11. Keršanski katolški nauk od narpotrebnih resnic s. vere. A. Albrecht. 8⁰. 432. 12. Družba vernega človeka z Bogom. A. Bohinc. 12⁰. 240.	**1827.** 5. Svete pesmi, jih je nekaj zložil, nekaj zloženih perdjal. B. Potočnik. 12⁰. 139.

S starimi črkami	Z novimi črkami
1828.	**1828.**
13. Keršanski kat. nauk za odrašeno mladost. Albrecht. 8°. 240.	Nič.
14. Popotnik široke in voske poti. Fr. Veriti. 8°. 238.	
15. Živlenje Svetnikov. M. Hoffmann in Fr. Veriti. 4 zv. 8°. 662, 624, 640, 671.	
16. Molitve za bolnike. Ziegler. 8°. 247.	
17. Premišlovanje s. Maše. 12°. 231.	
1829.	**1829.**
18. Pesme v Nedele celiga leta. Zložil L. Dolinar. 8°. 184.	Nič.
19. Opominvanje k pokori v s. letu 1826, to je pridge. Traun. 8°. 389.	
20. S. Veliki Teden, ali molitve in ceremonije etc. 8°. 304.	
1830.	**1830.**
21. Keršanski katolški nauk etc. kakor zgoraj št. 11. 2. izdaja.	Nič.
22. K. Šmida: Zgodbe S. Pisma za mlade ljudi okrajšane iz nemšk. prest. Švab. 8°. 190.	
23. Kranjski vertnar, ali podučenje, v kratkem veliko sadnih dreves zarediti. 1. delj. Spisal Fr. Pirc. 8°. 88.	
24. Molitve za bolnike kakor zgoraj št. 16. 2. izdaja	
25. Dušna paša za kristjane. Spisal Frid. Baraga. 8°. 503.	

S starimi črkami	Z novimi črkami
26. Od počeševanja in posnemanja Matere Božje. Isti. 8°. 418. 27. Razlaganje S. Evangelja vsih nedelj. Spisal Fr. Veriti. 8°. 640. 28. Kranjska Čbelica. I. Mat. Kastelic. 8°. 101.	
1831.	**1831.**
29. Dušna paša, kakor zgoraj št. 25. 2. izdaja. 30. Ita Bogenburška grafinja, zgodba iz nemšk. prestavlena. Kosmač. 8°. 149. 31. Štiri posledne reči, ali premišljevanje smerti etc. Spisal J. Ziegler. 12°. 192. 32. Kolera. Potrebno podučenje za kmeta. 8°. 2 poli. 33. Živlenje Svetnikov, kakor zgoraj št. 15. 2. izdaja. 4 zvezki. 34. Kranjska Čbelica kakor zgoraj št. 28. 2. snopič.	Nič.
1832.	**1832.**
35. Nauk katolške cerkve od opravičenja grešnikov. Zložil Švab. 8°. 254. 36. Dober nauk ali kratko podučenje se časne in večne nesreče obvarvati. Ziegler. 12°. 132. 37. Mašne bukvice, to je molitve per s. maši etc. Ziegler. 12°. 292.	6. Nedolžnost preganjana in poveličana. Povest iz pisem K. Šmida. Na svitlobo dal J. Burger. 8°. 124. 7. Pomoč v sili, ali leseni Križ in sreča dobriga uka. (Po Kr. Šmidu J. Burger.) 8°. 48. 8. Evstahi etc. isti. 8°. 149.

S starimi črkami	Z novimi črkami
38. Obiskovanje Jezusa v presv. rešnjim telesu, in pozdravljenje Marije. Fr. Baraga. 12⁰. 314.	
39. Kranjska Čbelica, kakor zgoraj 28 in 34. 3. snopič.	
1833.	**1833.**
40. Listi in Evangelji v nedelje in praznike celiga leta in use dni s. posta. 8⁰. 456.	Doslej še nič.
V tisku:	
41. Pogled v večnost, ali premišljevanje štirih poslednih reči. Iz nemškiga prestavil G. Švab. Nad 30 pol.	
Za tisk pripravljeno in natisk dovoljen:	
42. Keršanski katolški nauk za odrašene. F. Veriti. 5 delov.	
43. Bratovšna Leopolda k pomoči missionarjam. M. Ziegler. 1. snopič.	

Knezoškof Wolf je zahteval 28. julija 1833, naj mu c. kr. okrožni urad vrne »Malo Metelkovo slovnico za slovenske trivialke«, ki je bila v rokopisu od gubernija potrjena 16. julija 1831. Okrožni urad jo je vrnil 6. avgusta 1833.

Tako rezek boj glede črkopisa menda na Štajerskem ni bil, vendar pa brez boja ni bilo. To dokazuje dopis lavantinskega ordinarijata 11. septembra 1833., ki slove: Kljub tuuradnemu odgovoru proti splošni vpeljavi ene ali druge obeh novih slovenskih abeced v nemško-slovenske šole naše škofije, so morali vendarle rabiti v celjskem okrožju z dajnčico in v koroškem

okrožju z metelčico natisnjene knjige, in sicer zato, ker s starimi črkami natisnjenih ni bilo več dobiti.

Ker se pa zopet čujejo glasovi mnogih prevajavcev in pisateljev ljudskih in šolskih knjig proti obema novima črkopisoma in ker je že itak težek pouk na teh šolah radi nemške in slovenske pisave, in ker se vedno bolj čujejo nasveti, naj se zopet vpelje stara pisava, zato se službenovljudno vpraša, ali ne bi kazalo knjige za nemško-slovenske šole natisniti zopet s starimi črkami, ali pa naj se semkaj sporoči, kaj se je v tem oziru storilo, da se bo mogoče pri kakem odgovoru na gubernij pridružiti tamošnjemu mnenju.

Ljubljanski ordinarijat je 22. septembra 1833 odgovoril, da je že sporočil željo na višje mesto, naj se odpravijo nove črke. Soglasje je pa vzel z veseljem na znanje.

Gubernij je 30. novembra 1833 naznanil ljubljanskemu konzistoriju, da je c. kr. naučna dvorna komisija z odlokom 6. novembra 1833 prepovedala nadalje natiskovati šolske knjige z metelčico in ukazala, naj se slovenske in nemško-slovenske knjige natiskujejo v stari latinici. Prepovedano pa je Hohnu in drugim ponatiskavati šolske knjige.

Ta odlok je bil naznanjen 4. februvarja 1834 vsem nadzornikom in pa konzistorijem v Trstu, Gorici, v Celovcu in Št. Andražu (krškemu in lavantinskemu).

S tem odlokom je torej odklenkalo metelčici po šolah, le posamezni odmevi so se še čuli. Dvorna komisija je na pr. 28. januvarja 1835 vprašala, ne kaže-li slovensko črkovno tabelo, ki ima tudi Metelkove črke, rabiti še za naprej, samo da se izbrišejo nove črke. Konzistorij je 9. marca 1835 odgovoril, da bi se s tem predlogom sicer strinjal, a da mora pripomniti, da teh tabel ni več dobiti in da na Kranjskem sploh niso bile vpeljane, ker jih je višji šolski nadzornik Stanig (Stanič) na Goriškem vpeljal in so se dobivale le v Trstu, kjer so bile natisnjene, in v Gorici. Tu zadostujejo navadne latinske tabele, ker se učencem sestavljene črke lahko pojasne.

Naučna dvorna komisija je ta predlog 23. maja 1835 odobrila v polnem obsegu.

Za šolo je bila metelčica pokopana. Leta 1835. je izšla zadnja knjiga natisnjena v metelčici. Metelkovi upi so šli po vodi. Prešeren je pa o metelčici porogljivo pel, da »vsi homeopati — ji niso mogli pomagati«.

Dva slovenska ex-jezuita (ob koncu 18. veka).

Priobčil **dr. Fran Ilešič.**

Meseca marca t. l. je minilo 100 let, kar je v Peterburgu umrl (ex-)jezuit Gruber, ki sicer ni bil naš rojak, a si je kot »oče« ljubljanskega »Gruberjevega kanala za naše stolno mesto stekel veliko zaslugo in trajen spomin [1]).

Pred 100 leti!

Bila je to doba, ko so umirali zadnji spomini na l. 1773. ukinjeni jezuitski red.

V službi cerkve in države so jezuiti več nego 200 let stali na krmilu evropske zgodovine in s svojim šolstvom vodili duhove. Prišli pa so drugi časi; člani jezuitskih kolegijev so jih zrli le kot ex-jezuiti.

Kaj so si pač mislili ti zastopniki prejšnje dobe, ko so videli, da se je z njihovim redom v teh novih časih zajedno porušil oltar in prestol! Videli so še revolucijo in Napoleona, videli pa tudi, da se izpod latinščine po šolah dvigajo narodni jeziki v smislu teh novih demokratskih in romantičnih časov.

Izmed slovenskih jezuitov, ki so preživeli ukinitev reda leta 1773., je za razvoj našega kulturnega življenja pač najznamenitejši Korošec Gutsmann [2]) poleg njega Štajerec

---

[1]) Prim. J. Verhovca listek v »Slovencu« z dne 24. marca 1905.

[2]) Prim. o njem »Časopis za zgodovino in narodopisje«. (Maribor, I. 194—195.)

Hasl[3]). Tu naj pa poročam tudi o dveh kranjskih ex-jezuitih, ki sicer nista delovala na literarnem polju, a sta kot šolnika zabeležena v kroniki slovenske zemlje; to sta jezuita Maksimilijan Moravčar in Ivan Morak.

O njiju smrti so se ju spominjale »Annalen der Literatur des österr. Kaisertums«. Kar nam poročajo te anale, bode pač potrebovalo kontrole.

I.

Dne 15. septembra l. 1806. je umrl v Ljubljani ex-jezuit Maksimilijan Moravčar (Morautscher).

Rojen v Mali vasi na Dolenjskem dne 11. aprila 1721 je študiral gimnazijo in filozofijo v Ljubljani. Sprejet v jezuitski red je bival najprej v Trenčinu med Slovaki, potem pa je dve leti učil humaniora (je bil gimnazijski profesor) v Požegi in Zagrebu in je v Gradcu najuspešneje branil teze filozofske in teološke (je prebil izpite). Svoje tretje poskusno leto je prestal v Judenburgu na Gornjem Štajerskem. Skoro potem je bil poslan v Ljubljano za »prokuratorja« in učitelja filozofije; na zadnje je postal tu voditelj semenišča (regens seminarii) in je bil to še, ko so red ukinili (1773)[4]). Po ukinitvi reda je prevzel profesuro gramatike (nižje gimnazije) ter je to službo opravljal 15 let[5]). Dne 31. julija 1798 je obhajal petdesetletnico svojega mašništva. Težke bolezni zadnjih dveh let njegovega življenja ga je rešila še le smrt.

»Feuriger Eifer für die Religion strenge Moralität und gütevolles Wohlwollen gegen alle Menschen ohne Unterschied auf Stand oder Bekenntnis waren die Züge seines liebenswürdigen Charakters. Die ärmere Klasse der Studierenden unterstützte er väterlich, indem er selber manches entbehrte; er suchte die

---

[3]) Vrhovnik v XIV. zvezku »Knjižnice družbe sv. Cirila in Metoda«.

[4]) Prednik Ivanu Rodetu? (Gl. Izvestja XIV. 12, 19).

[5]) Leta 1772/73 ga ni med profesorji ljubljanske gimnazije. Leta 1779 je učil v drugem gramatikalnem razredu. (Programm und Jahresbericht des k. k. Ober-Gymn. in Laibach, 1860, 12 und 1861.)

besseren Köpfe unter ihnen hervor, und es waren jene die seligsten Stunden seines Lebens, in denen er ihnen seine ausgebreitete Kenntnis mitteilen und mit gutem Rat sich als ihr warmer Freund bezeugen konnte«. (Intelligenzblatt der Annalen der Literatur des österr. Kaiserthums, November 1807.)

2.

Dne 9. januvarja 1807 je umrl v Radomljah za kapjo Ivan Nep. Morak[6]) v 77. letu svojega življenja.

Rojen je bil 2. septembra 1730 v Ljubljani ter je, prebivši gimnazijo (in prvo leto filozofije), oktobra l. 1748. vstopil v red jezuitov. Na Dunaju je prebil prvi dve poskusni leti, potem je »v Skalicah ponovil humanitetne razrede« (?) in je bil poslan v Gradec, da bi tam tolmačil filozofijo, nato je na Dunaju študiral grški in hebrejski jezik. Končno pa se je vrnil v Ljubljano ter je tu l. 1755. učil drugi, l. 1756. četrti gramatikalni razred, a l. 1757. je bil kot učitelj retorike pozvan v Varaždin. Leta 1760. (?) je bil meseca septembra posvečen. V Judenburgu »tretjič preizkušan«, je dve leti propovedoval v Ljubljani v »kranjskem« jeziku; potem je bil imenovan podravnateljem (»subregens«) v semenišču v Gorici in je učil tam dve leti logiko, metafiziko in fiziko. Odtod je prišel v Celovec, kjer je bil dodeljen ravnatelju semenišča v pomoč, in je tam štiri leta menjevaje učil poetiko in retoriko. Končno je postal subregens in katehet v ljubljanskem semenišču.

Po ukinitvi jezuitskega reda je propovedoval izvečine po deželi, a je bil kmalu imenovan zopet profesorjem retorike. O preustrojbi gimnazij[7]) je prevzel stolico grškega jezika na ljubljanski gimnaziji in jo je zavzemal nad 20 let, a zadnji čas svojega življenja je posvetil dušebrižništvu.

* * *

---

[6]) Omenjen v programu (I.) ljubljanske gimnazije za l. 1861, p. 9.

[7]) 1775, oz. 1778.

Vrstnik tema ex-jezuitoma je bil Franc Anton pl. Breckerfeld, »Herr auf Altenburg«, ki je umrl dne 28. januvarja 1806 v 70. letu svoje starosti. Sestavljal je zgodovino kranjsko in nekaj njegovih sestavkov čitamo v »Laib. Wochenblattu«. Bil je ljubitelj grščine in je poučeval več časa ta jezik, pa tudi latinščino. Nekaj časa je bil v jezuitskem redu, a je izstopil pred dovršitvijo poskusne dobe.

Tudi zgodovinar Linhart je hotel vstopiti v jezuitski red, a je bil ta uprav takrat odpravljen.

P. Gabriel Gruber.

Spisal **Viktor Steska.**

Ker je minilo sto let, kar je umrl v Peterburgu jezuitski general P. Gabriel Gruber, ki je več let plodonosno deloval tudi v Ljubljani, naj mu postavijo »Izvestja« mal spomenik.

Gabriel Gruber (Grueber) je bil rojen na Dunaju 6. maja 1740. kot sin imovitih staršev [1]). Njegov sorodnik Janez Gruber je deloval kot misijonar na Mongolskem in je opisal lego Kine, zato se je tudi Gabrielu že v mladosti vnela želja iti na Kitajsko oznanjevat nevernikom krščansko vero. Tam pa je vlada s častjo sprejemala le tiste misijonarje, ki so bili spretni matematiki in mehaniki; zato se je Gabriel s svojim bratom Tobijem posvetil posebno tej vedi [2]). Po noviciatu je dovršil modroslovje

[1]) Glej življenjepis njegov v »Slovencu«, 1905, 24. marca. Spisal P. J. Vrhovec. Tudi Mittheilungen d. h. Ver. für Krain. 1858, 38 imajo isto letnico 1740, Heimbucher: Die Orden und Kongregationen d. kath. Kirche. II, 116 pa ima rojstno letnico 1738.

[2]) Ta je spisal: Briefe hydrographischen und physikalischen Inhalts aus Krain etc. Wien, 1781., kjer popisuje zlasti cirkniško jezero. — Anhang zu den Briefen etc. 1784. Fortsetzung. 1785. (P. Marka Pohlin: Bibl. Carn., 23). Oskrbel je tudi, da se je Gabrielova razprava o regulaciji Save natisnila v praškem arhivu za geografijo. (P. Vrhovec, l. c.). Umrl je v Pragi l. 1806. (Mitth. 1858, 38).

in bogoslovje v Gradcu in potem je poučeval latinščino na orientalski akademiji. Z Dunaja so ga poslali predniki v Ljubljano za profesorja fizike in matematike. Leta 1773. je bil profesor mehanike na jezuitski gimnaziji v Ljubljani [3]). Med njegovimi učenci je bil tudi Jurij Veha [4]), ki je dovršil licej l. 1775. in dobil takoj službo c. kr. brodarskega inženirja z letno plačo 600 gld. Leta 1769. je ustanovila c. kr. kmetiška družba s podporo deželnih stanov stolico mehanike, kjer naj bi se učili obrtniki in umetniki. Pouk je poverila P. Gruberju. Učil je mehaniko, risanje, zemljemerstvo in hidravliko s kratkimi presledki do svojega odhoda iz Ljubljane [5]).

Leta 1773. je bil jezuitski red razpuščen in Gruber je moral zapustiti samostan. Upanje, da bi odšel v Kino je izginilo, zato se je lotil z večjo vnemo svoje stroke. Ostal je učitelj mehanike v Ljubljani. Prav tedaj so mu izročili znamenito delo.

Že več stoletij so premišljevali v Ljubljani, kako bi vsaj deloma osušili ljubljansko močvirje. Po mnogih posvetih je ukazala cesarica Marija Terezija 15. aprila 1762., naj se prično priprave za osuševanje močvirja. Vlada je izvršitev tega dela izročila Gabrielu Gruberju. Imel je nalog napraviti prekop okoli ljubljanskega Gradu, da bi mogla Ljubljanica po dveh strugah oddajati svojo vodo. Tako bi voda hitreje odtekala, povodnji bi izostajale, na močvirju bi vodovje upadalo, in zemlja bi se sušila. Gruber je pričel najprej z mostom (Kanal-Schleussenbrücke) in l. 1773. s kopanjem prekopa [6]). Delo je bilo proračunjeno na 63.000 gld., a most sam je stal 50.000 gld. V petih letih so stroški narasli na 139.372 gld. [7]), a delo je bilo le za dobro polovico dovršeno; stal je most in 245 sežnjev

---

[3]) Nečásek, Geschichte des Laib. Gymnasiums v »Programmu« l. 1860, str. 12. — Dimitz Gesch. Kr. IV. 182.

[4]) Spomenik o šeststoletnici zač. habsb. vlade na Slovenskem. 1883. 141.

[5]) Mittheilungen 1855, 19.

[6]) Ill. Blatt, 1841, 162.

[7]) Dimitz, Gesch. Krains IV, 184, ima napačno 635.000 gld.

dolg prekop. Kopanje je bilo namreč silno težavno. Studenci, ki so izvirali iz tal, so sami dvigali šoto in prst, tako da so tla rastla delavcem kar med kopanjem. Vlada je bila radi stroškov in neugodnega uspeha nezadovoljna in je zaukazala delo ustaviti. V Ljubljani so že mislili, da je ves denar zavržen, in so nameravali izkopano strugo zasuti, toda z Dunaja je prišel odlok, da se mora delo nadaljevati. Nadaljevanje prekopa je prevzel podpolkovnik baron Struppi, ki je delo dovršil 25. novembra l. 1780. in od proračunjenih 72.000 gld. še nekaj prihranil. Njegovo delo je bilo seveda lažje, ker pritisk je bil največji med ljubljanskim Gradom in Golovcem, manjši pa zunaj te tesne dolinice, kjer je bil svet skoro popolnoma raven. Težji in mučnejši del je prekopal Gruber. Kljub temu pa se močvirje še ni dovolj posušilo. Leta 1823. so počeli znova z osuševanjem, in sicer s tem, da so ponižali Ljubljanici strugo in napravili neki stranski prekop l. 1828. To je pomagalo. Odslej so napravljali po močvirju ceste in jarke ter pričeli obdelovati svet.

Čeprav Gruber ni bil edini udeleženec pri prekopu, je bil vendar pričetnik, ki je prenašal težo dneva, in zato se po pravici še sedaj imenuje prekop »Gruberjev kanal«.

Gruberju so dali, ko je pričel s prekopom, naslov c. kr. brodarskega ravnatelja (Navigations-Direktor), in 8. aprila 1775. ga je dvorni odlok imenoval za c. kr. svetnika [8]).

Leto po odhodu jezuitov iz Ljubljane, 28. junija 1774, je divjal v Ljubljani strašen požar, ki je uničil v Krakovem 51, okrog sv. Jakoba pa 58 hiš. Med pogorelimi hišami je bil tudi jezuitski kolegij. Na novo so pozidali le nekdanjo jezuitsko gimnazijo za šolo (reduto), ves drugi del pogorelega samostanskega poslopja so pa do tal podrli; tako je nastal trg sv. Jakoba. Gabriel Gruber je kupil del pogorišča na obeh straneh sedanjih Zvezdarskih ulic in je pričel zidati lepo in visoko hišo, ki še zdaj obuja pozornost. Visoke sobe, svetla okna, hrastova vrata

---

[8]) Mittheilungen des Mus.-Ver. für Krain. 1896, 96.

in hrastovi okviri pri oknih spričujejo, da je hišo zidal mož jasnega uma. Stopnjišče v tej hiši je še zdaj morda najlepše v Ljubljani; krasi ga lep štuko, na svodu pa Herleinova freska iz l. 1786. Gruber si je omislil tudi lepo kapelico. Za to kapelico je slikal Kremser-Schmidt, kakor vse kaže, sliko Marijinega oznanjenja, ki je zdaj v kapelici vojaškega oskrbovališča na Dunajski cesti. A Kremser-Schmidt je slikal tudi freske v tej kapelici. Na vsaki strani altarja je slikal po eno sliko, namreč Marijino oznanjenje in sv. Jožefa, ki se mu v spanju prikaže angelj z naročilom, naj beži v Egipt; na stropu je skupina večjih in manjših angeljev, ki trosijo cvetje. Ob altarju sta tudi dva medaljona slikana s sepijo: Marijina poroka in Marijino obiskovanje, ob oknu pa trije medaljoni, in sicer na straneh Marijino rojstvo in Marijino darovanje, nad oknom pa dva angelja. Ta kapelica je še danes prav dobro ohranjena.

To hišo je zidal Gruber za »mehanične in hidravlične študije« in je obljubil, da bo predaval o teh predmetih [9]). Cesar Jožef II. ga je zato oprostil hišnega davka. Nasproti ležeče pogorišče (zdaj »Virantov vrt« imenovani prostor) je Gruber prodal nekemu meščanu s pogojem, da prostora ne sme zazidati, ker hoče imeti v svoji hiši za mehanično šolo luč in zrak.

Kako je gorel Gruber za svojo stroko in kako dalekosežne načrte si je osnoval, se da izpoznati tudi iz tega, da je najel spretnega izdelovavca ladij, ki mu je napravil različne uzorce ladij. S temi je nameraval poučevati obrtnike, kar bo »brezdvomno mnogo koristilo vsej državi«, kakor je sam pisal 25. februvarja 1779. Ti modeli so zdaj v Rudolfinumu [10]).

Radi manj ugodnega uspeha pri prekopu je moral Gruber mnogo pretrpeti. O njem so krožile razne anekdote še mnogo let po njegovi smrti. Ko so stavili most pri prekopu, se je pogreznila pola mostu. Učenec mu to sporoči. »Ni mogoče, saj sem vse natanko preračunal«, zavpije Gruber in hiti z učencem

---

9) Iv. Vrhovec: Die W. l. Hauptstadt Laibach, str. 55.

10) Argo, 1900, 90.

k mostu. A kaj vidi? Istina je bila, kar je učenec naznanil. Njegovi računi so bili osramočeni vsled izrednih krajevnih razmer.[11])

Gruber si je v Ljubljani sicer vse dobro uredil, a žalost, da je bil njegov red razpuščen, mu je vendarle grenila življenje.

Prišla pa je tudi do Ljubljane novica, da na Ruskem jezuitski red še obstoji. Carica Katarina II. je prepovedala razglasiti papežev dekret o razpustitvi jezuitskega reda. Škof v Vilni in apostolski delegat za Rusijo je ukazal vsem redovnim predstojnikom jezuitskim na Ruskem, naj skrbé, da noben redovnik ne zapusti samostana. Njegov naslednik Stanislav Siestrzencewisz iz Mohileva je dobil od Pija VI. polnomoč, da sme ustanoviti, vpeljati ali oživiti redove, in je v ta namen l. 1779. ustanovil jezuitski noviciat. Leta 1782. je bila prva ruska generalna kongregacija v Polocku. Tu so jezuiti izvolili generalnega vikarja, ki naj bi vodil red do svoje smrti. Tretji naslednik mu je bil P. Gabriel Gruber. A kako je prišel ta na Rusko?

Znano je le to, da je tajno zapustil Ljubljano. Nihče ni vedel, kam da je odšel. Ustno izročilo pripoveduje, da je pred odhodom naročil svojemu strežniku, naj le sobo kuri, da bo toplo, če se vrne. Strežnik je kuril in kuril, a gospoda ni bilo. Kar dojde pismo, da je odšel na Rusko in da se ne povrne več v Ljubljano. Kdaj je odšel, ni še dognano [12]). Bržkone se to ni zgodilo pred l. 1787. Kranjski deželni stanovi so namreč v svoji prošnji 30. aprila l. 1787. predlagali, naj se na novo ustanovi modroslovna šola v Ljubljani in za profesorja matematike nastavi Gabriel Gruber, učenec znamenitega dunajskega matematika Scherferja, ki je pa svojo zmožnost tudi že dokazal z zasebnim predavanjem o Kästnerjevi učni knjigi [13]).

---

[11]) Blätter aus Krain. 1861, 111.

[12]) Iv. Vrhovec misli, da je zapustil Ljubljano l. 1783 (Die l. w. H. Laibach, str. 55.), Bleiweiss (Mitth. 1855, 19.) l. 1784., P. J. Vrhovec (l. c.) pa l. 1786.

[13]) Mittheilungen etc. 1859, 26.

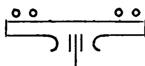
Gruberjevo imovino so cenili na 17.798 gld. S to so poravnali dolgove, ki jih je še imel, ko je odšel iz Ljubljane.

Na Ruskem se je Gruber najbrže naselil najprej v samostanu v Mohilevu kot profesor mehanike[14]), pozneje v Polocku in naposled v Peterburgu, kjer so jezuiti pod generalom P. Kareu (1799—1802) ustanovili kolegij. Leta 1802., 10. oktobra, pa je bil Gruber izvoljen za jezuitskega generala na Ruskem. V tej časti je zbiral po svetu razpršene jezuite in pridruževal redu, ki je še živel na Ruskem. Imel je veliko veljavo pri carju in ruskem plemstvu, zato je lahko mnogo storil za svoj red. Misijonsko delavnost je razširil do Odese, do Kavkaza in celo v Sibirijo.

Ferdinand IV., neapolski kralj, ki je sicer l. 1767. jezuite pregnal iz svojega kraljestva, je po mnogih bridkostih spoznal krivico in poprosil papeža Pija VII., naj za oboje sicilijansko kraljestvo jezuite zopet obudi. Pij VII. je to dovolil 30. junija 1804 in je odločil, da so tudi ti jezuiti podložni jezuitskemu generalu P. Gabrielu Gruberju na Ruskem. Ta je dobil s tem naslov »general za Rusijo in Neapolitansko«. Tudi angleški jezuiti, ki so dobili od Tomaža Welda krasni grad Stanyhurst v Lancaschire, so se smeli 22. maja 1803 pridružiti ruskim jezuitom, prav tako tudi še živeči jezuiti na Irskem in v Ameriki[15]).

Gruber je umrl v Petersburgu radi nesreče pri ognju po noči od 25. do 26. marca 1805.

Čeprav počiva njegovo truplo daleč od nas, žive njegova dela še v našo korist. V Ljubljani si je postavil Gruber stalen spomenik, saj oznanjuje njegov pomen za Ljubljano: »Gruberjev kanal«, »Gruberjeva cesta« in »Gruberjeva (desni del »Virantove«) hiša«.

---

[14]) Blätter aus Krain. 1861, 111.

[15]) Heimbucher. Die Orden und Kongregationen d. Kathol. Kirche. II, 114—116.

Mali zapiski.

Stoletnice in druge obletnice. Letos obhajajo Slovenci mnogo dvestoletnic, stopetdesetletnic in stoletnic. Naj tu omenimo nekatere pisatelje in umetnike, ki se jih hvaležno spominjamo.

Janez Žiga Valentin Popovič, rojen 9. februvarja 1705 v Arclinu pri Vojniku v celjskem okraju, l. 1754. učitelj nemškega jezika na dunajskem vseučilišču, l. 1766. upokojen, umrl 21. novembra 1774 v Perchtolsdorfu. O tem učenjaku se je že mnogo pisalo na pr. P. Marko Pohlin: Bibl. Carn. 43; Marn: Jezičnik XXII, 22; Lj. Zvon 1881 itd.

Mihael Hofman, rojen v Ljubljani l. 1755., katehet v Kranju, kanonik v Novem mestu, prefekt tamošnje gimnazije. Ko je bil novomeški kapitel začasno zatrt, je odšel v Kranj, potem v Lahovče in naposled v Ljubljano, kjer je umrl 1. septembra 1826. Pisal je nabožne knjige in pomagal Veritiju sestavljati obširno »Življenje svetnikov«. (Marn: Jezičnik, XXII, 74.)

Jožef vitez Jakomini, rojen 9. oktobra 1755 v Štanijelu na Goriškem, umrl kot dekan pri Novi Štifti na Štajerskem 28. marca 1830. Spisal je več nabožnih knjig. (Marn: Jezičnik XXIV, 28.)

Blaž Kumerdej, rojen 27. januvarja 1738 v Gradu (Bled), na Dunaju učitelj na orientalski akademiji (correpetitor iuris). Leta 1773. je bil imenovan za ravnatelja normalke v Ljubljani, da bi osnoval in razširjal ljudsko šolo na Kranjskem. Normalko je otvoril s štirimi razredi l. 1775. Nekaj let je bil okrajni šolski komisar v Celju in potem v Ljubljani, kjer je umrl l. 1805. Njegove zasluge so: 1. da je ustanovil ljudsko šolstvo na Kranjskem; 2. da je slovstveno deloval; pomagal je Japlju izdajati »Svetu pismu« od l. 1784. dalje; izdal je l. 1778. »Vadenje za brati v' usse sorte pisanji itd«; v rokopisu je zapustil slovensko slovnico in besednjak; 3. da je izpodbujal čebelarja Antona Janšo, da mu je narekoval razpravo o »čebelnih rojih« in štiri leta pozneje o »čebelarstvu sploh«. Janša namreč ni znal pisati. Kot okrožni komisar v Celju je navduševal ljudi za čebelarstvo in pregovoril župnika Goličnika v Grižah in kapelana Vogrina, da sta poslovenila Janševo knjigo o čebelarstvu, ki je tudi izšla v prevodu v Celju l. 1792. V celjskem okrožju se je število panjev od 700 povzdignilo v malo letih na 8000. Kumerdej je bil ud c. kr. kmetiške družbe v Ljubljani in II. Academiae Operosorum. (Ill. Blatt, 1840, štev. 44.)

Andrej Fleischman, rojen leta 1805. na Beričevem pri Dolu, učenec Hladnikov, pozneje učitelj rastlinstva in sadjereje gimnazijcem, učiteljskim pripravnikom in v kmetiški šoli. Umrl je v Ljubljani 5. junija 1867. Pisal je v »Novice« slovensko od leta 1849. dalje, nemško pa je izdal »Übersicht der Flora Krain's etc.« 1844. 8°. 144. (Jezičnik XXV, 28. — Voss: Jahresber. Ob. Realsch. Laibach, 1884. 1885.)

Jožef Marešič, rojen 15. februvarja 1805 v Kostanjevici na Dolenjskem, posvečen v mašnika l. 1832., je služil v Fari pri Kostelu, v Logatcu, v Šmihelu, v Tomišlju, v Vodicah in na Šmarni gori, kjer je l. 1872. umrl. Dopisoval je v »Novice« in v »Zgodnjo Danico«. (Marn: Jezičnik, XXV, 31.)

Jernej Maroušnik, rojen 20. avgusta 1805 v Solčavi na Štajerskem, posvečen v mašnika 1830., kapelan v Radišah, v Šent Jakobu, v Tinjah itd., umrl kot beneficiat pri sv. Nikolaju v Hüttenbergu. Dopisoval je v »Novice« in v »Slov. Bčelo«. (Jezičnik, XXV, 32.)

Jožef Partel, rojen 1. decembra 1805 v Škocijanu pri Dobravi, posvečen l. 1835., je služil v Križih pri Tržiču, v Tomišlju, v Slavini in na Češnjicah. Umrl je 19. julija 1865. Svoje spise, zlasti pesmi, je objavljal v »Zgodnji Danici« od l. 1852—1864. (Jezičnik, XXV, 29.)

Jurij Volc, rojen 5. aprila 1805 pod Korenom pri Kranjski gori, posvečen l. 1831., je bil kapelan v Škofji Loki, pri stolnici v Ljubljani, l. 1836. spiritual v bogoslovju, l. 1858. kanonik, l. 1877. stolni dekan. Umrl je 14. aprila 1885. Dopisoval je mnogo v »Zgodnjo Danico«, izdal 2., 3. in 4. natisk »Stoletne Pratike« l. 1847., 1860., 1880., Pridige ob posebnih perložnostih leta 1848., molitvenik: »Mir vam bodi« leta 1850., in »Sveto pismo« 1856/9 na stroške knezoškofa Wolfa. (Jezičnik, XXIV, 65—69.)

Jožef Žemlja, rojen na Breznici 10. februvarja 1805, posvečen l. 1829. Služil je za kapelana v Žužemberku, Toplicah, za župnega upravitelja v Ambrusu in Ovsišah, kjer je umrl 15. septembra 1843. Kot Prešernov rojak je začel popevati l. 1827. v metelčici; oglasil se je l. 1832., 1833. in 1848. v »Čbelici«, dalje v »Illyr. Blatt«, kjer je l. 1843. priobčil prevod znane pesmi Ognjeslava Utešenovića Ostrožinskega: »Jeka od Balkana«. L. 1843. je izdal povest v pesmi: »Sedem sinov«. (Jezičnik, XIX, 1—10.)

Matej Langus je umrl pred petdesetimi leti. Rojen je bil v Kamni Gorici 9. septembra 1792, umrl 20. oktobra 1855 v Ljubljani. Od žrebljarskega kovača se je uspel do znamenitega slikarja, ki je okrasil mnogo cerkva po Kranjskem s svojimi oljnatimi slikami in freskami na pr. ljubljansko stolnico, frančiškansko cerkev v Ljubljani, cerkev na Šmarni Gori itd. (Dom in Svet, 1904, 394.) V. S.

Nesreča pred 100 leti v Novi Štifti na Štajerskem. Na veliki šmaren (15. avgusta) 1805. ob eni po polnoči je bila strašna ploha v gornjegrajski in tuhinjski dolini. Voda je odnesla vse mostove, zasula je s peskom, z blatom in s skalami nad en stot težkimi vse polje; v Snoviku je voda odnesla tri mline. V Novi Štifti je utonilo blizu 40 romarjev, ki so iskali zavetja v neki hiši. Romarji so bili iz Krašnje. (Župnijska kronika v Spodnjem Tuhinju.) V. S.

Izdaje in zalaga »Muzejsko društvo za Kranjsko.«

Natisnili J. Blasnikovi nasledniki v Ljubljani.

IZVESTJA
Muzejskega društva za Kranjsko.

Letnik XV. **1905.** **Sešitek 3. in 4.**

Valentin Mencinger,
ljubljanski slikar (1702—1759).

Spisal **Viktor Steska.**

Ko bi me kdo vprašal, katerega domačega slikarja najbolj cenim, bi mu odgovoril brez pomisleka: Valentina Mencingerja. Res je, da so nekateri drugi slovenski slikarji naslikali kako lepšo sliko, ne dvomim, da so ga nekateri prekosili v plodovitosti, a toliko lepih in umetnih slik, in to samostojnih, ni naslikal nihče. Čudim se, da je Mencinger takó malo znan, in da še ni doslej nihče zaznamoval letnice njegovega rojstva in njegove smrti [1]).

I.

Mrliška matica stolne župnije v Ljubljani ima o Valentinu Mencingerju zapisane sledeče vrstice: 12. februvarja 1759 je umrl g. Valentin Menzinger, znamenit slikar, previden z vsemi svetimi zakramenti, v svojem 60. letu. Pokopan je na pokopališču oo. frančiškanov [2]).

---

[1]) Vkljub večletnemu preiskovanju ta študija še ni popolna. Za vsak popravek in dostavek bom hvaležen. Tudi tu velja Halmov izrek: Larga emendandi copia et nobis relicta erat et post nostram amicorumque curam posteris relinquetur.

[2]) 12. febr. 1759 obiit D. Valentinus Menzinger, pictor egregius, omnibus provisus, aetatis suae annum agens 60m. Sepultus ad coemeterium P. P. Francisc.

Ta vpisek spričuje, da so cenili tedaj Mencingerja za znamenitega slikarja, zakaj take laskave opazke so silno redke v mrliški knjigi; drugič pa sklepamo iz tega vpiska, da se je moral Mencinger poroditi okoli leta 1700.

Kje pa je tekla Mencingerjeva zibelka? Ustno izročilo v Ljubljani trdi, da je bil rojen v Bohinju, kjer se to ime prav pogostoma nahaja; ne pove pa natančneje, kje in kdaj. Da je moral Mencinger biti res Kranjec, dokazuje slikar Iv. Potočnik, ki je l. 1822. prenovil Mencingerjevo sliko: »Jezus nasiti množico v puščavi« in zapisal na okviru: »Opus Valentini Menzinger, Carnioli.« Stari Potočnik je imel gotovo zanesljive podatke o Mencingerjevem rojstnem kraju, sicer ne bi bil tako točno zaznamenoval domovine slikarjeve. Isto dobo so se namreč močno ozirali na rojstni kraj.

Čudno pa je, da v Bohinju živa duša nič ne ve o kakem slikarju, ki bi bil ondi doma. Tudi rajni župnik M. Zarnik († 1903) ni mogel ničesar zaslediti. Dalje je treba vpoštevati, da se je Mencinger dosledno in brez izjeme podpisoval Metzinger, kar je torej različno od Mencinger. Iz tega bi se skoro dalo sklepati, da ni bil domačin. In vendar je! Sedanjemu župniku v Srednji Vasi v Bohinju Janezu Berlicu se je posrečilo najti rojstne podatke Val. Mencingerja. Valentin Mencinger je bil namreč krščen 13. februvarja 1702 v Srednji Vasi. Očetu je bilo ime Primož in materi Marina. Botrinila sta Janez Hkavčič (= Tkalčič) in Neža Vajvoda. Krstil ga je vikar Marko Prešeren. Leta 1698. je bil rojen Primož, brat Valentinov. Ker se imeni Hkavčič in Vajvoda skupno nahajata le na Bohinjski Bistrici, moramo iskati rojstni kraj Valentinov na Bohinjski Bistrici; ime Mencinger pa je razširjeno po vsem Bohinju in še dalje po Gorenjskem [3]). Po pravici smemo verovati, da je ta Valentin Mencinger poznejši slikar.

---

[3]) Pred 200 leti je bila neka rodbina Mencingerjeva tudi v Ljubljani. Jakob Mencinger je umrl v Ljubljani 6. februvarja 1716 v 50. letu in bil pokopan pri sv. Petru. Njegovi otroci so bili rojeni v Ljubljani na pr. l. 1702., 1705., 1711. Morda je bil Valentin tem kaj soroden.

Javni spisi pišejo našega slikarja skoro dosledno Menzinger, kar je po naši pisavi Mencinger. Drugi ljudje so ga različno pisali Metzinger, Mezinger ali celò Mözinger in Mötzinger (na pr. Paglovec). Zakaj si je slikar ime prikrojil po svoje in se podpisaval Metzinger, ni znano.

Ker je bil Valentin krščen 13. februvarja, je bil bržkone rojen 12. februvarja, ker ga menda niso koj po rojstvu sredi zime nesli krstit v precej oddaljeno Srednjo Vas. V tem slučaju pa je umrl slikar prav na obletnico svojega rojstva, umrl je namreč tudi 12. februvarja (1759). Izpolnil je 57. leto. Mrliška matica pravi sicer, da je umrl v 60. letu, kar je umeti seveda v približno 60. letu, ker tedaj niso bili ljudje tako natančni glede letnic.

Mencingerjeva mladost nam je popolnoma neznana. Kje se je učil, pri kom se vežbal v svoji stroki, ni nikjer zabeleženo. Po tedanji navadi ni pohajal akademije[4]), ampak se je oklenil kakega dobrega mojstra in se pri njem izučil. Navadno mislijo, da se je učil v Italiji in opazoval dela italijanskih mojstrov, ker njegove slike najbolj spominjajo na italijanske uzore; neovržnih dokazov pa nimamo.

V Ljubljani ga zasledimo prvič l. 1727. Mestne davčne knjige ga imenujejo do l. 1731. med gostači. Leta 1727. je plačeval obrtnega davka 2 gld. 40 kr., l. 1729. pa 2 gld. 56 kr. Leta 1731. si je kupil s svojo ženo Ano Marijo tedaj sedmo hišo v Hrenovih ulicah, ki ji je bil prej lastnik duhovnik Janez Anton pl. Umbfahreg. V mestni davčni knjigi je namreč to leto Umbfahreg prečrtan in na njegovo mesto vstavljen Mencinger[5]). Obličje Hrenovih ulic se je vsled raznih požarov močno izpremenilo, zato bi hišo danes zastonj iskali.

---

[4]) V aktih dunajske akademije ne nahajamo njegovega imena. Radics: Letopis M. Sl. 1880, str. 42. Ker je pozneje plačeval obrtni davek, ni imel pravic akademičnih slikarjev, ki so bili davka prosti. Iz tega torej sklepamo, da ni bil akademični slikar.

[5]) Glej tudi Wallner: Beiträge zur Geschichte der Laibacher Maler und Bildhauer im 17. und 18. Jahrhunderte. Mittheilungen des Musealvereines für Krain. 1890. str. 124 itd.

Leta 1740. si kupi Mencinger novo hišo na »Starem trgu« od Janeza Jurija Kralja (Kraill). Ta hiša je bila šesta od Kléblata (sedaj Florijanske ulice št. 32.) torej sedaj Florijanske ulice št. 44. Od prve hiše je bilo l. 1740. plačati za razne davščine 2 gld. 56 kr. in 3 vin. in sicer: za hišni davek 30 kr., za vojno doklado 1 gld. 26 kr. 3 vin. in za obrtni davek 1 gld. Od druge hiše pa je plačal l. 1740. hišnega davka 2 gld. 33 kr., vojne doklade 4 gld. 20 kr. in hišnega prispevka (Hausgulden) 1 gld. 29 kr. 1 vinar, skupaj 8 gld. 22 kr. 1 vinar. Leta 1751/2. je plačeval za hišo v Hrenovih ulicah 2 gld. 30 kr. davka, za hišo v Florijanskih ulicah pa 10 gld. 2 kr. 1 vinar. Ta hiša je morala torej v primeri z ono v Hrenovih ulicah mnogo večja biti.

Mencingerjeva žena je umrla 13. septembra 1758 v 61. letu. Bila je torej nekoliko starejša od njega. Pol leta pozneje ji je sledil tudi on sam. Oba sta bila pokopana pri frančiškanih (na sedanjem Vodnikovem trgu)[6]).

Mencinger je imel v obrazu grške poteze in je nosil polno brado, ki mu je pa zgodaj osivela, kar spričuje slika: »Jezus nasiti množico v puščavi« iz l. 1747., kjer se je sam portretiral. Obličje kaže resen in samozaveden značaj. Desnica mu je bila pohabljena; prsti so bili zrastli čez palec, zato je moral slikajoč vtikati čopič med kazavec in sredinec[7]).

Ko je prišel Mencinger v Ljubljano, ni bilo tu naseljenega nobenega znamenitega slikarja razen njegovega vrstnika Frančiška Jelovška, ki se je pojavil v Ljubljani nekako istodobno (l. 1730.). Jelovšek pa se je pečal skoro izključno s freskami, čeprav je bil tudi dober slikar oljnatih slik, kakor to dokazuje Sv. Družina iz l. 1734. pri sv. Petru v Ljubljani. Drugi tedanji ljubljanski slikarji niso kdovekaj sloveli, zato so nam le bolj po imenu znani.

---

[6]) Napačno je torej, kar pišeta Dimitz, Geschichte Krains IV, 153 in Strahl: Die Kunstzustände Krains etc. str. 30, da je bil Mencinger pokopan v grobnici kapucinskega samostana, oziroma v ondotni cerkvi.

[7]) P. pl. Radics: »Umeteljnost in umeteljna obrtnost Slovencev« v Letopisu Matice Slovenske 1880, 42.

Leta 1720. na pr. so bivali v Ljubljani sledeči slikarji. Janez Mihael Rainwaldt, ki je umrl okoli leta 1740. v svojem 85. letu. Ker je naslikal slovečo ali ne posebno umetniško sliko sv. Frančiška na Straži na Štajerskem, se ondi nahaja lep njegov lastni portret. Valentin Jamšek, Janez Juri Merkht in Janez Zupančič se imenujejo isto leto; l. 1722. se jim pridruži še Mihael Motvoz (Mottwas). Leta 1731. se omenjajo tudi še Janez Frančišek Rainwaldt, Janez Cigler (Ziegler), Andrej Josip Jamšek in Albert Pichl [8]).

Mencinger se je kmalu proslavil po vsem Kranjskem; pa tudi na Štajersko in Hrovaško je segel njegov glas. Naročil je dobival od vseh stranij. Njegove slike so se priljubile zlasti duhovnikom, ki so slikarja kar obsipali z naročili. In Mencinger je zaslužil to zaupanje! Njegove slike so bile res cerkvene, če odštejemo njegove angelce, ki se včasih skoro preživahno kobalijo ali zibljejo po zraku; risane so točno, barva je bila dosti živahna, platno močno, vse delo trpežno in cenó. Za sliko sv. Martina v Spodnjem Tuhinju je dobil l. 1734. 28 gld., za bandersko sliko istotam 10 gld., za sliko sv. Nikolaja pri sv. Miklavžu na Gori 29 gld. [9]); diskalceatom v Ljubljani je računil l. 1741. za sliko sv. Kajetana 12 gld. [10])

Razen nekaj portretov ni znana nikaka Mencingerjeva slika svetne vsebine. Nabožno čustvo preveva vsa njegova dela. Strastnega, razburljivega dejanja ne ljubi, pač pa zmerno gibanje, ljubko življenje. Mirna, resna a odločna duša zre iz njegovih slik. Izjem je le malo, recimo pri betlehemskem detomoru, a ta slika je posnetek po Rubensu. »Smrt sv. Jožefa« je skoro pretirana, pogreškov proti naravnosti pa vendar nima.

Njegovi uzorniki so bili Murillo, Rubens in Guido Reni. Murillov sv. Anton je močno vplival na Mencingerja; Rubensove angelce si je kar prisvojil, čeprav jih je po svoje izpremenil; Renijevega sv. Mihaela je kopiral za Goričane.

---

[8]) Davčne knjige ljubljanskega mesta.
[9]) Paglovčeva kronika v Spodnjem Tuhinju.
[10]) Diskalceatska kronika v Rudolfinumu v Ljubljani.

Boljših domačih umetnikov dotlej Slovenci nismo imeli; tujci so izdelovali, kar je bilo kaj vrednega. Kranjci so klicali tuje, zlasti italijanske stavbarje, kiparje in slikarje v deželo, saj domačih zanesljivih umetnikov res ni bilo doma najti. Kar se pojavi Mencinger. Odslej je tujim mojstrom pri nas skoro odklenkalo. Večinoma so vsa poznejša dela izvršili domačini ali vsaj udomačenci n. pr. Cebej, Wergant, Lajer, Herrlein, Potočnik, Langus, Künl, Wolf, Šubici in novejši slikarji.

Mencingerja so njegovi sodobniki cenili že tedaj za najboljšega slikarja v Ljubljani. V cenilnem poročilu po umrlem Ivanu Jakobu Schillingu († 1754) je naravnost rečeno, da je bil takrat Mencinger prvi slikarski mojster v Ljubljani[11]).

II.

Iz prve dobe Mencingerjeve do leta 1733. nam ni znana nobena njegovih slik. Mencinger se namreč ni vselej podpisal; včasih se je zaznamoval le z monogramom (z Y združenim z M ali z R naslonjenim na M), včasih pa ni pristavil letnice. Če je slikal istodobno več slik za isto cerkev, se je večinoma podpisal samo na eni.

Med prve Mencingerjeve slike spadajo bržkone slike v kapiteljski cerkvi v Novem Mestu. Imena pa ni zaslediti na nobeni, le na sliki sv. Janeza Nepomučana je letnica 1733. Ta sv. Janez Nep. je sicer dobro risan, pa vendar kaže nekoliko neodločnosti, zlasti v porabi prostora. Svetnik je v primeri z razpoložnim prostorom precej majhen, kar se pozneje pri Mencingerju ni več ponavljalo. Prostor navadno izvrstno porabi; nikjer ga ni preveč, pa tudi ne premalo, kar je tudi pri proslulih slikarjih velika redkost.

Od l. 1735.—1743. je slikal Mencinger za cerkev sv. Petra v Ljubljani. Napravil je osem velikih altarnih slik. Pa tudi drugod, kjer so podrli stare, temne in neznatne gotiške cerkvice

---

[11]) Zbornik »Slovenske Matice«. 1903, 85.

in sezidali svetle, prostornejše baročne božje hrame, so naročali slike pri Mencingerju. Ne samo samostanske cerkve, katere omenja o. Marka Pohlin, ampak tudi navadne župne cerkve in celò oddaljene podružnice so želele Mencingerjevih slik. Zato imajo cerkev v Štepanji Vasi pri Ljubljani, bizaviška podružnica, cerkev na Rožniku, Vina Gorica pri Trebnjem, kapelica pri Železnikih itd. Mencingerjeve slike. Nepopoln pregled Mencingerjevih slik naj sledi tu:

Ljubljana. Sv. Peter: 1. Marija pomočnica umirajočih. 1735. — Mož leži na smrtni postelji. Duhovnik, ki je pravkar podelil umirajočemu sv. zakramente, kaže, tolažeč bolnika, z roko proti nebu, kjer je naslikana Marija kot pomočnica v zadnji uri. Ob levici je miza, pogrnjena z lepim prtom, na nji pa križ in posodica; zadaj sta dva angela.

2. Sv. Andrej. 1736. — Rablji so zgrabili svetnika, da bi ga pribili na križ, in ga privezujejo z vrvmi. Svetnik gleda zamaknjen proti nebu. Zadaj se dva moža pogovarjata o tem dogodku. Vojak (najbrže prokonzul Egej) na konju daje stroge ukaze. Zgoraj nosi angelec venec in palmo.

3. Betlehemski detomor. 1736. Slikar se je oziral na Rubensa, po katerem je posnel sliko, vendar pa je mnogo izpremenil. Vzel je samo desni del Rubensove slike in je tako skupino bolj zaokrožil. Na levo je postavil tempelju podobno stavbo. Na vrhu so angelci, pa vse drugačni kakor Rubensovi. Posnel pa je po Rubensu ženo, ki spenja kvišku roke, dalje grizočo krvnikovo roko, stegujoče roke po ugrabljenem otroku in ležečo, podrto na tleh pod rabljevim bodalom. V ozadju ni templa, ampak le stena z napisom. Kralj Herod in njegov spremljevavec gledata malomarno obupne prizore. Barve so navadne, Mencingerju lastne. Inkarnat otroški in ženski je svetlejši od moškega.

4. Sv. Uršula. 1736. — Svetnica plava v višavi in drži v levici zastavo. Dva angelca držita oblak pod njo. Spodaj je reka Rena s Kolinskim mestom. Na ladijah se vozijo device proti mestu.

5. Sv. Janez Nepomučan. 1738. — Svetnik moli v ječi oblečen v roket in črnikasto moceto. V verige okovane roke naslanja na kamen. Suhljati, portretu podobni obraz kaže zamaknjene poteze. Pred njim v višavi drži angelj sv. razpelo, Marija pa, sedeča na oblakih, kaže z desnico na križ, z levico pa mu podaja mučeniški venec. Angelci drže lilijo, palmo in knjigo z napisom: »Posui ori meo custodiam«; hkrati drži eden prst na ustih zaznamujoč molčečnost. Slika je veličastno komponirana.

6. Sv. Florijan. 1738. — S praporom v roki kleči v višavi nad gorečim mestom. Krog in krog plavajo angelci držeč čelado, meč in kotliček vode.

7. Sv. Trojica venča Marijo. 1738. — Marija plava kleče na oblakih proti nebu. Ob vsaki strani in spodaj je po en angel s sklenjenimi rokami. Bog Oče in Sin sedita na svetovni kroglji.

8. Jezus na križu. 1743. Slika je podobna Van Dykovi, vendar so zaznati precejšnje razlike. Obraz je popolnoma drug in napis je na drugo stran obrnjen. Spodaj moli sv. Magdalena.

Pri uršulinkah v cerkvi: 1. Sv. Frančišek Pavljanski. 2. Smrt sv. Uršule [12]. 3. Sv. Avguštin. — Svetnik v škofovskem ornatu premišlja globoko skrivnost presv. Trojice. Nad njim je presv. Trojica, pod njim zajema deček z žlico morsko vodo in jo zliva v jamico. — Nad glavnimi slikami so še manjše kot medaljoni. 4. Sv. Magdalena. 5. Sv. Agata. 6. Sv. Jožef. 7. Sv. Cecilija.

V oratoriju hranijo uršulinke še dve sliki: 1. Sv. Frančiška, ki stoji držeč križ v rokah in 2. sv. Antona Padovanskega z Jezuščkom [13].

V frančiškanski cerkvi na listni strani: Sv. Valentin.

V frančiškanski obednici: Nasičenje množice v puščavi. 1747. Ta slika je bila prvotno v obednici jezuitskega samostana

---

[12]) Glej sliko v »Dom in Svetu«. 1902. 392.

[13]) Poročilo g. Jos. Dostala.

v Ljubljani. Ko je ta pogorel l. 1774., so sliko rešili. Pozneje jo je dobil baron Erberg v svojo zbirko. Slikar Potočnik jo je izmil, prenovil, nekoliko okrajšal in zapisal: Opus Valentini Metzinger, Carnioli. Anno MDCCXLVII. (1747) elaboratum, in medio incendii Collegii Soc. Jesu Labaci mire servatum. Anno MDCCCXXII (1822) a Joanne Pototschnig aeque Carniolio ex damno a fumo, calore et tempore illato ad vivum restitutum.

Ta slika je okoli 6 *m* dolga in nad 2 *m* visoka. Na njej se je portretiral slikar sam, kakor spričuje ustno izročilo in, kar je prav verjetno, ker je pod portretom Mencingerjev podpis z letnico 1747. — V isti obednici je tudi lepa slika Žalostne Matere božje.

Na hodišču: Sv. Klara.

Kukuljević [14]) navaja tudi sliko sv. Jožefa, ki je bila v frančiškanski cerkvi. V baker je to sliko urezal v dvanajstorki F. Schmutzer na Dunaju. Sedaj te slike ni več tu.

T r n o v o v Ljubljani. 1. Velika slika sv. Janeza Krstnika. 1755. 2. Immaculata. 1736. Hrani se v ljubljanskem škofijskem muzeju kot last trnovske cerkve. 3. Sv. Anton Padovanski na steni pri vhodu na evangeljski strani. 4. Sv. Janez Nepomučan v župnišču. — Sv. Mihaela je vzel slikar P. Künl v zameno, slika »Bog Oče« je tudi izginila.

Na prijaznem R o ž n i k u so bile vse tri slike Mencingerjeve. Sedaj sta še dve v stranskih altarjih: 1. Sv. Kozma in Damijan. 2. Sv. Magdalena. — V velikem altarju je bila Marija z Jezusom, ki so ju angeli nosili, spodaj množica pobožnega ljudstva in od strani cerkvica na Rožniku [15]).

Cerkvica, sezidana že pred leta 1526., je razpadala. Okoli l. 1740. so jo podrli in pričeli zidati novo. Knezoškof ljubljanski Ernst Amadej grof Attems jo je posvetil 13. avgusta 1747 [16]). V starih časih so imeli tu koče ali kolibe za gobove in pozneje

---

[14]) Slovnik umjetnikah jugoslavenskih, str. 310.

[15]) Kukuljević, o. c. str. 311.

[16]) Illyr. Blatt. 1847, 222.

za ljudi, ki so se hoteli kuge obvarovati in so iz Ljubljane bežali [17]). Zato je stranski altar posvečen sv. Kozmi in Damijanu, patronoma zdravnikov. Seveda se je sčasoma izcimila pripovedka o puščavniku, ki je tu zdravil ljudi z zelišči, kar bi sicer samo po sebi mogoče bilo.

Štepanja Vas pri Ljubljani: 1. Sv. Katarina. 2. Sv. Florijan.

Bizavik pri Ljubljani: 1. Sv. Nikolaj v velikem altarju. Angel drži knjigo s tremi jabolki, drugi palico; spodaj je morje. 2. Žalostna Mati božja. 3. Sv. Jožef z Jezuščkom. — Vse tri slike so čédne in dobro ohranjene.

Gabrje pri Dobrovi: Sv. križ [18]).

Hruševje. Sv. Janez Nepomučan.

Na Gorenjskem se nahaja mnogo slik Mencingerjeve roke.

Jereka. Križev pot, ki je bil prej v župni cerkvi v Srednji Vasi v Bohinju [19]).

Koroška Bela. Mati božja kot kraljica sv. rožnega venca.

Breznica. Sv. Družina na stranskem altarju listne strani.

Velesovo. Na pevskem koru visé štiri slike, ki so bile bržkone prej altarne slike. Njih velikost znaša 200 × 105 *cm.*

1. Immaculata z napisom: »Pro omnibus non pro te haec lex«. Ta slika je skoro popolnoma taka, kakor ona v škofovski kapeli na Goričanah.

2. Marijino darovanje v templu.

3. Vnebovzetje Marijino. Slabo ohranjena slika.

4. Marijino obiskovanje. Na tej sliki je letnica 1747. Slika je prav nežna. Poživlja jo ozadje s pogledom v prosto naravo in na visoko drevo tik Joahimove hiše.

Sora. Sv. Štefan. Ker so napravili l. 1902. nov altar, se je morala ta slika umakniti. — Svetnik, kot dijakon oblečen v rdečo, deloma rumeno dalmatiko, gleda proti nebu; na desni zadaj pobirajo njegovi sovražniki kamenje; spredaj sedi Savel, varujoč obleko. V višini plavajo angelci.

---

17) Vrhovec v »Izvestjih muzejskega društva«. 1898. str. 24 itd.

18) Poročilo g. Jos. Dostala.

19) Poročilo slikarja Mat. Koželja.

Goričane. V škofovski kapeli je sedaj sedem Mencingerjevih slik.

1. V velikem altarju je slika sv. Frančiška Salezijana. — Svetnik kleči v škofovski vijolični obleki in gleda v višino. Spodaj drže angelci škofovske insignije, zgoraj so drugi angelci, obrnjeni proti presv. Imenu Jezusovemu.

2. Na stropu je velika oljnata slika predočujoča sv. Frančiška Salezijana v nebeški slavi. Svetnik v vijoličastem talarju z roketom, moceto in s štolo hiti proti nebu; Marija mu priplava z razprostrtimi rokami naproti; angelci nosijo mitro in škofovsko palico, ali pa molijo s sklenjenimi rokami. Marija ima rdeče krilo in modro haljo. Njene oči gledajo milo, svetnikove proseče in angelske živo. Svetnikov obraz je izrazit, kakor bi bil portret. Ozadje te slike je templu podobna stavba.

Na listni strani so na steni pod stropom tri slike v obliki medaljonov.

3. Immaculata. Marija v sinjem krilu z nežnim obrazom sedi na kroglji, v levici ima lilijo, v desnici pa drži Jezuščka, ki s podaljšanim križevim drogom tišči trak, ki ga vleče angel skozi žrelo peklenske kače. Na traku je zapisano: »Pro omnibus non pro te haec lex«. Zvezdni venec diči Marijo krog glave.

4. Jezus na križu. Na desni kleči osamela sv. Magdalena, na levi sta dve angelski glavi.

5. Sv. Mihael. Nekaka kopija po Gvidonu Réniju.

Ob koru sta še dve sliki (200 × 120 *cm*), in sicer:

6. Sv. Frančišek podaja sv. Frančiški Šantalski redovna pravila. — Svetnica kleči pred altarjem v modri obleki z belim ovratnikom in s črno naglavnico, ki se ji spenja čez hrbet. Dva cerkvena strežnika, oblečena kakor so pri nas še dandanes, držita mitro in palico. Svetnik pa oblečen v moceto podaja z desnico knjižico redovnih pravil, z levico pa ji zabičuje natanko izpolnjevanje teh določb. Na desni se vidi skozi okno na gorovje. — Letnica 1753.

7. Pod to sliko je drug prizor. Svetnik spoveduje plemenitaža. Svetniku lijejo solze iz očij.

8. Na evangelijski strani je bila do l. 1902. na altarčku slika sv. Uršule. Prej je bila kapelica posvečena sv. Uršuli. Knezoškof Ernest grof Attems (1743—1757)[20]) je pa prenovil goriški grad in prenaredil tudi kapelico. Pri tej priliki je posvetil (22. junija 1755.) veliki altar na čast sv. Frančišku Salezijanu, sv. Uršula se je pa umaknila na stranski altar[21]). Pri prenovitvi te kapele leta 1902. so altar odpravili in podobo sv. Uršule prenesli v knezoškofijsko palačo v Ljubljani.

Slika predočuje svetnico, ki pada od dveh puščic zadeta v naročje svoje strežnice[22]). Iz ran ji teče rdeča kri in kaplja po dragoceni obleki navzdol; roke omahujejo, koleno se šibi, oči ugasujejo; bledi obraz se obrača proti tovarišicam, ki se bojujejo v čolnih s svojimi napadniki. V ozadju je lepa porenska pokrajina z mestnimi utrdbami in stolpi kolinskimi. Sv. Uršula ima rumeno (zlato) obleko z rdečim plaščem, ki je obšit s hermelinom. Strežnica ima modro obleko in robec na glavi. Zgoraj podajata svetnici dva angelca venec in palmovo vejico. — Slika je, kakor vse druge iz te kapele, iz l. 1753.

Pri *Sv. Joštu nad Kranjem* so štiri Mencingerjeve slike iz l. 1754. — 1. Na listni strani je velika slika sv. Andreja. Svetnik, ki ima sivo brado, gleda oprt na križ z živim pogledom proti nebu. Dva angelca donašata mučeniški venec in palmovo vejico. Svetnik je oblečen v modro obleko in rdeč plašč. Ozadje napravljata nebo in drevje. — 2. Nad to sliko je manjša: Sv. Frančišek Ksaverij krščuje Indijance. — 3. Na evangelijski strani je velika slika sv. Ane. Sveta Ana drži levico čez ramo male Marije, ki bere držeč knjigo v njenem naročju. Zadaj prisluškuje oprt na palico sv. Joahim. V višini plavata dva angelca z belim vencem in s cveticami v rokah. V ozadju je

---

[20]) Rojen je bil 21. decembra 1694. Bil je gojenec »Colleg. German.« v Rimu, solnograški in pasovski kanonik, l. 1733. pasovski generalni vikar za avstrijski del škofije. Leta 1742. je bil imenovan za ljubljanskega škofa, kamor je došel 31. marca 1743.

[21]) A. Koblar: Zgodovina Sorske in Preške fare. 79.

[22]) Glej sliko v »Dom in Svetu«, 1904, 261.

nebo in vrt z belimi cvetkami. — 4. Nad to je slika sv. Jožefa. Jezušček sedeč na rdeče pregrnjeni mizi stega ročici proti svetniku.

V *Šmartnem pri Kranju* je slika v velikem altarju Mencingerjeva. Predočuje sv. Martina.

V *Kranju* so imeli prej tudi več Mencingerjevih slik vsaj v župni cerkvi. Nekaj malih je ohranjenih v župnišču: 1. Sv. Andrej, 2. sveta Ana z Marijo, 3. sveta Marjeta z zmajem na verigi. Te slike so dobro ohranjene, zlasti prva. Gospod Ehgartner je hranil sliko sv. Jožefa.

V *Železnikih* v cerkvi sv. Frančiška je slika sv. Janeza Nep.[23]).

V *Zbiljah* pri Smledniku je na listni strani sv. Andrej[24]).

V *Škofji Loki* v župnišču slika sv. Dizme.

V *starološkem gradu* hrani g. vitez Strahl v svoji znameniti zbirki slik tri Mencingerjeve. 1. Sv. Jožef iz l. 1735. 2. Sv. Cecilija iz l. 1750. 3. Portret Leopolda grofa Lamberga iz l. 1746. — Grof stoji v črni komorniški obleki v svojem 36. letu v naravni velikosti pred nami. — Ta grof je sezidal znani »Cekinov grad« (Leopoldsruhe) pri Ljubljani, kjer je tudi umrl kot cesarski tajni svètnik 27. maja 1770.

Z največjim številom Mencingerjevih slik se ponaša mesto *Kamnik*. Tu nahajamo Mencingerjeve slike v župni in v frančiškanski cerkvi in na Žalah. V župni cerkvi so te slike: Na evangelijski strani 1. Sv. Lenart in sv. Florijan. 2. Nad tema sv. Barbara. 3. Sv. Ana. 4. Sv. Andrej in sv. Nikolaj. 5. Sv. Družina. 6. Sv. Frančišek Salezijan.

Na listni strani: 1. Jezusov krst. 2. Marijino obiskovanje. 3. Jezus na križu. 4. Pietá. 5. Sv. Alojzij. Tu se je podpisal slikar. 6. Sv. Jernej in sv. Eligij. 7. Sv. Martin. 8. Sv. Tomaž Akvinski kot angel v dominikanski obleki in z napisom: Timete Deum.

V župnišču je portret župnika Maksimiljana Leopolda barona Raspa (1673—1742), ki je bil kamniški župnik od

---

[23]) Poročilo g. Iv. Mihelčiča.

[24]) Lavtižar: Dekanija Kranj, 210.

l. 1700. dalje in ki je sezidal tamošnjo župno cerkev l. 1734. Slika nam ga kaže kot suhega asceta v talarju; v desnici drži knjigo naslovljeno: »Opera S. Francisci Sal.«, gotovo najljubšega mu uzornika. Pod sliko se bere: »Venerabilis Vir Max: Leop: Rasp: Pleb: Stain: Nat. 14. Nov. 1673. Obiit 12. Xbris. A. 1742.[25]). — To sliko je priredil za bakrorez F. Wergant, bakrorez pa je izvršil Gust. Andr. Wolfgang v Avgsburgu[26]).

Prej je bila altarna slika tudi sv. Marjeta s sv. Cecilijo.

Na Žalah nad Kamnikom:

Na evangelijski strani: 1. Sv. Ana z Marijo in sv. Joahimom. Sliko je prenovil M. Koželj, a v tehniki, ki spominja na Kremser-Schmidta. 2. Sv. Lovrenc in sv. Egidij. — Na listni strani: 3. Sv. Florijan in sv. Izidor. 4. Frančišek Serafski. — Na prižnici je še šest malih slik.

V frančiškanski cerkvi:

1. Sv. Frančišek Ser. v slavi. Svetnik je v višavi in spušča s pomočjo množice angelcev škapulir in pas na zemljo. Na zemlji so zbrani v mični skupini razni svetniki, ki so bili udje tretjega reda. Krasna skupina, ki bi delala čast tudi Murillu!

2. Sv. Hiacinta. Jako fina slika.

3. Jezus in Marija podajata udano klečečemu sv. Frančišku list z napisom: »Indulgentia Portiunculae«. Angel nosi, plavajoč v zraku, ob Mariji pletenico belih rož. — Ta slika je sedaj v samostanu.

4. Sveti Paskal pred monstranco, ki jo angel drži. Ta majhna slika je nad zakristijskimi stopnicami. Na oratoriju sta dve Mencingerjevi sliki: 5. Sv. Frančišek Asiški s križem v roki stoječ; za njim je lepa pokrajina, in 6. Sv. Anton Padovanski iz leta 1744. To sliko je Fr. Prokop Godler leta 1851. neugodno prenovil. Slikar Matija Koželj ima sliko bandersko:

---

[25]) Naj tu omenim, da je Rasp umrl 11. decembra in da je bil 12. decembra pokopan. Umrl je na pljučnici, kakor se je izjavil zdravnik Baronius iz Gorice. Grobni napis v cerkvi mu je napravil prijatelj Sigismund baron Gallenberg. (Paglovčeva kronika).

[26]) Jos. Benkovič v »Dom in Svetu«, 1899, str. 289 in 294.

7. Sv. Gregor Veliki in sv. Kocijan s tovariši in 8. Petere rane Kristusove. Ta slika je bila prej v Vodicah.

Sv. Primož nad Kamnikom. Na prižnici je šest slik: štirje evangelisti, Immaculata in šopek lepih cvetic. Monogram R naslonjen na M in letnica 1742 pričata, da je to delo Mencingerjevo.

V *Tunicah* visi pod pevskim korom slika sv. Izidora, ki se priporoča Materi Božji. Spodaj angelci orjejo in na drugi strani vlečejo utopljenca iz vode. Lepa pokrajina napravlja prijetno ozadje.

Polhov Gradec. 1. Zaroka sv. Katarine. Svetnica ima zelen telovnik, rujavkasto krilo in hermelinasto ogrinjalo. Marija, ki drži Jezuščka, ima rdečo obleko in modro ogrinjalo. Zgoraj sta angelca s palmo in krono, spodaj je kolo in drevo. 2. Sv. Ana pripelje z Joahimom Marijo v tempel. Veliki duhovnik jo sprejme. 3. Sv. Anton Padovanski. Marija priplava na oblakih v lahni vijoličasti obleki z modrim plaščem; iz bele plenice spusti Jezuščka k sv. Antonu, ki ga sprejme. Jezušček z obema ročicama prijema svetnikov obraz. Spodaj kaže angel v knjigi napis: »Si quaeris miracula«. Na vrhu sta dve angelski glavici in pod njima angelček gledajoč, moleč in občudujoč prizor. Ljubka skupina! — 4. Smrt sv. Jožefa. Sv. Jožef leži na postelji odet z rujavkasto odejo; srajca je bela; noge gledajo izpod odeje. Marija mu z desnico drži roko, oblečena je v vijolično obleko in moder plašč. Jezus oklepa sv. Jožefa z desnico, z levico pa kaže proti nebu. Jezus ima rdečo obleko in moder plašč. Barve so svetlejše kakor pri Mariji. Zgoraj so štirje angelci, spodaj pa dva s tesarskim orodjem. Napis se glasi: »IngenVVs aDoLesCens IosephVs ToMsIsh LegaVIt sVo Patrono Pro PIo obItV.« Slika je torej iz l. 1736. — 5. Sv. Janez in Pavel kot viteza z mečem in klasjem. Ta slika se hrani sedaj v župnišču. — 6. Sv. Donat. Na vrhu je sv. Trojica v živih barvah. Sv. Donat ima škofovsko opravo. Na levici se vidi prizor, kako strela udari v polhograjski zvonik. Ljudje s polja prestrašeni gledajo proti cerkvi.

Spodnji Tuhinj. V velikem altarju je »Sv. Martin v slavi«. 1738. Spodaj je skupina ljudij, ki prosijo pomoči. Kurz pl. Goldenstein je spodnji del slike prenovil, pa tudi pokvaril.

Tudi podružnice te fare imajo Mencingerjeve slike. Loke: Jezusovo Ime. 1737. Dva angelca ga kadita s kadilnico. — V Kostanju: Sv. Doroteja. 1741. — Pri sv. Miklavžu: Sv. Nikolaj. 1739. (Stala je 29 + 11 gld.) — V župnišču je tudi portret Raspov. — Banderski sliki, ki sta stali l. 1734. 10 gld., sta že izginili [27]).

V *Mengšu* so bile prej na altarjih Mencingerjeve slike. Pozneje so jih nadomestili z drugimi, Mencingerjeve so pa obesili na steno. Seveda Mencingerjeve slike niso več v prvotni lepoti, ampak pokvarjene. Levstik [28]) se po svoje krepko izraža o »prenovljavcu«: »Miha Kavka« — človeče, ki je pokazilo in zakidalo Mencingerjeve podobe v Mengeški cerkvi.«

Slike so te: 1. Sv. Andrej. 2. Sv. Ana. 3. Smrt sv. Jožefa. 4. Sv. Janez Nepomučan. Morda je njegova tudi »kamenjanje sv. Štefana«, shranjena na koru.

Dol. Na štirih stranskih altarjih so: 1. Sv. Ana z Marijo in z Jezuščkom. 2. Sv. Frančišek Salezijan. 3. Sv. Janez Nepomučan. 4. Sv. Frančišek Ksaverijan. Prva in tretja sta močno prevlečeni, kar je storil bržkone Miha Kavka.

Na *Limbarski gori* pri Moravčah je slika sv. Egidija s košuto; spodaj sta bolnik in ubožec. Leto 1743.

V *Vodicah* je bilo več Mencingerjevih slik. Sv. Janez Ev. in sv. Martin sta bili altarni sliki. Hranita se na koru. Sv. Janez Evangelist ima prikazen: Ženo obdano s solncem itd. Sv. Martin pa deli z mečem plašč in daruje polovico siromaku. V župnišču so shranjene štiri male slike: Žalostna M. B., sv. Janez Ev., Noetova daritev in bronasta kača, greh prvih starišev in Izakova daritev, kakor mi sporoča g. And. Širaj.

---

[27]) Glej Paglovčevo kroniko.
[28]) Zbrani spisi. V, 214.

Dvorje pri Cerkljah. Štirinajsteri pomočniki, med njimi tudi sv. Nikolaj, ki je cerkveni patron. Kompozicija je drzna, barve so lahne.

V župni cerkvi na *Savi* so štiri slike: 1. Sv. Frančišek Asiški. Svetnik s palico v roki plava na oblaku, ki ga dva angelca držita. Spodaj gori italijansko mesto. Svetnik dobi z nebes ogenj v srce.

2. Betlehemski detomor. Ta slika je skoro taka, kakor pri sv. Petru v Ljubljani, le ozadje je spremenjeno. Herod namreč gleda s spremljevavci z balustrade strašne prizore.

3. Sv. Katarina. Svetnica plava na oblakih. Na glavi ima krono; oči povzdiguje proti nebu, desnico drži na srcu, v levici pa nosi palmovo vejico; angelček ji podaja venček, spodaj ležita strto kolo in meč. Obleka je belkasta z rumenim okriljem.

4. Sv. Uršula plava na oblakih, desnico polaga na srce, z levico drži belo zastavo z rdečim križem; pogled je zamaknjen proti nebu, na glavi ji žari krona. Pod njo je lok s puščicami, angelček s tulom, drugi pa z vencem. Na dnu se kaže mesto ob morju z vojaki; v ozadju pa plavajo oblaki. Sveta Uršula ima lila krilo, rumen oprsnik in rdeč plašč. — Vse štiri slike so dobro ohranjene.

Na Dolenjskem se nahaja precej Mencingerjevih slik; vendar še niso vse cerkve v tem oziru preiskane.

Šmarije. Preje so bile v cerkvi tri Mencingerjeve slike, sedaj ni nobene več, pač pa so v njej kopije vseh treh slik. Dve kopiji je napravil Tomc iz Šent Vida, namreč: »Sv. Štefana kamenjajo« in »sv. Kozma in Damijana«; »smrt sv. Jožefa« je pa posnel Jebačin. Izvirnik te slike iz l. 1741. je še ohranjen v župnišču. Sliko (117 × 110 *cm*) je l. 1901. prenovil M. Strnen.

V kapiteljski cerkvi v *Novem Mestu* so menda vse slike Mencingerjeve, samo da so močno spremenjene od poznejših popravljavcev. Podpisa ni videti na nobeni. Slike so 1. Sv. Jakob, 2. sv. Janez Nepomučan iz l. 1733., 3. Kristus na oljski gori, 4. sv. Ana, 5. sv. Barbara, 6. Assumpta. — Najkrasnejša izmed teh slik je sv. Barbara. Ni čuda, če sodijo nekateri, da je

Corregiova. Breckerfeld[29]) namreč piše, da je Corregio slikal za kapitelsko cerkev dve sliki: Sv. Barbaro in sv. Ano. Corregiovi sliki sta pa bržkone vsled starosti že izdavna izginili, in zato ji je nadomestil Mencinger z novimi. Lepa je tudi slika sv. Jakoba. Na ostalih se Mencingerjev čopič pač le malo pozna.

Na *Otočiču* je v grajski kapeli na altarju več Mencingerjevih slik: 1. Glavna slika je Assumpta; 2. zgoraj je presveta Trojica; 3. na evangelijski strani: sv. Janez Nepomučan, sv. Ana, sv. Ignacij; 4. na epistolski strani: sv. Jožef, sv. Notburga, sv. Frančišek Ksaverijan, ki vsi časté Marijo, ki je na glavni sliki. — Ustno izročilo pravi, da je Madonin obraz posnet po baronici Schweiger pl. Lerchenfeldovi, hčeri tedanjega lastnika tega gradu[30]).

V *Šent Jerneju* sta na prvih stranskih altarjih po dve Mencingerjevi sliki: Na listni strani: 1. Sv. Anton puščavnik. Svetnik v črni halji privzdiguje z desnico križ, levico pa stiska ob prsa. Spodaj je satan v obliki rilčaste pošasti. — 2. Sv. Anton Padovanski. Svetnik kleči v svoji redovni halji, Jezušček pa stoji pred njim na oblaku in stega ročico proti svetniku. Spodaj je knjiga in na nji lilija. Oblaki so kaj lahki. Sliko preveva srebrno megleno ozadje. Na evangelijski strani: 3. Sv. Bernard. V beli halji z vijoličasto štolo kleči pred Marijo sedečo na oblaku. Angelci držé različno orodje iz Kristusovega trpljenja: bič, verigo, trnjevo krono, sulico in gobo. — Marija ima rdečo obleko, modro ogrinjalo in bel robeć na glavi. Slika je iz l. 1756. — 4. Zgoraj je menda isti svetnik. Jezus se s križa skloni, z desnico oklepa svetnika, z levico pa mu nudi prsa. Tu ima svetnik rdečo štolo. — Pripoveduje se, da so te slike iz zatrtega kostanjeviškega samostana.

V *Dolenji Vasi* pri Šent Jerneju je na evangelijski strani lepa slika sv. Jožefa, ki drži z desnico Jezuščka, sedečega na oblaku. Jožefova tunika je lahno modra, plašč pa rumenkast.

---

[29]) Vrhovec: Zgodovina Novega Mesta, str. 26 in 27.

[30]) Grefe-Radics: Stara Kranjska, list 11.

Napis nam naznanjuje letnico 1738: »eXarDesCens aMore sanCtI IosephI eXstrVXerat«, tu sledi grb s samorogom, najbrže barona Galla.

Na *Slinovcu* (župnija Kostanjevica) je slika Štirinajsterih pomočnikov v sili[31]).

V *Leskovcu* pri Krškem je Mati božja sv. rožnega venca. Pri podružnici *sv. Ane* je družina sv. Ane[32]).

Vesela Gora pri Šent Rupertu. 1. Smrt sv. Jožefa iz l. 1733., kakor kaže napis na plošči starega altarja:

»IesVs MarIa Ioseph DevotIs,
In obItV sVCCVrIte VestrIs«.

2. Sv. Marjeta. 3. Na steni je bržkone sv. Frančišek Sal. tudi Mencingerjev.

Žalostna Gora nad Mokronogom ima tudi nekaj Mencingerjevih slik: 1. Sv. Jožef. Svetnik oklepa z desnico Jezuščka. 2. Sv. Ana. 3. Sv. Jerneja devljejo iz kože. 4. Sv. Frančišek Ksaverijan (črno oblečen svetnik s križem).

Vina Gorica pri Trebnjem. V kapeli božjega groba: 1. Žalostna Mati božja. Na stranskih altarjih: 2. Angel varuh. 3. Sv. Izidor. 4. Sv. Notburga v medaljonu.[33])

V Jagnjenici pri Svibnem: Sv. Andrej.

Vini Vrh pri Šmarjeti: Smrt sv. Jožefa.[34])

Sv. Frančišek pri Ribnici (Sajovec): 1. Sv. Barbara. 2. Sv. Janez Nepomučan.[35])

Na Golem je v velikem altarju Marijino Oznanjenje. — Marija kleči v rdeči obleki z modrim plaščem in posluša angelov pozdrav. Angel ima modro obleko in rumeno ogrinjalo. Na levi stoji na podstavu steber, ob njem se pa spenja zastor.

---

[31]) Poročilo g. S. Ogrina.

[32]) Poročilo g. Jos. Dostala.

[33]) Poročilo gg. J. Bernarda in M. Koželja.

[34]) Volčič: Življenje preblažene Device in Matere Marije itd. VIII. snopič, str. 221.

[35]) Poročilo g. Jos. Dostala.

Altar s sliko le bil prej v kostanjeviškem samostanu. Na Golem so ga kupili za 130 gold.

V Črnomlju sta v župnišču dve manjši Mencingerjevi sliki: 1. Sv. Barbara (120 × 70 *cm*) kleči s sklenjenima rokama in pričakuje udarca, ki ga ji hoče zadati nečloveški oče. Oče ima zelen suknjič in rdeč plapolajoč plašč. Svetnica ima skoro prav tak obraz kakor na sliki v Novem Mestu. 2. Sv. Jožef drži Jezuščka stoječega na mizi.

Ambrus. Tu so imeli bandersko sliko iz l. 1752., ki je predočevala na eni strani sv. Nežo in sv. Klemena, na drugi pa sv. Lucijo. Sedaj se nahaja ta slika v škofijskem muzeju.

Poljanice: Sv. Trije kralji.[86])

Šempeter pri Novem Mestu. Tu je morala biti prejšnje čase slika sv. Petra, sedaj je že več let ni. Naši zgodovinarji jo večkrat omenjajo.[87]) Predočevala je sv. Petra prejemajočega ključe od Jezusa. Kam da je prešla, ni znano.

V Kostanjevici sta na stranskih altarjih podobi sv. Frančiška in sv. Antona Mencingerjevi.

Na Notranjskem je manj Mencingerjevih slik, kar je umljivo, ker Notranjci po svoji legi bolj teže proti Italiji.

Brezovica: 1. Immaculata. 2. Sv. Uršula.

Planinska Gora. Pomoč kristijanov. 1740. Pod plaščem zbira Marija papeže, kardinale, škofe, duhovnike, menihe, redovnike, kmete itd.

Žalostna Gora pri Preserju: 1. Angel varuh in Janez Nepomučan. Na vrhu Marija z Jezusom. 2. Sv. Bruno in sv. Frančišek Ksaverijan. Na vrhu presv. Trojica.

Sv. Volbenk pri Cirknici: Sv. Jožef.

---

[86]) Poročilo g. Jos. Dostala.

[87]) Iv. Šašelj: Zgodovina Šempeterske fare pri Nov. Mestu, 14. — Kukuljevič o. c. 311; Radics: »Umeteljnost in umeteljna obrtnost Slovencev« v Letopisu M. Sl. 1880, 42 itd.

Vipava: 1. Smrt sv. Jožefa. 2. Sv. Janez Nepomučan. Na tem altarju je napis:

»HoC aLtare sanCtI IoannIs Nep.
eX proprIIs ereXIt BernarDVs
LIb: Bar. A. RanfteLshofen paroChVs
et DeCanVs hVIVs LoCI (= 1754).«

Slap pri Vipavi: Sv. Notburga. Velika in lepa slika. Spodaj je skupina ubožcev. Značilen je ubožec z belo brado, ki sedi gledajoč proti svetnici. — Podobna toda manjša slika je v *Planini* pri Vipavi.

Ubeljsko: 1. Sv. Jožef. 2. Sv. Ana.

Na Štajerskem: *Gornji grad.*

V grajski kapelici je lepa slika sv. Tomaža ap., 1756. Svetnika nosita proti nebu dva angela; pod njim nosita dva angelca oblak. Na vrhu se vidijo sv. Kristusove rane, spodaj lepa gorska pokrajina. Svetnikov obraz ni sam na sebi lep, pač pa naraven in iskren. Krasna sta oba velika angela. Barve so harmonične in dobro ohranjene.[38])

V samostanski cerkvi frančiškanski v *Nazaretu* so vse altarne slike Mencingerjeve: 1. Smrt sv. Jožefa. 2. Sv. Ana. 3. Sv. Peter Alkantara. 4. Sv. Florijan. 5. Sv. Janez Nepomuk. 6. Sv. Regalat. 7. Sv. Valentin. 8. Sv. Frančišek Asiški (ob steni). 9. Sv. Trojica. 10. Sv. Barbara. 11. Sv. Lucija. — Sliko sv. Florijana je prenovil (ali posnel?) l. 1828 Potočnik.

Ljubno: Sv. Joahim in Sv. Ana [39]).

Celje, v župni cerkvi sv. Družina.

S Hrvatskega sta doslej znani le dve Mencingerjevi sliki, ki ji navaja Kukuljević [40]):

Baker. Sv. Marjeta med sv. Heleno in sv Barbaro. 1758. Kukuljević ji pripisuje lepe barve, krasne obraze in temeljito nabrane gube, zato jo prišteva med najlepše Mencingerjeve slike sploh.

---

38) Glej sliko: Cerkveni spomeniki lavantinske škofije. I. Dekanija gornjegrajska. Avg. Stegenšek.

39) Poročilo g. Jos. Dostala.

40) O. c. 311.

Karlovec. V frančiškanski cerkvi: Sv. Peter Regalat. 1743.

Tudi nekateri zasebniki imajo Mencingerjeve slike na pr. monsignor Tomo Zupan: Immaculata. 1752; višji davčni nadzornik Jordan v Kranju: Jezusa na oljski gori; slikar Grilc: Sv. Jožefa, ki je pa močno prenovljen; pisec teh vrstic: sv. Ano.

Kukuljević [41]) pripoveduje, da je Mencinger med l. 1752.—1756. naslikal za baronico Raigersfeld osem podob, ki so se nahajale v Erbergovi zbirki v Dolu.

Več slik je Mencinger naslikal za diskalceatsko cerkev v Ljubljani. Diskalceatska kronika nam jih našteva: Za veliki altar sv. Jožefa je darovala vdova de Giorgio 500 gold. L. 1735. so pričeli staviti altar in ga dovršili l. 1737. Mencinger je dobil za sliko sv. Jožefa in za medaljon 100 gld. n. v. Za isti altar je slikal l. 1757. tudi frontal (antependij). L. 1739. je slikal za kapelo sv. Ane sliko te svetnice, in za drugo kapelo sv. Roka in Boštjana, sv. Joahima in sv. Notburgo. L. 1741. je naslikal za 12 gold. sliko sv. Kajetana, ki jo je plačal komendator grof Kajetan Wildensteinski. L. 1746. je slikal za zimsko obednico križanega Zveličarja in sicer zastonj. L. 1747. je slikal podobo sv. Avguština in Žalostne M. B. za obednico.

Te slike so bile na dražbi prodane po zatoru samostana bosonogih avguštincev.

Mencingerju so pripisovali [42]) tudi slike v križanski cerkvi v Ljubljani, vendar ni nobena njegova. Slike so bile vse iz leta 1715. Sliko za veliki altar je naslikal Rothmayr, sliko sv. Elizabete Anton Schoonjans in sv. Jurija Martino Altomonte.

Slika velikega altarja je pogorela 22. junija 1857. in novo sliko je napravil Canon na Dunaju. Del pogorele slike hrani pl. Strahl v Stari Loki.

Nekaj Mencingerjevih slik so vrezali tudi v baker na pr. Marijino vnebovzetje l. 1750. Gottlieb Rugendas v Avgsburgu,

---

[41]) L. c. 309.

[42]) Leop. Kordeš (Carniolia 1839/1840, 416), Dzimski (Laibach und seine Umgebungen, 1860, 44), Dimitz (Blätter aus Krain, 1865, 43), Radič (Letopis Mat. Slov. 1880, 42), Strahl l. c. 28.

ploščo hrani Strahlova zbirka; sv. Jožefa iz frančiškanske cerkve F. Schmutzer na Dunaju; portret župnika Leop. Maksimilijana Raspa, Gustav Andrej Wolfgang v Augsburgu;[43]) Immaculata z besedami: »Sodalitatis Teutonicae Labaci in Collegio Societatis Jesu. Valentinus Metzinger delineavit Labaci. Jeremias Gottlieb Rugendas sculpsit Aug. Vind. 1749.[44]) Strahlova zbirka hrani bakrorez. Slika je bila v bistvu podobna velesovski Immaculati, le da na tej sliki na levi Adam ob drevesnem deblu zamišljeno sloni.

III.

Kakšno je bilo Mencingerjevo obzorje? Iz naštetih slik se takoj spozna, da je Mencinger delal po naročilih. Ker pa je imel vedno dovolj posla, mu ni preostajalo časa, da bi mogel sam zase poljubno kaj ustvariti in se v kako delo tako vtopiti, da bi na njem izvršil vse v oni popolnosti, kakor bi si jo včasih želeli.

Naročniki so navadno zahtevali slike svetnikov-priprošnjikov; zato ima prevesna večina Mencingerjevih slik za svoj predmet svetnike. Zlasti je ona doba ljubila sliko umirajočega sv. Jožefa. To sliko je Mencinger napravil gotovo desetkrat, čeprav je vsaka vsaj nekoliko različna od druge. Take slike se nahajajo v Šmariji, v Polhovem Gradcu, v Vipavi, pri Novi Štifti na Štajerskem, na sv. Gori pri Gorici itd. Betlehemski detomor je naslikal za cerkev sv. Petra v Ljubljani in za župno cerkev na Savi. Immaculata se nahaja v Velesovem, na Goričanah, na Brezovici itd. Imela je pa to sliko tudi Marijina družba pri sv. Jakobu v Ljubljani.

Poleg svetniških slik je napravil tudi nekaj portretov, ki živahno izražajo dotičnikovo duševno življenje.

Pokrajinskih slik, domačih prizorov in podobnih izdelkov od Mencingerjeve roke zastonj iščemo. Doslej tudi še ni bilo zaslediti nobene njegove freske.

---

[43]) Glej »Dom in Svet«, 1899, 289, kjer je ta posnetek videti.

[44]) Mittheilungen d. h. V. f. Krain. 1865, 54.

Mencingerja so kot slikarja vedno visoko čislali. To smo videli iz mrliškega opisa stolne župnije, kjer se imenuje znamenit slikar (pictor egregius).

P. Marka Pohlin[45]) piše o njem: »Mencinger izboren slikar, ljubljanski meščan, je slikal kaj mnogo slik, ki jih vidiš po Kranjskem po cerkvah, zlasti redovniških, in jih hvalijo izvedenci. Toda za cesarja Jožefa II. so slike iz zatrtih samostanov pod nič prodajali neukim trgovcem in kupcem z dražbenim izklicem: Kdo da več? Imel je krepek in trajen čopič, ki je napravil tem boljše delo, čim starši je bil.«

Erberg[46]) ga sodi: »Napravil je slike, ki bodo vedno in povsod ohranile svojo ceno.«

Strahl[47]) ga šteje med prve naše slikarje, hvali njegove harmonične barve, natančno izvršitev in samostojnost. Zlasti ga povzdiguje kot portretnika, ki združuje v predočevani osebi jasen in prozoren kolorit, značilno pojmljenje in modeliranje glav, plemenito postavo in skrbno izvršitev.

---

45) Bibliotheca Carnioliae p. 36.: »Menzinger excellens pictor, civis Labacensis, pinxit plurimas imagines, quae in Carniolia per Ecclesias, praecipue Religiosorum conspiciuntur, laudanturque ab arte peritis; sed ab Imp. Josepho II. sublatis monasteriis imperitis venditoribus ac emptoribus sub hasta: quid vultis dare? longe infra pretium infimum vaenum ierunt. Habuit is forte et durabile penicillum, quod opus, quo antiquius eo praestantius reddidit.«

46) Versuch etc. Er hat Bilder geliefert, die stets und überall in Wert bleiben müßen.«

47) O. c. 28: »Alle seine Bilder haben nebst einem warmen, richtig abgestimmten Farbenton den Vorzug einer exacten, bis in die Details gehenden Durcharbeitung. Auch unterscheidet sich seine Auffassung des jeweiligen Gegenstandes in vorteilhafter Weise von der gewöhnlichen Schablone und läßt in M. eine abgeschlossene künstlerische Individualität erkennen, die mit vielem Glücke nach Selbstständigkeit und Originalität ringt.« — Str. 29. »Das klare, durchsichtige Kolorit, die charakteristische Auffassung und Modellierung der Köpfe, die vornehme Haltung und die sorgfältige Ausführung lassen es deutlich erkennen, mit welcher Treue und Wahrheit M. seinen Porträts Leben und Ausdruck zu geben verstand.«

Kukuljević pravi, da je bil M. izmed najboljših kranjskih slikarjev. Risba se mu zdi pravilna, značaj in izraz obrazov dosti dober, toda barve nekoliko neoglajene (l. c. str. 309).

V »Dom in Svetu« IV, 77. ga ocenjuje —i—: »Mencinger se odlikuje po čistem, prosojnem koloritu, izraža značaje v obrazih in rokah, postranske osebe bolje nego junake«.

Risal je Mencinger izredno dobro. Trud se na njegovih slikah ne pozna. Mogočno in krepko je zastavil svoj čopič. Nikjer ne išče malenkostnih efektov. Večinoma nimajo njegove slike mnogo oseb. Najpotrebnejše osebe pojasnjujejo dogodek popolnoma določno. Le malo je slik, ki kažejo obilo oseb, a pri teh so prizori sami zahtevali, da je nastopilo več ljudij. »Jezus nasiti množico v puščavi« je prizor, ki zahteva, da se slikar ozira na širše ozadje. Prav tako je umljivo, da nam predočuje »sv. Frančiška tretji red« mnogo svetnikov, ki so zastopniki tega reda. Navadno pa si vzame Mencinger za predmet le enega svetnika z angelci ali pa napravi majhno zaokroženo skupino na pr., če slika sv. Uršulo, sv. Janeza Nep., sv. Barbaro, sv. Antona Pad. ali Marijino obiskovanje.

Če je moral naslikati dva svetnika, ki sicer nimata nobenega zgodovinskega stika, ju je naslikal tako, da se vsak od ene strani ozirata proti presv. Trojici ali pa k Materi Božji, ki plava v višavi nad njima na pr. na stranskih altarjih v Kamniku.

Mencingerjeve slike kaj lepo oživlja ozadje. Vsaka slika, kjer ni oživljajočega ozadja, je nekako nenaravna, mrtva. Saj gledamo v življenju vedno osebe v primerni okolici, v hišah ali pod milim nebom; prav isto si želimo videti na sliki. Kako lepo se vidi na Mencingerjevi sliki sv. Uršule Kolinsko mesto z modrozelenimi renskimi valovi! Kako prijazen je pogled na sliki sv. Frančiška Sal. skozi okno na gorovje! Kako prijetno je podnožje sliki sv. Tomaža Ap., ko gledaš pod svetlimi oblaki zelene gore in sivo skalovje!

Obrazi na Mencingerjevih slikah niso vselej izbrani in izredne lepote. Zato je bil Mencinger preveč realist. Mnogo obrazov je tako naravnih, da se opazovavcu zdi, da jih je že

gledal v življenju. Gotovo so ti obrazi popolnoma po naravi posneti. Sem in tja so pa nekateri obrazi čudovito lepi, na pr. obraz sv. Barbare v Novem Mestu, nekateri v krasni skupini »Tretjega reda sv. Frančiška« v Kamniku itd. Le redkokedaj imajo Mencingerjevi obrazi grške poteze. Večinoma je nos bolj špicast in dolg. Črta preko čela potegnjena navzdol ga nekoliko preseka. Oči so večinoma kvišku obrnjene, nekako zamaknjene, in kažejo precej očesne belote, kar je neka Mencingerjeva posebnost. Roke so tudi značilne. Palec je navadno precej ločen od drugih prstov. Obleka je naravna, gube neprisiljene.

Angelov ne prezre Mencinger skoro na nobeni sliki. Ti so zvesti spremljevavci blaženih duš. To vrsto angelov je Corregio populariziral, in baročna doba jih je sprejela z velikim veseljem ter jih podajala v različnih oblikah. Mencinger razlikuje tri vrste angelov. Veliki angeli z ogrinjalom so podobni doraslim mladeničem in navadno drže svetnika plavajočega na oblakih, na pr. sv. Uršulo pri sv. Petru v Ljubljani, sv. Tomaža apostola v Gornjem gradu. Mali angeli v obliki debelih in zabuhlih otrok s krepkimi udi obkrožujejo svetnika, se vrtijo po zraku in nosijo ali mučeniška znamenja ali pa znake svetnikovega poklica na pr. mitro, škofovsko palico, venec, palmo itd. Tretja vrsta angelcev so angelske glavice s perotmi, posamezne ali po dve, včasih po tri skupaj, ki napolnjujejo prostor zlasti v višavi.

Inkarnat je pri moških osebah in angelih precej zagorelo rdeč, pri ženskah bolj nežne barve.

Preko obraza ali pa angelske nožice je Mencinger rad napravil prehod luči v senco; pol obraza, pol noge je v svetlobi, pol v temi, toda nikdar ne brez naravnega povoda.

Po istodobni navadi je tudi Mencinger napravil svojim slikam rdečo podlago (bolus).

Število Mencingerjevih slik ni toliko, da bi se mogel v tem oziru kosati z Rubensom (1400 slik ohranjenih); tudi se jih ni ohranilo toliko, kolikor se jih pripisuje Murillu (500), gotovo pa se nam jih je ohranilo nad 200. V tem spisu smo

jih našteli blizu 200; mnogo jih je pa še nezabeleženih po Štajerskem, Hrvatskem, pa tudi po Kranjskem, zlasti v podružnicah. V podružnicah so navadno slike bolje ohranjene kakor po župnih cerkvah, kjer slike vsled sopare, prahu in dima mnogo več trpe, kakor njih tovarišice v osamelih podružnicah. Poleg tega so podružnične slike bolj zavarovane pred prenavljavci, ki redko zaidejo v podružnice, pogostoma pa v župne cerkve. Mnogo Mencingerjevih slik so poznejši prenavljavci tako »obnovili«, da se ne da spoznati, ali so »popravljene« Mencingerjeve ali pa le posnetki (kopije).

Res je, da se Mencinger včasih naslanja na druge slikarje na pr. na Murilla, Rubensa in Renija, toda kopira nikoli ne popolnoma, nasprotno so nekatere take slike bolje komponirane kakor njeni uzori, na pr. Porcijunkula v kamniškem frančiškanskem samostanu je mnogo izrazitejša od Murillove v Pradu, čeprav to sliko svet občuduje kot posebno umetnino.

Nekatere Mencingerjeve slike so pravi biseri v domači umetnosti. Te odločne poteze, te prijetne skupine, prava izvolitev potrebnih momentov, vse to ga visoko povzdiguje. A kdor ogleduje zdaj njegove slike, jih ne sodi tako ugodno, ker barve niso več tako jasne. Njegov kolorit je redkokedaj svetel in prikupljiv. Nove slike so bile živahnejše, bolj bliščeče in zato prijaznejše; v teku poldrugega veka je pa barva obledela in zastarela. Ko bi imel Mencinger Tizianov ali Murillov kolorit, bi seveda mogočneje vplival na opazovavca. Kot risar in komponist pa se ne boji niti Murilla, ki mu je v mnogih ozirih podoben.

Seveda smemo Mencingerja nekoliko zagovarjati. Mencinger je živel v malem mestu, kjer ni bilo niti umetniških družb, niti šol, pa tudi ne velikih mecenatov. Tudi dobrih barv je bilo težko dobiti v malem mestu. Italijanski slikarji so jemali z doma barve s seboj, če so šli v tujino slikat, na pr. Tiepolo, ko je šel na Nemško, ker bi sicer ne mogli dobiti tako lepih barv. Če pa slika nima lepih barv, ji nedostaja pravo življenje, čeprav je živahno risana in umno sestavljena. Mencinger se je

moral zadovoljiti z barvami, ki so jih prodajali v Ljubljani, ali katere si je sam pripravil, zakaj iz Italije si jih naročati, bi bilo predrago. V bistvu pa so njegove barve trpežne, kakor je tudi platno močno, pravo domače platno. Na večjih slikah se še prav jasno vidi šiv, kjer sta dva kosa platna skupaj sešita.

Rdeča in modra barva se največkrat prikazujeta na Mencingerjevih slikak; za tema se pojavlja zelena, vijoličasta rumena, rujava, redkeje bela in lila.

Otenjeval je barve s temnejšimi različicami iste barve, le redko se kje vidi svetlejša barva.

Mencinger je napredoval do svoje smrti. Zadnje njegove slike se prištevajo k najboljšim.

Ali je imel Mencinger kakega učenca? Kakor tedanji mojstri sploh niso bili brez učencev, smemo sklepati, da tudi Mencinger ni bil brez njih. Ker se tedaj še niso dobivali slikarski pripomočki tako pripravljeni kakor dandanes, so morali mojstri imeti pomočnike in vajence, ki so jim donašali razne potrebščine, mešali barvo, podajali med delom in opravljali manj važna opravila. Zgodovinsko nam sicer ni znan noben Mencingerjev učenec, pač pa bi sklepali iz slik, da sta se pri Mencingerju učila Anton Cebej in Anton Fayenz.

Antona Cebeja sledimo po Kranjskem od l. 1758. do okoli 1774. Njegove slike, na pr. v Moravčah, so lepe in močno spominjajo na Mencingerja, samo da poteze niso tako krepke in določne, barve ne tako žive, oči bolj mehke.

Tudi Anton Fayenz je slikal prav podobno Mencingerju, barve in oči so do malega po njem posnete. Zasledujemo ga v Ljubljani od l. 1750. do 1765. Njegovih slik je le malo znanih. V Lozicah se nahaja njegova Pietá.

Posrednjih učencev je imel Mencinger več. Po njegovih slikah so se učili in se še uče slikarji; nekateri so ga prav pridno posnemali na pr. Lajer, še bolj pa Potočnik. Iz te podobnosti je najbrže nastala govorica, da so starši hoteli dati Ivana Potočnika Mencingerju v pouk. Ta pa se ga je branil radi svoje starosti in je nasvetoval, naj ga dajo na Dunaj na

akademijo, ker so mu ugajale njegove poizkušnje.[47]) Če pa pomislimo, da je bil Ivan Potočnik (1752—1835) ob Mencingerjevi smrti še-le v sedmem letu, spoznamo takoj, da na tej govorici ne more biti trošice resnice. Res je le, da je Potočnik Mencingerja posnemal in nekaj njegovih slik obnovil.

Poldrugi vek že krije Mencingerjevo roko hladni grob, pa še vedno s častjo izgovarjamo njegovo ime. Čimbolj pa bomo njegova dela spoznavali, tembolj ga bomo častili. V nesmrtnih delih živi njegov spomin.

Ivan Krst. Tkalčić.

Napisal **Janko Barlè.**

Ko se je v teku tridesetih let preteklega stoletja oglasil budilni klic dr. Ljudevita Gaja, vstalo je mnogo poklicanih in nepoklicanih delavcev in se trudilo, da preporodé hrvatsko književnost, katera je bila do tedaj v otročjih povojih. Dobre volje in ljubezni do dela ni nikomur manjkalo, njih delovanje vzbudilo je narod, vendar bilo je površno in brez prave znanstvene podlage. V teku let je navdušenost pojenjala in nastala je stagnacija. V šestdesetih letih pa se je zopet pokazalo nekoliko mož, kateri so se resnejše poprijeli dela in so, če tudi večinoma samouki, s svoio vstrajnostjo, marljivostjo in nadarjenostjo postavili temelje hrvatskemu znanstvu, katero se, posebno odkar jih je zbrala in združila Jugoslovanska akademija, tako lepo razvija.

Med temi možmi ni zadnji Ivan Krstnik Tkalčić, katerega je dne 11. aprila t. l. vzela neizprosna smrt hrvatski zgodovini in knjigi. Že v dijaških letih poprijel se je on z veliko ljubeznijo peresa, delal je ž njim vstrajno vse svoje življenje in odložil ga še le dan pred smrtjo, v trdni nadi, da ga drugi dan zopet prime. Pero mu je bilo iztrgano iz rok prej nego je mogel

---

[47]) P. pl. Radics: Letopis M. Sl. 1880, 43.

dovršiti svoje načrte, katerih je bilo še mnogo zasnovanih v njegovem plemenitem srcu. Voditeljici pri delu sta mu bili izredna marljivost in nevsahljiva ljubezen do rodne zemlje, do starodavne zagrebške škofije in pa do njegovega rojstvenega mesta — belega Zagreba. Brez opore, brez potokaza stopal je ta vestni delavec svojo pot, katero si je začrtal v zgodnji mladosti, in dosegel, čeravno samouk, da so v znanstvenem svetu pohvalno priznavali njegova dela in v njegovi domovini se ž njimi ponašali. Umrl je Tkalčič, a spomenika ne potrebuje, najlepši, najtrajnejši spomenik so njegova znanstvena dela.

O Tkalčićevem življenju se ne da veliko povedati. Rodil se je 4. aprila l. 1840. v Zagrebu, v priprosti meščanski rodovini. Po dovršenih gimnazijskih naukih je stopil v semenišče in pel 14. kimovca l. 1862. novo mašo v župnijski cerkvi sv. Janeza Krstnika v Zagrebu. Tu je bil tudi krščen in v tej cerkvi so ob njegovem mrtvem telesu peli sv. mašo. Kot novomašnik je bil poslan za kapelana v Sisek, kjer je bil do l. 1867., ko je bil imenovan prebendarjem stolne zagrebške cerkve, kar je ostal do svoje smrti.

Na književnem polju oglasil se je l. 1859. kot bogoslovec v »Narodnih novinah« s člankom »Zagreb«. Zanimivo je, da mu je prvi spis bil iz zgodovine rojstvenega mesta, katerega zgodovino je preiskoval vse življenje in poznal jo kot nobeden drugi. O Zagrebu je izdal enajst debelih zvezkov zgodovinskih spomenikov. Malo je mest, katera bi imela za srednji vek zbranega toliko dragocenega gradiva kot Zagreb, zasluga je to pokojnega Tkalčića. Čuden slučaj je, da je pokojnik zatisnil oči ravno onega dne, ko ga je hotel Zagreb izbrati za svojega častnega meščana in mu izročiti izdajanje spomenikov novega veka.

Že kot bogoslovec pripravljal se je Tkalčić marljivo za svoje bodoče delovanje. Prebiral je natanko hrvatske zgodovinarje Farlattia, Krčelića, Mikocija in druga zgodovinska dela, izuril se v branju glagolice in starih rokopisov in marljivo dopisoval v »Narodne novine«. Tudi v »Katoličkem listu«

je priobčil l. 1861. večjo razpravo: »Slovjensko bogoslužje«, katero so precej prestavili na poljski in rusinski jezik. Ker je bil premlad, da bi mogel biti posvečen, namestili so ga v nadškofijski pisarni, kjer je marljivo preučeval zanimive zapisnike kanoniških vizitacij in Marcelovićeva regesta. Že tedaj napisal je v učiteljskem listu »Napredku«: Povjestnicu hrvatsku«, katera je izšla tudi v posebni knjigi in s katero je hotel, kakor sam pravi, vspodbuditi hrvatske učitelje, da bi svojim učencem pripovedovali o slavni hrvatski zgodovini in jim tako ucepili ljubezen do domovine. Kot kapelanu v Sisku odprlo se je za njega zopet novo polje delovanja. Vživel se je popolnoma v zgodovino tega starega in slavnega rimskega mesta, zbiral je marljivo rimske starine in napisal tudi zgodovinsko povest: »Severila ili slika iz progonstva kršćana«, v kateri je opisal razne poganske in krščanske običaje in preganjanja v 4. stoletju, ko je bil ondi škof sv. Kvirin. Ko se je l. 1863. slavila v slovanskem svetu tisočletnica sv. Cirila in Metoda, izdal je zopet posebno delo: »Tisučnica sv. Ćirila i Metoda«, v katerem je opisal življenje in delovanje naših aposteljnov in pa zgodovino slovanskega bogoslužja pri Slovanih, zlasti pa pri Hrvatih.

Posebno delavnost razvil je Tkalčić, ko se je l. 1867. preselil v Zagreb. »Katoliški list« ni imel odtlej pridnejšega sotrudnika, kakor mu je bil on. Bilo bi preobširno, da naštevam vse njegove razprave, priobčene v »Katoličkem listu«, s katerimi je zbiral gradivo za zgodovino zagrebške škofije, katero je hotel napisati. Naštel bodem tu le nekatere: »Nekoji prekobrojni biskupi zagrebački« (l. 1870.); »Zametak i staro lice sjemeništa zagrebačkoga« (leta 1870.); »Utemeljenje biskupije zagrebačke« (leta 1871.); »Gdje je stojao stari Zagreb i stolna mu crkva« (l. 1873.); »Stope glagoljaške u biskupiji zagrebačkoj« (l. 1873.); »Nekoji oltari u stolnoj crkvi zagrebačkoj« (l. 1876.); »Veliki tjedan po starom zagrebačkom obredu« (l. 1881.); »Sbor prebendarah prvostolne

crkve« (l. 1884.); »Biskupi zagrebački do XVI. vieka« (l. 1892.); »Stari bogoslužni obred u stolnoj crkvi zagrebačkoj« (l. 1895.); »Tisak bogoslužnih knjigah staroga zagrebačkoga obreda« (l. 1895.) i. t. d. Mnogo je sodeloval tudi pri beletristiškem listu »Viencu«, ko mu je bil urednik znani Avgust Šenoa. Omeniti moram posebno daljšo njegovo razpravo: »Zagreb do XVI. vieka« (l. 1881.), katera je vzbudila splošno zanimanje.

Kot kapiteljski arhivar preiskal je Tkalčić na drobno bogati kapiteljski in nadškofijski arhiv, a sad njegovega preiskovanja sta dva važna zbornika gradiva za zgodovino zagrebške škofije, katera je izdal l. 1873. in 1874. pod naslovom: »Monumenta historica episcopatus Zagrabiensis« in s tem vzbudil pozornost tudi v tujem svetu. V prvem zvezku (str. XXII. + 280.) zbral je listine od l. 1134.—1299., v drugem zvezku (str. XIV. + 159.) je pa priobčil zbornik pravic in privilegijev zagrebškega kapiteljna, katerega je sestavil okoli l. 1334. umni Ivan arhidijakon goriški, kanonik zagrebški. L. 1869. napisal je po naročilu kapiteljna zgodovino starodavnih Varaždinskih Toplic, katere so sedaj lastnina kapiteljska in l. 1885. izdal je v posebni knjigi zgodovinski opis zagrebške stolnice pod naslovom: »Prvostolna crkva zagrebačka nekoč i sada«. Pokojnik je bil zelo navdušen zagovornik staroslovenskega cerkvenega jezika, preiskoval je razvitek staroslovenske službe božje in marljivo zbiral vse zgodovinske spomine, kateri so se ohranili o glagoljaših v zagrebški škofiji. Sad njegovega raziskovanja je lepa knjiga »Slavensko bogoslužje«, izdana l. 1904., katera je vzbudila mnogo zanimanja in dala povod, da se je o glagolici tudi drugod mnogo pisalo in razpravljalo. Marljiv sotrudnik in zvest prijatelj je bil Tkalčić tudi »Obzoru«, v katerem je priobčil več razprav in zgodovinskih črtic. Sad mnogoletnega preiskovanja je najstarejša zgodovina zagrebške škofije, katero je lani v »Obzoru« priobčil. Zadnje njegovo delo v »Obzoru« je zanimiva monografija o grobovih v zagrebški stolni cerkvi, katero je priobčil letos v velikonočni številki.

Književna sila, kakoršen je bil Tkalčić, je prav prišla tudi jugoslovanski akademiji, katera ga je že l. 1875. izbrala za člena dopisnika, l. 1882. za svojega arhivarja in knjižničarja, in l. 1883. za pravega uda. Akademički arhivar in knjižničar je bil do l. 1896., ko se je na tej službi prostovoljno zahvalil, zato ker se je akademija vdeležila budimpeštanske milenijske razstave in poslala tja neke važne listine. Tudi v akademiji je Tkalčić lepo sodeloval. V »Radu jugosl. akademije« priobčene so njegove razprave: »Borba naroda hrvatskoga za anžovinsku kuću (knj. 34.), »Preporod biskupije zagrebačke u XIII. vieku (knj. 41.), »Odpor i buna radi desetine u biskupiji zagrebačkoj u XIV. vieku« (knj. 49.), »Ivan, arhidijakon gorički, pisac u XIV. vieku« knj. 79.), »O stanju više nastave u Hrvatskoj« (knj. 93.), »Parnice proti vješticam u Hrvatskoj« (knj. 103.). Tudi v »Starinah« priobčil je Tkalčić več zanimivih doneskov. Med drugimi omenjam samo: »Liber de introitibus stacionum communis Ragusii« (knj. 8.), »Dva inventara stolne crkve zagrebačke iz XIV. i XV. vieka« (knj. 13.), »Prilog za poviest zagrebačkih sinodah (knj. 16.) i »Izprave o progonu vješticah u Hrvatskoj« (knj. 25.) Leta 1875. poslala je akademija Tkalčića v Dalmacijo, kjer je bil že l. 1873. po naročilu društva »za jugoslavensku povjest i starine«, da prepiše v Dubrovniku tako zvane »Libri reformationum« dubrovniške republike iz XIV. stoletja. O svojem znanstvenem potu v Dalmacijo poročal je v Radu (knj. 35.): »Izvještaj o arkivarskih iztraživanjih u Dalmaciji«. Tkalčić čital je tudi več razprav v akademiji, tako: »O hrvatskih Templarih«, »Avgustin Kazoti, biskup zagrebački«, »Višji prosvjetni hrvatski zavod u Bolonji« in »O staroj zagrebačkoj trgovini«. Zadnjo razpravo je ravno prirejal za tisek in mislil, da jo dovrši prav do onega dne, ko ga je pokosila smrt.

Ko se je preporodilo hrvatsko arheološko društvo, izbran je bil Tkalčić za pravega podpredsednika in napisal je v dru-

štvenem »Viestniku« več razprav o cistercitskih in pavlinskih samostanih na Hrvatskem. Sodeloval je tudi pri »Viestniku zemaljskoga arkiva«, uredil in spopolnil: »Series episcoporum« v diecezanskem šematizmu in napisal za društvo sv. Jeronima več poljudnih zgodovinskih člankov.

Največje in najznamenitejše Tkalčićevo delo so pa: »Povjestni spomenici slob. kralj. grada Zagreba, priestolnice kraljevine dalmatinsko-hrvatsko-slavonske«. Malo mest je, katera bi imela tako zanimivo in burno zgodovino, kakor je zagrebška. Zagreb je imel v preteklosti dve svobodni oblasti, mestno (civitas montis Grecensis — Gradec) in pa škofovsko in kapiteljsko, kateri je delil potok Medveščak ali Cirkvenica. Med tema oblastima bilo je v srednjem veku mnogo krvavih prepirov in tekmovanja. Zagreb je bila tudi znamenita trgovinska in kupčijska točka in bilo je v njem naseljeno obilo Italijanov, Nemcev, Slovencev in Ogrov. Tudi kot prestolnica mogočnega škofa in bogatega kapiteljna in sedež kraljevine imel je Zagreb važen značaj v zgodovini. Zato je pa zagrebško mestno poglavarstvo v svoji seji od 6. malega travnja 1883. odločilo, da izda sredovečne zgodovinske spomenike, in je to težavno ali častno delo izročilo našemu Tkalčiću. Pripravnejšega moža za to opravilo bi pač ne bilo moglo dobiti. Njegova znanstvena spretnost in pa ljubezen do dela in domače zgodovine, pred vsem pa izredna natančnost in vestnost bile so jim porok, da bode Tkalčić to delo zmagal in zvršil. In to je tudi storil. Leto za letom so izhajali v svet debeli zvezki in čem več jih je bilo, tem bolj je Tkalčić hitel, kakor da bi se bal, da ga smrt ne prehiti. In res letos je izšel enajsti zvezek tega dela in s tem zvezkom je bil dovršen srednji vek.

Prvi trije zvezki obsegajo listine, katere se nanašajo na zagrebško zgodovino in sicer:

I. zvezek	(l. 1889. str. CCXIX + 519)	listine	od	l. 1093.—1399.
II. »	(l. 1894. str. CCXLIII + 587)	»	»	l. 1400.—1499.
III. »	(l. 1896. str. CXIX + 368)	»	»	l. 1500.—1526.

Naslednjih pet zvezkov prinaša nam knjige sodnih povabil in osodeb (libri citationum et sententiarum) in sicer:

IV. zvezek (l. 1897. str. XXVII + 398) listine od l. 1355.—1365.
V. » (l. 1898. str. XXX + 395) » » l. 1375.—1391.
VI. « (l. 1900. str. XXXI + 535) » » l. 1412.—1448.
VII. » (l. 1902. str. XLIII + 534) » » l. 1450.—1480.
VIII. » (l. 1902. str. XXV + 281) » » l. 1481.—1526.

A zadnji trije zvezki popisujejo nam mestna posestva (libri fassionum seu funduales), a na koncu so še neki inventari in računi.

IX. zvezek (l. 1903. str. XXXIII + 387) listine od l. 1384.—1440.
X. « (l. 1904. str. XXVII + 309) » » l. 1441.—1470.
XI. » (l. 1905. str. XXXIII + 352) » » l. 1471.—1526.

Ne bodem zračunaval strani in tudi ni potreba, saj bode vsakdo spoštoval moža, kateri je v razmerno kratkih letih in mučen od dolgotrajne in nadležne bolezni vse to dragoceno zgodovinsko gradivo zbral in lastnoročno prepisal iz starih obledelih listin in oglodanih zapisnikov. In kako vestno je delal! Vsako korekturo je obavljal po originalu. Koliko gradiva je tu nakupičenega, sprevidel bode vsakdo, kdor vsaj površno pogleda v obširne uvode, v katerih je Tkalčić povedal najvažnejše stvari, katere obsegajo ti spomeniki, ali pa v natančno kazalo, s kakršnim se more ponašati le malokatera knjiga. Tu najdeš dragocenih doneskov za politično in cerkveno zgodovino, še več pa za kulturno zgodovino srednjega veka, katera je še tako malo preiskovana. Tkalčić je podal tu obilno gradiva, a poznejših zgodovinarjev naloga bode, da to gradivo porabijo in obdelajo.

Tkalčić je bil vesten in natančen delavec. Vsako svojo razpravo je predelaval in pisal po dvakrat, po trikrat, zapisal je le ono, o čemur se je sam iz listin prepričal. Njega bode mogel kateri od bodočih zgodovinarjev popolniti, ali bistveno popravljati ne, ker ni delal napak. Čeravno je na hrvatskem književnem polju storil mnogo, vendar je bil skromen in

pomagal je vsakemu rad z nasvetom, z doneski in s knjigami. Spomin je imel izredno dober, zapomnil si je dobro, kar je kje čital, pa so za to pisatelji radi prihajali k njemu in se mnogo ž njim okoristili. Delal ni zaradi imena in slave, nego za to, ker ga je na to silila ljubezen do domače zgodovine, katera se je porodila v njegovem mladem srcu že v dijaških letih in rasla od dne do dne, kakor se je širilo njegovo duševno obzorje in čem jasnejši mu je bil pogled v preteklost.

Umrl je. Premoženja ni zapustil, pač pa bogato knjižnico in pa lepo število del, katera bodejo imela trajno ceno na polju hrvaške književnosti. Slava takemu možu!

Pohlinova „Bibliotheca Carnioliae“ v rokopisu licejske knjižnice.

Objavlja dr. **Ivan Prijatelj.**

V lanski knjigi Matičnega »Zbornika« se bavi dr. Fran Ilešič v podrobni študiji s to prvo zgodovino slovenskega slovstva in prihaja glede na njen licejski prepis k naslednjim zaključkom:

a) Rokopis ljubljanske licejske knjižnice je bil prepisan iz izvirnega Pohlinovega rokopisa, ki je po smrti Pohlinovi prišel v knjižnico Terezijanišča na Dunaju.

b) Prepisan je bil izvestno pred l. 1803., zakaj tega leta je »Bibliotheca Carnioliae« izišla v tisku in bi bilo jedva verjetno, da si je kdo preskrbel prepis Pohlinovega dela, ko je bilo že tiskano, premda pl. Sartori »Catalogi editionem ad centum solum exemplaria restrinxit«.

c) Kdo si je dal Pohlinovo delo prepisati, tega ne morem povedati. Mislili bi lahko na barona Žigo Cojza, iz čigar knjižnice je prepis dobila ljubljanska knjižnica. Tudi prepisovavci mi niso znani.

d) Po letu 1803., ko je delo že izišlo v tisku, je nekdo ta rokopis popravljal; rabil je tisk iz leta 1803. in izvirni

rokopis terezijanske knjižnice. Poprava je le delomična, tudi v vnanjostih je ostal rokopis brez enotne uredbe«. Do teh sklepov je prišel dr. Ilešič na podlagi skrbnega proučevanja notranjih podatkov rokopisa. Zunanja zgodovina prepisa mu ni bila znana, a nahaja se v Kopitarjevih pismih na Cojza, ki jih imam na razpolago od dvornega svetnika Jagića, da jih uredim za 4. zvezek »Istočnikov«.

Naj slede tu v kronološkem redu izpiski iz Kopitar-Cojzovega dopisovanja, tičoči se omenjenega prepisa:

Dne 5. decembra 1808 (ravno en mesec po svojem prihodu na Dunaj) piše Kopitar Cojzu:

»Für meinen Slavismus habe wieder eine interessante Bekanntschaft gemacht, die vom Geistl. Herbiz, der ein Asslinger, und nun Theresianischer Bibl. Custos ist. Ausser einer Menge Sprachen, wie sogar Englisch, versteht er auch Botanik. Er besitzt Popowitsch's Papiere in copia, in etwa 10 Cajetschens, war P. Marci guter Bekannter, hat von ihm auch das MS. der Bibliotheca Carniolica erhalten, so sein Collega an Theresiano, H. v. Sartori (nicht der Redact. der Annalen) seinem von aussen prächtigen Catalog der Theresianischen Bibl. in 13 Quartbänden, wider Herbiz's Willen angehängt hat; H. ist ein vortreffl. Kopf; er sieht Marci Miserie ein, und wollte diese Bibliotheca Carniolica erst kritisch reinigen und vermehren lassen durch Krainische Gelehrte: er dachte selbst an E. G. Haus etc. Nun haben wir so abgeredet, das ich E. G. diesen Anhang einzeln, von dem Ex. des P. Herbiz, so er noch ungebunden besitzt, kommuniziren soll, damit E. G. beurtheilen, ob es der Mühe werth wäre, ihn in Laibach extra abdrucken zu lassen, und die Gelehrten durch Vertheilung zu Ergänzungen einzuladen. — In dem Prachtwerke macht diese Bibl. Carn. 14 Bogen aus. E. G. erhalten diess Stück mit der nächsten Rimesse von Beck, zur gelegentlichen Rücksendung, damit Herbiz's Catalogs-Exemplar komplet bleibe: allenfalls könnten E. G. es copiren lassen, auf den Fall, dass E. G. die Idee des H. Herbiz gutheissen, und das Ding abdrucken

lassen. — Ich habe darin folgendes gelernt oder auffallend gefunden: (našteva zanimivosti v 21. točkah).

Že poprej (12. novembra 1808) je bil poprosil Kopitar Cojza naj mu pošlje za ogrskega zgodovinarja Engela notico nekega Breckerfelda o graščini Mehovo iz »Laibacher Wochenblatt« - a.

Dne 10. decembra mu jo Cojz obljublja poslati v kratkem in pristavlja: Bei dieser Gelegenheit ist wieder der Wunsch in mir rege geworden, alle Krain betrefende Notizen aus den Laibach. Wochenblättern extrahiren, und frisch auflegen zu lassen. Vodnik hat jemand gefunden, der die gantze Sammlung besitzt, und sie mir leihen will. Zur Übersicht des wenigen, was es immer seyn mag, wird dieser Neudruck doch taugen.

O Pohlinovem delu pa mu piše:

Dem Abbé Herbiz meine Verehrung! Mit wahrer Sehnsucht erwarte die Bibliothecam Carniolicam! Ich werde sie unfehlbar mit den vaterländischen Wochenblatts-Sachen untereinstens abdrucken lassen, und das Original sorgfältig verwahrt zurücksenden. Unter den 21 Punkten, die Sie mir daraus als neue Daten extrahirt haben, finden wir einige, die ich und Vodnik treflich kommentiren werden.

Dne 23. decembra pa sporoča Kopitar, da Sartorijevega natiska »Pohlinove Biblioteke« ne more poslati Cojzu, ker se Herbec boji zanj: Marci Bibliotheca werde ich E. G. nur in Abschrift schicken können, weil P. Herbiz zwey Tage darauf ängstig geworden ist, es könnte ein Unglück möglicherweise mit seinem Exemplar passiren: ich drang nicht auf seine erste Einwilligung, weil ich niemanden geniren mag und darf, und auf den Fall eines Abdrucks müsste ohnehin dem Drucker eine Abschrift in die Hände gegeben werden, um das gedruckte nicht zu ruiniren. Und zwar liegt diese Bibliotheca deswegen schon 8 Tage bei Supanzhizh, der sich selbst erboth, um während er auf Entscheid seiner Bittschrift wartete, etwas zu thun zu haben, und — zu verdienen: aber ein neues Unglück: er hat sich beim Feuermachen aus einem Phosphorflacon die

Finger verbrennt, und vorgestern ist er noch dazu überfahren worden, ohne jedoch gefährlichen Schaden, nur das Bett muss er hütten. Ich werde auch da kurzen Prozess machen (so wie E. G. beim Bogen *Y*, wofür auch ich aufrichtig danke[1]), und mache die Abschrift selbst, in 14 Tagen. Dieses Werk wird der Sammlung der Carniolicorum einen besonderen Werth geben, besonders, wenn die Kritik auch mitkommt.

Nato odgovarja Cojz dne 14. jan. 1809: »M. Bibl:[a] Carn:[a] wird früher oder später gleich willkommen seyn. Versparren sie diese Arbeit auf Suppantschitz's Genesung, und verliehren sie nicht selbst Zeit damit! Herbitz hat Recht, dass er sein gedrucktes Exemplar weder auf die Reise, weder in schmutzige Hände der Setzer wagen will. Was kostet dann ein ganzes Exemplar des Teresianischen Bücher - Cataloges in Franz-Bänden.

Preden je še Kopitarju došlo to Cojzovo vprašanje, glede tiskanega eksemplarja, je mogel že javiti svojemu pokrovitelju, da je prepis gotov. Dne 17. jan. 1809 piše: Die Bibliotheca Carn. des P. M. ist nun zwar ganz kopirt, etwas von Supanzhizh, etwas von mir, das meiste aber von einem gewissen Lushan is lofhke fare. Ich konnte sie aber dem gegenwärtigen Pakett nicht mitgeben, weil ich sie mit dem MS. des P. Marcus auf der Theresianer Bibl. konferiren muss, indem Herbiz sagt, der Abdruck sey voll Fehler. Herbiz ist ein alter Freund von P. Marcus, ich muss mich also gefasst halten ihn allenfalls nach der Erscheinung der Grammatik zu verlieren: ohnehin scheine ich ihm etwas ungelegen zu seyn, da ich gleich bei der ersten Visite meinen Wunsch äusserte, Entreé in Gr. Ossol**, Bibl. zu bekommen, unwissend, das er, Herbiz, provisorisch Bibliothekar ist, und vielleicht abgelöst zu werden, besorgen mag, um so mehr, da er just gespannt ist mit Oss***.

Na to je odgovoril Cojz dne 24. jan. samo naslednje: Bibl. M.[ci] eilt mich nicht. Herbitz muss Freund bleiben.

---

[1]) Tiče se korekture Kopitarjeve gramatike.

Glede na prejšnja Cojzova vprašanja o tiskanem eksemplarju in njega ceni odgovarja Kopitar v pismu z dne 1. febr. 1809: Supantschitsch war so glücklich bei einem Buchbinder aus einem manken Ex. der Sartorischen Cataloge (der f 120 kostet und nichts nutz ist, weil z. B. eine Geschichte der Egeln untern den Theologicis (Engeln) steht & talia) die Bibliotheca des P. Marcus um f 5 zu entdecken, die er für B. [aron] Erb. [erg] gekauft hat. Sobald ich einmahl Zeit finde, die für E. G. gemachte Abschrift mit dem Original des Theresianums zu kontroliren, item Herbiz's Supplemente dazu nachzutragen, schicke beides, auch das B. Erb. Exemplar zur Einsicht, nach Laibach.

Kakor se vidi, je hotel Kopitar ne samo kolacijonirati prepis po Pohlinovem izvirniku, ampak mu dodati tudi neke »dodatke« Herbčeve. Ali tudi tega ni storil sam, ampak je naročil vse tovarišu Zupančiču. Prim. njegovo pismo Cojzu z dne 3. marca 1809: Supanschitsch ist recht übel daran; die einzige instruction, die er hatte (à f 15 und 2 Mahl wöchentlich essen) ist ihm zur Landwehr: nun erwartet er bessere Zeiten nach Ostern: ich habe ihm bereits f 14 kleinweis vorgestreckt, um dass er nicht Hungers sterbe: Lamberg soll herkommen, von dem erwartet er auch welche Unterstützung, da er ihm die Wienerreise so leicht geschildert: schwerlich kriege ich von den f 14 je was wieder: ich habe auch nicht darauf gerechnet: aber wenigstens will ich die Kollation der Bibliotheca Carn. mit dem MS. des P. Marcus auf der Ther. Bibl. und Eintragung der Herbizschen Supplemente, für Zahlung gelten lassen. Supantschitsch besorgt diess alles, da er beinahe täglich bei Herbiz ist und seyn kann. Gegen mich ist Herbiz immer kälter: vielleicht ist dies so seine Art, oder ist er, wie andere glauben, eifersüchtig auf mich wegen Ossolinsky, wo er der Nothbibliothekar ist: wenigstens sowiel ist gewiss, dass als Engel gegen Supantschitsch und Herbiz im Theresiano von mir und seinen Absichten bei mit mir bei Ossol., sprach, dieser (Herbiz) ihn dann unter 4 Augen ansprach, von

dieser Idee abzustehen! Ipse Engel mihi dixit! Habeat sibi. Ego mea me virtute involvo.

Na to hladno razmerje med Herbcem in Kopitarjem misli Cojz v prihodnjem pismu z dne 8. marca, ko pravi: Gehen Sie ihren Weg fort, unbekümmert um alle Kleinlichkeiten. Glede Zupančiča pa mu piše: Helfen Sie dem armen Suppantschitsch immerhin fort auf meine Rechnung, und benützen Sie danebst Seine seine Aushülf zum Abschreiben und Kollationiren.

Kljub temu, da je bil torej prepis že 17. jan. 1809 gotov, je ležal še poldrugo leto pri Kopitarju. Najbrž ga Zupančič ni bil kolacijoniral in mu tudi ne pripisal Herbčevih dodatkov, a Kopitar sam tega ni hotel storiti, ker je bil — kakor se dá sklepati iz poznejših pisem, v katerih se nikjer več ne spominja terezijanskega kustosa — pretrgal vsako občevanje s Herbcem.

V avgustu prihodnjega leta se je odločil poslati prepis v Ljubljano. (Prim. pismo z dne 25. avg. 1810: Mit diesem nächsten Pakett kommt auch Marci Bibliotheca Carniol.)

Po privedenih izpiskih bi se dali Ilešičevi zaključki popraviti in dopolniti približno tako-le:

a) Rokopis ljubljanske licejske knjižnice je bil prepisan po tisku, ki ga je 1803.[2] priredil Sartori po Pohlinovem

---

[2]) »Ta tisk iz l. 1803 je bil do sedaj naši literarni zgodovini sploh neznan«, pravi dr. Ilešič s posebnim povdarkom na koncu svoje razprave (str. 22). Temu ni tako. Omenja ga že Kopitar v opombi k svoji slovnici na str. 444, katera je znana tudi drju. Ilešiču, ker jo citira na str. 20. Kopitar pravi razločno: »P. Marcus nimmt in seiner Bibliotheca Carniolica, die als Anhang zu dem v. Sartorischen Cataloge der Bibliothek des Kaiserl. Theresianums 1801 (letnica prvega zvezka) herausgekommen ist, etc. Tisk omenja tudi Šafařík na str. III. jugoslovanske slovstvene zgodovine: »Des P. Marcus Pohlin Bibliotheca Carnioliae..... abgedruckt in dem Catalogus bibliograph. libror. in Bibliotheca Caes. Reg. & equestris academiae Theresianae extantium (von Jos. von Sartori). Wien 1802—1806, (pravilno 1801—1806). 4⁰. 14 Bde. Šafařík je izvedel za ta tisk od Čopa, poslednji pa iz navedene opombe Kopitarjeve. Prim. Kunšičeve »Doneske« v Matičnem »Zborniku« I. str. 140, kjer je ponatisnjena Čopova pripomnja Šafaříku: »Vid. Kopitar S. 444 sq. Ich ersehe erst aus dieser Stelle, dass diese

rokopisu. Ta rokopis je dobil Sartori od svojega kolege v Terezijanišču, kustosa Herbca, Slovenca in prijatelja patra Marka, od katerega ga je dobil Herbec kot darilo med živimi. Kam je prešel rokopis po Herbčevi smrti, se ne vé.

b) Prepisan je bil koncem leta 1808. in začetkom l. 1809., torel 5 let po tisku, z namenom, da ga kritično očiščenega in povečanega na novo izdado slovenski (kranjski) znanstveniki pod pokroviteljstvom barona Cojza. To idejo je dal Herbec, poprijel se je je Kopitar in pridobil zanjo tudi Cojza, ki pa sam ni imel (zelo redkega) tiska Sartorijevega in mu je zato Kopitar oskrbel prepis.

c) Prepisovavca sta bila dva slovenska tovariša Kopitarjeva na Dunaju Zupančič in Lužan [8]) ter Kopitar sam.

Bibl. Carn. bereits gedruckt ist. Das Original MS. derselben soll sich in der Bibliothek des Theresianums in Wien befinden (nach Alter im Intell. Bl. der Annalen d. öst. Lit. 1803, S. 113).« Tudi ta Čopova notica je sigurno znana drju. Ilešiču, ker je bil najbrž po nji opozorjen na Alterjev članek. Zato se mi tembolj čudno zdi, kako more gosp. profesor trditi, da ta tisk naši literarni zgodovini doslej ni bil znan, ko sta ga vendar poznala oba naša najboljša literarna zgodovinarja prve polovice XIX. stol. in ga v svojih knjigah tudi navedla.

[8]) Lužan je bil reven jurist »iz loške fare«. V svojem pismu z dne 17. jan, 1809 pravi o njem Kopitar: »aber dieser arme Lushan leidet selbst an Hunger«, — Drugi prepisovalec je znani Janez Anton Zupančič, ki je leta 1807 izdal nemškega Pegama in Lambergerja in 1818 »Izlet iz Celja v Sevnico«. Na Dunaj je prišel koncem nov. 1808. Poprej vzgojitelj v plemiških hišah je bil vložil sedaj prošnjo postati škotski menih in je čakal na Dunaju, da mu jo rešijo. Dve leti poprej je hotel postati piarist. »Sie trauen ihm aber nicht recht» pravi Kopitar (v pismu za Cojza 20. nov. 1808.) Prihajal je vsak dan h Kopitarju na stanovanje. Podpiral ga je na Dunaju lastnik fužinskega gradu pri Ljubljani in cesarjevičev odgojitelj baron Erberg z mesečnimi 15. goldinarji, »ihm aber dafür eine Strazza über alles was ihm Krain betreffendes aufstossen würde, zu führen aufgetragen habe: ich möchte auch — je prosil Kopitarja baron — in Compagnie treten, welches ich sehr gerne thun werde (d. h. in die Compagnie der Strazza, nicht der f. 15)«. Erberg se je zelo zanimal za posvetno zgodovino Kranjske. Zbiral je gradivo za zgodovino glagolitizma

d) Prepis je popravljal Zupančič po izvirniku, česar pa ni dovršil, kakor tudi ni pripisal Herbčevih dodatkov. Radi diferenc s Herbcem ni tega storil tudi Kopitar, in »rokopis je ostal brez enotne uredbe«.

Iz stiškega arhiva.

Priobčil **Ivan Vrhovnik.**

I.

Dve slovenski prisegi.

Iz zasebne roke — prijazni izročitelj je ljubljanski restavrater A. Rasberger — sta mi došla dva ostanka nekdanjega stiškega samostanskega arhiva. Bila sta na isti poti, kamor je izginilo za vselej že toliko pismenih svedokov naše minulosti. To sta dva sešitka v folijski obliki.

---

na Kranjskem in mislil celo na delo o kranjski kulturni zgodovini. Kopitarja je prosil, naj mu pomaga »zbirati knjige in naslove v Ljubljani natisnjenih knjig.« Zupančiču je šlo trdo na Dunaju. Cojz je pisal Kopitarju, naj mu pomaga na njegov račun. Do 14. apr. 1809 mu je bil posodil Kopitar 21 goldinarjev. Vtem je dobil upanje na službo na celjski gimnaziji. (»Dem Sup** habe in allem bisher f 21 vorgestreckt: er hat nur eine Stunde lection à f 16. monatlich, hofft aber in 2 Monathen eine Professur in Cilli expectiren zu dürfen».) Vkljub temu, da mu je Kopitar poleg posojil prepustil tudi njemu ponujano mesto domačega učitelja s prosto hrano in stanovanjem ter dvesto goldinarji plače, je bil Zupančič v taki stiski za denar, da je po odhodu barona Erberga dne 28. aprila, ko je poslednji spremljal pred Napoleonom bežečega cesarjeviča v Waizen, šel in prodal dve dragoceni knjigi iz baronove knjižnice starinarju. Knjigi — Karionov Bukvar in neki glagolski Koledar — je odkupil Kopitar in ju poslal Cojzu v Ljubljano. Pozneje je Erberg knjigi zopet odkupil od Cojza. Ta afera meče na »pesnika« (kakor imenuje Kopitar Zupančiča) čudno luč, in umevno je, da je mogel Kopitar njegov odhod v Celje sporočiti Cojzu 8 nov. 1809. z besedami: »Supanzhizh geht morgen als provisorischer Prof. des Gymnasii zu Cilli recht froh von hier: schwerlich kriege ich je was von den f 32, die ich ihm in kleinen Parthien vorgestreckt habe: mir gefällt sein Treiben und sein Charakter gar nichts:

Prvi šteje 77 paginiranih in 9 nepaginiranih stranij. Na zunanji strani nosi napis: Thom No. XVIII. | der | Verbriefungen. Druga stran je prazna. Na tretji je od raznih pisalcev izvirajoča beležka: Verbriefungsprotokoll. Bledeje in z drugo roko je zapisano pod to besedo: Protocoll. | Vom 12ten 10br 1759 bis 18ten Mörzen 1760 | S črnejšim črnilom in krepkejšimi potezami je dostavil drug pisec tudi semkaj številko zapisnikovo: Tom: Nro. XVIII. Četrta stran ni porabljena. Na peti se začne paginacija. V gorenjem desnem voglu stoji: Fol. No. 1. Kakor je različna pisava na navedenih naslovnih straneh, tako je enotna v zapisniku samem: povsod enako obledelo črnilo, povsod iste podolgaste poteze.

Kakšna je vsebina omenjenemu zapisniku? Tu so zabeležene tožbe, ki se je bavilo ž njimi stiško patrimonijalno sodišče; vmes je mnogo ženitnih pogodb sklenjenih od podložnikov stiškega samostana. Najprej se pri tožbah navaja datum, nato tožnik z tožencem vred, potem vzrok tožbe in naposled razsodba. Za zgled navedem tu takoj prvo točko. Glasi se doslovno takole:

Stifft Sittich den
12ten 10br 1759

Anthon Flethen
Ca
Jacob Fobian

Vmwillen an einem verkaufften Poar Ochsen |
annoch schuldigen $15^{34}/_{42}$ tl Cronnen |
beklagter gestehet die Schuld |

Abschied

Der Kläger hat seine geklagten Sprüch erstanden und |
behoobt.

---

vielleicht sammelt er uns indessen doch Steyrische Volkslieder!« O prodanih knjigah ni izpregovoril nikoli Kopitarju besedice. »Nulla fides homini!« vzklika zato Kopitar in je vesel, da se nekdanji ljublj. študijski ravnatelj Wilde povsem strinja ž njim v sodbi o Zupančiču: »Wilde räsounirte mir über Sup**zh's Uncharakter gerade so, wie ich denke; diese Harmonie mit einem der überkrainischesten Menschenkenner me rassure d' autant plus.« (6. junija 1810.)

Na 7. strani se omenja prodaja Jurija Unkarja (Vnkar) koče pri Sv. Štefanu, ki jo je prodalo sodišče dne 22. grudna 1759 in jo je dobil v last najboljši ponudnik Lovre Butara (Laure Wutara) za 18 in pol krone. Upniki — devet jih je bilo — so ostali na škodi, ali nekaj so vendar le prejeli.

Na 8. strani se nahaja prepis pisma šentviškega župnika Jožefa Ignacija Markoviča (Markouitsch), ki naznanja, da sprejme dediščino Jurija Spendala (Spendau), stiškega podložnika na Koreniki, namenjeno v pobožni namen. Opat Viljem sprejme z dekretom od dne 27. grudna 1759 oglasitev za dediča in ukaže, da naj se šentviškemu župniku prisodi zapuščina.

Iz ženitnih pisem — 21 jih je v imenovanem zapisniku — je razvidna dota, ki so jo pred poldrugstoletjem dajali podložniki stiškega samostana. Največja dota v gotovini je bila 300 gld. nem. veljave; potem 200 gld.; 160 gld. ali 80 kron; v štirih slučajih po 100 gld.; 70 gld.; pri štirih zakonih po 60 gld. Mica Marin je dne 2. svečana 1760 privela svojemu ženinu Butari (Wutara) kravo in mu poklonila vinograd »in Vaſchenthal« za doto. Ženin Matija Gliha je dal nevesti vdovi Urši Gorjanec (Gorianz) iz Velike Loke (Grosslok) 90 kron in 100 mernikov žita za doto. Najmanjša dota je znašala 9 gld nem. veljave.

Na 43. in 44. strani zapisnika je ohranjena slovenska prisega, storjena dne 21. svečana 1760, pod zaglavjem:

Formula Juramenti.

Jest Jury Lochkar parseschem eno pravo zisto, nu pravitschno Parſego Wogu Ozeto. Sinu, jenu Wogu Suetimo Duchu, da jest neiſsam Jacobu Jerthu oblubu, jenu tudi schnim neiſsam sglihau (, da — prečrtano) okuli svetiga Primoscha letu paſsanu leitu 1759, da jest nemu letu skuſi moiga Sina jenu nigova scheno kanzo odsetu schitu (S: 20 — prečrtano) Sdueisetem Mernikam otschem platschati, toku kokar meni Wuch Oze, Sin, jenu Wuch

S: Duch, tudi nigova pras Madesche spozeta Diviza Mati Maria ufsi Suetniki, jenu Suetnize sdei, jenu na mojo posleidno uro jenu zafs pomagaite amen.

Druga prisega od 13. dne sušca 1760 se nahaja na 67. strani:

Formula Jurandi.

Jest Urscha Glihaukau (v nemškem slovilu se zove: Urscha Glichin) parseschem Wogu Ozetu, Sinu, jenu Suetimu Duchu eno pravo zisto pravitschno parsego, da sam jest prad Anschete Morauza (po tem kir je on s: lacham u mojo hischo parschu, jenu mene na prauleu, da imam Lachu dinarie pofsoditi) devet Cronn na mifo poloschilla, jenu nemu diala, tu fo dinary, par vas ich bom iskala, jenu ne par lachi, taku kokar meni Wuch, Otsche, Sin, jenu Sueti Duch, nigova pras Madesche pozeta Diviza Mati Maria, ufsi Suetniki, jenu Suetnize sdei, jenu na mojo posleidno uro pomagaite amen.

Omeniti treba še listka, ki tiči med 28. in 29. str. zapisnika in je privezan vanj. Na njem se bere, da je dne 1. svečana 1760 dovolil stiški opat Boštjanu Selanu, fužinskemu podložniku, stanujočemu v Javorju (in Jaor), da sme vzeti les »Sa Rantouje« iz gozda »Fleischerska Draga«, zato pa mora dati dvojico dobrih kopunov.

II.

Davčni zapisnik.

Drugi sešitek obsegajoč 14 folijskih pol je na prvi, zunanji strani označen z: Steuer Register. | Deß Löb: Stifft Sittich Uon Temmeniz | ambt. De Anno 1751. | Temmeniz Ambt. Druga stran je prazna. Na tretji se prične zapisnik podložnikov razvrščenih po vaseh. Razpredelki narejeni s svinčnikom so na vsaki strani trije. V

prvem je zabeleženo, koliko davka in kdaj ga je plačal podložnik. V drugem, srednjem stoji njegovo ime in posestvo: zemlja, mlin, koča, davku podvržena. V tretjem razpredelku je zapisano, koliko so dotičnemu posestniku odmerili davka brez kontribucij.

Davčni zapisnik z golimi številkami — to je pač suhoparna reč; a kako zrnce se da vendarle izluščiti iz njega. Zanimiva so vaška imena. Mnogo jih je v nemški obliki navedenih — v taki obliki, ki je že izdavna pozabljena. Nemška grajska gospoda, nekoč precej gosto naseljena na Dolenjskem, je rada dajala podložnim slovenskim vasem nemška imena. Kakor drugi graščaki so ravnali v tej stvari menihi. O tem nas uveri izpisek topografiških imen iz stiškega davčnega zapisnika: Kolikor toliko zanimiva utegnejo biti tudi imena podložnikov; zato sem jih pridejal vaškim. Številka poleg imena pomeni koliko zemljišč je imel dotični kmet. Imena in nemška pripomnja konec zapisnika so v izvirniku pisana z gotico, a tu se podajajo z latinico.

Davčni urad temeniški je obsegal leta 1751. tele vasi:

Temmeniz — Miha Supantschitsch (1).

Rubmans dorff oder Radena Vafs — Jurij Gorischekh (1 + koča).

Korenickcha — Mathia Peuez (1), Anton Lessiakh (1), Jensche Nouakh (1), Jury Spendau (2), Mathia Korelz (1), Jensche Surz (1), Adam Strainer (1).

Obtschna oder Gmeindorff — Jacob Lesfiakh (1/2), Mathia Sadu (1/2), Mathia Oppara (1/2), Jensche Jerrekh (1/2), Andree Strainer (1/2), Andree Suppan (1/2).

Gross-Lakh — Jerny Kapporz (2), Jury Wregar (1), Micha Peuz (1), Anton Saye (2 + mlin s 4 tečaji), Jacob Glicha (1), Joseph Tschernagl (1), Matheuf Hotheuar (1), Jury Supantschitsch (1), Joseph Garbez (1), Andree Strainer (1), Jensche Marauz (1), Paule Scheryau (koča), Mathia Strainer (1), Mathia Murgl (1), Matheus Stermalle (2), Andree Essenberger (1), Jacob gorischekh (1/2). Pri poslednjem stoji opomnja: ist in Pattokhambt zu finden.

Prappretsch — Anton Stermalle (1), Joseph Castelz (1), Mathia Supantschitsch (1), Jacob Castigar (1 1/2), Jacob Sierkh (1/2).

Freychoff — Mathia Stermalle (1), Jensche Jelnikhar (1), Lucas Vonzl (1), Mathia Sadu (1).

Prückchlein. oder Straüne — Jensche Castiger (1), Jensche Surz (1), Anton Surz (1), Gregor Raditsch (1), Jensche Markouitsch (1), Jensche Costelz (1), Anton Castiger (1), Jensche Rostan (1).

Saüffüng oder Schubna — Jacob Hribar (1), Jerny Surz (1), Matheus Mandl (1), Andree Supantschitsch (1/2), Gregor Kersnar (1/2), Laure Korren (1), Andree Schnidertschitsch (1), Anton Smolle (1/2), Micha Primz (1/2).

Langenacker — Mathia Prewill (1), Jacob Veukh (1), Micha Auen (1), Paule Gerden (1).

Titschü Verch oder Ottischberg — Jacob Lanschitsch (1).

Reswore — Anton Laach (1), Anton Nadigoi (1/2), Paule Vinograschekh (1/2), Simon Panzar (1), Mathia Panzer (1/2), Jensche Planinschekh (1), Gregor Sügur (1), Mathia Sertschan (pašnik), Anton gerdin (1 1/2).

Papptsche — Mathia Galluf (1 1/2), Mathia Surz (1 1/2).

Am Rain — Andree Supantschitsch (1 3/4), Jensche Fleritsch (1 + mlin s 4 tečaji), Jurij Gollob (1),

Pogenbuch oder Gaber — Jacob Süerkh (1).

Gross-dull — Jensche Wregar (1).

Dull Hribar — Micha Spendau (1 + mlin s 3 tečaji), Matheus Steppez (1), Laurenz Kobler (1 + mlin z 2 tečajema), Andree Kauatsch (1), Anton Steppez (1), Jensche Grossnikh (1), Marco Rust (1).

Paumgarthen — Jensche Medueth (1/2 + mlin s 1 1/2 teč.), Mathia Stanzl (1/2 + mlin s 1 1/2 teč.), Martin Markhl (1), Anton Stroin (1).

Unter Temeniz — Jensche Stermalle (1), Anton Raditsch (1), Andree Maach (1), Balte Stermalle (1).

Ober Temmeniz — Jury Schemme (1), Mathia Vaukh (1), Mathia Mandl (1).

Bruedern oder Bratenza — Gregor Laurich (1), Mathia Stermalle (1), Mathia Scheryau (1), Mathia Germauscheg (1), Andreas Jllouar ($^1/_2$).

Ressworscheg — Andree Castelz (1).

Geschiess oder Süella — Anton Castelz (1 + mlin s $^1/_2$ teč.), Anton Mullich (1).

Eüssenberg — Tomas Castolz ($^1/_2$), Mathia Stroyn ($^1/_2$).

Tahl Bey Prinskau — Martin Laach (1).

Pollane ob Prinskau — Jensche Suppan (1), Paule Vidgoy (1), Jury Schertschan (1), Mathia Saudnikh (1).

Prinsckav — Jacob Schrey (o tem ni povedano, koliko je imel zemlje, utegnil je je imeti 1$^1/_4$, plačeval je davka »Verglichener Massen« 12 gld. in od koče 1 gld.)

Aüchchorn oder Jauar — Laure Prossenikh (1 + mlin na en tečaj), Matheuss Prossenikh (1), Loure Prossenikh, ki je plačeval »Verglichener Massen« 7 gld. 56 kr., Primos Prossenikh (1), Mathia Mükez ($^1/_8$) »ist nicht zu finden.«

Perouu Sellu — Micha Lauritsch (1).

Schachmonstchall — Marco Kuttinar (1), Micha Spendau ($^1/_3$).

Hinter Forst — Jacob Jchann (1).

Am Gritsch — Anton Kuttinar (1 + mlin z 2 teč.). Andree Kuttinar (1).

Am Graben — Primos Jchann ($^1/_2$), Mathia Demmez ($^1/_2$), Anton Petan (1).

Stauden — Joseph Castelz (1), Mathias Strekhl (1), Adam galluff (1$^1/_2$), Jurij Stermez ($^1/_2$).

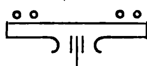
Püschaffdorff — Matheus Prewill (1), Jury tschewullar der alte (1), Matheuss tschewullar (1), Adam Supantschitsch (1), Matheus Anschlauar (1), Jury tschewullar der junge (1).

Radockendorff — Andreas Illouar (1), Andree Stermalle (1), Martin Spendau (1), Gregor Skuffiza (1), Jensche Dremel (1), Micha Wregar (1), Joseph tschewullar (1), Anton

Johann (1), Marco Supantschitsch (1), Gregor Schniderschitsch (1 1/2), Andreas Jllauar (1/2), Anton Sadu (1).

Na Brego oder am Rain — Mathia Wregar (1), Andree Surz (1).

Opisani davčni zapisnik sklepa potrdilo: Dass dieses Stiftt Register dem Stiftt Sittich gehöre bezeiget meine Förtigung. actum Sittich den 7. Febr: 1754. Poleg samostanskega pečata vtisnjenega v rdeči vosek stoji podpis: P Wilhelm m/p Prof: undt Cammerer zu Sittich. Poslednjih pet stranij sešitka je praznih.

Mali zapiski.

Kdaj je prišel Gruber v Ljubljano? V »Diariu« družbe Jezusove v Ljubljani stoji ob »4. jun. 1768 Sab.« opazka: »P. Gabriel Grueber, Mechanicae experi-primus Professor Labaci hodie advenit«. V »Catalogu Personarum et Officiorum Labac. Collegij S. J. pro An. 1769—1772«, ki je zabeležen v istem dnevniku, se omenja: »P. Gabriel Grueber Prof. Mech.« Leta 1770. je še dostavljeno: »Exh. Dom.« t. j. Exhortator Dominicalis. »Diarium« ljubljanskih oo. jezuitov, završen dne 30. malega srpana 1772, jemlje o. Gabrijela Gruberja le še štirikrat v misel, in sicer vselej meseca grudna (1768—1771), ko se je odtegnil na duhovne vaje — trikrat jih je opravljal s tedanjim semeniškim vodjo (Regens Sem.) o. Maksimilijanom Moravčarjem (Morautscher, Marautscher) vred.

Glasoviti vseznalec o. Gabrijel Gruber se je naselil v Ljubljani torej sredi leta 1768.; a v jezuitskem dnevniku se omenja že leta 1759. neki Grueber, član Jezusovega tovarištva, ki je z dvema soredovnikoma potoval iz Gorice in eno noč počival v ljubljanskem samostanu; odrinil je nato v Millstadt, kjer naj bi oskrboval bolnike. (29. Oct. 1759 Sabb. Vesperi autem Goritiâ advenerunt Ch. Ch. Schnappauf, Grueber et Pretterhoffer, quorum primus Graecij futurus Coquus, alter Millestadij Infirmarius, 3ius Judenburgi Sacrista.)

O. Gabrijela Gruberja delovanje v Petrogradu je porabil grof E. A. Salias za snov obširnemu ruskemu romanu »Služitel' Boga«, spisanem seveda v protijezuitskem duhu. Tu povzamem to, kar poroča Salias o Gruberju, predno se je preselil na Rusko: »Postupiv v orden s pjatnadcatilětnjago vozrasta, on učilsja v iezuitskoj akademii, s uspěhom

preodolěl vsě filosofskija i bogoslovskija nauki. Vosemnadcati lět on uže bil iskusen v mehanikě, v gidravlikě. Emu bilo poručeno ispravlenie rusla rěki i osuška bolot v okrestnostjah Lajbaha. On bil talantlivij arhitektor, ljubil i znal fiziku, i sam izobrěl mnogo interesnih instrumentov.

Kak mnogie iezuiti, on bil odličnij matematik i prevoshodno znal istoriju. Zanjavšis' himiej, on i v nej sdělal ne malovažnija otkritija. Vměstě s těm etot čelověk bil horošij muzikant i, nakonec, v minutu dosuga, v prazdničnij den', on ljubil zanimat'sja osobim iskusstvom — konditerskim. Pečen'e i konfekti otca-iezuita bili zagadkoj dlja ljudej s tončajšim vkusom.

K doveršeniju vsego, šestidesjatilětnij iezuit za vsju svoju žizn', ne spěša, po-očeredi, izučil i usvoil sebě sem' jazikov, na kotorih mog ne tol'ko čitat', no i objasnjat'sja. On prekrasno znal jaziki: svoj rodnoj německij, latinskij, francuzskij, ital'janskij, tureckij, pol'skij i russkij, a zatěm izrjadno ponimal i arabskij.

Otci ordena Iisusa, posilaja ego v Peterburg, horošo znali, čto za individuum oni posilajut.

Otec Gavriil bil izvěsten ne tol'ko vsemu ordenu, no daže samomu pokojnomu papě Klimentü XIV těm dějaniem, čto, kogda orden bil uničtožen papskoj bulloj, Gruber bil poslědnij iezuit, snjavši s sebja odeždu ordena i jako bi složivši s sebja oběti obščestva.

On sdělal eto, kogda vlasti goroda Lajbaha ugrožali emu krěpostju. No zatěm on totčas pokinul prediěli Avstrii i javilsja tam, gdě mog snova naděť' tu že odeždu i predat'sja toj že dějatel'nosti, a imenno v Polock, gdě ucělělo iezuitskoe gnězdo.«

Iz Polocka se je preselil Gruber v Petrograd. I. Vrhovnik.

Schillingovi zvonovi. »Ko zvon doní od vrlega moža spomin« — neizbrisen spomin si je zagotovil generalni vikar, apostolski protonotar, stolni kanonik in župnik kranjski dr. Ivan Jakob Schilling v letopisih ljubljanske škofije. Dobrotnih naprav, ki je oblagodaril z njimi toliko žup in cerkva, je skoro brez števila. Zlasti je imel pri srcu šentpetersko župo v Ljubljani. Z ustanovo, ki jo je bil napravil v svoji oporoki dne 20. velikega travna 1752, ji je kupil samostalnost. Istega leta je zadonel v šentpeterskem zvoniku veliki, 36 stotov tehtajoči zvon, oznanjujoči vrlega moža — Ivana Jakoba Schillinga — spomin. Do meseca kimavca 1875 je vabil župljane Sv. Petra o velikih praznikih na službo božjo, a tedaj se je umaknil sedanjemu nadóseminpetdesetstotnemu orjaku. Schillingov zvon je kupila takrat bizoviška soseska in sedaj se oglaša še vedno čil in krepak o slovesnih prilikah iz zvonika sv. Nikolaja v Bizoviku. Na njegovem klobuku so reliefi sv. Petra, sv. križa, Magdalene, Marije z angeli in grb Schillingov. Napis slove: Rev: mus perill: ac clariss: Dnus Joan. Jacobus Schilling SS: Theol. Doct. Prot. Aplicus Exemp

Cathed: Eccles. Labacen: Canonicus, Vic: General. Emeritus Presbyter et Paroch. Crainburgensis jubilatus me F. F. MDCCLII. Zdolaj ob robu teče napis: Existentibus loci vicariis Magro Philp. Jacob Suppan et Franc. Xav. de Schildenfeld Opus me Zacharias Reidt Labaci 1752 (Šentpeterska kronika).

Schilling je prišel na pomoč tudi ljubljanskim jezuitom, ko sta se jim leta 1754. ponesrečila dva zvona: večji, ki je tehtal 36 stotov, in manjši z 8 stoti in 75 funti. Dne 8. velikega travna imenovanega leta so ju spravili malo po 11. uri dopoludne iz zvonika. Manjši ubiti zvon so poprej s kladivi zdrobili v stolpu. Šest volov ju je peljalo k zvonarju Cahariji Reidtu prelit. Dne 20. i. m. okrog 11. ure dopoludne je bil vlit nov veliki zvon za šentjakobsko cerkev; ali zvonar Caharija ni bil vesel svojega izdelka in mu ni obetal dolgega teka; zakaj? Zato, ker ni bilo v kovinski zmesi pravega razmerja med bakrom in kositrom; prvega je bilo preveč. Dne 31. velikega travna krog 8. ure zjutraj so pripeljali s štirimi voli, ki so jim bili rogovi opleteni z venci, novega velikana, lepo ovenčanega, tehtajočega 37 stotov 50 funtov, do cerkve sv. Jakoba na šolski trg. Za njim je pripeljala dvojica konj manjši preliti zvon, ki je prav toliko tehtal kolikor njegov prednik. Ob 10. uri ju je krstil tedanji ljubljanski škof Ernest grof Attems ob azistenci kanonikov grofa Lamberga in barona Wolwiza. Po slovesnosti je počakal škof v rektorjevi izbi, dokler niso potegnili velikega zvona v stolp. Ob dveh popoludne se je prvikrat oglasil v treh oddelkih za angeljsko pozdravljenje. Manjši zvon so zvečer z vrta spravili v drugi zvonik. Ob osmih sta nato za-ela oba Mariji na pozdrav. Troški zanja so znašali blizu 850 renskih. Plačnik je bil Schilling.

A veliki zvon ni dolgo pel. Zgodilo se je, česar se je bal zvonar. Dne 10. rožnika 1754 zvečer po 9. uri je prihrula nevihta. Ko so ji jezuitski hlapci zvonili, je počil veliki zvon. Dne 1. malega srpana istega leta so ga sneli in spustili iz zvonika. Drugo jutro ob pol šestih ga je iznova prelil Reidt v svoji zvonarni in 4. i. m. je veliki zvon kmalu po 8. uri zjutraj zopet visel na svojem mestu. Pel je opoludne in potem ob štirih o pogrebu mestnega svetovalca soproge gospe Radeskinijevke. Malo dni pozneje pa je zapel »vrlemu možu« — svojemu plačniku naddevetdesetletnemu starčku Ivanu Jakobu Schillingu, ko so ga devali v grob. Schilling je preminil dne 16. malega srpana 1754 ob dveh popoludne. Nagrobnico mu je govoril jezuit o. Anton Maister, prazniški propovednik in prednik nemške Marijine kongregacije, ob geslu: Dilectus Deo et hominibus, cuius memoria in benedictione erit. (Dnevnik ljublj. jezuitov.)

I. Vrhovnik.

Izdaje in zalaga »Muzejsko društvo za Kranjsko.«

Natisnili J. Blasnikovi nasledniki v Ljubljani

IZVESTJA
Muzejskega društva za Kranjsko.

Letnik XV. 1905. Sešitek 5. in 6.

Preiskovanje vodâ za pitje in domačo vporabo na Kranjskem.

Iz laboratorija kmetijsko-kemičnega preskušališča za Kranjsko v Ljubljani poroča ravnatelj dr. E. Kramer.

Preskrbovanje z dobro pitno vodo igra na Kranjskem važno ulogo. Saj so vsi deli Kranjske, izvzemši Julijske planine, Karavanke in Kamniške planine s predgorjem in iztočniki, revni na studencih in drugih vodah. Malo vodâ ima zlasti notranjsko in dolenjsko gorovje dinarskega skladnega sistema, kakor tudi mogočne diluvijalne in aluvijalne naplavine, ki izpolnjujejo veliko gorenjsko ravan z Ljubljanskim poljem vred. Dočim leži gladina podtalnice (podtalne vode) v omenjeni ravnini tako nizko, da je napravljati vodnjake le težko ali pa sploh nemogoče, izgubijo se izvirki na Krasu že po kratkem nadzemnem toku v razpoklinah in votlinah kraških skal v nedostopne podzemske vodotoke. Pomanjkanje vode na Krasu je dalo povod intenzivnemu delovanju za dobavo pitne vode. Ta akcija pa se ni omejila le na Kras, ampak se je raztegnila tudi na druge dele dežele, ki sicer niso več v zvezi s kraškim svetom, pa imajo vendarle malo studencev.

Do danes se je izvedlo že veliko vodnih naprav, katerih stroški se pokrivajo s subvencijami c. kr. poljedelskega ministerstva, dežele Kranjske in z doneski deležnikov.

Subvencije se sicer delijo v prvi vrsti v poljedelski prospeh, vendar je očividno, da so take naprave v zdravstvenem oziru

istotako važne, kakor v gospodarskem in to posebno na Krasu, kjer se je pojila in se še poji živina s smrdljivo lužnico. Da živinoreja ne more vspevati v krajih, kjer so vodne razmere slabe, je samo ob sebi umevno.

Po podatkih deželnega nadinženerja I. Sbrizaj-a [1]) se je v zadnjih 12. letih, t. j. v času od 1892 do 1903, preskrbelo 104 krajem s približno 35.000 prebivalci prav dobre pitne vode. Skupna dolžina omrežja vodovodnih cevij znaša 114·65 *km* in vsebina vseh rezervoarjev 2940 m^3 ter vsebina vseh kapnic (cistern) 1500 m^3. Stroški za te vodovodne naprave pa so znašali 1.808.060 kron.

Tekom 1904. l. se je izvršilo še pet vodovodnih naprav [2]), katerih dolžina omrežja vodovodnih cevij znaša 16·57 *km* in skupni napravni stroški 231.000 kron. Z navedenimi napravami pa delovanje v tem oziru še ni zaključeno, ker je cela vrsta projektov, katerih izpeljava je nujno potrebna, tako da bodo končni stroški preskrbovanja z vodo na Kranjskem znašali okroglih pet milijonov kron [3]).

Na kmetijsko-kemičnem preskuševališču za Kranjsko v Ljubljani se je preskusilo od leta 1898. približno 230 vodâ. Pri nekaterih preskušenih vodah so bile potrebne le posamezne določbe ali pa se je imela preskusiti samo njih sposobnost za polnjenje parnih kotlov, ali v druge tehnične namene, 190 vodâ pa se je natančneje preskusilo glede pitnosti in sposobnosti za drugo vporabo.

Preden preidemo k razgovoru o sledečem tabelaričnem sestavu analitičnih izidov, je potrebno spregovoriti nekoliko besedij: 1. O studenčnicah, potočnicah, rečnicah in podtalnicah v obče, 2. o zahtevah, katerim mora odgovarjati pitna voda, in o pravilu presojevanja, 3. o preskuševalnih načinih (metodah).

---

[1]) I. Sbrizaj. Die ländliche Wasserversorgung in Krain in der Zeit von 1892 bis 1903. Oesterreichische Wochenschrift für den öffentlichen Baudienst, Jahrg. 1904. Heft 22.

[2]) V Tržiču, Raki, Gornjem Mozelju, Slavini in Hotederšici.

[3]) Dosedaj brez podpore so se izvršili vodovodi v Kamniku, Škofji Loki in Stari Loki.

1. O studenčnicah, potočnicah, rečnicah in podtalnicah v obče.

Vsa voda, ki pride pri preskrbovanju z vodo v poštev, prihaja od dežnice (podnebne vode), katere v letnem povprečju tretjina izhlapi, tretjina v reke in jezera odteče in tretjina se v zemlji poizgubi.

Voda, ki pride v zemljo, prodira deloma po razpoklinah in votlinah navzdol, deloma pa vsled luknjičavosti in lasovitosti kamenja v kamenje samo. Vsa zemeljska skorja je torej do gotove globočine prepojena z vodo, ki se pojavlja na trojni način: 1. kot gorska vlaga v luknjicah in lasovnicah kamenja, 2. kot podtalna voda v vodovodnih plasteh, ki imajo za podlago neprepustno kamenje, in 3. prosto krožeča voda v razpoklinah in votlinah (kraška voda).

V bližini potokov in rek prodira voda tudi v stranske, vodo prepustne plasti (diluvijalne in aluvijalne tvorbe) obrežja, kar se mora zaznamovati za posebno vrsto podtalničnega toka.

Iz vode, prešle v zemljo, in iz podtalnice izvirajo studenčnice. Te so torej podnebnega proizvoda in zato je množina studenčnice v prvi vrsti odvisna od deževja ter od množine zemeljske napojnosti (infiltracije).

Dežnica, ki se često zbira pri pomanjkanju studenčnice in podtalnice v kapnicah in se v potrebi tudi pije, ima v sebi zrak in ogljikovo kislino, često tudi solitrovo kislino in amonijak. Studenčnica, potočnica, rečnica, podtalnica, kakor tudi v razpoklinah in votlinah svobodno se pretakajoča voda je pa bogatejša na tujih snoveh, katerih se navzame na svojem potu skozi različne zemeljske plasti. Pri tem igra ogljikova kislina najvažnejšo vlogo. Ogljikova kislina je namreč posredovalnica topljivosti mnogih soli v vodi, posebno pa kalcijevega in magnezijevega karbonata, ki sta v čisti vodi skoraj netopljiva, dočim se v vodi, ki ima v sebi ogljikovo kislino, topita kot bikarbonata. Množina tujih snovij v vodi pa ni odvisna samo od ogljikove in solitrove kisline v vodi, ampak tudi od kako-

vosti zemeljskih plastij, skozi katere se voda pretaka. Voda sprejme namreč iz tal temveč snovij, čim več je topljivih snovij v zemlji in čim daljša je pot, ki jo preteče.

Kakovost zemeljskih plastij se ravna po vrsti kamenja geologične tvorbe. Na geologično kakovost studenčnega okrožja se sploh premalo ozira, dasi je ista za presojevanje vode dokaj velikega pomena. In ravno zaradi tega se je v naslednjem po možnosti oziralo na njo.

Za primero podtalnic na Kranjskem naj omenimo pred vsem veliko z diluvijalnimi in aluvijalnimi tvorbami izpolnjeno gorenjsko ravan z Ljubljanskim poljem in pa ljubljansko močvirje. V gorenjski ravnini in v Ljubljanskem polju se pretaka voda skoz mogočne plasti apnenega in dolomitovega prodja (gramoza) in sprimkov, predno doseže svoje podtalje.

Za primero s podtalnico napojenega diluvijalnega in aluvijalnega obrežja rek in potokov navedemo obrežje Save, Ljubljanice, Bistrice in Sore.

V razpoklinah in votlinah svobodno pretakajoče in tu zbirajoče se vode pa je dovolj na Notranjskem in Dolenjskem [4]).

2. O zahtevah, katerim mora odgovarjati pitna voda in o pravilu presojevanja.

a) V fizikaličnem in kemičnem oziru.

1. Voda mora biti bistra in brezbarvna, ne sme dišati in ne sme imeti nenavadnega (tujega) okusa, kajti voda, ki diši in ima tuj prikus, je zoperna, in vsled tega malo vžitna, poleg tega pa je taka voda gotovo tudi močno onečiščena.

2. Voda ne sme tekom 24. ur napraviti usedline in se tudi ne sme skaliti. Sendimentarnih odkladkov ne sme biti v

---

[4]) Poskusilo se je enake vode prištevati k podtalnicam. Če pa imenujemo podtalnice one vode, ki se kot dežnice ali nadzemnice pretakajo skoz prepustne plasti in leže na neprepustnih plasteh, se tu zbirajo in pretakajo, tedaj je gotovo razloček med temi in med onimi, ki svobodno krožijo v razpoklinah in votlinah.

njej. Voda, ki ni bistra, je neokusna in sumljiva. Neznatno barvičenje in neznatna kalnost vode, katero povzročajo včasih glina, železni hidroksid, droban pesek in telesca črne prsti, ki plavajo v njej, še niso vzrok, da bi se taka voda zavrgla.

Kalnost pa, ki kaže, ako se jo opazuje s prostim očesom in pod drobnogledom, da je voda onesnažena po nadzemskih dotokih, raznih pomijalnicah, gnojnici, straniščnih odkladkih itd., izključuje vsako porabnost vode.

3. Toplina vode naj se giblje med 8—12° C. Ako pa kaže voda stalno toplino nad 16° C, ni več dobra pitna voda, ker le hladna voda nam prija in diši.

Stanovitnost vodne topline (poprečna toplina kraja) kaže na to, da prihaja voda iz globokejših plastij, in na verojetnost, da je voda dobro precejena (filtrirana). Nestanovitnost vodne topline v kratkih časovnih prestankih pa kaže na onečiščenje vode po nadzemskih dotokih, ki pa so tudi lahko filtrirani.

4. Izhlapni ostanek[5]), t. j. skupna množina v vodi raztopljenih sestavin, ne sme v dobri vodi presegati 0·5000 gramov v enem litru in ne sme biti po organskih snoveh preveč barvast. Izvzete so v tem oziru le močvirnice.

5. Iz zgubitka pri žarenju[6]) se ne more sklepati na množino organskih snovi; vendar nam pa kaže velik izgubitek pri žarenju na to, da je v vodi mnogo takih snovij, kakoršnih bi v dobri pitni vodi ne smelo biti.

6. Množina apna in magnezije v vodi naj ne presega v litru 0·2 grama (20 nemških trdotnih stopinj). Vode v apnenih tvorbah pa kažejo lahko tudi veliko višjo trdoto (30—40°) in so še vedno dobre. Ako pa se zbira v svrho preskrbovanja z vodo med mehko in trdo vodo, odločiti se je za mehko vodo.

7. Kremikova kislina, glinina in železo v vodi nas poučujejo o kakovosti zemeljskih plastij, s katerimi je prišla voda v dotiko. Najvažnejše v tem oziru je železo. Mala

[5]) (Gesammtrückstand = Abdampfrückstand).

[6]) Glühverlust.

množina železa še ne daje povoda, da bi se voda zavrgla. Ako pa se voda v ne čisto polnih steklenicah, ki se večkrat odpro in pretresejo, v 48. urah skali, se brez pomisleka ne more porabiti za vodovod.

8. Množina klora naj ne presega 0·02—0·03 gramov v litru vode, kar odgovarja 0·033—0·05 gramov natrijevega klorida. Klorove spojine prihajajo v vodo ali iz naravnih zemeljskih plastij, ali pa od odpadovin sumljivega značaja. Človeška in živalska scalnica ter pomije domačega gospodarstva in iz kuhinje imajo veliko natrijevega klorida. Večja množina natrijevega klorida v navzočnosti amonijaka, solitrove in solitrne kisline kaže na dotok straniščnih odpadkov v vodo.

9. Žveplena kislina se pojavlja v vodi kot mavec in v tem oziru pojasnjuje geologično tvorbo studenčnega okrožja. Njena množina naj ne presega 0·08—0·1 gramov SO_3 v litru vode. Ona je vplivna na stalno trdoto vode.

10. Dušikovih spojin, kakor so amonijak, solitrna kislina ter beljakovine (albuminoid-amonijak) ni v vodi naravne čistote; solitrove kisline pa se dobiva v njej le v neznatnih množinah.

Množina solitrove kisline naj ne presega 0·0015 gramov in ona albuminoid-amonijaka ne 0·0002 gramov v litru vode. Amonijak in solitrna kislina pa smeta biti v njej le v minimalnih sledovih, t. j. v komaj vidnih reakcijah nezgoščene vode.

Opomniti pa je, da imajo vode iz globokih vodnjakov poleg železnega okisa često tudi večje množine amonijaka v sebi, ki ni z gnjilobo in trohnobo v nikaki zvezi.

11. Porabljena množina kalijevega permanganata ima veljavo, ki obsega vse okisbene dele vode in pokazuje vsled tega le deloma organske snovi, ki so v njej. Za okisbo organskih snovij v enem litru vode pa se ne sme porabiti več nego 8·0 — 10·0 miligramov kalijevega permanganata. Nekateri gozdni in travniški studenci, ki izvirajo iz tal z debelo črno prstjo, imajo večjo množino organskih snovij, presegajočo označeno

mejo. Organske snovi takih vodâ pa so rastlinske nravi in ne dajejo vsled tega povoda, da bi se voda zavrgla.

12. Žveplovodika voda za pitje ne bi smela imeti v sebi, kajti voda, ki ima duh po žveplovodiku, je zoprna. Ugovarjati pa se da proti vodi, ki ima žveplovodik, le tedaj, ako so v njej tudi druge nečistine, ki kažejo, da je voda v stanju gnilobe.

13. Voda za pitje mora biti popolnoma prosta svinčenih spojin in drugih rudninskih strupov.

b) V drobnoglednem (mikroskopskem) oziru.

Dobra voda, ki naj služi za pitje in druge potrebe, mora biti brezbarvna in čista. Vse snovi, katere je mogoče spoznati pod drobnogledom v usedlini, posebno pa one, ki so organske nravi, so tem sumljivejše, čim več plavajočih in usedlih snovij pripada rastlinstvu in živalstvu. Smatrati se more, da je voda, ki vsebuje poleg krenotriksa (Crenothrix) in drugih glivnih nitek, kakor tudi poleg infuzorij mnogo diatomej, imela dotok iz bolj rastlinskih virov. Taka voda se mora vsekako smatrati za nečisto.

Ako se pa pokaže, da so poleg kemičnih znakov gnilobe v vodi razne glivne nitke, zoogleje, bakterije, infuzorije in radiolarije različnih vrst ali celo odpadki iz kuhinje, domačega gospodarstva, ostanki živalskega in drugega blata itd., tedaj se mora voda brezpogojno zavreči.

c) V bakteriološkem oziru.

Bakterije, ki so navadno v vodi, niso same na sebi nevarne človeškemu zdravju, vsekako pa je njih množina merilo za večjo ali manjšo čistoto vode, kajti vsako onečiščenje vode — ne oziraje se na ono po kemičnih obratih — pomnožuje število bakterij v njej. Veliko število bakterij kaže na možnost okužitve, in to še posebno tedaj, ako so v vodi različne vrste bakterij.

Pri presojevanju vode glede nje pitnosti na podlagi bakteriologičnega izvida ozirati se je na sledeče:

1. V vodi ne sme biti budilcev gnilobe in vretja.

2. V čisti in dobri vodi ne sme biti preveč bakterijskih kalij. Čista podtalnica in studenčnica iz neokuženih zemeljskih plastij ima redkokedaj več, nego 50 kalij od mikroorganizmov v 1 cm^3. Pri napravah, ki niso popolne, stopi število lahko na 100—200 kalij v 1 cm^3, ki pa ne smejo pripadati več nego 10 različnim vrstam. Več nego 500 bakterij v 1 cm^3 navadno nimajo čiste vode. Tudi višje število bakterij v 1 cm^3 še ni znak, da je voda slaba, vsekako pa opominja na previdnost pri presojevanju vode.

3. Ako se število bakterij v vodi menjava od časa do časa, tedaj je to znak, da se voda začasno onečisti, in sicer po zemeljskih plasteh ali pa po posebnih dotokih in pri slabih napravah za filtracijo vode.

4. Vode, ki imajo v sebi kužne bolezni povzročajoče mikroorganizme, so popolnoma nesposobne za užitek.

d) **Presojevanje vode za drugo domačo in tehniško uporabo.**

Razen za pitje rabi se voda za pranje, izpiranje posod itd. Poleg tega pa se je rabi mnogo tudi v najrazličnejše tehniške svrhe. Od take vode se mora zahtevati, da kaže vse dobre lastnosti pitne vode. Nekoliko višja in nestalna toplina, nepopolna čistota, kakor tudi mal duh in prikus vode, se vse še lahko trpi. Ostalih zahtev se pa ne sme prezreti, ker se taka voda često tudi pije, ako je ljudstvu dostopna.

Na specijalne zahteve, katerim mora ustrezati voda za tehnične svrhe, se tu ni mogoče ozirati.

3. Načini preskuševanja.

Način preskuševanja sledečih preskušenih vodâ je bil ta-le:

a) Določba posušenega ostanka. V iztehtani platinovi skledici se je 500 do 1000 cm^3 filtrirane vode na izhlapilniku izhlapilo, ostanek se je do težne stalnosti pri 120° C posušil, potem v eksikatorju ohladil in končno iztehtal.

b) Določba zgubitka pri žarenju in izžarjenega ostanka[7]. Posušeni in iztehtani ostanek se je izžaril, potem z amonijevim karbonatom porosil, posušil ter končno iznova izžaril do težne stalnosti. Tako dobljeni izžarjeni ostanek se je v eksikatorju ohladil ter iztehtal. Razlika med iztehtanim, posušenim in izžarjenim ostankom je enaka zgubitku pri žarenju.

c) Za določbo kremikove kisline se je 1 liter natanko odmerjene vode izhlapil ali pa izžarjeni ostanek v to svrho porabil. Le-ta se je z zgoščeno (koncentrirano) solneno kislino porosil in potem v vreli vodi raztopil ter tako dobljena solneno-kisla raztopina z izločeno kremikovo kislino skozi majhen filter filtrirala. Kremikova kislina se je potem na filtru z vrelo vodo izprala in s filtrom posušila. Posušeni filter s kremikovo kislino se je končno v platinovem lončku sežgal in v lončku ostala kremikova kislina izžarila, v eksikatorju ohladila in potem iztehtala.

d) Filtrat od kremikove kisline se je z bromovo vodo okisal (oksidiral), preostanek broma izparil ter potem železo in glinina kot hidrata izločila z amonijakovo raztopino. Izločeno železo in glinina sta se potem odfiltrirala, izprala, posušila, izžarila in iztehtala.

Železo zase se je določilo merilno-kemičnim potom tako, da se je titriralo s kalijevim permanganatom.

e) Apno in magnezijo se je določilo v amonijakaličnem filtratu od železa in glinine. Apno se je izločilo z oksalnokislim amonijakom, potem ko se je usedlo, filtriralo in izpralo, posušilo, izžarilo in kot kalcijev okis ($Ca\ O$) iztehtalo.

Magnezija se je določila v filtratu od apna, in sicer tako, da se je filtrat najprej na približno 50 cm^3 zgostil. Zgoščenemu filtratu se je dodal amonijak in raztopina natrijevega fosfata, na kar se je magnezija po daljšem času izločila kot fosforovokisla amonijakalična magnezija, potem filtrirala, z amonijak-vsebujočo vodo izprala, posušila, izžarila in kot pyrofosforovokisla magnezija iztehtala, iz katere se je končno izračunila magnezija ($Mg\ O$).

---

[7]) Glühverlust — Glührückstand.

f) Klor se je določil po Mohr-ovem načinu s titrirano raztopino solitrovokislega srebra.

g) Žveplena kislina se je določila težno-analitično, in sicer tako, da se je 200—500 cm^3 vode z dodatkom solne kisline zgostilo in iz zgoščene vroče raztopine izločila žveplena kislina z raztopino barijevega klorida, potem filtrirala, izprala, posušila in izžarila ter kot žveplenokisli barij iztehtala, iz katerega težne množine se je končno žveplena kislina kot $S\ O_3$ izračunila.

h) Preskušnje na žveplovodik se je vršila le kvalitativno, in sicer tako, da se je nad vodo, ki je bila v do $^3/_4$ napolnjeni steklenici, obesil moker svinčenosladki papir, katerega počrnitev se je potem v zaprti steklenici opazovala.

i) Preskušnja na amonijak se je vršila tudi samo kvalitativno, in sicer tako, da se je dalo 100 cm^3 vode v stekleno betico. Vodi se je dodal 1 cm^3 raztopljene natrijeve lužnine in 1 cm^3 raztopine natrijevega karbonata (sode). Vse skupaj se je potem pretreslo in pustilo, da se je usedlo. Od usedline odcejena tekočina preskusila se je končno z Nessler-jevim reagensom na amonijak.

k) Navzočnost solitrove kisline se je dokazala po znanem načinu z difenilaminom.

l) Kvalitativna določba solitrne kisline se je izvršila z jodcinkovim škrobom.

m) Skupna trdota vode se je izračunila iz težne množine kalcijevega in magnezijevega okisa.

n) V svrho drobnogledne (mikroskopske) vodne preiskave, dejala se je voda v šiljast kozarec; nastala usedlina se je potem preiskala pod drobnogledom.

o) Pri bakteriološkem preiskavanju uporabljale so se Petri-jeve skledice. Štele so se kolonije po preteku 48 ur, odkar so bile zasejane. V naslednjih dneh so se potem kolonije vsak dan nazirale. Štetje kolonij se je vršilo s pomočjo močne lupe (povečalnega stekla) in okrogle v dele razdeljene steklene ploščice. Za hranilo se je uporabljala mesnovodna peptonova

gelatina. Pri vseh bakteriologičnih preiskavah se je postopalo po Hueppe-jevih navodilih [6]).

Navzočnost gnilobnih bakterij je bilo mogoče spoznati že po gnilobnem smradu mesnovodne peptonove gelatine v Petri-jevih skledicah. Za prigledno preskušnjo uporabljala se je sterilizirana raztopina 5 *g* grozdičnega sladkorja, 1 *g* peptona in 0·5 *g* natrijevega klorida v 100 cm^3 vode. Z delom te raztopine do $^1/_3$ napolnjeno sterilizirano in z bombažem zamašeno eproveto vlilo se je 1 cm^3 vode, ki se je imela preskusiti. Eproveta postavila se je potem v termostat. Navzočnost gnilobnih bakterij je bilo spoznati po značilnem gnilobnem smradu.

Na bakterije, ki provzročajo kužne bolezni, se sploh ni preiskovalo.

V naslednjem sestavljeni so uspehi kemičnega, mikroskopičnega in bakteriologičnega preskuševanja kranjskih vodâ. Zaradi lažjega pregleda so sestavljene lestvice (tabele) urejene po okrožjih posameznih okrajnih glavarstev.

Pripomniti je še, da se je pri preskuševanju voda napravilo samo toliko določb, kolikor jih je bilo potreba, da se je lahko odgovorilo na stavljena vprašanja pošiljalcev v preskušnjo poslanih vodâ. Bakteriologične preskušnje so se napravile le tedaj, ako je bila voda po predpisih zajeta ali pa so se napravile bakterijske kulture na licu mesta po osobju zavoda.

Vodne topline so navedene samo tiste, katere je poizvedel zavod sam.

Geologične tvorbe studenčnih okrožij in vodo prepustnih plastij podtalnic proučil je po možnosti poročevalec. To je bilo potrebno z ozirom na presojevanje voda, toda o tem še pozneje.

V onih slučajih, v katerih se gre za vodne naprave večjega obsega, imele bi se geologične razmere vselej uvaževati, ker se na podlagi njih lahko presoja kakovost vode.

Konečno mi je še omeniti, da je asistent preskušališča inženir-kemik g. Jakob Turk zadnji dve leti analiziral večino vodâ.

---

[6]) Dr. Ferdinand Hueppe. Die Methoden der Bakterien-Forschung.

Štev.	Politični okraj	Ime vode	Geologična tvorba izvirkov oziroma podtalne vode	Leto preiskave	Gramov v					
					Skupnega ostanka sušenega pri 120° C	Zgubitka pri žarenju	Izžarjenega ostanka	Kremikove kisline (SiO_2)	Železnega okisa in glinine ($Fe_2O_3 + Al_2O_3$)	Apna (CaO)
1	Okrožje mestne občine ljubljanske	Voda iz ljubljanskega vodovoda.	diluvijalni prod; podtalna voda.	1901	0·1608	0·0147	0·1461	0·0031	sledovi	0·0622
2		Voda iz Ljubljanice nad mestom.	Glavni dolomit, Sleru-dolomit, Liasni apnenci, jurski ovliti; tekoča voda.	1902	0·1981	0·0820	0·1161	—	—	0·0702
3		Voda iz Ljubljanice pod mestom.	»	1902	0·2020	0·0828	0·1192	—	—	0·0722
4		Voda iz Ljubljanice nad mestom.	»	1903	0·2070	0·0810	0·1260	—	—	0 0746
5		Voda iz Ljubljanice v mestu.	»	1903	0·2062	0·0862	0·1200	—	—	0·0730
6		Voda iz Ljubljanice pod mestom.	»	1903	0·2005	0·0865	0·1230	—	—	0·0731
7		Voda iz Ižice na Karolinski zemlji v Ljubljani.	Izvira v Sleru-dolomitu, glavnem dolomitu, lias-apnencu, jurskem ovlitu; potočnica.	1902	0·2540	0·1135	0·1405	—	—	0·0790
8		Voda iz Gradašice v Ljubljani.	Izvira v premogovi tvorbi, gredenskih peščencih, školjkastih apnencih; potočnica.	1903	0·2140	0·0730	0·1410	0·0008	sledovi	0·0642
9		Studenčnica vzhodno od Rudnika.	premogova tvorba; studenčnica.	1902	0·0491	0·0160	0·0331	—	»	0·0051
10		Studenčnica pri Rudniku.	»	1902	0·0472	0·0201	0·0271	—	»	0·0058
11		Studenčnica izpod Ljubljanskega gradu (Streliške ulice št. 26).	»	1902	0·0740	0·0400	0·0340	—	»	0·0120
12		Studenčnica z Golovca v Ljubljani.	»	1905	0·0498	0·0137	0·0361	—	—	—

V vodah št. 3, 5 in 6 je bilo mnogo gnilobnih bakterij.

1 litru										
Magnezije (Mg O)	Kloridov kot natrijev klorid računjenih	Žveplene kisline (S O_3)	Žveplovodika (S H_2)	Amoniaka (z Nessler-jevim reagensom)	Solitrove kisline (z difenilaminom)	Solitrne kisline (z jodcinkovim škrobom)	Za okisbo (oksidacjo) organskih snovi v 1 litru vode potrebnih mg. kalijevega permanganata	Skupna trdota vode v nemških trdotnih stopinjah	Število bakterij v 1 cm³	Opomba
0·0167	0·0006	0·0040	—	0 —	0·—	0·—	0·76	8·5	—	Voda je čista, istotako tudi duh in okus, brezbarvna. Neznatna usedlina je rudniška. Izborna voda za pitje in drugo vporabo. — Pr'gledna analiza.
0·0228	0·0035	—	—	0·—	0·—	0·—	2·9	10·21	400 do 2000	Ni posebno onesnažena, kot pitna voda nesposobna; pač dobra za drugo porabo.
0·0230	0·0021	—	—	0·—	0·—	0·—	2·4	10·44	2000 do 4000	Je bolj onesnažena, kakor št. 2.
0·0240	0·0029	—	—	0·—	0·—	0·—	2·8	10·82	900	Ni posebno onesnažena.
0·0237	0·0029	—	—	sledovi	0·—	0·—	3·7	10·62	2508	Je bolj onesnažena kakor štev. 4.
0·0243	0·0010	—	—	0·—	0·—	0·—	2·0	10·70	6000	Dokaj onesnažena.
0·0385	sledovi	—	—	0·—	0·—	0· -	3·4	13·39	1000	Dokaj čista in brezbarvna. Kot potočnica je dokaj čista. Za navadno vporabo sposobna.
0·0367	0·0044	—	—	0·—	0·—	0·—	3·1	11·55	—	Prav tako.
0·0075	0·0040	—	—	0·—	0·—	0·—	0·8	1·56	—	Čista in brezbarvna. Toplota 11° C. Voda je zelo mehka, toda za pitje in drugo porabo sposobna.
0·0062	0·0058	—	—	0·—	0·—	0·—	0·9	1·44	—	Prav tako.
0·0010	0·0250	—	—	0·—	sledovi	0·—	0·9	1·34	50	Čista istotako na duhu in okusu. V tej vodi ni gnilobnih bakterij in je za pitje in drugo porabo sposobna.
—	0·0058	—	—	0·—	0·—	0·—	—	—	—	Voda je čista in zelo mehka, a za pitje in drugo porabo sposobna.

Štev.	Politični okraj	Ime vode	Geologična tvorba izvirkov oziroma podtalne vode	Leto preiskave	Gramov v: Skupnega ostanka sušenega pri 120° C	Zgubitka pri žarenju	Izžarjenega ostanka	Kremikove kisline ($Si O_2$)	Železnega okisa in glinine ($Fe_2 O_3 + Al_2 O_3$)	Apna (Ca O)
13	Okrožje mestne občine ljubljanske	Studenčnica izpod Ljubljanskega gradu (Lončarska steza).	Apnenci (?) karbonske tvorbe; studenčnica.	1901	0·2448	0·0760	0·1688	—	—	0·0620
14		Voda iz vodnjaka Ulice na grad št. 8 v Ljubljani.	»	1900	0·4160	0·1600	0·2560	—	—	—
15		Voda iz vodnjaka v dekliški sirotnišnici.	Glina karbonskih škriljevcev; podtalna voda.	1899	0·6730	0·2450	0·4280	—	—	—
16		Voda iz vodnjaka v Novi ulici št. 5 v Ljubljani.	Diluvijalni prod; podtalna voda.	1899	1·1725	0·4050	0·7675	—	—	—
17		Voda iz vodnjaka na Karolinski zemlji hišna št. 35.	Barska polžkarica; podtalna voda.	1902	0·6980	0·2900	0·4080	—	—	0·1700
18		Voda iz vodnjaka Ilovica št. 11.	»	1902	0·3801	0·1440	0·2361	—	—	0·1111
19		Voda iz vodnjaka Črna vas št. 1.	»	1902	0·4875	0·1365	0·3510	—	—	0·1730
20		Voda iz vodnjaka Udmat št. 94.	Diluvijalni prod; podtalna voda.	1899	0·2400	—	—	—	—	—
21	Okrožje okrajnega glavarstva okolica ljubljanska	Voda iz Save	Izvirki so v različnih geoloških tvorbah; tekoča voda.	1899	0·1659	0·0227	0·1432	0·0022	sledovi	0·0572
22		Voda iz izvirnika Ljubljanice, Močilnik pri Vrhniki	Liasni apnenec, jurski ovliti i. dr.; tekoča voda.	1902	0·2221	0 0782	0·1439	—	—	0·0830
23		Voda iz Ljubljanice pod mostom v Mirkah pri Vrhniki.	Tu se iztekajo v Ljubljanico podzemski studenci; tekoča voda.	1902	0·2351	0·0762	0·1589	--	—	0·0768
24		Voda iz izvirnika Bistre.	Glavni dolomiti; tekoča voda.	1902	0·2261	0·0725	0·1536	—	—	0·0838
25		Voda iz izvirnika Ižice pri Studencu.	Liasni apnenec in glavni dolomit; tekoča voda.	1902	0·2245	0·0850	0·1395	—	—	0·0780

1 litru										
Magnezije (Mg O)	Kloridov kot natrijev klorid računjenih	Žveplene kisline (S O_3)	Žveplovodika (S H_2)	Amonijaka (z Nessler-jevim reagensom)	Solitrove kisline (z difenilaminom)	Solitrne kisline (z jodcinkovim škrobom)	Za okisbo (oksidacijo) organskih snovi v 1 litru vode potrebnih mg. kalijevega permanganata	Skupna trdota vode v nemških trdotnih stopinjah	Število bakterij v 1 cm³	Opomba
0·0189	0·0146	—	—	0·—	sledovi	0·—	0·8	8·5	800	V tej vodi je mnogo gnilobnih bakterij in plesni. Za pitje se ne more priporočati.
—	0·0409	—	—	se da dokazati	se da dokazati	močna reakcija	9·5	—	200	Večinoma gnilobne bakterije. Voda za pitje ni sposobna.
—	0·0409	—	—	0·—	močna reakcija	0·—	12·6	—	1000	Voda se skali na zraku. Duh in okus ima nenavaden (tuj). Vsebuje mnogo gnilobnih bakterij. Za pitje ni sposobna.
—	0·4212	—	—	vidna reakcija	močna reakcija	vidna reakcija	17·2	—	—	Voda je kalna in rumenkasta ter smrdi po gnojnici. Za pitje je ta voda popolnoma nesposobna.
0·0990	0 0262	—	—	jako močna reakcija	jako močna reakcija	jako močna reakcija	9·9	30·80	2500	Motna in nečista voda je izredno trda. Za pitje ni sposobna.
0·0346	0·0201	—	—	močna reakcija	močna reakcija	močna reakcija	7·8	15·98	—	Prav tako.
0·0771	0·0198	—	—	slabotna reakcija	slabotna reakcija	slabotna reakcija	7·9	28·08	850	Prav tako.
—	0·0128	—	—	0·—	sledovi	0·—	3·0	—	90	Voda jo čista in brezbarvna ter za pitje in drugo porabo sposobna.
0·0192	0·0028	0·0058	—	0·—	0·—	0·—	2·2	8·60	—	Voda je precej čista in za navadno porabo sposobna.
0·0255	0·0043	sledovi	—	0·—	0·—	0·—	1·3	12·87	—	Prav tako.
0·0231	0·0060	sledovi	—	0·—	0·—	0·—	1·4	10·91	—	Iz razpoklin izvirajoča voda ima 21° C toplote.
0·0247	0·0058	sledovi	—	0·—	0·—	0·—	2·0	11·93	—	Voda je čista, istotako tudi nje duh in okus; za pitje in drugo porabo sposobna.
0·0260	0·0040	sledovi	—	0·—	0·—	0·—	3·4	13 29	100	Prav tako.

Štev.	Politični okraj	Ime vode	Geologična tvorba izvirkov oziroma podtalne vode	Leto preiskave	Gramov v: Skupnega ostanka sušenega pri 120° C	Zgubitka pri žarenju	Izžarjenega ostanka	Kremikove kisline (SiO_2)	Železnega okisa in glinine ($Fe_2O_3 + Al_2O_3$)	Apna (CaO)
26	Okrožje okrajnega glavarstva okolica ljubljanska	Studenčnica iz studenca pri Škofeljci.	Glavni dolomit; studenčnica.	1902	0.2102	0·0800	0·1302	—	—	0·0878
27		Močvirnica.	Voda v barskih jarkih.	1903	0·1196	0·0845	0·0351	—	—	0·0230
28		Voda iz šolskega vodnjaka na Studencu.	Diluvijalni prod; podtalna voda.	1902	0·8485	0·3640	0·4845	0·0182	0·0709	0·1591
29		Voda iz vodnjaka na Viču.	Glina iz karbonskih škriljevcev; podtalna voda.	1901	0·2438	0·0890	0·1548	—	—	0·0650
30		Voda iz vodnjaka Kolodvorske ulice 92 v Spodnji Šiški.	Diluvijalni prod; podtalna voda.	1900	0·8432	0·3910	0·4522	—	—	0·2910
31		Voda iz vodnjaka Spodnja Šiška št. 151.	»	1900	0·3943	0·0840	0·3103	—	—	—
32		Voda iz vodnjaka Spodnja Šiška št. 166.	»	1901	0·4250	0·0838	0·3412	—	—	—
33		Voda iz vodnjaka Spodnja Šiška hiš. št. 77.	Glina karbonskih škriljevcev in diluvijalni prod; podtalna voda.	1904	1·0354	0·4060	0·6294	—	—	0·2546
34		Voda iz vodnjaka Spodnja Šiška hiš. št. 197.	Diluvijalni prod; podtalna voda.	1901	0·5237	0·1215	0·4022	0·0033	0·0014	0·0839
35		Voda iz vodnjaka Zgornja Šiška hiš. št. 13.	»	1899	0·3640	0·1180	0·2460	—	—	—
36		Voda iz vodnjaka v Kosezah; opekarna kranjske stavbne družbe.	»	1905	0·3180	0·0640	0·2540	—	—	—

1 litru										
Magnezije (Mg O)	Kloridov kot natrijev klorid računjenih	Žveplene kisline (SO_3)	Zveplovodika (SH_2)	Amonijaka (z Nessler-jevim reagensom)	Solitrove kisline (z difenilaminom)	Solitrne kisline (z jodcinkovim škrobom)	Za okisbo (oksidacijo) organskih snovi v 1 litru vode potrebnih mg kalijevega permanganata	Skupna trdota vode v nemških trdotnih stopinjah	Število bakterij v 1 cm³	Opomba
0·0201	0·0048	sledovi	—	0·—	0·—	0·—	2·0	11·59	80	Voda je čista, istotako njen duh in okus. Prav dobra pitna voda.
0·0057	—	—	—	0 —	0·—	0·—	3·5	3·09	1000	Ima v sebi gnilobne bakterije. Za domačo porabo sposobna.
0·0357	0·0234	—	—	vidna reakcija	vidna reakcija	vidna reakcija	11·5	20·90	—	Voda je onesnažena in za pitje malo sposobna.
0·0345	0·0058	—	—	0·—	0·—	0·—	0 6	11·3	—	Voda je čista in brezbarvna, ter za pitje sposobna.
0·0086	0·2106	—	—	se da dokazati	se da dokazati	močna reakcija	2·2	30·3	—	Voda je čista, a se močno skali na zraku. Usedlina sestoja iz organskih snovi. Mnogo gnilobnih bakterij. Voda je močno onečiščena in za pitje nesposobna
—	0·0117	—	—	se da dokazati	sledovi	0·—	0·7	—	—	Voda je čista in se ne skali. Voda je sposobna za pitje in drugo porabo.
—	0 0058	—	—	0·—	slabotna reakcija	0·—	0·6	—	50	Stanje vode je čisto in istotako tudi duh in okus. Voda je prav dobra pitna voda.
0·0652	0·0906	—	—	dokaj močna reakcija	vidna reakcija	močna reakcija	3·98	34·59	600	Voda je kalna in rumenkasta. Okus vode je nenavaden (tuj). Voda je inficirana po gnilobnih bakterijah in za pitje nesposobna.
0·0776	0·0497	—	—	0·—	vidna reakcija	0·—	6·32	19·25	—	Stanje vode je čisto; istotako tudi duh in okus. Voda je sposobna za pitje in drugo porabo.
—	0·0175	—	—	0·—	sledovi	sledovi	9·0	—	—	Stanje vode je čisto; prav tako tudi duh in okus. Voda je za pitje in drugo porabo sposobna.
-	0·0117	—	—	0·—	0·—	0·—	—	—	—	Stanje vode je čisto; prav tako tudi duh in okus. Voda je sposobna za pitje in drugo porabo.

Štev.	Politični okraj	Ime vode	Geologična tvorba izvirkov oziroma podtalne vode	Leto preiskave	Gramov v: Skupnega ostanka sušenega pri 180° C	Zgubitka pri žarenju	Izžarjenega ostanka	Kremikove kisline (SiO_2)	Železnega okisa in glinine ($Fe_2O_3 + Al_2O_3$)	Apna (CaO)
37	Okrožje okrajnega glavarstva okolica ljubljanska	Voda iz vodnjaka Spodnji Rožnik št. 107 Glince.	Glina karbonskih škriljevcev; podtalna voda.	1901	0·6411	0·2190	0·4221	—	—	0·1840
38		Studenčnica I v Št. Vidu. (Vodovod knezošk. zavodov).	Škriljevci in peščenci karbonske tvorbe; studenčnica.	1902	0·0310	0·0141	0·0169	—	0·0039	0·0060
39		Studenčnica II v Št. Vidu. (Vodovod knezošk. zavodov).	»	1902	0·0263	0·0130	0·0133	—	0·0020	0·0040
40		Studenčnica v Št. Vidu.	»	1901	0·0395	0·0018	0·0377	—	—	0·0130
41		Voda iz vodnjaka Št. Vid hiš. št. 67.	Diluvijalni prod; podtalna voda.	1901	0·3368	0·0930	0·2438	—	—	0·0982
42		Voda iz vodnjaka v Selu pri Ljubljani (samostan).	Diluvijalni prod; od strani infiltrirana voda Ljubljanice.	1901	0·3583	0·1460	0·2073	—	—	0·1021
43		Voda iz vodnjaka v Selu hiš. št. 5.	»	1901	0·6599	0·2980	0·3619	—	—	0·2070
44		Voda iz vodnjaka v Selu hiš. št. 9.	»	1901	0·4338	0·2402	0·1936	—	—	0·1506
45		Voda iz vodnjaka v Selu hiš. št. 14.	»	1901	0·3481	0·1739	0·1742	—	—	0 1000
46		Voda iz vodnjaka Moste pri Ljubljani hišna št 37.	»	1901	0·2842	0·1132	0 1710	—	—	0 0785
47		Voda iz vodnjaka Moste hiš. št. 32.	»	1901	0·2760	0·1240	0·1520	—	—	0·0912
48		Voda iz vodnjaka Moste hiš. št. 35.	»	1901	0·3281	0·1140	0·2141	—	—	0·1178

Vode št. 45. 46 in 47 imajo v sebi mnogo gnilobnih bakterij in plesnivca (Penicillium glaucum).

1 litru										
Magnezije (Mg O)	Kloridov kot natrijev klorid računjenih	Žveplene kisline (SO_3)	Žveplovodika (SH_2)	Amonijaka (z Nessler-jevim reagensom)	Solitrove kisline (z difenilaminom)	Solitrne kisline (z jodcinkovim škrobom)	Za okisbo (oksidacijo) organskih snovi v 1 litru vode potrebnih mg kalijevega permanganata	Skupna trdota vode v nemških trdotnih stopinjah	Število bakterij v 1 cm^3	Opomba
0·0648	0·0140	—	—	sledovi	sledovi	0·—	16·—	27·40	—	Voda ima duh po žveplovodiku. Okus vode je nenavaden (tuj). Voda ni za pitje sposobna.
0·0012	0·0058	—	—	0·—	0·—	0·—	—	0·77	—	Stanje vode je čisto; prav tako tudi duh in okus. Voda je mehka ter dobra pitna voda.
0·0008	0·0058	—	—	0·—	0·—	0·—	—	0·51	—	Voda je zelo mehka, a čista ter za pitje in drugo porabo popolnoma sposobna.
0·0013	0·0028	—	—	0·—	sledovi	0·—	3·5	1·5	50	Prav tako.
0·0298	0·0234	—	—	0·—	sledovi	0·—	6·0	13·9	—	Stanje vode je čisto; prav tako tudi duh in okus. Voda je za pitje in drugo porabo sposobna.
0·0633	0·0058	—	—	sledovi	močna reakcija	sledovi	1·5	19·07	—	Stanje vode je čisto; prav tako tudi duh in okus. Voda je za pitje še sposobna.
0·0525	0·0817	—	—	močna reakcija	močna reakcija	močna reakcija	20·0	28·05	—	Voda je inficirana po gnilobnih bakterijah in za pitje nesposobna.
0·0316	0·0234	—	—	sledovi	močna reakcija	sledovi	23·0	19·48	—	Voda je po gnojišču inficirana, se skali na zraku in ima nenavaden (tuj) duh in okus. Za pitje ta voda ni sposobna.
0·0336	0·0315	—	—	sledovi	močna reakcija	sledovi	20·0	14·78	—	Prav tako.
0·0288	0·0320	—	—	močna reakcija	močna reakcija	močna reakcija	15·0	11·88	—	Voda ima nenavaden (tuj) duh in okus. Za pitje ni sposobna
0·0309	0·0340	—	—	sledovi	močna reakcija	močna reakcija	20·0	13·45	—	Voda se na zraku skali in ima nečist duh in okus ter je prav slaba pitna voda.
0·0288	0·0234	—	—	srednje močna reakcija	močna reakcija	srednje močna reakcija	18·0	11·88	—	Se za pitje ne more priporočati.

Štev.	Politični okraj	Ime vode	Geologična tvorba izvirkov oziroma podtalne vode	Leto preiskave	Gramov v					
					Skupnega ostanka sušenega pri 120° C	Zgubitka pri žarenju	Izžarjenega ostanka	Kremikove kisline (SiO_2)	Železnega okisa in glinine ($Fe_2O_3 + Al_2O_3$)	Apna (CaO)
49	Okrožje okrajnega glavarstva okolica ljubljanska	Studenčnica iz deželne blaznice na Studencu.	Diluvijalni prod; studenčnica.	1902	0·2833	0·1248	0·1585	—	—	0·0786
50		Potočnica iz potoka Bizovik v Bizoviku.	Skriljavci in peščenci karbonske tvorbe; potočnica.	1902	0·0469	0·0198	0·0271	—	—	0·0079
51		Voda iz vodnjaka Zapuže pri Dravljah.	Diluvijalni prod; podtalna voda.	1902	0·3275	0·1162	0·2113	—	—	0·0146
52		Voda iz vodnjaka v Medvodah.	»	1903	0·5306	0·1733	0·3573	—	—	0·1641
53		Voda iz ribnjaka v Bizoviku.	Voda iz ribnjaka.	1902	0·1413	0·1002	0·0411	—	—	0·0160
54		Voda iz vodnjaka Zeschko-ve tovarne v Fužinah.	Diluvijalni prod; podtalna voda.	1901	0·2010	0·0852	0·1158	—	—	0·0923
5		Studenčnica iz »Hribskega studenca« pri Vrhniki.	Dolomit; studenčnica.	1899	0·2500	0·0680	0·1820	—	—	—
6		Studenčnica iz »Primčevega studenca« pri Vrhniki.	»	1899	0·2150	0·0420	0·1730	—	—	—
7		Voda iz vrtanice pri Drenovem Griču.	Kasijanske plasti; studenčnica.	1901	0·2619	0·0930	0·1689	0·0196	(Al_2O_3) 0·0810	0·0412
8		Studenčnica iz Horjula.	Školjkasti apnenec in dolomit; studenčnica.	1905	0·2930	0·1006	0·1924	—	—	0·0960
9		Voda iz vodnjaka v Borovnici.	Groblje dolomita in apnencev; podtalna voda.	1903	0·3760	0·1781	0·1979	—	—	0·0175

1 litru										
Magnezije (Mg O)	Kloridov kot natrijev klorid računjenih	Žveplene kisline (SO_3)	Žveplovodika (SH_2)	Amonijaka (z Nessler-jevim reagensom)	Solitrove kisline (z difenilaminom)	Solitrne kisline (z jodcinkovim škrobom)	Za okisbo (oksidacijo) organskih snovi v 1 litru vode potrebnih mg kalijevega permanganata	Skupna trdota vode v nemških trdotnih stopinjah	Število bakterij v 1 cm³	Opomba
0·0228	0·0037	—	—	0·—	0·—	0·—	—	10·55	—	Stanje vode je čisto in prav tako tudi duh in okus. Voda je popolnoma sposobna za pitje in drugo porabo.
0·0098	—	—	—	0·—	0·—	0·—	—	2·16	—	Stanje vode je čisto; duh in okus vode je dokaj čist. Voda je porabna.
—	—	—	—	močna reakcija	močna reakcija	močna reakcija	14·0	—	700	Se za pitje ne more priporočati.
0·0404	0·0175	—	—	0·—	0·—	0·—	3·2	22·0	—	Stanje vode je čisto in prav tako tudi duh in okus. Voda je trda, toda za pitje in drugo porabo sposobna.
0·0060	—	—	—	močna reakcija	slabotna reakcija	slabotna reakcija	12·2	21·44	—	Voda je kalna in rujavkasta ter sploh močno onečiščena.
0·0220	0·0058	—	—	0·—	0·—	0·—	0·6	12·3	60	Stanje vode je čisto in prav tako tudi duh in okus. Voda je popolnoma sposobna za pitje in drugo porabo.
—	0·0075	—	—	0·—	sledovi	0·—	4·0	0·9	—	Prav tako.
—	0·0058	—	—	0·—	sledovi	0·—	4·2	0·8	—	Prav tako.
0·0154	—	—	—	0·—	0·—	0·—	—	6·2	—	Gorak vrelec. Toplota + 20° C.
0·0481	0 0059	—	—	0·—	0·—	0·—	—	16·33	—	Stanje vode je čisto in prav tako tudi duh in okus. Voda je popolnoma sposobna za pitje in drugo porabo.
—	—	—	—	močna reakcija	močna reakcija	močna reakcija	—	20·0	—	Voda je kalna in ima nečist duh in okus. Za pitje se ne more priporočati.

Štev.	Politični okraj	Ime vode	Geologična tvorba izvirkov oziroma podtalne vode	Leto preiskave	Gramov v: Skupnega ostanka sušenega pri 120° C	Zgubitka pri žarenju	Izžarjenega ostanka	Kremikove kisline ($Si\,O_2$)	Železnega okisa in glinine ($Fe_2O_3 + Al_2O_3$)	Apna (Ca O)
60	Okrožje okrajnega glavarstva Kranj	Studenčnica izpod Ljubnika pri Škofji Loki.	Dolomit; studenčnica.	1898	0·1661	—	—	0·0083	0·0020	0·0528
61		Studenčnica št. II. Grahovo pri Škofji Loki.	Školjkasti apnenec; studenčnica.	1898	0·1995	—	—	—	—	0·0686
62		Studenčnica št. III. Grahovo pri Škofji Loki.	»	1898	0·2040	—	—	—	—	0·0692
63		Studenčnica iz Stare Loke.	»	1900	0·3010	—	—	0·0102	0·0299	0·0799
64		Voda iz vodnjaka uršulinskega samostana v Škofji Loki.	»	1900	0·1430	0·0300	0·1050	—	—	0·0623
65		Studenčnica izpod Križne Gore pri Stari Loki.	»	1900	0·2730	0·0800	0·1930	—	—	0·0680
66		Voda iz vodnjaka hiše štev. 26 v Stari Loki.	Diluvijalni prod; podtalna voda.	1903	0·6350	0·2285	0·4065	—	—	0·1125
67		Studenčnica I pod Sv. Lovrencem pri Škofji Loki.	Školjkasti apnenec; studenčnica.	1901	0·2552	0·0940	0·1612	—	—	0·0900
68		Studenčnica II pod Sv. Lovrencem pri Škofji Loki.	»	1903	0·2231	0·0870	0·1361	—	—	0·0949
69		Studenčnica, zajeta za vodovod pri Škofji Loki.	»	1902	0·2301	0·0730	0·1571	—	—	0·0860

Studenčnice št. 67, 68 in 69 so se preiskale radi naprave vodovoda v Škofji Loki.

1 litru										
Magnezije (Mg O)	Kloridov kot natrijev klorid računjenih	Žveplene kisline (S O_3)	Žveplovodika	Amonijaka (z Nessler-jevim reagensom)	Solitrove kisline (z difenilaminom)	Solitrne kisline (z jodcinkovim škrobom)	Za okisbo (oksidacijo) organskih snovi v 1 litru vode potrebnih mg kalijevega permanganata	Skupna trdota vode v nemških trdotnih stopinjah	Število bakterij v 1 cm³	Opomba
0·0072	0·0058	sledovi	—	0·—	0·—	0·—	1·0	6·4	60	Stanje vode je čisto in prav tako tudi duh in okus. Voda je popolnoma sposobna za pitje in drugo porabo.
0·0158	0·0058	sledovi	—	0·—	0·—	0·—	6·0	9·0	—	Stanje vode je čisto in prav tako tudi duh in okus. Mala usedlina sestoja iz anorganičnih snovi.
0·0153	0·0058	sledovi	—	0·—	0·—	0·—	3 0	9·0	80	Prav tako.
0·0442	sledovi	sledovi	—	0·—	vidna reakcija	0·—	4·0	1·42	80	Stanje vode je čisto in prav tako tudi duh in okus. Usedlina sestoja iz rudninskih snovi. Voda je popolnoma sposobna za pitje in drugo porabo.
0·0057	sledovi	sledovi	—	0·—	sledovi	0·—	6·0	7·0	85	Prav tako.
0·0507	0·0058	sledovi	—	0·—	sledovi	0 —	6·0	13·5	110	Stanje vode je čisto in prav tako tudi duh in okus. Usedlina sestoja iz rudninskih snovi. Voda je popolnoma sposobna za pitje in drugo porabo.
0·0747	0·0997	—	—	vidna reakcija	jako močna reakcija	vidna reakcija	20·0	21·6	10·000	Voda se na zraku skali in ima nečist duh in okus. Usedlina sestoja iz organskih snovi. Voda ni sposobna za pitje.
0 0241	0·0117	—	—	0·—	0·—	0·—	0·6	12·3	80	Voda je čista in prav tako tudi duh in okus. Usedlina sestoja iz rudninskih snovi. Toplota + 9·5° C. Voda je popolnoma sposobna za pitje in drugo porabo.
0·0172	0·0058	—	—	0·—	0·—	0·—	0·7	11·90	—	Prav tako.
0·0211	0·0097	sledovi	—	0·—	0·—	0·—	0·5	11·54	20	Prav tako.

Štev.	Politični okraj	Ime vode	Geologična tvorba izvirkov oziroma podtalne vode	Leto preiskave	Gramov v					
					Skupnega ostanka sušenega pri 120° C	Zgubitka pri žarenju	Izžarjenega ostanka	Kremikove kisline (SiO_2)	Železnega okisa in glinine ($Fe_2O_3 + Al_2O_3$)	Apna (CaO)
70	Okrožje okrajnega glavarstva Kranj	Voda iz vodnjaka pri kolodvoru v Škofji Loki.	Diluvijalni prod; podtalna voda.	1900	0·2640	0·1192	0·1448	—	—	0·0850
71		Voda iz vodnjaka v Škofji Loki, spodnji trg štev. 57.	Školjkasti apnenec; studenčnica.	1905	0·3965	0·1430	0·2535	—	—	0·1046
72		Kapnica v Kranju.	Kapnica	1904	0·0528	0·0328	0·0200	—	—	—
73		Voda iz javnega vodnjaka št. 1 v Kranju.	Konglomerat; podtalna voda.	1904	0·1735	0·0678	0·1057	—	—	—
74		Voda iz javnega vodnjaka št. 2 v Kranju.	»	1904	0·1837	0·0742	0·1095	—	—	—
75		Voda iz javnega vodnjaka št 3 v Kranju.	Diluvijalni prod; podtalna voda.	1904	0·3584	0·2319	0·1265	—	—	—
76		Studenčnica Cegelše Tržič	Dolomit in apnenec; studenčnica.	1898	0·3058	—	—	0·0088	0·0268	0·9200
77		Voda iz vodnjaka pri Skoku pri Tržiču.	Verfenski skladi; studenčnica.	1898	0·0665	—	—	0·0095	0·0066	0·0208
78		Voda iz vodnjaka v Tržiču.	»	1904	0·1239	0·0420	0·0819	—	—	0·0468
79		Studenčnica iz Besnice pri Kranju.	Glavni dolomit; studenčnica.	1899	0·1750	—	—	0·0102	0·0101	0·0593

1 litru										
Magnezije (Mg O)	Kloridov kot natrijev klorid računjenih	Žveplene kisline ($S\,O_3$)	Žveplovodika ($S\,H_2$)	Amonijaka (z Nessler-jevim reagensom)	Solitrove kisline (z difenil-aminom)	Solitrne kisline (z jodcinkovim škrobom)	Za okisbo (oksidacijo) organskih snovi v 1 litru vode potrebnih mg kalijevega permanganata	Skupna trdota vode v nemških trdotnih stopinjah	Število bakterij v 1 cm^3	**Opomba**
0·0225	0·0177	—	—	0·—	vidna reakcija	0·—	4·0	12·0	200	**Voda je čista po stanju, barvi, duhu in okusu. Usedlina sestoja iz rudninskih snovi. Voda je prav dobra pitna voda.**
0·0337	0·0380	—	—	0·—	vidna reakcija	0·—	—	15·17	—	**Voda je nekoliko kalna po rudninskih snoveh, ki se hitro vsedejo. Duh in okus vode sta čista. Voda je za pitje in drugo porabo sposobna.**
—	0·0043	—	—	slabotna reakcija	sledovi	vidna reakcija	1·4	—	2000	**Vsebuje mnogo gnilobnih bakterij. Duh in okus ima nenavaden (tuj). Se ne more za pitje priporočati.**
—	0·0044	—	—	0·—	0·—	0·—	0·72	—	50	**Voda je čista po stanju, barvi, duhu in okusu. Voda je porabna za pitje.**
—	0·0058	—	—	0·—	0·—	0·—	0·57	—	100	**Prav tako.**
—	0·0439	—	—	slabotna reakcija	sledovi	vidna reakcija	0·72	—	10·000	**Vsebuje mnogo gnilobnih bakterij in ima zaduhel duh. Se ne more za pitje priporočati.**
0·0241	sledovt	—	—	sledovi	vidna reakcija	0·—	0·2	12·4	—	**Voda je brezbarvna in čista. Usedlina sestoja iz rudninskih snovi. Dobra pitna voda in tudi drugače porabna.**
0·0073	sledovi	—	—	0·—	0·—	0·—	1·0	3·0	—	**Voda je brezbarvna. Stanje vode je čisto in istotako tudi duh in okus. Usedlina sestoja iz rudninskih snovi. Voda je prav dobra pitna voda.**
0·0045	0·0058	sledovi	—	0·—	0·—	0·—	0·85	5·4	—	**Voda je brezbarvna. Stanje vode je čisto in prav tako tudi duh in okus. Izvrstna pitna voda.**
0·0296	sledovi	—	—	0·—	0·—	0·—	0·8	10·0	—	**Prav tako.**

Štev.	Politični okraj	Ime vode	Geologična tvorba izvirkov oziroma podtalne vode	Leto preiskave	Gramov v					
					Skupnega ostanka sušenega pri 120° C	Zgubitka pri žarenju	Izžarjenega ostanka	Kremikove kisline (SiO_2)	Železnega okisa in glinine ($Fe_2O_3 + Al_2O_3$)	Apna (CaO)
80	Okrožje okrajnega glavarstva Kranj	Studenčnica iz Zapog pri Smledniku.	Školjkasti apnenec; studenčnica.	1904	0·3315	0·1473	0·1848	—	—	0·0758
81		Voda iz vodovoda na Pritovču nad Selci.	Apnenec karbonske tvorbe; studenčnica.	1905	0·1365	0·0464	0·0901	—	—	0·0417
82		Studenčnica pri Kranju.	Glavni dolomit; studenčnica.	1905	0·2961	0·0980	0·1881	—	—	0·1025
83		Voda iz studenca pri Tacnu.	Savsko groblje; studenčnica.	1902	0·2214	0·0814	0·1400	—	—	0·0743
84	Okrožje okrajnega glavarstva Radovljica	Studenčnica iz »Rudolfovega studenca« pri Begunjah.	Glavni dolomit; studenčnica.	1904	0·1893	0·525	0·1368	—	—	0·0381
85		Studenčnica iz studenca »Orh« pri Begunjah.	«	1904	0·1967	0·0335	0·1632	—	—	0·0593
86		Voda iz javnega vodnjaka v Radovljici.	Diluvijalni prod; podtalnica.	1899	0·7960	0·1420	0·6540	—	—	0·1364
87		Studenčnica (vila Piccoli) Moste.	Apnenec karbonske tvorbe; studenčnica.	1901	0·2399	0·1001	0·1398	—	—	0·0720
88		Voda iz vodnjaka v Javorniku.	Gorsko groblje; studenčnica.	1901	0·2540	0·0960	0·1580	—	0·0123	0·1013
89		Studenčnica na Bledu (vila »Sosnovka«).	Školjkasti apnenec; studenčnica.	1902	0·2998	0·1297	0·1701	—	—	0·0901

Studenec št. 84 ima tudi ime »Mravljinec«.

1 litru										
Magnezije (MgO)	Kloridov kot natrijev klorid računjenih	Žveplene kisline (SO_3)	Žveplovodika (SH_2)	Amonijaka (z Nessler-jevim reagensom)	Solitrove kisline (z difenilaminom)	Solitrne kisline (z jodcinkovim škrobom)	Za okisbo (oksidacijo) organskih snovi v 1 litru vode potrebnih mg kalijevega permanganata	Skupna trdota vode v nemških trdotnih stopinjah	Število bakterij v 1 cm^3	Opomba
0·0775	sledovi	—	—	0·—	0·—	0·—	1·4	18·43	70	Voda je brezbarvna in čista. Usedlina sestoja iz rudninskih snovi. Voda je popolnoma sposobna za pitje in drugo porabo.
0·0196	sledovi	—	—	0·—	0·—	0·—	—	6·91	—	Stanje vode je čisto in prav tako tudi duh in okus. Voda je za pitje in drugo porabo popolnoma sposobna.
0·0338	0·0058	sledovi	—	0·—	0·—	0·—	0·6	15·6	—	Prav tako.
0·0360	0·037	—	—	0·—	močna reakcija	močna reakcija	—	24·4	—	Voda je brezbarvna; duh in okus ima čist. Se za pitje ne more priporočati.
0·0435	0·0044	sledovi	—	0·—	0·—	0·—	2·3	9·9	50	Voda je brezbarvna in čista. Toplota + 10° C pri 0° C zračne toplote. Voda je popolnoma sposobna za pitje in vsako drugo porabo.
0·0334	0·0029	sledovi	—	0 —	0·—	0·—	1·4	10·61	110	Voda je brezbarvna in čista. Toplota + 9·5° C pri — 2° C zračne topline. Voda je popolnoma sposobna za pitje in drugo porabo.
0·0727	0·0998	0·0996	—	vidna reakcija	jako močna reakcija	jako močna reakcija	12·0	23·8	—	Voda je čista, a se brzo skali na zraku. Za pitje ni sposobna.
0·0468	0·0058	--	—	0·—	0·—	0·—	1·0	13·70	—	Voda je brezbarvna in čista. Njena toplota znaša + 10° C. Voda je sposobna za pitje in vsako drugo porabo.
0·0245	0·0070	sledovi	—	0·—	0·—	0·—	—	13·5	—	Voda se skali, ker se izloči železni hidroksid iz nje. Nje duh in okus je precej čist. Vsebuje bakterije železnjače. Je še za pitje sposobna.
0·0310	0·0058	—	—	0·—	0·—	0·—	1·9	9·4	—	Voda je brezbarvna in čista. Je sposobna za pitje in drugo porabo. Toplina + 10° C.

Štev.	Politični okraj	Ime vode	Geologična tvorba izvirkov oziroma podtalne vode	Leto preiskave	Gramov v					
					Skupnega ostanka sušenega pri 120° C	Zgubitka pri žarenju	Izžarjenega ostanka	Kremikove kisline (SiO_2)	Železnega okisa in glinine ($Fe_2O_3 + Al_2O_3$)	Apna (CaO)
90	Okrožje okrajnega glavarstva Radovljica	Voda iz rezervarja na Bledu.	Školjkasti apnenec; studenčnica.	1902	0·2600	0·0993	0·1608	—	—	0·0951
91		Voda iz studenca v gradu Bled.	«	1902	0·2659	0·0950	0·1709	—	—	0·0879
92		Voda iz vodnjaka v gradu Bled.	«	1903	0·2222	0·0746	0·1476	—	—	0·0630
93		Voda iz vodnjaka (vila »Straža«.)	Gorsko groblje, večinoma dolomit; studenčnica.	1900	0·2940	0·0990	0·1950	—	—	0·1052
94		Studenčnica Spodnje Gorje.	Ledniško groblje; studenčnica.	1904	0·2490	0·1143	0·1347	—	—	0·0874
95		Voda iz »Koconovega studenca« Spodnje Gorje.	«	1905	0·2408	0·0500	0·1903	0·0007	0·0009	0·0901
96		Studenčnica železniške postaje Bled.	Glavni dolomit; studenčnica.	1905	0·2276	0·0568	0·1708	—	—	0·0744
97		Voda iz »Šimnovčevega studenca« na Bledu.	Diluvijalno groblje; studenčnica izvira iz jezera.	1905	0·3177	0·0831	0·2346	—	—	0·1100

1 litru										
Magnezije (Mg O)	Kloridov kot natrijev klorid računjenih	Žveplene kisline (SO_3)	Žveplovodika (SH_2)	Amonijaka (z Nessler-jevim reagensom)	Solitrove kisline (z difenil-aminom)	Solitrne kisline (z jodcinkovim škrobom)	Za okisbo (oksidacijo) organskih snovi v 1 litru vode potrebnih mg kalijevega permanganata	Skupna trdota vode v nemških trdotnih stopinjah	Število bakterij v 1 cm³	Opomba
0·0196	0·0058	sledovi	—	0·—	0·—	0·—	0·8	12·2	—	Voda je brezbarvna in čista. Neznaten izloček je rastlinskega izvira. Za pitje in drugo porabo sposobna.
0·0201	0·0058	sledovi	—	0·—	0·—	0·—	0·6	11·6	—	Voda je brezbarvna in čista. Neznaten izloček je deloma rudninskega deloma rastlinskega izvira. Je dobra pitna voda in tudi drugače porabna.
0·0105	0·0496	—	—	0·—	0·—	0·—	10·7	7·8	—	Voda je brezbarvna in čista. Se na zraku ne skali. Usedlina je rudninskega izvira. Voda je porabna za pitje in druge potrebe.
0·0309	0·0030	—	—	0·—	0·—	0·—	—	14·8	—	Voda je brezbarvna in čista. Neznaten izloček je rastlinskega izvira. Je porabna za pitje in druge potrebe.
0·0268	0·0048	sledovi	—	0·—	0·—	0·—	0·9	12·49	—	Voda je brezbarvna in čista. Toplota vode znaša + 10° C. Je prav dobra pitna voda ter sposobna tudi za drugo porabo.
0·0275	0 0058	sledovi	—	0·—	0·—	0·—	0·56	12·86	50	Voda je brezbarvna ter čista po stanju, duhu in okusu. Toplota vode znaša + 9·5° C pri + 2° C zračne toplote. Je izvrstno porabna za pitje in druge potrebe.
0·0367	0·0029	sledovi	—	0·—	0·—	0·—	2·47	12·58	—	Voda je brezbarvna ter čista po stanju, duhu in okusu. Je prav dobra pitna voda ter sposobna za vsako drugo porabo.
0·0386	0·0116	sledovi	—	0·—	0·—	0·—	—	16·40	250	Stanje vode dokaj čisto. Je brezbarvna in po duhu in okusu čista. Izloček je rudninkega izvira Je porabna za pitje in druge potrebe.

Štev.	Politični okraj	Ime vode	Geologična tvorba izvirkov oziroma podtalne vode	Leto preiskave	Gramov v					
					Skupnega ostanka sušenega pri 180° C	Zgubitka pri žarenju	Izžarjenega ostanka	Kremikove kisline ($Si\,O_2$)	Železnega okisa in glinine ($Fe_2O_3 + Al_2O_3$)	Apna (Ca O)
98	Okrožje okrajnega glavarstva Radovljica	Voda iz »Turkovega studenca« Bled.	Diluvijalno groblje; studenčnica izvira iz jezera.	1905	0·4235	0 0850	0 3385	—	—	0·1501
99		Vodovod v Zasipu pri Bledu.	Ledniško groblje; studenčnica.	1905	0·2618	0·0455	0·2163	—	—	0·1002
100		Voda iz studenca blizu železniške postaje Dobrova	Triasni apnenec; studenčnica.	1904	0·2731	0·0897	0·1834	—	—	0·0619
101		Voda iz potoka »Dovrčnik« pri Jesenicah.	Karbonski apnenec, verfenski skladi; potočnica.	1902	0·1225	0·0451	0·0779	—	—	0 0435
102		Studenčnica pri Jesenicah.	Karbonski apnenec, karbonski in verfenski škriljavci; studenčnica.	1903	0·1435	0·0525	0·0910	0·0052	0·0014	0·0545
103		Voda iz vodnjaka hišna št. 112 na Jesenicah.	Gorska naplavina na Savskem produ; podtalnica.	1905	0·3564	0·0594	0·2970	—	—	0·1297
104		Voda iz studenca »Ukova« pri Jesenicah.	Karbonski apnenec, karbonski in verfenski škriljavci; studenčnica.	1904	0·1942	0·0805	0·1137	—	—	0·0570
105		Stndenčnica pri Kranjski Gori.	? studenčnica	1899	0·1920	—	—	—	—	—
106		Studenčnica z Velega polja; Triglav.	Dahštajnski apnenec; studenčnica.	1898	0·1190	—	—	0·0018	0·0038	0·0440
107		Studenčnica z Bohinjske Bistrice.	? studenčnica.	1904	0·2245	0·0990	0·1255	—	—	0·1020

1 litru											
Magnezije (Mg O)	Kloridov kot natrijev klorid računjenih	Žveplene kisline (S O₃)	Žveplovodika	Amonijaka (z Nessler-jevim reagensom)	Solitrove kisline (z difenil-aminom)	Solitrne kisline (z jodcinkovim škrobom)	Za okisbo (oksidacijo) organskih snovi v 1 litru vode potrebnih mg kalijevega permanganata	Skupna trdota vode v nemških trdotnih stopinjah	Število bakterij v 1 cm³	Opomba
0·0529	0·0058	sledovi	—	0·—	0·—	0·—	—	22·42	300	Voda je brezbarvna in čista. Topl. + 14° C pri 26° C. Je porabna za pitje in druge potrebe, a je zelo trda.
0·0267	0·0029	—	—	0·—	0·—	0·—	0·6	13·7	110	Voda je čista brez duha in okusa. Toplina 8·7° C. Prav dobra pitna voda.
0·0594	0·0029	—	—	0·—	0·—	0·—	1·89	14·51	—	Voda je brezbarvna ter po stanju, duhu in okusu čista. Usedlina je rudninskega izvira. Je prav dobra pitna voda ter porabna tudi za druge potrebe.
0·0093	0·0058	—	—	0·—	0·—	0·—	7·0	5·2	—	Voda je brezbarvna in čista. Je sposobna za pitje in drugo porabo.
0·0036	0·0058	sledovi	—	0·—	0·—	0·—	0·6	6·0	—	Voda je brezbarvna in čista. Neznatna usedlina je organskega izvira. Je prav dobra pitna voda ter tudi drugače porabna.
0·0384	0·0029	—	—	0·—	0·—	0·—	—	18·35	—	Voda je nekoliko kalna po rudninskih snoveh, ki se hitro vsedejo; je brezbarvna in po duhu in okusu nekoliko nečista. Topl. 8·7 C. Je za pitje in drugo porabo sposobna.
0·0311	0·0029	sledovi	—	0·—	0·—	0·—	0·71	10·05	—	Voda je brezbarvna in čista. Neznatna usedlina je organskega izvira. Je prav dobra pitna voda ter tudi drugače porabna.
—	0·0033	sledovi	—	0·—	0·—	0·—	0·6	—	20	Voda je brezbarvna in čista ter za pitje in drugo porabo sposobna
0·0122	sledovi	—	—	0·—	0·—	0·—	—	6·4	—	Voda je brezbarvna in čista. Je prav dobra pitna voda ter tudi drugače porabna.
0·0112	0·0058	—	—	0·—	0·—	0·—	0·9	11·77	—	Voda je brezbarvna in čista. Neznatna usedlina je rudninskega izvira. Je izvrstna pitna voda.

Štev.	Politični okraj	Ime vode	Geologična tvorba izvirkov oziroma podtalne vode	Leto preiskave	Gramov v					
					Skupnega ostanka sušenega pri 120° C	Zgubitka pri žarenju	Izžarjenega ostanka	Kremikove kisline (SiO_2)	Železnega okisa in glinine ($Fe_2O_3 + Al_2O_3$)	Apna (CaO)
108	Okrožje okrajnega glavarstva Kamnik	Vodnjak grajščine Able (Habbach).	Školjkasti apnenec; studenčnica.	1898	0·2374	—	—	0·0016	0·0022	0·0820
109		Vodnjak grajščine Krumperk.	»	1899	0·4470	—	—	0·0011	0·0012	0·1640
110		Voda iz vodnjaka na kolodvoru v Trzinu.	Glina karbonskih škriljavcev in peščencev; podtalnica	1903	0·3425	0·0999	0·2426	—	0·0356	0·1160
111		Voda iz vodnjaka v Trzinu hiš. št. 14.	»	1903	0·3377	0·0795	0·2582	—	0·0385	0·1150
112		Voda iz arteziškega vodnjaka v Trzinu hiš. št. 14.	»	1903	0·2582	0·0721	0·1861	—	0·0372	0 0861
113		Voda iz Pšate pri Trzinu.	Potočnica.	1903	0·2045	0·0601	0·1444	—	0·0041	0·0733
114		Voda iz vodnjaka v Gornjih Domžalah.	Diluvijalni prod; podtalnica.	1899	0·1900	—	—	—	—	0·0770
115		Voda iz vodnjaka v Domžalah.	»	1901	0·1732	0·0678	0·1054	—	—	—
116		Voda iz studenca I Rova pri Kamniku.	Karbonska tvorba; studenčnica.	1902	0·0308	0·0135	0·0173	—	—	0·0029
117		Voda iz studenca II Rova pri Kamniku.	»	1902	0·0292	0·0158	0·0134	—	—	0·0020
118		Voda iz Zagorice pri Rovih.	»	1903	0·0521	0·0140	0·0381	—	—	0·0136
119		Voda iz Dič pri Rovih.	»	1903	0·0607	0·0207	0·0400	—	—	0·0158
120		Voda iz vodnjaka v Kamniku.	Groblje. ?	1903	0·2398	0·0720	0·1678	—	—	0·0890

1 litru											
Magnezije (Mg O)	Kloridov kot natrijev klorid računjenih	Žveplene kisline (SO_3)	Žveplovodika (SH_2)	Amonijaka (z Nessler-jevim reagensom)	Solitrove kisline (z difenil-aminom)	Solitrne kisline (z jodcinkovim škrobom)	Za okisbo (oksidacijo) organskih snovi v 1 litru vode potrebnih mg kalijevega permanganata	Skupna trdota vode v nemških trdotnih stopinjah	Število bakterij v 1 cm³	Opomba
0·0176	sledovi	—	—	0·—	sledovi	0·—	0·36	10·6	—	Voda je brezbarvna ter čista po duhu in okusu. Neznatna usedlina je rudninskega izvira. Je dobra pitna voda.
0·0205	0·0350	—	—	0·—	vidna reakcija	0·—	0·63	19·3	—	Voda je brezbarvna ter čista po stanju, duhu in okusu. Neznatna usedlina je rudninskega izvira. Je dobra pitna voda.
0·0295	0·0175	—	slabotna reakcija	0·—	močna reakcija	jako slaba reakcija	—	15·7	—	Voda je čista, a se skali vsled izločitve železnega hidroksida.
0·0311	0·0136	—	slabotna reakcija	0·—	močna reakcija	jako slaba reakcija	—	15·8	—	Prav tako.
0·0162	0·0120	—	—	0·—	močna reakcija	močna reakcija	—	10·8	—	Prav tako.
0·0144	0·0058	—	—	0·—	močna reakcija	slabotna reakcija	—	9·3	—	Voda je brezbarvna in precej čista Je porabna za navadno porabo.
0·0183	sledovi	—	—	0·—	0·—	0·—	0·4	10·2	—	Voda je brezbarvna in čista. Neznatna usedlina je rudninskega izvira Je prav dobra pitna voda in tudi drugače porabna.
—	0·0058	—	—	0·—	0·—	0·—	0·6	—	—	Prav tako.
0·0049	0·0057	—	—	0·—	0·—	0·—	0·8	0·9	—	Prav tako.
0·0059	0·0058	—	—	0·—	0·—	0·—	0·8	1·0	—	Prav tako.
0·023	0·0058	—	—	0·—	0·—	0·—	1·5	1·7	—	Prav tako.
0·0019	0·0087	—	—	0·—	0·—	0·—	1·7	1·8	—	Prav tako.
0·0719	0·0087	—	—	sledovi	sledovi	sledovi	0·8	13·8	10·000	Voda je brezbarvna in čista, a se skali na zraku. Za pitje se ne more priporočati.

Štev.	Politični okraj	Ime vode	Geologična tvorba izvirkov oziroma podtalne vode	Leto preiskave	Gramov v					
					Skupnega ostanka sušenega pri 120° C	Zgubitka pri žarenju	Izžarjenega ostanka	Kremikove kisline (SiO_2)	Železnega okisa in glinine ($Fe_2O_3 + Al_2O_3$)	Apna (CaO)
121	Okrožje okrajnega glavarstva Kamnik	Voda iz vodnjaka v Mekinjah pri Kamniku.	Diluvijalne terase; studenčnica.	1902	0·3453	0·0906	0·2547	—	—	0·1250
122		Voda iz »Oklejevega studenca« pri Moravčah.	Morski miocen. pesek in Nuliporski apnenec; studenčnica	1904	0·2669	0·1205	0·1464	—	—	0·0838
123		Voda iz »Jakobovega studenca« pri Moravčah.	»	1904	0·1495	0·0640	0·0855	—	—	0·0319
124		Studenčnica iz Moravč.	»	1904	0·3044	0·1294	0·1750	—	—	0·1098
125		Voda iz Bistre izpod iztoka Črne.	Potočnica.	1903	0·1700	0·0704	0·0996	—	—	—
126	Okrožje okrajnega glavarstva Postojna	Studenčnica pri Postojni.	Numulitski apnenec; studenčnica.	1898	0·2293	—	—	0·0012	0·0023	0·0998
127		Studenčnica v Postojni.	»	1899	0·3460	—	—	0·0234	0·1875	0·1453
128		Voda iz vodnjaka v Postojni hiš. št. 112.	»	1899	0·5520	0·1100	0·4420	—	—	—
129		Voda iz vodnjaka v Postojni hiš. št. 121.	»	1899	0·1820	0·0840	0·0980	—	—	—

1 litru.										
Magnezije (Mg O)	Kloridov kot natrijev klorid računjenih	Žveplene kisline (SO_3)	Žveplovodika (SH_2)	Amonijaka (z Nessler-jevim reagensom)	Solitrove kisline (z difenil-aminom)	Solitrne kisline (z jodcinkovim škrobom)	Za okisbo (oksidacijo) organskih snovi v 1 litru vode potrebnih mg kalijevega permanganata	Skupna trdota vode v nemških trdotnih stopinjah	Število bakterij v 1 cm³	**Opomba**
0·0122	0·0117	sledovi	—	0·—	sledovi	0·—	0·6	14·20	60	Voda je brezbarvna ter čista po stanju, duhu in okusu. Usedlina neznatna. Toplota vode znaša + 11° C. Je dobra pitna voda.
0·0101	0·0234	—	—	0·—	sledovi	vidna reakcija	8·81	9·79	—	Voda je kalna in se počasi čisti. Barvo ima sivkasto-rujavo. Duh je čist; okus po zemlji. Je za navadno porabo sposobna; za pitje pa se ne more priporočati.
0·0062	0·0117	—	—	0·—	sledovi	0·—	18·5	4·06	—	Prav tako.
0·0398	0·0041	—	—	0·—	sledovi	0·—	2·53	16·55	—	Voda je brezbarvna in čista, a zelo trda. Je za pitje in drugo porabo sposobna.
—	—	sledovi	0·0249 $CaSO_4$	0·—	0·—	0·—	—	—	—	Predstoječi podatki se tičejo filtrirane vode; razun tega zadržuje 5·4225 g suspendiranih rudninskih in 0·32 5 g organskih snovi v 1 l.
0·0133	sledovi	sledovi	—	0·—	sledovi	0·—	1·5	11·8	80	Voda je brezbarvna ter po stanju, duhu in okusu čista. Neznatna usedlina je rudninskega izvira. Je prav dobra pitna voda.
0·0111	0·0017	—	—	0·—	0·—	0·—	—	16·8	60	Voda je brezbarvna in čista, a se kmalu skali, ker se izloči iz nje železni hidroksid. Po popolni izločitvi istega se sčisti in je popolnoma sposobna za pitje in drugo porabo.
—	0·0994	—	—	močna reakcija	močna reakcija	močna reakcija	29·0	—	1200	Vsebuje mnogo gnilobnih bakterij. Znatna usedlina je organskega izvira. Voda je kalna; nje duh in okus nečist. Voda ni za pitje sposobna.
—	0·0351	—	—	močna reakcija	močna reakcija	močna reakcija	9·0	—	1500	Prav tako.

Štev.	Politični okraj	Ime vode	Geologična tvorba izvirkov oziroma podtalne vode	Leto preiskave	Gramov v					
					Skupnega ostanka sušenega pri 120° C	Zgubitka pri žarenju	Izžarjenega ostanka	Kremikove kisline ($Si O_2$)	Železnega okisa in glinine ($Fe_2 O_3 + Al_2 O_3$)	Apna ($Ca O$)
130	Okrožje okrajnega glavarstva Postojna	Voda iz javnega vodnjaka v Postojni.	Numulitski apnenec; studenčnica.	1899	0·548	0·0900	0·4580	—	—	—
131		Studenčnica v Podkraju pri Ilirski Bistrici.	Rudistni apnenec; studenčnica.	1900	0·1100	—	—	—	—	0·0480
132		Studenčnica iz Gornjega Vremna (Britof).	Eocenski apnenec; studenčnica.	1900	0·2665	0·0850	0·1815	—	—	0·0966
133		Voda iz izvirnikov Reke.	Raznovrstni apnenci.	1900	0·1585	0·0439	0·1146	—	—	0·0879
134		Voda iz »Mrzlika« pri Slavini.	Kaprotinski apnenec.	1900	0·1928	0·0620	0·1308	—	—	0·0987
135		Voda iz studenca I pri Novi Sušici.	Eocenski peščenci in lapor; studenčnica.	1902	0·1775	0·0585	0·1190	—	—	0·0452
136		Voda iz studenca II pri Novi Sušici.	»	1902	0·0440	0·0160	0·0280	—	—	0·0100
137		Voda iz studenca nad Nadanjem Selom.	»	1902	0·1035	0·0310	0·0725	—	—	0·0430
138		Studenčnica Košana - Kal.	Radiolitski apnenec; studenčnica.	1903	0·1580	0·0470	0·1110	—	—	0·0702
139		Voda iz studenca III Petelinje (Št. Peter).	Eocenski peščenci, lapor, numulitski apnenec; studenčnica.	1904	0·1878	0·0680	0·1198	—	—	0·0743
140		Voda iz studenca I Petelinje (Št. Peter).	«	1904	0·2005	0·0747	0·1258	—	—	—

1 litru										
Magnezije (Mg O)	Kloridov kot natrijev klorid računjenih	Žveplene kisline (SO_3)	Žveplovodika (SH_2)	Amonijaka (z Nessler-jevim reagensom)	Solitrove kisline (z difenil-aminom)	Solitrne kisline (z jodcinkovim škrobom)	Za okisbo (oksidacijo) organskih snovi v 1 litru vode potrebnih mg kalijevega permanganata	Skupna trdota vode v nemških trdotnih stopinjah	Število bakterij v 1 cm³	Opomba
—	0·0992	—	—	vsebuje	močna reakcija	močna reakcija	17·0	—	1600	Vsebuje mnogo gnilobnih bakterij. Znatna usedlina je organskega izvira. Voda je kalna; nje duh in okus nečist. Voda ni za pitje sposobna.
0·0004	0·0058	sledovi	—	0·—	močna reakcija	0 —	3·0	5·2	90	Voda je brezbarvna in čista po stanju, duhu in okusu. Neznaten izloček je rudninskega izvira. Je prav dobra pitna voda.
0·0154	0·0058	sledovi	—	0·—	sledovi	0·—	4·0	11·7	100	Voda je brezbarvna in čista. Neznatna usedlina je rudninskega in organskega izvira. Je prav dobra pitna voda ter sposobna tudi za drugo porabo.
0·0144	0·0030	sledovi	—	0·—	sledovi	0·—	0·6	10·8	90	Prav tako.
0·0356	0·0029	sledovi	—	0·—	0·—	0·—	5·0	14·7	120	Prav tako.
0·0111	0·0047	—	—	0·—	slabotna reakcija	0·—	7·0	5·9	50	Prav tako.
0·0014	0·0040	—	—	0·—	sledovi	0·—	5·0	1·2	40	Prav tako.
0·0040	0·0046	—	—	0·—	sledovi	0·—	7·5	4·8	—	Prav tako.
0·0108	sledovi	—	—	0·—	0:—	0·—	1·7	8·53	—	Voda je brezbarvna ter po stanju, duhu in okusu čista. Usedlina je rudninskega izvira. Je dobra pitna voda.
0·0084	0·0058	—	—	0·—	0·—	0·—	0·85	8·61	100	Voda je brezbarvna ter čista po stanju, duhu in okusu. Toplota vode znaša 12° C pri 28° C zračne toplote. Je dobra pitna voda.
—	—	—	—	0·—	0·—	0·—	1·0	—	60	Prav tako.

Štev.	Politični okraj	Ime vode	Geologična tvorba izvirkov oziroma podtalne vode	Leto preiskave	Gramov v					
					Skupnega ostanka sušenega pri 120° C	Zgubitka pri žarenju	Izžarjenega ostanka	Kremikove kisline (SiO_2)	Železnega okisa in glinine ($Fe_2O_3 + Al_2O_3$)	Apna (CaO)
141	Okrožje okrajnega glavarstva Postojna	Voda iz studenca v Jasen-u pri Ilirski Bistrici.	Rudistni apnenec; studenčnica.	1904	0·1310	0·0255	0·1055	0·0009	0·0008	0·0244
142		Voda iz studenca v Vrbovem pri Ilirski Bistrici.	»	1904	1·1562	0·0345	0·1217	0·0006	0·0007	0·0390
143		Voda iz studenca v Jakovcih (Vrabče).	Numulitski apnenec; studenčnica.	1904	0·2364	0·0928	0·1436	0·0042	0·0019	0·1028
144		Studenčnica iz sedanjega vodovoda v Senožečah.	Eocenski peščenec, lapor in numilitski apnenec; studenčnica.	1904	0·1407	0·0205	0·1202	0·0035	0·0019	0·0625
145		Voda iz združenih studencev »Brezovec« pri Senožečah.	»	1904	0·0640	0·0124	0·0516	0·0024	0·0023	0·0193
146		Voda iz glavnega dotoka studencev »Brezovec« pri Senožečah.	»	1904	0·0605	0·0106	0·0499	0·0037	0·0018	0·0187

1 litru										
Magnezije (Mg O)	Kloridov kot natrijev klorid računjenih	Žveplene kisline (S O_3)	Žveplovodika	Amonijaka (z Nessler-jevim reagensom)	Solitrove kisline (z difenil-aminom)	Solitrne kisline (z jodcinkovim škrobom)	Za okisbo (oksidacijo) organskih snovi v 1 litru vode potrebnih mg kalijevega permanganata	Skupna trdota vode v nemških trdotnih stopinjah	Število bakterij v 1 cm³	Opomba
0·0237	0·0029	0 0027	—	0·—	0·—	0·—	1·15	5 76	90	Voda je brezbarvna ter čista po stanju, duhu in okusu. Nje toplota znaša 9° C pri 5° C zračne toplote. Neznatna usedlina je rudninskega izvira. Je izvrstna pitna voda.
0·0287	0·0058	0·0027	—	0·—	0·—	0·—	1·43	7·92	88	Voda je brezbarvna in čista. Neznatna usedlina je rudninskega izvira. Toplota vode znaša 9·5° C pri 6° C zračne toplote. Je izvrstna pitna voda.
0·0037	0·0059	0·0027	—	0·—	0·—	0·—	1·67	10·80	150	Voda je brezbarvna ter čista po duhu, okusu in stanju. Toplota vode znaša 10° C pri 11° C zračne toplote. Usedlina neznatna. Je izvrstna pitna in istotako tudi drugače porabna voda.
0·0036	0·0058	0·0018	—	0·—	0·—	0·—	1·54	6·75	140	Voda je brezbarvna ter čista po stanju, duhu in okusu. Nje toplota znaša 8° C pri 11° C zračne topline. Je prav dobra pitna voda.
0·0023	0·0059	0·0016	—	0·—	0·—	0·—	2·16	2·25	180	Voda je nekoliko kalna po rudninskih snoveh, ki se hitro vsedejo. Je brezbarvna in ima čist duh in okus. Nje toplota znaša 6·0° C pri 8·5° C zračne toplote. Pri zajetju poskušnje je bila voda zmes studenčnice in snežnice. Voda je pitna.
0·0020	0·0058	—	—	0·—	0·—	0·—	1·85	2·15	—	Voda je nekoliko kalna po rudninskih snoveh, ki se hitro vsedejo. Je brezbarvna in nje duh in okus čist. Toplota vode znaša 6·5° C pri 8·5° C zračne toplote. Voda je pitna.

Štev.	Politični okraj	Ime vode	Geologična tvorba izvirkov oziroma podtalne vode	Leto preiskave	Gramov v: Skupnega ostanka sušenega pri 120° C	Zgubitka pri žarenju	Izžarjenega ostanka	Kremikove kisline (SiO_2)	Železnega okisa in glinine ($Fe_2O_3 + Al_2O_3$)	Apna (CaO)
156	Okrožje okrajnega glavarstva Logatec	Studenčnica I v Žirih.	Karbonski apnenec; studenčnica.	1904	0·2159	0·0920	0·1233	—	—	—
157		Studenčnica II v Žirih.	»	1905	0·1451	0·0285	0·1166	—	—	0·0522
158		Voda iz vodnjaka v Planini.	Koprotinski dolomit; studenčnica.	1898	0·3875	0·1360	0·2515	—	—	—
159		Voda iz studenca v gozdu nad Planino.	»	1898	0·2366	0·0672	0·1694	—	—	0·0722
160		Voda iz studenca »Bajer« v Črnem Vrhu.	»	1904	0·1821	0·0670	0·1151	0·0003	0·0008	0·0499
161		Voda iz »Jurkovega studenca« v Črnem Vrhu.	»	1904	0·2004	0·0730	0·1274	—	—	—
162		Voda iz »Karnidolskega studenca v Predgrižah.	Koprotinski apnenec; studenčnica.	1904	0·2036	0·0753	0·1283	0·0004	0·0009	0·0563
163	Okrožje okrajnega glavarstva Kočevje.	Voda iz potoka »Potok« pri Kočevju.	Potočnica.	1902	0·2438	0·0998	0·1440	—	—	0·0885
164		Voda iz studenca »Zavoda« v Loškem Potoku.	Glavni dolomit; studenčnica.	1902	0·2330	0·0910	0·1420	—	—	0·0868
165		Voda iz studenca pri Möselnu.	»	1898	0·2423	—	—	0·0017	0·0035	0·0535
166		Studenčnica iz Reintala pri Kočevju.	Kremenjakov konglomerat karbonske tvorbe; studenčnica.	1904	0·0211	0·0094	0·0117	—	—	0·0015

1 litru										
Magnezije (Mg O)	Kloridov kot natrijev klorid računjenih	Žveplene kisline (SO_3)	Žveplovodika (SH_2)	Amonijaka (z Nessler-jevim reagensom)	Solitrove kisline (z difenil-aminom)	Solitrne kisline (z jodcinkovim škrobom)	Za okisbo (oksidacijo) organskih snovi v 1 litru vode potrebnih mg kalijevega permanganata	Skupna trdota vode v nemških trdotnih stopinjah	Število bakterij v 1 cm³	Opomba
—	—	—	—	0·—	0·—	0·—	1·43	—	—	Voda je brezbarvna in čista. Je izvrstna pitna voda.
0·0189	0·0042	—	—	0·—	0·—	0·—	—	7·79	—	Prav tako.
—	0·0230	—	—	sledovi	močna reakcija	0·—	5·0	—	2000	Vsebuje izredno mnogo gnilobnih bakterij. Nje duh in okus je nečist. Voda ni sposobna za pitje.
0·0380	0·0058	0·0089	—	0·—	sledovi	0·—	0·6	12·5	200	Voda je brezbarvna ter čista po stanju, duhu in okusu. Je prav dobra pitna voda.
0·0345	0·0029	0·0031	—	0·—	0·—	0·—	0·34	9·82	59	Prav tako.
—	0·0029	—	—	0·—	0·—	0·—	0·34	—	—	Prav tako.
0·0382	0·0029	0·0032	—	0·—	0·—	0·—	0·67	10·78	90	Voda je brezbarvna ter čista po stanju, duhu in okusu. Neznatna usedlina je rudninskega izvira. Je izvrstna pitna voda.
0·0073	0·0058	—	—	0·—	0·—	0·—	6·0	9·8	—	Voda je brezbarvna in sploh čista. Je sposobna za pitje in drugo porabo.
0·0199	0·0058	—	—	0·—	0·—	0·—	8·0	11·5	—	Prav tako
0·0207	0·0058	sledovi	—	0·—	0·—	0·—	1·0	8·2	—	Voda je brezbarvna ter čista po stanju, duhu in okusu. Nje toplina znaša 11° C. Je prav dobra pitna voda ter sposobna za vsako drugo porabo.
0·0009	0·0029	—	—	0·—	0·—	0·—	5·98	0·27	10	Voda je brezbarvna ter sploh čista. Nje toptota znaša 9·5° C pri 6° C zračne topline. Je popolnoma sposobna za pitje in vsako drugo porabo.

Štev.	Politični okraj	Ime vode	Geologična tvorba izvirkov oziroma podtalne vode	Leto preiskave	Gramov v: Skupnega ostanka sušenega pri 120° C	Zgubitka pri žarenju	Izžarjenega ostanka	Kremikove kisline (SiO_2)	Železnega okisa in glinine ($Fe_2O_3 + Al_2O_3$)	Apna (CaO)
167	Okrožje okrajnega glavarstva Kočevje	Voda iz studenca I pri Orteneku.	Karbonski škrilavci in peščenci karbonske tvorbe; studenčnica.	1903	0·0435	0·0132	0·0303	—	—	0·0032
168		Voda iz studenca II pri Orteneku.	Šlernski dolomit; studenčnica.	1903	0·3369	0·1440	0·1929	—	—	0·0942
169		Voda iz studenca III pri Orteneku.	»	1903	0·3010	0·1320	0·1690	—	—	0·0834
170		Voda iz studenca »Laplovec« v Danah pri Ribnici.	»	1903	0·2470	0·1000	0·1470	0·0008	0·0035	0·0760
171		Voda iz vodnjaka v Ribnici.	Diluvijalna glina; podtalna voda.	1899	0·0776	0·0158	0·0618	—	—	0·0160
172		Studenčnica pri Ribnici.	Triasni apnenec; studenčnica.	1899	0·3420	0·0880	0·3400	—	—	0·0720
173		Voda iz vodnjaka v Sodražici.	Diluvijalna glina; podtalnica.	1902	0·7400	0·1920	0·5480	—	—	0·1700
174		Voda iz vodnjaka v Sodražici.	»	1901	0·5902	0·1900	0·4002	—	—	0·1103
175	Okrožje okrajnega glavarstva Krško.	Studenčnica v Gotnici.	Šlernski dolomit; studenčnica.	1905	0·2075	0·0608	0·1467	—	—	0·0657
176		Voda iz vodnjaka bolnišnice v Krškem.	Gorsko groblje; studenčnica.	1898	0·2246	—	—	—	—	0·0596

Vode štev. 173 in 174 vsebujejo mnogo gnilobnih bakterij.

1 litru										
Magnezije (Mg O)	Kloridov kot natrijev klorid računjenih	Žveplene kisline (SO_3)	Žveplovodika (SH_2)	Amonijaka (z Nessler-jevim reagensom)	Solitrove kisline (z difenil-aminom)	Solitrne kisline (z jodcinkovim škrobom)	Za okisbo (oksidacijo) organskih snovi v 1 litru vode potrebnih mg kalijevega permanganata	Skupna trdota vode v nemških trdotnih stopinjah	Število bakterij v 1 cm³	Opomba
0·0036	0·0058	—	—	0·—	0·—	0·—	—	0·82	—	Voda se na zraku hitro skali vsled železnega hidroksida, ki se izloči iz nje. Je sposobna za pitje in drugo porabo.
0·0176	0·0058	—	—	0·—	0·—	0·—	—	11·8	—	Voda je brezbarvna ter sploh čista. Je prav dobra pitna voda ter sposobna tudi za vsako drugo porabo.
0·0072	0·0057	—	—	0·—	0·—	0·—	—	8·7	—	Prav tako.
0·0354	0·0044	—	—	0·—	0·—	0·—	1·7	12·55	—	Prav tako.
0·0122	sledovi	—	—	0·—	0·—	0·—	4·0	3·2	—	Voda je brezbarvna ter sploh čista. Je dobra pitna voda ter sposobna za vsako drugo porabo.
0·0439	sledovi	—	—	0·—	0·—	0·—	3·5	13·3	—	Prav tako.
0·0453	0·1170	—	—	močna reakcija	jako močna reakcija	močna reakcija	20·0	23·34	700	Voda je brezbarvna in po stanju čista. Nje duh in okus pa je nenavaden (tuj). Znatna usedlina je organskega izvira. Za pitje ta voda ni sposobna.
0·0658	0·0655	—	—	0·—	sledovi	sledovi	14·0	20·3	—	Voda je kalna; nje duh in okus pa je precej čist. Se ne more priporočati za pitje.
0·0355	0·0043	—	—	0·—	0·—	0·—	0·57	11·54	—	Voda je popolnoma čista in brezbarvna. Usedlina rudninska in neznatna. Topl. 8·8° C pri 7·5° C. Voda je za pitje in drugo vporabo popolnoma sposobna.
0·0229	0·0058	—	—	0·—	sledovi	0·—	1·0	9·2	250	Voda je brezbarvna ter čista po duhu, okusu in stanju. Neznatna usedlina je rudninskega izvira. Je dobra pitna voda ter tudi za drugo porabo sposobna.

Štev.	Politični okraj	Ime vode	Geologična tvorba izvirkov oziroma podtalne vode	Leto preiskave	Gramov v: Skupnega ostanka sušenega pri 120° C	Zgubitka pri žarenju	Izžarjenega ostanka	Kremikove kisline ($Si\ O_2$)	Železnega okisa in glinine ($Fe_2O_3 + Al_2O_3$)	Apna (Ca O)
177	Okrožje okrajnega glavarstva Krško.	Voda iz javnega vodnjaka v Kostanjevici.	Miocenski lapor; studenčnica.	1900	0·6680	0·3213	0·3467	—	—	0·1403
178		Voda iz grajskega vodnjaka na Raki.	Litviski apnenci; studenčnica.	1900	0·5148	0·2388	0·2760	—	—	—
179	Okrožje okrajnega glavarstva Litija	Studenčnica I pri Litiji.	Škrilavci in peščenci karbonske tvorbe; studenčnica.	1904	0·0273	0·0078	0·0201	—	—	0·0033
180		Studenčnica II pri Litiji.	»	1904	0·0345	0·0089	0·0256	—	—	0·0025
181		Voda iz vodnjaka novega sodnijskega poslopja v Litiji.	Aluvij Save in gorsko groblje; studenčnica.	1905	0·6384	0·1210	0·5174	—	—	0·1821
182		Voda iz vodnjaka v Zagorju na Savi.	Gorsko groblje; studenčnica.	1904	0·9250	0·2845	0·6405	—	—	0·2500
183		Voda iz studenca pod Kumom.	Kapnica.	1902	0·0662	0·0420	0·0242	—	—	—
184		Voda iz studenca »Maklenovec« pri Št. Vidu.	Dolomit; studenčnica.	1899	0·2550	—	—	0·0003	0·0102	0·0712
185		Voda iz studenca »Mlakarska voda« Beleč Vrh.	Šlernski dolomit; studenčnica	1904	0·3253	0·1455	0·1798	0·0008	0·0005	0·0950

1 litru											
Magnezije (Mg O)	Kloridov kot natrijev klorid računjenih	Žveplene kisline (S O_3)	Žveplovodika	Amonijaka (z Nessler-jevim reagensom)	Solitrove kisline (z difenilaminom)	Solitrne kisline (z jodcinkovim škrobom)	Za okisbo (oksidacijo) organskih snovi v 1 litru vode potrebnih mg kalijevega permanganata	Skupna trdota vode v nemških trdotnih stopinjah	Število bakterij v 1 cm^3	Opomba
0·0543	0·0965	—	—	slabotna reakcija	močna reakcija	slabotna reakcija	16·0	21·71	4000	V tej vodi je mnogo gnilobnih bakterij. Znatna usedlina je organskega izvira. Za pitje ni sposobna.
—	0·0322	sledovi	—	slabotna reakcija	močna reakcija	0·—	1·4	--	—	Voda je brezbarvna ter sploh čista. Je sposobna za pitje in drugo porabo.
0·0010	0·0043	—	—	0·—	0·—	0·—	0·85	0·47	—	Voda je brezbarvna in sploh čista, a je zelo mehka. Je prav dobra pitna voda ter tudi za drugo porabo popolnoma sposobna.
0·0003	0·0044	—	—	0·—	0·—	0·—	0·71	0·88	—	Prav tako.
0·0521	0·0321	0·1402	—	0·—	slabotna reakcija	0·—	0·92	25·50	—	Voda je brezbarvna ter sploh čista.
0·0820	0·0614	—	—	0·—	0·—	0·—	8·8	36·48	—	Vsebuje mnoštvo gnilobnih bakterij; je motna in zelo trda. Usedlina je organskega izvira. Za pitje ni sposobna.
—	0·0360	--	—	močna reakcija	močna reakcija	močna reakcija	8·0	—	—	Voda je kalna; nje duh in okus je nenavaden (tuj). Za pitje ni sposobna.
0·0547	sledovi	0·0547	—	0·—	sledovi	0·—	5·0	14·7	200	Voda je brezbarvna ter sploh čista. Neznatna usedlina je rudninskega izvira. Nje toplota znaša 8·5° C. Je prav dobra pitna voda ter tudi sposobna za vsako drugo porabo.
0·0624	0·0029	0·0624	—	0·—	0·—	0·—	1·56	18·24	24	Voda je brezbarvna ter sploh čista. Nje toplota znaša 9·5° C pri 7° C zračne toplote. Je prav dobra pitna voda ter tudi sposobna za vsako drugo porabo.

Štev.	Politični okraj	Ime vode	Geologična tvorba izvirkov oziroma podtalne vode	Leto preiskave	Gramov v: Skupnega ostanka sušenega pri 120° C	Zgubitka pri žarenju	Izžarjenega ostanka	Kremikove kisline (SiO_2)	Železnega okisa in glinine ($Fe_2O_3 + Al_2O_3$)	Apna (CaO)
186	Okrožje okrajnega glavarstva Litija.	Voda iz vodnjaka v gradu Boštanj.	Kapnica.	1903	0·1091	0·0447	0·0644	—	—	—
187		Studenčnica pri Radečah.	Glavni dolomit; studenčnica.	1905	0·2665	0·0865	0·1800	0·0007	0·0021	0·0763
188	Okrožje okrajnega glavarstva Rudolfovo	Voda iz vodnjaka I v Rudolfovem.	Kredni apnenci; studenčnica.	1900	0·7045	0·1770	0·5275	—	—	0·2017
189		Voda iz vodnjaka II v Rudolfovem.	»	1900	0·2555	0·0940	0·1615	—	—	0·0840
190		Voda iz vodnjaka III v Rudolfovem.	»	1900	0·2185	0·0960	0·1225	—	—	0·0837
191		Voda iz vodnjaka IV v Rudolfovem	»	1900	0·2645	0·1065	0·1590	—	—	0·0980
192		Voda iz vodnjaka grajščine »Freihof«.	Krški skladi; studenčnica.	1901	0·3200	0·2200	0·1000	—	—	—
193	Okrožje okrajnega glavarstva Črnomelj	Voda iz studenca »Obrh« pri Metliki.	Kredni apnenci; studenčnica.	1901	0·2227	0·0538	0·1689	—	—	0·1287
194		Voda iz studenca v Brezovici.	Dolomit; studenčnica.	1905	0·1409	0·0455	0·0954	0·0004	0·0022	0·0447

1 litru										
Magnezije (Mg O)	Kloridov kot natrijev klorid računjenih	Žveplene kisline (SO_3)	Žveplovodika (SH_2)	Amonijaka (z Nessler-jevim reagensom)	Solitrove kisline (z difenil-aminom)	Solitrne kisline (z jodcinkovim škrobom)	Za okisbo (oksidacijo) organskih snovi v 1 litru vode potrebnih mg kalijevega permanganata	Skupna trdota vode v nemških trdotnih stopinjah	Število bakterij v 1 cm³	Opomba
—	0·0029	sledovi	—	0·—	0·—	0·—	—	—	—	Vsebuje od živalskih mikrobov vodne bolhe (Daphnia pulex). Se za pitje ne more priporočati.
0·0448	0·0043	—	—	0·—	sledovi	0·—	4·57	13·9	200	Brezbarvna in čista usedlina je rudninska. Toplina + 13° C. Dobra pitna voda.
0·0297	0·1404	—	—	vidna reakcija	jako močna reakcija	jako močna reakcija	35·0	23·8	2000	Vsebuje mnogo gnilobnih bakterij in je kalna in nečista. Usedlina je organske nravi. Se za pitje ne more priporočati.
0·0056	0·0146	—	—	0·—	močna reakcija	vidna reakcija	0·8	9·4	—	Voda je brezbarvna in sploh čista. Usedlina je neznatna. Je za pitje sposobna in sploh porabna.
0·0153	0·0058	—	—	0·—	močna reakcija	vidna reakcija	0·95	10·5	—	Prav tako.
0·0237	0·0117	—	—	0·—	močna reakcija	vidna reakcija	1·0	12·3	—	Prav tako.
—	0·0058	—	—	0·—	vidna reakcija	0·—	0·6	—	—	Voda je brezbarvna in sploh čista. Je prav dobra pitna voda in tudi drugače porabna.
0·0051	0·0058	sledovi	—	0·—	0·—	sledovi	0·7	13·50	—	Voda je brezbarvna in sploh čista. Neznatna usedlina je rudninske nravi. Je prav dobra pitna voda in splošno porabna.
0·0202	0·0078	0·0010	—	0·—	0·—	0·—	2·8	7·3	150	Je neznatno kalna po rudninskih snoveh, ki se hitro vsedejo. Voda je brezbarvna in sploh čista. Nje toplina znaša 8° C pri 11° C zračne topline. Je prav dobra pitna voda.

Glede na medsebojnost kamenja geologičnih tvorb studenčnega okrožja, oziroma onih plastij, skozi katere se pretaka podtalnica s kakovostjo vode, pripomniti je sledeče:

1. Vode, ki izvirajo iz karbonske tvorbe[7]) (iz škrilcev, peščencev in kremenjakovih sprimkov), imajo malo raztopljenih snovij (skupni ostanek). Po naših opazovanjih znaša skupni ostanek 0·0211—0·0680 gramov v 1 litru. Ker ima omenjeno kamenje malo apna in magnezije — v glinovih škrilcih sem našel 0·10—0·20% apna (*Ca O*) in 0·22—0·31% magnezije (*Mg O*)[8]) — je tudi malo apna in magnezije v vodi in vsled tega je voda zelo mehka. Skupna trdota vode se giblje v tem slučaju med 0·27—2·16 nemških trdotnih stopinj. Iz omenjenih tvorb izvirajoče vode so čiste in brezbarvne ter imajo nepopačen duh in okus, zato pa so izredno mehke in dobre pitne vode ter sposobne tudi za vsako drugo uporabo.

Vode, ki izvirajo iz temnih in iz svetlih fusulinskih apnencev[9]) teh tvorb, so primeroma trje. Mi smo našli v tem oziru skupno trdoto vode 5·2—7·8 nemških trdotnih stopinj.

2. Studenčnice iz glinenih škrilavcev verfenskih plastij so mehke.

3. V vodah, ki izvirajo iz školjkastih apnencev[10]), je 0·1430—0·3965 gramov skupnega ostanka v 1 litru in 0·058 do 9·1052 gramov apna ter kažejo trdoto 6·4—15·17 nemških trdotnih stopinj. Vode iz teh tvorb so čiste po stanju, duhu in okusu, brezbarvne ter sposobne tudi za vsako drugo domačo in tehniško uporabo.

4. Studenčnice iz glavnega dolomita so imele 0·1661 do 0·2520 gramov skupnega ostanka in 0·0381—0·0870 gramov apna v 1 litru; magnezije je bilo v teh slučajih v primeri z apnom mnogo v vodi, trdota vode pa se je gibala med 6·4—12·58 nemških trdotnih stopinj. Glede njih fizikaličnih lastnostij in usposobljenostij za pitje in drugo uporabo velja o teh vodah isto, kar smo slišali o onih, ki izvirajo iz školjkastih

---

[7]) Karbon. — [8]) Dr. E. Kramer, das Laibacher Moor. Laibach. 1905. str. 11. — [9]) Fusulinen-Kalke. — [10]) Muschel-Kalke.

apnencev. Popolnoma enake razmere vladajo tudi pri vodah iz dolomitov drugih geoloških tvorb.

5. Studenčnice iz kraških skal (kaprotinskih, rudistnih in numulitskih apnencev) niso pretrde; njih trdota znaša približno 12 stopinj. Tam pa, kjer voda zastaja v apnenem groblju in diluviju, znaša trdota vode 20 in tudi več stopinj.

V razpoklinah in votlinah kraških skal svobodno krožeča voda ima v sebi često železo. V slični vodi pri Postojni sem dognal 0·1875 gramov železnega okisa v 1 litru vode.

6. Studenčnice, ki izvirajo iz eocenskih peščencev in laporjev, ki imajo malo apna, vsebujejo malo skupnega ostanka (0·0440 do 0·1055 gramov v 1 litru) in samo 0·0100—0·0452 gramov apna. Skupna trdota teh voda znaša 1·2—5·9 nemških trdotnih stopinj. Vode takih studencev so torej zelo mehke. Vode iz eocenskih peščencev in laporjev, ki so bogati na apnu in ki imajo za svoje podlago numulitske apnence in sprimke, pa so bogatejše na skupnem ostanku (0·1580—0·2005 gramov v 1 litru), kakor tudi na apnu (0·0702—0·0713 gramov). Skupna trdota teh voda je 8—9 nemških trdotnih stopinj. Omenjene vode so čiste, brezbarvne ter brez duha in priokusa, in so dobre pitne vode ter sposobne za vsako drugo uporabo.

7. Podtalnice z diluvijalnimi sprimki in s prodjem zasute gorenjske ravni in na ljubljanskem polju niso v enaki globini pod površjem. Vzrok temu je iskati v sprimkih, ki leže v raznih globinah proda (gramoza). Gladina podtalnice na ljubljanskem polju leži 16—18 *m* globoko. Večja ali manjša globina gladine zavisi seveda od visočine vodnega stanja. Omenjena podtalnica ima 0·1408 gramov skupnega ostanka, 0·0622 gramov apna, 0·0167 gramov magnezije in 8·5 nemških trdotnih stopinj skupne trdote. Voda je brezbarvna in čista po stanju, duhu in okusu ter ima stalno toplino. Gnilobnih bakterij ni v njej in je torej izvrstna pitna voda ter sposobna za vsako drugo domačo in tehniško uporabo. Na nekaterih mestih periferije omenjene ravnine se kaže, da je voda vsled konglomeratskih plastij zadržana v svojem toku, vsled česar gre več rudninskih snovij v njeno raztopino. Ker

leže vodnjaki omenjene podtalnice v nekaterih krajih često v bližini hlevov, gnojišč in stranišč, je voda često inficirana (okužena) z gnilobnimi tvarinami in vsled tega za pitje nesposobna.

V vodah iz ondotnih vodnjakov je bilo do 1·0354 gramov skupnega ostanka, 0·2546 gramov apna in 0·0652 gramov magnezije in njih skupna trdota je znašala do 34·59 nemških trdotnih stopinj.

Prodje in sprimki omenjene ravnine sestojijo večinoma iz apnenca in dolomitskega kamenja, kateremu so primešani v mali meri škrilci, peščenci in sprimki karbonske tvorbe, gredenskih in verfenskih plastij [11]), porfiri, porfirski grôh, kresilnik itd.

8. Podtalnica diluvijalne glinine (večinoma prhlenine karbonskih škrilcev in peščencev) imajo v sebi često večje množine ogljikovokislega železnega oksidula; slične vode se skalijo na zraku, ker se izloči železni hidroksid v kosmah iz njih. Njih okus je nekoliko sličen črnilu. Često pa enake vode tudi diše po žveplovodiku. V našem slučaju je bilo 0·0385 gramov železnega okisa v 1 litru vode.

9. Podtalnica ljubljanskega barja tako zvane »polžkarice« ima mnogo apna in magnezije. Nje skupna trdota je znašala v sledečih slučajih do 30·80 nemških trdotnih stopinj. Ker leži gladina omenjene podtalnice 1—1·5 *m* — večja ali manjša globina je odvisna od visočine vodnega stanja — pod površjem, zato so vodnjaki na Barju zelo plitvi, tako da dobivajo dotoke s površja in od raznih gnilobnih torišč, vsled česar so te vode za pitje malo sposobne.

10. Močvirnica (površnica iz močvirskih jarkov) je vsled črnoprstnih snovij, ki so v njej, rujavkaste barve. V njej ni amonijaka, pa tudi ne solitrove in solitrne kisline in je vsled tega sposobna za navadno uporabo.

Popravek: Na strani 102 čitaj 194 namesto 190.

Opomba: V razdelku »Geologična tvorba izvirkov itd.« pomeni » »prav tako«.

---

[11]) Grödener- und Werfener Schichten.

Collegium Carolinum Nobilium v Ljubljani.

Spisal **Viktor Steska.**

Na ljubljanski sinodi 31. avgusta 1706 je stavil župnik iz Šmartina pri Kranju Jur. Rosa (Rossa) predlog, naj se po ukazu tridentinskega cerkvenega zbora (sess. 23. de ref. cap. 18.) ustanovi tudi v Ljubljani semenišče za duhovski naraščaj. Ta predlog so zborovavci sprejeli.

Neutrudni stolni dekan Janez Anton Dolničar (Thalnitscher) se je z vnemo lotil dela in pripravljal gradivo, tako da so 9. maja 1708 že položili temeljni kamen v ta namen določeni zgradbi [1]). Stavba je polagoma rastla, dobila l. 1714. lepi portal, ki ga je postavil kipar Luka Mislej za 300 gld., in je bila l. 1717. že toliko dovršena, da so s semeniščem pričeli. To poslopje je še sedaj ohranjeno bogoslovsko semenišče.

Temu zavodu so dali ime Collegium Carolinum Nobilium tam Convictorum quam Alumnorum.

»Carolinum« se je imenoval zavod gotovo na čast knezoškofu Ferdinandu Karolu Kuenburgu (1701—1711), cesarju Karolu VI. ter patronu sv. Karolu Boromeju.

Zavod je imel namen vzgajati mladeniče za duhovski in svetni poklic proti plačilu ali pa tudi brezplačno na stroške v to namenjenih ustanov, zlasti Schellenburgovih, Thalnitscherjevih in Preschernovih.

Gojenci so se učili v jezuitskih šolah in imeli še posebej razne zasebne ure v prostih predmetih.

O vzgoji v tem zavodu in o pogojih sprejema je že pisal Anton Jellouschek [2]), o zgodovini poslopja pa dr. Janez Kulavic [3]), zato nameravam tu dodati le nekoliko črtic, ki sem jih posnel iz zapisnika, ki se hrani v škofijski pisarni. Naslov knjigi je:

---

[1]) Historia Cathedralis Ecclesiae Labacensis. Auctore Joanne Gregorio Thalnitscher I. U. D. str. 72 in 83.

[2]) Mittheilungen des hist. Vereins für Krain. 1854, 30 id.

[3]) »Das fürstbischöfliche Priesterseminar und die theologische Lehranstalt in Laibach« v knjigi: Zschokke: Theologische Studien. 1893.

SCrIbentVr sIngVLI aD aLbVM

Alumni et Convictores in Episcopali Seminario degentes, cuius directionem et curam primus suscepit ac gerit Reverendissimus Illustrissimus ac Clarissimus Dominus Dominus Joannes Jacobus Schilling S. S. Theologiae Doctor, Protonotarius Apostolicus, Civitatis Crainburgensis Parochus nec non Per Dioecesim Labacensem in Spiritualibus (sede vacante) Vicarius Generalis Capitularis etc. huius Inclyti Seminarii Episcopalis director dignissimus etc.

O. A. M. D. G.

L. D. S.

Na drugi strani se prične takoj zaznamek gojencev od 1. novembra 1717 dalje. To leto so bili gojenci samo uživavci Schellenburgove ustanove. Dva sta bila že mašnika, in sicer Jakob Riffel iz Ljubljane in Jakob Naum iz Kamnika. Ko pa je Naum umrl 5. jan. 1718., je prišel na njegovo mesto Nikolaj Dermota iz Loke. Drugi gojenci so bili učenci latinskih šol ozir. modroslovnih in bogoslovnih. Dijake so imenovali takole: Parvista, principista, grammatista, syntaxista, poëta, rhetor, logicus, physicus, metaphysicus, casista ali moralista I. et II. anni, canonista. Ti poslednji so včasih več let študirali; Frančišek Evzebij Lukančič iz Loke je bil n. pr. l. 1733/4. že peto leto slušatelj cerkvenega prava (ss. Canonum in 5. annum auditor).

En dijak je bil navadno strežnik drugim.

Prvo leto je bilo 13 gojencev.

Naslov »Collegium-Nobilium« je bil v toliko upravičen, ker so plemiči imeli prednost za sprejem pred drugimi; najrajši so namreč podeljevali ustanove plemičem. Taki plemiči so n. pr. bili: pl. Mosersberg, baron Abele, pl. Uzan, pl. Rossetti, pl. Perizhoff, baron Juritsch, baron Gall, pl. Khappus, baron Coraduzi, Stikher, baron Liechtenthurm, baron Abfaltrer, pl. Murgel, pl. Schmitthoffen, baron Bernegg, baron Mordax itd.

Več gojencev je med letom zapustilo zavod, zlasti taki, ki so prestopili k vojakom, na pr. pl. Rossetti, ki je odšel l. 1718., baron Zezker, ki je izstopil l. 1724.

Gojenci so bili večinoma Kranjci, nekoliko je bilo pa tudi tujcev, zlasti Tirolcev, ki so bili sprejeti na Schellenburgovo ustanovo, na pr. l. 1728: Kirchmayr, Amorth, Lutz in Jovio.

Leta 1718/9. je bil sprejet prvi gojenec Thalnitscherjeve ustanove; došli so tudi prvi trije konviktorji, ki niso uživali ustanovo.

Leta 1722/3. je bil prvi gojenec Cavalarjeve ustanove v zavodu.

Riffel je postal nadzornik kuhinje (praefectus culinae), Janez Tahavec pa correpetitor philosophiae.

Leta 1724/5. se imenuje Riffel ekonom in drugi mašnik v zavodu Frančišek Pogačnik prefekt.

Mašnik Jurij Tomec iz Spodnjega Tuhinja se imenuje l. 1718/9. konviktor, l. 1727/8. duhovnik pri stolnici in v zavodu spiritual, l. 1728/9. pa katehet v stolnici. Umrl je l. 1733. v sluhu svetosti, star okolo 51 let. V zavodu je preživel 14 let.

Leta 1734/5. je zadnjikrat zapisan »alumnus Cavalierianus«.

Leta 1738/9. je prvikrat naznanjen uživavec Preschernove ustanove Fr. Preschern iz Kranja, a drugo leto ni bil več v zavodu.

29. maja 1747. je odšel v rimski kolegij sv. Apolinarija Jos. baron Berneg, rojen v Dalmaciji, ki je že prejel nižje redove in je dovršil metafiziko. Bil je izvrsten dijak.

Leta 1747. je nastopil kot ravnatelj za ostarelim Schillingom dr. Karol Peer, apostolski protonotar, stolni kanonik, stolni župnik in generalni vikar škofa Ernesta Amadeja grofa Attemsa.

Dva uživavca Preschernove ustanove sta bila sprejeta 30. aprila 1752., tretji pa 8. nov. Leta 1759. so se pridružili štirje uživavci Schillingove ustanove.

Leta 1773/4. je bil ravnatelj Leonard Scasa (Skaza), l. 1777/8 pa Janez Kraskoviz, bakalavrej, apost. protonotar, stolni kanonik, župnik v Kranju in generalni vikar.

Leta 1780/81. je nastopil kot ravnatelj Josip Mikollitsch, bakalavrej bogoslovja, protonotar, naslovni kanonik, župnik v Kranju in generalni vikar.

Schellenburgovi gojenci so bili 1. maja 1781 izpuščeni iz zavoda in so si morali hrano in stanovanje drugje preskrbeti. Zapisnik pravi: »atque per urbem dispersi sibi victum quaerere coacti sunt«.

Leta 1782. so bili tudi Thalbergovi stipendisti izpuščeni; ustanova pa se je posameznikom na roko izplačevala.

Leta 1783. je bil Janez Krstnik Debevec (Debeutz), znani pisatelj, ekonom v zavodu.

Leta 1785., in sicer 31. avgusta, pa je zavod ponehal vsled vladnega odloka. Ustanove so se pozneje dijakom v denarju izplačevale.

Janez Debevec je kot oskrbnik 24. novembra 1785 oddal komisarju pl. Klassenan-u in tajniku Semenu vpričo generalnega vikarja Jos. Mikoliča in stolnega dekana grofa Inzaghija ostanek gotovine 715 gld. 38 kr. in vse pohištvo. O izročenih predmetih se je napravil zapisnik. Pohištvo so prodajali 23. januvarja 1786 in še nekaj dnij pozneje na javni dražbi.

Glavnice ustanov so bile naložene:

Schiffersteinova ustanova v znesku 36.000 gld. (1440 gld. obresti) pri idrijskemu rudniku;

Preschernova ustanova na domestikalni zadolžnici št. 2645 6000 gld., desetina v Radovljici 10.000 gld., skupaj torej 16.000 gld. z obrestmi 1640 gld. na leto;

Thalbergova ustanova: državna zadolžnica (erarialna) št. 2234 z glavnico 1000 gld., domestikalna št. 2646 z glavnico 16.500 gld.; pri stulnem kapitlu naloženih 2000 gld.; charta biancha pri samostanu v Kostanjevici 770 gld., torej glavnica 20.270 gld. z obrestmi 810·48 gld. na leto.

Naposled naj tu sledé še pravila dnevnega reda, po katerem so se morali ravnati gojenci.

1. Ob petih vstanejo in molijo jutranjo molitev. 2. Uk, skupaj v šolo in iz šole. 3. Po šoli uk do 11. ure. Ob enajstih kosilo, med kosilom berilo; pol ure prosto, šola. 4. Po šoli pol ure prosto; uk do $^1/_4$ 7, do pol sedmih prosto, potem večerja; prosto do osmih. 5. večerna molitev ob osmih; k

počitku. 6. Ob nedeljah vstanejo ob $^1/_2$ 7. Odidejo k jezuitom v šolo ali v cerkev k pridigi, in sicer manjši učenci v šolo, večji v cerkev. Doma je dopoldne eno uro, popoldne pred večernicami in po večernicah zopet po eno uro uka. 7. O prostih dneh po zimi smejo spati do sedmih. Učiti se morajo najmanj eno uro dopoldne in popoldne. V cerkev vse skupaj vodi prefekt, ki tudi cerkev sam določa. V istem redu hodijo na izprehod venkaj iz mesta. 8. Brez dovoljenja prefektovega ne sme nihče iz hiše. Če gre kdo obiskat starše, mu mora prefekt določiti spremljevavca. 9. Gojenci naj bodo pobožni, pazljivi, pridni, snažni, hvaležni, pokorni in spoštljivi. Nepokorneži se kaznujejo. 10. Vsak naj strogo pazi na red, orožja naj ne nosi, če ga ima, naj ga prefektu izroči v shranitev; jedil naj si ne oskrbuje; vsi naj med seboj mirno in v ljubezni žive in naj se trudijo skrbeti za čast božjo, za zveličanje svoje duše, za hišni red, spoštovanje prednikov in napredek v znanju.

Gašpar Švab.

Spisal **Iv. Vrhovnik.**

Med duhovniki, ki so sredi minulega stoletja mirno in blagovito delovali v svojem poklicu in z besedo in s peresom pospeševali korist našega naroda, se nahaja ime Gašparja Švaba, ki je umrl dne 6. prosinca 1866 kakor župnik v Dobu.

Bil je rodom Bohinjec. Rodil se je dne 2. prosinca 1797 na Bistrici štev. 18. Sedaj gospodari tamkaj drug rod: Stendlerji, ki so se preselili iz Nemškega Ruta na Tolminskem. Oče mu je bil kmetovalec Janez Švab, poročen z Nežo Prežljevo [1]). V krstni knjigi je vpisano njegovo ime: Schuab, sam se je pisal za Şhvaba, Švaba, a po pisarnah duhovskih in svetnih so ga poznali vseskozi le za Schwaba. Gašpar Švab je študiral v Ljubljani. Po izvrstno dovršenih naukih — v bogoslovju si je

[1]) Poročilo bistriškega župnika Ivana Pibra.

priboril 29krat eminenco — je sprejel mašništvo iz rok tedanjega ljubljanskega škofa Avguština Gruberja dne 23. kimavca 1820. Prva kapelanska služba mu je bila v Preserju, odkoder je prišel dne 12. vinotoka 1822 na Brezavec. Z dekretom od 27. velikega srpana 1825 je postal kapelan v Stari Loki. Ko je bil začasni Lichtenthurnov kuratni beneficijat v Idriji Jožef Globočnik sprejel suplenturo II. humanitatnega razreda na ljubljanski gimnaziji, došel je dne 20. grudna 1826 od škofijstva Švabu ukaz, da naj gre po božičnih praznikih na njegovo mesto. V Idriji je deloval eno leto. Na to je šel za upravitelja župnega vikarijata v Hotedražico, odkoder je štiri mesece hkrati upravljal bližnji Godovič. Dne 24. rožnika 1828 mu je naklonil škof Anton Alojzij Wolf župni vikarijat v Hotedražici, potem ko je bil dne 6., 7. in 8. velikega travna istega leta napravil župni izpit. Na Hotedražico je bil Švab vmeščen dne 1. malega srpana istega leta. Šest let pozneje je ljubljanski stolni kapitul izvolil Gašparja Švaba za župnika v Dobu. Ko je škof predlagal kapitulu prosilce — bilo jih je sedem — priporočil je Švaba, ki je bil po službenih letih četrti med njimi, takole: »Wenn aber Hochwürdig selbes die vorzüglichsten Fähigkeiten und die sorgfältigste Verwendung derselben mehr zu berücksichtigen geneigt sein sollte, so dürfte Caspar Schwab derjenige sein, der dem hochwürdigen Domcapitel am meisten empfohlen zu werden verdient, da er bekanntermassen neben der fleissigen Ausübung der Seelsorge sich ununterbrochen mit Lecture beschäftigt, schon einige krainische guten Bücher zu Tage gefördert, und auch schon eine Concursprüfung für das Lehramt der Pastoraltheologie gut bestanden hat.«

V Dobu je župnikoval 32 let. Prebil je tu viharno leto 1848., ko je vsahnil izdaten vir župniških dohodkov: tlaka in desetina. Nekoč na sv. večer je neki zlikovec izstrelil Švabu samokres prav pod noge. Dasi orožje ni bilo ostro nabasano, se je vender župnik tako prestrašil, da je odsihdob ven in ven bolehal. Poslednja leta je hudo trpel. Bolehajočega je dne 27. malega srpana 1859 obiskal njegov sošolec, goriški višji škof Andrej

Golmajer, ki je Švaba gmotno podpiral. Siromak je oslepel in leva stran mu je bila mrtvoudna; zato je dne 26. listopada 1863 poprosil škofijstvo, da bi mu dalo obljubljenega administratorja in spiritualibus. To se je zgodilo z novim letom 1864. Svoje mučno življenje je sklenil Švab na svojega godu dan l. 1866., star 69 let. Dne 8. prosinca ga je pokopal tedanji stolni prošt Anton Kos, ki je imel tudi pogrebni govor.

Gašpar Švab je bil vrl, zgleden duhovnik. Visoko ga je čislal knezoškof Wolf. Leta 1847. je prosil Švab za izpraznjen stolni kanonikat in za dekanijsko župo v Ribnici. V terni, ki je šla dne 28. kimavca istega leta iz škofije za ribniško župo na vlado, je stal na prvem mestu Švab. Wolf ga je sijajno priporočil: »Caspar Schwab, Pfarrer in Aich, 50 Jahre alt und seit dem Jahre 1821 ununterbrochen in seelsorglicher Dienstleistung, in welcher er durch 25 Jahre und 11 Monate seiner Pflicht als Hilfspriester und seit dem Jahre 1828 als selbstständiger Pfarrvikar und Pfarrer vollkommen entsprach, in sittlicher Beziehung immer ein exemplarischer Priester war, auch in wissenschaftlicher Beziehung lobenswerth ist und sich für die Decanatspfarre Reifnitz ganz eignet ... Seine seelsorglichen Obliegenheiten hat er allenthalben ordentlich erfüllt. Als Cooperator in Altenlak ertheilte er drei Candidatinen des Ursuliner-Convents in Lak den Unterricht aus der Methodik und als Beneficiat in Idria ertheilte er Privatunterricht in der 2. und 4. Grammatical-Classe des Gymnasiums. Als Pfarrer in Aich ist er wegen seiner Thätigkeit bei der Conscriptions-Revision und den Impfungsgeschäften, sowie wegen Förderung der Feuerassecuranz und auch wegen seines Benehmens zur Zeit der Robatrenitenz der dortigen Bauern belobt worden. Ausser seinen Amtsgeschäften widmet er sich sehr fleissig der Lectür und der Verfassung von Erbauungsschriften für das Landvolk in krainischer Sprache und ist ein sehr empfehlungswerter Seelsorger.« — Vlada je prezrla Švaba in dala Ribnico Holzapfelnu (Škofijski arhiv).

Iz osmrtnice, ki jo je Gašparju Švabu spisal krašenjski župnik Jurij Varl v »Zgodnji Danici«, posnemam, da je bil

Švab izvrsten dijak, zvest prijatelj, mož prebrisane glave, človekoljuben, prijazen in postrežljiv gospod in zgled prave potrpežljivosti; bil je dobrotljiv in je vselej rad od svojega vzel in bližnjemu podelil; hkratu je bil lepega, olikanega vedenja (Zg. Danica. 1866, 21).

Švab se je tudi bavil z nabiranjem zanimivih ostalin. Leta 1848. je poklonil zgodovinskemu pokrajinskemu društvu neki solnograški novec od leta 1520. in dve svetinji (Mitt. d. h. V. f. Kr. 1848, 47).

Švab je bil marljiv nabožni pisatelj. Spisal je:

1. Katolſhki nauk od Sakramentov ſvete pokore in preſvetiga réſhniga teléſa, sloshil Gashper Şhvab, kaplan. V' Ljubljani 1826. 8⁰. 154 (Ga prodaja Korn bukvoprod.) (Šafařik, Gesch d. südsl. Lit. I. 120).

2. Goſp. Kriſhtofa Schmida, Korarja Avguſtanſkiga, Sgodbe ſvétiga piſma sa mlade ljudi, okrajſhane is Nemſhkiga preſtavljene (od Gasparja Shvaba). V' Ljubljani natiſnil Josh. Blasnik 1830. 8⁰. 190 (Šafařik, ib. 190). — II. natisk 1846, 8⁰. 200. — Ko je bil Švab za kateheta na idrijski normalki, spoznal je, kako potrebna bi bila slovenski deci knjiga, ki bi obsegala ob kratkem poglavitne biblijske zgodbe. Obširnejše delo te stroke so dobili Slovenci že leta 1815., 1816. in 1817. izpod peresa Mateja Ravnikarja, ki je vzorno poslovenil velike svetopisemske zgodbe Krištofa Šmida, manjših se je lotil Švab in jih izdal v založbi A. H. Hohna. Oceno te knjige, zelo laskavo za prelagatelja, je o njeni drugi izdaji napisal Leopold Kordesch v »Illirisches Blatt« 1846 str. 159. O jeziku sodi: »Die Sprache ist kräftig, biegsam, reichhaltig, dabei populär und dem gemeinsten Manne verständlich.« A Metelko je pohvalil že prvo izdajo »Sgodb«, češ »de so v dobri slovenščini natisnjene.«

3. Nauk katoljſhke zerkve od opravizhenja greſhnika. Sloshil Gaſhper Şhvab, fajmaſhter v' Kotedershizi. V natiſ téh bukev ſo miloſtlivi Firſht Goſpod Goſpod Anton Alojs, Ljublanſki ſhkof 23tiga Listognoja 1830 dovoljili. V'

Ljublani 1832. Natiſnil Joshef Sassenberg. Na prodaj per Adamu Henriku Hónu, bukvovésu ino kupzhevávzu s' popirjam. 8°. 254.

4. Pogled v' vezhnoſt, ali Premiſhljevanje ſhtirih poſlednjih rezhi zhlovekovih. Is nemſhkiga preſtavil Gaſhper Şhvab, fajmaſhter v' Hotédrashzi. (Vinjeta: odprta knjiga na križu.) V' natiſ tih bukev ſo miloſtlivi Firſht Goſpod Goſpod Anton Alojs, Ljubljanſki ſhkof 26. velkiga travna 1832 dovoljili. V' Ljublani, natiſnil Joshef Blasnik, 1833. Na prodaj per Janesu Klemensu, bukvovesu. 8°. 570 + 2.

5. Pridige sa vſe Nedelje in Prasnike zéliga léta, ktére je pridigoval Gaſhper Şhvab, fajmoſhter v' Dóbu. Pervi del. V' Ljubljani, natiſnil Joshef Blasnik, 1835 Na pródaj per Janesu Klemensu, bukvovésu. 8°. 450 + 6 (Škofovo dovoljenje je bilo dano dne 20. velikega travna 1835). — Drugi del. 8°. 469 + 7. Prva knjiga obsega govore izza prve adventne nedelje do binkoštnega ponedeljka; a v drugi knjigi so propovedi izza prve nedelje po Duhovem; poslednji govor proslavlja obletnico posvečenja vseh cerkev.

6. Preſveto reſhnje telo najſvetejſhi sakrament, in edina Boga vredna ino njemu najbolj dopadljiva daritva nove savése. 1846. To delo napolnjujoče 728 na pol popisanih polovičnih pol je ostalo v rokopisu, ki je šel v izgubo. Švab je ta spis poslal dne 27. vinotoka 1846 škofijstvu v pregled in potrjenje. Rokopis je obležal v škofiji. Pisatelj ga je nato reklamiral dne 27. rožnika 1848. »Zufolge Ordinariats-Intimation vom 11. Juli 1848 Nro. 980 habe ich dieses Manuscript rückerhalten. — Pressfreiheit!« vzkliknil je Švab. (Dobovski župni arhiv.)

Švab je pisal lepo, dosti pravilno slovenščino ogibavši se prevelikega purizma. Poglavitna doba njegovega pisateljevanja spada med leta 1826. in 1835., ko se je širilo po Kranjskem zanimanje za metelčico. Švab ni krenil v njen tabor, nego se je zvesto držal stare bohoričice.

Njegovo slovstveno delovanje so opisali: Čop oziroma Šafařik, Metelko in Marn.

V »Paul Jos. Šafařik's Geschichte der südslawischen Literatur« I. stoji na strani 42. kratek životopis Švabov. Pod zaglavjem 4. Glaubenslehre sta na strani 120. navedeni Švabovi knjigi tu omenjeni pod št. 1. in 3., a v razpredelku 6. Erbauungsschriften b. Biblische Geschichte stoji na strani 129. naslov knjige št. 2.

Metelko v svoji rokopisni »Pismenici«, hranjeni v arhivu »Slovenske Matice«, omenja rojstne letnice in dneva in poslednjega službovališča Švabovega, a nato treh njegovih knjig št. 1., 2. in 3. O poslednjem delu meni: »Prav lepi nauki v hvale vredni slovenščini«.

Marn se je bavil s Švabom v »Jezičniku« 1885, 47. Za kratkim životopisom je nanizal naslove njegovih spisov št. 1., 2., 3. in 5. Iz prve Švabove knjige je povzet v »Jezičnik« kos predgovora na vzgled. »Pogled v vezhnoſt« je prezrl Marn; a zato omenja to knjigo dr. Glaser v »Zgodovini sl. slovstva« II. 271., ki navaja po Šafařiku tudi št. 2. prvo izdajo (ib. 275).

V Antona Janežiča »Kratkem pregledu slov. slovstva« stoji na strani 142. Švabovo ime v vrsti marljivih obdelovalcev slovenskega cerkvenega slovstva.

Slovenski knjižni trg pred sto leti.

Objavil **Iv. Vrhovnik.**

Oj, kako je bil boren slovenski knjižni trg pred sto leti! Obsegal je do malega edino le nabožne in šolske knjige in še teh je bilo pičlo število. O tem nam svedoči zaznamek knjižnih del, ki ga je pridejal knjigi: »Molitu Gręſhnika«, izdani leta 1804. založnik Joanez Recer. Pripomniti treba, da Recer ni navel le knjig, ki so izšle v njegovi zalogi — celo nekaj svojih je izpustil — nego tudi, in sicer večinoma, izdaje drugih založnikov. V nastopnih vrsticah ponatisnem njegov knjižni oglas doslovno, a dodenem svoje opazke v oklepih. Natisnjen je Recerjev oglas na poslednjih štirih straneh gori imenovane

knjige in se pričenja z besedami: Beim Verleger dieses ist auch zu haben: — nato je naštetih ednajst nemških knjig; med njimi sta dva slovenska katekizma: Katechismus, krainerisch und deutsch 8 kr. — in: Katechismus, der Grosse, mit Fragen und Antworten zu dem öffentlichen, und privat Unterricht der Jugend in den k. Staaten. Krainerisch und Deutsch. 8. 36 kr. Potem so navedene tri slovenske nabožne knjige:

Lifti inu Evangelii, na ufe Nedele, inu Prasnike zeliga lejta. 8. v' Lublani. 1803. 1 fl. 12 kr. [To je 4. izdaja Japlove evangeljske knjige; 1. je izšla leta 1787., 2. leta 1792. — obe pri J. F. Egerju (Simonič, Slov. bibl.[1]) 276; 3. izdaja, dosedaj menda neznana, je zagledala beli dan leta 1800. (prav dobro ohranjen izvod njen je v podpisanega knjižnici) — naslov ji je: Listi inu Evangelji, na vsse nedele, inu prasnike zeliga lejta, s' perpushenjam gnadliviga, visoku vredniga firshta, inu gospoda, gospoda Mihaela, eden dvajsetiga shkofa, perviga vishi shkofa Lublanskiga, na svetlobo dani po novim testamenti od zh. v. gospoda Jurja Japelna, korarja v' Zelovzi, i. t. d. prestavlenim. V' Lublani, per vidovi Teres. Eger. 1800. 8⁰. 8 + 402 str. — Krog leta 1800. so izšli »Listi inu Evangelia« tudi v Mariboru (Simonič, ib.). — 4. izdajo Japlove perikopne knjige, ki jo je ponujal Recer na prodaj, je oskrbel A. Gassler. Petič je izdal »Liste in Evangelje« v omenjeni redakciji Recer leta 1805. (izvod v podpisanega knjižnici). Naslov je isti kakor šesti — tudi Recerjevi — izdaji leta 1806.; navaja ga Simonič l. c.]

Sveti Poftnu(!) Evangelii 8. v' Lublani 1804. 21 kr. [Postni evangeliji so bili natisnjeni v Ljubljani: l. 1768 (Simonič, Sl. B. 101), 1771. (1. Pohlinova izdaja), 1773. (2. in 3. P. izdaja; z letnico 1773. so bili »Sveti Postni Evangeliumi« dvakrat natisnjeni), 1783. (dosedaj menda neznana 4. P. izdaja; izvod te knjižice se nahaja v podpisanega zbirki; naslov: Sveti Postni Evangeljumi, katiri Şe v' Katolshki Zirqvi skus shtirdefęt dny

---

[1]) Píšočemu ta sestavek sta mi rabila drja Fr. Simoniča »Slovenske bibliografije« prva dva snopiča, segajoča do 416 str.

S. Poſta beró, is Latinskiga na Kranjsku preſtavleni, ſe snajo k' vęzhimu troshtu virnih Kriſtianov v' poſtu per sgudnih Maſhah brati; koker ſo na velike proſhne brumnih duſh ſtiſkani, inu sdej k' tretjimu (!) malu, med ludy dani. (Vinjeta.) Cum permissu superiorum. V' Lublani, Drukanu per Ignaziu Klainmajerju. 1783. 8° nepag. Narobni strani naslova je: Imprimatur Titl. Alexander von Schell. Laybach den 13ten Juny 1783. Četrta (false: tretja) izdaja je doživela ponatisk leta 1789., ponatisnile so se celo besede, stoječe v naslovu: »sdej k tretjimu malu med ludy dani« (Simonič, Sl. b. 102), dasi je bila to peta izdaja Pohlinovih postnih perikop. Istega 1789. je izdal menda Japel pri Recerju knjižico: Sveti Poſtni Evangelji sa vſak dan v' poſtu (ib. 102), ki je po drugi naloshbi ſv. piſma« izšla vnovič leta 1804. in jo je ponujal Recer konec »Molitve grešnika« na prodaj. Postne evangelije so ponatiskovali pozneje večkrat, n. pr. leta 1806. Ta izdaja je naslovljena: Şveti Postni Evangęlii rasdęjleni na uſe dny v' poſtu, kakor ſe v' Rimſkih maſhnih bukvah najdejo: Tudi kasanje, kje ſe najde Branje pred Evangęliam. (Vinjeta.) Po drugi nalóshbi ſvętiga piſma noviga teſtamenta vun dani. V' Lublani, Natiſnenu inu na pródaj per Joann. Ręzerju. 1806. 8° 112 str. Isti naslov ima Recerjeva izdaja postnih perikop leta 1810.]

Pot Svetiga Kriſha, Pervu v' Laſhkim Jesiku, od ſvelizhaniga Patra Leonarda. 8. v' Lublani 1804. 14 kr. [Ista knjižica, v nemškem jeziku natisnjena v Ljubljani leta 1772. v 5. natisku pri Recerju, je bila za dva krajcarja cenejša. Kdo ve, koliko natiskov je doživela slovenska »Pot sv. križa«. V podpisanega knjižnici je med drugimi izvod tega delca iz 18. stoletja, ozaljšan z lepimi v jeklo rezanimi rokokoškimi podobami, žal, da ni umetnik na nobeni zabeležen. Naslov knjižici se glasi: Pot Svetiga Krisha Pervu v' Laſhkim Jesiko od Svelizhanga Pater Leonaro A Portu Mauritio Is oiſtrejſhiga Ordna Svetiga Franciska Resloshen Potler Nemſhku, sdei pak Kransku k' zhaſti Chriſtuſoviga Terplenja Od eniga drugiga Paterja taiſtiga Ordna na ſvetlobo dan (Vinjeta: vaza.) S. Perpuſhenjam

Vikſhih. V' Lublani, Per Joan Fridr. Egerju. Da bi bila svetokrižna knjižica porabnejša, dodajali so ji oo. frančiškani še molitve za sv. mašo ob posebnem naslovnem listu, ki slove: Andohti Pouna Visha S. Masho Shlishati od Isvelizhaniga Roga (!) Bogezhiga (!) P. Leonarda imenuvaniga á Portu Mauritio is ojſtreiſhiga ordna S. Francishka V' Lashkimu Jesiku ſpiſsanu, potler od eniga is taiſtiga Ordna na nemshku ſedej pak na krajnsku prebernera (!) (Vinjeta) S' Perpuſhenjam Vikſhih. 8°. 63 str. Pot Sv. Krisha in Andohti Pouna Visha imata skupno paginacijo. Z istim, toda pravopisno zboljšanim naslovom sta izšli obojni ti knjižici »V' Lublani per Andreju Gaſslerja (!) Natiskauzu. 1802.« Posameznim postajam so dodane neumeteljne ilustracije z nemškimi podpisi. Govoré o križevih potih pripomnim, da so se v 18. stoletju širili med Slovenci tudi pisani navodi, kako naj se opravlja ta pobožnost. Iz očetove ostaline je prišel v podpisanega knjižno zbirko rokopisni zvezek v 8° obsegajoči 22 listov — poslednje tri strani so nepopisane — z naslovom na prvi strani: Ta premágan Hudizh, ali ta treka Visha ſuet krishou Pot pellati; ukup ſpiſsan od zhaſtý urednìga Goſpud Paterja Aloyſiusa Wartha is Ordna ſuetiga Bernarda u' Lejtu 1781. Kakšno slovenščino je pisal o. Alojzij Wartho, razvidimo iz tegale odlomka »spremiſhluvajna« 10. postaje: Ti Greſhniki pak imajo u' Peklú uſse edine Martre perzhakat, kir ſuojemu Meſsú uſse Luſhte perpuſté. Poſebnu taiſte ponozhne Sóve, ti ponozhni Ulazhúgarji, tiſte salublene Tize, katire drusiga nezh na mislejo, koker u' Luſhteh, inu Nazhiſtoſti, koker te Suine valat se. Posebnu taiſti, katiri u' Nasmasnoſti shivé, katiri drusga na mislejo, koker ſuoje Gérlu nalivat, suoj Trébeh sa Bogá moliti, inu zhaſtíti, katiri po Oshtariah ſkerbnu Shtazione obiskujejo, katiri per Pokáleh suoje suetu Spremiſhluvajne delajo, katiri se u' to vinsko Andoht toku samislejo, da se njem od velike Andohte po Glavi meiſha, katiri ſo toku ſueti, de nameſti debi oní okuli Óltarja hodíli, de ti Oltarji, inu Suetniki se okuli njeh verté, katiri drusiga na shelé, koker Nuzh, inu Dan pod Pipo leshat, pod Pipo

shiveti, pod Pipo umreti, inu u' enimu pouhnimu Sodu pokopáni biti. O koku blu dobru, kebi ti Wirtji tudi en malu Shouza med Vinu smeiſhal, be guiſhnu na blu tulkajn Pianzou, be se na ſturilu tulkajn klaffájna, tulkajn oprauliveh Beſsedý, tulkajn Poſhreſhnoſte, tulkajn kletuze, bi na iméli ti Wirtji tulkajn ptujeh Grehou! — Za »Anleitung zur bürgerlichen Baukunst für die deutschen Schulen« so nanizane v Recerjevem oznanilniku še nastopne slovenske knjige:]

Nov poprauleni Plateltaf, ali bukve zherk. inu beſedi etc. 8. 4 kr. [To je abecednik, ki je izšel leta 1803 »per Jan. Fridriku Egerju«; popolni naslov njegov stoji v Glaserja Zg. sl. sl. II. 216.]

Bokuze(!) sa Rajtengo etc. 5 kr. [O. Marko Pohlin je izdal leta 1781.: Bukuvze sa rajtenge — najbrže je tu navedena računska začetnica nova izdaja Pohlinove knjižice.]

Velki Katekisem s' praſhanjami etc. v' Lublani 1804. 18 kr. [To je pač Japlov katekizem, ki je prvikrat prišel na svetlo leta 1779. Izdaje od leta 1804. ne poznata ni Šafařik ni Simonič.]

Kershanskiga navuka. Islagaine po Zesarskih Deſhelah naprej piſsanim Katehismuſsi v' latinſkimu vun danu od J. Jacomina. 2 Thl. 8. Lublani 1801. 1 fl. 10 kr. [To knjigo »prestaulenu V' slovenski Jesik od Andrea Reya, Faimastra u Sibki na spodnim Stayerskim« je »natiſnil inu saloshil Andreas Gaſsler.«]

Premishluvanja na vsaki dan tega Tedna, od teh nar Poglavitniſhih Navukov naſhiga Mojſtra Jes. Kriſtuſa. 8. v' Lublani. 9 kr. [Izdaje te knjižice: 1753, 1758, 1776, in 1796 gl. Glaser I. 203. Recer oznanja tu izdajo »Premishluvanj« od leta 1803. Naslov te knjižice, obsegajoče 47 str male 8°, je pravilno objavljen; izpuščene so le besede: Is Nemſhkiga na Krajnski Jesik prestavlena. (Vinjeta.) V' Lublani, Per Adam Heinrich Hohn, 1803.]

Sveta Maſha inu kriſtiansku Premiſhluvanje is ſvetiga piſma sa vſak dan Meſza, tudi druge lepe Molitve 12. v' Lub-

lani 1804. 18 kr. [To je osma izdaja znanega molitvenika, ki ga je po abbeja Mézanguya knjigi spisal Juri Gollmayr. Prvikrat je bila natisnjena ta knjiga leta 1783. Leta 1804. je izšla »per J. Rezerju.«]

Sbrane Molitve is nemfhkiga na krajnfku preloshene, od J. Japelna. 12. v' Lubljani 16 kr. [Natisnil jih je Eger l. 1786. Istega leta kakor »Molitu Grȩfhnika« je izdal Recer ponatisk Japlove obredne knjižice, ki je izšla leta 1784. in 1788. »Skus Ign. de Kleinmayerja, Stifkavza« pod naslovom: Zerkvene Pesmi Litanie inu Molitve per boshji slushbi is Nȩmfhkiga na Slovȩnfko preftávlene. V' Lublani, Per Joannesu Rȩzerju Natifkavzu 1804.]

Molitu eniga virnu andohtliviga kriftiana. v' Lublani 1802. 10 kr. [Pisatelj tega molitvenika je Jožef vitez Jacomini. V drja Fr. Simoniča Slov. bibliogr. stoji na str. 175, da je bila ta knjižica natisnjena v Celju leta 1820 V Recerjevem knjižnem oglasniku naznanjena »Molitu« je torej starejša, morda prva izdaja Jacominijevega delca.]

Vezhna Pratika od Gofpóda Iftra etc. 8. v' Lublani 1801. 12 kr. [Šafařiku in Simoniču je znana Večna Pratika žalskega beneficijata Antona Breznika natisnjena ok. 1787, potem 1789, 1791, 1803 gl. Simonič Sl. bibl. 49 in 416, a gospoda Istra Večna Pratika je našim bibliografom neznana.]

Svefti Tovarfh eniga fledniga Kriftiana, katiri fkusi ta Katehismus, ali potrebni kershanski Navuk njemu kafhe to pravo pot pruti Nebefsam, inu fkufie (!) Tobive (!) Bukve, ali hiftorio od Tobia 8. v' Lublani 20 kr. [To je okrnjen naslov znane Paglovčeve knjige gl. Izv. XIV str. 77 in 199.]

Kuharfhe (!) Bukve. 8. v' Lublani 30 kr. [Vodnikove Kuharske bukve so izšle »Skusi saklado Andrea Gassler« leta 1799.]

Tu malu Besedifhe treh Jesikov. Kleines Wörterbuch in dreyen Sprachen. Quod eft parvum Dictionarium trilingue. 8 Laibach 2 fl. [Pohlinov trijezični slovar je prišel v deželo leta 1782. pri Joan. Frid. Egerju.]

Naposled oglaša Recer še devet del: tri nemška in šest latinskih bogoslužnih in šolskih. Izmed nemških omênim: Kern B. Aufruf an die Bewohner Krains zur allgemeinen Annahme der Kuhpocken-Impfung. Mit einer nach der Natur illum. Kupfertafel 8. Laibach 40 kr. Morda je to isti Kern, ki je leta 1799. izdal v slovenskem jeziku: Nauk od kose stavlenja.

Joanez Recer je bil poleg Andreja Gasslerja, Ignacija pl. Kleinmayerja in vdove Terezije Egerice pred sto leti marljiv »stiskavec« in založnik slovenskih knjig. Istega 1804. leta je razen že dveh omenjenih del natisnil II. del »Sv. Pisma noviga Testamenta« in izdal »Krajnsko Pratiko sa Lejto 1805. (Vinjeta: trije kmetje, srednji s cepcem, zgoraj solnce in mesec.) Lublana per Joannu Rezer.« Pri Recerju so izšle leta 1806. Vodnikove »Pefme sa pokufhino.«

Nelson v Ljubljani.

Spisal **Viktor Steska.**

Letos so obhajali Angleži stoletnico zmage pri Trafalgarju in hkrati stoletnico Nelsonove smrti. Ker je pa Nelson bil tudi v Ljubljani, naj se ga spomnimo s kratkimi vrsticami.

Horacij Nelson je bil rojen 29. septembra 1758. v Burnham-Torpe v norfolški grofiji. Njegov oče je bil pastor. Kot dvanajstletni deček je prišel na vojno ladijo, ki ji je bil zapovednik njegov stric. Leta 1771. se odpelje na kupčijski ladji v Zahodnjo Indijo, leta 1772. se udeleži ekspedicije na severni tečaj, l. 1776. se odpelje v Vzhodno Indijo, l. 1777. postane mornarski častnik, l. 1779. kapitan in se udeleži ameriške vojske. Tu je zbolel in se je moral povrniti domov l. 1780. Leta 1782. se je zopet odpeljal v Severno Ameriko. Po Versailles-skem miru je obiskal Francosko. Leta 1784. je postal načelnik ladije Boreas, ki je imela 28 topov in se je tedaj mudila v Vzhodni Indiji. Tu se je oženil l. 1787. in se potem povrnil na Angleško. Leta 1793. je postal zapovednik Agamemnonu, ki je bil v

Sredozemskem morju. Isto leto v avgustu so ga poslali k angleškemu poslancu v Neapolu Sir William Hamiltonu. Pri tej priliki se je seznanil s Hamiltonovo soprogo. Še isto leto je odšel z admiralom Hoodom na Korziko, da bi si jo prisvojil za Anglijo. Pri obleganju Calvija je izgubil eno oko. Pod vodstvom lorda Hothamom je ujel dve francoski ladiji, pri St. Vincentu pa je zajel (15. februvarja 1797.) tri španske ladije in dobil v svojo oblast španskega admirala. Za to junaško dejanje je bil imenovan za kontreadmirala. V luki Santa Cruz je zaplenil Špancem bogato obloženo ladijo »srebrnega brodovja«, a pri tem izgubil desno roko. Oziraje se na to nesrečo so »Lublanske Novize« l. 1798. v 71. listu pisale: »En Nemec na Duneji gospod Denis je na čast Nelsona naredil eno kratko pesem po Nemško inu po Latinsko, katiro mi tukaj z' kratkemi besedami kraincam po našim jeziki preložimo:

Če manka desnica
Se tebi ni bat,
Zadost je levica
Francoze požgat [1]).

Ko ozdravi, mu poverijo poveljstvo v sredozemskem morju z nalogo, naj pazi pri Toulonu, da Francozi ne bodo mogli v Egipet. Napoleonu pa se je posrečilo neopazovanemu oditi. Nelson ga išče po morju in ga po dolgem iskanju zasledi pri Abukirju ter popolnoma uniči francosko brodovje (1. avg. 1798.). V plačilo za to izredno zmago je bil odlikovan z naslovom nilskega barona in je dobil plače 2000 sterlingov. Po tej zmagi je bil poslan v Neapel, kjer ga je kralj imenoval za vojvodo brentskega (Brenta). Tu se je radi svoje krutosti zameril angleški vladi, ki ga je odpoklicala domov obenem s poslancem Hamiltonom. Na tem potovanju je prišel tudi v Ljubljano. Filharmonijsko društvo ima v svoji kroniki o tem dogodku to

---

[1]) Marn. Jezičnik: Val. Vodnik str. 13. in Val. Vodnika Izbrani spisi, str. 146. Uredil Fr. Wiesthaler. Tu se nahaja več izpiskov iz Vodnikovih Novic o Nelsonu.

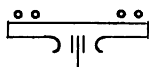
beležko [2]): »14. avgusta 1800 je društvo priredilo akademijo na čast semkaj došlemu zmagavcu pri Abukirju, nilskemu lordu Nelsonu. Ta je počastil akademijo v družbi z mylordom in mylady Hamilton in se povoljno izrazil o uspehu diletantov. Koncert se je pričel s slovečo, na Angleškem zloženo vojno simfonijo. Potem so z izrednim čustvom in veliko točnostjo predavali italijansko arijo: La virtu brittanna.« Po svojem povratku v domovino je bil imenovan za viceadmirala in se bojeval pri Kodanju (1801.). Odlikovan z naslovom viscounta se je bojeval s Francozi pri Boulognu. Po amienskem miru se je vrnil k Hamiltonovi vdovi v Morton. Ko se je boj zopet pričel, je odšel kot poveljnik sredozemskega brodovja proti francoskošpanskemu brodovju (83 vojnih ladij) in ga premagal 21. oktobra 1805. pri Trafalgarju. Zmage pa se ni mogel veseliti, ker mu je kroglja končala življenje. Slovesno so ga pokopali 8. januvarja 1806. v Pavlovi cerkvi v Londonu. Hvaležna Anglija mu je postavila mnogo lepih spomenikov.

Nelsonov značaj osenčuje njegovo razmerje s Hamiltonovo soprogo, ki je imela prav romantično življenje. Kot hči ubožnih starišev, rojena v Prestonu (v Lancaschire), je Ema Lyons prišla po smrti svojih roditeljev v Wales. S 13. letom je šla služit in bila pestunja, potem dekla, hišna in natakarica v gostilni, kjer so se zbirali zlasti gledališčni igravci. Tu se je seznanila z mnogimi vplivnimi osebami. Pesniki so opevali njeno lepoto in jo upodabljali v slikah in kipih. Znanje z lordom Grenville ni ostalo brez posledic. V tem času se je učila gledališčne umetnosti in je čudovito napredovala. Grenville jo pošlje k svojemu stricu lordu Hamiltonu prosit podpore. Hamiltonu pa je tako ugajala, da jo je vzel za svojo ženo (1791). Sir William Hamilton (1730—1803) je bil od l. 1764. angleški poslanec v Neapolu in si je kot starinoslovec pridobil mnogo zaslug za razkopavanje Herkulana in Pompejev. V Neapolju se njegova soproga kmalu seznani s kraljico in si jo popolnoma pridobi.

---

[2]) Blätter aus Krain. 1862, 155.

S svojo pretkanostjo je v politiki Angležem mnogo koristila. Z Nelsonom se je sprijaznila že l. 1793. in mu povila l. 1801. hčerko. Po smrti svojega soproga (1803) je živela na pristavi Morton Place, ki jo je kupil Nelson. Ko je pa Nelson umrl, je radi razsipnosti kmalu ubožala. Leta 1808. so jo pregnali iz Anglije. Umrla je l. 1815. v siromaštvu v Calaisu.

Mali zapiski.

Prešernovega spomenika stavbišče in okolica leta 1738. Kogar zanima, kakšen je bil pred 167. leti kraj, kjer stoji sedaj kip drja Franceta Prešerna, naj si ogleda Mecingerjevo sliko sv. Florijana v stranskem oltarju na evangeljski strani šentpeterske cerkve v Ljubljani. Gorenji del slike nam predočuje vojaka v železnem oklepu z zastavo v roki, dva angela mu držita orožje, eden se skriva pod njegovim plaščem, drugi nosi vodo, a tretji jo zliva na gorečo hišo. To je sv. Florijan klečeči v oblakih in proseči, da bi minil požar v šentjanževem predmestju v Ljubljani. V spodnjem delu podobe nam je ohranil slavni slikar lep kos naše stare Ljubljane, in sicer prav tisti oddelek, ki se dandanašnji dviga Prešernov spomenik v njem. Izza roba okvirja gleda vzhodnji vogel avguštinske (sedaj frančiškanske) cerkve. Nekdaj je stala tu cerkvica sv. Martina »na hribcu.« Prvo avguštinsko cerkev, sezidano leta 1628., je uničil požar. Njena podoba nam je v preprostih potezah ohranjena v dnevniku ljubljanskega škofa Tomaža Hrena. Sedanja cerkev, zgrajena na troške barona Konrada pl. Ruessensteina, je iz leta 1640. Naši predniki so ji rekali pri Devici Mariji pred mostom menda zato, da so jo razločevali od stare frančiškanske cerkve Marije Device v nebo vzete, ki je stala ob stari gimnaziji. Sedanji Marijin trg je rabil nekdaj prodajalcem drv. Na tem trgu so bili do leta 1786. tudi živinski sejmi (Vrhovec, Laibach, 185). Na Mecingerjevi sliki ne opaziš niti drv niti živine, pač pa se nahaja ob avguštinski cerkvi kup kamenja, ki ga obdeluje kamenosek s kladivom. Kamenarska delavnica se dotika hiše, stoječe na mestu sedanje Urbančeve. Na stransko steno te enonadstropne hiše kamenarni vrh strehe je zapisal slikar svoje ime in letnico: Valentin Metzinger pinx. 1738. V tej hiši — prvi na levi strani šentjanževega predmestja — je v pritličju prodajalnica. S sosednje, takisto enonadstropne hiše, tiščeče se prve, visi s srednjega dela pročelja neki znak v podobi

kratkokrile zastavice, menda ščit gostilne »zum weissen Ochsen,« kjer je imela tedaj zbirališče zadruga ljubljanskih irharjev (Mitt. d. Mus. v. IX. 21., Tretji hiši na levi imenovanega predmestja je streha v plamenu. Nasproti kamenarni stoji na Mecingerjevi podobi kakoı prva na desni strani šentjanževega predmestja enonadstropna hiša s strmo streho tam, kjer je pred nekaterimi meseci še stala stara Mayrova hiša. Zgoraj so vpodobljena tri okna, spodaj prodajalna s strešico nad vrati; morda je bila že tedaj tamkaj lekarna. Te hiše se tišči nižje poslopje moleče nekoliko ven v trg prav kakor letos podrta Bučarjeva hiša, na katere stavbišču se je nahajala ta zgradba, ki je vtegnila biti kako skladišče ali prodajalnica. Stare prodajalnice so imele spodaj na eni strani do polovice zazidan vhod; gorenja stran nad tem zidom je rabila za izložbo. Ob tem pritličnem poslopju so se dvigala tik pred špitalskim mostom visoka zidana vrata — nekak odprt slavolok. Iznad strešice vrat so moleli trije zidani nastavki z dolbinami, kjer so menda tičale svetniške podobe. Pravkar omenjena vrata so vpodobljena tudi na Valvasorjevi sliki ljubljanskega mesta. Tostran vrat proti sedanjim Wolfovim ulicam je stala ob mostu enonadstropna zgradba z dvema linama malo nad sredino poslopja. Bila je podobokana tako, da je Ljubljanica tekla skozi obok. Vse kaže, da je bila tu mesnica ali strojarna. Ob levem bregu imenovane reke se je nizalo šentjanževo predmestje in niže doli njegovo nadaljevanje: šentpetersko s cerkvijo sv. Petra. Špitalski most je bil lesen, sredi na dolenji strani ob ograji opremljen s podobo Križanega; ob razpelu sta bila kipa Marije in sv. Ivana evangelista. Pred križem na špitalskem mostu je gorela svetilka. Ker so mimogredoči tobakarji prižigali pipe ob nji, odstranil je mestni magistrat l. 1796. križ (Vrhovec, ib. 130). Premestili so ga tja, kjer še sedaj stoji — ob uhodu v frančiškanski samostan. A še neko drugo znamenje na špitalskem mostu nam je naslikal Mecinger; to je bil kip sv. Ivana Nepomučana, ki je bil nameščen pod skromno strešico na isti dolenji strani mostne ograje blizu križa. Ob vsaki strani špitalskega mostu so stale pozneje kramarske prodajalnice — bilo je 14 takih lop. Na šentpeterski sliki se vidita samo dve ob koncu mostu proti špitalskim vratom, ki niso našla prostora na podobi. Dalje doli je semenišče, zgrajeno med leti 1708. in 1714., za njim nekdanji frančiškanski samostan (poznejša gimnazija). Konec samostana tik Ljubljanice blizu sedanjega jubilejskega mosta se je dvigal močen okrogel mestni stolp. Nabrežja ni bilo nobenega. Ljubljanica je segala na obeh straneh do hiš.

Tak je kos Ljubljane, ki nam ga je predočil Mecinger na sliki sv. Florijana. Verjetno je, da bo i v bodoče kakor dosedaj usoda tej sliki mila, a gotovo ni; zato bi bilo umestno, ko bi kak slikar — ne fotograf, za fotografovanje je spodnji del slike pretemen — kopiral pravkar opisani oddelek stare Ljubljane ali za muzej ali za mestni magistrat.

J. Vrhovnik.

Odkod ime Kolezija? Tam, kjer se začenja ob Gradaščici mestni log, stoji vsem Ljubljančanom znano kopališče Kolezija. Starejši ljudje pomnijo, da so nekoč tamkaj ob precejšnjem vodnem strmcu klopotala mlinska kolesa, a nihče Ljubljančanov ne pomni, odkod je ta kraj dobil ime Kolezija; saj bo že skoro 400 let, odkar je Peter Kollesia, mlinar ob Gradaščici poleg mestnega loga, z dovoljenjem kranjskega vicedoma Erazma Braunwartha prodal svoj mlin Ahcu Petschacherju za 24 ogerskih goldinarjev. To se je zgodilo dne 4. velikega travna 1518 (Mitt. d. h. V. f. K. 1865, 17). Mlinarišče je prešlo na tuje, a ime Kolezija je ostalo. V malo drugačni obliki srečamo to ime že konec 15. stoletja. Iz leta 1496. se je ohranila vest, da je imela Ljubljana tedaj dva mlina: enega poleg Šenklavža, enega ob Gradaščici »die (sc. Mühl) des Kolesa gewesen«; temu mlinu je bil tistega leta lastnik ljubljanski meščan Henrik Reiten Esell (Mitt. 1868, 54), ki ga je bil s svojo ženo Margareto vred kupoma pridobil v ponedeljek po Cantate leta 1489 od Gregorja, mlinarja v Kranju, za 14 ogrskih gld. Pred Gregorjem je bil lastnik mlinu ob Gradaščici Tomaž Thurner iz Trbiža (Mitt. 1862, 54). Zdi se, da spoštovanega ljubljanskega meščana Henrika Reiten Esella niso vedno klicali tako, kakor bi se bilo spodobilo, z njegovim pravim imenom, nego z nadevkom: Riga (osel). Listina, spisana v Ljubljani na sv. Mihaela dan leta 1497., poroča namreč, da je deželni glavar in kranjski vicedom Viljem pl. Auersperg izročil mlinarju Petru »kaufrechtweise« mlin ob Gradaščici, ki ga je bil opustil (öde verlassen) Henrik Rygo, ljubljanski meščan. Mlinar Peter se je zavezal, da hoče popraviti mlin tako, da bo zopet za rabo in v teku dveh let dovoliti Rigu, da ga nazaj kupi (ib. 55). Imenodajalec Peter Kolezija je torej mlinaril ob Gradaščici od sv. Mihaela 1497 do 4. dne velikega travna 1518. Njegov naslednik je obdržal mlin do 1. dne malega travna 1532. Tega dne sta Ahca Pečaherja varha (Gerhaben) Jurij Serter in Ivan Hönigsaymer, ljubljanska meščana, prodala imenovani mlin ljubljanskemu meščanu Ivanu Pintarju (Hans Pinter) za 25 funtov. Kupno pismo je pečatil kranjski vicedom Volbank pl. Lamberg. (Mitt. 1865, 19). Ker so se poleg mlina napravile stope za smodnik, je prejel Ivan Pintar od cesarja 50 ogerskih gld. odškodnine in odpust desetine (des zehnten Pfenig). To odškodnino mu je izročil Volbank pl. Lamberg vpričo ljubljanskega meščana Vida Kisla (Khifsl) (ib.) — Izza 25. dne velikega travna 1878 je Kolezija lastnina ljubljanskega mesta, ki je kupilo mlinišče in kopališče od Lovrenca Suhodobnika. Poslednje je ohranilo in zboljšalo, a mlin je opustilo že čez par let.

Ime Kolezija — eno najstarejših topografiških nazivanj ljubljanskih — je ostalo do danes. Iz konca 18. stoletja omenjam obliki: »na Kolesje« in v' Kolefsije«; sedaj pravimo: v Koleziji. Ko so pred tridesetimi leti dajali imena ljubljanskim ulicam, so nekdanjo »Petelinovo vas«, ležečo

med trnovsko cerkvijo in med Kolezijo, prekrstili v »Kolezijske ulice.« Pravilneje bi se utegnile imenovati te ulice »Kolezijeve«. Ko bi se bila sprejela ta oblika, bi ne bilo tolikokrat pomot in zmešnjav, ko se zamenjavajo Kolezijske ulice s Kolizejskimi. J. Vrhovnik.

Majhen dopolnek Vodnikovemu životopisu. Henrik Jurij Hoff navaja konec tretjega dela svoje knjige »Historisch-statistisch-topographisches Gemählde vom Herzogthume Krain«, izšle v Ljubljani leta 1808., poglavje: Verzeichniss Der Gelehrten Krains in v njem na str. 148. knjižne sadove Valentina Vodnika v štirih točkah. Nas zanimata prvi dve točki, ki ji navedem tu doslovno: Valentin Vodnik Professor der Poetik, schrieb einen wendischen Schreibkalender für die Jahre 1795 . . . 96 . . . 97, und für die Jahre 1798 . . . 99 . . . 1800 . . . 1 . . . 2 . . . 3 . . . 4 . . . 5 . . . 6 aber einen Sackkalender in eben dieser Sprache. 2. Die wendischkrainerische Zeitung in dem Jahre 1797...98...99 und dann im Jahre 1800 durch seinen Fortsetzer Herrn Johann Suschnik. Iz navedenega povzamem:

1. da je priredil Vodnik, potem ko je bila zanikla »Velika Pratika«, njeno naslednico »Malo Pratiko« (Sackkalender), in sicer izza l. 1798 do incl. 1806;

2. da je Vodnik urejeval »Lublanske Novize« prva tri leta, a zadnji t. j. četrti tečaj tega časnika je nadaljeval Ivan Sušnik, ki je torej drugi slovenski časnikar. Četrti letnik »L. N.« se znatno loči od prvih treh, kar je dobro opazil Vodnikov životopisec Fr. Wiesthaler (Val. Vodnika Izbrani spisi XXX) pišoč: »Z 12. oktobrom l. 1799 (štev. 41.) je prevzela njih lastništvo »Maria Therezia Egerca«; odslej so so se prikazovale v izpremenjenih, pa manj všečnih črkah in bolj hibni pisavi, ki so jo brez dvojbe vsaj deloma zakrivili nespretni stavci.« Vzrok izpremembi je bilo dejstvo, ki ga je omenil Hoff: uredništvo »L. N.« je prešlo v roke Sušnikove.

V tretji točki poročila o Vodnikovi slovstveni delavnosti se spominja Hoff njegovih »Kuharskih Bukev« in v četrti »Pefmi sa pokúfhino.« Naposled naznanja, da sestavlja Vodnik slovenskonemški in nemškoslovenski slovar po Adelungu. — Hoffovi knjigi je dodan imenik naročnikov; med njimi je tudi: Valentin Vodnik, Professor der Poetik in Laibach.

J. Vrhovnik.

Pohlinova „Bibliotheca Carnioliae". Pojasnilo o opombi gospoda dr. Prijatelja na str. 89/90 tekočega letnika »Izvestij«: Da omenja Kopitar tisek Pohlinovega dela, sem opazil v zadnjem hipu pri zadnji korekturi svoje razprave, ko sem jo baš že oddajal v lic. knjižnici gosp. uredniku prof. Pintarju; ker se moja razprava konča prav na koncu strani, sva težko našla mesto, kamor bi se mogla deti opazka o Kopitarju; dela sva jo — radi popolnosti — tja, kjer je vrstica slučajno nudila prostor. —

Notica Šafařikova (Čopova) mi ni bila znana. Na Alterjev članek sem naletel slučajno, zasledujoč delovanje prof. Zupančiča. S tem je stvar pojasnjena. Sicer pa sta omenjeni notici tako skriti, da sta s tiskom Pohlinovega dela vred ostali neopaženi. Dr. Fran Ilešič.

Doslej neznan župan ljubljanski. Ko sem preteklo poletje pregledaval in obdelaval v mestnem arhivu takozvana kupna pisma iz 18. stoletja, ki so pisana deloma na močnem papirju, deloma na pergamentu, naletel sem slučajno na ime ljubljanskega župana, ki je bil dosedaj neznan celo Vrhovcu. Leta 1767. je bil župan neki **Janez Mihael Kuckh**. V izvirni listini je podpisan: Johann Michael Kuckh, Bürgermeister. Predno se je povzdignil Kuckh do županskega dostojanstva, je bil — že leta 1762. in dalje — višji mestni blagajnik (Ober-Stadt-Cammerer) v Ljubljani. Po hronologiji spada župan Janez Miha Kuckh med svoja kolega: Gambo Franca (1764.) in Bartollotija Matijo (1770.).

A. Aškerc.

Krstna imena v ljubljanskem mestnem arhivu. Da so akti ljubljanskega mestnega arhiva do dobe francoske okupacije v začetku 19. stoletja vsi nemški in da se šele za časa Napoleonove vlade na Kranjskem pojavljajo tudi redno slovenski uradni akti, sem omenil že v lanskem letniku »Izvestij.« Zanimivo pa je vsekakor to, da imajo v izključno nemških aktih 18. stoletja (n. pr. takozvane kupne pogodbe) krstna imena navadno slovenske oblike! Tako čitaš: Matija (Mathia), Juri (Jury) Hanže (Hansche), France (Franze), Jernej (Jerny), Miha (Micha), Marko (Marco), Jera, Urša (Urscha), Mica (Miza) i. dr.

Germanizatorskega namena po tem takem uradniki, ki so bili sami pač tudi često rojeni Slovenci, menda niso imeli. Pisali so torej krstna imena tako, kako so jih slišali izgovarjati. Nekaterim so se narodne oblike krstnih imen zdele bržčas tudi bolj izvirne, avtentične in — lepše, nego nemške. A. Aškerc.

Abraham a Santa Clara je imel 30. avgusta 1705. na Dunaju za tam živeče in zbrane Slovence nemško pridigo slaveč kranjsko deželo po reku: Narrabo mirabilia tua. Ich will deine Wunder erzehlen. Ps. 70. Ta govor je ohranjen z naslovom: Redliche Red' für die krainische Nation. Ko je bil Alojzij Egger profesor v Ljubljani, je to pridigo izdal v programu ljubljanske gimnazije l. 1857 in v ponatisku, ki je pri Kleinmayru stal 12 kr. (Prim. Novice 1857, 248). Letos je bila torej dvestoletnica tega govora. V. S.

Slovstvo.

Slovenci v šomodski županiji na Ogrskem. Zgodovinska, narodopisna in književna črtica. Napisal Anton Trstenjak. V Ljubljani 1905.

Založil A. Trstenjak. Str. 115. Cena 1 K. Ker se je gospod pisatelj osebno prepričal o razmerah med ogrskimi Slovenci, je knjižica dragocen donesek za spoznavanje naših bratov pod ogrsko krono, ki se vkljub svoji osamljenosti dokaj čvrsto ustavljajo pomadjarjenju.

Kruci na Spodnjem Štajerskem. Maribor 1905. Založil Murski. Str. 68. Ta knjižica, sestavljena od dr. Kovačiča in M. Slekovca, je izšla kot primeren spomenik na dvestoletnico slovenske zmage nad Kruci.

Dr. Vladimir Levec: Pettauer Studien. V »Mitteilungen der anthropologischen Gesellschaft in Wien« v XXXV. zvezku v II. in III. snopiču str. 64—98 se nahaja tretji oddelek dr. Levčeve razprave: Pettauer Studien. Pisec spopolnjuje tu za slovenske kraje Peiskerjevo trditev, da pomenja beseda »supanus« v starih listinah pastirske ali živinorejske plemiče nasproti kmetom, ne pa to, kar pomenja župan dandanes — srenjskega predstojnika ali sodnika. Župani so bili vedno dvozemljaki, včasih edini prebivavci kake vasi; nasproti kmetom je njih razmerje 1 : 3·64; bili so večinoma pastirji, ne poljedelci. Kmetski element je pa moral naposled zmagati. Ta zmaga odseva iz obredov pri ustanavljanju koroških vojvod. Nasproti mnogim drugim razlagam teh obredov in njih pomena razlaga dr. Levec svoje mnenje, da pomenja obred: Vojvodska oblast na Koroškem pristuje kmetu in koroški vojvoda je kmetski vojvoda. — Naposled dokazuje, da so se Slovenci kot poljedelci naselili bolj ob bregovih, puščali pa nenaseljene ravnine. Te so bile torej brez gospodarja. Ko so prišle slovenske pokrajine pod nemške vladarje, so ti smatrali nenaseljene ravnine za svojo last in so jih pričeli deliti in razdajati med svetne in cerkvene veljake. Tako so naselili tudi ravnine. Razprava se bo še nadaljevala. Pripomniti je, da dr. Vl. Levec spisa ni popolnoma dokončal, ker ga je smrt prehitela. Izdajo spisa je oskrbel dr. Arnold Luschin pl. Ebengreuth. V. S.

Imenik članov

„Muzejskega društva za Kranjsko“

v letu 1905.

A. Častni član:

Anton Globočnik pl. Sorodolski, c. kr. vladni svétnik v p. na Dunaju.

B. Dopisujoča člana:

Dr. Matija Wretschko, vitez, c. kr. dvorni svétnik na Dunaju.

Dr. Arnold Luschin pl. Ebengreuth, vitez, c. kr. dvorni svétnik vseučiliški profesor v Gradcu.

C. Redni člani:

Apfaltrern Oton, baron, c. in kr. pravi komornik, član gosposke zbornice, graščak na Križu pri Kamniku. †

5 Apih Josip, c. kr. učiteljiški profesor v Celovcu.

Arko Mihael, dekan in deželni poslanec v Idriji.

Avsec Franc, župnik v Št. Jurju pod Kumom.

Ažman Janez, župnik v Gorjah pri Bledu.

Bamberg Otomar, knjigotržec in tiskar v Ljubljani.

10 Barlè Janko, nadškofijske pisarne arhivar v Zagrebu.

Binder Josip Julij, dr., c. kr. realčni profesor v Ljubljani.

Bizjan Janez, župnik in dekan v Moravčah.

Bock Emil, dr., primarij deželne bolnice, sanit. svétnik v Ljubljani.

Bohinjec Peter, župnik v Škocijanu na Dolenjskem.

15 Bonač Ivan, knjigovez in trgovec v Ljubljani.

Cirheimb Alfonz zu Hopffenbach Freiherr auf Guettenau, c. in kr. polkovnik v p. v Mariboru.

Debevec Josip, dr., c. kr. gimnazijski profesor v Kranju.

Dekleva Janko, posestnik v Vremskem Britofu na Notranjskem.

Detela Oton, pl., kranjski deželni glavar, graščak, Ljubljana.

Dolenec Jožef, dr., profesor 20
bogoslovja v Ljubljani.

Dostal Jožef, knezoškofijski tajnik v Ljubljani.

Flis Janez, prelat in generalni vikar v Ljubljani.

Föderl Janez, pekovski mojster v Ljubljani.

Gantar Lovro, župnik in dekan na Vrhniki.

Giontini Rafael, knjigotržec v 25
Ljubljani.

Grasselli Peter, deželni odbornik, ravnatelj užitninskega zaklada v Ljubljani.

Gratzy Oskar, pl. Wardengg, dr., c. kr. realčni profesor na Dunaju.

Gregorič Vinko, dr., primarij deželne bolnice v Ljubljani.

Gruden Jožef, dr., profesor bogoslovja v Ljubljani.

Hein Viktor, baron, sekcijski na- 30
čelnik v c. kr. ministerstvu za notranje stvari na Dunaju.

Hieng Ernest, trgovec v Ljubljani.

Hiersche Frančišek, župnik v Radečah ob Savi.

Hiersche Konstantin, dr., okrožni zdravnik v Železnikih.

Hribar Ivan, župan ljubljanski, itd. v Ljubljani.

35 Hubad Franc, c. kr. dež. šolski nadzornik v Ljubljani.

Janesch Janez, zasebnik v Ljubljani.

Janežič Ivan, dr., profesor bogoslovja v Ljubljani.

Jarc Anton, profesor na knezoškofijskih zavodih v Št. Vidu.

Jeglič Anton Bonaventura, dr., knezoškof v Ljubljani.

40 Jenko Ludovik, župnik pri Sv. Duhu nad Krškim.

Jeretin Martin, c. kr. okrajni tajnik v Litiji.

Jerman Ivan, pekovski mojster v Krškem.

Ilešič Fran, dr., c. kr. učiteljiški profesor v Ljubljani.

Jugovic Franja, nadučiteljica v Kranju.

45 Junowicz Rudolf, dr., šolski svetnik in ravnatelj c. kr. realke v Ljubljani.

Justin Rajko, nadučitelj v Vremskem Britofu.

Kadivec Antonija, usnjarica in posestnica v Ljubljani.

Kalan Andrej, kanonik v Ljubljani.

Karlin Andrej, dr., kanonik v Ljubljani.

50 Kenda Robert, gimnazijski profesor v Ljubljani.

Klinar Anton, deželni stavbni svetnik v Ljubljani.

Koblar Anton, župnik in dekan v Kranju.

Kollmann Franc, trgovec in predsednik Mestne hranilnice v Ljubljani.

Komatar Franc, c. kr. gimnazijski profesor v Kranju.

Kos Franc, dr., c. kr. učiteljiški profesor v Gorici. 55

Kosler Josip, dr., posestnik v Ljubljani.

Kušar Franc, župnik v Mengšu.

Ladstätter Hrizant, tovarnar v Domžalah.

Lanthieri a Paratico Karol, grof, c. in kr. nadporočnik v p., graščak v Vipavi.

Lavtižar Jožef, župnik v Ratečah. 60

Lederhas Ludovik, c. kr. gimnazijski profesor v Ljubljani.

Lésar Jožef, dr., ravnatelj knezoškofijskega semenišča in član c. kr. deželnega šolskega svéta v Ljubljani.

Levec Frančišek, c. kr. deželni šolski nadzornik v Ljubljani.

Levičnik Albert, c. kr. deželnega sodišča predsednik v Ljubljani.

Liechtenberg Leopold, baron, deželnega glavarja namestnik, graščak v Abahu. 65

Luckmann Anton, tovarnar v Ljubljani.

Luckmann Josip, bankir, predsednik „Kranjske hranilnice“ v Ljubljani.

Luckmann Karol, glavni ravnatelj kranjske industrijalne družbe na Savi pri Jesenicah.

Majdič Peter, posestnik paromlina v Jaršah pri Mengšu.

Malenšek Martin, župnik pri Sv. Petru v Ljubljani. † 70

Mantuani Josip, dr., pristav v c. kr. dvorni knjižnici na Dunaju.

Mejač Andrej, deželni poslanec, trgovec in župan v Komendi pri Kamniku.

Mervec Janez, župnik v Št. Rupertu na Dolenjskem.
Mirović Milan, ravnatelj Koslerjeve pivovarne v Šiški.
75 Modic Fran, posestnik na Lahovem pri Rakeku.
Mrkun Anton, ekspozit v Razdrtem.
Murnik Ivan, cesarski svétnik v Ljubljani.
Novak Avgust, tovarnar v Železnikih.
Novak Mihael, c. kr. sodni svétnik v Senožečah.
80 Obergföll Josip, c. kr. profesor v Kočevju.
Oblak Janez, župnik na Bledu.
Orožen Franc, c. kr. učiteljiški profesor v Ljubljani.
Pajk Milan, c. kr. realčni profesor v Ljubljani.
Paulin Alfonz, c. kr. gimnazijski profesor v Ljubljani.
85 Pavlin Franc, c. kr. nadinžener v Ljubljani.
Pečnik Jernej, izkopovatelj starin v Ljubljani.
Perušek Rajko, c. kr. gimnazijski profesor v Ljubljani.
Pfeifer Jožef, deželni svétnik v p. v Ljubljani.
Pintar Luka, c. kr. skriptor na licejski knjižnici v Ljubljani.
90 Plantan Ivan, c. kr. notar in državni poslanec v Ljubljani.
Pleteršnik Maks, c. kr. gimnazijski profesor v p. v Ljubljani.
Poč Martin, župnik v Komendi.
Podboj Janez, duh. svêtnik in župnik v Toplicah pri Rudolfovem.
Podkrajšek Franc, železniški oficijal v Ljubljani.
Pokorn Franc Ser., župnik v Besnici pri Kranju. 95
Povše Franc, državni in deželni poslanec, deželni odbornik v Ljubljani.
Prossinagg Robert, dr., zdravnik v Ljubljani.
Račič Josip, dr., c. kr. dvorni svétnik in finančni prokurator v Ljubljani.
Radics Peter pl., historiograf v Ljubljani.
Rahnè Ivan, c. kr. notar na Brdu. 100
Ramoveš Jernej, župnik v Poljanah nad Škofjo Loko.
Robida Ivan, mestni policijski komisar v Ljubljani.
Rohrmann Jožef, c. kr. notar v Cerknici.
Rohrmann Viktor, trgovec in posestnik v Ljubljani.
Rozman Josip, mestni kaplan v Celovcu. 105
Ruprecht Janko, lekarnar v Trebnjem.
Sajovic Janez, kanonik v Ljubljani.
Schmidinger Karol, dr., c. kr. notar v Ljubljani,
Schöppl Anton, dr., vitez pl. Sonnwalden, odvetnik, ravnatelj „Kranjske hranilnice“ in deželni poslanec v Ljubljani.
Schulz Ferdinand, muzejski asistent v Ljubljani. 110
Schwegel Josip, baron, c. in kr. tajni svétnik, državni in deželni poslanec v Gorjah.
Senekovič Andrej, c. kr. gimnazijski ravnatelj v Ljubljani.
Sila Matija, dekan v Tomaju pri Sežani.

Sinkovič Karol, c. kr. gimnazijski profesor v Ljubljani.

115 Sitar Valentin, kaplan v Šmarji pri Ljubljani.

Smičiklas Tade, kr. vseučiliški profesor in predsednik jugoslovanske akademije v Zagrebu.

Smrekar Jožef, častni kanonik in profesor bogoslovja v Ljubljani.

Souvan Ferdinand, veletržec v Ljubljani.

Starè Josip, dr., pristav c. kr. finančne prokurature v Ljubljani.

120 Steska Viktor, knezoškofijski tajnik v Ljubljani.

Stor Franc, dr., odvetnik in posestnik v Teharjih pri Celju.

Strnad Vojteh, c. kr. nadzornik tobačne režije v Sedlcu pri Kutnigori na Češkem.

Stroj Alojzij, špiritual v bogoslovnem semenišču v Ljubljani.

Svetec Luka, c. kr. notar v Litiji.

125 Svetina Ivan, dr., c. kr. gimnazijski profesor v Ljubljani.

Svoboda Henrik, dr., realčni profesor v Ljubljani.

Svoboda Karol, c. kr. rudniški svétnik v Idriji.

Šašelj Ivan, župnik v Adlešičih.

Šavnik Karol, cesarski svétnik in župan v Kranju.

130 Šiška Josip, knezoškofijski kancelar v Ljubljani.

Šmid Walter, dr., kustos kranjskega dežel. muzeja v Ljubljani.

Šorli Ivan, c. kr. okrajni glavar v Pazinu.

Štrekelj Karol, dr., c. kr. vseučiliški profesor v Gradcu.

Štrukelj Ivan, župnik v Zgornjem Tuhinju.

Šubic Ivan, c. kr. ravnatelj obrtnih šol v Ljubljani. 135

Šuman Josip, c. kr. dvorni svétnik v Ljubljani.

Tavčar Ivan, dr., odvetnik, graščak, državni in deželni poslanec in deželni odbornik v Ljubljani.

Tolazzi Tomo, posestnik v Logatcu.

Trček Mihael, župnik in dekan v Šmariji pri Ljubljani.

Valenta pl. Marchthurn Alojz, dr., c. kr. vladni svétnik in profesor v p. v Ljubljani. 140

Vavpotič Ivan, dr., okrožni zdravnik v Rudolfovem.

Velkovrh Ivan, c. kr. nadporočnik v p. in občinski svétnik v Ljubljani.

Vidmar Josip, župnik v Žireh.

Vok Franc, dr., c. kr. notar v Ljubljani.

Vončina Ivan, magistratni svétnik v Ljubljani. 145

Vrhovnik Ivan, župnik trnovski v Ljubljani.

Wurzbach Alfonz, baron, graščak, deželni poslanec v Ljubljani.

Zabukovec Janez, župnik na Jesenicah na Gorenjskem.

Zamejic Andrej, stolni dekan v Ljubljani.

Zeschko Albert, trgovec v Ljubljani. 150

Zupan Ivan, župni upravitelj v Hrenovicah.

Zupan Tomo, monsignore, papeški častni komornik itd. v Ljubljani.

Žakelj Friderik, šolski svétnik in c. kr. profesor v p.

Žitnik Ignacij, dr., državni in deželni poslanec v Ljubljani.

155 Žlogar Anton, župnik in dekan v Šmartnem pri Litiji.

Žmavc Jakob, dr., c. kr. gimnazijski profesor v Ljubljani.

Cistercijanski samostan v Stični.

Kartuzijanski samostan v Pleterjih.

Knjižnica c. kr. Cesar Franc Jožefove gimnazije v Kranju.

Knjižnica c. kr. prve državne gimnazije v Ljubljani.

160 Knjižnica c. kr. druge državne gimnazije v Ljubljani.

Knjižnica c. kr. državne gimnazije v Rudolfovem.

Knjižnica mestne realke v Idriji.

Knjižnica c. kr. državne realke v Ljubljani.

Knjižnica c. kr. učiteljišča v Mariboru. 165

Knjižnica c. kr. vseučilišča v Gradcu.

Knjižnica ljubljanskih bogoslovcev.

Okrajna učiteljska knjižnica ljubljanskega mesta.

Okrajna učiteljska knjižnica ljubljanske okolice.

Okrajna učit. knjižnica v Kranju. 170

Okrajna učit. knjižnica v Krškem.

Okrajna učit. knjižnica v Logatcu.

Okrajna učiteljska knjižnica v Radovljici.

C. Naročniki na „Izvestja".

Arcè Rajko, c. kr. poštni blagajnik v Ljubljani.

Boncelj Franc, župnik v Dražgošah pri Železnikih.

Čebašek Ivan, župnik na Trati pri Poljanah.

Kadunec Franc, župnik v Krašnji pri Lukovici.

5 Kajdiž Tomaž, kanonik v Ljubljani.

Kavčič Karol, c. kr. poštni praktikant v Gorici.

Košmelj Janez, župnik v Begunjah na Gorenjskem.

Krek Gregorij, dr., c. kr. vseučiliški profesor v p. in dvorni svétnik. †

Lekše Franc, župnik v Lučah na Štajerskem.

10 Lesjak Anton, župnik v Št. Jerneju.

Mauring Ivan, dr., župnik na Igu.

Napotnik Mihael, dr., knezoškof lavantinski.

Porenta Franc, župnik v Križih pri Tržiču.

Rozman Janez, prelat in mestni župnik v Ljubljani.

Schiffrer Gustav, župnik v Borovnici. 15

Sedej Franc, dr., kanonik v Gorici.

Sket Jakob, dr., c. kr. gimnazijski profesor v Celovcu.

Škrabec Stanislav, p., O. S. F. profesor na Kostanjevici pri Gorici.

Šubelj Ivo, dr., c. kr. ministerijalni tajnik.

Treiber Franc, kanonik in župnik v Št. Rupertu pri Velikovcu. 20

Valenčič Ivan, posestnik v Trnovem pri Ilirski Bistrici.

„Bralno društvo" v Železnikih.

„Čitalnica" v Celju.

„Čitalnica" v Gorici.

*

25 „Čitalnica“ v Kranju.
„Čitalnica“ v Ljubljani.
„Čitalnica“ v Novem Mestu.
Knjižnica bogoslovcev v Mariboru.
Knjižnica c. kr. učiteljišča v Kopru. 29

D. Naročnik na „Mitteilungen“.

Rieger Simon, rudniški ravnatelj v Zgornjih Borovljah na Koroškem.

Znanstvene korporacije in društva,

s katerimi je „Muzejsko društvo za Kranjsko“ v zvezi in zamenjava publikacije.

Aachen: Geschichtsverein.

Aarau: Historischer Verein des Kantons Aargau.

Altenburg: Geschichts- und altertumsforschende Gesellschaft des Osterlandes.

Ansbach: Historischer Verein für Mittelfranken.

Bamberg: Historischer Verein.

Basel: Historische und Antiquarische Gesellschaft.

Bayreuth: Historischer Verein für Oberfranken.

Belgrad: Muzej srbske zemlje.

Berolin (Berlin): Kgl. Akademie der Wissenschaften. Gesellschaft für Anthropologie, Ethnologie und Urgeschichte. Historischer Verein von Brandenburg. Verein für Geschichte der Mark Brandenburg. Botanischer Verein der Provinz Brandenburg.

Born: Naturhistorischer Verein. Niederrheinische Gesellschaft für Natur- und Heilkunde.

Braunschweig: Verein für Naturwissenschaften.

Bregenz: Museum-Verein für Vorarlberg.

Brno: Moravska musejní společnost. Deutscher Verein für die Geschichte Mährens und Schlesiens. Naturforschender Verein.

Budimpešta: Magyar Jogtörténeti Emlékek. Magyar Tudomános Akadémia. Kgl. ungarische geologische Gesellschaft.

Celovec: Geschichtsverein für Kärnten. Naturhistorisches Landesmuseum.

Chemnitz: Naturwissenschaftliche Gesellschaft.

Curih (Zürich): Antiquarische Gesellschaft. Naturforschende Gesellschaft.

Darmstadt: Historischer Verein für das Grossherzogtum Hessen.

Draždane (Dresden): Isis, naturwissenschaftliche Gesellschaft. Kgl. sächsischer Alterthumsverein.

Dunaj (Wien): K. u. k. Hofmuseen. K. k. Zentralkomission für Erforschung und Erhaltung der Kunst und historischen Denkmale. K. k. statistische Zentralkommission. K. k. geologische Reichsanstalt. Abteilung f. Kriegs-

geschichte im k. k. Kriegsarchive. K. k. geographische Gesellschaft. Heraldischer Verein „Adler“. Verein für Landeskunde in Niederösterreich. Altertumsverein. Numismatische Gesellschaft. Wissenschaftlicher Klub. Gesellschaft für Geschichte des Protestantismus in Österreich. Archäologisches Institut. Deutscher und österreichischer Alpenverein.

Eisleben: Verein für Geschichte und Altertümer der Grafschaft Mansfeld.

Erfurt: Kgl. Akademie gemeinnütziger Wissenschaften. Verein für die Geschichte und Altertumskunde.

Frankfurt a. M: Römisch-germanische Kommission des kais. archäologischen Instituts. Verein für Geschichte und Altertumskunde. Senckenbergische naturforschende Gesellschaft.

Freiburg i. Br.: Gesellschaft für Beförderung der Geschichts- Altertums und Volkskunde.

Friedrichshafen: Verein für Geschichte des Bodensees.

Göttingen: Kgl. Akademie der Wissenschaften.

Gradec (Graz): K. k. Gartenbaugesellschaft. Historischer Verein für Steiermark. Naturwissenschaftlicher Verein für Steiermark.

Greifswald: Pommersche Jahrbücher.

Halle a. S.: K. Leop.-Carol. Akademie der Naturforscher.

Hamburg: Verein für hamburgische Geschichte. Verein für naturwissenschaftliche Unterhaltung.

Hannover: Historischer Verein für Niedersachsen.

Helsingsfors: Finskt Museum.

Innsbruck: Museum Ferdinandeum. Naturwissenschaftlich-medizinischer Verein.

Kazan: Universität.

Kiel: Gesellschaft für Schleswig-Holstein - Lauenburgische Geschichte.

Knin: Hrvatsko starinarsko društvo („Starohrvatska Prosvjeta“).

Krakov: Akademia umiejętności.

Kraljevec (Königsberg): Altertumsgesellschaft „Prussia“.

Kristiania: Norsk Tolkemuseum.

Landshut: Historischer Verein für Niederbayern. Naturwissenschaftlicher Verein.

Linz: Museum Francisco-Carolinum. Verein für Naturkunde.

Lipsko (Leipzig): Kgl. sächsische Gesellschaft der Wissenschaften.

Ljubljana: Slovenska Matica.

Lvov: Naukovo tovaristvo imeni Ševčenka. Towarzystwo historyczno („Kwartalnik historyczny“). Towarzystwo ludoznawcze („Lud“).

Maribor: Zgodovinsko društvo.

Monakovo (München): Altertumsverein. Historischer Verein für Oberbaiern.

Moskva: Imperatorskoje arheologičeskoje obščestvo. Société impériale des Naturalistes.

Nürnberg: Germanisches Nationalmuseum. Naturhistorische Gesellschaft. Verein für Geschichte der Stadt Nürnberg.

Odesa: Novorosijskoje obščestvo jestetstvoispitateljej.

St. Peterburg: Imperatorskaja akademija nauk. Slavjanskoje blagotvoriteljnoje obščestvo (zam. za „Izv.").

Poreč (Parenzo): Società istriana di storia.

Poznanj (Posen): Historische Gesellschaft für dis Provinz Posen.

Praga: Král. česká společnost náuk. Museum království českého. Narodopisná společnost češkoslovanska (zam. za „Izv."). Společnost přatel starožitnosti českých. Věstnik slovanskych starožitností (zam. za „Izv."). Český časopis historický (zam. za „Izv."). Verein für Geschichte der Deutschen in Böhmen.

Rajhrad (Raigern): Studien und Mitteilungen aus dem Benediktiner- und Zisterzienserorden.

Reka (Fiume): Naturwissenschaftlicher Klub.

Rezno (Regensburg): Historischer Verein für die Oberpfalz und Regensburg. Naturwissenschaftlicher Verein.

Riga: Gesellschaft für Geschichte und Altertumskunde der Ostseeprovinzen Russlands.

Rim: Istituto austriaco di studi storici.

Rovereto: Museo Civico.

Salzburg: Museum Carolino-Augusteum. Gesellschaft für Salzburger Landeskunde.

Sibinj (Hermannstadt): Verein für siebenbürgische Landeskunde. Siebenbürgischer Verein für Naturwissenschaften.

Schwerin: Verein für mecklenburgische Geschichte und Altertumskunde.

Splet: Arheološki muzej („Bulletino di archeologia e storia dalmata").

Stettin: Gesellschaft für pommerische Geschichte und Altertumskunde.

Stockholm: Köngl. Vitterh. Historie och Antiquitets Akademien. Nordiska Museet.

Temesvár: Südungarischer naturwissenschaftlicher Verein.

Trident (Trento): Museo comunale.

Trst: Museo civico di antichità (Società di Minerva). Società Adriatica di scienze naturali.

Vratislav (Breslau): Schlesische Gesellschaft für vaterländische Kultur.

Wernigerode: Harzverein für Geschichte.

Wiesbaden: Nassauischer Verein für Altertumskunde.

Würzburg: Historischer Verein für Unterfranken und Aschaffenburg.

Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti. Hrvatsko arheološko društvo. Hrvatsko naravoslovno društvo. Kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljski arkiv („Vjestnik").

Zgorelec (Görlitz): Naturforschende Gesellschaft. Oberlausitzische Gesellschaft der Wissenschaften.

Izdaje in zalaga »Muzejsko društvo za Kranjsko.«

Natisnili J. Blasnikovi nasledniki v Ljubljani.

IZVESTJA
muzejskega društva za Kranjsko.

Uredil

Anton Koblar.

Izdalo in založilo „Muzejsko društvo za Kranjsko".

Letnik XVI.

LJUBLJANA.
Natisnila J. Blasnikova tiskarna.
1906.

KAZALO.

Razprave.

Stran

Stare cerkvene posode na Kranjskem. *Viktor Steska* 1
Glagolica med beneškimi Slovenci. *Dr. Josip Gruden* 30
Župna cerkev v Starem Trgu pri Ložu. *Viktor Steska* 33
Baroni Brigidi. *Dr. Fran Ilešič* 37
Črtica o naših kaznilnicah. *L. P.* 44
Ilirska Koroška v ljubljanski škofiji. *Viktor Steska* 53
Novomeški prošt Fran Nikola Peršić (1790—1797). *Dr. Fran Ilešič* 71
Suzana Gornjegrajska. *Dr. Josip Gruden* 121
Kranjsko - slovenski prevod Parhamerjevega katekizma iz sredine 18. stoletja. *Dr. Fran Ilešič* 128
Božja pot pri sv. Frančišku nad Planino v Beli Krajini. *Leopold Podlogar* 135
Slovenski akti iz mestnega arhiva ljubljanskega. (Francoska doba.) *A. Aškerc* 139
Iz dnevnika Blaža Blaznika. *Ivan Vrhovnik* 145

Mali zapiski.

Andrej Jankovič. *Iv. Vrhovnik* 48
Prvi liturgiški direktorij. *Iv. Vrhovnik* 50
Občni zbor »Muzejskega društva za Kranjsko«. *Viktor Steska* . . 50
Odborova seja. *Viktor Steska* 52
Josip Lukman. *Milan Pajk* 52
Novi društveni člani 52, 120, 174
Glagolitica. *Dr. Josip Gruden* 115
Borovnica — Franzdorf. *Dr. Josip Gruden* 116
Dvestoletnica kapucinskega samostana v Škofji Loki. *Iv. Vrhovnik* 117

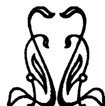
Stran
Natečaj za Višnjo Goro leta 1834. *Iv. Vrhovnik* 119
Osebne vesti. *Milan Pajk* 120
Odborova seja »Muzejskega društva za Kranjsko«. *Viktor Steska* 173
Osebna vest. *Milan Pajk* 174
Reklamacije. *Milan Pajk* 174
Ob koncu leta opomin društvenim članom 174

Slovstvo.

Ivan Šašelj: Bisernice iz belokranjskega narodnega zaklada. *Viktor Steska* 112
Zgodovinska knjižnica. *Viktor Steska* 113
Kn. šk. zavod s. Stanislava v Št. Vidu. *Viktor Steska* 114
Kranjska narodna umetnost na dunajski razstavi. *Viktor Steska* . 114
Fontes historici liturgiae glagolito-romanae a XIII ad XIX saeculum *Viktor Steska* 166
Cerkveni spomeniki lavantinske škofije. I. Dekanija gornjegrajska *Anton Koblar* 172
Slovenska bibliografija. *Anton Koblar* 172

Slike.

Cerkvene posode 3, 18, 20, 21, 22, 23, 24, 26, 27
Zemljevid ljubljanske škofije l. 1811—1814 70
Spominska slika sv. Frančiška iznad Planine v Beli Krajini . . . 137

IZVESTJA

Muzejskega društva za Kranjsko.

Letnik XVI. 1906. Sešitek 1. in 2.

Stare cerkvene posode na Kranjskem.

Spisal **Viktor Steska.**

Kakor nam slog posameznih cerkva in njihovih delov kaže dotično dobo, prav tako nosijo tudi cerkvene posode v svojih oblikah znak svojega časa. Na Kranjskem se ni ohranilo mnogo starih in dragocenih izdelkov. Turške vojske in ž njimi združeni požari, vsled tega nastalo siromaštvo in pa obup, da bi se kaj lepega in dragocenega moglo ohraniti pred samogoltnimi sovražniki, vse to je provzročilo, da se ne moremo ponašati z bogatimi in finimi starodavnimi umetninami. V jožefinski dobi pa je prišel nov sovražnik nad cerkvene umetnine, cerkvi sovražni duh, zato je tedaj izginilo mnogo umetnih izdelkov v ogenj. Znani so sicer le nekateri slučaji, a bilo jih je gotovo več. Kronika župnije sv. Jakoba v Ljubljani pripoveduje, da so po požaru leta 1774. prodali novčnemu preizkuševavcu (Münzprobierer) Frauendorferju več dragocenih umetnin, da jih je pretopil v srebro. Taki predmeti so bili:

1. Dva kipa sv. Ignacija in sv. Frančiška Ksaverijana v človeški velikosti vredna nad 4000 gld.

2. Skrčili so 22 kelihov na 11.

3. Stopili so 6 velikih in krasnih svečnikov, ki jih je nemška bratovščina prepustila cerkvi pod pogojem, da se ji morajo vrniti, ko bi zopet oživela.

4. Razni križi, Marijini kipi, monštranca za svetinje, velik star ciborij in vse, kar je ostalo od zatrtih bratovščin srebrnega.

Kljub raznim neugodnostim smo pa vendar ohranili vsaj nekoliko imena vrednega. Tu naj sledi popis nekaterih bolj starih in zanimivih cerkvenih posod, v kolikor jih je bilo mogoče meni videti in popisati.

Kelihi.

Kelihov iz romanske dobe na Kranjskem nimamo. Iz gotiške dôbe jih je pa še precej ohranjenih, čeprav so večinoma prav ubožni. Iz dôbe pred l. 1526. jih je prav malo, ker so l. 1526. vse lepše in boljše cerkvene posode in dragocenosti pretopili v denar [1]). Kar jih je bilo pozneje narejenih, so se lažje ohranili.

1. Gotiški kelihi imajo navadno šestlistnato stalce, ki je precej nizko in se polagoma vzpenja proti steblu. Med stalcem in steblom je strešica v obliki gotiškega napustka. Steblo je šesterooglato, okrašeno z napisi, ali pa je tudi brez napisov. Vozel je podoben potlačenemu jabolku ali česnju, ker ima po šest listov ali rogljev. Kupa je gladka in navadno tako tenka, da se vdaja, če jo stisneš med prsti; koška ali oklepa nima vselej, navadno pa je precej majhen. Bogatejši kelihi imajo večje, do srede kupe segajoče koške.

Stalce je okrašeno nad obodom včasih z mrežastimi prodrtinami ali luknjicami. Šesterolistne ploskve na stalcu krasé vejičasti, geometrijski in figuralni okraski.

Navadno so ti kelihi majhni in lahki. Kupa je srebrna, stalce večinoma bakreno in na zunaj pozlačeno. Kupa je stožaste oblike in kovana.

V ljubljanski stolnici je gotiški kelih iz l. 1518. Visok je 23 *cm*, kupa ima v premeru 10 *cm*, stalce pa 13 ½ *cm*. Stalce je šesterolistno. Na poševnem obodu je napis:

† IHESVS † MARIE † DER † KELICH †
GEHERDT † AVF † DEN ALTAR FRIE †
MES † 1 † 5 † 1 † 8 †

---

[1]) Glej natančni zapisnik v »Izvestjih Muzejskega društva za Kranjsko« 1895, 20 sqq: A. Koblar: Kranjske cerkvene dragocenosti l. 1526.

Nad obodom je rob s prodrtinami. Okraski na stalcu so geometrijski. Steblo je šesterooglato. Nad vozlom ima napis: IHESVS, pod vozlom pa MARIA.

Vozel je potlačeno jabolko, ki je na obodu okrašeno z rozetkami, pod njimi in nad njimi so pa listi. Košek sega do srede kupe, ki je pa novejše delo. Ves kelih je srebrn.

Kelih pri sv. Petru v Ljubljani.

Pri sv. Petru v Ljubljani hranijo znamenit kelih, ki je last cerkve sv. Štefana v Štepanji Vasi [2]).

[1]) Tega omenja Valvasor: E. d. H. Krains. VIII, 787.; Illyrisches Blatt 1841, 141; Mittheilungen d. h. Ver. f. Krain 1858, 47. Anton Medved

Ta kelih ima zanimivo zgodovino, ki jo pove napis:

CALICEM. HUNC: NOB · VIR
D. MATTIAS: POSARELL · Ob-
TULIT: CONG.[3]) D. VIRG. MARIAE · AS-
SUMPTAE · QUEM · EMERAT
ANNO · MDCV · A · CURATORE · D · A · WEIS-
SENECK · STIRIAE · PROV · IN · FAMILIA VL-
TIMI · LUTHERANI · HIC · EX EO POTARE: SOL-
ITUS · VICE · QUADAM · SACERD · IN MISSA · CAL-
CEM[4]) SUMENTES · IMITANS · HIS · VERBIS
SIC · POPI · CALICEM · EXHAURIUNT · RET-
RORSUM · LAPSUS · CEREBRUM
PAVIMENTO · ILLISIT · ET FU-
DIT · ET MORTWS · EST · ACT-
UM IN ARCE · WEISENECK · CIR-
CA WILDAN AD MURAM
SI-TA.
D · D · B · V · M.
AN · 1607 · ABBATIAE
S · SEPULCHRI PENES
LABAC · AB ANNO 1654.
PROPRIUM.

Vozel je potlačeno jabolko. Na steblu je zapisano nad vozlom: Hilf, pod vozlom pa: Maria.

Na obodu je še napis:

TALIX · S · NICALAI.

Na Blokah je gotiški kelih brez posebnosti na altarju za lavabo. Na steblu je napis:

Ihesms
Maria

V Kamniku v malograjski kapeli je gotiški kelih 22 *cm* visok. Stalce je šesterolistno, steblo ima le spodnji del

---

je ta dogodek vporabil za pesem »Sveti kelih« v »Dom in Svetu«, 1892, 361. in v Poezijah str. 209.

[3]) Cong. = Congiarium t. j. dar.

[4]) Sic!

šesterostranski, gornji je okrogel. Vozel je potlačeno jabolko; kupa ima majhen košek. Na stalcu je napis:

DEN * KELCH * HAT * LASEN * M * DI *
ERWERPRVDERSCHFT * DER * SCHMIT *
S * S * IM * 1526 *

Patena je mlajša in ima napis: S · I · in S. 1716.[5])

V Kranju imajo dva gotiška keliha.

Prvi je 20 *cm* visok; kupa ima v premeru 10 *cm*, stalce pa 14 1/2 *cm*.

Stalce je šesterolistno in je okrašeno s podobami: 1. Mati Božja. 2. Sv. Marka. 3. Sv. Janez. 4. Sv. Janez Krstnik 5. Sv. Luka. 6. Sv. Matej.

Steblo je šesterooglato, jabolko potlačeno.

Košek je lepo izdelan in olepšan z rastlinskimi okraski.

Napis pod koškom:

veni † sancte † spiritus.

Drugi kelih je 23 *cm* visok, kupa ima v premeru 11, stalce pa 14 *cm*.

Stalce je šesterolistno. Na stalcu je podoba Marije z Jezuščkom in donatorjem, ki pred njima kleči in moli. Pred donatorjem je kapa.

Steblo je šesterostransko. Zgoraj je napis Ihesus, spodaj nič.

Pozneje je bil steblu pridejan še potlačen kos baročnega stebla.

V *cirkniški* župniji imajo tri podružnice po en gotiški kelih, in sicer: Selšček, Brezje in Jezero.

V Metliki je zanimiv kelih gotiške oblike. Stalce je šestlistno, vozel je votel in olepšan s prodrtinami, kupo pa krasi filigransko delo (nitovina).

Podoben kelih imajo tudi *frančiškani v Novem Mestu*.

V Starem Trgu pri Ložu imajo gotiški kelih iz l. 1539. Drugi kelih je še lepši, bogateje okrašen, a nima letnice. Tudi

---

[5]) Poročilo g. J. Jovana.

podružnice imajo gotiške kelihe: Kozarišče, Vrh (Sv. Tomaž); v Šmarati je kelih razen kupe gotiški.

Pri *Sv. Primožu nad Kamnikom* imajo kelih z gotiškim stalcem in z letnico 1479. Rob je okrašen s prodrtinami, znamenje, da je moral biti ves kelih precej bogat. Vozel je jajčaste oblike, torej iz poznejše dobe. Kupa je nova.

Sv. Nikolaj na Tabru, v šentjurijski fari pri Šmariji, ima čisto gotiški kelih. Na steblu ima napis Jesus in Maria. Natančno ga je popisal Matej Sitar v »Izvestjih Muzejskega društva« 1893, 253.

Trnovec (Tiefenreuter, ž. Stari Log pri Kočevju). Stalce je šesterolistno in bakreno. Na steblu je napis GTV'FA $^{16}_{50}$.

Na Vačah ima gotiški kelih letnico 1532 in napis:

S. Maria hilf aus aler not.

Drugi kelih je le na pol gotiške oblike.

V Zgornjem Tuhinju ima kelih gotiško stalce iz l. 1519.

V ljubljanskem *škofijskem muzeju* imajo več gotiških kelihov, in sicer:

1. *Iz Lipoglava.* Visok je 16 *cm*, kupa ima v premeru 8 *cm*, stalce pa 10·4 *cm*. Stalce je okrašeno z geometrijskimi okraski. Na obodu je napis: IHESVS CRISTVS DER SELLIGMACHER HILF VNS 1533. Vozel je potlačeno jabolko, ki ima na obodu šest rozetk. Steblo je šesterostransko in ima napis Ihesus, Maria.

2. *Iz Gozda pri Križah* pri Tržiču. Visok je 18 *cm*, kupa meri v premeru 8 ½ *cm*, stalce pa 12 ½ *cm*.

Na robu šesterolistnega stalca je napis: IHSVS † | NASVR | ENENV | S † REX † | IVDEOR | VM † 1540.

Okraski so vejasti in grčasti. Nad stalcem je napust. Šesterostransko steblo je brez napisa. Jabolko je potlačeno in okrašeno s šestimi rozetkami. Ob kupi je mal oklep.

3. Od *Sv. Trojice pri Vrhniki.* Visok je 20 ½ *cm*; kupa ima v premeru 10 *cm*, stalce 14 ½ *cm*. Šesterolistno stalce ima na robu letnico 1547. V šesterih polah so lepi okraski, in

sicer menjaje se rastlinski s figuralnimi. Figuralni okraski predočujejo: *a*) cesarja Maksimiljana I. v oklepu in s krono na glavi; *b*) sv. Huberta (meniha kot lovca); *c*) žensko glavo z vencem in krono in z napisom CARITAS.

Na šesterostranskem steblu je napis:

MHINRI
MARIHS

Oklep je deseterolistnat.

4. Iz *grahovske* župnije so trije:

a) Prvi je 19 *cm* visok; kupa meri v premeru 10, stalce 14 1/2 *cm*.

Stalce je šestlistnato, okrašeno z grčastim trakom in z rastlinskimi ornamenti v petih poljih, v šestem polju je pa napis IHS.

Steblo ima napis:

IESVSN
MARIAH

Vozel je okroglo in potlačeno jabolko z izrastki za bisere (steklene).

b) Drugi meri v višini 17 1/2 *cm*, kupa v premeru 9, stalce pa 13 *cm*.

Stalce je šestlistnato, jabolko potlačeno, steblo šesterostransko brez okraskov in napisov.

c) Tretji je 18 *cm* visok, kupa meri 8 1/2 *cm*, stalce 10 1/2 *cm* v premeru. Stalce je šesterolistno, steblo šesterostransko, vozel potlačeno jabolko. Steblo krasita po dva bisernika.

2. Kelihi iz renesanške, baročne, rokoko in empirske dobe.

Renesanški kelihi so bili prvotno prav podobni gotiškim. Stalce je bilo navadno okroglo, tudi steblo je imelo okrogel prorez. Vozel je ali popolna, ali pa nekoliko potlačena kroglja, pozneje pa jajčaste oblike.

Oblika in tvarina, višina in širina je skoro ista, kakor v gotiški dobi.

Pozneje se je pričela oblika spreminjati. Vozel dobiva razne oblike, zato se na vozlu najlažje izpozna kelihova starost. Okoli l. 1650. je dobil vozel podobo hruške, pozneje (1700 do 1760) tristranske narobe stoječe odsekane piramide, pozneje četverokotne piramide. Poslej se je zopet priljubila bolj okrogla oblika. Empirski kelihi pa imajo ozek štulast vozel, ki se polagoma proti stalcu zožuje.

Stalce, ki je imelo v začetku večinoma okrogel obod, dobiva različne oblike. Okrogla črta se krivi v valovito črto in dobiva razne izrastke; menjavajo se v raznih kombinacijah okrogle, ravne in valovite črte. Tudi višina stalca raste, da njegova vrhnja vzbunčena plast ni več primerna, da bi se mogla nanje nasloniti patena. Okraski so dobi primerni; v renesansi so renesanški, v baroki baročni itd., in sicer rastlinski, geometrijski, figuralni; v baročni dobi seveda polžki in razni zavojki, v rokoko nalomljene, zavite in zverižene črte.

Paziti pa je pri kelihih tudi na to, da so pozneje pri popravljanju posamezne kose na novo pridejali in stare odpravili, da torej pogostoma kelih ni ves enovit ali iz ene dobe, ampak da je večkrat stalce iz gotiške, vozel iz baročne in kupa s koškom iz najnovejše dobe.

Umljivo je, da je kelihov iz teh dob prav mnogo. Tu naštejemo le nekoliko bolj znamenitih.

V Ljubljani ima vsaka cerkev več ali manj lepih kelihov, zlasti iz baročne in novejše dobe.

Škofijska kapela hrani lep in dragocen kelih iz l. 1737. Ta kelih je prekomerno visok (31 *cm*), kupa meri 113 *mm* in stalce 200 *mm* v premeru.

Stalce in kupa imata po tri emajle, ki sicer niso lepo risani, a so krasnih in živih barv. Kupa ima na oklepu te tri emajle: 1. Zadnjo večerjo. 2. Angel prinese Jezusu kelih na Oljski gori. 3. Jezusa bičajo. Na stalcu so pa: 1. Jezus s trnjem kronan. 2. Jezus pade pod križem. 3. Jezus križan.

Zgornje emajle okrožuje po 25, spodnje pa po 28 drazih kamenov, in sicer diamanti, ametisti, topasi, hrizoliti in smaragdi.

Stalce je v glavnih potezah šesterolistno in močno vzboklo. Obod je raznolično pretrgana črta. Okraski so deloma rastlinski, deloma rogovi obilnosti in draperije.

Vozel ima podobo tristranske odsekane piramide. Vrh stalca je šesterostranska strešica. Kupo oklepa dve tretjini visoko košek.

Pod stalcem je napis:

Calicem Hunc
Gemmis pretiosissimis
distinctum
sIGIsMVNDVs FELIX
EPVs LABACENSIs
FIERI IVssERAT.

Kelih je dal torej napraviti knezoškof Sigismund Felix grof Schrottenbach (1728—1742), in sicer l. 1737.

Patena k temu kelihu ima v premeru 197 *mm*.

Pri *sv. Jakobu v Ljubljani* imajo več kelihov iz teh dob.

1. Enoličen kelih iz l. 1747., ki je 26 *cm* visok.

Stalce ima 9 polj, obod je za vsako polje nekoliko priščipnjen. Nad stalcem je dežniku podobna strešica. Vozel je tristranska odrezana piramida. Oklep ima kakor stalce devet polj. Ohranjena sta dva enaka izvoda.

2. Kelih iz l. 1728. z napisom: Arae Josephinae Labacensi S. J. Josephus quidam Labacensis S. J. Sacerdos D. D. 1728.

Pri stalcu je obod narezljan; okraski so baročni. V treh poljih so trije medaljoni: *a*) Sv. Jakob. *b*) Smrt sv. Frančiška Ksaverijana. *c*) Sv. Frančišku Ksaverijanu se prikaže Kristus s križem.

Ta kelih ima tri vozle. Eden ima po dve angelski glavi v treh poljih.

Na oklepu so medaljoni: *a*) Sv. Jožef. *b*) Rojstvo Jezusovo. *c*) Beg v Egipt. Ti medaljoni so vloženi med trakastim okrasjem.

3. Kelih je visok 23 $^1/_2$ *cm*. Stalce ima pet polj, ki so okrašena s finimi okraski, z grozdjem in z listi. Vozel ima obliko hruške. Kupo oklepa košek.

4. Kelih visok 26 *cm* Stalce je šesterolistno, krasé ga trakasti in stilizirani rastlinski okraski. Vozel je olepšan s tremi kartušami.

5. Dva enaka keliha sta po 25 *cm* visoka, kupa široka 9, stalce 16 *cm*. Obod pri stalcu je valovit. Stalce je razdeljeno na šest polj, izmed katerih so dotikajoča se polja različna. Okraski so trakasti, vmes so pa vpletene košare s cvetjem. Trije vozli so na tri strani obrezani. Košek napravlja tudi šest polj, a okraski se ločijo od stalca le v tem, da stoje tu palmete mesto košaric.

6. Baročni kelih 29 *cm* visok, kupa 10 *cm* široka. Stalce je razdeljeno na tri polja, v vsakem sta po dve angelski glavici. Obod ima valovito okroglo črto. Vozli so trije. Prvi je za strešico stalcu; drugi je tudi majhen, tretji je večji in je okrašen v treh poljih z baročnimi školjkastimi okraski. Ta kelih se nahaja tu v treh enakih izvodih. Bržkone so iz l. 1752.

7. Kelih je 27 *cm* visok, kupa ima v premeru 9, stalce 16 1/2 *cm*. Napravil ga je M. Schreiner v Ljubljani. Stalce ima v bistvu okrogel obod, sicer pa tu in tam nalomljen. Vozel je potlačeno jabolko. Okraski na stalcu so trtni listi in grozdje v štirih poljih. Na košku napravlja okras grozdje s klasjem.

8. Kelih je 26 *cm* visok in je prejšnjemu podoben. Okraski na stalcu so baročni, na košku pa trtje v kartuši.

Pri sv. Florijanu v Ljubljani:

1. Kelih. Stalce ima obod v okrogli, nekoliko nalomljeni črti. Okraski so baročni, večinoma mučeniško orodje Kristusovo. Nad stalcem je strešica. Steblo ima dva vozla. Prerez je skoro okrogel, vendar pa je vozel v bistvu tristranski. Na oklepu pri kupi so podobe *a*) Kristus na Oljski gori, *b*) na križu, *c*) Žalostna M. B. Napis: A. 1750 Matthaeus Dembscher mercator et fundator beneficii Agonizantium Labaci ad Dolorosam.

2. Kelih. Na stalcu in oklepu so angelske glavice in lepi baročni cvetlični okraski. Vozel ima tri kartuše.

V Ambrusu ima kelihovo stalce na obodu trikrat ravno črto in circumflex. Tri polja imajo lepe baročne kartuše, v

katerih so sedmeri klasovi, grozd in trtno listje. Vozel ima obliko priščipnjene hruške, okrašene s trtnim listjem, grozdjem in z rožami. Košek ima v treh kartušah mučilno orodje Kristusovo. Patena ima vdolbljen križ z napisom S. | Bart | holo | mevs | 1643.

Babno Polje. Stalce je okroglo in ima na obodu letnico 1687. Okraski so rastlinski. V treh krogih se nahajajo Jezusovo in Marijino ime in grb, ki ima na dveh poljih leva, na dveh pa orla, okrog pa napis:

F B T V L
H O
S Z V
D

Vozel ima obliko hruške olepšane z glavicami. Oklep kupe je okrašen z rožami in listi.

Drugi kelih ima šesterolistno stalce gotiške oblike; vrezani renesanški okraski so rastlinski in geometrijski. Vozel je podolgast. Na oklepu so tri kartuše. V prvi je Jezusovo ime, v drugi |A|O|, v tretji križ.

Begunje na Gorenjskem. Slalce ima valovit obod. Na stalce so pritrjene tri srebrne pozlačene glavice. Vozel je široka hruška s tremi srčastimi ščiti. Napis: Veit Kriner 1648.

Na Blokah imajo več zanimivih kelihov:

1. Stalce je šesterolistno. Za okrasek so uporabljene rozete in rastlinski deli v podobi baročnih volut (narobe vprašaj). Steblo je okroglo; vozel potlačeno jabolko s šestimi izrastki. Košěk napravljajo klasje, grozdje in srebrni trtni listi.

2. Stalce ima več kotov. Vozel je podoben šesterostranski hruški.

3. Stalce je šesterolistno, okraski so rastlinski, namreč rože z listi. Vozel je šesterostranska hruška. Košek je srebrn. Na obodu ob stalcu je napis: Andreas Modiz sindicus 1698.

4. Stalce ima rastlinske okraske in na obodu napis: Mathias Krasavaz fieri curavit 1698.

Vozel ima, kakor pri prejšnjem, šesterostransko hruško.

5. Stalce je šesterolistno; za okrasje so uporabljene rozete z listi. Nad stalcem je strešica. Vozel je šesterostranska hruška

z listi. Košek je srebrn in ima rastlinske okraske. Napis: Jacobus Theivisan cooperatori Oblacensi curavit fieri 1695.

6. Novejši je kelih s šestimi medaljoni. Izdelal ga je M. Schreiner v Ljubljani.

V Borovcu (Moróbiz) imajo en rokokó kelih in en empirski.

V Borovnici je lep srebrn kelih s figuralnimi okraski.

V Bukovšici imajo čeden rokokó kelih z zavitim okrasjem. Vozel je tristranska odsekana piramida.

Gozd nad Kamnikom. Kelih je empirski. Stalce je v bistvu okroglo in šestkrat priščipnjeno. Okraski so rože med cvetnimi venci. Pri kupi je zunaj videti dno skoro horicontalno, posenčnica (silhueta) pa četverokotna. Vozel ima tri rozete, vmes pa nanizane renice in cvetne vence.

Grad (Bled). Kelih je podoben glede emajlov škofijskemu ali kamniškemu in ima tudi šest emajlov, predočujoče Kristusovo trpljenje. Bržkone je delo iste dobe, torej okoli l. 1737.

V Kamniku je 1. kelih skoro prav tak, kakor je v škofovski kapelici v Ljubljani. Emajli so pa ti: na stalcu *a*) Jezus s trnjem kronan, *b*) križan, *c*) vstajenje; na oklepu: *a*) Zadnja večerja, *b*) Jezus krvavi pot poti, *c*) Jezus bičan.

2. kelih je baročen. Stalce je šesterolistno, v treh poljih so angelske glavice. Vozel ima tri kartuše. Oklep ima tri angelske glave.

3. kelih je empirski, okrašen z običajnimi cvetnimi venci.

4. kelih je lepo delo iz baročne dobe. Vozel je tristranska piramida.

5. kelih je krasen izdelek iz baročne dobe. Vozel je tristranska piramida. Napis: B · I · H · F · F · 1748.

Komenda. Na dnu ob robu ima kelih napis: Ill^{mus} et Rev^{mus} D^{s}. D^{s}. FR Petrus Jacobus L. B. De Testaferrata praelatus et commendator D. D. Anno 1752.

Grb kaže vola in tri zvezde.

Stalce ima šest polj. V treh sta po dve angelski glavi, v drugih treh *a*) Veronični prt, *b*) kocka, *c*) tunika.

Vozel ima trikotni prorez in je okrašen z angelskimi glavicami in zavojki.

Oklep ima tudi šest polj, in sicer imajo tri polja po dve angelski glavici, tri pa *a*) steber, *b*) sulico in gobo, *c*) žreblje, torej orodje Kristusovega trpljenja.

Visok je 29 1/2 *cm*, kupa široka 10 *cm*, stalce 15 *cm*.

Koprivnik (Nesseltal) na Kočevskem. Kelih iz l. 1762. ima na oklepu suličaste liste za okras. Napis: Donum der Jungfrau Barbara Berzin.

Mekine. 1. Kelih s šesterolistnim stalcem s šestimi polji, ki so okrašena z angelskimi glavicami, s školjkami in akantom. Na robu je napis: Catharina Theresia ab Attimis Abbatissa In Minkendorff. Anno 1700. Vozel je spodaj priščipnjena hruška, olepšana z akantom. Oklep je slabo delo iz rastlinskih okraskov.

Visok je 23 *cm*, kupa široka 9, stalce 16 1/2 *cm*.

2. kelih je brez napisa. Stalce je okroglo, vozel okrogel.

3. Visok 28 *cm*, kupa široka 10 *cm*, stalce 18 *cm*. Stalce krasé v šestih poljih menjaje se okraski iz grozdja in klasja. Obod valovit in nalomljen. Vozel je tristranska spodaj priščipnjena piramida. Nad stalcem je strešica. Oklep je fino delo in ima kakor stalce okraske iz klasja in grozdja. Spodaj je napis: R. L. H. F. F. 1759.

Motnik. 1. kelih ima napis: Georg Sigm. Abfaltrer zu Obermöttnig 1710. Stalce je šesterolistno z renesanskimi okraski. V treh medaljonih so: *a*) kladivo in križ, *b*) trije rombi, *c*) bič in plamenica. Vozel je hruška s tremi glavicami.

2. kelih je lep baročen izdelek. Obod stalca je nazobčan, vozel je hruška. Spodaj se bere:

MHVS
et
GTSGVAF
1751.

Osilnica. 1. Lep kelih iz prve renesanse služi za ciborij. Stalce je okroglo in ima v šestih poljih šest podob vrezanih. *a*) Jezus zasramovan, *b*) križan, *c*) vstane od mrtvih; druge tri

vmesne podobe so angelci s pasijonskim orodjem. Vozel je okrogel, a podoben gotiškemu, ker ima šest listov zgoraj in spodaj. Steblo je okroglo. Kupa je jajčasta.

Podbrezje. Baročni kelih ima na oklepu za okrasek angelske glavice. Vozel je tristranska piramida.

Rakitna. Kelih ima napis: Pr. Sigismundus Moser Professus Victoriae 6. Januarij 1671.

Obod pri srebrnem stalcu je sestavljen iz valovitih in ravnih črt. Vozel je tristranska piramida s prilepljenimi angelskimi glavicami. Nad njim je okrasek iz treh parov nog, držečih ploščo, kjer je po malem novem prehodu pritrjena kupa. Kupa je od l. 1905. nova.

Reka Kočevska (Rieg.) 1. kelih ima šestlistno stalce, kjer je vcizelirano pasijonsko orodje. Vozel je lepa hruška. Tudi oklep krasi pasijonsko orodje.

2 kelih je empirski. Stalce je okroglo.

3. kelih je empirski. Šestlistno stalce ima tri vcizelirane medaljone: *a*) Mati Božja Kraljica sv. rožnega venca, *b*) sv. Janez Krstnik, *c*) sv. Frančišek Ksaverijan.

Podružnica *Novi Lazi* (Hinterberg) ima mal renesanški kelih. Vozel je skoro okrogel. Patena skoro brez dolbine.

Senožeče. 1. kelih ima napis: Sub parocho Antonio Ukmar Anno 1783 sumptibus ecclesiae factus. Stalce je okroglo, a ima osem polj; v štirih so koški s cvetlicami, v štirih pa podobe štirih evangelistov vcizelirane. Vozel je na pol tristranska piramida, na pol empirski. Na oklepu so podoba sv. Marka z levom (?), košarice s cvetjem in trta.

2. kelih ima napis: Sub Francisco Seraphino principe de Portia 1786. Stalce ima šest polj, in sicer so v treh rozete in festoni, v treh pa cvetlice in festoni. Vozel je tristranska piramida. Tudi oklep ima šest razdelkov; v treh so rozete in cvetni venci, v ostalih treh pa *a*) snopje, *b*) grozdje, *c*) cvetlice.

3. kelih je majhen; vozel je hruška.

Stari Trg pri Ložu ima dva baročna keliha. Eden ima tristranski vozel, drugi pa vozel v obliki hruške ter lepe baročne rastlinske okraske in kartuše.

Studeno. Kelih ima vozel s tristransko piramido in s tremi glavicami. Podružnica Strmca ima majhen renesanški kelih istrijanske oblike.

Sv. Katarina. Lepi kelih ima napis: Franc. Verporta 1735; krase ga dvojne angelske glavice.

Sv. Primož nad Kamnikom. Zanimiv je renesanški kelih iz l. 1510. Stalce je okroglo in ne spominja prav nič na gotiko. To je unicum na Kranjskem za ta čas.

Sv. Vid nad Cerknico. 1. kelih je 27 *cm* visok, kupa meri v premeru 9 1/2 *cm*, stalce 16 *cm*.

Stalce je šestlistno, ob robu je rastlinski venec, spodaj napis: M : K · V · D · K · H · P · A · H · L · K · A . . . . M · L 1631 (51?).

Vozel ima obliko spodaj priščipnjene hruške. Oklep ima nekak akantov okrasek. Kupa je kovana.

2. kelih je empirski, in

3. baročen. Vozel je tristranska piramida.

Vodice. 1. kelih ima napis: O . M . D . B . M . S . V. S . MAEGAREITHA . V . M . IN . WOdIZ . 1744.

Obod ob stalcu ima nalomljeno črto, ki je v bistvu okrogla; steblo in vozel imata več delov, ki so okrogli v prorezu, samo da so nekoliko narezani. Oklep napravljajo listki.

2. kelih ima napis: S. Margarithae V. M. in WODTIZ 1757.

Stalce je precej visoko; nad njim se vzpenjajo strešica in dva vozla. Oklep je iz širokih listov.

3. je kakor prvi in ima napis:

17 S. AEGIDI in P. W. 48.

4. ima visoko stalce s sadnimi okraski, dalje dva vozla, spodnji je kroglja, višji hruška. Oklep je majhen.

Vranja Peč. Baročni kelih iz l. 1692. ima napis: S. Udalrici. Vozel ima podobo hruške.

Vrh (Sv. Trijè kralji). Stalce je šesterolistno in ima na robu napis: B. Mariae semper virg. Monasterii: Sanctimonialium: In Minckendorf: votum: Urban: Khern Paroc: In Klech et Habenrain 1640. Grb ima v dveh poljih grozd, v dveh pa klas.

Vozel je okroglat. Kupa je podolgasta. Vse, tudi kupa spodaj, je s srebrom okrašeno.

Zgornji Tuhinj. Baročna keliha imata napis:

1. A. M. Abfaltrer 1737.
2. Max Scarlichi et Abfaltrer 1737.

V škofijskem muzeju ljubljanskem je renesanški kelih brez letnice. Visok je 19 *cm*, kupa je skoro 10 *cm* široka, stalce pa 11. Kupa nima oklepa. Stalce je okroglo, a njegov vrhnji del razdeljuje okrasek v šest polj; vsako polje je s črto predeljeno od sosednjega. Vse črte se vzpenjajo kvišku in napravljajo del dvanajsterokotne piramide, preden pridejo do stebla. Steblo je okroglo in okrašeno s črtami in trikotniki. Vozel ima deset rogljev.

Monstrance.

Gotiških monstranc je na Kranjskem malo. Znani sta monstranci v Gotenicah (Göttenitz) na Kočevskem in v Poljanah nad Loko.

Gotenica. Stalce te monstrance [6]) ima četverolistno obliko, a ne čisto, marveč sta le srednja lista okrogla, stranska na podolžni strani sta pa zavihnjena in prehajata na koncu v ravno črto. Okrašeno je stalce z grčastim trakom in vejastim okrasjem.

Stalce se spenja do strešice osmokotno in preide v četverostransko prizmo.

Vozla prav za prav ni; mesto njega so trije napustki; izmed njih je srednji največji.

Nastavek ima navadno gotiško obliko, namreč: kvadratno škrabico z okroglo odprtino za sv. hostijo in na obeh straněh fialo; stranice škrabice se tudi podaljšujeta v fiali; nad ploščo

[6]) Mittheilungen des hist. Vereins f. Krain. 1862, 85. in Letopis M. Sl. 1880, 13 se bere, da je šestlistno, a to je pomotno.

se vzdiguje tretji par fial, ki tvori na vrhu završek v gotiških lokih. Na vrhu je razpelo. Monstranca se torej vzpenja proti vrhu lepo piramidalno.

V sredi nad škrabico za sv. hostijo in pod gotiškim završkom je kipec Immaculatae; med škrabico in stranskima fialama pa po en kipec, in sicer na desni sv. Katarina, na levi sv. Barbara. Dno nastavka ima obliko romboida. Pod njim sta za okrasek še dva zavojka.

Na robu stalca je napis:

1551 M. M. M. D. G. K. 1517 IAR

Pripomniti je, da so črke renesanške, samo druga petica v 1551 je gotiška, prav tako četrta številka v 1517, zato jo nekateri beró za 4, drugi za 1.

Monstranca je visoka $^1/_2$ *m.*

Poljane nad Loko. Po svoji obliki in podrobnih okraskih spada ta monstranca k najlepšim monstrancam na Kranjskem sploh.

Stalce ima obliko četverolista, a tako, da segajo še mali ostri listi med posamezne večje liste. Vozel je lepo okrašeno jabolko. Nad steblom je najprej napustek, potem pa se vzdiguje na piramidalni podlagi fino okrašen obroček za sv. hostijo. Na obeh straneh in nad obročkom so gotiški loki s fialami, ki nosijo na vrhu gotiškemu stolpiču podoben završek. Vrh tega stolpiča je razpelo. Pod gotiškimi loki stoje drobni, a dosti natančni kipci: sv. Krištofa, sv. Janeza Evangelista, sv. Barbare, sv. Katarine, sv. Egidija, zaroke sv. Katarine, sv. Klare, in na vrhu Ecce homo z dvema angeloma.

Na stalcu je vgraviran grb mekinjske opatice Ane Lamberger z napisom: Anna Lambergerin dieczeit Abtasin zu M. D. 1520. Dalje so vgravirane tudi podobe sv. Marjete, sv. Andreja, sv. Erazma z napisi: S. Margareth, S. Andre, S. Erasem.

V novejšem času je monstranci zadaj pridejan še žarni svit [7]).

---

[7]) Pridejani sliki manjka križec na vrhu.

Zanimive so monstrance, ki imajo deloma gotiško, deloma renesanško obliko. Take se nahajajo v Motniku, v Špitaliču in v Svibnem.

Monštranca v Poljanah nad Loko.

Pri monstranci v *Motniku* se jasno kaže prehod iz pozno gotiške dobe v renesanso.

Stalce je podobno gotiškemu, vozel je že hruška, nastavek je zopet v bistvu gotiški: četverokotna škrabica za sv. hostijo, nad njo lok, na obeh straneh in na vrhu zopet gotiški lok, ki

se skončuje v gotiško križno rožo. Pod vsemi štirimi loki so kipci. Vsi loki so bogato okrašeni z grčami ali kljukami, krogovičjem in z gotiškimi lilijami. Vmes pa so videti tudi zavojki, palmete itd. Na vrhu je kipec sv. Jurija, pod njim nad škrabico pa kipec Matere Božje.

Po dr. Grausu[8]) je ta monstranca iz 16. veka, bržkone pa je iz začetka 17. veka. Novejši čas so monstranco zadaj obogatili z žarnim svitom.

V Špitaliču[9]) je prav lepa monstranca iz približno iste dobe, toda gotiški deli so čistejši. Stalce ima gotiško obliko, vozel je rogljat, a podoben gotiškemu, škrabica za sv. hostijo ima okroglo obliko, na vrhu je stolpiču podoben završek. Z gotiško arhitekturo je pa združeno renesanško rastlinsko okrasje z vpletenimi cvetkami, s sadovi in z angelci, kar napravlja prav ljubek vtisk.

V Svibnem ima stara monstranca bakreno šestlistno stalce. Tri polja so okrašena z renesanškimi geometrijskimi pa tudi rastlinskimi ornamenti, zlasti z granatnimi jabolki; tri polja so pa prazna.

Premer stalca je 19 *cm*.

Steblo ima dva gola, pozneje pridejana obroča.

Nad steblom se pričenja nastavek, in sicer najprej s trapecom, ki ima napis z renesanškimi črkami:

TABernaculum · Hoc · Ven: Mathias * Lathomus * Rector *
* Plebis * In * Scharfenberg * propriis * expensis f * f *
Anno · Salutis * M * D * XC *

Na eni strani je za okrasek angelska glavica s križem na temenu, na drugi pa potlačen kelih, iz katerega se vzpenja rastlinski renesanški prav čeden ornament.

Na tem podstavku stojita na vsaki strani gotiška stolpiča, končujoča se s fialo in križno rožo. V sredi je kvadratna

---

[8]) Der Kirchen-Schmuck. Graz. 1888, 14. Slika te monstrance istotam na strani 9.

[9]) Ibidem, 14. Slika je na str. 11. Oba kliševa je Styria v Gradcu posodila na priporočilo g. mons. dr. Grausa.

škrabica z okroglo odprtino za sv. hostijo. Med stolpičema in škrabico sta po dva srebrna kipca[10]), nad njima pa se vzpenjata zavihnjena šilasta loka. Nad škrabico je še polkrožen lok z okrasjem. Nad tem lokom je renesanški križ in ob njega straneh kipca Marije in sv. Janeza Ev. Visoka je monstranca 54 *cm*. Hrani se v škofijskem muzeju.

Monstranca v Motniku.

Iz renesanške dobe se je malo monstranc ohranilo. Značilna je monstranca v Slavini, ki pa ima že posamezne dele baročne. Po svoji obliki je menda edina svoje vrste na Kranjskem.

Nad okroglim cizeliranim stalcem se pričenja steblo, ki ima tri vozle. Prvi vozel ima potlačeno okroglo obliko in je okrašen z glavicami, drugi ima obliko hruške in za okrasek prav lične glavice, tretji, najvišji vozel pa je olepšan z akantovimi listi. Žlebovi med vozli so okrogli. Na tem steblu stoji obroček za sv. hostijo. Krog in krog izhajajo iz njega žarki, in sicer po trije premi in po en valovit vrsteč se med seboj. Na vrhu je kipec Zveličarja z zastavo, spodaj pa držita dva angelca obroček, opirajoč se z eno nogo na najvišji vozel.

---

[10]) Svetnika imata rimsko obleko; prvi je bradat, drugi s krajšo haljo je brezbraden. Značilnih znakov nimata.

Vsa monstranca napravlja prav ugoden vtisk. Po srednjem vozlu soditi je nastala krog l. 1650[11]).

Baročne monstrance so pa zelo pogostne. Tu omenim le dve.

Velika in lepa je monstranca pri *sv. Jakobu* v Ljubljani. Visoka je 71 ½ *cm*.

Stalce je podolgasto, elipsno; obod valovit, deloma nalomljen.

Okraski so baročni: kartuše, zavojki in školjke. Nad Jagnjem božjim je obroč z lunico. Spodaj sta dva angela z rogom sreče, v sredi pa z venčnimi trakovi. Na vrhu je Bog Oče s krogljo. Vmes so raznobarvni kamenčki in stekleni dragulji. Zadaj okrožajo žarki vso stran. Ta monstranca je bržkone iz l. 1755.; kronika namreč pravi, da so l. 1755. kupili: die prächtige Monstranz.

Monstranca v Spitaliču.

V Zgornjem Tuhinju imajo v shrambi monstranco iz l. 1697. Stalce je osemlistno, vozel ima podobo hruške, okrašena je figuralno. Napis se glasi: 1697. A. O. Vic. to je Andreas Ovza, vicarius. Andrej Ovca je umrl v Zgornjem Tuhinju 10. avgusta 1711.

[11]) Kliše te monstrance je last »Dom in Svet-a«.

Empirskih monstranc je tudi nekoliko na Kranjskem. Podobne so baročnim, le steblo se vidoma loči, ker ima isto obliko, kakor pri empirskih kelihih. Nahajajo se na pr. v *Planini* pri Cirknici, v *Gozdu* nad Kamnikom itd.

Ciboriji.

Monstranca v Svibnem.

Razen ciborija pri sv. Jakobu v Ljubljani, ki je popisan in naslikan v »Izvestjih Muz. društva za Kranjsko«, 1903, 103 do 105., je zanimiv ciborij pri *sv. Petru v Ljubljani.* Tudi ta je iz dobe, ko so se gotiške oblike borile z renesanškimi, kar se je godilo pri nas silno pozno, namreč ok. l. 1600.

Šempeterski ciborij ima šesterolistno stalce, šesterostransko steblo, renesanški vozel in jajčasto kupo. Kupa na vrhnem robu in pokrov na spodnjem robu imata gotiški srebrn pas. Pokrov ima poznogotiški završek in na vrhu precej visok križ.

Na stalcu ima v medaljonih vrezan monogram imena Jezusovega in Marijinega, dalje podobo sv. Petra in sv. Pavla, grb škofa Tomaža Hrena in njegovega brata župana Andreja Hrena. Napis: THOMAS NONUS EPISCOPUS LABACENSIS T. L. A. P. — ANDREAS CHREN S. C. M. CONSILIARIUS V. S. P.

Na robu stalca je vrezano: ANDREAS CHREN S. C. M. CONSILIARIUS ET ANNA CONIUGES H. D. D. A. 1627. SACRATISSIMO CORPORIS JESU CHRISTI SACRAMENTO.

Monstranca v Slavini.

Med napisom na robu in med medaljoni so po tri angelske glavice s stiliziranimi perotmi, trije sadni festoni in prtič.

Na pokrovu je v laterni šest poznogotiških lokov in pod njimi šest kipcev na pr. sv. Andreja itd.

Več ciborijev imamo iz baročne dobe.

Lepe okraske ima veliki ciborij pri *sv. Jakobu* v Ljubljani, ki je bržkone iz l. 1752. (Kronika ga imenuje: Das schöne Ciborium).

Ciborij pri sv. Petru v Ljubljani.

V Zgornjem Tuhinju imajo lepo cizeliran ciborij iz l. 1738., v *Mekinjah* iz l. 1643. Ta ima šesterolistno stalce, ki je od strešice navzdol olepšano z granuliranim okraskom. Vozel ima podobo hruške.

Cirknica. Stalce je okroglo. V treh kartušah so podobe: cerkev in samostan, grb bistrskega prelata, tica z vejico in črke G C P A (bržkone Gregorius Cerviz, parochus). Grb kaže orla in pet šesterožarnih zvezd.

Vozel ima podobo hruške s tremi glavicami. V višini meri 36 *cm*, kupa v premeru 15 *cm*, stalce 22 *cm*.

Ta ciborij je bržkone tudi iz l. 1685., kakor drugi ciborij, ki ima vrezano to letnico.

Borovec (Morobiz). Stalce ima vcizelirano Ime Jezusovo, Marijino in sv. Jožefa. Vozel je okrašen s kartušami; v njih so napisi: Au̅gus. Mo̅ca. Nilus. (= Augustinus, Monica). Oklep pri kupi je olepšan z venci.

V Dražgošah je ciborij iz rokokódobe, v *Osilnici* pa iz empirske dobe.

Svetilnice za večno luč.

Poljane nad Loko. Vsa sestavljena iz drobnih trakov in okrašena s tremi reliefi iz življenja sv. Petra. Napis:

I R G V H V G T
Z P V S 1729

Reliefi: 1. Sv. Petru izroča Jezus ključe. 2. Sv. Peter ujet. 3. Sv. Peter od angela rešen.

Slavina. Srebrna svetilnica ima napis: G : P : M : P : DE : S. 1708.

Kotschen. Ulita svetilnica iz medi ima za okrasek tri glavice.

Sv. Jakob v Ljubljani. Na krasni srebrni, pa pozlačeni svetilnici je napis:

Pro acceptis gratia meritis
Divi Thaumaturgi
Francisci Xaverij
Ex
Voto Joannis
Adami Comitis Rasp
A. 1722.

Ljubljanski *škofijski muzej.* Stara svetilnica s tremi glavicami iz cina. Ta je bila prej v Schwarzenbachu pri Kočevju.

Kadilnice.

Najstarejša kadilnica na Kranjskem bo najbrže kadilnica iz *Kostela* ob Kulpi, ki se hrani v ljubljanskem škofijskem muzeju.

Stalce ali dno je osmokotno, stranice niso ravne, ampak okroglo prirezane. Dve stranici sta že odbiti.

Osmokotno steblo je znotraj na čaši pritrjeno z gumbom.

Čaša je na vrhu osmokotna, spodaj prehaja v osem izboklih listov. Štiri uhlje ima za verižico prirejene.

Pokrov je iz treh delov: 1. iz osmerostranskega tamburja, ki prehaja v 2. polkrogljasto kupolo, ki ima na vrhu 3. laterno in osmerokotni stolpič.

Tamburjeve stranice so prodrte z okroglimi in štirikotnimi okraski, kupola pa s srčastimi prodrtinami.

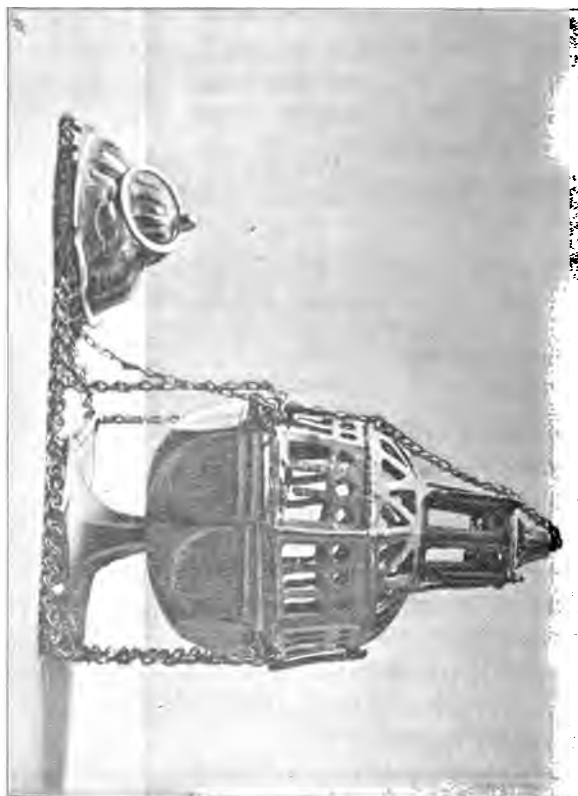
Tvarina je jako trda in krhka bronca.

Ročni pokrovec je že baročne oblike in bolj svetle tvarine, torej pozneje pridejan.

Fino delo sta kadilnici v *Poljanah* nad Loko in pri *sv. Jakobu* v Ljubljani. Prva je gotovo iz Mekin, druga iz l. 1752.

Na *Vranji Peči* imajo kadilnico beneške oblike. Taka je tudi v ljubljanskem škofijskem muzeju. Prej je bila v podružnici *Na Kalu* pri Stranjah.

O p o m n j a. H kadilnici spada tudi posodica za kadilo ali n a v i k u l a (čolniček). Prav starih navikul je pri nas malo.

Kadilnica v Kostelu.

Večinoma so iz 18. in 19. veka. Predoseljska podružnica *Britof* hrani navikulo s pozlačenim stojalom in z napisom: Hilf sancta Ana Selbdrit. 1520, in podružnica *Kokrica* drugo z napisom: Jesus, Maria helft uns aus aller Not. 1533. (Jos. Lavtižar: Cerkve in zvonovi v dekaniji Kranj, str. 184 in 186.) Jasno pa

je, da to stojalo ni nič drugega kakor stalce starega keliha, zato je pozlačeno.

Pacifikali.

V Poljanah nad Loko. Jako fino delo. Bržkone je bil nakupljen z drugimi cerkvenimi posodami in orodjem v Mekinah.

Svečniki v Poljanah nad Loko[12]).

Vranja Peč. Stalce je dvanajsterolistno iz l. 1732.

Stranje. Stalce je šesterolistno; steblo okroglo, renesanško, pa ima gotiški napis: hlle Maria. Spodaj pod stalcem je vrezano:

[12]) Fotografijo št. 2 je izvršil g. Jos. Dostal, vse druge razen št. 3 in 4 pa g. Albert Jeločnik.

Marijino ime, letnica 1732 in »Strain«. Ta napis je bil gotovo pozneje vrezan.

Svečniki.

Poljane nad Loko. Tu imajo šest težkih, visokih srebrnih svečnikov iz Mekin iz l. 1722. Napis: Dorothea Sidonia Gallenberg Abbatissa in Münkendorf 1722. Zraven je tudi grb gallenberški.

Na Vipavskem imajo še prav mnogo beneških svečnikov. Tri noge, na katerih stoje, imajo obliko levjih šap.

Kotschen (ž. Kočevska Reka). Dva svečnika imata po tri noge, steblo pa je šesterokotno.

Krožniki in skledice (tase).

V Radečah pri Zidanem mostu je krožnik in lavabo iz l. 1751.

V Št. Lambertu je lavabo iz cina iz l. 1715.

V Begunjah na Gorenjskem imajo dva lepa ploščka. Prvi je okrašen z genijem s kupo med grozdjem.

Na drugem se nahajata dva konja vprežena v imperatorski voz; na njem sedi kraljica z žezlom. Krog in krog je sadje in štiri rimske glave skoro brez las. Srebro je precej legirano z bakrom. Cizelirano je takó, da se podobe na obeh straneh dobro vidijo.

Na Koroški Beli se hrani mesingast krožnik. Na dnu sta reliefno vpodobljena Adam in Eva, med njima kača na drevesu. Okoli podobe sta dva napisna traka, črke so gotiške. Podoba in črke so tako zglajene, da napisa ni moči brati [13]).

Lestenci.

Sv. Rok pri Cirknici: Lestenec iz medi.

Gradišče pri Vipavi in na Vipavskem sploh je precej lestencev iz medi.

Godovič. Kovinast posrebren lestenec v sredi cerkve.

---

[13]) Ivan Franke: Umetniške starine na Gorenjskem. Ljublj. Zvon, 1885, 114.

Križi za bandera.

Na Vipavskem imajo lepe banderske križe celó iz srebra. Stari taki križi, ki imajo okraske: Jezusove in Marijine podobe, štiri evangeliste, so ohranjeni iz *Slavine* in (3) od drugod. Nahajajo se v škofijskem muzeju v Ljubljani. Ti okraski so zato zanimivi, ker imajo romansko obliko.

Razne cerkvene posode.

V *škofijski kapeli* v Ljubljani imajo nekaj starih cerkvenih posod, namreč: Posode za sv. olja, posodice za isti namen, kropilni kotliček in aspergil.

Posod za sveta olja je šest. Vsaka je visoka dve pedi. Narejene so iz cina. Tri so iz l. 1773, tri pa iz l. 1774.

Male posodice za sv. olja so srebrne in iz časov Tomaža Hrena. Vse so enake oblike in tudi napisi se precej vjemajo. Na posodici za sv. poslednje olje je napis na 1. strani:

OLEVM
Infir
morum.

Na drugi strani je grb z napisom:

T. L. A. P.
1629.
T. C. E. L.

To so začetnice Hrenovega reka: Terret labor, aspice praemium, in njegovega imena: Thomas Chren Episcopus Labacensis.

Na 3. strani je krona s črkami MAR in spodaj z mečem predrto srce.

Na 4. strani zopet T. L. A. P., potem grb kranjski in Hrenov skupaj in 1629. T. C. E. L.

Posodica za krstno olje Oleum Catechumenorum ima iste napise, le da ima ime Jezusovo: IHS; posodica za sv. krizmo pa križ.

Škrabica za shranjevanje teh posodic ima srebrne okove in ročaj iz iste dobe. Okraski so skoraj prav taki, kakor na pušicah. Bero se iste črke in letnica 1629, samo grb je bolj jasen. Ob ključavnici je kronan perotast lev. Na straneh se nahaja Jezusovo in Marijino ime.

Kropilni kotliček. Na okroglem podstavku se vzdiguje šesterorogljasta posoda.

Na robu je napis:

anno DNI MDCXIX

na srednjem polju:

T. L. A. P. grb T. C. E. L.

v višavi pa:

TERRET LABOR
ASPICE PRÆMIVM
THOMAS NONVS EPVS LABC
REGIVS LOCVMTENES
ET REFORMATOR F. F.
1619.

Za okrasek sta dve angelski glavi. Roč je renesanški. Kotliček je bakren in pozlačen.

K temu kotličku spada tudi aspergil, ki ima tenek in masiven držaj.

Glagolica med beneškimi Slovenci.

Spisal **dr. Josip Gruden.**

Celo v neposredni bližini akvilejskih patriarhov je nekdaj imelo glagolsko bogoslužje svoj dom. Glavna župnija beneških Slovencev »San Pietro degli Slavi« (Šempeter Slovenov) je še do današnjega časa ohranila nekaj dragocenih spomenikov, ki pričajo o njeni glagolski preteklosti. S posredovanjem znanega našega rojaka, profesorja Ivana Trinko v Vidmu, sem prejel te spomenike na ogled, in sicer: celoten tiskan glagolski brevijar, tiskan glagolski misal in pa fragment »ščaveta«. — Brevijarju manjka naslovni list, a iz predgovora

je posneti, da je bil tiskan v Rimu v tiskarni Propagande l. 1648. Po latinskem in staroslovenskem predgovoru sledi napis: »Illyrici typi a D. Ferdinando II Rom. Imperatore sacrae congreg. de Propaganda Fide commemoranda liberalitate donati, documentum maximum, sub auspicatissimo nomine invictissimi et potentissimi Caesaris Ferdinandi III. Rom. imperatoris, semper Augusti etc. ad longe lateque per Europam et Asiam diffusos, et augustissimae domui Austriacae fideles aeque atque obsequentes Illyricos populos transmissum. Labore Fr. Raphaelis Leuacouich (Levaković), Croatae, Ord. Min. s. Francisci de Observ. Archiepiscopi Achridae, seu Primae Justinianae.« — Misal ima naslov: Missale Romanum Slavonico idiomate iussu Ss. D. N. papae Urbani Octavi editum. — Misal rimski, slavenskim jezikom povelenjem g. n. papi Urbana osmago izdan. Romae 1741. Typis et impensis sacrae Congregationis de Propaganda fide.

Priložen mu je mašni formular: »U blagdan svetoga proroka pravednoga Simeuna«, tiskan z latinico in italijanskim pravopisom n. pr. »Blaxeni muux boyechise Gospodina: u zapouidih gnega xelit vele«. (Beatus vir, qui timet Dominum...)

Ti spomeniki izpričujejo, da se je še v 17. in deloma v 18. stoletju v beneškem Šempetru brala glagolska sv. maša. In preje? Gotovo še bolj pogosto. Med beneškimi Slovenci so že izza 14. stoletja pastirovali večinoma duhovniki iz hrvaškega Primorja in iz Dalmacije (glej poročilo iz Beneške Slovenije v »Slovencu« z dne 5. januvarja 1906). Ti duhovniki so bili pa skoraj izključljivo glagoljaši.

Beneška Slovenija je torej zopet nova priča o velikem vplivu glagolskega slovstva in njega nositeljev, glagoljašev, na slovenske pokrajine. Žal, da tega vpliva ne moremo doslej na podlagi listin natančno zasledovati nazaj v najstarejše čase. A toliko je gotovo, da se je več sto let pojavljal. Že Karol IV., ki je naselil glagoljaše v Pragi, omenja l. 1346: »Quod multa monasteria et loca monachorum nigrorum sancti Benedicti et aliorum ordinum in illis partibus huiusmodi ritum ex antiqua

consuetudine usquae in hocdiernum diem tenentium propter brigas et guerras illarum partium destructa et ad nihilum sunt redacta. Monachi quoque et fratres monasteriorum et locorum praedictorum ... remanent vagabundi«. (Bula Klemena VI. za samostan Emaus pri Prodanu: Poviest Glagolice, Prilog *B.* str. 115.) Iz Karolovega poročila se da sklepati, da je bila vzrok izseljevanja turška invazija, ki je tekom 14. 15. in 16. stoletja spravila pod svojo oblast vso Bosno, Dalmacijo in deloma tudi Hrvaško, torej dežele, kjer so bila središča glagolskega bogoslužja. Drugi, nič manj važen vzrok, pa je bila mnogoštevilnost glagolske duhovščine. — In če je pritisk glagoljašev proti severu bil tako velik, da je povzročil celo naselbine v Pragi in Krakovu, potem si lahko mislimo, da se je tem mogočneje pojavljal v južnih slovenskih deželah.

Iz 16. stoletja sta se nam ohranili o tem dve zanimivi vesti. Poreški škof Cesare de Noris prosi leta 1592. v vizitacijskem poročilu na apostolsko stolico: »cum multi in Dalmatia reperiantur, qui cum beneficiis careant, paupertate adacti variis in provinciis vagantur ... episcopo facultas concedatur, ut aliquos ex iis in suae dioecesis subsidium accersire possit«. (Pesante: La liturgia slava str. 91. Op. 1.) — Akvilejski patriarh Francesco Barbaro pa poroča skoraj istodobno (29. junija 1594), da je našel na Kranjskem, Štajerskem in Koroškem med duhovščino velike nerednosti, mnogo je bilo tujih duhovnikov, nevešč𝑖h v najpotrebnejših rečeh. Mnogo je bilo razlike v obredu. Ukazal jim je, naj se v bodoče ravnajo po obredu rimskega duhovstva in je uničil in sežgal vse drugačne obrednike (e stato ordinato, che nell avenire non ardisca d' amministrar li sacramenti, se non conforma e Rito ordinario del sacerdozio Romano, il quale e stato commesso a tutti li curati sotto gravi pene, annulando ed abbruggiando ogni altro loro Rituale. — Rokopis Della Bonna v deželnem muzeju str. 55.) Jasno je iz poročila, da misli tu patriarh na obredne knjige v širšem pomenu (misal, brevijar, ritual), kajti rimski ritual je izšel šele dvajset let pozneje (l. 1614.) in njegova raba ni bila nikdar splošno zaukazana.

Razlika obrednih knjig, ki jih je našel na Kranjskem, se je torej mogla tikati le jezika. A značilno je, da je patriarh izvršitev tridentinskih reformnih dekretov v slovenskih deželah poveril dalmatinskim duhovnikom. Pravi namreč: »Skušal sem dobiti može, vtrjene v pravovernosti, lepih nravih, ki umejo cerkveno vlado in ljudski jezik, ker so po rodu Dalmatinci, da bodo podpirali arhidijakone, obiskavali deželo, vizitirali cerkve in kar najbolj pomagali ljudstvu«. Ti komisarji so sicer gotovo pri božji službi uporabljali latinski jezik, kakor je bil patriarh ukazal; a da jih je pozval iz Dalmacije, izpričuje, da je bila v cerkvenih zadevah že od nekdaj tesna zveza med Kranjsko in hrvaškimi deželami. Isto potrjujejo pičanski in senjski škofje, ki so često v 15. in 16. stoletju namestovali akvilejske patriarhe na Slovenskem, in mnoga hrvaška imena, ki jih je najti med našo duhovščino v tisti dobi. Slednjič potrjujejo isto tudi Hrenove ordinacije glagoljašev. Ker za časa lutrovske reformacije ni bilo dovolj domačega duhovskega naraščaja, je bilo treba navzlic strožji cerkveni disciplini, uvedeni po tridentinskem zboru, še vedno pomagati si s hrvaškimi glagoljaši.

Župna cerkev v Starem Trgu pri Ložu.

Spisal **Viktor Steska.**

Glede cerkvenih stavb je notranjski del kranjske dežele še najmanj preiskan. Vendar hrani svoje znamenitosti, ki jih drugi deli nimajo. Bazilikalnih stavb je na Notranjskem več, na pr. župne cerkve v Slavini, Hrenovicah in Vremah Čas, kdaj so te nastale, pa še ni določen, tudi se pri površnem ogledovanju ne najde značilnih znakov, da bi se mogla spoznati zgodovina stavbe. Več jasnosti nam nudi četrta bazilikalna stavba, župna cerkev v Starem Trgu pri Ložu, posvečena na čast sv. Juriju.

Od zunaj sicer ni opaziti nobenega znaka starosti. Cerkev leži precej globoko pod cesto. Najstarejše cerkve so navadno

zidali v nižini blizu cest. Tedaj še niso imeli žalostnih izkušenj poznejših časov, ko se je bilo treba sovražniku umikati na bolj varne in utrjene kraje. Tudi je treba pomisliti, da so zidali cerkev na onem svetu, ki ga je užival župnik kot nadarbinar, okrog cerkve je bilo po navadi pokopališče in poleg tega župnišče z gospodarskimi poslopji. Tako je bilo tudi v Starem Trgu.

Zvonik je ločen od cerkve in nima značilnih znamenj kake dobe. Zidovje je gladko, okna navadna, le spodaj je 12 *cm* široko podnožje. Na vrhu prehaja zvonik v osmokotnik, ki je pokrit z baročno streho.

Cerkev ima dvostransko streho. Da je iz dveh dob, se takoj lahko spozna. Prezbiterij ima gotiško zidavo in še ohranjena rebra. Tudi zunaj ima zid še gotiški napustek. Napis na prvem slopu v cerkvi pa nam pove začetek prezbiterija:

Ao 1648 | a funda | mento | erectus | chorus cvm | Sacristia | Sub Mat | th. Losser | Parocho.

Prezbiterij je torej sezidal župnik Matija Losser l. 1648 [1]). V treh sklepnikih se združuje po šest reber. Posamezna polja med rebri so poslikana, kakor tudi stene ob straneh. Slike so že močno otemnele.

Prezbiterij meri zunaj do treh stranic osmokotnika 5·08 *m* dolžine, posamezne stranice pa 3·88 *m*. Na južni strani je prizidana zakristija, na severni pa mala shramba. Okna so štirikotna. Zakristija je 4·67 *m* dolga in 3·22 *m* široka. Okna v prezbiteriju merijo 120 *cm* širine. Debelina zidu je pri starejšem delu 85 *cm*, pri novejšem 57 *cm*.

Bolj zanimiva je ladja, ki ima obliko romanske bazilike. Ali je bila prvotno tako zidana, ali je šele pozneje dobila to obliko? Peter Hicinger [2]) si je to cerkev ogledal in je sodil, da je bila cerkev prvotno gotiška s tremi ladjami, ravnim stropom in posvodenim prezbiterijem. Napisa v prezbiteriju najbrž ni opazil. Dalje je sklepal, da bi utegnila biti zgradba

---

[1]) Živel je še ob Valvasorjevem času. Valvasor. Ehre d. H. Kr. VIII, 758.

[2]) Mittheilungen des histor. Vereins f. Krain. 1854, 54.

iz 16. veka, ker je na severni strani vzidan v steno nagrobni spomenik Volfganga Lamberga barona z Ortneka in Ottensteina, umrlega 20. junija 1550; pozneje pa so ladjo posvodili in ji vzeli gotiško lice.

Da je bil prvotno strop srednje ladje lesen in raven, to se vidi že v cerkvi, ker so ob slopih prizidani dostavki, ki nosijo sedanji zidani svod. Popolnoma se nam pa pojasni vsa zgradba, če si jo ogledamo pod streho. Na prvi pogled opazimo, da je bila cerkev prvotno romanska bazilika, ki je imela srednjo ladjo pokrito na vrhu z dvostransko streho, stranski, precej nižji ladji pa z enostranskima strehama. Srednjo ladjo so razsvetljevala okna v višavi, in sicer tri okna na severni, štiri pa na južni strani. Okna so precej majhna, le na južni strani sta dve okni nekoliko večji (1·5 *m* visoki in 5·2 *cm* široki). Obočje je pri vseh popolnoma romansko. Okna si niso v ravni črti nasproti ležeča, ampak se vrste med seboj. To je torej jasen dokaz, da je cerkev iz romanske dobe.

Stene srednje ladje se nad svodom še kake 3 *m* vzdigujejo, ker je bil strop preje raven in lesen. Pri stranskih ladjah so pa morali zunanjo steno nekoliko povišati, ko so ladje obokali. Tudi to se lahko opazi na zunanji steni. Na severni strani je podstrešna stena poslikana. Slike pa niso ne iz romanske, ne iz gotiške, ampak že iz renesanške dobe. Predočujejo nam dogodke iz zadnje dobe Kristusovega življenja na zemlji, namreč: 1. Pogreb (bržkone Lazarjev). 2. Kristus pri zadnji večerji z vsemi apostoli. Juda Iškariot sedi Kristusu nasproti. 3. Kristus na getzemanskem vrtu. Kelih visi v zraku. Drevesa imajo vrhove liki buče. 4. Jezusa vjamejo. Peter hoče z mečem udariti hlapca Malha. 5. Nad oknom je slika velikega duhovnika. 6. Prizor: Koga hočete, da vam izpustim, Jezusa ali Barabo? Tu se vidijo renesanške črke IR. H. V. W. 7. Jezusa bičajo. 8. Jezusa s trnjem kronajo.

Slike so še dosti dobre, kar se tiče figuralnih predmetov. Obrazi so portretom podobni. Svetniki imajo svit okrog glave, ki je narejen s šestilom.

Na južni steni ni slik. Vzrok je menda ta, da so na tej steni štiri okna, torej eno več kakor na južni steni, drugič pa, ker je luč od juga močnejša, torej se slike na nasprotni severni strani bolje vidijo, dočim bi se na južni strani slabo videle, ker od severa prihaja manj svetlobe. Tudi bi slik, razpostavljenih med okni na južni strani, ne mogli gledati, ker bi nas luč preveč bleščila.

Ladje so nekako $24^1/_2$ *m* dolge, široke pa $16^1/_2$ *m*. Ločene so med seboj z dvema vrstama slopov. Vsak osmerih slopov meri 84 *cm* v kvadratu in je sestavljen iz kvadrov. Spodaj ima raven 13 *cm* širok napustek. Ti slopi so ločeni drug od drugega 4·73 *m*. Od slopa do stranske stene pa je 2·90 *m*.

Stranski ladji sta obokani. Polja nimajo oblike kvadrata, ampak so podaljšana. Zadnje polje je krito še z deskami, zato je strop tu raven.

Srednja ladja je približno dvakrat tako široka, kakor stranski. Pokrita je z banjastim svodom s kapami. Zadaj sloni pevski kor na dveh stebrih.

Cerkev ima troje vrat na pročelju, torej za vsako ladjo posebej.

Znatne spremembe glede cerkvene zgradbe so se morale izvršiti pred l. 1761., ker tedaj je goriški nadškof Karol Mihael grof Attems zopet posvetil cerkev. Napis pravi:

Año. Dñi MDCCLXI.
Die XXIII. mense iun:
Haec Paroch: eccl:
S. Georgii M:
Consecr: a Cel^{mo} et RD^{mo} D. D. Carolo Mich: S. R. J. Princ: E: Comit: ab
Attems I^{mo} Archieppo Gorit:
Sub Andrea Telban Parocho.

Pri zakristiji je napis:

16 I P S P L 90.

Nad desnimi vrati na pročelju je letnica 1647.

Stari Trg pri Ložu je že stara župnija. Že l. 1221. se bere, da je imel patronat grof Viljem iz Loža, a tudi že poprej njegov oče in ded [3]). Morda je cerkev prav iz te dobe.

Zvonovi v zvoniku so primeroma še mladi. Napise imajo sledeče: Veliki zvon: Opus Vincentii Samassa Labaci. Anno 1806. Srednji zvon: Št. 485. Vlil Albert Samassa v Ljubljani 1873. Mali zvon: Opus Joannis Jacobi Samassa Labaci 1793.

Učenjaki menijo, da je šla todi mimo rimska cesta iz Akvileje v Siscio. Nad Starim Trgom na hribu je mogočno kamenito groblje. Ljudje imenujejo kraj Úlako. Tu je baje stalo staro japodsko mesto Terpo. Za nas je zanimivo, da je tu ohranjen še spodnji zid romanske apside nekdanje kapelice sv. Petra. Pozneje je naslov prešel v Lož, kjer je sedaj cerkev sv. Petra. Premer te apside je okoli 4 $^1/_2$ *m*.

Baroni Brigidi.

(Mihael baron Brigido, nadškof ljubljanski 1787—1806.)

Priobčil **dr. Fran Ilešič.**

Letos poteka 100. leto, odkar je ostavil Ljubljano prvi in zadnji nadškof ljubljanski Mihael baron Brigido.

Že radi tega, ker je bil edini ljubljanski nadškof, pa tudi radi tega, ker kaže njegovo vladikovanje vse znake zgodovinski pomembnega jožefinizma, je potrebno, da se ga spominjamo.

Kolikor vidim, se je doslej v naši deželi o njem malo pisalo. Edino »Mittheilungen des hist. Ver. f. Krain« iz l. 1852 (str. 37—38) in pa »Mitth.« 1853, 92 imajo malo več podatkov o njem. Kar je čitati v »Slovencu« 1898 (z dne 14. maja), je posneto po »Mittheilungen«.

Wurzbach ima o Brigidih samo v 23. zvezku, str. 366. opombo: »Brigido von Bresovicza, Josef, Freiherr (Staatsmann, 1744 Präsident in Banat, um dessen Kultur hoch verdient«.

---

[3]) Schumi. Urkunden und Regestenbuch des Herzogthums Krain. II. 31.

Mnogo več pa je o Brigidih in posebe o našem nadškofu napisal kanonik Peter Stanković (Stankovich) v svojem delu »Biografia degli uomini distinti dell' Istria. I—III, Trst 1829 (v prvem zvezku str. 478 sl. in v tretjem zvezku str. 68., 193., 244., 250.).

To Stankovićevo delo je tudi meni vir, a popolniti ga hočem z mnogimi podatki od drugod.

* * *

Tržaška patricijska rodbina baronov Brigidov je imela svoja posestva v Brezovici in Lupoglavi (Marenfels) v Istri; Lupoglavo je kupila nekako sredi 17. stoletja.

Že v 17. stoletju je pohajalo vseučilišče v Gradcu več baronov Brigidov; tako se na tem vseučilišču l. 1616. imenuje Lorenc Brigido, l. 1688. Ivan Jakob baron Brigido, l. 1688. Lorenc Pompej Brigido, l. 1705. Anton Brigido (Peinlich, Geschichte des Gymnasiums in Graz).

Girolamo Brigido, baron brezoviški († 1775), je za cesarice Marije Terezije bil »capitano di cavalleria e ciambellano«, oženjen s konteso Marijo Polikseno Přihovsko (»Psihovský« iz Prage, dvorno damo cesaričino. (V »Mitth.« 1853, 92 se imenuje »Prozkowsky«.)

Girolamovi (Jeronimovi) sinovi so bili: državnika Pompej in Josip, vojnik Karol (te tri imenuje kot njegove sinove Stanković, III. 244) in pa nadškof Mihael.

Pompej baron Brigido, rojen v Trstu 20. julija 1729, je postal okrožni glavar notranjski v Postojni. Odlikoval se je po svoji šololjubnosti ter mu je bil pri srcu intelektualni in moralni napredek naroda; to je pokazal l. 1773., ko je Kumerdej vladi predložil znani »domoljubni načrt, kako bi se dalo kranjsko stanovalstvo najuspešneje poučevati v čitanju in pisanju«. Brigido je v svoji izjavi o tem načrtu rekel, da ga je čital »mit entzückender Erbauung«, ter je naglašal potrebo poučevanja v slovenskem in nemškem čitanju, računanju, verozakonu in prirodni morali (Apih, Letopis Matice Slov. 1894, 277—278). Skoro potem pa je Pompej ostavil Kranjsko; zakaj l. 1775. je

bil že svetnik pri guberniju gališkem, izza l. 1777. pa upravitelj Banata kot naslednik svojega brata Josipa; pozneje (vsaj že l. 1781. in 1782) je bil »Präsident bey dem Kais. Königl. Amt« v Šleziji, nazadnje guvernêr »in Triest, Görz und Gradisca, Landeshauptmann dieser beiden gefürsteten Grafschaften wie auch Militärkommandant der Stadt und des freien Seehavens Triest«, upokojen l. 1804., umrl l. 1811 (Stanković, op. cit. III. 196, »Hof- und Staatsschematismus« 1787 in 1788)[1]).

Sezidal je sedanji lupoglavski kastel (zadnja opomba v »Krvavi košulji« od Vladimira Nazora) ter dvignil lupoglavsko ovčarstvo.

V publikacijah Kranjske Kmetijske družbe iz leta 1771. (»Zweyte Sammlung Nützlicher Unterrichte«, pp. 77.—168) je objavil »Njegovega Veličanstva pravi komornik, svetnik in okrožni glavar notranjski Pompej baron Brigido« razpravo: »Erfahrungsmäßiger Unterricht wie die Schafe durch gute Pflege zur vollkommensten Art gebracht, und bey solcher erhalten werden können«. To razpravo omenja tudi Pohlin v »Bibl. Carn.« sub »Brigido«.

Ko vemo to, da je to razpravo napisal Pompej, je tudi brezdvomno, da je nanj misliti v razpravi F. A. pl. B. (Breckerfelda) v »Laibacher Wochenblattu« 1804, št. XXIII., kjer čitamo: »Mährenfels ... ist von dem Fideikommissesinhaber, Herrn Grafen Brigido ... zu einem prächtigen Herrschaftsitz aus den alten Ruinen neu erschafen worden ... Die Herrschaft ist verpachtet, aber der Pächter ist ausdrücklich verpflichtet, die schöne Schäferei nach Vorschrift zu pflegen ... Und der erhabene Inhaber, dieser verdienstvolle Graf, dem Triest die Größe der Stadt und die Wichtigkeit des Handels ewig verdanken wird,

---

[1]) O svečanosti, prirejeni njemu na čast, ko se je po dvomesečni odsotnosti dne 12. oktobra 1802 z Dunaja vrnil v Trst, poročajo »Annalen der Literatur und Kunst in den österr. Staaten«, avgust 1803. — Če sem si prav zabeležil, poroča Stanković (III, 190), da je bil Pompej že 1781 guvernêr tržaški; to pa ne more biti istina; gornje podatke sem povzel po »Neuem Instanzkalender auf das Jahr 1781« (in 1782).

hat schon vorlängst durch seinen erfahrungsvollen Unterricht, der über die Schafzucht in der Sammlung der Schriften der einstweiligen Ackerbaugesellschaft in Krain, im B. 1771 durch den Druck bekannt ist, diesen Zweig der Industrie und Wirtschaft emporzubringen getrachtet und aller Orten in der Monarchie bestens empfohlen«.

Kot lastnik fideikomisa je bil najstarejši izmed bratov.

Drugi sin Girolamov, Josip baron Brigido, je očividno tisti, ki ga pozna Wurzbach v Banatu. Tudi on je znamenitejši del svoje kariere začel v Kranjski (saj je avstrijska Istra, Brigidov domovina, takrat spadala h Kranjski!). Ko se je leta 1767. ustanovila Kranjska Kmetijska družba, je bil vladni svetnik Josip baron Brigido izbran predsednikom. V obče je on takrat nadomeščal deželnega glavarja Henrika Auersperga, ki je običnо bival v Trstu, in si je na svojem mestu »durch kluge Berechnung und einsichtsvolle Staatskenntnisse« stekel splošno priznanih zaslug[2]). Leta 1773. je bil gubernijalni svetnik v Gradcu ter je kot kameralni zastopnik prisostvoval dne 6. novembra tega leta naznanilu o ukinitvi jezuitskega reda v graškem jezuitskem kolegiju, a že sledečega leta (1774) je prevzel vodstvo uprave v Banatu[3]), (do leta 1777., ko mu je v tem poslu sledil brat Pompej; gl. Helfert, Gesch. der österr. Volksschule, I. 442, 445). Leta 1778. je bil že podpredsednik deželne vlade v Galiciji; cesar Jožef II., ki je leta 1780. posetil Rusko, je velel carici poslati po dva primerka nemških šolskih knjig, a Brigido je nemškim knjigam dodal še Srba Jankovića »Nothwendiges Handbuch für die illyrisch nicht unierten Griechen« (Helfert, op. cit. 590—591); to znanje je Brigido imel gotovo iz Banata[4]). Bil je »guverner« gališki najmanj še l. 1789. (Weiß, Geschichte

---

[2]) To je pač vzrok, da ga Stanković (III, 250) imenuje guvernêrja ljubljanskega.

[3]) Podatek »1744« pri Wurzbachu je torej pač kriv namesto »1774«.

[4]) V »Neuem Instanzkalender auf das Jahr MDCCLXXXII je »Gubernial Vice-Präsident«, torej še ni bil guvernêr.

der österr. Volksschule II. 895[2], kjer je nazvan »königlicher Kommissär der Königreiche Gallizien und Lodomerien).

»Graf Brigido, Gouverneur in Lemberg« se imenuje med iluminati »höherer Stellung«, kojih seznamek je v osemdesetih letih 18. stoletja vladi na Dunaj poslal grof Lehrbach (Seb. Brunner, Die Mysterien der Aufklärung in Österreich, 35).

Bil je izmed prvih dobrotnikov Joaneja v Gradcu; zato so mu tam postavili tudi kip. Umrl je v Gradcu 25. januvarja 1817 (Krenes, Geschichte der Univ. in Graz, 135).

Par let prej je pisal Hoff (»Historisch-statistisch-topographisches Gemälde vom Herzogthume Krain etc. 1808, I. 120—121): »Dieser würdige Mann, der sich um das Land Krain sehr verdienstlich und schätzbar gemacht hat, lebt dermalen, entfernt von Geschäften, in stiller Muße, bleibt aber immer im unvergeßlichen Andenken der Krainer«.

Tretji sin Girolamov je bil Karlo, vojnik, ki se je odlikoval v bitki pri Arcole leta 1796. »con pochi Croati ed Unghari« († 1800, po Stankoviću).

Izmed doslej imenovanih treh bratov je imel Pompej sina Pavla, a Pavel sina Josipa Ferdinanda, ki je l. 1840. padel na Dunaju v dvoboju kot zadnji moški potomec lupoglavskih Brigidov [5]).

O našem nadškofu sicer Stanković nikjer direktno ne pravi, da bi bil Girolamov sin, a ker je Pompejev sin Pavel bil Mihaelu »nepote« (Stanković I. 479), je jasno, da je bil nadškof Mihael sin Girolamov in četrti brat prej omenjenim, Pompeju, Josipu in Karolu [6]).

Brata Pompej in Josip (državnika) sta bila že l. 1777. povišana v grofovski stan, a Karol in Mihael sta ostala barona.

---

[5]) Vladimir Nazor, Krvava košulja, (Pulj 1905, zadnja opomba). — Josip Ferdinand, edini sin Pavlov, je bil oženjen z baronico Karolino Wackelberg-Landau; hčere so 1883 prodale vsa posestva.

[6]) Hoff, op. cit, mi to izrecno potrjuje, češ, Jos. grof Brigido »ist der Bruder des dermaligen Herrn Bischofs von Zips in Ungarn und des gewesenen Herrn Gouverneurs von Triest, Pompeijo Freyherrn v. Brigido«. (Tudi v »Mitth.« 1853, 92.)

Mihael Brigido, baron brezoviški in lupoglavski, se je rodil v Trstu leta 1742. Že leta 1761. je bil na vseučilišču v Gradcu »R. D. L: B: Brigido Micha. Jatalus Tergestinus« imatrikulovan »ex theologia speculativa« prvega leta[7]). Bil je kanonik reguliranih korarjev v Voraui, potem v Spišu (Zips) in župnik v Lečovi na Ogerskem. Leta 1787. je bil odmenjen za škofa v Spišu, a je to dostojanstvo zamenil s stolico baš takrat umrlega ljubljanskega škofa Herbersteina ter tako postal prvi in zadnji ljubljanski nadškof, ustoličen 8. junija 1788[8]). Po 19 letnem vladikovanju je bil imenovan spiškim škofom ter se je 8. decembra 1806 poslovil iz Ljubljane (»Carniolia« z dne 10. decembra 1841). Ustoličen v Budimu, je bil devet let škof v Spišu. Leta 1816. se je napotil v domovino s pobožno željo, da bi v tržaški katedrali Sv. Justa v Trstu celebriral zlato mašo, star že 74 let; dne 16. julija je dospel v Trst, a bolezen, ki se ga je lotila, mu je uničila življenje dne 23. julija 1816[9]).

Bil je Mihael pravi jožefinec. Istersko-hrvatski pisatelj in pozneje novomeški prošt Fran Nikola Peršić ga imenuje »constantissimo osservatore de Sovrani voleri«. Ta opomba se zlaga s tem, kar piše o nadškofu Stanković (I. 478):

»Iniziato negli ordini e nelle dignità ecclesiastiche si rese carissimo alla maestà del imperatore Giuseppe II., dal quale fu ammesso fra gl'intimi consiglieri«. Bil je že določen škofom v Spišu, a »invitato a mutarlo (sc. il vescovato di Scepusio o Zips), acconsentì per lodevole ubbidienza verso il principe temporale ad assumere invece la cattedra vescovile di Laybach o Lubiana«. Ta trditev je povsem identična z besedami diplome njegove izvolitve škofom iz l. 1806., da je

---

[7]) Leta 1758. je bil »ex theol. specul«. imatrikulovan« L. Baro Franc. Brigido, Labac. in 3 annum«.

[8]) O instalaciji glej Pohlinovo »Bibl. Carn« sub »Auersperg«! V »Mitth.« 1852 je (pač) pomotno 8. julija. O njegovih zatiških dohodkih istotam v »Mittheil.«.

[9]) »Mitth.« 1852 imajo pomotno letnico 1818. Istotam je kot datum njegovega odhoda iz Ljubljane naveden 18. december 1806.

namreč Brigido leta 1787. dostojanstvo v Spišu »solum iusso altissimo pro laudabili erga terrae principem obedientia sua cum antelato archiepiscopatu Labacensi permutaverat«.

S to ulogo, koja znači naslednika biskupu Herbersteinu na škofovski stolici ljubljanski, se zlaga, kar piše Dimitz, Gesch. Krains IV. 247 o njem: »Der Nachfolger des freisinnigen Bischofs Herberstein, Erzbischof Freiherr von Brigido (1787 bis 1806), war nicht der Mann des tätigen Eingreifens für oder wider die moderne Richtung und die natürliche Entwicklung auf der Bahn der von Josef angeregten und auch von Leopold im wesentlichen festgehaltenen Reformen fand in ihm daher kein Hindernis. Er war ein prunkliebender und verschwenderischer Kavalier, dessen Name sich an keine Tat humanen oder religiösen Interesses knüpft«.

Baš zato se po smrti Josipa II. v primeri z drugimi škofi skoro nič ni imel pritožiti; pritožil se je le radi zabrane, da bi se čitalo več maš obenem, ter je prosil, da bi se dovolilo čitati tri maše obenem v njegovi stolnici (Brunner, Mysterien 551).

Mihael je bil, kakor njegova brata Pompej in Josip, prosvetljenec 18. veka; zato se je Peršić mnogo nadejal o »humanità«, ako bode »tramandata al publico li Curati da Michelle I. Arcivescovo e Metropolita«.

Brigidova nadškofija je obsegala i škofijo modruško-senjsko ter avstrijsko Istro (del novo ustrojene škofije gradiščanske).

* * *

Nadškof Brigido je bil »versato nell' idioma tedesco ed illirico«, kakor pravi Peršić o njem. Brigidi so bili vlastelini isterski, baroni brezoviški in lupoglavski; zato ni čudo, da je znal Mihael i »ilirski«. Na vseučilišču v Gradcu je imel mnogo koleg Slovencev in primorskih Hrvatov. Njegova nadškofija je obsegala i Slovence i Hrvate ter je Mihael bil sosed svobodoumnemu zagrebškemu škofu Vrhovcu.

V istini je stopil z Vrhovcem i v pismeno zvezo. Dne 29. decembra 1803 mu je pisal: »A canonico meo Honorario

Utschan intellexi E. V. aliquos libros desiderare, hancce occasionem ambabus arripui manibus, ut E. V. testimonium aliquod (licet exiguum) servitutis non minus ac sincerae meae amicitiae praebere possim. Hinc submitto E. V. totum antiquum testamentum excepto primo tomo, versionis Carniolicae, duas grammaticas diversas, et duo Dictionaria Linguae Carniolicae, Scripturam vero Dalmatini Juraj ipsemet possideo, hinc statim desideratum caput, quod E. V. deest in formato originalis describi curavi, et E. V. adnecto«. (Šurmin, Hrvatski preporod I. 010—011, »Vitezović« I. 73 in 130.)

Brigido je sigurno Vrhovcu poslal Japljevo sveto pismo, ki je izhajalo od 1784 do 1802. Dalmatinovo sveto pismo je imel Brigido sam. Slovnice, o kojih govori Brigido v svojem pismu, sta valjda bili Bohoričeva i Pohlinova (Gutsmanova?), a slovarja Megiserjev i Pohlinov (Gutsmanov?) [10]).

Za sedaj naj zadostujejo ti podatki.

Jožefinski značaj nadškofa Mihaela se bo razvidel iz životopisa novomeškega prošta Frana Nikole Peršića (1790 do 1797), ki ga v kratkem priobčim.

Črtica o naših kaznilnicah.

Po Maasburgu spisal L. P.

Ker se je kaznilnica na ljubljanskem Gradu že pred leti opustila in ker baje nameravajo iz tega poslopja neradovoljstva v prihodnjih letih napraviti nekak hram prosvetljenosti in zbirališče

[10]) Posredoval je med Brigidom i Vrhovcem častni kanonik Brigidov Jakob Učan, »Ex-Sit.« (Catalogus cleri diœc. Lab. 1797), to je Ex-Siticensis, torej ex-cistercijanec iz samostana Stičina na Dolenjskem, ki je bil za Josípa II. ukinjen. Leta 1790. je Učan bil administrator nadškofijskih posestev; s 300 fl. umirovljen »ex-profes«, je dokazoval l. 1793., da mora biti prost vsakega dušebrižništva. Leta 1794. se je pritoževal radi titularnega kanonika Učana ljubljanski metropolitanski kapitelj, da si prilastuje več svoboščin, nego jih pristoji titul. kanoniku, »da er in der Mozzetta bei öffentlichen Funktionen erscheint«, ter je

domače umetnosti in književnosti: tedaj menda ni neumestno, če se kakor za slovo spomnimo kaznilnice.

Z odlokom z dne 29. junija 1754, naslovljenim do zastopstva in zbornice za Kranjsko, je bila dala cesarica Marija Terezija dovoljenje, da se ustanovi v Ljubljani kaznilnica in prisilna delavnica. Ta ustanovitev se je tudi kmalu potem izvršila v nekdanji za ta namen izpraznjeni kasarni pod upraviteljstvom ljubljanskega mestnega sveta, toda ni prišla do prospešnega razvoja. Pokazalo se je namreč, da je zavod postavljen na nezdravem kraju, njegovi dohodki da so nezadostni, pogostokrat se je tudi zgodilo, da so kaznjenci vsled pomanjkljivega nadzorovanja ubegnili itd. Leta 1759. so se porabili ti prostori celo za nastanjenje vojakov. Justični dvorni svetnik grof Vilana-Perlas, ki so ga poslali kot cesarskega komisarja, da preišče jetništvo v notranjeavstrijskih deželah, je povdarjal v svojem tozadevnem poročilu do cesarice (de dato 8. decembra 1761), da je ljubljanska kaznilnica popolnoma propala podrtija; in na to so došla zastopstvu in zbornici za Kranjsko zaradi poprave in obnove poslopja primerna napotila, ki pa niso dosegla takoj zaželjenega uspeha. Šele l. 1774. so napravili po dolgem dogovarjanju namesto prejšnjega zavoda novo splošno kaznilnico in prisilno delavnico za Kranjsko, in sicer po tozadevnem ukazu prvo za kriminalne in civilne zločince, drugo pa za delomrzne, a dela zmožne postopače in potepuhe in pa za domače berače in plašarje, da se odpravi poulično beračenje. Vsi imetniki deželnih in mestnih sodišč so morali za osebe, ki so jih dali prignati v kaznilnico, prevzeti stroške oskrbovanja. Delo, ki so je kaznjenci opravljali, je bilo izvečine volnoprejstvo. Na znamenitega angleškega človekoljuba J. Howarda, ki je na svojih potovanjih krenil l. 1778 tudi na Kranjsko, je napravila, kakor je videti, uravnava jetniških razmer v Ljubljani precej neugoden

---

prosil, »daß er in die gehörigen Schranken zurückgewiesen werde«. Leta 1797. je naveden med svečeniki ljubljanskimi pod zaglavjem »praeter praenominatos (sc. poleg onih, ki so imeli kako službo v Ljubljani), sacerdotes Labaci degentes«. (Arhiv ljubljanskega ordinarijata).

utis, dala mu je namreč povod napraviti samo to-le opombo: »I omit particulars concerning the prison at Laubach in Carniola, as I cannot say a word in favour of it« (Podrobnosti glede ječ v Ljubljani na Kranjskem opustim, ker ne morem povedati nič ugodnega o njih) in dunajski dvorni stavbeni svet je še l. 1819. v neki uradni izjavi stroškovnjaškega mnenja namignil, da ta očitek ni bil nezaslužen. Ko je cesar Jožef II. l. 1784. na svojem povratku iz Italije prišel tudi v Ljubljano, je obiskal vse javne zavode v mestu, tedaj tudi kaznilnico in se je kakor drugod tudi o njej izrazil v tem smislu, da se kaznjencem, ki imajo postelje in kurjene sobe, in nimajo drugega dela kot presti in ulice pometati, vse predobro godi. Takoj je ukazal s svojeročnim pismom do tedanjega guvernerja notranjeavstrijskih dežel, Ivana grofa Khevenhüller-ja (de dato 28. marca 1784), da se morajo te razmere predrugačiti: namesto postelj imajo biti v ječah samo leseni pogradi ali prične (ležišča na deskah), hrana naj se v bodoče omeji na vodo in kruh, sploh naj se kaznjencem le po razmeri storjenega dela daje plačilo, tako da si prislužijo po kake 4 krajcarje na dan in ne dosti več. [To svojeročno pismo cesarja Jožefa II. je objavljeno v 11. letniku Beiträge zur Kunde steiermärkischer Geschichtsquellen str. 144 nasl. Točka 10. v tem pismu se glasi: Das sogenannte Zuchthaus in Laibach ist weder hinlänglich verwahrt, noch sind die Züchtlinge in demselben so gehalten, wie sie es verdienten, denn sie haben Betten, geheizte Zimmer, 4 Kr. Kost, spinnen und kehren nur die Gassen. Dieses muß ganz anders eingerichtet werden und sind ihnen keine Betten, sondern blos Pritschen mit Brod und Wasser zu geben, und ist ihnen nur nach Maß ihres Fleißes im Spinnen und Arbeiten ein solcher Preis zu setzen, womit sie sich beyläufig 4 Kr. täglich und nicht viel mehr erarbeiten können, so wie es in Wien beobachtet wird.]

Kakor znano, je imel 14. avgusta 1809 v Schönbrunnu sklenjeni mir za posledico izgubo Primorja in enega dela Notranje Avstrije (s Kranjsko vred); ko so pa pripadle pozneje takozvane ilirske provincije zopet k Avstriji, tedaj so od Francozov

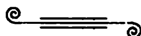
deloma porušeni ljubljanski grad adaptirali za kaznilnico in napravili l. 1815. tukaj ječe (najprej za kakih 70 do 80 kaznjencev), ki so služile tudi za najstrožji zapor veleizdajnikov in zarotnikov, takozvanih karbonarjev. (Ime je iz laškega; »karbonari = oglarji« se je imenovala na Laškem neka skrivna politična družba).

Dotedanjo kaznilnico stoječo pri takozvanih vodnih vratih so pa prepustili kriminalnemu sodišču za zapiranje preiskovancev. Posebno pozornost so obračali v Ljubljani vprašanju, s kakšnim delom da je dajati kaznjencem posla. Prinujali so jih deloma na račun kaznilnice, deloma po pogodbi za tovarničarje izdelovati platno, koce in plahte, tkati sukno (loden) itd. ter so jih s prisojanjem presežnega (višjega) zaslužka ne le privajali na stanovitno delavnost, ampak tudi vspodbujali k večji pridnosti. Posebni tiskani predpisi de dato 15. maja 1824 so določili, kako se imajo kaznjenci ravnati. Prirastek je bila dobila naša kaznilnica po odpravi celovške. Kaznilnica v Celovcu, ustanovljena istega leta kakor ljubljanska (1754), je bila ena najmanjših v Avstriji, je imela redkokdaj nad 30 kaznjencev in bila v zvezi s tamošnjo ubožnico, namenjena ob enem za delomrzne klateže in mlade izprijence, ki jih je imel zavod nalogo preustrojiti v poboljšance. Pri sovražnem navalu leta 1809. je bilo kaznilniško poslopje demolirano in se je, ko se je povrnil mir, popravilo le z velikimi stroški, toda porazširjeno je poslej služilo obenem tudi kot bolniščnica, blaznica, sirotiščnica in deloma celo kot zastavljalnica. Iz te uravnave izvirajoče težave in neprilike so dale slednjič povod, da se je leta 1818. nasvetovalo, naj bi se zavod po vzgledu provincijalne kaznilnice v Lincu preuredil in organiziral; predno je pa do tega prišlo, odredilo in zaukazalo se je z najvišjim sklepom z dne 7. julija 1821, naj se zavod ukine in odpravi, tamošnji kaznjenci pa da naj se premestijo v Ljubljano.

Da ima humanno ravnanje združeno z resnobo in redom več poboljševalnega uspeha nego surova strogost, kaže se tudi pri kaznilnicah. Kolik razloček med nekdaj in sedaj! V novejšem času je bilo mogoče, da so po napotilu avstrijskega pravosodnega

ministerstva z najboljšim uspehom uporabljali kaznjence iz Garstna in iz Ljubljane pri zagrajevanju hudournikov v Kočah in Sifliški grapi, ko so delali kaznjenci (po 30 ali 40 skupaj) nevklenjeni, brez vojaštva, samo od svojih paznikov nadzorovani v samotnih gorskih krajih — tako, da se jim niti glede vedenja, niti glede delavnosti ni moglo kaj očitati. Ta poskus je pokazal, da se dajo kaznjenci poleg primernega ravnanja dobro izrabljati za deželnokulturna dela.

Poleg aktov c. kr. pravosodnega ministerstva fasc. VI. C. 4. je o uredbi c. kr. provincijalne kaznilnice na ljubljanskem Gradu primeriti Appert B, Die Gefängnisse, Spitäler, Schulen, Civil- u. Militäranstalten in Oesterreich, Baiern, Preußen etc. 4 zv. (III. 22 nasl.)

Mali zapiski.

Andrej Jankovič. Slovenski pisatelj 17. stoletja — to je pač velika redkost, saj jih ni dosti več, kakor je prstov na obeh rokah, najsi seštejemo vse, kar jih je dalo svoje peresne proizvode v natisk in kar jih je ohranilo knjižne izdelke, neobjavljene v miznicah. Med poslednjimi se nahaja jezuit o. Andrej Jankovič. On je ostavil jezikoslovno zelo zanimiv prevod Tomaža Kempčana »Od sa Christvsam Hoieina Bvkvize samozetrte« iz l. 1664., hranjen v ljubljanski licealni knjižnici. Opisal je to delce najprej P. pl. Radics v Kresu 1885 str. 633 in 634. Za njim ga omenjata dr. K. Glaser v »Zgodovini slov. slovstva« I. str. 170 in 171. in pisec teh vrstic v »Listih nabožno slovstvenih« str. 54 in 61.

Prelagatelj se sam ni podpisal. Šele pozneje je dal neki jezuit na naslovni list pripomnjo: Confraternitatis Agoniae Dni Nri JESU Xri Labaci Ao 1727. transtulit in Carniolicum idioma (ut mihi P. Fridericus Schwarz S. J. retulit) P. Gothardus (ta beseda je prečrtana in vrh nje z bledejšim črnilom zapisano: Andreas) Ivanchovich Soetis JESU Sacerdos. Po tem popravku bi ne bil Kempčana prevel Gotard Ivankovič, nego Andrej Ivankovič; toda Andreja Ivankoviča zastonj iščeš po zaznamkih jezuitov 17. stoletja; pač pa se nahaja med njimi o. Andrej Jankovič. Popravljalec je ob podobnosti obojnih priimkov pozabil popraviti še rodbinsko ime, zapisati: Jankovič namestu Ivankovič. Ako mu smemo verjeti, gori omenjenega delca ni izgotovil Gotard Ivankovič, novomeškega meščana Ivana Ivankoviča sin, ki se je pojezuitil in dne 10. vinotoka 1677 podaril ljubljanskemu jezuitskemu samostanu dve zemljišči v

Vinici in en vinograd (Izvestje muzejskega društva 1900, str 102) in bil leta 1681. profesor modroslovja v Ljubljani (Izv. 1901, str. 29), nego o. Andrej Jankovič.

O. Andrej Jankovič je ob novem letu 1661. v vrsti svojih tovarišev zaznamovan kakor »Minister Praefectus Ecclesiae et Sanitatis: Confess. Templ. Consult«, leta 1663. kakor »Operarius et Confessarius Carniolicus«. Med letom 1663. so ga poslali v Pletrije pomagat o. Matiji Grošlju, ki je imel izpovedovanja čez glavo.

Leta 1664.. stoji zopet v imeniku ljubljanskih jezuitov ob Jankovičevem imenu precejšnja vrsta naslovov — prič njegove vsestranske delavnosti. Bil je tedaj: operarius, Catechifta, Confess: Coll: et Templi, Curator hospitalis et Carcerum.

Vojna s Turki je prekinila nato Jankovičevo delovanje v domovini. V cesarskem taboru, ki mu je zapovedoval Montecuculi, so potrebovali vojaških duhovnikov, posebno so čislali jezuite [1]). Krog meseca velikega travna 1664 je odšel o. Andrej Jankovič s tovarišem, nemškim propovednikom o. Leopoldom Erthlom v Montecuculijev tabor izvrševat vojno duhovno pastirstvo. Z zmagoslavno bitvijo pri Sv. Gotardu dne 1. velikega srpana i. l. je bilo srečno dovršeno njuno izredno poslanstvo; mogla sta se torej vrniti domov.

Leta 1670. do 1672. je načeloval Jankovič kakor »superior« pleterskemu samostanu. Jeseni 1672 so ga pozvali v Ljubljano za slovenskega nedeljskega propovednika. Tedaj je jel bolehati.

Leta 1673. je zabeležen kakor »valetudinarius«. Umrl je dne 2. velikega travna 1674.

Letopisec tovarištva Jezusovega mu je posvetil zelo lep nekrolog, ki se v prevodu takole glasi: Število naših je skrčila smrt o. Andreja Jankoviča. Bil je po rodu Kranjec (Carniolus), star 53 let. Po humanitatnih naukih je bil sprejet v tovarištvo. Dovršivšega višje študije so ga imenovali za duhovnega sotrudnika. Izvrševal je razna opravila vedno tako, da je bil poslušen redovnim vodilom. Dičila ga je zlasti ljubeznjiva prijaznost, skromnost, v stiskah potrpežljivost, do višjega poslušnost, do bližnjih iskrena dobrotnost, do nebeščanov in zlasti do blažene Device nežna ljubezen. Nikdar ga nisi čul, da bi bil razžalil kakega tovariša ali o drugih premalo dostojno govoril ali samega sebe poviševal, dasi je v tovarištvu mnogo hvalnega storil. Načelnike, ki jih je skrbelo zanj, je ven in ven prosil, da naj se ne brigajo zanj negodnika. Vest, da se mu bliža smrt, je sprejel radostno; le to ga je žalilo, ker ni več storil na slavo božjo. Da bi se poveličala slava božja, po tem je najbolj hrepenel in zato se nikdar ni branil nobenega posla, misijona ali dela. Pobožnosti je po-

---

[1]) Bielik, Geschichte der k. u. k. Militär-Seelsorge, str. 48 in 82.

*

svečeval čas tako, da je običajnemu premišljevanju, izpraševanju, mašam in časoslovu vsak dan dodajal po dve uri. Prorokovavši si bližnjo smrt je preminil potem, ko je bil opravil veliko izpoved izza otroških let in je bil dobro pokrepčan s sv. zakramenti.

Jankovičevo ime srečavamo v »diariu« ljubljanskega jezuitskega samostana, ki so mu povzete te črtice, v raznih pravopisnih oblikah: Jankouich, Jankouitfch, Jankouitsch, Jancovich, Jancovitsch, Jonkouitsh, Jonkouitz. I. Vrhovnik.

Prvi liturgiški direktorij je utegnila dobiti ljubljanska škofija za leto 1679. Dne 22. grudna 1678. je namreč ukazal tedanji ljubljanski škof Jožef grof Rabatta, da naj vsem svečenikom njegove vladikovine rabi tiskan direktorij, ki se vsakemu pošlje. Slu naj se plača vsako leto za ta bogoslužni koledar po petici (quinarius). (Škofijski arhiv.) I. V.

Občni zbor „Muzejskega društva za Kranjsko" je zboroval v petek, 16. februvarja ob šestih zvečer v konferenčni sobi I. državne gimnazije. Predsednik deželni šolski nadzornik Fr. Levec je pozdravil navzoče zborovavce in obžaloval, da zanimanje za društvo ne raste, ampak da pravzaprav pojemlje. In vendar ima društvo tako vzvišen namen, ker opozarja domačine in tujce na zgodovino domače zemlje, na njene naravne lepote in na šege nje prebivalstva. Ker peša število članov, se manjšajo tudi društveni dohodki. Letos izkazuje sklepni račun 1419 K 65 h primankljaja. V tem oziru pa je treba kaj storiti, da se društvo povzdigne in financielno stanje izboljša. Odbor se bo obrnil do »Kranjske hranilnice« s prošnjo, da bi povišala svoj letni dar, istotako na deželni odbor kranjski, da bi izplačal za l. 1903. odpadli prispevek. Tudi na ministerstvo pojde prošnja, da poviša svoj letni prispevek od 400 K na 800 K. Potom c. kr. deželnega predsedništva se bo odbor oglasil za pristop k društvu pri raznih korporacijah, pri političnih in šolskih oblasteh. Brez podpore c. kr. ministerstva za bogočastje in nauk, deželnega odbora vojvodine kranjske in »Kranjske hranilnice« bi društvo ne moglo izhajati, zato bodi izražena vsem podpornikom zahvala. Upamo, da bodo tudi še nadalje blagohotno podpirali društvo. Zahvala bodi tudi obema urednikoma, da sta pravočasno izdajala »Izvestja« in »Mitteilungen« in so se radi tega mogli računi pravilno skleniti.

Iz tajnikovega poročila posnemamo sledeče: Zadnji občni zbor se je vršil na tem kraju 27. februvarja 1905. V odboru ni bilo druge izpremembe, kakor da je prevzel tajništvo Viktor Steska, ker se je prejšnji tajnik profesor Frančišek Komatar preselil v Kranj.

Odbor je imel l. 1905. dve seji.

Društvo je omejilo svoje delovanje na izdajo »Izvestij« in »Mitteilungen«. Uredništvo sta obdržala oba prejšnja urednika dekan Anton Koblar in profesor Fr. Komatar.

Društvo šteje jednega častnega člana, dva dopisujoča in 173 rednih članov. Naročnikov na »Izvestja« je bilo 29 in na »Mitteilungen« eden.

Svoje publikacije zamenjuje društvo s 125. društvi in korporacijami in z raznimi domačimi listi. Po društvenih pravilih odstopa društvo svoje knjige oziroma liste deželnemu muzeju Rudolfinumu. Vodstvo Rudolfinuma je sprejelo od našega društva 11. aprila 1905 348 knjig in 21. januvarja 1906 157 knjig, skupaj torej 505. Tudi letos se je prodalo precej letnikov »Izvestij« in »Mitteilungen«.

Da se zanimanje za društvo pomnoži, se bodo razposlala vabila k pristopu na razne osebe.

Več društev je prosilo, naj bi se jim brezplačno dopošiljavale društvene publikacije. Tej želji ni bilo mogoče vselej ustreči, ker prazna blagajna tega ne dopušča.

Znatne prispevke so naklonili društvu tudi v minulem letu c. kr. ministerstvo, deželni odbor vojvodine kranjske in Kranjska hranilnica.

Deputacija (predsednik deželni šolski nadzornik Fr. Levec, odborniki Komatar, Pajk in Steska) se je poklonila 23. oktobra novemu deželnemu predsedniku in mu priporočila društvo. Posebej je še deželni šolski nadzornik Fr. Levec pozneje priporočil društvo blagonaklonjenosti c. kr. deželnega predsednika.

Smrt je v minulem letu pobrala dva člana grajščaka Otona barona Apfaltrerna in župnika Martina Malenška in naročnika na »Izvestja« dvornega svetnika dr. Gregorja Kreka. Blag jim spomin!

Blagajnik profesor Milan Pajk je pojasnil računski sklep za l. 1905. Dohodkov je bilo 3459 K 64 h, stroškov pa 4879 K 29 h, torej primanjkljaja 1419 K 65 h. Seveda ta primanjkljaj ne pride v poštev samo za l. 1905., ampak bolj za poprejšnja leta; l. 1905. so se pa računi popolnoma sklenili, odtod ta primanjkljaj.

Dalje stanejo precej ilustracije, cena tisku se je povišala z novim letom za 15 %.

Da se ta primanjkljaj odpravi in društvo postavi na trdnejšo podlago, bo treba živahnejše agitacije. Upati smemo, da se bo to doseglo. Novi člani se bodo sproti objavljali v društvenih listih.

Prezreti pa ne smemo, da ima društvo v zalogi še precej izvodov »Izvestij in »Mitteilungen«, kar je tudi lepa glavnica.

Profesor dr. Fr. Ilešič predlaga, naj se objavljajo tudi kratka poročila o odborovih sejah. — Profesor dr. Jos. Gruden želi, naj se knjige in listi, ki jih imata v zalogi društvo in pa muzej, redno naznanjajo na ovitkih društvenih publikacij.

Profesor dr. Jakob Žmavc opozarja na § 2. društvenih pravil in predlaga, naj se ondi imenovani shodi s predavanji redno izvršujejo. Predavanje bodi poljudno za širje kroge in znanstveno za ožji krog. Tako

se bo zanimanje za društvo vzbudilo in med ljudstvom razširilo. — Dekan Anton Koblar pojasnjuje predgovorniku, da taki shodi niso lahko mogoči, ker društvo nima nobenega prostora na razpolago, sicer pa odobrava predlog. — Dr. Žmavc želi, naj odbor skrbi za to, da se prostor pridobi.

Ker je jenjala poslovna doba dozdanjega odbora, je bila volitev predsednika in potem osem odbornikov. Za predsednika je bil z vzklikom izvoljen dozdanji predsednik gosp. deželni šolski nadzornik Frančišek Levec, za odbornike pa gg. dekan Anton Koblar, profesor Fran Komatar, profesor Fr. Orožen, profesor Milan Pajk, direktor Andrej Senekovič, prelat Jos. Smrekar, knezoškofijski tajnik Viktor Steska, profesor dr. Jakob Žmavc. Za pregledovavca računov sta bila zopet izvoljena deželni svetnik Jožef Pfeifer in župnik Ivan Vrhovnik.

Oficial južne železnice Fr. Podkrajšek je izrazil zahvalo prejšnjemu odboru za delovanje v prejšnji poslovni dobi.

Odborova seja. Po občnem zboru je bila takoj odborova seja. Odbor se je konstituiral takole: Predsednik Fr. Levec, podpredsednik Andrej Senekovič, blagajnik Milan Pajk, tajnik Viktor Steska, urednika »Izvestij« in »Mitteilungen« ostaneta Anton Koblar in Fr. Komatar. Nato je bil še pomenek o društvenem delovanju za nadalje, zlasti o spisih in poročilih za društvena lista. V. S.

Josip Luckmann †. Dne 20. sušca t. l. je v Ljubljani nenadoma preminul dolgoleten član našega društva, gospod Josip Luckmann, predsednik »Kranjske hranilnice«, onega zavoda, ki že vrsto let veledušno podpira »Muzejsko društvo za Kranjsko«. Pokojnika je zaradi blagega srca visoko čislalo vse prebivavstvo ljubljanskega mesta. N. v. m. p.

Novi člani od 1. prosinca l. 1906.: Schwarz Teodor, c. kr. deželni predsednik kranjski v Ljubljani. Abram Anton, kurat v Št. Petru na Krasu. Bučar Jožef, c. kr. profesor v Kranju. Gaber Ante, cand. iur. v Škofji Loki. Gliebe Josip, župnik v Gotenici. Grafenauer Franc, c. kr. profesor v Kranju. Grivec Franc dr., kaplan v Dobu pri Ljubljani. Jarc Evgen, c. kr. profesor v Kranju. Karlin Jurij, župni upravitelj v Sorici. Kljun Janez, župnik v Šmartnem v Tuhinju. Kramer Ernest dr., ravnatelj kemičnega preskuševalnega zavoda za Kranjsko v Ljubljani. Kraut Alojzij dr., odvetnik in župan v Kamniku. Krek Bogomil dr., dvorni in sodni odvetnik na Dunaju. Možina Janez, župnik v Rovtah. Pavšlar Helena, posestnica v Kranju. Perne Frančišek dr., c. kr. profesor v Kranju. Pirnat Makso, c. kr. profesor v Kranju. Podlogar Leopold, kaplan v Črnomlju. Polec Janko dr., c. kr. avskultant v Ljubljani. Renier Ivan, mestni župnik v Krškem. Tominšek Josip dr., c. kr. profesor v Ljubljani. Wester Jožef, c. kr. profesor v Ljubljani. Zupančič Jakob, c. kr. profesor v Gorici.

Izdaje in zalaga »Muzejsko društvo za Kranjsko.«

Natisnili J. Blasnikovi nasledniki v Ljubljani.

IZVESTJA
Muzejskega društva za Kranjsko.

Letnik XVI. 1906. Sešitek 3. in 4.

Ilirska Koroška v ljubljanski škofiji.

Spisal **Viktor Steska.**

Namen teh vrstic je sicer popisati, kako se je Ilirska Koroška v francoski dobi pridružila ljubljanski škofiji, vendar pa se mi zdi potrebno, da prej nekoliko izpregovorim o obsegu ljubljanske škofije v drugih dobah.

Ljubljanska škofija se zdaj glede svojega obsega skoro popolnoma krije z mejo kranjske dežele; le na malo krajih prestopa mejo, n. pr. spadata vasi Škoflje in Zavrhek (župnija Vreme) politično pod Primorsko [1]), nekaj hiš v čemšeniški in šentgotardski župniji spada politično pod Štajersko in nekoliko hiš župnije na Vojskem spada pod Goriško.

Ljubljanska škofija pa ni bila vedno tako lepo zaokrožena celota, ampak je v raznih dobah izpreminjevala svoj obseg. Začetkoma [2]) je bila kaj majhna in nikakor ne enotna pokrajina. Cesar Friderik III. jo je ustanovil 6. decembra 1461, papež

---

[1]) Ti dve vasi je tržaški škof za stalno odstopil ljubljanski škofiji šele 3. decembra 1859. (Arhiv ljubljanskega ordinarijata. Zaokroženje škofije.)

[2]) Primerjaj: Zgodovinski zbornik, stolpec 18, 19, 69, 113, 243, 369. — P. Hitzinger: Die kirchliche Eintheilung Krains seit der ersten Einführung des Christenthums bis zur Gegenwart. Klun: Archiv für die Landesgeschichte des Herzogthums Krains, II. in III. str. 76. — Anton Lesar: Ljubljanske škofije ustanovitev in mnoge dosedanje spremembe. Zlati vek, str. 40. — Iv. Lavrenčič: »Spomenica o šeststoletnici začetka habsburške vlade na Slovenskem«. 1883. str. 125: Habsburžani, začetniki ljubljanske škofije itd.

4

Pij II. jo je pa potrdil 10. septembra 1462. Tedaj je obsegala sledeče župnije: Sv. Petra v Ljubljani, Šent Vid pri Ljubljani, Šmartin pri Kranju, Naklo, Vodice, Radoljico, kapelo sv. Petra na Pešati, Sv. Mihaela pri Plibergu (Bleiburg) na Koroškem, sv. Miklavža pri Beljaku (prej v solnograški nadškofiji), opatijo Gornji Grad na Štajerskem (Braslovče, Škale, Vransko, Piljstajn), Svibno in Šent Jernej na Dolenjskem. Leta 1507., 17. avgusta, je pristopila župnija Kranj, l. 1518. Dob in l. 1533. Slovenji Gradec na Štajerskem.

Te župnije so bile tedaj večinoma jako razsežne. Župnija sv. Petra v Ljubljani je n. pr. segala skoro do Idrije. Iz nje so nastale ne le vse ljubljanske župnije, ampak tudi župnije: Vrhnika, Logatec, Rovte, Godovič, Hotedršica, Zaplana, Podlipa, Ig, Golo, Želimlje, Šmartno, Brezovica, Lipoglav, Polje, Javor, Rudnik. Iz gornjegrajske opatije je nastalo celo več dekanij, namreč: Gornji Grad, Braslovče, Šaleška dolina (Škale itd); pripadal je pa Gornjemu Gradu tudi Pilštanj (Peilenstein), zdaj dekanija Kozje [8]). Prav zelo razsežna je bila župnija radoljiška, ki je obsegala Dolino in Bohinj; tudi iz župnij sv. Nikolaja pred Beljakom in sv. Mihaela pri Pliberku je nastalo po več župnij.

Drugi deli Kranjske so spadali tedaj pod akvilejski patriarhat, namreč skoro vsa Dolenjska, del Gorenjske (Kamnik, Moravče, Loka, Velesovo) in del Notranjske (Cirknica, Vipava, Idrija), k tržaški škofiji pa Košana, Hrenovice, Senožeče, Slavina in Trnovo.

Cesarica Marija Terezija in cesar Jožef II. sta se trudila, da bi zaokrožila škofije, in sicer tako, da bi se vjemale kolikor toliko deželne in škofijske meje.

Ljubljanski škof Karol grof Herberstein je dobil od cesarja Jožefa II. 19. junija 1786 nalog, naj odstopi krški škofiji sedem župnij na Gorenjem Koroškem: sv. Nikolaja pred Beljakom,

---

[8]) Vse te župnije so bile vtelešene (inkorporirane) benediktinskemu samostanu v Gornjem Gradu. Glej Ign. Orožen: Das Benediktinerstift Oberburg, 212.

St. Ruprecht am Moos, Lind ob Velden (Lipa), Kranzelhofen (Dvor), Gottestal (Skočidol); kuracij: Augsdorf (Logaves) in Sattendorf; dalje šest duhovnij na Spodnjem Koroškem: Šmihel pri Pliberku, Pliberk, Mižice, Črna, Strojna, Vogrče (Rinkenberg) in 34 duhovnij na Štajerskem v lavantinski škofiji. Papež Pij VI. je 4. aprila 1787 odobril to izpremembo V veljavo je stopila 1. junija 1787.

Za to izgubo je pa ljubljanska škofija dobila od goriške nadškofije vse doslej ji še ne pripadajoče duhovnije na Gorenjskem, na Dolenjskem in na Notranjskem one, ki spadajo zdaj v idrijsko in cirkniško dekanijo. To je odredil Pij VI. s pismom 8. marca 1787.

Le duhovnije: Idrija, Spodnja Idrija, Vojsko in Sv. Magdalena na Gori so še ostale goriške. Hkrati je postal ljubljanski škof nadškof.

Nadškof Mihael Brigido je kot metropolit odstopil vse izvenkranjske duhovnije dotičnim škofom, in sicer sekovskemu 6. novembra 1788, krškemu 7. novembra, lavantinskemu 8. novembra, briksenskemu[4]) 3 februvarja 1789 in zagrebškemu[5]) 17. februvarja 1789. (Zgod. zbornik, 449 sqq.)

---

[4]) Gubernij piše 6. maja 1790, da je briksenski škof sicer sprejel tri župnije, ki so se mu 1. februvarja 1790 odstopile od ljubljanske škofije, in da je dve pridelil sillianski dekaniji, a sta enajst ur daleč od dekanijskega urada in se more tja priti le skozi solnograško škofijo. Zato naj se odstopita solnograški nadškofiji, in sicer dekaniji Lienz. Ta predlog se je predložil najvišjemu mestu 25. februvarja 1790 in od tam je došel ukaz, naj se vse tri briksenskemu škofu izročene župnije Tristach, Lavant in Ampezzo ali Haiden zopet odstopijo nadškofiji ljubljanski. Zato naj se vse potrebno ukrene. Odgovor (30. junija 1790) pa se je glasil, da so te tri župnije pripadale goriški nadškofiji in bi morale zdaj pripadati gradiški škofiji, ki je goriški del prevzela, nemogoče pa je, da bi te tri župnije pripadale ljubljanski škofiji. Obravnava naj se torej med briksenskim in gradiškim škofom. (Ljubljanski ordinar. arhiv).

[5]) Dvorni dekret 28. januvarja 1789 je ukazal, naj se župniji Vivodina in Žumberk s seli: Novoselo, Poklek in Cerovica, odstopita zagrebški škofiji. Zgodilo se je to 17. februvarja 1789. Patron teh dveh župnij je bil prej opat kostanjeviški, ko pa je bil samostan zatrt, cesar (patronatus

Leta 1792. je dobila ljubljanska škofija župnije: Spodnjo Idrijo, Idrijo, Vojsko, Sv. Magdaleno na Gori in Novo Oselico.

Dvorni odlok 7. decembra 1820 je zahteval, naj se župniji sv. Nikolaja v Žumberku in sv. Mihaela v Kalju z Marindolom združita z ljubljansko škofijo, a zagrebški škof je 28. marca 1821 izrazil proti temu toliko pomislekov, da je ta zahteva zaspala. Izrazil se je tudi, da Marindol ni katoliški, ampak grškorazkolniški. (Ljubljanski škofijski arhiv.)

Pij VIII. je pridružil [6]) 16. julija 1830 ljubljanski škofiji duhovnije postojnske, trnovske (prej v tržaški škofiji) in vipavske (prej v goriški škofiji) dekanije. Placetum regium je dobila ta odredba 15. februvarja 1831. Frančišek Ksaver Luschin, tedaj še knezoškof tridentinski, je posredoval kot papeški pooblaščenec pri izročitvi 15. maja 1831. Knezoškof Wolf je določil praznik sv. Petra in Pavla 29. junija 1831 za pričetek te izpremembe.

Leta 1833. je prišel naposled še Motnik k ljubljanski škofiji. Motnik je pripadal prej h gornjegrajskemu okraju, torej k ljubljanski škofiji. Ker pa je bil Motnik na Štajerskem, so ga l. 1787. izločili iz ljubljanske škofije in pridelili lavantinski. Ob francoski dobi je bil zopet združen z ljubljansko škofijo, po francoski dobi do l. 1833. pa z lavantinsko [7]).

---

summi principis), je pisal Raigersfeld zagrebškemu škofu. (Ljubljanski škofijski arhiv).

[6]) Dvorni odlok 7. decembra 1820. je že zahteval, da se mora zaokrožiti ljubljanska škofija tako, da se bodo vjemale deželne in škofijske meje. Zato mora odstopiti vsled cesarske odredbe in papeževega privoljenja goriška škofija župnijo vipavsko s starimi kapelanijami: Vrhpolje, Podkraj, Črni Vrh, Col, Budanje, Šturije, Ustje, Planina, Slap, Goče, Vrabče, Erzelj, z vikariatom Št. Vid in z ekspoziturama Podraga in Lozice; tržaška škofija pa župnije: Vreme, Hrenovice z ekspoziturami Razdrto, Ubeljsko, Orehek in Studeno, Postojno, Slavino z ekspoziturami Št. Peter, Trnje in Štovan, Košana z vikarijatom Zagorje in ekspoziturama Nadanje Selo in Suhorija, Senožeče, Trnovo z vikarijatom Prem in ekspoziturami Knežak, Podstenje in Harije.

[7]) Glej »Izvestja Muzejskega društva za Kranjsko«, 1895, 58 in vizitacijski zapisnik 20. julija 1665 v ljubljanskem škofijskem arhivu.

V francoski dobi se je pa izvršila velika izprememba z ljubljansko škofijo. Pod francosko vlado je namreč ljubljanska škofija pridobila polovico Koroške in tri dekanije na Tirolskem. Izgubila pa je le župnijo Bela peč (Weißenfels), ki je takrat pripadla s kanalsko dolino na Koroškem videmski nadškofiji. Pod avstrijsko vlado so se pa prejšnje razmere zopet povrnile in ljubljanska škofija je dobila meje, kakor jih je prej imela.

Kako se je ta izprememba vršila, naj pojasne naslednje vrstice, ki so sestavljene na podlagi natančnega zapisnika tedanjega škofijskega notarja poznejšega škofa Antona Alojzija Wolfa. Izvirne listine same se več ne nahajajo v arhivu. Pridejani datum pomenja torej zapisnikov dan, kdaj so vloge došle ali pa bile rešene [8]).

Ljubljana je postala pod francosko vlado glavno mesto Ilirije. V njej je bival generalni guverner, po okrožnih mestih pa intendanti. Tak intendant je bival tudi v Beljaku. Ves beljaški okraj je pripadel Iliriji in zato so ga tudi cerkveno spojili z Ilirijo, pridelili so ga namreč ljubljanski škofiji. V Beljaku naj bi bil za te župnije generalni vikar ljubljanskega škofa. Kot tak je dobival od vlade za pisarno 2000 frankov prispevka, dekani pa po 200 frankov. Župnije so se delile v tri vrste. Župniki prve vrste naj bi imeli stalnih dohodkov 1000 frankov, druge vrste 800 fr., in tretje vrste 700 frankov; kapelani, tedaj imenovani vikarji, pa po 500 frankov. Privatni patronati so jenjali. Župnike je predlagal škof sporazumno z intendantom, potrjeval jih je pa generalni gubernij. Mnogo duhovnikov se je izselilo na ozemlje avstrijske vlade; ostalim so se doneski k njihovi plači neredno izplačevali.

---

[8]) Anton Alojzij Wolf je 16. marca 1847 proštu in župniku v Brežah na Koroškem Frančišku Lovrencu Hohenauerju natančno popisal razmerje ljubljanske škofije do župnij na Koroškem. Ta je spis priobčil v »Kurze Kirchengeschichte von Kärnthen«. Klagenfurt. 1850. na str. 136—142. Čudno pa je, da Wolf v tem pismu ni omenil izprememb v francoski dobi. Toda Hohenauer je vendarle to dobo, ki jo je sam preživel, na kratko popisal v svoji knjigi na str. 230—233.

Ljubljanski škof Anton Kautschitz (1807—1814) je dobil od generalnega gubernija 25. septembra 1811 nalog, naj sprejme v ljubljansko škofijo vse v Iliriji ležeče dele solnograške, briksenske in krške škofije, in sicer na podlagi cesarskega (Napoleonovega) organizacijskega ukaza. Ordinarijat ljubljanski je naprosil solnograškega, briksenskega in krškega škofa, naj vsak odstopi svoj del, ki leži v Iliriji.

Odgovor je došel najprej od briksenskega škofa (16. oktobra 1811). Ta se je izjavil, da tega ne more storiti brez odobrenja papeževega in bavarskega kralja, da pa je že itak postavil za ilirski del svoje škofije generalnega vikarja v Lienzu.

Solnograški nadškof je odstopil 28. novembra svoj ilirski del namreč dekanijo Windischmatrei ljubljanski škofiji, a to le začasno, ker treba dobiti papeževega dovoljenja. Duhovniki dotične dekanije so se sprejeli v ljubljansko škofijo in hkrati so se jim potrdile vse dosedanje pravice.

Dekan v Windischmatrei je 18. decembra priporočil sebe in svoje vernike škofovi skrbi. Prosil je tudi, naj se mu pošlje kapelan. — Ordinarijat mu je kapelana obljubil, mu poslal direktorije (cerkvene pratike) in ordinarijatno kurando od 1. decembra 1811, Za kapelana v Windischmatrei je bil poslan brezoviški kapelan Lovro Poklukar (13. februvarja 1812).

Krški škof pa ni bil pripravljen svojega ilirskega dela takoj odstopiti. Zato je vprašal 27. januvarja 1812, če francoska vlada resno vztraja pri ukazu, naj odstopi svoj ilirski del škofije. — Odgovorilo se mu je, da je ukaz cesarski, zato je gubernijeva zahteva resna. — Krški škof nato 29. februvarja odgovori, da mu je beljaški intendant zatrdil, da ilirski gubernij nič več ne zahteva odstopa njegovega ilirskega dela. — Ljubljanski ordinarijat je vprašal gubernij, kaj da misli. Došel mu je odgovor, da mora krški škof odstopiti ilirski del. To se je javilo krškemu škofu (8. marca), ki je naposled 2. aprila 1812 začasno odstopil svoj ilirski del. Ljubljanski ordinarijat je takoj imenoval Mihaela Drockerja, župnika in dekana v Beljaku, za generalnega vikarja onemu delu izvenkranjskih župnij, ki sta jih odstopila solnograški

nadškof in krški škof. Bilo je skupaj enajst dekanij. Duhovščini je bilo to naznanjeno in zaukazano, naj tudi ljudstvu s prižnice to objavi.

Dekan v Windischmatrei je prosil, naj se mu potrdijo pooblastila, ki jih je prej dobil od solnograškega ordinarijata in vprašuje glede nekaterih bogoslužnih vaj. Odgovoril mu je ordinarijat sledeče: Conceditur Decano ad personam pro eius decanatu facultas benedicendi paramenta et imagines, absolvendi a casibus reservatis, legendi libros prohibitos, dispensandi a votis simplicibus, excepto castitatis perpetuae, dispensandi in ecclesiasticis ad sacramentum matrimonii denuntiationibus duabus, nunquam vero tribus. Missam solemnem et contionem festis abrogatis habere interdicitur.

Ordinarijat je 20. aprila naznanil duhovščini, da ji izraža gubernij zadovoljstvo, ker je uspešno sodelovala pri srečkanju vojaških nabornikov; z ministerstvom za bogočastje naj se dopisuje le potom gubernija; mizni naslovi se bodo konec leta registrirali.

Generalni vikar beljaški naznanja, da protestantovski pastorji nasprotujejo katoliški veri in da se nekateri verniki zadovoljujejo s civilno poroko (20. aprila). — Generalnemu vikarju je ordinarijat naročil 23. aprila: *a*) naj izkaže vse ondotne župnije in kuracije, *b*) naj glede protestantovskega prozelitstva [9]) počaka vladnega odgovora, *c*) zakrament sv. zakona naj se nikomur ne usiljuje, naj se taki ne smatrajo za krivoverce, a ljudstvo naj se dobro pouči o svojih krščanskih dolžnostih.

Beljaški generalni vikar prosi 27. aprila, naj se mu dovoli obhajati praznik presv. Rešnjega Telesa na Koroškem. — Dobil je odgovor, da se radi edinosti po vsej škofiji ne more dovoliti. — Istega dne je predlagal generalni vikar za konkurzna eks-

---

[9]) Protestanti so se hoteli iznebiti vseh dolžnosti do katoliške cerkve in do duhovnikov, ki so jih imeli kot zemljiški podložniki. Nekateri so z biblijo hodili po katoliških hišah in delali propagando zase. Radi tega je bilo mnogo hrupa. V Beljaku in Feldkirchnu so hoteli ustanoviti pastorate, kar se jim pa ni posrečilo. (Hohenauer. o. c. 233.)

aminatorja: Jan. Zopot, dekana in župnika v Feldkirchnu, in Andreja Serajnika (Sereinig), župnika pri Sv. Juriju am Steinberg, dekana Gornje Rožne doline. — Oba sta bila potrjena.

Ordinarijat je naročil 29. aprila generalnemu vikarju v Beljaku, naj sporoči duhovščini gubernijev ukrep, da izroči krstne, poročne in smrtne matice mérom proti potrdilu prejema.

Dalje se mu je 5. maja naznanilo, kako naj ordinarijatu izkazuje bogoslovce, ki so podvrženi naboru, da bo mogoče prositi za oproščenje.

Beljaški generalni vikar predlaga 25. maja načrt, kako bi se vizitacija ondotnih župnij najprimerneje vršila, in vprašuje, ali imajo ondotni bogoslovci pravico do ljubljanskega semenišča. Ordinarijat je vizitacijo določil[10]) in odgovoril, da imajo ondotni bogoslovci pravico do ljubljanskega semenišča.

Dekan v Intihi (Inichen) v Ilirski Tirolski piše (12. junija 1812), da je dobil od briksenskega škofa nalog, naj odstopi kanton Sillian ljubljanski škofiji, dekan v Lienzu pa prosi (12. junija), naj se posveté trije bogoslovci, trije naj se oproste vojaščine, njega naj pa radi starosti odvežejo službe dekanske in generalnega vikarja. Temu je ordinarijat odgovoril, da se ne more vtikati v ondotne razmere, dokler ne izroči briksenski škof svojega ilirskega dela ljubljanskemu škofijstvu.

Dekan v Lienzu naznanja 2. julija, da je prejel od briksenskega ordinarijata sporočilo, da je ilirski del Tirolske priklopljen ljubljanski škofiji, in se čudi, da ljubljanski ordinarijat o tem nič ne ve. Ordinarijat mu je odgovoril, da mu še ni došlo o tem sporočilo od briksenskega knezoškofa in da ne sprejme prej v svojo oskrb onega okraja, dokler knezoškof ne prepusti svoje sodnosti. Ordinarijat je naznanil 27. julija 1812 generalni intendanci, da namerava mesto Mihaela Drockerja, župnika in dekana v Beljaku, imenovati za generalnega vikarja Janeza Zopot,

---

[10]) Na tej vizitacijski poti je škofa Kavčiča spremljal škofijski notar Anton Wolf. (Hohenauer, o. c. 231.)

župnika in dekana v Feldkirchnu, če se mu nakaže plača za to dostojanstvo.

Mihael Drocker je 14. avgusta naznanil, kako žaljivo ga je sprejel deželni guverner v Beljaku. — Ordinarijat ga je potolažil, da je guverner bolan in da se zdaj ne more vprašati po vzroku[11]).

Generalnemu vikarju v Beljaku in dekanu v Lienzu se je 22. avgusta naročilo, naj ukažeta duhovščini, da izroči cerkvene matice mérom, in naj se v zakonskih rečeh držé naredbe 1. decembra 1811.

Generalni guverner je imenoval za generalnega vikarja ilirskemu delu Koroške župnika in dekana v Feldkirchnu Janeza Zopot mesto dosedanjega Mihaela Drockerja (23. septembra).

Ordinarijat je sporočil 18. julija beljaškemu generalnemu vikarju, naj naznani dekanu v Kanalski dolini (na Koroškem), da se je k Italiji spadajoči vikarijat Bela Peč (Weißenfels) priklopil dekaniji v Kanalski dolini.

Generalni guverner naznanja 2. oktobra cesarski odlok, naj se Kanalska dolina, ki spada zdaj politično pod Italijo cerkveno združi z Videmsko nadškofijo. — Ljubljanski škof je nato 4. oktobta odstopil sodnost za župnije trbiškega kantona videmskemu nadškofu.

Briksenski knezoškof je izročil svoj ilirski del začasno ljubljanski škofiji 5. avgusta. Anton pl. Jäger, župnik in dekan v Lienzu in generalni vikar za ilirsko Tirolsko, se priporoča in stavlja nekaj vprašanj zlasti glede posvečevanja nekaterih bogoslovcev (5. avgusta). — Ordinarijat mu je odgovoril, naj

---

[11]) Hohenauer, ki je kot tajnik spremil generalnega vikarja Drockerja h guverherju grofu Bertrandu, pripoveduje, da je Drocker guvernerja neprestrašeno opozoril na nedostatek, da se plače duhovnikom neredno izplačujejo, in da bodo cerkve kmalu zapuščene, ker bodo duhovniki brez dohodkov odšli čez mejo. Guvernerju ta opazka ni ugajala, pomagala je pa vendar, da je vlada nakazala duhovščini vsaj nekaj zaostale plače. Drocker je resigniral na svojo službo in vstopil v benediktinski samostan v Šent Lambertu na Gorenjem Štajerskem, kjer je kot prior leta 1836. umrl. (Hohenauer, o. c. 232).

pošlje izkaz tamošnje duhovščine, in mu dal navod glede bogoslovcev, ki se še uče, in tistih, ki so že dovršili svoje študije.

Ignacij Mantinger, prošt in dekan v Intihi, kjer je bil odpravljen kolegijatni kapitel, vprašuje 10. septembra, ali naj ostane v Intihi kot župnik, ali naj prosi v Sillian. — Odgovorilo se mu je, naj premisli ta svoj korak, ker bi kot župnik v Intihi imel k večjemu 1000 frankov letnih dohodkov.

Dekan v Lienzu naznanja, da pričakuje briksenski ordinarijat sprejemno listino za oni del, ki ga je odstopil ljubljanski škofiji. — Ordinarijat mu je odgovoril, da jo je poslal 20. septembra.

Dekan v Lienzu prosi 21. septembra, naj se izposluje trem bogoslovcem oprost vojaške službe. — Ordinarijat je odgovoril, da bo prosil v Parizu.

Dekan v Intihi pošilja 23. septembra izkaz duhovnij in duhovnih pastirjev svoje dekanije in vprašuje glede temporalij ondi zatrtega kapitula. — Ordinarijat je odgovoril, da ne spadajo v njegov delokrog temporalije, in ga vlada tudi ne vpraša nikdar za svet v tem oziru.

Dekan v Lienzu vprašuje, če ne bodo méri vrnili cerkvenih matic, in sporoča, da je briksenski konzistorij nevoljen, ker se mu prejem sodnosti še ni potrdil. Ordinarijat mu je odgovoril, da méri matic ne bodo vrnili, in da briksenski konzistorij nima povoda biti nevoljen, če je odgovor zakasnel iz važnih vzrokov; saj je moral ljubljanski ordinarijat nad eno leto čakati na odstop.

Ljubljanski škof je 24. septembra 1812 sprejel dve dekaniji, Lienz in Intiho, v ljubljansko škofijo in ji podredil novemu generalnemu vikarju Janezu Zopotu v Feldkirchnu na Koroškem, dekana v Lienzu, dosedanjega briksenskega generalnega vikarja za ilirsko Tirolsko, pa je odvezal te službe in ga podredil generalnemu vikarju v Feldkirchnu. Obenem je ločil župniji Pregraten in Št. Jakob v Defereggenu od dekanije v Lienzu in ji priklopil dekaniji v Windischmatrei.

Generalni guverner naznanja (6. oktobra), da je sporočil ministru o združenju dveh dekanij v Sillianu in v Lienzu z ljubljansko škofijo in prosi prepisa dotičnih dopisov.

Nadškof videmski je naznanil 31. oktobra 1812, da je sprejel kanalsko dolino v svojo škofijo.

Knezoškof krški pa ni bil zadovoljen, da se je kanalska dolina odstopila nadškofiji videmski, zato je ugovarjal, češ da jo smatra za del svoje škofije. — Ljubljanski škof je odgovoril, da je bil upravičen ta del dalje odstopiti, ker ga je tudi krški škof njemu odstopil (17. marca 1813). Ko pa je krški škof (22. aprila) zopet ugovarjal, mu ljubljanski ordinarijat ni nič več odgovoril.

Novi generalni vikar za Gorenje Koroško, Janez Zopot, dekan v Feldkirchnu, naznanja (12. oktobra), da je pričel poslovati in vprašuje, če veljajo privatni konkurzni izpiti. — Odgovorilo se mu je, da ne veljajo.

Dekan v Windischmatrei se zahvaljuje za razširjenje njegove dekanije in prosi, naj se mu podeli naslov duhovnega svetnika ljubljanske škofije. — Njegovi želji je ordinarijat ustregel (31. oktobra).

Dekan v Feldkirchnu se zahvaljuje (31. oktobra) za naslov generalnega vikarja in vprašuje, če se morajo res oddati cerkvene matice mérom. — Ordinarijat mu je odgovoril, naj to naroči svojim duhovnikom.

Ordinarijat je naročil generalnemu vikarju, naj manj potrebne duhovnike s kapelanij in kuracij odbere in drugje nastavi, ker ni upati naraščaja, privatni konkurzi pa niso več dovoljeni.

Generalni vikar je naznanil 30. novembra (bodoče) bogoslovce. — Ordinarijat mu je odgovoril resignirano, naj to opusti, ker ni z njimi kaj pričeti (keine Aussicht).

Generalni vikar naznanja 19. novembra, da se je povrnil iz Bavarske duhovnik Mihael Steinringer, in prosi, da se nastavi; servit Krizostom Morandel je pa nastopil službo v kuraciji Mitschig. — Ordinarijat je glede prvega odredil, naj donese spričevala, glede drugega pa, naj se mu da lahka župnija.

Generalni vikar se 21. novembra opravičuje radi svojevoljnega sprejema nekaterih hogoslovcev in vprašuje, kako je

s pokojninarji. — Ordinarijat je prvo odobril, glede pokojnin pa se je izrazil, da to ne spada v njegovo področje.

Dekan v Lienzu je bil 9. januvarja 1813 imenovan za duhovnega svetnika ljubljanske škofije.

Generalni vikar je 7. januvarja 1813 poslal zapisnik na ogled. — Zapisnik je bil odobren. Vprašal je 22. februvarja, če sme izpustiti bogoslovca Josipa Scherne v briksensko škofijo. Ordinarijat mu je odgovoril, da ne sme nobenega neduhovnika izpustiti. Dalje je vprašal, če se bo nova župnija ustanovila za oni del mejne župnije sv. Urha, ki spada na Ilirsko. — Ordinarijat mu je odgovoril, da ne, ampak tiste hiše naj se priklopijo župniji Steuerberg in Feldkirchen, ali pa vse skupaj župniji Wachsenberg (15. marca).

Filip pl. End, župnik v Šmartnem pri Beljaku, je spisal zgodovino protestantizma v Notranji Avstriji in Iliriji in prosil, naj se mu dovoli natisk (14. aprila). Ordinarijat je odgovoril generalnemu vikarju, da odsvetuje izdajo.

Generalni vikar je vprašal glede »bratovščine dobrega sveta« v Pregraten. Dobil je odgovor, da se zdaj ne priznava nobena bratovščina razen »delavne ljubezni do bližnjega« (thätige Nächstenliebe).

Generalni vikar naznanja 10. maja imena onih, ki so napravili konkurzni izpit.

Servitski prior v Luggau prosi 12. maja dovoljenja, da bi smeli ondi ob shodih spovedovati tudi tuji duhovniki. — To se ni dovolilo.

Generalni vikar vprašuje 14. junija, naj se li cerkveni ključarji (»kirchliche Fabriksräthe«) nastavljajo s posebnimi dekreti. Ordinarijat mu je odgovoril, da z dekreti, ki so naslovljeni na župnika.

Generalnemu vikarju se naznanja, da je treba prositi cesarja Napoleona dovoljenja, če se kak bogoslovec posveti v mašnika, dalje (16. julija), da sorodstvo in svaštvo v tretjem kolenu nista kanonični zakonski zadržek (to je bržkone pomota; kanonični zadržek pač, a ne civilni. Opomba pisateljeva).

Generalni vikar je 9. avgusta vprašal, če se smejo civilno razporočeni zopet cerkveno poročiti. Ordinarijat mu je odgovoril, da je zakon nerazdružljiva zveza, zato se o poznejši zvezi ne more govoriti; če pa je bil prvi zakon neveljaven, je pa druga zveza mogoča.

Generalni vikar piše po daljšem radi vojske povzročenem presledku in vprašuje (17. novembra 1813), kaj je storiti, ker krški škof Salm zopet zahteva Gorenje Koroško za svojo škofijo; kaj je s poštno pravico, kaj s plačo duhovnikov in kako z bogoslovci. Ordinarijat mu je odgovoril, naj ne sprejema ukazov od nikogar, razen od ljubljanskega ordinarijata; poštna pravica je zopet podeljena; Avstrija bo plačevala duhovnike od 1. novembra dalje; štirje bogoslovci bodo posvečeni.

Generalni vikar naznanja 20. novembra, da bi potreboval štirinajst duhovnikov za duhovno pastirstvo. Ordinarijat mu je sporočil, da bo dobil za zdaj štiri tirolske duhovnike, ki jih naj nastavi na Koroškem. Štirim bogoslovcem pa je bilo (29. novembra) naročeno, naj pridejo konec decembra semkaj k posvečenju.

Ordinarijat naroča (30. novembra) generalnemu vikarju, naj nastavi po dekanijah okrajne šolske nadzornike, in mu naznanja, da je od generalnega gubernija začasno imenovan za šolskega nadzornika ljubljanski kanonik Jos. Walland.

Krški škof zahteva 2. decembra 1813 svoj del škofije nazaj.

Generalnemu vikarju se je poslalo oznanilo gubernijevo, da se morajo odpravljeni prazniki zopet vpeljati, in da morajo kmetje svoje dajatve zopet izročevati kakor pred francosko vlado (5. decembra).

Generalni gubernij sporoča naznanilo beljaške intendance o propadu tamošnje glavne šole in zahteva izkaz o obstoječih šolah, oziroma o šolah, ki se morajo ustanoviti (7. decembra).

Gubernij prosi, naj se predlaga kak konzistorijalni komisar za šolskega nadzornika glede glavne šole v Beljaku, ki se mora šele preosnovati, pa tudi glede drugih šol istega okraja (9. decembra).

Generalni vikar Janez Zopot naznanja, da ga želi krški škof za kanonika in vodjo v semenišču (9. decembra).

Generalnemu vikarju se naznanja (23. decembra) gubernialni odlok, da se smatrajo zakoni šele potem za popolnoma veljavne od državne strani, če so dobili cerkveni blagoslov. Ob nedeljah in praznikih po veliki maši se mora molitev za cesarja Franca glasno opraviti.

Briksenski konzistorij piše 24. decembra, da je z ozirom na spremenjene politične razmere zopet sprejel v svojo oskrb ilirski del Tirolske. — To se je sporočilo guberniju, naj se izjavi, kako naj se odgovori.

Generalni vikar piše 25. decembra 1813, da ga krški škof zopet kliče v Celovec, da je briksenski škof sprejel svoj del škofije v oskrb, in predlaga za šolskega nadzornika Josipa Zopot, dekana v Beljaku. — To se je sporočilo guberniju, ki je 5. januvarja 1814 potrdil Jos. Zopot za šolskega nadzornika na Ilirskem Koroškem.

Generalni vikar naznanja (2. januvarja 1814), da hoče krški škof na vsak način Gorenje Koroško nazaj in da je v ta namen že razpustil generalni vikarijat. Dalje sporoča, da želi Pokljukar, kapelan v Windischmatrei, nazaj v ljubljansko škofijo. — Pokljukar je bil poklican nazaj.

Krški škof je (12. januvarja) zopet izročil sodnost nad ilirskim delom Koroške. Na to sporočilo ni odšel odgovor, ker o tem ni bilo dvoma.

Generalni vikar toži 21. januvarja 1814, da se Ilirska Tirolska noče več pokoravati njegovim ukazom.

Ljubljanskemu ordinarijatu je došel 29. januvarja 1814 dvorni odlok, ki graja samovoljno združenje Ilirske Koroške s krško škofijo. Glede Ilirske Tirolske naj se pa prične pogajanje z »višjim deželnim komisarijatom za Ilirsko Tirolsko«. Ordinarijat je res takoj (30. januvarja) vprašal ta komisarijat, če je briksenski škof svoj del v Ilirski Tirolski s cesarjevo vednostjo odtrgal od ljubljanske škofije in ga združil s svojo škofijo.

Briksenski škof je izjavil 23. februvarja, da je združil dekaniji Lienz in Sillian s svojo škofijo.

Višji deželni komisarijat odgovarja 7. marca, da mora grajati vtikanje briksenskega ordinarijata v sodnost ilirske Tirolske in pravi, da je vprašal cesarja o tej točki.

Generalni vikar naznanja (14. marca), da je komisarijat dovolil dopisovanje generalnega vikarja s tamošnjo duhovščino in tej naročil, naj bo pokorna ljubljanskemu škofu. — Ordinarijat mu je odgovoril, naj v cerkvenih rečeh tako postopa z Ilirsko Tirolsko, kakor z Ilirsko Koroško.

Deželni načelnik Ilirske Tirolske Roschman želi (17. marca), da bi se dekan v Lienzu imenoval za generalnega vikarja Ilirski Tirolski.

Tej želji se ni ustreglo, ker je umrl ljubljanski škof Anton Kautschitz. Juri Gollmayer, stolni dekan, je bil izvoljen za kapitelskega vikarja (22. marca), generalni vikar Zopot pa za provikarja potrjen. Temu se je 29. aprila naročilo, naj naravna za srečno papeževo oprostitev iz francoske ječe slovesno mašo s Te Deum laudamus po vseh župnih cerkvah.

Knezoškof krški je vprašal prav trdo (19. maja), kako si upa ordinarijat še po smrti škofovi izvrševati sodnost v Ilirski Koroški in zahteva, naj se ga zopet prosi za pooblastilo. — Ordinarijat je poslal prepis tega pisma generalnemu guberniju s prošnjo, naj se Koroška res odloči od ljubljanske škofije, a dotlej naj ostane pod sodnostjo ljubljanske škofije.

Generalnemu vikarju se je 20. maja naročilo, naj pošlje seznam duhovnih pokojninarjev in seznam le civilno poročenih ljudij, 20. junija so se mu pa naznanili sklepi organizacijske dvorne komisije, in sicer: *a*) da se odpravijo s 1. julijem francoski zakoni glede zakonskih in da zopet velja avstrijski zakonski patent 16. januvarja 1783; *b*) da se cerkvene matice zopet poverijo kuratni duhovščini; *c*) prejšnje pod francosko upravo med katoličani in nekatoličani nastale razmere se ponove; *č*) dekani naj konec leta pošiljajo okrožnemu uradu izkaze rojenih, poročenih in umrlih; *d*) glede vojaških porok se opozarja

na zakonski patent; *e*) vpis nezakonskih otrok v krstno matico se bo preosnoval.

Generalni vikar naznanja 3. julija 1814, da je samo en par le civilno poročen v Feldkirchnu.

Generalni gubernij piše 5. julija 1814, da bo vsled ministerskega odloka 13. junija 1814 krški škof zopet sprejel Ilirsko Koroško v svojo oskrb in pripominja, da bi se ga bilo moralo po smrti škofovi prositi za pooblastilo. Nekoliko prej (27. junija) je pa organizacijska dvorna komisija pisala, da naj ostanejo meje škofij neizpremenjene.

Generalnemu vikarju se je 6. julija naročilo, naj zaukaže za praznik miru slovesno mašo in Te Deum s pridigo po vseh župnih cerkvah.

Gubernij je 14. julija 1814 naznanil, da je cesar Franc ukazal, naj se Gorenje Koroško zopet združi s krško škofijo.

Nato je ordinarijat prosil (16. julija) deželnega načelnika Ilirske Tirolske, naj posreduje pri cesarju, da se vrnejo dekanije Windischmatrei, Lienz in Sillian ordinarijatu solnograjskemu, oziroma briksenskemu. Dokler se pa to ne izvrši, naj opravlja posle generalnega vikarja Anton Marija pl. Jäger, župnik in dekan v Lienzu.

Generalnemu vikarju Janezu Zopot, dekanu v Feldkirchnu, se je 16. julija 1814 naznanilo, da ga ordinarijat prepusti prejšnjemu, krškemu škofu, mu odvzame generalni vikarijat, ga imenuje za duhovnega svetnika ljubljanske škofije in mu izreka zahvalo za poslovanje. Naznanilo se je ondotni duhovščini, da ni več odvisna od ljubljanske škofije. Isto se je sporočilo krškemu škofu.

Okrožni urad v Beljaku naznanja 19. julija, da je že naročil civilno poročenima, da se morata še cerkveno poročiti.

Krški škof se je 27. julija zahvalil, da je ordinarijat ljubljanski še pustil štiri kranjske duhovnike na Koroškem.

Anton Marija pl. Jäger, dekan v Lienzu, sporoča 6. avgusta, da ne more sprejeti generalnega vikarijata, ker bo itak oni del kmalu združen z briksensko škofijo. A že 22. avgusta piše,

da sprejme generalni vikarijat, in prosi, naj se trije tirolski duhovniki vrnejo z Gorenje Koroške.

Briksenski ordinarijat sporoča 2. novembra 1814, da bo v duhovskem oziru zopet sprejel ilirsko Tirolsko, za oskrbništvo Windischmatrei pa naj se mu sodnost prepusti.

Ljubljanski ordinarijat je 19. novembra odstopil dekaniji Lienz in Sillian briksenskemu škofu, oskrbništvo (Pflegeamt) Windischmatrei pa solnograjskemu nadškofu.

Gubernij je naznanil 9. septembra dvorni dekret z dne 18. avgusta, da je cesar ukazal, naj prenehajo sodnosti za razne dele Ilirije, da se torej cerkvene razmere uredé, kakor so bile prej. Zato se je vrnil trg Motnik s provizorjem Jan. Tonellijem vred lavantinski škofiji, nasprotno so se pa združile nekatere l. 1811. od vikarijata v Šent Gotardu odcepljene hiše zopet s tem vikarijatom. (19. septembra).

Krški ordinarijat naznanja, da je dovolil trem kranjskim duhovnikom vrniti se v ljubljansko škofijo. Ti so Simon Hočevar, Mihael Peternel in Josip Suppan. Leopold Janežič pa ostane za sedaj še v krški škofiji (6. oktobra). Kmalu potem (25. oktobra) pa sporoča, da ostane tudi Hočevar še tam. Zato je dobil ta izpustnico iz ljubljanske škofije.

Solnograjski ordinarijat je 12. oktobra 1814 naznanil, da je začasno odstopil svoje tri župnije v dekaniji Windischmatrei briksenskemu škofu.

Tako je torej ljubljanska škofija dosegla one meje, ki jih je imela pred francosko upravo.

Ljubljanska škofija je pridobila ob francoski dobi devet dekanij na Koroškem, tri pa na Tirolskem.

Koroške dekanije so bile: Feldkirchen, Liserthal (zdaj Gmünd), Möllthal (zdaj Obervellah), Oberdrauthal (zdaj Greifenburg), Obergailthal (zdaj Kotiče — Kötschach), Gornja Rožna dolina (zdaj Rožek), Unterdrauthal (zdaj Spital), Spodnja Zilska dolina (Št. Mohor) in Beljak.

Tirolske dekanije so bile: Lienz z župnijami: Lienz Dölsach, Kals, Aßling, Tristach, Lavant, Oberlienz, Leisach,

Aineth, Nußdorf, Graffendorf, St. Johann im Walde, Schlatten, St. Justina in Kristein;

Matrei z župnijami: Windisch-Matrei, Virgen, St. Veit in Defereggen, St. Jakob in Defereggen, Hopfgarten in Pregraten;

Ljubljanska škofija od l. 1811—1814.

Sillian z župnijami: Innichen, Sillian, Anraß, Sexten, Innervillgraten, Außervillgraten, Kartitsch, Obertilliach, Straßen, Untertilliach, Windbach, Abfaltersbach, Viersach, Tessenberg in Hollbruck.

Ljubljanski škofiji je torej priraslo v teh 12. dekanijah 166 župnij s približno 210. duhovniki in 125.494 verniki [12]).

[12]) Izkaz o župnijah in duhovnikih ima za tisto dobo (1809—1813) ljubljanski šematizem: Lokal- und Personal-Stand der Diözes von Laibach. Mit Anfang des Jahres 1813.

Novomeški prošt Fran Nikola Peršić (1790–1797).

(Slika iz jožefinske dobe ljubljanskega nadškofa Mihaela barona Brigida.)

Napisal dr. Fran Ilešič.

Novomeški prošt Fran Nikola Peršić je tisti Peršić, ki ga jmenuje Šafařik v svoji »Geschichte der südslav. Lit.« III. 83 med hrvatskimi pisatelji. Šafařik poroča o njem: »Frano Niko Peršić (1789) Doctor der Theologie, Domherr der bischöflichen Kathedrale zu Laibach und Unterpräfekt des Generalseminariums zu Graz«. Peršić je izdal l. 1789. v Gradcu za isterske Hrvate dva katekizma in iz njunih naslovov so očividno vzeti oni podatki.

Več se do sedaj ni znalo o tem istersko-hrvatskem pisatelju in poznejšem novomeškem proštu. In vendar je njegov pojav kakor pomemben za zgodovino jožefinizma na našem jugu tako tudi zanimiv radi usode, ki je končno zatekla tega nad vse vnetega jožefinca.

Leta 1797. je bil nenadno upokojen in interniran; najprej mu je bila odkazana Ljubljana, da bi tu bil pod nadzorstvom nadškofa in deželne vlade, pozneje pa Pazin z ostrim ukazom pazinskemu proštu, »unter eigener Dafürhaftung und der strengsten Verantwortung keinesdings zugestatten, daß sich benannter gewesener Probst zu Neustädtl willkürlich von Mitterburg entfernen dürfe und überhaupt dessen Lebenswandel genau und gewissenhaft beobachten soll (!)«.

Nastopna slika tega izrazito jožefinskega svečenika, rojenega v Lovranu v Istri, in sicer iz rodbine tistih Peršićev, ki so l. 1792. dobili plemstvo »von Köstenheim« — ta rodbina še živi sedaj v Lovranu — je sestavljena po arhivskih virih [1]).

Tu razpravljam o Peršićevem delovanju na Kranjskem. Njegovo prizadevanje za kulturno izobrazbo Istre in njegovo

[1]) Najbogatejši vir mi je bil arhiv deželne vlade v Ljubljani, dalje ljubljanski ordinarijatski arhiv, arhiv graške univerze, župni arhiv v Lovranu in Tinjanu v Istri.

pisateljsko delo hočem opisati v »Radu« jugoslovanske akademije v Zagrebu.

Uvod tej razpravi je članek o ljubljanskem nadškofu Brigidu, ki sem ga objavil v prvem snopiču letošnjih »Izvestij«. Zakaj Peršićevo delo je v najtesnejši zvezi z vlado nadškofa Brigida (1787—1806).

§ 1.

Peršić v Novem Mestu (1790—1797).

Predno je Peršić postal prošt novomeški, je bil viceravnatelj jožefinskega generalnega semenišča v Gradcu. V generalnih semeniščih so se bogoslovci vzgajali v duhu in pod nadzorstvom jožefinske države.

Brž po smrti Jožefa II. je njegov naslednik Leopold II. (20. maja 1790) ukinil generalna semenišča ter zopet škofom poveril vzgojo svečeniškega podmladka, zajedno pa je (12. avg.) odredil, da naj se rektorjem in vice-rektorjem opuščenih generalnih semenišč dajo »dostojne kuratne nadarbine«.

Vice-rektorju Peršiću ni bilo treba dolgo čakati na tako prebendo. Dne 23. septembra 1789 je bil umrl prošt novomeški Jos. Jabačin; dva dni pozneje je ordinarijat že razpisal proštijo za rok šestih tednov. Med kompetenti Peršića ni bilo; ordinarijat je na prvem mestu predlagal Ivana Rodeta, na drugem barona Zierheima, a stvar se je radi nove davčne osnove za urbarijalne pristojbine zavlekla tja do julija sledečega leta (1790)[2]). Med tem je bila odločena usoda generalnih semenišč in Peršić se je 27. julija tega leta pridružil kompetentom za proštijo. Notranjeavstrijska duhovna komisija v Gradcu je že dva dni potem predlagala dvorni pisarni, »daß diesfalls dem hierortigen Seminarium Vicerektor Franz Niklas Persich sowohl in Rücksicht seiner erprobten Eigenschaften und beim Seelsorger- und Lehramte sich erworbenen Verdienste, als des mit Auflösung des Generalseminariums bis zu einer anderweitigen Beförderung

[2]) Natančneje o tem v »Izvestjih muzejskega društva za Kranjsko« XIV, str. 8. sl.

ihm zustehenden Quiescentengehaltes der Vorzug vor anderen Kompetenten umso eher eingeräumt werden dürfe, als auch das Laibacher Ordinariat seine Verdienste ganz wohl anerkannt haben muß, da selbes aus eigener Bewegung vor einigen Jahren ihm die ansehnliche Würde eines Titular Domherrn an seiner Metropolitankirche erteilte [3]).

V smislu tega predloga je cesar dne 17. septembra Frana Nikolo Peršiča imenoval proštom novomeškim, »wenn derselbe der bei diesem Pfarrsprengel erforderlichen windischen Sprache kundig ist, worüber sich also derselbe bei Ihm Gubernium noch auszuweisen und dasselbe sodann die Anzeige anher (v dvorno pisarno) zu machen hat«. Peršić se je brž, še meseca septembra, izkazal »mittels eines bewährten Zeugnisses, daß er die erforderliche Kenntnis von der krainerischen Sprache vollkommen besitze«; dvorna pisarna je 12. oktobra vzela na znanje, da je Peršić zmožen »kranjskega jezika« [4]).

Zahteva dvorne pisarne o znanju slovenskega jezika izvira iz določbe, ki je bila dana pol veka prej v nekem konkretnem

---

[3]) Kdaj je postal Peršić kanonik ljubljanski, nisem mogel dognati. Leta 1786. še ni imel te časti; dana mu je bila najbrž še le po l. 1787., ko je Ljubljana namesto Gorice za naš jug postala nadškofija in je Istran Brigido zasedel stolico ljubljanskih vladik. — Brigido se je tem laže mogel sprijazniti s kandidaturo Peršićevo, ker mu je Peršić bil isterski zemljak, Peršićev starejši brat tovariš v študijah in ker je takemu jožefincu, kakoršen je bil nadškof Brigido, moral osobito ugajati zastopnik tako odlično jožefinskih naprav, kakor so bila generalna semenišča. Tudi je Peršić baš eno leto pred svojo kandidaturo za Novo Mesto v predgovoru enega svojih katekizmov poveličeval nadškofa Brigida.

[4]) Izraz »krainerische Sprache« mesto »windische Sprache« je uvedel očividno gubernij v svojem izvestju z dne 2. oktobra. Po vsej priliki je prvi izraz izpremenil Kranjec Ivan Nepomučan Edling. Kdo drug bi bil takrat mogel v Gradcu dati izpričevalo o slovenskem jeziku? — Novomeščani so pozneje, ko so bili v kulturnem boju s svojim proštom, Peršiću očitali, da ne zna niti nemški, niti slovenski. V tem oziru je pripomniti, da se je istodobnim štajerskim župnikom zdel »kranjski jezik« čisto neumljiv. Sicer pa so takrat v Novem Mestu odločevali Nemci, ki so dakako poznali le novomeško narečje.

slučaju ter odrejala, da v Novem Mestu ne more postati nikdo kanonik, kdor ne zna slovenskega in nemškega jezika[5]).

Že 30. septembra 1790 je graški gubernij javil ljubljanskemu ordinarijatu, da je novomeška proštija podeljena Nikoli Peršiču, vicerektorju opuščenega generalnega semenišča. Dne 21. novembra je bil Peršić ustoličen in dva dni potem je že uradoval[6]).

Tako je torej postal Peršić prošt novomeški; a med duhom graškega generalnega semenišča in svetu malo pristopnega takratnega Novega Mesta je bila velika razlika. Kakor ogenj in voda tako so se zlagali odločno jožefinski novi prošt in pa novomeški frančiškani. Boj je bil neizogiben.

Peršić in novomeški frančiškani.

Kranjski frančiškani so bili predmet pozornosti dunajske vlade že pred prihodom Peršićevim v Novo Mesto. Baš teološke študije kranjskih frančiškanov so bile osobito povod, da se je na Dunaju začelo misliti na ustroj generalnih semenišč; do l. 1781. se je kranjskim frančiškanom videlo nemogoče, da bi se teološke študije v njihovih samostanih ujemale s študijami po vseučiliščih; zato jim je študijska dvorna komisija zapretila z ukinjenjem njihovih študij ter njihovemu provincijalu poslala primerek predpisov za dunajsko bogoslovno fakulteto, češ, da se ne zdi dovolj poučen o študijah po vseučiliščih[7]).

[5]) Vrhovec, Zgodovina Novega Mesta (1891), str. 213.

[6]) Vrhovec, Zgodovina Novega Mesta, str. 232. omenja prošta Peršića, a pogrešno navaja letnico 1791. Vsled dvornega ukaza je prejšnji vicerektor Peršić imel pravico do vicerektorske plače do 21. septembra 1790, od tega dne pa do 6. oktobra, ko mu je bila izročena ordinarijatska konfirmacija, je užival vicerektorsko pokojnino (ob opustitvi generalnih semenišč je bilo določeno, da naj imajo njih rektorji, dokler bi ne dobili nadarbin, pokojnino 500 fl., vicerektorji pa 400 fl., ako pred svojim službovanjem v generalnem semenišču niso imeli več). Ker je Peršić že oktobra dvignil vicerektorsko plačo za zadnje četrtletje, je moral decembra kameralnemu plačilnemu uradu vrniti 60 fl. 25 3/4 kr.

[7]) Zschokke, Die theologischen Studien u. Anstalten, 382.

Posebe se je frančiškanov novomeških tikal cesarski ukaz z dne 5. maja 1789, s kojim je bil novomeški pater Kastulus Weibl »wegen eines heimlichen Briefwechsels mit Rom« izključen od vseh služeb (»Bedienstungen«, »Strafe der Unfähigkeit«). A po smrti cesarja Jožefa II. ga je gubernij 26. junija 1791 ipak imenoval prefektom novomeške gimnazije, ki je bila v rokah frančiškanov [8]).

Ta frančiškanska gimnazija ni posebno slula. Od nje ustanovitve 1746 do 1796 so učili v vseh šestih (odnosno od l. 1776. petih) razredih le trije učitelji [9]) ter se je baš leta 1776. tožil grof Torres, ki je prišel nadzorovat kranjsko šolstvo, da je novomeški zavod zavetišče »für alle nichtsnutzigen Schüler, die man in Laibach oder Karlstadt ausgeschlossen . . . Es wurde dort der Jugend schlechtes Latein durch Schläge eingeprägt [10]).

S temi frančiškani je začel novi prošt borbo v cerkvi in šoli; v tej borbi ga je podpirala deželna vlada in nadškofijski ordinarijat, a okrožni urad novomeški je stal na strani frančiškanov.

Jožefinski teologi se nikakor niso zlagali z različnimi pobožnostmi osobito v samostanskih cerkvah. Govoreč o »Andächtelei« križevega pota, so trdili, da ta pobožnost predočuje ljudstvu »neevangelijske in neistinite reči«. Bili so tudi zoper takozvano 40 urno molitev, nazivajoč jo »jezuitsko pobožnost« in Marijina pesem o rožnem vencu jim je bila »pravi škandal« (Brunner Seb., Mysterien der Aufklärung, 450, 435—436.) [11]).

---

[8]) Arhiv deželne vlade, fasc. 81, 4673, 2208.

[9]) Zabeležil sem si odlok dvorne pisarne z dne 10. maja 1777, naj bi se za Novo Mesto plačala dva nova učitelja, frančiškani naj bi se obdržali za verouk in prvi pouk v latinščini. Mislilo se je pač na izpremembe, a odredba je očividno ostala na papirju.

[10]) Helfert, die österr. Volksschule I. 403. Tudi »Letopis Matice Slovenske« 1894, 296. — Primeri prizore iz novomeškega dijaškega življenja v Vrhovcu, op. cit. 252 sl. in pa poročilo o Miklošiču na varaždinski gimnaziji v Murkovem spisu »Miklosichs Jugend- und Lehrjahre«.

[11]) Zoper take pobožnosti je dakako postopal že Brigidov prednik Herberstein. Pohlin poroča v »Bibl. Carn.« o pridigi ljubljanskega kapucinca patra Avellina, ki jo je ta-le imel »bei Gelegenheit des jährlichen

Že l. 1791. je prosil Peršić knezonadškofijski ordinarijat »um Loszählung der Kanoniker zu Neustädtl von dem Chorgebete«. Ni se mu zdelo potrebno, da bi kanonik moral moliti predpisane molitve baš v cerkvi, osobito ako ima drugih poslov; zato je l. 1792. pisal deželni vladi: »Ob (der Kanoniker Josef Sterbenc) dieser Pflicht des täglichen Chorbetens zu nahe trete, wenn er sie der Schule und der Schularbeiten wegen manchmal zuhause erfüllte, geruhe die hochlöbliche Landeshauptmannschaft selbst gnädigst zu bestimmen«.

Direktno se je obrnil istega leta proti nazorom novomeških frančiškanov, ki baje uče: »Den Rosenkranz in den Tag hinein recitieren, heißt der beste Christ und Mensch sein«, in ostreje istega leta še enkrat: »Der Pöbel, welcher es nun schon einmal gewohnt ist, mag immerhin Gott vorzählen, wieviel er betete (?); mag immerhin mit dem Unser Vater und Ave Maria den Unendlichen bitten, ihm danken und fürbitten und die Heiligen anrufen: aber Erzieher sollten dieses Gebet im wahren Lichte der Jugend zeigen und den Kreuzweg, der durch viele oft unüberlegte Vorstellungen dem Weisen zum Skandal und dem Kurzsichtigen zur Gelegenheit wird, sich die materialsten Begriffe von der geistigen Religion Jesu und der Absicht seines Leidens zu machen, ohne begrenzteste Erklärung immermehr geradezu empfehlen [12]).

Zato je do l. 1797. bil v Novem Mestu zabranjen križni pot, 40 urna molitev in rožnovenčna pobožnost; to izvajam iz prošnje, ki jo je meščanstvo navedenega leta (19. januvarja) poslalo na oblastvo; prosili so namreč meščani dovolitve »von

---

Titularfestes einer hochlöblichen Bruderschaft Redemptoris mundi, dabei zugleich das 40 stündige Gebet bei ausgesetztem hochwürdigem Gute zur schuldigsten Danksagung der vor 183 Jahren abgewendeten Pestseuche gehalten wurde«; z dovoljenjem dunajske cenzure je bila propoved tiskana leta 1782. A Pohlin pripominja: »Ad calcem huius concionis legere est interdictum episcopi Labacensis Caroli ab Herberstein, quod huius concionis causa in concionatorem evibravit«.

[12]) Arhiv deželne vlade, fasc. 81, 4673, 5597.

Andachtsübungen«. Ordinarijat je (23. januvarja) rešil prošnjo v tem smislu, »daß auf die Aufführung des Kreuzweges keineswegs, wohl aber auf eine des Jahres einmal einzuleitende Andacht des vierzigstündigen Gebetes und wenn es das Volk verlangt, an Frauentagen abzubetenden Rosenkranzes anzutragen wäre«, a prošt naj določi, kje da bi se vršile te pobožnosti[18]). Zdi se, da so si Novomeščani tega leta že oddihali; Peršiću se je bližal konec slave; zato ta prošnja.

Umevno je, da je mož s takimi nazori skušal frančiškane izpodriniti tudi v šoli. In v istini jim je vsled prizadevanja prošta Peršića bilo leta 1792. vzeto vodstvo gimnazije ter ustanovljeno, da bodi odslej prefekt (ravnatelj) gimnazije in ravnatelj »glavne šole« eden izmed kanonikov.

Peršić je bil uverjen, da frančiškanska vzgoja ne more ustrezati niti človeškim niti državljanskim idealom:

»Kumba (?), das einst blühende und neidenswerte Reich, trete auf und zeige die schrecklichen Wunden, welche ihm die Franciskaner Erziehung so unbarmherzig schlug«; bili so sicer tudi med gojenci frančiškanskimi taki, ki so nazadnje postali dobri državljani, a ti so popolnoma odložili načela, ki so jih bili dobili od frančiškanov.

Te nazore je delil s Peršićem i ordinarijat, odnosno nadškof Mihael sam, veleč, »es sei unwidersprechlich, daß das

[18]) Šlo je tu za cerkev, v kateri naj bi bile one pobožnosti. — V tem oziru je Peršić že v začetku svojega proštovanja predlagal, naj se mestna župnija premesti v frančiškansko cerkev; ta predlog je očividno šel za tem, da bi prošt dobil v oblast frančiškansko cerkev in mogel potem v njej izpremeniti značaj božje službe, vendar Peršić ž njim ni uspel (Arhiv deželne vlade, fasc. 81, 5905, rekurz provincijala Antona Jevnikerja na cesarja z dne 23. julija 1792). Nasprotno je prosilo Novo Mesto, da bodi služba božja v frančiškanski cerkvi; Peršić je tej prošnji dne 3. februvarja 1792 dodal, da dovoli to samo tedaj, ako se frančiškanska cerkev in zakristija prepusti popolnoma njegovi direkciji (Ordinarijatski arhiv v Ljubljani). — Istega leta je poročal Peršić ordinarijatu tudi o delopustnem zvonjenju (»Feierabendgeläute«); kako, tega ne vem; najbrž je bil zoper zvonjenje.

Bettelmönch - Institut dem Lehramte und der Erziehung der Jugend ganz entgegengesetzte Pflichten von ihren Gliedern fordere«.

Baš tako je mislila o frančiškanih tudi deželna vlada kranjska: »Das Institut der Mönchsorden ist zu bekannt, als daß es notwendig wäre, die Nutzbarkeit oder Schädlichkeit desselben in Absicht auf die Erziehung zu detaillieren . . . Es müßen Ausnahmen von der Regel sein, wenn Franciskaner den Geist, den sie als Mönche eingezogen haben, als Lehrer verleugnen, wenn sie, die in der Entfernung von der Gesellschaft den höchsten Grad der Vollkommenheit suchen, der Jugend die gesellschaftlichen Pflichten mit Achtung und Wärme einflößen sollen«.

Peršić in frančiškani so znali brž, ko so bili vkup v Novem Mestu, s kom da imajo posla. Peršić ni, tako se zdi, prvo leto niti prisostvoval vsem izpitom, »um sich den schelen Blicken dieser sehr eifersüchtigen Mönche nicht auszusetzen«. Razmerje je bilo tako hladno, da je frančiškan-prefekt l. 1791. k razdelbi premij povabil prošta po enem dijaku, ne po katerem učitelju ali sam. Peršić je že tedaj (septembra 1791) predlagal okrožnemu glavarju, naj mu pomaga dobiti nadzorstvo šol, a okrožni glavar mu ni ugodil.

Med tem pa so se na gimnaziji dogodile stvari, ki so Peršiću dale orožje v roke.

V šolskem letu 1789/90 je bil učenec novomeške gimnazije Štefan markeze Pietragrassa, ki je imel tržaško štipendijo 60 fl.; sledečega leta ga ni bilo v Novem Mestu, marveč je bil na inženêrski akademiji na Dunaju; proti koncu šolskega leta 1790/91 se je povrnil z Dunaja, hoteč v Novem Mestu študije nastaviti; tedaj sta mu pa prefekt gimnazije, frančiškan o. Alan Makovic, in profesor o. Kalist Weibl dala izpričevalo prvega reda, ki se je glasilo za leto 1790/91, torej za leto, ko Štefana Pietragrasse vobče ni bilo na gimnaziji novomeški. S tem izpričevalom je Štefanova mati mesto stare, že izgubljene štipendije sinu v Trstu dobila novo štipendijo. Ta »falsum«

je prišel na dan ter sta bila frančiškana Makovic in Kalist Weibl z dvornim dopisom z dne 23. marca 1792 »nicht allein derb verwiesen, sondern auch zu allen Ehrenstellen ihres Ordens unfähig erklärt«[14]).

A zadnji povod, da je prošt Peršić vstal zoper frančiškansko vodstvo gimnazije, je bil, se zdi, dogodek, ki se je pripetil o pustu l. 1792. Učenec tretjega (gramatikalnega) razreda Fran pl. Wiederkehr je poprosil prefekta o. Kastula Weibla in svojega profesorja o. Kalista Weibla, da bi mu bilo dovoljeno, s svojo gazdarico iti na bal; brata Weibl sta mu to sicer dovolila, a profesor Kalist mu je prepovedal plesati. »Ich aber tanzte auf das Zureden der Frau Kreiskommisärin Zollmann etwas deutsch und minuet«, je izpovedal, zaslišan o tem, Wiederkehr; »darüber ließ mir der P. Kalist Weibl öffentlich in der Schule durch den Familias unter einiger Verhöhnung beiläufig 8 oder vielleicht mehr Streiche mit der Rute geben«[15]).

Peršić, ki je bil s komisarjem Zollmannom dobro znan, je sedaj 11. marca »zum allgemeinen Wohl« direktno dvoru poslal predstavko o nedostatkih frančiškanskega šolstva, zajedno pa tudi o sredstvih, kako bi se jim moglo odpomoči. To svojo predstavko je natančneje razjasnil z vlogo deželni vladi z dne 22. maja istega leta.

Prošt Peršić se je pritoževal, da frančiškani dajejo mladeži »schiefe Begriffe von der Religion und den Pflichten des Bürgers«, osobito je naglašal, da preko mere negujejo zaupanje v svetnike, zlasti frančiškanskega reda, ter iznašajo miracula, ki jih cerkev ni potrdila, da mladeži preveč vsiljujejo rožni venec, kakor da bi brezmiselno recitovanje molitev bilo bistvo kristjana in dobrega

---

[14]) Arhiv dež. vlade, fasc. 81, 2670; ordin. arhiv. — Pietragrassi so bili lastniki graščine »Pred malim dvorom« (Neuhof); prim. Hoffovo »Hist.-statistisches Gemälde vom Herz. Krain 1808, I. str. 15, II. 171.

O inženerski akademiji na Dunaju gl. n. pr. »Intelligenzblatt der Annalen der Literatur u. Kunst«, septembra 1803, št. 25 in 26.

[15]) »Von Wiederkehr« v Ljubljani, gl. Hoffovo »Top.-stat. Gemälde« 1808, I. 121.

človeka, takisto križev pot, a na drugi strani da prezirajo izvestne stanove in mladeži ne uče, kako se z izvrševanjem dolžnosti more v vsakem stanu doseči blaženost kakor na tem tako na onem svetu; o svetotajstvu zakona da govore prezirno, kakor da človeku vzame nedolžnost, ter zamerijo mladeničem, ako si izberejo posvetnega svečenika za izpovednika; malomarne učence kaznujejo s slušanjem maš in molitvijo križnega pota — kar je protivno pravim pojmom verozakonskim in zajedno zdravi pedagogiki. Frančiškani greše, kaznujoč preostro, kakor je kaznoval Frana pl. Wiederkehra profesor o. Kalist Weibl, metodike verozakonske ne znajo, a za to uče mladež deklamovati govore v bombastičnem jeziku in z nenaravnim spakovanjem.

Na temelju teh činjenic je predlagal Peršić, da se o. Kalist Weibl, ki je poleg tega zapleten v »falsum«, odstrani od učiteljevanja ter se na njegovo mesto postavi njegov brat, tedanji prefekt o. Kastulus Weibl, a prefektura gimnazije in ravnateljstvo glavne šole naj se poveri kakemu novomeškemu kanoniku. Peršić predlaga za to mesto kanonika Josipa Sterbenca, ki zahvaljuje svojo izobrazbo generalnemu semenišču v Gradcu ter je z ozirom na neprikorno življenje in obširno znanje za ta posel najpripravnejši.

Na zadnje je naglasil Peršić, da bi mladež pridobila le tedaj, ako bi se vzgoja dala trem posvetnim svečenikom v roke, kar prepušča deželni vladi na pomišljanje; za ta slučaj se je obvezal Peršić s svojim kolegijem, da bi v sili supliral učitelje.

Okrožni urad, ki se je čutil užaljenim, ker je Peršić mimo njegove nadležnosti (kompetentnosti) svojo predstavko z dne 11. marca poslal direktno na Dunaj ter mu je svoje razjasnjenje z dne 22. maja izročil s prošnjo, naj jo odpošlje neotvorjeno, se je izjavil proti Peršiću že v svojem mnenju z dne 16. aprila, češ, da ne zna, kam meri prošt z izrazom »schiefe Begriffe von der Religion und Bürgerpflichten«, pri izpitih da je vse v redu, kaznjenje Frana Wiederkehra je že ukorjeno, stvar s Kalistom

Weiblom že izvršena, a da predloženi kanonik Sterbenc brez velike škode dušebrižništva — in vendar je z ozirom na to on in kanonik Perušić bil izbran za to dostojanstvo — ne more biti prefekt in ravnatelj. Temu je dodal okrožni urad še dne 25. maja, ko je poslal deželni vladi razjasnjenje Peršićevo, da se o prigovoru Peršićevem radi metode ne more izjaviti, češ, da se prošt ozira le na svojo v Istri in Liburniji uvedeno metodo, o kateri tam ni nič znano — torej v Novem mestu nič niso znali o takozvani katehetični metodi — a da bi prošt težko vršil učiteljski posel »aus Mangel der deutschen und krainerischen Sprache«.

Knezonadškofijski ordinarijat je v svojem izvestju z dne 14. junija, podpisanem od nadškofa Mihaela samega, pristal povsem na predloge Peršićeve, »ohne alle vom Herrn Probsten beigefügten Gründe gutzuheißen«, ter jih podprl z novimi razlogi s stališča dušebrižniških dolžnosti in šolskih sposobnosti posvetnega svečeništva, nadejajoč se očividno, da v Novem Mestu ne bode več dolgo frančiškanov »wegen Mangels an Ordensgliedern und wegen Mangels des Nachwuchses«.

Tudi deželna vlada, ki ji »od prošta navedene činjenice niso došle nenadno«, bi videla najraje, da bi država ne trpela več konventa v Novem Mestu in mu ne poverjevala vzgoje mladeži, ter se je dne 7. julija »im Zusammenhang der Gründe des Ordinariats und derjenigen, was schon von der Notwendigkeit, dem Einflusse der mannigfältigen Schulgebrechen durch bessere Grundsätze und Beispiele entgegenzuwirken, gesagt wurde«, dvorni pisarni izjavila v smislu Peršićevega predloga, da se gimnazijska prefektura in ravnateljstvo glavne šole more poveriti kanoniku Josipu Sterbencu z zakonito odvisnostjo od okrožnega glavarja in deželnega študijskega konsesa brez plače iz študijskega fonda.

V smislu tega izvestja deželne vlade je bil z dopisom dvorne pisarne z dne 26. julija 1792 (Kressel!) kanonik Josip Sterbenc imenovan prefektom gimnazijskim in ravnateljem glavne šole ter je bilo odrejeno: »Solange das Gymnasium und die

Hauptschule dem Franziskanerinstitut anvertraut bleibt, muß sich die politische Aufsicht darauf beschränken, daß sie den von dem Probsten bemerkten schiefen Begriffen von der Religion und den Pflichten des Bürgers — okrožni urad je bil izjavil, da v tem oziru ni nič opazil — wie überhaupt jedem nachteiligen Einflusse auf die öffentliche Erziehung durch bessere Grundsätze und Beispiele entgegentrete«, a to se mora pričakovati od okrožnega urada in prošta, ki je za izpravnost verstva v svojem okrožju odgovoren [16]); da se odpomore zlorabi kazni, si morajo frančiškani odslej za vsaki slučaj dobiti dovoljenje novega prefekta —, v težjih slučajih okrožnega glavarja.

Peršić je uspel, frančiškani so bili poraženi.

Zaman so rekurirali. Že tri dni prej nego je Strbenc bil imenovan prefektom, torej 23. julija 1792, je frančiškanski provincijal o. Anton Jevniker poslal na Dunaj prošnjo, naj se gimnazija i nadalje pusti frančiškanom ali se naj da stvar vsaj preiskati nepristranski komisiji. Dvorna pisarna ga je opozorila na odlok z dne 26. julija (to je, na že izvršeno imenovanje Strbenca). Aprila leta 1793. so frančiškani novomeški obnovili rekurz; brata Kalist in Kastul Weibl sta celo šla na Dunaj, da bi cesarju dokazala svojo nedolžnost; zahtevali so frančiškani, naj se vse preišče »na licu mesta«. Toliko se jim je ugodilo, da je dvorna pisarna od deželne vlade zahtevala »mnenje«, a ker se je deželna vlada odločno izrekla proti obnovi preiskave, je bil frančiškanski novomeški konvent s svojo prošnjo odbit, prav tako kakor s ponovljenim rekurzom iz julija meseca 1793.

Iznova so rekurirali jeseni 1793, ko se je Strbenc zahvalil na prefekturi, a bili so zopet odkazani na odredbo z dne 26. julija 1792, »wobei es sein unabänderliches Bewenden hat« ter jim je z dvornim dopisom z dne 23. decembra 1793 bila zabranjena »alle weitere Behelligung ernstlich und mit Bezeigung des gerechten Unwillens seiner Majestät«.

---

[16]) Beseda »prošt« je v dopisu deželne vlade okrožnemu uradu podčrtana.

Lahko si mislimo, kako je frančiškane dirnil odločni postopek Peršićev proti njihovemu zavodu, osobito ker Peršićev prednik prošt Jabačin v šolskih stvareh ni baš novotaril. Ne smemo se torej čuditi, da je frančiškanski kronist o. Kastul Weibl, misleč brez vsake sumnje na Peršića, napisal te-le ostre besede: »1793., als die verderblichen irreligiösen Ideen französischer und anderer Freiheitsschwindler auch in useren Gegenden bei den Gebildeten willkommene Aufnahme gefunden und mithin die Franziskaner als Gegner solcher Ansichten auch nicht mehr fähig erscheinen, die Jugend dem verkehrten Zeitgeiste gemäß zu erziehen« [17]).

[17]) Kastul Weibl, rojen v Novem Mestu 1741, pisec več verskih spisov (našteti so v Hoffovem »Hist.-topogr. Gemälde« II. 52—53) ter samostanske kronike od 1775 (1773 ?) do 1794; provincijal 1784, prefekt gimnazije od 1769—1775 in 1791/92 (zajedno i učitelj grškega jezika). Tri in dvajset let je deloval na šolskem polju, ko je prefekturo moral pustiti Strbencu, a učitelj je ostal dalje. Leta 1789. je bil radi tajnega dopisovanja z Rimom spoznan nesposobnim za mesto načelnika v redu; l. 1794. je prosil provincijal in vsa provincija, da bi se mu opustila ona kazen, a cesar prošnje ni uslišal. Provincijal Jevniker je l. 1792. zatrjeval o njem, da se je, 23 let učeč razne stroke, v korist občinstva vedno odlikoval tako slavno, da mu niti protivniki niso mogli krajšati zaslužene hvale — in v istini Peršić sam ga je predlagal učiteljem i nadalje ter je deželna vlada pristala na ta predlog »bei seiner bekannten vielen Geschicklichkeit«. — Manj znamenit je bil njegov brat o. Kalist Weibl. Bil je učitelj 2. in 3. gramatikalnega razreda. Radi gori omenjenega »falsuma« je bil marca l. 1792. zajedno z Makovcem ostro kaznovan ter mu je bilo povedano, »diese gemilderte Strafe noch für Gnade anzusehen, maßen er sich durch dieses sein Verbrechen einer schweren Kriminalahndung schuldig gemacht hat«. Deželna vlada, uverjena, da on vsled tega ne more več učiteljevati »mit dem gebürenden Anstand«, je zahtevala od provincijala drugega sposobnega učitelja, a ga je na zadnje iz šolsko-didaktičnih ozirov pustila do konca šolskega leta. Potem je bil izprva namenjen za pomožnega duhovnika v Ribnici, a na njegovo prošnjo z dne 27. septembra 1792 je bil rešen tega mesta ter bil imenovan provizornim učiteljem na novomeški normalki (Kako to, da je v »Instanzkalender für das Herz. Krain 1793« o. Kalist učitelj 2. in 3. gramatikalnega razreda?) — na njegovo mesto na gimnaziji je provincijal predlagal o. Burkharda Krammerja iz Brežic. Vsled opetovanih prošenj se je z

Peršić in kanoniki.

Leta 1788. so bili v Novem Mestu sledeči kanoniki: Jenič Gregor, 72 let star; Tomo Vulovič, 47 let star; Anton Mertl pl. Mitterberg, 47 let star; Fran Nikola Vermati de Vermersfeld, 40 let star.

Vse te kanonike je Peršić l. 1790. še našel v Novem Mestu. Za njegovega proštovanja je bil (1791?) kanonikom imenovan Anton Perušić, ki je prej bil »officii notarius et concionator ordinarius«, nadalje l. 1792. Jos. Strbenc, potem l. 1793. namesto Strbenca Mihael Hofman, a ko je l. 1796. resigniral Mertl, je prišel na njegovo mesto Juri Grahek, ki je bil brž Peršiću dodan kot »proparochus«. Ko je stari Jenič umrl, je bil (1798) na njegovo mesto izbran Fran Berneker — a takrat Peršić ni bil več prošt.

Sposobnih ljudij novi prošt med svojimi kanoniki baš ni našel. Jeniču so bile sile že l. 1788. »attritae et senio fractae«, Vulovič je bil od Peršićevega prednika Jabačina kvalifikovan kot »ingenii tardi«, Mertl kot »ingenii infra mediocritatem«, Vermati sicer »docilis et flexibilis«, neumoren v izpovedovanju, a poln straha pred propovedovanjem in brez brige za nadaljnjo izobrazbo.

---

dvornim dekretom z dne 23. decembra 1793 Kalistu Weiblu in Alanu Makovcu »prezaslužena kazen iz milosti prizanesla« — češ, da je ta slučaj na njih bil prvi madež. Kalist je predstavljal tisti »falsum« kot »error« ter se je tako opravičeval: *a*) sopodpisujoč izpričevalo, je gledal samo na rede, ne na letnico (1791 namesto 1790!). *b*) zanesel se je na prefekta Makovca, ki je tudi sam mislil, da je dal izpričevalo le za končni izpit leta 1790., *c*) takoj potem je opozoril prefekta, naj popravi pregrešek, *d*) o. Alan Makovic je dal mater učenca pl. Pietragrassa poprositi, da popravi pogrešek sama, a bilo je prekasno, ker je markeza izpričevalo bila že v Trst odposlala. — To opravičevanje je stalo na jako slabi osnovi; o. Alan, ki je aprila 1792 bil v Ribnici, radi te »popustljivosti« za sebe niti ni prosil brezkaznosti. Senca je padla tudi na markezo in je bila tudi ukorjena. Leta 1794. je bil ex-frančiškan Alan Makovic upravitelj vikarijata Rovte v dekaniji Vrhniki. (Prim. »Izvestja« XIV. 14).

K tem pa si je izbral Peršić na novo jako sposobnega Perušiča (»valde boni ingenii, habet bonam docendi et catechizandi gratiam et plus quam sufficientem scientiam«) in darovitega Strbenca.

V šolskem letu 1792/93. je bil gimnazijski prefekt kanonik Josip Strbenc, a od l. 1793.—1808. Mihael Hoffmann.

Strbenc je bil gojenec generalnega semenišča v Gradcu; od tod ga je valjda poznal Peršić ter je Strbenc bil 22. januvarja 1792 izbran novomeškim kanonikom, a avgusta istega leta že prefektom, še povsem mlad človek[18]).

Bil je Strbenc zelo delaven in sposoben človek; Peršić je hvalil njegovo neprikorno življenje, obširno znanje in govorniško izvežbanost; niti okrožni urad mu ni mogel odreči sposobnosti za prefekta in ravnatelja, frančiškani pa so naglašali le njegovo neizkušenost na šolskem polju.

Ko se je ponudil, da sprejme k dušebrižništvu tudi prefekturo in ravnateljstvo brezplačno, »vroče želječ, da bi po svojih silah doprinesel k blaginji države«, je deželna vlada pohvalila njegovo nesebičnost.

A težka je bila zadača Strbenčeva; voditi je imel učiteljski zbor, ki je vedno rekuriral proti njegovemu imenovanju, voditi

[18]) Ordinarijat pravi dne 14. junija 1792 o njem, da je še »jako mlad ter jedva začenja vršiti dušebrižništvo«, a frančiškanski provincijal ga imeuuje julija istega leta »einen sehr jungen, erst vor kurzer Zeit aus dem Generalseminar zu Graz ausgetretenen Priester«. Po vsej priliki je bil v generalnem semenišču do l. 1790.; julija tega leta je prosil, da bi ga odpustili iz ljubljanskega cerkvenega okoliša. Tegà Josipa Strbenca je ločiti od precej starejšega duhovnika Ivana Strbenca (»Strebenac«, »Sterbenac«). Bil je Ivan Strebenac leta 1788. »sacellanus in dominio Rupréchof,, natus Taurii in Croatia«, takrat 41 let star, posvečen 1772; študiral je v Gradcu in na Dunaju. Prej je bil »Fridaci in Stiria per 6 annos« in je prišel na Dolenjsko pač l. 1788. Moral je pa tu kmalu umreti, zakaj dne 17. februvarja 1795 poroča Peršić ordinarijatu, »daß Herr Sterbenaz, welcher in dem Katalog bei der Kirche St. Michael erscheint, schon vor ungefähr 7 Jahren von dieser Welt abgeschieden ist«. (Istotako nahajam repertorijsko opombo iz l. 1795.: »Sterbenaz ist vor ungefähr 7 Jahren gestorben«).

je imel šolo, koji je bil »direktor« okrožni glavar, pristaš frančiškanov. O harmoničnem delu tu ni bilo govora. Sredi leta sta brata Weibl ostavila Novo mesto, pismeno se oprostivši pri prefektu, a okrožni glavar je vladi o frančiškanih poročal povsem drugače nego prefekt, ker je imel o frančiškanih drugo mnenje nego ta-le [19]).

Ob koncu leta se je Strbenc zahvalil na prefekturi in na kanonikatu ter je najprej prosil, da bi ga drugje nastavili, a pozneje, da bi ga odpustili iz ljubljanske vladikovine.

To je bil rezultat ostrega razpora med prefektom in frančiškani. Da je bil razpor oster, to nam svedočijo frančiškani sami v svojem rekurzu z dne 26. oktobra 1793: »Die beste Ordnung wurde immer beibehalten, solang die Präfektur und Direktion unter der Aufsicht des löblichen Kreisamtes in den Händen eines Mannes vom nämlichen Orden war, zu welchem sich alle übrigen Lehrer bekennen; da man das Widrige, leider! im verflossenen Jahre zum Nachteile der Jugend und mit Ärgernis des Publikums erfahren mußte«. Vlada je krivila frančiškane, zato jih je dvorni dopis z dne 23. decembra 1793 posvaril, »daß sie sich bei empfindlicher und für das ganze Konvent unausbleiblicher Ahndung nicht sollen beigehen lassen, höhere Anordnungen zu tadeln oder dagegen gehässige Gesinnungen zu verbreiten, sondern ihre Obliegenheit sowohl in Religions- als in übrigem Schulunterrichte nach richtigen Grundsätzen und ohne der Jugend und den Einwohnern schädliche Beispiele von persönlicher leidenschaftlichen Gehässigkeit zu geben . . .«

Iz globoke opreke med nazori prefekta in njegovih profesorjev si moramo tolmačiti dopis, ki je tega leta došel iz Novega Mesta ordinarijatu, tičoč se Strbenčevih »religionswidriger Sätze« [20]).

[19]) »Die geheimen Berichte des Gymnasialdirektors und des Gymnasialpräfekten zu Neustadtl zeigen ganz offenbar von den Gesinnungen, welche der eine oder andere von den Mönchen hat«. (Arhiv deželne vlade, fasc. 80, 5979 ex 1793, 7. septembra).

[20]) »Mala et perversa principia religionis«, Vrhovec, op. cit.

Opirajoč se na okrožni urad in na meščanstvo, so frančiškani izjeli Strbenca. Toda varali so se, da bi s tem bila odstranjena tudi opasnost Peršićevih promemorij (provincijal Jevniker je dejal, »daß das ganze Gesuch des Probsten nur auf Neckung, Kränkung und endliche Verdrängung der armen Religiosen abzielt«); zakaj tudi po Sterbencu prefektura ni pripadla njim.

Z dvornim dekretom z dne 13. decembra je bil prefektom imenovan katehet v Kranju Mihael Hoffmann. Takoj po resignaciji Strbenčevi (dopis je dospel vladi 26. septembra) je ordinarijat javil vladi, da bi se izpraznjeno mesto moglo podeliti Hoffmannu; priporočil ga je bil posvečeni škof Mikolič. Uradno je bil l. 1788. ugodno kvalifikovan (»habet ingenium bonum, gratiam dicendi utcunque ... continuat lectionem, non est dubium de sufficienti scientia« [21]).

Peršiću in kapiteljnu je bil Hoffmann nepoznan. Kapitelj je hotel imeti kanonika, ki bi mogel družiti mesto propovednika s prefekturo, češ, brez tega uveta bi kanoniki nikdar ne glasovali zanj.

Kanoniki novomeški so imeli do l. 1790. posebe plačane propovednike, a že l. 1789. (valjda po smrti prošta Jabačina) se je počelo razpravljati o tem, kako bi se to drugače uredilo, ter je v početku l. 1790. izišel predlog, naj glavne propovedi prevzame ali en kanonik, ali vsi, menjajoč se v tem poslu. Kanoniki so (marca) prigovarjali temu predlogu, sklicujoč se osobito na svojo starost in bolehavost; gubernij jim je ugodil (15. marca), uvažujoč njihove in od ordinarijata potrjene razloge, ter ustanovil, da njihov propovednik ostane »doch allezeit mit einem weit geringeren Gehalte, insolange, bis bei nächstfolgender Erledigung einer Chorherrenstelle mit der Wiederbesetzung auf ein zum Predigtamt taugliches Individuum der vorzügliche Bedacht wird genommen werden«.

[21]) Kvalifikacije iz leta 1788. so vzete iz »Protocollum decanatuum Archidioecesis Labacensis 1788 sub regimine Celsissimi ac Reverendissimi Dni Dni Archiepiscopi Labacensis« (Ljubljanski ordinarijatski arhiv).

To pogajanje se je vršilo še pred imenovanjem Peršića proštom. Po proštovem predlogu si je kapitelj, ko je pač stvar že stala tako, ustanovil za »neizpremenljiv sostav«, da morata propovedovati dva najmlajša kanonika brez ozira na njune druge posle. Najbrž zato sposobni in jedva 40 let stari prejšnji propovednik Perušič je postal kanonik, a poleg Perušiča je propovedoval v smislu tega statuta mladi Strbenc, že prej nego je postal prefekt.

Radovoljno se je poleg posla propovedovanja Strbenc ponudil za prefekta ter mu je bila izročena prefektura »združena z dušebrižništvom«.

Že po prvem letu svoje prefekture je Hoffmann prosil deželno vlado, »die Sache dahin einzuleiten, daß er von dem ordentlichen Predigeramte und von der Besuchung des Chors in jenen Fällen, wo selbe mit den Pflichten der Präfektur und der Normalschuldirektion unvereinbarlich wären, entbunden würde«. Deželna vlada je uvidela, da vsled te kombinacije poslov mora trpeti šola; zato je naložila ordinarijatu, »da einmal die Unzertrennlichkeit des Kanonikates und beider Schulämter aus ökonomischen Rücksichten entschieden ist, eine entsprechende Ausgleichung zu treffen«. Sedaj je ordinarijat vprašal prošta, kateri izmed kanonikov da bi mesto Hoffmanna prevzel posel propovedovanja in koliko se zlaga prihajanje na kor s šolskimi posli. Deželna vlada in za njo ordinarijat sta torej bila na strani Hofmanovi.

A kapitelj novomeški je prosvedoval odločno proti nakani Hoffmannovi. V odgovoru ordinarijata z dne 17. decembra 1794 pravi Peršić, da se prefektura kot postranska dolžnost more zlagati z glavno dolžnostjo, dušebrižništvom, kakor je to vlada sama priznala, ko je l. 1792. izročila Strbencu oba šolska posla »vereinigt mit der Seelsorge«, ter zahteva, naj se Hoffmann zahvali na prefekturi in kanonikatu, ako neče vršiti obojne dolžnosti; kapitelj mu bode predlagal naslednika iz svoje srede ali izbral novega kanonika za oba posla, »einen geschickten Mann, den wir wirklich schon haben« (Perušič?).

Ordinarijat (generalni vikar Reigersfeld) je odločil 24. decembra, da naj se od leta 1795/96. menjajo vsi kanoniki v propovedovanju, deleči torej ta posel s Hoffmannom.

Na to so kanoniki dne 23. januvarja 1795 uložili utok; Peršić in kanonik Perušić, ki je poleg Hoffmanna dosedaj propovedoval, nista podpisana. Reigersfeld je dne 5. februvarja sicer odbil ta utok, »es wäre denn, daß Hofman sich bei seiner Wahl ausdrücklich verbindlich gemacht hätte, alle 3 Ämter zu vereinigen und noch Kraft genug besäße, seinem Versprechen genüge zu leisten«.

Kanoniki so po vsej priliki proti Hoffmannu imeli formalno pravo na svoji strani; v svojem utoku z dne 23. januvarja 1795 so naglašali: »Beide diese Ämter, schon mit einander vereint, waren bei eröffnetem Konkurs um die durch H. Sterbenz erledigte Kanonikusstelle die ausdrückliche conditio sine qua non, zu deren Erfüllung sich Hoffmann in seinem Gesuch mit freiem Willen ausdrücklich verband«. Pred to činjenico se je očividno umikal ordinarijat; merodajna je valjda bila tudi starost in sposobnost kanonikov; zato je Reigersfeld dne 11. junija 1795 stvar rešil tako: »Da es nicht wohl tunlich ist, daß der beim Kollegiat Capitel einzuführende Wechsel im Predigeramte jetzt sogleich eingeführt werde, mag es bis Einrückung eines neuen Mitgliedes, wobei das Kollegiatstift auf die Geschicklichkeit zum Predigen vorzüglich wird bedachtnehmen müssen, beim dermaligen Stande der Sache verbleiben. Sollte aber einer der zweien jetzigen Prediger bei abnehmenden Kräften vom Predigen entledigt werden müssen, so wird ein Ordensmann zur Hilfe in Vorschlag zu bringen sein«.

Kanoniki nikakor niso bili zadovoljni z Hoffmannovim vedenjem; bil jim je preveč »neprijazen in mrtev, kar je njega ločilo od občevanja z ljudmi in ljudi od občevanja ž njim«.

S kanoniki ni mnogo občeval; tembolj se je brinil za šolo. »Er hat sich mit Kränkung seines eigenen und unseres Charakters und mit auffallender Bewunderung der ganzen Stadtgemeinde herabgewürdigt und sich zum Kostgeber und Instruktor

der Schulknaben aufgestellt«, so zatrjevali kanoniki o njem ter mislili, da predpisi ne zahtevajo vsakdanjega nadzorovanja, »viel weniger den Lehrstunden nachteilige und wie wir verläßlich erfahren haben, den Lehrern eben darum lästige Schulуntersuchung«. Hoffmann je torej privatno učil mladeniče, kar se je ordinarijatu zdelo hvale vredno, ter je natanko nadziral šole[22]).

Imel je brez sumnje Hofman svojstva, ki so bila povod predbacivanju »mrtvega značaja«; l. 1788. je bil uradno kvalifikovan tako: »Conversatur cum omnibus absque discrimine pro ratione officii, moribus est gravis ...«

Hofman je bil Peršiću pač po duhu tuj. Kasnejše delo Hoffmannovo svedoči, da v njem ni bilo mnogo jožefinskega mišljenja. Poznejši ljubitelj samostanov in ekserciciј niti v mladih letih ni mogel biti povsem drug, dasi je leta 1791. (v »Viži sveto mašo slišati«, 50) učil: »Boljše je malo in dobro, kakor pa veliko in slabo moliti«. Zato Peršić in Hoffmann nista mogla skupaj delovati[23]).

[22]) Leta 1795. so Novomeščani prosili deželno vlado, naj se zabrani Hoffmannu, dajati dijakom hrano; dokazovali so, da je dajanje hrane meščanski zaslužek in osobita svoboščina; razen tega so naglašali troške za reparacije gimnazijskega poslopja, kontribucijski davek in nastanjanje vojaštva; nadalje so očitali prefektu, da se tako privatno občevanje prefekta ne zlaga z njegovo službo, ki je merodajna pri klasifikaciji.

Okrožni urad je bil odločno zoper to prošnjo meščanstva, veleč med drugim, da je v Novem Mestu težko dobiti stanovanja, ker imovitejši ne jemljejo dijakov na hrano, a siromašnejšim pa roditelji ne marajo dati dece, ker pri takih deca stradajo in so slabo nadzirani; Hoffmannova briga za privatno poučevanje zasluži prej hvalo nego ukor, osobito ker v Novem Mestu nedostaje takih privatnih učiteljev. (Arhiv deželne vlade fasc. 45, 5449). Zato je bil utok meščanstva odbit z istodobnim naglašanjem »der Ungereimtheit und Bosheit ihres Begehren«.

Istega leta 1795. se je Hofman pritoževal nad okrožnim šolskim komisarjem Schwarzem radi nezakonitega vmešavanja v novomeško gimnazijsko in normalno šolstvo. — Eno leto pozneje je mestno poglavarstvo poročalo »wegen Zurückhaltung der dortigen Gymnasialschüler von dem Besuch der Bälle, dann Abstellung der Ehren- und Schandbücher«.

[23]) Leta 1788. je bil »Michael Hoffmann, cooperator secundarius Parochi Crainburgensis, natus Labaci, aetatis suae 34 annorum, ordinatus

Tudi iz formalnih vzrokov je moral Peršić biti proti Hoffmannu. Hoffmann je namreč s svojo prošnjo šel mimo svoje prve instance, kapiteljna. V počitnicah 1794 je prosil ordinarijat, da bi se mu dovolilo, teden dnij (do 12. oktobra) radi prefekturskih poslov bivati v Ljubljani. To mu je bilo dovoljeno, a 29. oktobra je že vložil ono prošnjo pri vladi. Ta stranpotica je dakako užalila kanonike, kakor je razvidno iz njihovega utoka, kjer naglašajo kapiteljska autonomna prava proti vmešavanju ordinarijata (»Jeder Kommunität bleiben ohne Verletzung der höheren Stellen die Rechte vorbehalten, ihre inneren An-

---

sacerdos ad titulum Monasterii Landstraß Anno 1778... Habet ingenium bonum, gratiam dicendi utcunque, constitutionem corporis robustam, Graecii absolvit sua studia, continuat lectionem, non est dubium de Sufficienti Scientia... per 8 annos in variis Parochiis ut Subsidiarius et cooperator curam animarum exercet... mores habet bonos, conversatur cum omnibus absque discrimine pro ratione officii, moribus est gravis et populo acceptus... nihil de vitiis, nihil de naturalibus defectibus constat, de nullo scandalo quidquam constat, correptus non est«. (Protocollum.)

Iz Kranja je bil l. 1793. pozvan v Novo Mesto, kjer je bil kanonik-prefekt do leta 1808; po smrti (zadnjega) prošta Zierheima je bil tudi župnijski upravitelj. Ko so Francozi leta 1810. razpustili kapitelj, je bil umirovljen s 300 fl.; živeč na Gorenjskem, je osobito od l. 1818. do 1826. na mnogih krajih imel eksercicije; l. 1826., ko je bilo sveto leto, je dobil dovoljenje za eksercicije pri frančiškanih v Ljubljani ter želel do smrti ostati v samostanu, kjer je v istini takoj po eksercicijah umrl. (Cigler v uvodu »Eksercicij«, Koblar »Zgodovina cerkljanske fare« 114). V njegovi ostalini so se našli mali zapiski o rožnem vencu. Ednajst let po njegovi smrti je izdal misijonar Baraga »po pismih Mihaela Hoffmanna« knjigo »Perpomoček sveti rožni kranc Bogu in Mariji dopadlivo moliti« — Baraga, o katerem je Vraz l. 1838. dejal, da je slovenski narod najhuje mučil: »gore od sviju aga strašnom prětnjom žarkog pakla Federik Bar-aga«.

Cigler, ki je l. 1831. izdal njegove »Eksercicije«, pravi o njem, da je kot prefekt frančiškanske gimnazije »z velikim veseljem lepe, svete bukve bral, ktere so bile v klošterski bukvarnici shranjene, posebno življenje svetnikov, ki je popisano v bukvah Bollandistov (jezuitov iz mesta Antwerpen). — Začel je Hoffmann pisati tudi »Življenje svetnikov«, ki ga je končal Veriti.

gelegenheiten nach Gutbefinden und unter eigenem Einsehen ordnen zu können«).

V aferi sami je Peršić zavzemal dosti objektivno stališče (»Herr Probst benahm sich bei diesem hohen Auftrage so, wie es sein Amt von ihm als dem Oberhaupt eines versammelten Stiftes heischte, und teilte uns denselben capitulariter zur gemeinschaftlichen Beratung einfach mit«).

Utoka ni niti podpisal in v istini težko bi bilo misliti, da prijatelj šole, kakor je bil Peršić, podpiše ta izrek utoka z dne 23. januvarja: »Schule und Privatinformationen unterrichten die Jugend allein, Predigten aber unterrichten die Jugend und das Volk zugleich«.

Sicer je Hoffmann zatrjeval, da je njegova prošnja merila na osvoboditev ne od propovedi nego od prefekture, češ, da raje propoveduje sam vse propovedi, nego da bi nosil težko breme prefekture, a kanoniki so videli v tem le prikrivanje istine.

Bilo je težko vladati kapitelj, ki so ga večni razpori nekoliko let kasneje pokopali, težko bi bilo pustiti propovedi kanonikom, ki za to niso imeli sposobnosti.

Peršičev padec (1797).

Če se je Peršić izza leta 1793 oziral po svoji okolici, mu pač ni bilo ugodno. Mesto je bilo v oblasti frančiškanov, okrožni urad na njihovi strani, vodstvo šol se mu je izmaknilo. Baš tega leta je tožil ordinarijatu o malomarnosti svojih kanonikov v vršenju dolžnosti in o »njih neuklonljivem vedenju nasproti svojemu predpostavljenemu proštu«, a njega je tožil okrožni komisar Makso pl. Pilpach »wegen einer bei Gelegenheit eines Spiels angetanen Beleidigung« ter se je Peršić za to moral zagovarjati [24]).

Razpor s kanonikom Hoffmannom, v katerem sta ordinarijat in deželna vlada bila na strani Hoffmannovi, ni bil tak, da bi mu očuval ugled v Ljubljani. V prosvedih proti Hoffmannu

---

[24]) Kako je ordinarijat to tožbo rešil, ne vem. Pilpach je urgiral odgovor na pritožbo.

so se nahajali jako ostri izrazi; predbacivala se mu je »Mattigkeit des Geistes, seine Unfähigkeit und Untätigkeit«, pa tudi »sein unfreundliches und totes Betragen, niedriger Eigennutz, hämischer Eigensinn« ter se je poudarjalo, da je »nemiren in trmast človek«. Tako pisanje proti drugu se je zdelo ordinarijatu in vladi nedostojno ter je kapitelj za to bil ukorjen (početkom l. 1795. — Ordinarijatski arhiv). Dasi se Peršić ni identifikoval s kapiteljnom, vendar je morala pasti senca tudi na njega.

Dne 30. aprila 1796 je zaprosil Peršić, naj bi se mu dal novoizbrani kanonik Juri Grahek »in adiutorium in cura animarum cum titulo proparochi«; skliceval se je pred vsem na »circumstantias sanitatis« ter osobito, da »tot sibi adnexis obligationibus et officiosis sine uno adiutore in cura animarum nec potest nec sibi fidit solus satisfacere: habet enim in his criminosis temporibus cum omnibus dicasteriis ad agendum et correspondendum: cum officiosis in decanatu, cum tot propriis parochis in Carniolia et Styria, cum subditis, cum iure patronatu, cum ratiotiniis tot ecclesiarum et cum quotidiana occupatione in capitaneatu circulari, a quo nunquam quies« (okrožni urad!).

Že tu imamo »criminosa tempora«; po vsej priliki je to vojska; radi vojske, mislim, ni bilo »a capitaneatu nunquam quies«.

Leta 1797. je prineslo Peršiću katastrofo.

Dne 21. novembra 1797 je cesar »über die Höchstdemselben eingeschickten Untersuchungsakten wider Persich zu entschließen befunden, daß dieser Probst mit einer Pension von 600 fl, welche er von seinem Nachfolger in der Probstei zu empfangen haben wird, in den Ruhestand versetzt werden soll«, zajedno je ukazal, naj Peršić namah odide iz Novega Mesta v Ljubljano ter da naj »auf dessen künftiges Betragen« pazita nadškof in deželna vlada; naslednikom je bil z istim dopisom dvorne pisarne imenovan baron Zierhaim.

Dne 6. decembra je deželna vlada o tem obvestila ordinarijat, dne 11. decembra ordinarijat Peršića.

Novi prošt Zierhaim je sicer vložil utok proti onemu nalogu, a dvorna pisarna ga je odbila dne 11. januvarja 1798 ter je Zierhaim pristal i na ta uvet, »da mir die Probstei — tako je izjavil deželni vladi — von meinem allergnädigsten Monarchen unmittelbar anvertraut worden ist«[25]).

Med tem je tudi ex-prošt Peršić vložil prošnjo na cesarja, da bi mu dovolil živeti v Pazinu, kjer je bil njegov brat. Z dvornim remisom od 6. februvarja 1798 se je poslala prošnja z Dunaja v Ljubljano, da se deželna vlada o njej izjavi. Dne 17. februvarja je deželna vlada ordinarijat prosila izjave; generalni vikar Raigersfeld je dne 20. februvarja izjavil: »Genau unterrichtet von der Gesinnung des abwesenden Herrn Fürsterzbischofs habe ich die Ehre einer höchsten Landesstelle auf das durch ein Hofremiß vom 6. d. anverlangte Gutachten über das Begehren des in Ruhe gesetzten Neustädtler Probsten Niklas Persich, sich in sein Vaterland nach Mitterburg begeben zu dürfen, gehorsamst zu versichern, daß es der Absicht, auf des genannten Probsten Betragen ein obachtsames Auge zu haben, gar nicht entgegenstehe, daß er bis zu einer neuen Anstellung in Mitterburg verbleibe. Mitterburg hat einen würdigen Probsten zum geistlichen Vorsteher, welcher über die Aufführung des Niklas Persich dem Bischof von Triest, zu dessen Konzess diese Stadt gehört, gewiß die aufrichtigste Nachricht geben wird, und von diesem wird auf Verlangen eben auch ein unverfälschtes Zeugnis erfolgen können«.

V tem smislu je tudi deželna vlada poročala na Dunaj; predlog ordinarijata in deželne vlade je cesar z odredbo dvorne pisarne z dne 11. aprila 1798 odobril, a tudi ukazal, da se proštu pazinskemu naloži, »unter eigener Dafürhaftung und der strengsten Verantwortung keinesdings zu gestatten, daß sich benannter gewesener Probst

---

[25]) A še marca l. 1799. se je pritoževal Peršić pri deželni vladi, da dosle od svojega naslednika ni prejel nikake mirovine.

zu Neustädtl willkürlich von Mitterburg entfernen dürfe und überhaupt dessen Lebenswandel genau und gewissenhaft beobachten soll«. O tem je Raigersfeld Peršića obvestil dne 30. aprila 1798.

Zakaj je torej Peršić bil odstavljen? Novomeščani da so se pritoževali »radi njegovega vedenja venomer!« Pilpach se je pritoževal radi užalitve pri igri, v uradnih spisih je bil oster — vse to ide pod zaglavje izrazov »Betragen«, »Aufführung«, ki jih rabijo oblastva. I njega umirovljenje bi se moglo razumeti spričo take krivde, a nikakor ne ostrina, s kojo se stavi pod nadzorstvo ter se releguje v Ljubljano, kasneje v Pazin.

Nekako ulogo je pri tem mogel igrati nered v gospodarskih stvareh.

Ob smrti prošta Jabačina so v uredbi proštijske imovine nastale zmešnjave. Peršić se je takrat branil podpisati predloženi mu reverz. Za temi stvarmi je trpel do konca [26]).

[26]) Našel se je »ovaduh«, ki je deželni vladi tožil, da v proštovih računih ni vse v redu. Zato mu je deželna vlada dne 25. junija 1794 ukazala, »verschiedene Anstände aufzuklären«.

Dne 4. marca 1794 se je izkazal prošt »über die Verwendung der beim Jos. Jabacin'schen Verlasse für die Pröbstei Neustadtl auf 1594 fl. 59 kr. liquidirten, dagegen wegen Unzulänglichkeit des Verlasses lediglich mit 1205 fl. 13 kr. eingebrachten Forderungen«. Prošt se v svojih računih ni oziral na svoto od 225 fl. 51 kr., ki je bila kot »einbringliche Untertanenrückstände« vzeta v onih 1205 fl. 13 kr.; ta svoj postopek je opravičeval Peršič s tem, da je izkaz o onih zaostalinah podanikov prejel jedva maja 1794 »und bei Erhalten dessen hat es sich gezeigt, daß die Ausstände teils unrichtig, mehrerenteils aber, außer man würde die Untertanen aus dem Kontributionsstand setzen müssen, uneinbringlich; ich konnte daher diese Ausstände mit 225 fl. 51 kr. umsoweniger nur zu meinem Nachteile in Empfang verrechnen, da ich von deren Richtigkeit nicht gesichert war und maßen es sich nicht hoffen läßt, daß man, ohne den Ausständlern zu nahe zu treten, von diesen nur $^1/_3$ werde einbringen können«.

Peršić je v svojem izkazu iz marca navajal i večje svote za reparature, a ovaduh je očividno trdil, da je kapiteljska imovina, odkar je Peršič postal prošt, prišla na nič, kar je Peršić v svojem zagovoru zanikal. Proštova trditev, da ni vzel nič v račun, kar bi služilo njegovi osebni

Toda vsi ti neredi nam ne morejo biti zadostna razlaga za Peršićevo ostro kazen. Za take neredností ne bo nikdo *interniran*.

Že v začetku leta 1797. so tudi vojni dogodki vznemirili Novo Mesto. Prišlo je v mesto več vojaštva in Novomeščani so bili v zadregi, kako vojakom dobiti stanovališča. Vlada je proštijo odredila za bolnico. Zaman je bil utok; vlada je samo zagotavljala, da se bode vedno osobito pazilo, naj se le v skrajnjem slučaju za bolnico rabijo poslopja, ki so za dušebrižništvo

---

udobnosti in koristi, je potrdil tudi okrožni urad, kažoč, »daß die auf Reparation verwendete und ausgewiesene Summe 509 fl. $32\frac{3}{4}$ kr. nicht allein richtig verausgabt, sondern auch auf keine Voluptuaria oder unnotwendige Gebäuführungen verwendet worden sind«.

Fiskalni urad i prov. državno knjigovodstvo je izvedlo ta kalkül: Prošt Peršić je prejel iz Jabačinove mase brez ozira na zaostalino podanikov 979 fl. 22 kr., od tega je po Peršićevih računih odvzeti 729 fl. 22 kr., potem ostaje kolegijatu še vedno 250 fl.; »diese Summe aber hat der Probst binnen 14 Tagen dem Kollegiatstifte bar abzuführen und letzteres selbe bei der hiesigen Landschaft fruchtbringend anzulegen, auch das Kreisamt hierauf zu wachen und nötigenfalls mit verständlichen Zwangsmitteln zur besagten baren Absicht zu verhalten«.

A najkritičnejša bila je svota 225 fl. 51 kr. zaostaline podanikov. Premda je okrožni urad bil mnenja, naj se ta svota vobče pusti iz računa (»ist in den Ausständen durch verfllossene 8 Jahre nicht ein Kreuzer eingenomen worden und dieses zwar aus *Unwissenheit und ermangelnder Kenntnis des Herrn Probsten in Kanzlei- und Amtierungssachen*, hatte dabei noch das Unglück durch zwei Jahre drei untätige Beamte gehabt zu haben, die von diesen Ausständen nichts wußten und sich um die Sache ihres Herrn gar nicht annahmen ...«), ipak sta fiskalni urad in državno knjigovodstvo mislila, da se preko te svote ne more iti tako na dnevni red, ter sta vztrajala s svojo zahtevo, daß dem Kreisamte aus dem landrechtlich Jos. Jabacin'schen Inventarium vom 23. November 1789 der ganze Ausweis über den liquidierten Untertanenrückstand zur Revidierung und Untersuchung (vorgelegt werde?), inwieweit hierin etwas nach dem Tode des Jabacin von wem und mit wieviel eingebracht worden, wo sodann jenes, so etwa von dem jetzigen Probsten oder dessen Beamten einkassiert oder doch einzubringen Hoffnung ist (abgeführt?), jenes dagegen, so wirklich als uneinbringlich befunden werden sollte, den Untertanen ausdrücklich nachzusehen, diese

potrebna. To je moglo vzrujati temperamentnega Peršića tem bolj, ker so avstrijski vojaki postopali huje od sovražnikov, o kojih je mestna oblast poročala v Ljubljano, da so se vedli primerno (Vrhovec, op. cit. 158—161).

Pregreha Peršičeva je bila, mislim, politične narave. Ali je Peršić kot »Freiheitsschwindler« simpatizoval s Francozi? G. Iginijo Persich de Köstenheim, nečak sedanjega župana lovranskega, pripoveduje, da je Fran Nikola hotel preiti na protestantsko vero. (Prim. spodaj ob koncu razprave!)

Nachsicht ihnen verläßlich bekannt zu machen und in ihre Stiftsbüchel einzusehen kommt, damit sogestalt die jetzige vorgebliche Uneinbringlichkeit allerdings nur den Untertanen zugute kommt, dem jetzigen Probsten aber und vorzüglich dem Pächter aber die Gelegenheit benommen werden kann,den Untertanen auf Abtragung jenes alten Rückstandes über kurz oder lang zu verhalten und so dies beitrage unter dem Deckmantel der Uneinbringlichkeit sich unbefugt . . .«

Deželna vlada je stvar rešila v smislu predloga fiskalnega urada in državnega knjigovodstva (3. junija 1795), a dakako dovolila proštu Peršiću nadaljnja pojasnila in opravičevanja.

Kako se je to dalje razvijalo, mi ni znano, a leta 1797., ko je pal Peršić, take krivnje zopet pomaljajo glavo.

Dvorni dopis z dne 21. novembra 1797, s kojim je bil Peršić umirovljen, je zajedno obvestil deželno vlado: Übrigens genehmigen seine k. k. Majestät die von der Untersuchungskommission laut ihrer Relation vom 4. Oktober . . . in Rücksicht auf die Berichtigung des Robotgeldes, Herstellung des verfallenen Mayerhofes und Bonificierung des aus dem Stiftswalde Paka genommenen Bauholzes gemachten Anträge . . .« Vsled tega je deželna vlada dne 6. decembra 1797 ukazala: »*a*) daß in Rücksicht auf den den Stiftsuntertanen zu ersetzenden 1790 jährigen halben Robotnachlaß mit 158 fl. dem Kapitel dessen schleunige Berichtigungsveranlassung gegeben wird, *b*) die Herstellung des zerfallen gelassenen Mayerhofes Paka auf Kosten des austretenden Herrn Probsten Persich von Köstenheim eingeleitet, *c*) von dem nämlichen auch respectu des aus dem Stiftswalde Paka zu einem Privatgebäude genommenen Bauholzes entweder der von dem Zimmermeister mit Einschluß der Zufuhr angesetzte Schätzungswert mit 128 fl. eingebracht oder von dem Ex-Probsten eine ordentliche Urkunde über die von diesem in seiner Verantwortung erklärte Stiftsmeinung, daß er den alten Teil dieses Privathauses für den Organisten auf immer widmen, den neuen aber in Bestand auslassen

V župnijskem arhivu tinjanskem v Istri — v Tinjanu je bil Peršić nekdaj župnik — se ob njegovem imenu nahaja opomba: »Da qui andò (Fr. Nic. Persich) per direttore dello studio a Graz, poi fatto abate infulato a Novomesto, rinunzio...« in tu stoji par besed v glagolici, ki pa jih dosle nisem mogel razgonetniti. Brez sumnje označujejo Peršićevo krivdo.

Peršić je padel [27]).

§ 2.

Ex-prošt Peršić v Istri (1798—1802).

Še prej nego je Fran Nikola Peršić odšel v Istro (prve dni meseca aprila 1798), je prosil, »zur Berichtigung seiner Rechnungen sich auf einen Monat nach Neustadtl begeben zu dürfen«, a sledečega leta je izveščal deželni vladi »in Hinsicht der ihm aufgetragenen Inventarialberichtigung und von ihm ansprechenden Rückvergütung der den Neustädtler Kanonikern ex proprio bezahlten 900 fl.«; leta 1800. je pojasnjeval vladi »Interkalarrechnungsanstände« ter pisal »in Hinsicht eines bei der Probstei Neustadtl über gelegte Interkalar-Rechnungen zu suchen habenden Rechnungsverstoßbetrages von 1318 fl. 23 $^1/_2$ kr.,« takisto l. 1801. »in Hinsicht der von ihm an den dortigen Interkalar-Einkünften noch machende Forderungen«.

Tržaški ordinarijat je javil maja l. 1798: »Anstände über den gestatteten Aufenthalt des Exprobsten zu Mitterburg gegen Dafürhaftung des dortigen Probsten«. Ti pomisleki tržaškega ordinarijata sigurno niso potekli iz sumnje o zanesljivosti pa-

---

und den Zins der Kirche zufallen lassen wolle, abverlangt werden wolle. Infolge dessen Kapitel nicht allein die Berichtigung dieser entschiedenen Entschädigungen, sondern auch die Richtigstellung des pröbstlichen Inventariums so schleunig als möglich einzuleiten und über den Erfolg die Anzeige zu machen«.

[27]) Kako si je razjasniti izraz ordinarijata, naj bode Peršić v Pazinu »bis zu seiner weiteren Anstellung«? Nadškof Brigido je očividno do konca ostal Peršiću naklonjen, kakor se to vidi iz besed Raigersfeldovih »genau unterrichtet von der Gesinnung des Fürsterzbischofs«.

zinskega dekana; okoli 1. avgusta istega leta je Simon Bevilacqua, svečenik v Lovranu, tožil pazinskega prošta »wegen seiner anstößigen Handlungen und Vernachlässigung aufhabender geistiger Amtspflichten.«, a tržaški ordinarijat je izjavil, da je pritožba povsem neosnovana.

Ako je torej ordinarijat ipak imel pomisleke radi bivanja ex-prošta v Pazinu, so izvirali bržčas iz bojazni, da bi ex-prošt ne slušal svojega brata; za to je izjavil Fran Nikola maja 1798 deželni vladi kranjski, »sich in der Bestimmung seines Aufenthaltsortes jederzeit nach dem Willen seines Herrn Bruders, des Probsten zu Mitterburg fügen zu wollen«.

Sredi julija 1801 je prosil ex-prošt Fran Nikola »um Entbindung der ihm auferlegten Strafe«. Prošnji se je ugodilo z dvornim dopisom z dne 30. decembra 1801 (»Aufhebung der Aufsicht über den gewesenen Probsten zu Neustädtl Persich«); v Ljubljano je odlok došel 12. januvarja 1802, dalje je bil odpravljen 17. januvarja.

A Fran Nikola Peršić ni dolgo več užival svobode; zakaj že 20. oktobra istega leta 1802. je umrl v Lovranu »ex-prošt novomeški Fran Peršić«.

Dne 12. septembra, torej nekoliko tednov pred svojo smrtjo, je bil oženil »de licentia legitimi parochi« v Lovranu svojega nečaka Pija, a poldrugo leto ga je kril že hladni grob, ko je njemu in bratu Nikoli Franu posvetil svojo gramatiko Nikola Belinić.

V smislu njegove oporoke, de dato 25. maja 1801 v Lovranu, se služi vsako leto dne 21. septembra in 21. oktobra v Lovranu maša za Frana Nikolo, ena torej na njegov rojstni dan, a druga na dan pogreba.

§ 3.

Peršićev razvoj.

Lovrančan Fran Nikola Peršić je bil dne 7. septembra 1774 na graškem vseučilišču promoviran doktorjem bogoslovja. Izpeti

za doktorat je polagal izza l. 1772. ter je bil junija 1773 že baccalaureus.

Na vseučilišču graškem je slušal samo »praelectiones theologiae dogmaticae« ter se l. 1772/73. imenuje »in II. annum auditor«; v Gradec je torej najbrž došel l. 1771.

To je bila doba, ko se je že vse pripravljalo, da izpodkoplje sostav jezuitskega reda. Že leta 1760. so bili dirnili v jezuitski značaj graške univerze: rektor je sicer še bil jezuit, takisto kancelar in učilo je na teološki fakulteti še 7 jezuitov, a zajedno so jim po izrecnem ukazu cesarice bili pridruženi tudi drugi redovi, avguštinci in dominikanci, namreč avguštinec Cortino in dominikanec Dichanicz[28]), ter so bili obvezani, prisostvovati vsem izpitom. Jezuiti so seveda prosvedovali proti takemu kršenju svojih pravic, a cesarica jim je dala izbirati, da se ali uklonijo reformam ali ostavijo univerzo; jezuiti so si izvolili prvo.

Naš Peršić je bil torej že vzgojen pod avspicijami Terezijansko-jožefinskih reform »in publico-ecclesiasticis« ter je doktorat polagal v dobi, ko je na Dunaju grof Pergen težko obtoževal učni sostav jezuitski, očitajoč jezuitom, da uče verozakon mehanično brez ozira na »pravo moralo, državljansko krepost«, da je njihova poetika in retorika samo »mechanisches Zusammenlesen schwülstiger Figuren«, v dobi, ko so se ob gornji Muri pojavljali močni protestantsko-verski nemiri[29]).

V šolskem letu 1773/74, ko je Peršić doktoriral, je bil rektor univerze zadnjikrat jezuit, namreč Bardarini, a ta na izpite ni vplival, ker je pri njih predsedoval ravnatelj bogoslovnih študij, jožefinski prosvetljeni Fran de Paula Tomičić; med profesorji pa ni bilo več niti enega jezuita.

Po doktoratu je Fran Nikola, »per concursum« dobil profesuro moralke na Reki ter je zavzemal to mesto dve leti, do ukinjenja reških bogoslovnih študij.

---

[28]) Zschokke, Die theol. Studien etc. 18, 26.

[29]) Ilwof, Der Protestantismus in Steiermark, Kärnten und Krain etc (Graz 1900), str. 222 sl.

Pozneje je deloval po raznih krajih Istre, odlikujoč se »optimis ac puris principiis in tradenda doctrina infantibus«. Natančneje hočem to njegovo delovanje opisati v »Radu« jugoslovanske akademije. Tu naj le poudarim, kako se je navdušil l. 1784. za postojnskega okrožnega glavarja Edlinga, ki je tega leta pohodil tudi isterski del svojega okrožja. In valjda je baš ta Edling, ki je bil pozvan k notranjeavstrijski vladi v Gradec za šolskega poročevalca, spravil isterskega svojega znanca v graško generalno semenišče za podravnatelja.

* * *

Za rektorja Luniačka baš pred prihodom Peršićevim (l. 1787) se je pripetila afera, ki je kaj značilna za to torišče Peršićevega delovanja.

Dne 6. junija tega leta je sekovski škof Josip Adam grof Arko obvestil gubernij, da je dne 4. junija konsistorij v njegovi prisotnosti držal izpit z goriškimi ordinandi generalnega semenišča, ki so ga prosili posvetitve, namreč z ordinandi: Andriani Josip, Čebul Andrej, Fabiani Stjepan, Glaser Matija, Gathey Jakob, Karničnik Ivan, Marinić Luka, Marušić Štefan, Matevžič Stjepan, Mlaker Vitus, Mocenigo Anton, Prvajne Ivan, Račič Gregor, Raiz Matej, Žigur Ivan [80]), a nekateri izmed njih da so dajali odgovore, »welche höchst anstößig und meistenteils religionswidrig sind«; tako je jeden izjavil, da ni podedovanega greha, ter dodal, da tako mislijo vsi njegovi kolegi; na vprašanje, če je treba moliti brevir, je odgovoril Rajc: brevir ni molitev, ker ni vzvišenje duše k Bogu, niti ni prikladen sedanjim potrebam in razmeram.

Rektor Luniaček, čuteč se dolžnim, »bedeti nad dobrim glasom svojih gojencev, nad svojo in celega zavoda častjo«, je izjavil, da priobčenih odgovorov ne smatra »für höchst anstößig und religionswidrig«, temveč je dokazoval, da so alumni,

[80]) Orožen Ign., Das Bistum und die Diözese Lavant, VIII. 436. — Novine »Glas« (Gorica) v broju z dne 16. januvarja 1874 nimajo Glaserja. Vendar glej Luniačkove »Aktenstücke etc.«

ako se loči bitno od nebitnega, odgovarjali »in einem gewissen Sinne richtig«.

Dvorna pisarna je priznala samo, da je pet ordinandov dalo »teils voreilige, unzweckmäßige, auf die ihnen vorlegten Fragen nicht passende und teils unbestimmte und unverständliche Antworten«; zato je cesar ukazal, da se mora teh pet alumnov, ki so odgovorili »unzweckmäßig und zweideutig«, namreč Marinič, Andriani, Marušič, Reiz in Račič, za eno leto vzeti nazaj v generalno semenišče; »najneprimerneje in najdvoumneje« očevidno so odgovarjali Marušič, Marinič in Reiz; drugih deset gojencev goriške vladikovine se je moralo takoj še enkrat izprašati.

Cesar je v tej stvari stal na strani generalnega semenišča; zato je Luniačku dal izreči najvišje zadovoljstvo »über sein bei dieser ganzen Angelegenheit bewiesenes anständiges Benehmen«[81]).

Kandidati so svoje odgovore dali, kakor je dokazoval šef graškega gubernija grof Sauer, zapeljani po »dveh slabih brošurah« učitelja cerkvenega prava Neupauera; ipak se zdi čudno, da so tako svobodoumno odgovarjali baš alumni goriški. Ali to ni kažipot, da jih je na to radikalno stran zvedel vpliv Tomičića, Polanca, Peršićevih in njihovih zemljakov?[82]).

Vrstnik Tomičićev, drug Luniačku, Neupaueru itd. je moral biti pač odločen jožefinec in s tem protivnik »samostanski stranki« v cerkvi.

V generalnem semenišču je bil Peršić na svojem mestu. Tisti, ki so ga dvignili — škof Edling, nadškof Brigido, cesar Jožef II. — so mu bili vzor. Predgovori katekizmov, ki jih je

---

[81]) Acktenstücke zur Geschichte der Verfolgung einiger Zöglinge aus dem k. k. Seminarium zu Graz von dem fürstbischöfl. Konsistorium daselbst. Ein Beytrag zur J. Oest. Kirchengeschichte. Frankfurt 1790.

[82]) Izmed navedenih alumnov je bil Gregor Račić l. 1793/94 kaplan v Selcih, železniške dekanije na Kranjskem. — V Selnici nad Mariborom je bil od 1802–1825 župnik Ivan Karničnik (Orožen, Das Bisthum etc. I. 46). Neki Pervajne se imenuje v Kopitar-Zupanovi korespondenci katehet v Celju. O Čebulu gl. »Časopis za zgod. in narodopisje«. I. 131.

izdal za Istro v dobi svojega viceravnateljevanja (1789), so polni hvale tem možem in polni slave jožefinski prosvetljenosti. »Sovrani voleri di Giuseppe II.,« »umanita« to jim daje obilježje.

Iz tega jožefinskega ozračja je prišel Peršić v zakotje dolenjsko, v »globel«. Začel je boj, a v tem boju je končno padel.

Treba se nam je samo spomniti, kako se je afêra goriških bogoslovcev v Gradcu (»na škodo časti semenišča«) razširila po vsem mestu in še dalje (»deloma nalašč«) ter so bili oni bogoslovci, kakor se je poročalo z vseh stranij, vsej Notranji Avstriji »zum Spott, dem Volke verhaßt« ter smatrani za prave krivoverce in razkolnike. Spričo tega se ne bi čudili, če je malo mestece dolenjsko može kakor Strbenca in Peršića imelo za krivoverce. Ako so oblastva še v Gradcu postopala obzirno z javnim mnenjem, toliko umljiveje nam je, da so tudi v Novem Mestu gledala na javni mir[33]).

Peršić, živeč v oddaljenem dolenjskem mestecu, je prezrl, da se je svet od Jožefove smrti močno obrnil ter iz strahu pred velikimi prevrati krenil zopet v konservativno strujo. To je bila zmota, ki se je maščevala. Slabo plačilo sta dobila Tomičić in Peršić od jožefinske države, kateri sta služila tako vneto in tako verno.

Istersko-hrvatskemu piscu se je priznavala sposobnost »kranjskega jezika«. To je zopet zgled, da takrat še ni bilo strogo ločenih dveh narodov.

Dodatek.

Št. 1.

Tu hočem navesti prošnjo Frana Nikole Peršića za proštijo v Novem Mestu, da se iz nje razvidi tudi nemška ortografija; datovana je prošnja »Gräz den 27: Julius 1790« ter se glasi:

[33]) Vodnikove »Novice« so pisale dne 24. februvarja 1798: Enajsti dan sta naš škof baron Raigersfeld inu deželni svetovavec baron Lihtenberg-Janežič noviga prošta v Novim mesti nastavljala; on se imenuje gospod Karl Rudolf Zierheim ... Novomestjani so bili posebno zraven veseli«.

Euere Majestät!

Unterzeichneter Bittet um gnädige Verleihung der durch Todtfall des Probstes Jabazin in Erledigung gediehenen geprobsteten Pfarre zu Neustädtl in Herzogthum Krain in Erzbisthum Laibach Mit der Vollsten Zuversicht (z ?) auf die Höchste gnade, Euer Majestät Unterstützt selber sein Gesuch mit folgenden Beweggründen:

1mo: hat er sich auf die theologischen Wissenschaften mit einem Erfolg verwendet, daß er ut *A:* über das Befunden ward den gradum Doctoratus zu erhalten, und ward ihm nachher per Concursum die Stelle eines öffentlichen Lehrers der Moral zu Fiume Verliehen, welche Stelle er auch durch zwey Jahre, und Bis zu Reducierung des dortigen Studii Behaubtet.

2do: hat er in Istrien durch eilf Jahre als Pfarrer, und zugleich durch 5. Jahre als Dechant, und Consistorialis zu Mitterburg Dienste geleistet, und Beweisen die Beilagen *B:* et *C:* daß solches mit allseitiger Voller zufriedenheit geschah.

3tio: zum Besten der Liburnischen Unterthanen Euerer Majestet hat er den allgemeinen eingeführten Katechismus in die illyrische Sprache übersetzt, und sich hierdurch die gnädigste Verheißung einer gelegenheitlichen Bedachtnehmung ut *D:* erworben.

4to: ward ihm wegen einer auf eigene Kosten unternohmenen Reise nach Istrien, und alldort gemachten ersten Belehrung der Seelsorger im Katechisischen Fache Sub *E:* neuerdings die höchste Zufriedenheit (2 ?) Bezeigt. Endlich, und

5to: hat selber das Amt eines Vicerector in hiesigen general Seminarium durch drey Jahre auf sich gehabt, und würde in Ermangelung einer fernen weiten Beförderung Bey nun erfolgender Aufhebung dieses Institutes dem Religionsfonde zur Last fallen.

Št. 2.

A.

Predstavka Peršićeva z dne 11. marca 1792 se je glasila:

Hochlöbliche königliche Hofkanzlei!

Unterzeichneter glaubt es seiner Pflicht zu sein, der höchsten Hofstelle folgendes vorzustellen,

a) daß er mit vielem Herzleid bei verschiedenen Prüfungen an dem hierortigen Gymnasium wahrgenommen, daß der Jugend sehr schiefe Begriffe von der Religion und den Pflichten des Bürgers eingeflößt werden. Den Rosenkranz in den Tag hinein recitieren, heißt der beste Christ und Mensch sein,

b) daß die P. Franciskaner, welche hierorts die Schulen versehen, der allerhöchsten Vorschrift zuwider, den geringsten Schein einer Vergehung sehr hart ahnden; so straften sie den Franz von Wiederkehr, der ihrem eigenen Geständnis nach Kopf und Verwendung hat, — mit 15 Streichen ab, weil er auf Befehl seines Kostherrn ohne Vorwissen seines Lehrers einen in der Stadt allgemein besuchten Tanzsaal betrat und mit den angesehensten Personen sich unterhielt.

Diesen Übeln und allen weiteren Folgen zu steuern, unterfängt Unterzeichneter vorzuschlagen:

1. daß der Lehrer der zweiten und dritten Grammatikalklasse P. Kalist Weibl seines Lehramtes entsetzt und nach Gutbefinden des Erzbischofs zu Laibach in der Seelsorge verwendet werde, da er nebst obiger vorschriftswidriger Bestrafung einem Gerüchte nach einem falsum verflochten sei;

2. daß statt seiner der gegenwärtige Präfekt P. Kastulus Weibl, welcher unter Josef II. für alle Dienste unfähig erklärt wurde, das Lehramt bekleide;

3. daß das Amt eines Gymnasialpräfekten und Directors der Hauptschule an einen Kanonikus des Kollegiatstiftes unentgeltlich übertragen werde, wozu er den Kanoniker Jos. Sterbenz vorschlägt, der seine Bildung dem Generalseminar zu Graz zu verdanken hat und in Rücksicht seines unsträflichen Wandels und ausgebreiteten Kenntnisse die größte Geschicklichkeit hat. P. Regalat Maschitsch, jetziger Direktor der Hauptschule, der ohnehin kränkelt, kann im Konvente zur Aushilfe bleiben oder anderswo als Direktor verwendet werden.

Unter diesen Umständen verpflichtet sich Unterzeichneter gemeinschaftlich mit dem löb. Kreisamte allen Prüfungen beizuwohnen und nachzusehen, welches letztere er, um sich den schelen Blicken dieser sehr eifersüchtigen Mönche nicht auszusetzen, unterließ. Unterzeichneter tröstet sich mit der gnädigsten Gewährung seiner Bitte. (Arhiv deželne vlade v Ljubljani, fasc. 81, 5597).

B.

Pojasnilo Peršićevo z dne 22. maja 1792 se glasi:

Unterzeichneter fleht die hochlöbliche Landeshauptmannschaft gehorsamst um Vergebung, daß er auf die unter 25. April an ihn gnädigst erlassenen 3 Punkte binnen 3 Tagen nicht beantwortete. Die Beilegung und Berichtigung notwendiger Familienschäfte rief ihn in sein Vaterland, wohin er sich mit Genehmigung des erzbischöflichen Ordinariates begab. (Deželna vlada je vprašala 1. »was er unter schiefen Begriffen von der Religion und den Pflichten des Bürgers verstehe«, 2. »was für einzelne Fälle er anführen könne, daß solche Begriffe dort gelehrt worden sind« in 3. izjavo, da Strbenc sprejme mesto . . .)

Unterzeichneter wagt es kaum umständlich zu berühren, was für einen allmächtigen und unverkennbaren Einfluß eine weise dem aufkeimenden Bürger eingedrückte Erziehung auf den Charakter seines ganzen übrigen Lebens habe. Zu einleuchtend ist es, daß eine der zarten Seele des Knaben- und Jünglingsalters gegebene wohl überdachte Anleitung, Festigkeit des Charakters, Liebe zur Tugend und dem Vaterlande, freudigen Gehorsam gegen den Landesfürsten und seiner Mitarbeiter, hellsehende Staatsdiener, liebe- und duldungsvolle Religionslehrer, rastlose Ökonomen, unbezwingbare Vaterlandsverteidiger und echte Verehrer eines Gottes hoffen lasse. Ob so etwas die Franziskanererziehung hervorzubringen vermochte, zweifelt Unterzeichneter billig, er ziehet niemanden durch; denn jeder, er sei noch so vermummt, ist sein Mitmensch und machet den gegründesten Anspruch auf Schonung: aber Kumba (?) das einst blühende und neidenswerte Reich trete auf und zeige die schrecklichen Wunden, welche ihm die Franciskanererziehung so unbarmherzig schlug. Unterzeichneter stellt es nicht in Abrede, daß die Franciskaner vortreffliche Männer ihres Ordens aufzuweisen haben, daß auch aus Jünglingen, die ihren Unterricht genossen, tadellose Staatsbürger geworden sind: doch dieses (hier lege jeder die Hand ans Herz und horche) setzt die gänzliche Ablegung der Maximen voraus, die man von ihnen hatte, und jenes spricht geradezu wider sie; denn nur zu oft mußten dergleichen biedere Männer die schwere Hand ihrer gereizten Brüder bitter fühlen, und mit banger Sehnsucht nach dem Augenblicke ihre matten Hände ringen, wo Landesväter teils durch weise Vorschriften, teils durch eigene Erfahrung belehrt, es einsahen, daß nur arbeitsame, zufriedene und gehorsame Bürger einen gottgefälligen und die Menschheit beglückenden Staat zu bilden vermögen.

1. Fragepunkt: zu den schiefen Begriffen von der Religion und der Pflichten des Bürgers zählt er: wenn man den Heiligen mehr zueignet, als es billig geschehen darf und folglich Gott sich nicht so denkt, wie ihn Natur und Offenbarung uns vormalt: wenn fromme Menschenerfindungen den Religionspflichten an die Seite gesetzt, und von der Kirche nicht gutgeheißene Mirakel ausgekramt: wenn der Mensch das erhabenste Geschöpt Gottes hieniden unter seine Würde herabgesetzt, in der Unwissenheit dessen gelassen wird, wodurch er als Weltbürger seinem Vaterlande dienen, und ohne auf gewisse Stände der Welt schele Blicke zu werfen, es für wahr halten sollte, daß den Menschen jede gewissenhafte Erfüllung der Standespflichten ohne Unterschied hier und jenseits des Grabes Glückseligkeit einernten lasse.

Zweite Frage: *A.* Pater Alanus empfahl bei den im verflossenen Jahre abgehaltenen katechetischen Unterricht oft eine besondere Verehrung der Heiligen seines Ordens, unterhielt die Jugend mit Erzählungen

:hrer Wunder und wunderlichen Eigenschaften, wobei er den H. Alexius nicht vergaß. Ein Gleiches tat und erlaubte sich der Lehrer P. Calistus. Unterzeichneter läßt sich in eine umständliche Bestimmung, worin die Verehrung der Heiligen zu setzen sei, gar niht ein; soviel darf er doch sagen, daß alle Heiligen ohne Unterschied uns allen sehnlichst das wünschen, was sie jeder in seinem Stande erreichten.

B. Den Rosenkranz und Kreuzweg dringt man ihnen zu sehr auf. Der Pöbel, welcher es nun schon einmal gewöhnt ist, mag immerhin Gott vorzählen, wieviel er bettete; immerhin mit dem Unser Vater, und Ave Maria den Unendlichen bitten, ihm danken, und fürbitten und die Heiligen anrufen: aber Erzieher sollten dieses Gebet im wahren Lichte der Jugend zeigen und den Kreuzweg, der durch viele oft unüberlegte Vorstellungen dem Weisen zum Skandal und dem Kurzsichtigen zur Gelegenheit wird, sich die materialsten Begriffe von der geistigen Religion Jesu und der Absicht seines Leidens zu machen, ohne begrenzteste Erklärung nimmermehr geradezu empfehlen.

C. Einer alten Gewohnheit zufolge bestrafen die Franciskanerlehrer nachlässige Jünglinge mit Messehören und Kreuzwegbeten. Wie weit gefehlt: Messehören und Kreuzwegbeten sollen Religionshandlungen sein und die dictiert man ihnen zur Strafe? Elender Begriff von der Religion! sie sollen Bedürfnis des Herzens, die größte Wonne des Menschen, nicht aber ein gezwungenes Ding sein; welches ohnehin die schädliche Wirkung hat, daß allerlei Jünglinge, da sie wider ihren Willen beten, und den Religionshandlungen beiwohnen müssen, zerstreut, material, heuchlerisch beten und nach und nach die Ehrebietung gegen das Gebet und Gott verlieren.

D. Von dem h. Sakramente der Ehe spricht man nicht zu katholisch: man schildert diesen Stand mit häßlichen Farben ab, als raubte er jenem, der ihn antritt, seine Unschuld. Unterzeichneter glaubt berechtigt zu sein, von jedem es zu fordern, daß er die Ehe als einen wichtigen bürgerlichen Kontrakt, noch mehr als ein h. Sakrament in Ehren halte.

E. Man deutet es den Jünglingen, welche Weltpriester zu Beichtvätern sich wählen, sehr übel aus. Unterzeichneter findet unter den hiesigen Weltpriestern keinen Castulus, der die allerhöchsten Hofverordnungen, wie er es vor nicht zu langer Zeit tat, gering schätzte. Die Sache war beim Weiland J. A. Gubernio aufs Tapet gebracht.

F. Die Methode, die Religionswahrheiten der Jugend beizubringen, ist seicht. Unterzeichneter, den 1789 der Hof durchs J. A. Gubernium als Kommisär nach Liburnien und Istrien die dortige Geistlichkeit in der sokratischen Lehrart zu unterweisen beorderte und dessen sowohl kleinen als großen illyrischen Katechismus zum Gebrauche vorschrieb, muß

gestehen, daß die Professoren der lateinischen Schulen in diesem Stücke noch viel zu weit zurück sind.

G. Man lehret die Jugend eine unausstehliche Art, ihre oratorischen Ausarbeitungen vorzutragen. Vor Scham und Mitleid schloß der Unterzeichnete seine Augen, als er den hoffnungsvollen Jüngling Politschanski in einer ekelhaften Grimassen- und Nasensprache seine verblümte Rede hersagen hörte und sah. Die beigeschlossene Rede sub ·/. welche die Franciskaner als ein Meisterstück ihrer oratorischen Entbindung dem hierortigen Kreisamte zum Staunen vorlegten, mag zum Beweise dienen, wie traurig es hier um die Rethorik aussieht.

H. Ist wohl folgendes dem höchstseligen Kaiser Leopold II. gemachtes und ans Kastrum geheftetes Kronographikon auszurühmen Protector tutorque tuus vivere desivit: Ingemisce religio? Auch an König Franz glaubt die Religion ihren Protector und tutor, sowie an Kaiser Leopold und seinen Vorgänger mit Recht zu finden.

Unterzeichneter reichte den Vorschlag unmittelbar bei Hof nicht aus Mißtrauen zur ersten Instanz, sondern darum ein, weil er schon im September des vorigen Jahres aus dem Munde derjenigen, bei dem der erste Schritt zu machen wäre, es hatte, daß sich derselbe zur Genehmigung des Vorschlages unmöglich bequemen lasse. Umsoweniger wird die hochlöbliche Landeshauptmannschaft Unterzeichnetem es verargen, da er weder für sich noch für seine Kanoniker einträgliche Würden oder mächtige Freunde suchte, sondern vielmehr die Zahl seiner Feinde sich vermehren sah.

Freilich gewänne die Jugend nur dann erst, wenn die Erziehung dreien rechtschaffenen Weltpriestern übergeben würde: doch das wird die hochlöbliche Landeshauptmannschaft zu beurteilen wissen; nur geruhe hochdieselbe in Erwägung zu ziehen, daß das Kapital, aus dem die Franciskanerlehrer besoldet werden, dazu verwendet, und indessen, bis einige simple Beneficia vacant geworden sind, der öffentliche Fond der Sache sich anzunehmen die Gnade haben müsse.

Sollte es einmal dahin kommen, so verpflichtet sich Unterzeichneter sammt seiner mitgestifteten Geistlichkeit im Notfalle den Lehrer zu supplieren.

Was den dritten Fragepunkt betrifft, so dienet zur gehorsamsten Antwort, daß der Kanonikus Jos. Sterbenz sonntäglich predige, welches ihm seiner Gewohnheit wegen wenig Mühe verursacht, daß er aber selten zu Kranken berufen wird, weil ein Stadtvikar in der Absicht da ist, daß endlich das tägliche Chorbeten seine Pflicht sei: ob er dieser Pflicht zu nahe trete, wenn er sie der Schule und der Schularbeiten wegen manchmal zuhause erfüllte, geruhe die hochlöbliche Landeshauptmannschaft selbst gnädigst zu bestimmen.

Okrožni urad je izjavil, »daß da der Probst über das Betragen des Präfekten, welcher selben zur Austeilung der Prämien durch einen Schüler und nicht durch einen Lehrer laden ließ, aufgebracht wurde, er dem unterzeichneten Kreishauptmann den Antrag machte, ihm die Oberaufsicht über die Schulen zuzuspielen, er hingegen mit der Erinnerung zurückgewiesen wurde, daß dies nur allein der hohen Landesstelle oder dem Kreisamte zukommt«.

Slično piše »Österreichische Biedermannskronik« (Freiheitsburg, 1784) o ex-Paulincu in knjižničarju v Pragi, dr. theol. Ivanu Bartholottiju: »Hat durch seinen im Jahr 1782 zu Wien herausgegebenen Traktat de Tolerantia theologica ec. bewiesen, daß er nicht unter den Haufen seiner Ordensbrüder gehöre. Zwar haben es diese schon mehrere Jahre zuvor gemerkt und es ihm deutlich genug empfinden lassen, wie ausgeartet er sei, denn er war so lange ein Gegenstand ihrer Ränke und Verfolgungen, bis ihn Maria Theresia aus dem Fegfeuer seines Klosters befreyte...«

V aferi gimnazijske prefekture je imel Peršić okrožni urad proti sebi, a frančiškani deželno vlado; zato je za obe stranki instančna pot bila neugodna; Peršić je hotel mimo okrožnega urada, a frančiškani so svoje utoke pošiljali direktno na Dunaj.

Frančiškani so se polnim pravom zanašali v tej stvari na okrožnega glavarja Žigo pl. Coppinija; zato je provincijal o. Jevnikar v prvem utoku cesarja prosil, da se preiščejo »entweder durch das Kreisamt, dem alle Umstände am besten bekannt sind, oder durch eine andere unparteische Kommission die ihm zur Last gelegten Punkte«; a za mišljenje istega Coppinija so značilne tudi besede deželne vlade: »Man verspricht sich von dem Kreishauptmann, daß die von ihm zu treffenden Verfügungen ganz dem Geiste der Nachricht von einigen Schul- und Studienanstalten in den österreichischen Erblanden entsprechen werden« (podrezano!).

Št. 3.

Na vprašanje je dobil Raigersfeld iz Novega Mesta ta odgovor, datovan 17. prosinca 1794: »Über die hohe Entschließung vom... erklärt sich Unterzeichneter:

a) daß er mit dem bei der höchsten Hofstelle zum allgemeinen Wohl eingebrachten Vorschlag, die hierortige Präfektur mit dem Kanonikate nur darum zu vereinigen suchte, weil er überzeugt war, daß das Präfektenamt als Nebenpflicht mit der Hauptpflicht des Seelsorgeamtes, wozu dieses Kollegiatstift ursprünglich errichtet ist, allerdings bestehen kann.

Diese an sich mögliche Vereinbarung leuchtete der allerhöchsten Hof- und hohen Landesstelle auch ein und darum wurde in der von dieser hohen Landesstelle an das löbliche hierortige k. k. Kreisamt ge-

richteten Verordnung vom 8. Avgust 1792 angedeutet: »5tens, wird die Gymnasialpräfektur und Normalschuldirektorstelle auf den Kan. Josef Sterbenz, der sich mit uneigennützigem Eifer für das allgemeine Wohl beide Ämter, vereinigt mit der Seelsorge, zu übernehmen erklärt hat, mit der gesetzmäßigen Abhängigkeit von dem Herrn Kreishauptmann und Studienkonsesse des Landes, jedoch ohne einen Gehalt aus dem Schulfonde übertragen«. Diese allerdings mögliche Vereinbarung beider Pflichten hat auch

b) der allererst ernannte Jos. Sterbenz in wirklicher Ausübung nicht nur bewiesen, sondern noch dazu, weil er ein fähiger und tätiger Mann war, nach Absetzung des P. Kalist Weibl, Lehrers der 3. und 4. Grammatikalklasse, dieses Lehramt über ein halbes Jahr ohne mindesten Nachteil des ordentlichen Predigeramtes selbst besorget.

Wenn also

9. der dermalige Präfekt H. Mihael Hofman über die Bestreitung dieser beiden Ämter sosehr klagt, so legt er ein öffentliches Bekenntnis seiner Unfähigkeit sowohl in Ansehung der Präfektur als des Predigeramtes und zugleich seiner äußersten Untätigkeit ab, folglich auch das Geständnis, daß seinen matten Geist diese 2 Ämter große Anstrengung kosten, welches aber auch die Ursache sein mag, warum er bisher in seiner Beförderung so langsame Fortschritte machte, daß er sich zu nichts weiter als zu einem Katecheten erschwang. Diese Mattigkeit des Geistes an Hofman und seine Unfähigkeit und Untätigkeit, wie auch sein unfreundliches und totes Betragen, welches sowohl ihn von allem Umgange mit Leuten als alle Leute von dem Umgange mit ihm absonderte, merkte Unterzeichneter und das ganze Kollegiatstift schon lange; nun aber müssen wir auch erfahren, daß er ein unruhiger und eigensinniger Mann ist, welcher sich mit uns und dem löbl. k. k. Kreisamte stoßt. Daher bereuen wir sehr schmerzlich, daß er sowohl unserer Erwartung, die wir in seiner Wahl von ihm hatten, als der Anempfehlung des würdigsten Weiland Herrn Weihbischofs Mikolitsch, welcher ihn als einen für beide Ämter tauglichen Mann schilderte, so wenig entsprach. Da wir uns also in seiner Wahl sosehr betrogen sehen; da wir in seiner Person ein uns ehevor gänzlich unbekanntes Individuum nur darum zum Kanonikus wählten, damit wir zugleich einen Präfekten, folglich einen Mann, der sowohl das mit dem Kanonikate nach Gubern.-verordnung vom 18. Febr. 1790 verbundene Predigeramt als die Präfektur zu besorgen imstande ist, haben könnten; folglich da wir in seiner Person ohne dieses Bedingnis nie gestimmt hätten; auch vermöge unsern Statuten die Erfüllung der seelsorglichen Pflichten von dem Kanonikate nie trennen könnten: da wir ferner die dem Kanonikate wesentlich anklebende Predigers- und Seelsorgerspflichten mehr gedachtem Herrn Hofman als

einem erwählten Kanoniker sowohl als dem hochwürdigsten Ordinariat vorläufig erinnerten; da er selbst bei seiner Installation dies feierlichst beschworen hat: da noch dazu die Bürde des Predigeramtes um 10 Uhr nicht ihm allein sondern auch seinen Mitkollegen Herrn Perušić in eben dem Maße und Zahl trifft, die Frühpredigten aber unter alle Stiftsmitglieder mit einbegriffen des unterzeichneten Probsten als Kanonikus per turnum und nach Ordnung der Monate verteilt sind; so glauben wir berechtigt zu sein, die Erfüllung beider Pflichten immerfort oder wenn er die wesentlichsten Obliegenheiten des Kanonikates und Predigtamtes nicht erfüllen will, die Aufgebung und Resignation sowohl der Präfektur als des Kanonikatamtes zu fordern; damit wir sogestalten in den Stand gesetzt werden, an seiner Stelle entweder einen aus unserer Mitte vorzuschlagen oder einen neuen Kanonikus zu wählen, der beide Schul- und Kanonikatämter ohne Beschwernis und mit Erfolg besorgen wird. Allein es ist nicht so viel die mit allen diesen Ämtern verbundene Last als

d) der niedrige Eigennutz der Hauptgrund, warum Herr Hofman die hochlöbliche Landesstelle sowohl als das hochwürdigste Ordinariat bestürmt; er hat sich mit Kränkung seines eigenen und unseres Charakters und mit auffallender Bewunderung der ganzen Stadtgemeinde herabgewürdigt und sich zum Kostgeber und Instruktor der Schulknaben aufgestellt. Es ist sich also nicht zu wundern, wenn er sich so sehr angelegen sein läßt, die Bürde des mit dem Kanonikate verbundenen Predigeramtes abzuschütteln; da ihn das freiwillig aus Eigennutz afgenommene Joch, daß in die strengste Haushaltung und die viel Zeit raubende Instruktion und Kinderaufsicht so tief niederbeugen. Dieses in Ansehung des Predigtamtes und in Ansehung

e) des täglichen Chorbesuches aber haben wir uns capitulariter schon mündlich und über seine, diesfalls uns unter 7. November l. J. hieher eingerichte Bittschrift schriftlich dahin erkläret, daß wir gar nicht anstehen, wenn er zur Zeit der zweimaligen Prüfung und des ihm vorgeschriebenen Schulbesuches, wie auch in sonstigen Erforderungsfällen sich von dem Chorbesucfl befreie; besonders da wir glauben, daß die Vorschrift keine alltägige, vielweniger den Lehrstunden nachteilige und wie wir verläßlich erfahren haben, den Lehrern eben darum lästige Schuluntersuchung erfordere.

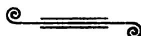
Da also aus obangeführten Beweggründen, Widerlegungen und Erläuterungen erhellet, daß Herr Bittsteller über die erst erklärte Befreiung von dem täglichen Chorbesuche, um sein Präfekten- uud Normalschuldirektorsamt nach Vorschrift zu verwalten, keiner weiteren Ausnahme bedürfe, weil sich diese beiden Ämter von einem in beidem Fach bewunderten Mann, für welchen sich Herr Hofman vor und bei seiner Installation erklärt hat, besorgt werden können und von der höchsten

Hof- und hohen Landesstelle die Präfektur mit dem Kanonikatamte, vereinigt mit der Seelsorge, verbunden wird; so bitten wir Unterzeichnete, mehr gedachten Herrn Hofman mit seinem ungegründeten Anspruch abzuweisen; überhaupt aber selben zur Redlichkeit, Einverständnis, Dienstwilligkeit und zu einem ruhigeren und gefälligeren Betragen gegen seine Mitkollegen zu ermahnen, sowie wir im Gegenteile hiemit angeloben, ihn als unsern Amtsgehilfen jederzeit anzusehen und sowohl zur Zeit des Turnus seiner Frühpredigten, damit er nicht zweimal des Tages, welches bis nun keinmal wiederfahren ist, die Kanzel besteigen darf, so wie sonst nach unsern Kräften zu unterstützen, falls aber diese Verfassung nicht gefällt, ihm aufzutragen, daß er seine beiden Ämter niederlege; damit die hohe Landesstelle, das hochwürdigste Ordinariat und dieses Kollegiatstift nicht weiters beunruhigt werden und wir demnach einen andern geschickten Mann, den wir wirklich schon haben, zu diesen Ämtern wählen könnten.

Kollegiatstift Neustadtl, 17. Dezember 1794.

Franz Niklas Persich v. Köstenheim, Probst.

Gregorius Jenitsch,
Thomas Anton Wulowitsch,
Anton Erasm. Mertl de Mitterberg,
Franz Niklas Vermatti,
Anton Peruschitsch,
} Kanoniker.

Slovstvo.

Ivan Šašelj: Bisernice iz belokranjskega narodnega zaklada. I. Založilo »Katoliško tisk. društvo v Ljubljani«. Tisk J. Krajec nasl. v Rudolfovem. 1906. str. 333,

Že l. 1887. je spisal Ivan Šašelj, župnik v Adlešičih, »Zgodovino adlešičke fare na Belokranjskem«. Zdaj je izdal novo delo. Sam piše v predgovoru: Ko sem prišel pred 20. leti v Adlešiče in prvikrat v Belo Krajino, sem precej začel opazovati življenje in delovanje Belokranjcev, njih šege in navade in posebno njih lepi jezik. In kar sem opazil in zapisal, sem priobčil potem v različnih časopisih, toda ne vsega«. Tu je nanizal pisatelj nabrano snov v posebni knjigi, »da poda natančno sliko o belokranjskih narodnih zanimivostih svoje fare«.

Vsebino tega zvezka nam kaže kazalo: Predgovor I — VII. — I. Pregovori in reki 1—16. — II. Pesmi 17—179. *A.* Pripovedne. *B.* Smešne. *C.* *a*) Kolednice in božične. *b*) Kresnice. *c*) Zdravice. *č*) Posmrtnice. *Č.* Pobožne in moralne. *D.* Vojaške. *E.* Različne. — III. Vraže, prazne vere, narodni običaji 181—209. — IV. Bajeslovne stvari 211—220. —

V. Pripovedke in pravljice 221—237. — VI. Slovarček 239—324. Tolmač neznanih besed, ki se nahajajo v narodnih pesmih.

Vsebina je torej prav različna in bo zanimala ne le leposlovca, ampak prav tako slovničarja in etimologa, narodopisca in zgodovinarja. Prav radi tega o tej knjigi tu poročamo.

Zemeljske daljine se vedno zmanjšujejo; železnica in brzojav sta nam približala že ves svet; časopisi in knjige nam donašajo duševno hrano, zato se narodni jezik izgublja, posebnosti izginjajo, narodna noša se umika, ves svet se bolj in bolj zenačuje. Tako je tudi na Belokranjskem. Belokranjščina se umika slovenščini. Pripovedne pesmi (starinske popevke) so starejše, a mladina jih več ne zna (VI). Tudi vraže ginevajo in se pozabljajo. Tu pa ima bister opazovavec dovolj prilike, da razlike v jeziku, v šegah, v noši, v naziranju zaznamuje in ohrani, preden jih pogoltne val časa. In to je storil župnik Ivan Šašelj za svojo župnijo. S tem je pokazal, da se na majhnem prostoru lahko najde lepo in hvaležno polje, kjer je le treba z oralom obdelovati neobdelani svet.

Obširen je slovarček, ki prinaša zbirko belokranjskih besed in izrazov, mnogo tudi takih, ki jih Pleteršnikov slovar še nima. Pisatelj pravi: V njem nahajamo marsikateri izraz, iz katerega lahko sklepamo na izvir nekaterih krajevnih imen, n. pr. Hinje, Žažar, Dragatuš in Tušev dol, Damelj, »Bistrica« v črnomaljskem okraju n. pr. ima svoje ime po bistricah-češpljah, ki tam dobro rodijo (VII). Iz tega slovarčka naštejmo nekaj zanimivejših besed: karlovec = jamica zadaj na vratu, buj = hudournik, hinje = ivje, hrga = grča, luk (vranji) = neka trava, mulj = Flußsand, odamelj = odmev, prem = pristrešček, šišek = griček, škavlja = luknja, škrab = kamenita peščena tla; slap = jez (red rezja v vinogradu). Take besede res lahko marsikje pojasné temni pomen krajevnih imen.

Knjiga je torej na razne strani dobrodošla in je nov kamen v naši slovstveni zgradbi. V. S.

Zgodovinska knjižnica. Izdaje »Zgodovinsko društvo« v Mariboru. I. oddelek: Pomožna znanstva. 1. zvezek: Krajevne kronike. Cena 20 h. Tisk »Zvezne tiskarne« v Celju, 1905. Str. 44.

»Zgodovinsko društvo« v Mariboru namerava izdajati zgodovinsko knjižnico. V poljudni obliki želi prinašati razna navodila, kako se sestavljajo kronike, kaj treba vedeti o izkopinah, o arhivih, o narodopisnih predmetih itd. Poleg teh teoretičnih knjig pa misli izdajati popise posameznih oddelkov južnoštajerske dežele.

Prvi zvezek prinaša pouk o kronikah. Seznanja nas najprej o tem, kaj so kronike, kaj obsegajo, čemu so, kako se pišejo, na kaj se je treba pri sestavljanju kronik ozirati, kateri so najvažnejši zgodovinski viri itd. Potem razlaga pomen izkopin, spomenikov, pisanih in tiskanih virov,

govori o pravljicah, o razdelitvi in o zunanji obliki kronik. V drugem delu prinaša natančen načrt za kroniko in v 3. delu uzorce peterih kronik.

Ta pouk o »krajevnih kronikah« je kratek, lahko umljiv in poučen, zato ga priporočamo. Dobiva se pri »Zgodovinskem društvu« v Mariboru za 20 h (poštnina pa 3 h). V. S.

Kn. šk. zavod sv. Stanislava v Št. Vidu. 8° Str. 64. Ljubljanski knezoškof je izdal v spomin na otvoritev zavoda sv. Stanislava v Šent Vidu nad Ljubljano lepo knjižico, kjer razlaga povod, zakaj se je lotil težavnega dela, pojasnjuje zavodov namen in popisuje zgodovino zgradbe. Ker spada to poslopje med največje slovenske zgradbe, naj tu navedemo nekoliko zgodovinskih drobtin iz tega spisa: L. 1898. je naprosil ljubljanski knezoškof dr. Anton Bonaventura Jeglič vernike, naj mu pomagajo zgraditi škofijsko gimnazijo z vzgojevališčem. Načrt za to ogromno stavbo je napravil sarajevski arhitekt Josip pl. Vancaš. Z delom se je pričelo 21. majnika 1901 in 16. julija je bil blagoslovljen vogelni kamen. Nedeljo 17. septembra l. 1905. je knezoškof posvetil veliki altar v kapelici in 21. septembra 1905. je bila slovesna otvoritev dovršenega zavoda. Stavbni podjetnik je bil Ivan Holz iz Požege in za njim arhitekt Ferdinand Trumler; kapelo je poslikal Anton Jebačin, altarje je izdelal Andrej Rovšek, altarne slike (Jezusovo srce, sv. Stanislav in sv. Alojzij, Marija, sv. Jožef) je napravil Jos. Kastner. Ves zavod je zgrajen po najnovejših izkušnjah in opremljen z vodovodom, z lastno razsvetljavo in osrednjo kurjavo. Hiša je preračunjena za 400 gojencev, a levo krilo še ni izvršeno in se bo pozneje prizidalo. Za stavbo se je uporabilo $5^1/_2$ milijona opek, 30 železničnih voz železnih traverz, $15\ ^1/_2$ *km* raznih cevi (v premeru 3—127 *cm*). Hiša ima 410 vrat, 880 oken, za katera je bilo treba 4000 m^2 stekla. Skupni strošek iznaša okoli 1,333.000 K. Knjižnico krasé med besedilom nekatere slike, zadaj pa so pridejani razni deli načrta: prerez v pritličju in 1. nadstropju, podolžni prerez vse stavbe, perspektivni pogled in pogled iz viška. Tako lepo opremljenih knjig imamo doslej Slovenci še malo. V. S.

Kranjska narodna umetnost na dunajski razstavi. Dr. Walter Šmid. 4° Str. 8. Ponatis iz »Slovana«. — Redki so spisi o naši umetnosti, zlasti še o naši narodni umetnosti. Zato pozdravljamo ta spis, ki nam popisuje predmete, ki so bili razstavljeni na Dunaju v razstavi narodne umetnost in domače industrije od novembra 1905 do marca 1906, in nam posamezne izdelke pojasnjuje tudi s podobami. Bolj obširno so popisane avbe in peče, za njimi se vrsté popisi srajčnikov, namiznih prtov, pisanic ali pirhov, malih kruhkov, končnic kranjskih panjev, slik na steklo, majolik, pip in kolovratov. Iz tega spisa lahko posnamemo, kakšni predmeti služijo kot motivi národnemu okrasju: srce, klasje, ki preide pri avbah v obliko gosenic, ptice, cvetke, listi, vejice, roža, lilija, nagelj, Kristusov monogram, kelih, monštranca

in razni geometrijski motivi na pr. krog, črta in razne sestavljene oblike. — Želeti bi bilo, da bi ta spis vzpodbudil k nadaljnemu študiju narodne ornamentike in umetnosti. V. S.

Mali zapiski.

Glagolitica. Menda ne bode odveč, ako tu podam splošen pregled vseh doslej na Kranjskem razkritih glagolskih fragmentov. Jezikoslovcu in zgodovinarju utegne enako služiti ta seznamek, ki priča o bogastvu nekdanjega glagolskega slovstva. Hkrati pa naj v bodoče prepreči, da te dragocene priče naše slovstvene in cerkvene preteklosti zapadejo pozabljivosti ali pa se poizgube iz dežele.

Vsi kranjski glagolski fragmenti so zdaj združeni v dveh zbirkah. Ena izmed njih se nahaja v »Licealni knjižnici«, druga v deželnem muzeju »Rudolfinum«. Drugi zbirki so pridejani tudi vsi novonabrani odlomki iz knezoškofijskega arhiva in raznih župnijskih arhivov. V muzeju bode tem fragmentom odločen poseben oddelek in v kratkem vsem, ki se za nje zanimajo dostopen.

Zbirka licealne knjižnice obsega: I. Zois-Linhartovo skupino: dva odlomka različnih brevijarjev, štiri odlomke homilijarijev in jeden odlomek misala. Med Zoisovimi knjigami je ta skupina zaznamovana s št. 368. Na priloženem listu je zabilježeno: »folia separata in fol. 4° vel. 8°, quae Kumerdej et Linhart Carniolica dixere (revidiert 28./3. 1813)« Pridejan ji je tudi fragment brevijarja iz Vipave (Ex libris Joannis Friderici Schweiger parochi Vipacci 1712.) II. Skupino umrlega župnika Lovra Pintarja: fragmenti štirih brevijarjev in enega misala (8 kosov). III. Skupino umrlega nadučitelja Konrada Črnologarja iz Višnje Gore: fragmenti brevijarja iz 15. stoletja (4 kosi). IV. Fragment brevijarja iz 15. stoletja. (Došel iz kn. šk. arhiva, kar izpričuje beležka: Inventar nach Joseph Rabatta, B. v. L.) V. Na platnicah knjige: Prediche di Purgatorio, odlomek brevijarja iz 15. stoletja.

Deželni muzej Rudolfinum je dobil tekom časa dokaj mnogoštevilne in lepo ohranjene fragmente, ki so se zdaj še izdatno pomnožili. — Neznanega izvora so: fragmenti štirih misalov in treh brevijarjev (12 kosov). Bili so na platnicah raznih knjig: Steuerbuch iz l. 1678, zapisnik čevljarske zadruge iz l. 1670, Antonii Bozola instructio sacerdotum in na urbarju ihanske cerkve. Druge fragmente so dali: Knezoškofijski arhiv, fragment misala iz 13. in brevijarja iz 15. stoletja; Rudnik, fragment brevijarja; Slap, fragment brevijarja; Bled, fragment misala (2 kosa); Rakitna, fragment misala iz l. 1443.; Šmartin pri Litiji, fragment brevijarja; Naklo, fragment brevijarja; arhiv ljubljanskega

stolnega kapitelja, fragment misala; Selca, fragmenti misala, brevijarja in rituala, Sv. Peter v Ljubljani, fragmenti homilijarja, brevijarja in misala; Cirknica, fragment misala; Škofja Loka (kapucinski samostan), fragment misala; Sora, fragmenti dveh brevijarjev (3 kosi, eden nečitljiv).

Iz raznih vrst cerkvenih knjig imamo med našimi fragmenti zastopanih: 14 misalov, 21 brevijarjev, 5 homilijarjev in 1 ritual.

Skupaj imamo torej v deželi ostanke ene in štirideseterih različnih glagolskih knjig. Dr. Jos. Gruden.

Borovnica — Franzdorf. (Zgodovinsko-etimološki donesek k študijam o slovenskih krajevnih imenih.)

Že Hicinger in Milkovicz sta svoj čas izkušala raztolmačiti kopo imen, s katerimi se zaznamuje v starih listinah sloveči kartuzijanski samostan Bistra pri Vrhniki. Hicinger je menil, da je nemško ime Freudenthal nastalo iz srednjeveške pisave Freudnitz, ta pa zopet iz besede Borovnica (Klun's Archiv II. str. 120. sl.) Pri tej pa je gotovo mislil na samostalnik bor-a = smreka, kot besedno deblo. Milkovicz (die Klöster in Krain str. 115) pravi, da so menihi najprej kraju dali latinsko ime »vallis iocosa« ki je bilo pozneje prestavljeno v Freudenthal, dočim so iz potvarjenega imena Borovnica nastale srednjeveške oblike »Frounc« »Freudniz« etc., a pozneje kot latinsko in nemško ime. Nobena teh razlag ne velja. Nasprotno se da iz listin samih dokazati, da je temelj vsem potvaram in prestavam lepo, domače, slovensko ime, ki se je tekom stoletij krivo začelo pisati »Borovnica« in celo pokvečilo v »Franzdorf«.

Preglejmo pisavo v listinah!

Ustanovna listina koroškega vojvode Ulrika iz l. 1260.: ... prioribus vallis iocunde in Vronitz ... in loco, qui Vrovnitz dicitur. (Schumi: Urkundenb. II. str. 211, 212.) Poleg te imajo koroške listine še oblike: »Vrewentz, »Vrewnitz«. Papeška listina l. 1257.: »domus St. Mariae in Frovnz«. (o. c. str. 188). Zički prijor piše l. 1262. »Vrovnitz«, prav tako bistriške listine iz l. 1322. (»Leonarduus de Vrouniz praepositus noster«: Mittheilungen XIII. str. 54, 55), akvilejski patriarh Gregor l. 1265.: »prior et fratres de Frauniz« (Schumi o. c. str. 279). — Ključ za razumevanje vseh teh oblik pa nam podajejo istrske listine 15. stoletja. Ondi namreč beremo sledečo pravilno obliko: »monasterium Vistra situm in »Raunica« ali »Rawnicza« (Milkowicz u. c. str. 115). Pisec, ki si je bil gotovo ob cerkveni slovanščini glagolskih knjig izuril jezikovni čut, je tu prvič ločil predlog v (= in) od imena, in poslednje zapisal v književnem jeziku. Podlaga vsem raznoterim oblikam je torej slovenska beseda »ravnica« (= mala, prijetna dolina), in njene prestave so: »vallis iocosa«, »Freudenthal«. Nemške in italijanske

listine so večinoma zabilježile ime kakor se izgovarja v dialektu (mesto *a* zamolkli *o*, z odpadlim končnim samoglasnikom) in so predlog *v* zvezale s samostalnikom (v ravnic' ali v rovnic'). Odtod varijante: Frauniz, Wrounic itd. Pod vplivom tujih oblik slednjič Slovenci sami niso več spoznali svoje besede, predlog *v* se je strnil s samostalnikom, izpremenil v *b* (primerjaj: v Selsko = Vjselsko = Bizelsko) in polglasni *e* se je okrepil v *o*. Tako je nastala naša sedanja »Borovnica«, katero v vrhniški okolici še vedno izgovarjajo »B'rovnica«. — Še večja potvara je nemški »Franzdorf«. Oblika »Vrewnitz« se je v 14. stoletju s pomočjo vrinjenega blagoglasnega *d* razvila v »Frewdnitz« in bila odslej v nemških listinah večinoma v navadi. Italijanske listine pa so besedo vedno bolj pačile in krčile. Nastale so varijante: »Franiz«, »Fräniz«, »Frauz«. V 16. stoletju se že piše navadno: »l' abbatia di Francia«, »il priorato di Franz« (Pisma graškega nuncija Caligari-ja l. 1587.). Treba je bilo le še priveska »dorf«, pa je nastala pristno nemško ime »Franzdorf«!

Menda se ni kmalo drugo slovensko ime tako kvarilo in pačilo kot staroslavna Ravnica, kjer je stal kartuzijanski samostan. Menihi so jo še najbolje prevedli v latinsko »vallis iocosa« in nemški »Freudenthal«. A kmalu se je pričel dolgotrajni proces izpremememb in potvare, ki je tekom stoletij rodil brezštevilne varijante in se slednjič končal s sedanjima oblikama: »Borovnica« in »Franzdorf«. Ti imeni sta značilni priči žalostne usode našega jezika v preteklih stoletjih.

Dr. Jos. Gruden.

Dvestoletnica kapucinskega samostana v Škofji Loki. Leta 1705. so prosili Ločani oo. kapucine, ki so že kakih šestdeset let zahajali v njihovo mesto izpovedovat in propovedovat, da bi se stalno naselili med njimi. Provincijal o. Lambert iz Dolenje Vasi (Niderdorfensis) je ukazal nato leta 1706. svojemu predhajniku razprovincijalu o. Antonu iz Kranja, da naj gre v Škofjo Loko in naj določi kraj, kjer bi stal zaželjeni samostan. Ko je bil o. Anton že dolgo iztikal za primernim stavbiščem, ga je opozoril nekdanji mestni sodnik stari Matija Čere na oporoko pokojnega loškega trgovca Sebastijana Lukančiča iz leta 1647., ki je bil samec in je vse svoje imetje z zemljiščem imenovanim »Pungart« (Paumbgarten) vred volil v ta namen, da se ob ugodnem času postavi tamkaj kapucinski samostan. Izvršitev oporoke je pristajala loškim klarisam. Toda tem ni bilo nič kaj po godu, da bi se zgradil nov samostan tik njihovega gospodarskega poslopja. Njihov izpovednik Pavel Vergamaš je v imenu loških redovnic delal precejšnje zapreke; a vsa stvar se je pod vplivom tedanjega loškega glavarja barona Josipa Antona Evzebija von der Halden in drugih odličnjakov ugodno izvršila. Za ustanovitev kapucinskega samostana v Škofji Loki je prišlo

dovoljenje od cesarja Josipa I. dne 19. prosinca 1706; razen vladarja so privolili v to še brižinski škof Ivan Frančišek, oglejski patrijarh, višji duhovnik gorenjske strani Ivan Andrej pl. Flachenfeldt, mengiški župnik, in loško mesto. Kakor zastopnik zemeljske gosposke je glavar von der Halden v imenu brižinskega škofa izročil dne 13. velikega srpana 1706 »Pungart« kapucinom v ta namen, da si narede na tem kraju bivališče. Izročitev se je izvršila zelo slovesno. Glavar je imel izvrsten, lepo ubran govor, ki se mu je zahvaljevaje se odzval provincijal o. Lambert. Navzočna je bila vsa mestna gosposka in mnogo ljudstva. Dne 7. kimavca 1706 so se nato preselili kapucini iz začasnega stanovanja v Ständtnerjevi hiši poleg cerkvice sv. Trojice na »Pungart«. Temeljni kamen kapucinski cerkvi sv. Ane je položil dne 28. malega travna 1707 gorenjski višji duhovnik Ivan Andrej pl. Flachenfeldt in hkratu blagoslovil oltar sv. Feliksa. Iskreni nagovor starološkega župnika Andreja Hudačuta o tej slavnosti je imel čudovit vpliv. Navdušil je ljudi za stavbo cerkve in samostana tako, da so se kosali, kdo bi mogel več storiti, da se čim prej dovrši začeto delo. Kmetje so vozili opeko iz Ljubljane; žene, dekleta in celo otroci so donašali pesek in vodo, ki so ž njo ugašali apno. Gibalo se je včasih delavnih ljudij na stavbišču kakor mravelj na mravljišču, kadar jim ga kdo razgrebe. Kovaška zadruga je prevzela lomljenje kamena. Smodnik za razstreljevanje skal so dali deželni stanovi. Brižinski škof je podaril iz cerngrobskega gozda mnogo lesa za tramove, za podnice in za nekatera mizarska dela. Kar je bilo treba lesa za ostrešje, dalo ga je loško mesto. Meščani so omislili cerkvene klopi. Na novega leta dan 1710 je bila kapucinska cerkev v Škofji Loki blagoslovljena. Blagoslovil jo je gorenjski višji duhovnik pl. Flachenfeld, ki je tudi opravil slovesno sv. mašo in imel nemško propoved. Šestkratni strel topov je poveličal slavnost. Imenovano samostansko cerkev je posvetil na sv. Ahca dan 1713 tedanji ljubljanski škof Frančišek Karol grof Kauniz. Obletnico cerkvenega posvečenja so praznovali vselej v nedeljo po godu sv. Ivana Krstnika. Poleg velikega oltarja sv. Ane je dobila loška kapucinska cerkev stranske oltarje: sv. Antona, ki ga je dal narediti z vso opravo vred Matej Segala za sto trdnjakov, sv. Feliksa, ki ga je podaril kapucinom Adam pl. Erberg, bl. Device Marije in sv. Križa. Za poslednjega je štel novce dobrotnik Frančišek Oblak, za veliki in za Marijini oltar pa glavar von der Halden. — Dvestoletnice loških oo. kapucinov se spominjamo zlasti zato, ker so nam oni ohranili v svoji samostanski knjižnici pričetke slovenske dramatike. „Instructio pro Processione Locopolitana in die Parasceves“ iz leta 1721. (Glej Izvestja II., 110—125) kaže, kako so imenovani redovniki večinoma v

slovenskem jeziku na obhodu na veliki petek predstavljali trpljenje Kristusovo. (Mitt. d. h. V. f. Kr. 1849, 37. — Izvestja IV, 208.)

I. Vrhovnik.

Natečaj za Višnjo Goro leta 1832. Dne 12. rožnika 1832 je umrl v Višnji Gori župnik Jakob Križaj, ki je pastiroval Višnjanom osemindvajset let. Beneficijat Anton Sadovin je postal začasni upravitelj. Škofijstvo ljubljansko je razpisalo Višnjo Goro. Za izpraznjeno župo je prosilo sedem duhovnikov — osmi: kolovraški župnik Jožef Rome je na kompetenčni tabeli prečrtan s pripomnjo: neuernannter Pfarrer zu Sagor. Prosilci so bili nastopni: Ciglar (Ziegler) Janez; Schuler Janez, lokalist v Zagradcu; Svetlin Andrej, župni in dekanijski upravitelj v Krškem; Poklukar Lovrenc, župni vikarij na Črnučah; Rogel Janez, župni vikarij v Kresnicah; Drešar (Drescher) Martin, lokalist v Želimljah, in Skander Marko, župni vikar na Primskovem. O Ciglarju stoji v imenovani tabeli tole: Ziegler Johann, Strafhauskurat am Kastellberge zu Laibach. — Ort und Jahr der Geburt: Udmat bei Laibach 7. Mai 1792. — Sprachen: krainisch, deutsch, lateinisch und etwas italienisch und französisch. — Siten: gute. — Studien; Ort: Laibach. Gegenstand: Theologie; Classe: erste mit Vorzug. — Jahre in der Seelsorge; überhaupt: 17; auf landesfürstlichen Pfarren: 0 Verdienst: er hat wärend seiner 17jährigen Dienstleistung in der Seelsorge die Amtspflichten immer genau und fertig erfüllt, und versorgt nun schon durch 9 Jahre den in mehrfacher Beziehung unangenehmen Dienstposten eines Seelsorgers im hiesigen Strafhause zur Zufriedenheit der Strafhausdirection. — Classe vermöge der Concursprüfung: ist infolge hoher Gubernial-Verordnung von 29. November 1827 Nr. 25.610 von der Wiederholung der Concursprüfung dispensirt worden. — Kompetenčno tabelo, predloženo vladi — Višnji Gori je patron verski zaklad — je spremljal knezoškof Wolf dne 17. velikega srpana 1832 z nastopnim priporočilom: Unter allen diesen 7 Bittwerberen ist der Strafhauscurat am hiesigen Kastellberge Johann Ziegler unstreitig der belesenste. Er hat die Studien mit ausgezeichnetem Fortgang zurückgelegt, hat bereits einige Erbauungsbücher in krainischer Sprache in Druck auflegen lassen, erfüllte bisher die ihm obliegenden Dienstpflichten zur Zufriedenheit der Vorgesetzten, und versorgt nun schon 9 Jahre den im Vergleiche mit anderen Curatposten nicht gar angenehmen Dienst eines Strafhauscuraten am hierortigen Kastellberge. Diesem zunächst an Verdiensten kommt dann der Localkaplan zu Sagraz Johann Schuler, welcher ein emsiger, bescheidener und gelassener Seelsorger ist. Unter den übrigen Competenten, welche alle gute Curaten sind, behauptet in Absicht recht regen Eifer in Ausübung der Seelsorge und hinsichtlich der Geistesfähigkeiten der Pfarr- und Decanatsadministrator zu Gurkfeld Andreas Svetlin den

Vorzug, obschon er die wenigsten Dienstjahre zählt. Diesem nach findet das Ordinariat dem hohen Gubernium für die Pfarre Weixelburg am ersten Platze den Johann Ziegler, Strafhauscuraten am Castellberge zu Laibach, am 2. Platze den Johann Schuler, Lokalkaplan zu Sagraz, und am 3. Platze den Andreas Svetlin, Pfarr- und Decanats-Administrator zu Gurkfeld, hiemit in Vorschlag zu bringen. — Škofov predlog je obveljal. Vlada je dne 25. velikega srpana 1832 prezentirala za Višnjo Goro Ciglarja. Škofijstvo mu je podpisalo nato dekret dne 30. kimavca i. l. Ciglarjev začasni naslednik na ljubljanskem gradu je bil deficijent Frančišek pl. Andrioli (Škofijski arhiv). Natečaj za Višnjo Goro leta 1832. je pomemben, ker nam podaje opis znamenitega pisatelja Ciglarja. Ž njim vred se nam osvetljuje škof Wolf. Kakor pozneje pri Švabu (primeri Izvestja XV. 158 in 159) omenja vladika, priporočevaje Ciglarja, tedanji centralistiški vladi njegovega slovstvenega delovanja. To je važna točka, ki nam priča, kako je škofu Wolfu ugajal duhovnik, ki mu je bila mar slovenska knjiga. Ta blagi vladika ni le materijalno (slovar, sv. pismo) podpiral naše slovstvo, nego tudi moralno. I. Vrhovnik.

Osebne vesti. Dne 19. majnika t. l. je v Ljubljani preminul dolgoletni član našega društva, prečastiti gospod stolni prošt dr. Janez Kulavic, mož obsežnega znanja, posebno na glasu kot izboren bogoslovec. Pečal se je tudi z domačo zgodovino.

Dne 20. junija t. l. je v Ljubljani umrl deželni svetnik v p. Jožef Pfeifer, dolgoletni računski pregledovavec »Muzejskega društva za Kranjsko«. Za domačo zgodovino si je stekel veliko zaslug kot bivši deželni arhivar in kot knjižničar nekdanjega »Zgodovinskega društva za Kranjsko«. Nabiral je do smrti stare slike ter zgodovinsko in narodopisno zanimive predmete, ki jih je z navdušenjem razkazoval vsakemu, ki ga je obiskal.

Dne 31. julija t. l. je na Jesenicah preminul mnogoletni član in prijatelj »Muzejskega društva«, Karel Luckmann, ravnatelj »Kranjske obrtne družbe«. Pokojni je slovel kot najodličnejši veleindustrijalec kranjske dežele; bil je izredne delavnosti in sposobnosti. Naj v miru počivajo!

Novi člani od 15. aprila t. l.: Čekal Ferdinand, dr., kanonik v Ljubljani; »Danica«, slovensko-katoliško akademično društvo na Dunaji; Eppich Josip, župnik v Srednjivasi pri Kočevju; Erker Josip, kanonik v Ljuhljani; Goetz Bertram, c. kr. računski revident in posestnik v Ljubljani; Jerše Jožef, dr., stolni vikar in realčni katehet v Ljubljani; Ludovik baron Lazarini, graščak v Boštajnu na Dolenjskem; Petrovčič Anton, c. kr. računski revident v Ljubljani; Sbrizaj Ivan, deželni nadingenieur v Ljubljani; Texter Konrad, župnik v Višnji Gori; Ušeničnik Aleš, dr., profesor bogoslovja v Ljubljani; Wessner Marija, nadzorovalna dama na mestni Višji dekliški šoli v Ljubljani.

Izdaje in zalaga »Muzejsko društvo za Kranjsko«.

Natisnili J. Blasnikovi nasledniki v Ljubljani.

IZVESTJA
Muzejskega društva za Kranjsko.

Letnik XVI. 1906. Sešitek 5. in 6.

Suzana Gornjegrajska.

(Epizoda iz reformacijske dobe. Po listinah iz furlanskih arhivov spisal dr. Josip Gruden.)

Za zgodovino 16. stoletja leži še ogromno, neizcrpano gradivo v raznih furlanskih arhivih. Za svojega bivanja v Vidmu ob letošnjih počitnicah sem pregledal zlasti tamošnji nadškofijski in kapiteljski arhiv, pa nadškofijsko knjižnico. Že površni pregled mi je odkril celo vrsto velevažnih zgodovinskih spomenikov, ki jih hočem objaviti in raztolmačiti na teh listih. Za danes le malo epizodo iz reformacijske dobe, ki se tiče mekinske opatinje Suzane.

Listine nadškofijskega arhiva, ki poročajo o tej glasoviti samostanski prednici, tvorijo cel zveženj (Chiese a parte imperii. Vol. I. fasciculus: Minchindorf.) in se nanašajo zlasti na kanonični proces, ki ga je proti njej naperil akvilejski patriarh Janez Grimani (vladal 1546—1593) (Acta processus contra Susannam Oberburgerin). Posebno zanimiva sta priložena dva zvezka deloma pisanih, deloma tiskanih lutrovskih brošuric in pesmij, ki jih je patriarh Frančišek Barbaro zaplenil v njeni sobi (2 fasc. z naslovom: libri colligati et inventi in thalamo sororis Susanae. Minckendorf 15. Oct. 1593). Iz teh virov dobimo jasno podobo o vseh dogodkih, ki so tedaj vznemirjali mekinski samostan in slednjič povzročili, da je bila opatinja Suzana od svoje oblasti odstavljena.

O prejšnjem življenju opatinje iz listin ne moremo mnogo posneti. Doma je bila iz Gornjega Grada, ker se dosledno

imenuje Susana »Oberburgerin«. A njen pravi priimek je bil »Vantuzza« ali »Vantuzzi«, ker se je na neki brošurici z nemškimi (gotskimi) črkami lastnoročno podpisala: „Suſana Vantuzen". Ime bi pričalo o italijanskem pokoljenju, ki se kaže tudi v imenih nekaterih drugih tedanjih mekinskih redovnic (Livia Riccia, Laura Cornesina i. t. d. Acta proc.). Po materi je bila v rodu z grofi Gallenbergi, ki so imeli patronstvo nad mekinskim samostanom. Ta rodbinska zveza jo je menda privedla v red mekinskih klaris in dvignila do časti opatinje. Saj je znano, da so služili takrat samostani pogosto za preskrbovališča plemiških hčerâ. A prav ta zveza je povzročila tudi njen padec.

Za opatinjo je bila izvoljena l. 1583., ker akti poročajo, da je vodila samostan devet let. Okoli l. 1590. pa so pričele dohajati na patriarha tožbe o mekinski prednici, češ, »da zapravlja samostansko premoženje, da ž njim podpira svoje lutrovske sorodnike, da vabi heretike v samostan« i. t. d. Zdi se, da je ovadbo napravil tedanji arhidijakon Polidor pl. Montagnana, kateri je pozneje še večkrat imel opraviti s to afero. Duhovska oblast izprva ni strogo postopala proti Suzani, temuč je s posredovanjem arhidijakona Polidorja le zahtevala, da se odpove vodstvu samostana. Morda je grožnja s preiskavo toliko vplivala na opatinjo, da je v roke Polidorja pl. Montagnana in vpričo dveh lutrovskih sorodnic »zaradi starosti« resignirala na svoje dostojanstvo [1]).

Zgodilo se je to l. 1591. ali pa v začetku naslednjega leta. Toda vpliv sorodnikov jo je kmalu tako premenil, da ni hotela o resignaciji nič slišati in je sploh tajila to dejstvo. Samostansko gospodarstvo pa je šlo v starem tiru naprej. Zdaj je patriarh strožje nastopil in vkazal proti njej vpeljati preiskavo.

Iz zapisnika o tej preiskavi in iz poznejšega poročila patriarha Frančiška Barbara posnemamo, da povod ni dalo toliko osebno mišljenje mekinske opatinje, kolikor bojazen, da se Gallenbergi z njeno pomočjo samostana popolnoma ne polaste.

---

[1]) Acta processus. Izpoved neveljskega vikarja Avguština Tomadiča.

Patriarh opisuje položaj s sledečimi besedami: »Neki heretik, mogočni in plemeniti Gallenberg, si je pod pretvezo, da je potomec ustanoviteljev tega samostana, lastil zaščitništvo (advokacijo) in lastninsko pravico v tem kraju in se je v sporazumu z opatinjo svojo sorodnico polastil vsega samostanskega premoženja« [2]). Bila je torej nevarnost, da mekinski samostan zadene sekularizacija, kakor je zadela v tistih časih premnogo drugih samostanov in škofij.

Patriarh je imenoval za komisarja pri tej preiskavi stiškega opata Lovrenca Rainerja [3]), ki je pričel svoje delo 14. novembra l. 1592. v samostanskem poslopju. Zaslišaval je samostanske duhovnike in redovnice. Javni tožitelj (fiscalis patriarchalis) je bil Thomas a Porta. Naj sledi tukaj nekaj izpovedij!

Šimen Ungar, kapelan kamniški in izpovednik mekinski, poroča, da je v samostanu 50 redovnic, ki so že storile obljubo (»professae«), in ena novicinja. Vse žive krščansko. Opatinja občuje z luterani in jih vabi na obed.

Avguštin Tomadič, vikar neveljski: Opatinja je delila med svoje sorodnike samostansko premoženje. Enkrat se je bila že odpovedala svoji časti zaradi starosti pred arhidijakonom Polidorjem in vpričo dveh sorodnic, ki sta luteranki.

15. novembra. Lucija Ursulina, mekinska redovnica, izpove: Opatinja je vladala devet let. Samostansko premoženje upravlja Jakob de Golimberch, strasten luteran in hud nasprotnik cerkve. Nekdaj so bili Galenberžani zaščitniki mekinskega samostana. Odkar so postali heretiki, pa se hočejo le polastiti samostanskega premoženja. Opatinja jim je naklonjena, sicer se je pa še držala krščanskih navad in je trikrat na leto šla k izpovedi.

Slično izpovedo druge redovnice (Gertrudis Radouzhin, Elisabetha Brachisin, Livia Riccia de Gorizia, Laura Cornesina

---

[2]) Visita di Monsign. Francesco Barbaro, patriarcha d' Aquilea, fata nella Stiria, Carintia e Carniola. (Rokopis nadškof. arhiva v Vidmu).

[3]) Lovrenc Rainer je bil stiški opat od l. 1580. do 1603 in se je odlikoval po svoji odločnosti nasproti lutrovcem. (Milkovicz, die Klöster in Krain, str. 74 sl.)

de Gradisca i. dr.) Novega v njih izjavah ni najti. Ena je sporočila, da je opatinja večkrat sama prepisovala lutrovske knjige. — Vse to je slednjič potrdil tudi Gašper Freydenschuss, ki je bil istotako zaslišan.

Na podlagi te preiskave je izrekel akvilejski patriarh svojo razsodbo. Pismo je naslovljeno na arhidijakona Polidorja pl. Montagnano. (»Datum Venetiis apud S. Mariam Formosam, mense decembris 1592«). Patriarh je Suzano Oberburgerin odstavil od dostojanstva prijorke in ukazal, naj se nova prijorka ne voli. Za upraviteljico mekinskega samostana je postavil sestro Katarino, redovnico sv. Klare v Škofji Loki, in arhidijakonu ukazal, naj jo vpelje. Mekinske redovnice jo morajo sprejeti in ji biti pokorne, sicer jih zadene kazen izobčenja.

Polidor je izvršil patriarhov odlok še le spomladi l. 1593. Sam poroča o tem (Datum Minkendorf 22. Apr. 1593.):

»Dne 22. aprila zjutraj sem se podal v Mekine z Ludovikom Kamilom Suardo, vicedomom kranjskim [4]). Sklicala sva konvent in zahtevala, da Suzana prizna resignacijo, katero je bila storila. Ko ni prigovarjanje nič pomagalo, se je razsodba prečitala v kapeli pred sv. Rešnjim Telesom. Suzana se je ustavljala, izgovarjala se je, da je že svoje poslance v tej zadevi poslala k patriarhu, in je vpila, »da raje glavo da, kot, da se podvrže«. Nato je bila izobčena. Zaprla sva jo v celico in prepovedala drugim redovnicam ž njo občevati. Ker bi škodovalo, če bi se opatinja vzela iz drugega samostana, je bila takoj izvoljena Jedert Radovič, ki je postarna, resna in že 29 let v samostanu (»Gertrud Radouzhin, virgo provecta, gravis, vicesimum nonum annum in habitu«). Toda Suzana se je še vedno ustavljala, vpila in napravljala sitnosti. Da bi ne povzročila še večjih homatij, sem jo ukazal spraviti na voz in odpeljati v drug

[4]) Valvasor poroča (XI. kn. str. 81.), da je bil Suarda vicedom na Kranjskem od l. 1591. do 1597. in dostavlja iz nekega gornjegrajskega rokopisa: Ludovicus Camillus Suarda, vicedominus in Carniola ad visitationem patriarchalem commissarius cum Sebastiano Samuien, decano Labacensi, ab archiduce designatur, anno 1591.

samostan. Izjavila je, da hoče odslej med svetom živeti. Prosim, da se nova prednica potrdi in imenuje za nunskega izpovednika o. Andrej Malopieri, kapucin.«

O daljni usodi Suzane Gornjegrajske izvemo iz vizitacijskega poročila patriarha Frančiška Barbara, ki je l. 1593. sledil Janezu Grimaniju na akvilejski stolici, in še tisto leto, meseca oktobra, prišel v Mekine pregledat tamošnje razmere [5]). Papežu Klemenu VIII. poroča z dne 29. junija 1594: »Ob tolikem neredu si nisem mogel drugače pomagati, kakor da sem, ne glede na odpor, ki sem ga pričakoval, nenadoma odpravil opatinjo iz tega samostana in jo poslal drugam, odvzemši ji aktivno in pasivno volilno pravico in vse druge privilegije. Ukazal pa sem, da se ji daje hrana in obleka iz tega (mekinskega) samostana in se tudi poravnajo stroški za zidavo ene sobe, kjer je bila, kakor v novem zaporu vedno zastražena (facendogli sominìstrar il vito, ed il vèstito del monastero e la spesa pel' edifizatione d'una stanza, dove come in nuovo carcere doveva lei esser sempre custodita)«. Tisti kraj, kamor so prepeljali Suzano, je bila po vsej priliki Škofja Loka. Tamkaj je bil namreč tudi samostan klaris, o katerih poroča patriarh »da so lepega življenja in da se samostanska disciplina z ozirom na druge kraje lahko imenuje vzorna«. A pravi tudi, »da so redovnice zelo revne in žive v silno siromašnih razmerah, katere pa prenašajo z veliko potrpežljivostjo«. Zaradi tega je umljivo, da patriarh ni hotel obremeniti revnega samostana, temuč je odredil, da nosi stroške za preskrbljevanje odstavljene opatinje bogatejši mekinski samostan. Iz vsega poročila je videti, da je bilo ravnanje s Suzano dostojno, čeprav njeno bivanje v Škofji Loki ni bilo prostovoljno. Duhovska oblast ni zahtevala nič

---

[5]) Tu podajem besedilo natančno po furlanskem rokopisu. Prepis tega poročila hrani tudi ljubljanski muzej, kamor je došel iz arhiva Della Bona v Gorici. (Acta Goritiensia et Foroiuliensia.) Dimitz (Geschichte Krains III. str. 323 sl.) je objavil le površen izvleček; tudi prevod v »Blätter aus Krain« (1864. str. 167 sl.) je pomanjkljiv in na nekaterih mestih celo napačen.

drugega, kot njeno odpoved. Ker se je tej brezmiselno in nasilno ustavljala, je še le nastopila kazen v obliki zapora v škofjeloškem samostanu. Zaželene prostosti, iti zopet med svet, ji niso dali, ker se ni strinjalo s tedanjimi nazori o svetosti redovnih obljub.

Z odpravo opatinje Suzane pa se mir še ni povrnil v mekinski samostan. O razmerah, ki so po njenem odhodu ondi vladale, poroča Frančišek Barbaro: »Novoizvoljeno prednico sem jaz potrdil. Vendar do mojega prihoda (14. oktobra istega leta) ni našla pokorščine v svetnih zadevah, katere si je še vedno z vso silo prisvajal pl. Gallenberg. Tudi strankarstvo med redovnicami je od dne do dne naraščalo, ker je odpuščena opatinja s posredovanjem imenovenega Gallenberga spravila na svojo stran nekatere mlajše nune, ki so se v nadi, da bodo mogle svobodnejše živeti, nje še vedno držale in se ustavljale novoizvoljeni in potrjeni prednici«.

Za bivanja patriarha so se nasprotstva ublažila in tudi uprava samostanskega premoženja je bila lutrovskemu plemiču odvzeta. Poročilo pravi namreč dalje: »Gallenberg, ki je bil oropan pomoči odpuščene opatinje, zdaj ni imel več upanja, da izvrši, kar je nameraval, in je nehal nadlegovati samostan, čeprav je po moji vrnitvi v Italijo iznova začel pritiskati na uboge redovnice. Nisem opustil, da bi se ne skrbelo za njih obrambo po veščih in zanesljivih osebah.«

Takrat je patriarh zaplenil tudi zapuščino odstavljene prednice Suzane. »Ukazal sem napraviti inventar o vseh rečeh, ki so se našle v njeni sobi. Med njimi je bilo mnogo dragocenostij, kakor srebrnina in lepo pohištvo. Vse je bilo kot samostansko premoženje izročeno sedanji opatinji, in na ta način so se razmere v tem kraju zopet pomirile in uredile.«

Nas zanimata pred vsem že omenjena dva zvezka lutrovskih brošuric, ki jih je patriarh pri tej priliki zasegel v Suzanini sobi. Prvi zvezek obsega tiskane, drugi pa pisane brošure, in sicer večinoma pesmi. Vse so nemške, z malimi latinskimi dodatki. Slovenske knjige ali pesmi ni med njimi

nobene. Značilno je za tedanjo lutrovsko propagando, da so navadno melodijam katoliških pesmij podlagali novo lutrovsko besedilo. Zlasti pesmi na čast svetnikov, Matere božje in romarske pesmi, ki novovercem niso ugajale, so »popravljali« na tak način.

Nekaj izgledov:

Brošurica v mali osmerki obsega: Sanct Jacobslied, christlich gebessert. — Ein ander Lied: Sanct Christoph, du viel heiliger Mann, christlich corrigiert. Getruckt zu Augsburg durch Hans Zimmerman. Čudno se zdi na prvi hip, da se nahaja v tej družbi tudi mična Marijina pesmica: Das Lied »Maria zart«. Prva kitica se glasi: Maria zart — von edler art — eine ros' ohn alle dornen. — Du hast aus macht — her widerbracht — das vorlang war verloren. — Maria rain — du bist allein — der sünder trost auf erden. (Getruckt durch Hans Zimmerman). Pravi protestant bi tega nikdar ne prepeval. Ali ne kaže ta pesmica, da je bilo Marijino češčenje preveč globoko vkoreninjeno v ljudstvu in ga tudi lutrovci niso mogli hipoma odpraviti? Na nekem listu pa že nahajamo lutrovski tekst k tej Marijini pesmi pod naslovom: »Ein schens christlich lied, das ganz leben unsers herrn Jesu christy geprisen im ton »maria zart«. — Druge tiskane pesmi so: Das Vaterunser kurz ausgelegt und gesangweise gebracht durch Doctor M. Luther (10 stranij v mali osmerki). Ain schön gaistlich Lied vom Wort Gottes und dem Glauben. — Ain ander gaistlich Lied (na prvi strani je naslikan lutrovski predikant na prižnici. Podpis: Susana Vantuzen 4 str.). — Ain schön gaistlich Lied von dem reichen man; ein ander gaistlich Lied von den sieben Worten (na prvi strani naslikan bogatin v peklu in revni Lazar v Abrahamovem naročju). — Ain schön new gaistlich Lobgesang, ein ander Lied: »Kumpt her zu mir, spricht Gottes Sun. (5 str.) — Ain schön new gaistlich Mayenliedlein von dem gnadenreichen lieblichen Mayen Christum am Kreutz. Im ton: »so nahet der sommer, oder wie man das Frewlein aus Britania« singt. (8 str.) — Ain gaistlich Lied: Es ist ein Schafstal und

ein Hirt. — Es geht ein frischer Summer daher — wolt ihr hôhren die newe mär.

Pisanih pesmij je 7 pol v četverki; vsak zvezek obsega 16 stranij. Brez dvoma imamo tu lastnoročne spise Suzanine, ker so redovnice pri preiskavi izpovedale, da je sama prepisovala lutrovske knjige. Vsebina je slična, kot v tiskani zbirki, pisava vseskozi gotska, začetne črke so modro ali rudeče barvane. Na prvi strani je beležka: »Quinterni scripturarum in Thalamo sororis Susanae Oberburgerin inventi 17. Oct. 1595. Le prvo kitico denimo tu sem v pravopisu izvirnika:

»Alain zu dir Her Jesu cryst — mein hofnung stet auf erden — Ich wais, das du mein Tröster bist — khain trost mag mir sunst werden«.

Slabo izpričevalo za prosvetljenost mekinske opatinje so priloženi listi z raznimi praznovernimi reki, čarovniškimi in kabalistiškimi znamenji, zagovori (Beschwörungsformeln) proti nevihti, boleznim, črvom i. t. d.

O Suzani Gornjegrajski ne najdemo pozneje nikakega poročila več. Gotovo je umrla v škofjeloškem samostanu. Disciplina med mekinskimi redovnicami pa je morala za njene vlade zelo trpeti, ker se tudi pod njeno naslednico Jedertjo Radovič mir in red še nista povrnila. Zopet nahajamo več listin o razporu med redovnicami in nasprotovanju zoper prednico. Vendar zadevajo pritožbe zgolj osebne zadeve. Sledovi lutrovstva so z opatinjo Suzano za vedno izginili iz mekinskega samostana.

Kranjsko-slovenski prevod Parhamerjevega katekizma iz sredine 18. stoletja.

Napisal dr. Fran Ilešič.

Gre nam tu za tiste katekizme, ki jih navaja Simoničeva »Bibliografija« I. str. 56—57 pod zaglavjem »Canisius Petrus«. Ako izločimo tam navedeni Čandikov Katekizem iz l. 1618. in Pohlinov iz l. 1768., smemo govoriti o prevodih Parhamer-

jevega nemškega katekizma, ki je izšel prvič l. 1750. in bil namenjen pred vsem »Bratovščini krščanskega nauka«. Ta bratovščina, ki se je po trudu dunajskega jezuita Parhamerja sredi 18. veka močno razširila po naših deželah, je dala Štajerski, Kranjski in Koroški, vsaki deželi poseben prevod Parhamerjevega katekizma, kakor se to razvidi iz moje tozadevne razprave v tekočem letu mariborskega »Časopisa za zgodovino in narodopisje«.

Tu hočem govoriti le o kranjsko-slovenskem prevodu. Simoničeva »Bibliografija« navaja samo njega četrto izdajo iz l. 1766. in peto iz l. 1770. (kakor Glaser, I. 175). Znani sta pa meni tudi prva izdaja iz l. 1760., koje en primerek se nahaja v ljubljanski muzejski knjižnici, eden pa v zagrebški vseučiliški knjižnici, in tretja izdaja iz l. 1762., ki je moja lastnina[1].)

Prva izdaja ima ta-le naslov (v zagrebškem primerku je naslovni list nekoliko strgan): CATECHISMUS, | Tu je | BUKVIZE | Tiga isprafhuvania is | pet fhtukou Kerfhan- | skiga navuka | ZHASTITIGA PATERJA | PETRA CANISIVSA | I. Tovarshtva JESUfoviga. | K' fhpoganio vsih Gofpudou | Faimashtrou, Duhounih oskerbni- | kou vuzhenikou: tudi otrok, inu | ftarifhou, bratou, inu fefter Bra- touf hine Kerfhanskiga | navuka. | Skufi Perpufhenie teh Vikfhih. | V' Lublani | Se neidejo per Joann. Georg. | Heptnerio, Landtfhaft Budr. | 1760.

Naslov tretje izdaje se nebistveno razločuje od naslova prve izdaje; v njej je vsa beseda »Kerfhanskiga« (sc.: navuka) vzeta v prejšnjo vrsto in stoji beseda »navuka« sama v eni vrsti; nadalje ima tretja izdaja: »K' fhpoganiu«, »Bratou, inu Sefter«, »naidejo«, »Heptnerjo« in seveda pred besedami »Skusi perpufhenie« opazko: »Tretezh v' druk dane inu pobulfhane«, pod imenom tiskarjevim pa letnico: 1762.

[1]) Seveda je kriva misel Oblakova (Ljublj. Zv.« 1887, 692, po Oblaku Glaser I. 175), da bi ti v Ljubljani tiskani katekizmi bili poznejše izdaje l. 1762. v Celovcu tiskanega katekizma; prva izdaja onih katekizmov je marveč izšla tudi v Ljubljani, in to l. 1760.

Sodeč po letnicah, ki jih čitamo na naslovnem listu prve in tretje izdaje, (1760, 1762), moramo reči, da je druga, dosle neznana izdaja izšla l. 1761. in bi bil torej prevod doživel v treh letih vsako leto po eno izdajo; to je za ono dobo vsekako nekaj posebnega in svedoči, kako brzo in močno se je razširila po Kranjskem »Bratovščina krščanskega nauka«. O tej nagli širitvi bratovščine nam poroča predgovor Katekizma, kakor ga čitamo v tretji, četrti in peti izdaji[1]): »Lansku lejtu 1760 je ta Bratoufhina na Dolenski ftrani Krainfke deshele, letos pak 1761. na Gorenfkim s' velikim veffeliam, toku dobru tih Duhounih pastirjou, koker tih desheufkih ludy tolkai rafti, inu gori jimati sazhela, de fo fe zeile Fare, inu Gmeine s' velikim aiffram, v' to Bratoufhino sapiffat puftile«.

V predgovoru prve izdaje ni nikake opombe o širitvi bratovščine po Kranjskem; umevno, zakaj prva izdaja je še le

---

[1]) Oblak pravi v »Ljublj. Zv.« 1887, 692: »Tudi četrta izdaja, katero Marn (»Jezičnik« XVII 76) omenja, je 1776. l. v Ljubljani izšla«. Tu bi namesto 1776 moralo stati: 1766 in pa »Jezičnik« XXII. (ne XVII). — Popolneje je naslov te četrte izdaje navedel Lenček v »Mitth. des hist. Ver. f. Kr.« 1857 (ne 1858, kakor citira Glaser I. 174) na str. 90. V Simoničevi »Bibliografiji« manjkajo besede »tu je bukvize«. Na str. 59. istega letnika »Mitth.« (torej 1857) je med knjigami, ki jih je »Zgod. društvu« podaril imenovani Lenček, naveden tudi »Catechismus, tu je bukvize P. Canisiussa, zhetertizh u druk dane. V Ljubljani 1788. 8 (Ohne Titelblatt)«. Že Žvab je v »Ljublj. Zvonu« 1886, 434 izrekel sum, da je ta navedena »četrta« izdaja iz l. 1788. fikcija. Natančen naslov kake knjige se nahaja pač le na posebnem naslovnem listu, a baš naslovnega lista Lenčkov »Zgod. društvu« podarjeni primerek ni imel; odkod pa potem oni naslov, ki je naveden na str. 59. »Mitth.« iz l. 1857? Mislil sem si stvar tako: Lenček je imel dva primerka tega katekizma, a samo eden je imel naslovni list; po tem-le primerku je Lenček knjigo naznanil v »Mitth.« 1857, str. 90; drugi primerek, ki ni imel naslovnega lista, pa je podaril »Zgod. društvu« in ga po prvem primerku označil z naslovom, pri tem pa je nezgoda iz 1766 napravila letnico 1788. Ali je torej dotični katekizem med knjigami nekdanjega »Zgod. društva« in sicer iz Lenčkove knjižnice? Je, a ima popoln naslovni list (»Zhetertezh v' druk dane, inu pobulfhane« 1766)! Ali je morebiti Lenček pozneje zamenjal eksemplarja in »Zgod. društvu« rajši dal eksemplar z naslovnim listom?

otvorila pokret (in sicer, kakor je razvidno iz baš citiranih besed, pred vsem po Dolenjskem). Pač pa je ona opomba morala biti že v predgovoru druge izdaje, ki jo stavim v leto 1761; tej izdaji bi se prilegali navedeni letnici »lansku lejtu« = 1760 in »letos« = 1761. Ako pa nahajamo te časovne podatke tudi v tretji izdaji iz l. 1762., četrti iz l. 1766. in peti iz l. 1770., je to znak, da se je ves predgovor druge izdaje brezsmiselno neizpremenjen sprejemal v nove izdaje (pravopis je v malenkostih izpremenjen).

Po tem takem je v desetih letih (od 1760—1770) Parhamerjev katekizem doživel pet izdaj, vse izdaje s predgovorom.

Prva izdaja, l. 1760., druga izdaja l. 1761. (dosle neznana, a prva z opombo o širitvi Bratovščine po Kranjskem), tretja izdaja l. 1762., četrta izdaja l. 1766., peta izdaja l. 1770.

Takrat pa se je začelo centralistično in »politično« urejevanje šolstva in s tem je na mesto jezuitskih katekizmov stopil jožefinski »normalni« katekizem.

* * *

Baš takrat, ko je »Bratovščina krščanskega nauka« zmagovito osvajala in probujala duševno življenje naših dežel, je stopal na kulturno ledino našega naroda Marko Pohlin. Da bi temperamentni bosonožec ne bil posegel v ta pokret?

In v istini je Pohlin l. 1768. izdal: TA MALE | KATECHISMUS. | TU JE: | BUKUVZE | Tega sprashuvanja s' pet pogla- | vitneh shtukov kristianskega nauka, | VISOKU ZHASTITEGA | P. PETRA KANISIA, | S' Jefusovega tovarshtva, | K' shpoganju uſſeh viſſoku zha- | stiteh Gospudov Duhovneh Pasti- | riov, inu Uzhenikov, vezh dejl pak | ſavol starshev, inu Otrok, koker tudi | k' dobremu uſhitku Bratov, | inu Sester | Bratovshne Kristianskega nauka | na novezh pobulshane, | inu | Na pervolenje vikshe Gosposke | Na svitlu dane. | NA DUNEJU v' lejtu 1768 [8]).

[8]) Pod predgovorom podpisan: Vash poniſhne sluſhabnek, inu Kraynek P. M.

Pod kratkim naslovom »Ta male Katehismus Petra Kanisiusa« navaja knjižico Pohlin sam v »Bibl. Carn.«, po njem Šafařik 117, Glaser I. 204 in Simoničeva »Bibliografija« v začetku tega spisa na imenovanem mestu. V »Bibl. Carn.« je imenovan tudi tiskar, namreč »Viennae apud Kalivoda«, ki v knjižici sami ni nikjer imenovan (nahaja se v ljublj. lic. knjižnici sub II C, 13105).

Naslov nalikuje zelo naslovu prej naštetih katekizmov; prav kakor ti-le je bil tudi Pohlinov katekizem med drugim namenjen »bratom in sestram Bratovščine krščanskega nauka«, v Pohlinovi knjižici je še posebe »Molitva k' S. Jannefu Franzhishku Regisu Spofn. S. tov. Jef., Patronu Xtianskega nauka«, in vendar je po svojem ustroju od njih različen, kakor je to konstatiral že Šafařik 117. Oni katekizmi imajo (kakor njim vzporedni štajerski in koroški) v začetku po priliki eno polo, obsegajoč mali katekizem, nato pa obširno razlago, razdeljeno v tri »šole«, ki tvorijo koncentrične kroge; Pohlinova knjižica pa ima 67 stranij broječi katekizem in temu sledi po priliki enako obsežna katehetična razlaga brez delitve vsebine v koncentrične kroge. Oni katekizmi imajo vsi (kakor tudi koroški katekizem) uvod o širitvi bratovščine in proti koncu knjige njena pravila (ta so tudi v štaj. katekizmih). Pohlinov katekizem nima pravil bratovščine (zato pa poleg že omenjene molitve k sv. Ivanu Fr. Regisu še životopis sv. Mohorja in Fortunata) in čisto drug uvod.

Pohlinova knjiga ni bila tako rekoč oficijelna izdaja (prevod običajnega Parhamerjevega teksta), marveč nekako njegovo privatno podjetje.

V naslovu Pohlinovega katekizma stoji »na novezh pobulshane«; to je splošen izraz, vendar je jasno, da med 4. izdajo gori imenovanih katekizmov iz l. 1766. in med peto izdajo iz l. 1770. ne gre nobena druga več; izraz »na novič« se torej nanaša na neko drugo vrsto katekizma; na katero, to nam tolmači pač Pohlin sam v »Bibl. Carn.« sub Tschandik, kjer pravi o Čandikovem katekizmu iz l. 1618.: »Cuius cum

jam nullum exemplar amplius haberi potuisset, illud nova editione excudi fecit P. Marcus Viennae 1768. 12°«. Pohlinov katekizem iz l. 1768. je torej nova izdaja starega Čandikovega Kanizija; koliko je Pohlin starega Kanizija izpremenil in morebiti Parhamerju prilagodil, nato mi ni mogoče odgovoriti, ker Čandika ne poznamo natančneje[4]).

Kaj je napotilo Pohlina, da je izdal posebno izdajo katekizma, ko je na Kranjskem tako izvrstno uspevala oficijelna Parhamerjeva izdaja?

V »Predgovoru« pravi Pohlin: Kader sem bil enkrat v' enemu kraju leto lepo, inu hvalle uredno navado narajmal, de so otroci per mizi, po jedi mogli tu branje, inu S. Evangelium za usakedan (koker čez lejtu pade) iz Evangelskeh bukuv glasnu doli brati, je tu mene toku močnu v' serce veselilu, inu tolkanj per meni zamoglu, de sem se per taiste priči naprejuzel, za starše taiste stare Bukuvze P. Petra Kanizia z' latinskega[5]) na kranjnsku prestavet, s' katireh be oni znalli svoje otroke po kosilu, ali tudi pro večirji enukolku iz Kristianskega nauka

[4]) Prvi del Parhamerjevega katekizma, kakor ga imamo v slov. prevodih, je Začetek malega katekizma, drugi del je Kratka razlaga malega katekizma »inu tih pet Poglavitnih Shtukou«, po tem takem Parhamerjev katekizem ni samo mali katekizem Kanizijev. Mali Kanizijev katekizem (»Kinder-Lehr-Büchel) značijo začetne besede »Was Glaubens bist du?« (Zato v naših katekizmih: Kai sa ene Viere ſi ti?) Srednji Kanizijev katekizem, ki se je rabil po latinskih šolah, značijo začetne besede »Quis dicendus est Christianus atque Catholicus«. Widenhoferjeva izdaja iz l. 1752. ima 147 stranij. Veliki Kanizijev katekizem obsega v izdaji »Steyr. 1722« 262 + 319 stranij. Parhamer se je v svoji priredbi držal najbrž takih katekizmov kakor je ta-le: »Kleiner Catechismus R. P. Petri Canisii Soc. J. Samt Einen Anhang, in welchem die christkatholische Glaubens- und Sittenlehre nach Ordnung der 5 Hauptstücke durch Fragen und Antworten aus göttlicher Schrift gründlich vorgetragen und erklärt wird. Grätz gedruckt bei denen Widmanstätterschen Erben 1736.« 8°, 160 str. Izpustil je Parhamer dokazila iz sv. pisma in razvrstil razlago (»Anhang«, razširitev Malega katekizma) v 3 koncentrične kroge. V bistvu torej to ni več Mali katekizem, marveč vzporeden Srednjemu Kaniziju.

[5]) Jaz podčrtal. Fr. I.

izpraŝuvati. Čestu sem bil že tudi toku srečen, de se je meni en dobrutnek ponudel, ter mene prosil za svoje dnarje utisnit pustiti, inu med ludy dati, kar jest tudi rad sturim.

Per mejstah se zna tu lohka usakdan, inu na kmeteh saj usako nedelo, inu praznek zgoditi.«

Tisti lepi zgled čitajočih otrok je Pohlin najbrž videl na Dunaju; ali so tudi tisti »dobrotniki« bili kaki pobožni bogatci dunajski?

Ko se je v Notranji Avstriji razmahal pokret Bratovščine kršč. nauka, Pohlina sigurno ni bilo v domovini; zakaj (nekako) 1755 je vstopil v dunajski samostan Mariabrunn. Ni mi pa znano, kako dolgo je ostal tam. »Po dovršenih bogoslovnih naukih je dobil službo redovnega propovednika v Ljubljani« (Glaser I. 192) — torej pač v prvih šestdesetih letih? Res je njegova »Abecedika« izšla 1765 v Ljubljani. Seveda to še nič ne pomeni za ustanovitev takratnega Pohlinovega bivališča; zakaj njegova slovnica je (l. 1768.) izšla tudi v Ljubljani, istotako njegova knjižica »Pet sveteh petkov« (1768) in njegov Kempenzar (l. 1769.), nadalje tega leta »Kratku popisuvanje« in »Sveta misl«, in vendar je Pohlin takrat brezdvomno živel na Dunaju; saj se v naslovu slovnice imenuje »Professer Priester bey St. Joseph auf den Landstrassen«, in v naslovu Kempenzarja redovnika »teh bosseh Augushtinarjov (szer Diskalceatov imenuvaneh) per Zirqui S. Joſhefa na velikeh zeſtah«.[6])

---

[6]) V »Bibl. Carn.« sub »Castellez« je navedena knjižica »Mesz Boshje lubesne recusum est Lab. typ. Egerianis 1768, in 12«. V »Mitth. des hist. V. f. Kr.« 1857, 90 je nekoliko obširneje naveden naslov, ves naslov, a pomanjkljiv je v Glaserju I. 158 in po Glaserju v Simoničevi »Bibliografiji« str. 196 (knjižica se nahaja v ljublj. lic. knjižn.: »... visha te lubesni Boga ... beneficiata s. roshenkranza ... Raab, Landſhtſkimo Bukueveszo ...«). Pohlin sam tega ponatiska iz Kastelca ne pripisuje sebi, pač pa Meusel »Das gelehrte Deutschl.« III. (1784) in domnevaje Glaser. Prof. Petrovskij (Žurnal min. narodnago prosveščenja, Nova serija, odd. 2. (1906, št. 1) je po »Zborn. Mat. Slov.« 1904, 15 besedo »Mesz« transkribiral z »Meč«, namesto z »Mesc«; to obliko je zakrivila »Bibl. Carn.« (namesto: Mesez).

Pa tudi, ako bi si mislili, da Pohlina po končanih študijah tja v sedemdeseta leta sploh ni bilo v Ljubljani, bi se nam težko zdelo verjetno, da bi na Dunaju nič ne bil zvedel o slovenskih prevodih Parhamerjevega katekizma [7]).

Pohlin je pač povsod hodil — svoja pota.

Božja pot pri sv. Frančišku nad Planino v Beli Krajini.

Napisal **Leopold Podlogar.**

Planina (Stockendorf) je župnija semiške dekanije na Belokranjskem. Razteza se po onem skrajnem delu kočevskega gorovja, ki se v precejšnji strmini spušča s kočevskega sveta v črnomeljsko hribovje v okoliš vasij: Naklo, Rodine, Stražni Vrh. Pred dobrimi 200 leti je bil ta svet kaj malo obljuden; preraščen je bil z gostim bukovjem. Polagoma so se doseljevali Kočevarji, ki so gozde potrebili (abstocken, odtod menda ime Stockendorf) in jih spremenili v planine (še sedaj pravijo Kočevarji: gremo »in die Auen« t. j. na Planino). V Valvasorjevem času (1689) je stala na planinskem svetu izmed peterih sedanjih podružnic le ona sv. Antona v Kleču, šteta med črmošnjiške podružnice [1]). Verjetno je, da smemo prištevati še cerkvi sv. Elije in sv. Katarine, kateri šteje Valvasor med

---

7) Zagonetne so mi te-le besede Pohlinovega predgovora (str. 7): »Napustite se pravovirni (flasti v' tergeh, inu mejstah) od krivoverskeh kmetov is shpotam pitat, katiri svoje she abotne, majhene otrozhizhe; punzheke, inu fantizhe, brati uzhée, de be se laglej nieh krivo viro k' pogublenju svojeh dush nauzhili; inu vi be othli v' dobremu fanikerni ostati? sami sebi, inu vashem otrokam be nothli v' S. Raj pomagat?« Kaki k r i v o v e r s k i kmetje so to? Besede o kmetih mi je mogoče le s stališča mnogih onodobnih oblastev razumeti, ki so se bali pospeševati čitanje med ljudstvom, češ, da pri tem mogla trpeti prava vera. A kljub temu Pohlin očividno tržanom in meščanom priporoča, naj ne zaostajajo za kmeti!

1) Valv. VIII — 835.

podružnice črnomeljske župnije [2]). Planinski svet je spadal tedaj pod tri sedanje župnije: pod črmošnjiško, črnomeljsko in koprivniško. V dušnopastirskem oziru so bili todi ljudje vsekako precej zapuščeni. Šele l. 1771. se jim je odpomoglo s tem, da se je ustanovila na Planini lokalna kapelanija, ki je spadala pod župnijo Črmošnjice [3]). Spadala je od početka pod kočevski dekanat, l. 1833. je prišla pod dekanat metliški. Planinci so pa imeli duhovnika že prej, v Valvasorjevem času še ne, pač na kmalu za njim. V dokaz to-le: V župnijskem arhivu na Planini se hrani listina, ki nam pove, da se je mudil pod papežem Benediktom XIV. v Rimu Adam Tebaldi »sacerdos curatus ad S. Franciscum Xaverium in monte Pacifico«. Predno je zapustil Rim, je vložil še prošnjo »pro gratia Altaris Privilegiati personalis«. Rešitev prošnje je datirana z dne 23. aprila 1746. Zunanja stran prošnje nosi poleg rešitve še besedilo: Sanctissimo Domino Nostro Benedicto XIV Pontifici Maximo pro Gratia Altaris Privilegiati personalis. Vsebina prošnji je sledeča: Sanctissime Pater. Adamus Tebaldi sacerdos curatus ad Sanctum Franciscum Xaverium in monte Pacifico nunc dicto Dioecesis Aquileiensis a Parte Imperij in carniolia inferiori Romae praesens, ac brevi discessurus supplicat hummillime Vestrae Sanctitati, ut dignetur benigne sibi concedere Altare Personale Privilegiatum. Quam Deus etc. Župnijski arhiv hrani dva stara kliševa. Manjši klišej ima dve podobi. Zgornja nam kaže sv. Frančiška Ksaverija umirajočega. Spodnja pa nam kaže dva najvišja vrhunca nad cerkvijo sv. Elije. Na prvem stoji cerkvica s pokopališčem, sredi drugega pa moli iz jame zmajeva glava. Iz žrela se mu izvijajo gosti oblaki, ki se zbirajo vrh hriba, iz oblakov se vsipljejo goste strele. Pod podobo se beró besede: Prava podoba čudodelne podobe sv. Frančiška Ksaverija na Friedensbergu, v župniji Črmošnjice na Dolenjskem. Čudodelna se imenuje podoba, ker so baje ponehale večkrat ponavljajoče se vremenske nezgode, odkar so imeli ondi varuha

[2]) Catol. Cleri 1869, pag. 149.
[3]) Valvasor VIII — 818.

sv. Frančiška. Večji klišej ima tudi dve podobi. Spodnja je pomanjšana podoba prvega klišeja, druga, zgornja podoba, nam kaže lavretansko Mater božjo. Okrog obeh podob se vrste

male podobice, na katerih koj spoznamo lavretanske litanije z zadnjo invokacijo »Kraljica vseh svetnikov«. Čemu sta se rabila oba klišeja? Tiskali so ž njima podobice, ki so se delile

oz. prodajale božjepotnikom pri sv. Frančišku nad Planino. Sv. Frančišek Ks. na »Mirnem Vrhu« je bila sloveča božja pot. Kdaj se je začela, ni znano. Ljudska domišljija si je pomogla s tem, da je dognala, kako se je začela. V neki votlini na gori je bival zločest zmaj. Vsako leto, ko je dozorelo žito in zorela vinska trta, je napuhal zmaj iz jame hudournih oblakov. Zbrali so se nad goro, kjer stoji sedaj cerkev, počasi so se valili čez Belokrajino doli na Hrvaško. Med potom se je vsipala iz njih debela toča, ki je zdrobila vse poljske pridelke in vinske gorice. Nekoč je sedem let zaporedoma toča vse pobila. Tedaj so Belokranjci in Hrvatje sezidali nad eno teh votlin cerkev v čast sv. Frančišku. Ravno nad jamo je stal veliki altar. Votline žrelo je bilo pod menzo velikega altarja. Ker so ljudje vedno nosili kamenje in se hoteli osebno prepričati o njeni globokosti, so pri tem onesnažili altar. Vsled tega je dal svoj čas planinski župnik to odprtino zazidati. Na altarju je stala čudodelna podoba sv. Frančiška. Od tistega časa je zavladal mir, zločesto vreme je ponehalo. Gora se je vsled tega začela nazivati »Gora miru — Friedensberg«. Iz cele Bele Krajine in iz sosednje Hrvaške so ljudje romali, zlasti poletni čas, priporočat se sv. Frančišku, naj odvrača zločesto vreme. Ljudstvo se spominja še velikanskih shodov pri tej cerkvi. Bila je, sedaj precej zapuščena cerkev svoj čas v najlepšem stanu. Božjepotniki so posebno veliko darovali ob shodih, vsako leto na jesen pa je šlo nekaj mož po Beli Krajini in Hrvaškem na biro za božjepotno cerkev. Na ta način sta se vzdržavala cerkev in njen duhovnik Ko so začeli delati ovire, se je bira sčasoma opustila, zanimanje za božjo pot se je polagoma poleglo in danes je ni več. Ljudje dajó vendar vsako leto tu brati takozvane poljske, žitne in vinske sv. maše.

Iz povedanega sledi, da so Planinci imeli duhovnika pred l. 1771., t. j. pred ustanovitvijo lokalije na Planini. Od kdaj je duhoven bival tu, se ne ve. Imel je na spodnji strani cerkve stanovanje, njegove razvaline se še vidijo. Pred 30. leti so vrgli streho raz propadajoče poslopje. Ko se je ustanovila lokalija,

je lokalist oskrboval božjepotno cerkev. Duhovniki so oskrbeli božjepotnikom za spominke, podobe. Odtiskavale so se podobe z navedenih klišejev. Od nekdaj sloveče božje poti se je ohranil samo ta spomin. S prvega bakroreza smo posneli podobo, ki je na strani 137.

Slovenski akti iz mestnega arhiva ljubljanskega. (Francoska doba.)

Objavlja **A. Aškerc.**

NASNANJE[1]).

Vezh ludi je, ki ſe branio bankouze v' kupzhii jemati; sa to je Excellenz Goſpod General Intendant sapovédal osnàniti, de ſe nobeden ne ſme braniti bankovzov, ker ſo naſh domazh nameſtni dnar, ampak vſaki zhlovek jih more po njih zeli vrednoſti nameſt gotoviga dnarja prejeti; svunaj ako bi njih zifra bila zlo ſkashéna, al ako bi bankovez bil na koſze rastergan.

To povelje viſokiga General Intendanta osnànimo vſim s' tim perſtavkom, de kdor bo timu nepokoren, bode bres miloſti ojſtroſt naſhih poſtav obzhutil.

Lublana 29. Liſtagnoja 1809.

Od timzhaſniga poglavarſtva.

Franz Xaveri Baron Lichtenberg, President.

DVORNI[2])
General-Intendant
od Illirskeh Deshel,

Komandar častne legione, inu imeniten Gospod od ordna shelesne Krone V' opominvanju, de Postave teh Illirskeh Deshel,

[1]) Fasc. 12, akt 201. — Glej »Izv. Muzej. društva« letnik XIV. (1904).
[2]) Fasc. 12, akt 202.

katere skus ta nou narjen mir na Dunaj nashmu sdajnimu franzoskimu Zesarju sa odstoplene bile, sa savol tega velikiga Kursa, inu papirskiga denarja dragina, Kupzuvauzam pa velk dobiček pernesli. Kupčije, Shivesh, Blagu, Lohn, inu druge plačila, katere sdej po tem velikimu Kursu sa mogli oprauleni biti, je ta papirski denar seboj pernesu.

General Intendant so sapovedal inu sapoudo:

1. De od perviga perhodniga mesza Grudna Banko-Zedelzi per useh Kassah sa Kontribuzion al druge plačila le po svoje vrednosti smeja uset biti.

2. Ta do perviga Grudna doushna Kontribuzion sna v Oesterreiharskeh denarjah odraitana biti, kar je pa pod dva Goldinarja, more v kufru, tu je, v Scheidemünz, plačan biti, pa ne v kreizerjah, kateri v vrednosti Bankozedelzam glih dershan hodo.

3. Ta pervi inu drugi Artikel je sa Standmane, al druge naprej postaulene, koker sa Kassirje zhesarskeh Greshin, tud sa Gospode tega nemshkiga Ordna al Komende, perloshen, k plazhilu sa Stante, Zhimshe, doushne Pisma, inu druge pred tim zhasu teh dolpostaulenih Bankozedelzou sturjeneh, al glih v tim zhasu narjenih kontraktu al pismah, bodo po teh postaulenih postavah useti, sa naprej bo pa, kar plačila sa te rezhi amtishe she spet enu novu povelje ven danu.

4. Sa ta mesez Grudna, je urednost enga Bankozedelza na en firtelz svoje prave urednosti dolpostaulen, sa perhoden mesez pa bo posnej na snane danu.

5. Shazmaster teh Illirskih Deshel, General-Einnehmar, drugi Einnehmarji, inu Kassirji per vseh Kassah imajo svoje Reitenske bukve ta 30 dan tega mesza Listagnoja s'kleniti, s'kasati, inu podpisat pustiti, ta 31 dan Grudna pa, inu sa naprej uselej konz mesza taiste Bukve od teh Gospodou Intendantou, Kreishauptmanih, Verwaltarjih, al usake druge Gosposke, kir se ti Kassirji snajdejo, podpisat.

6. Lotterija, bo posehmav po zeli vrednosti Bankozedelze notjemala, ina ven plazhuala.

7. Tarifa sa Pisma inu Koine bo tud posehmau na glih to visho plazhana, koker je do sdej bilu, Tarifa sa Tabak pa bo prestavlena, inu v enih dneh na snajne dana.

8. Ta videozhi Povelje bo v franzoski, laski, nemski, inu krainski Sprah utisneno, inu na teh navadneh Krajih nabit.

9. Ti Gospod Intendanti, Kreishauptmani, Rihtarji, Gosposke, Verwaltarji, inu usi drugi poglavitni bodo ta povelje, kar jeh amtizhe, osnanili, inu njem na roke shel, ta povelje popolnema osnaniti.

Danu v Pallastu tega General-Intendanta.

Lublana 29 dan Listagnoja 1809.

Dauchy.

OZNANILO

cesarskiga kraleviga Poglavarstva na Krainskim inu Goriškim [3]).

Cesarski Patent od 14. Kimovca lanskiga lejta je med drugimi oznanil k' šestimu »de čas, kdaj bodo začeli bankovce na cesarske grajšine inu lastine na Kapital jemat kakšine bodo biti mogle posodila, ktiro podobo bodo imeli obligacioni inu popisi cesarskih za poroka postavlenih lastin; de to vse bo v' posebnim oznanilam povsot oznanjeno«.

De bodo te besede dopolnene, oznanimo po dvornimu sklepu od 22. svičana tiga lejta inu rečemo:

1.) Šest tednov po timu oznanilu bodo začeli posodila na cesarske grajšine jemat; jemale pa bodo ne samo cesarske Kasse v 'Lublani inu Gorici, ampak tudi druge gosposke za to namenjene, ktire so te:

Grad v' Postojni,
Blejski Grad, inu
Grad v' Kostajnovci.

---

[3]) Fasc. 12, akt 204.

2.) Imena tistih grajšin inu cesarskih lastin, na ktire bodo bankovci na posvodo vzeti, so tukei zadej na koncu tiga oznanila pod čerko *A.* zapisane.

3.) Za vsako posodilo bodo posvojavcu za timčasi pismo dali, de je za res posodil. To pismo bo tam prejél, ker je bankovce posodil, inu vsaj čez dva mesca bo dobil na mest tiga pisma drugo stanovitno dolžno pismo. Podobe časniga inu stanovitniga posodivniga pisma so na koncu tiga oznanila perstavlene, pod čerkami *B.* inu *C.*

Spod sto goldinarjov ne bode nič vzetiga, kar je pa več, more po petdeset al po sto biti; postavim sto in petdeset, dva sto, dva sto in petdeset, inu tako dalje.

4.) Tukej spred smo rekli, da bodo dolžne pisma dane posvojavcam po podobi, kakor je zad pod čerko *C.* perstavlena. Te pisma bo podpisal deželni Poglavar, inu cesarskih grajšin Administrator, al pa jih bodo podpisali njih namestniki; pečatene bodo s' deželnim pečatam, tudi bo dolg po pravicah intabuliran. Te Dolžne pisma bodo posvojavci prejeli, inu une perve timčasne pisma, ktire smo zgor imenvali proti tim nazaj dali. Za intabuliranje ne bo nič plačat.

5.) Oblubleni činž po pet od sto bode za tavžent inu več Kapitala vsakiga pol lejta plačovan; za manjši Kapitale pa spod tavžent bo li enkrat v' lejtu vkup dajan. Ti činži bodo tekli per ces. kral. deželni Kassi v' Lublani.

Ako bi vuner komu silno ležeče bilo prejemati činž per kakšni bol bližni velki cesarski Kassi; kdor to želi, more pisano prošno podati deželnimu Poglavarju, ta bo prošno dovolil, če je li mogoče.

Kvitunge za potegneni činž morejo spisane biti po tuki zad perstavleni podobi pod čerko *D.*; tako de imenujejo na posvodo dani Kapital; cesarsko grajšino ali lastino, na ktiro je dolg intabuliran; dan, kdaj je kdo posodil, inu kdaj mu činž doteče; inu Numero dolžniga pisma.

De pa ne Cesar ne posvojaviz, ne bode golfan, bo za činže potegnit dvoja pot odperta; to je, al bo mogla Kvitunga

podpisat inu poterdit gospojska, pod ktiro posvojavic prebiva; al pa če ni Kvitunga tako podpisana inu poterjena, more, posvojavic zraven Kvitunge tudi seboj pernesti inu pokazati pravo dolžno pismo, na ktirga zadno stran bodo v' Kassi vselej zapisali, de je činž ta inu ta dan gotovo plačan bil.

Kvitunge za činž, inu gospojskini podpisi niso štemplu podverženi, temoč svetli Cesar dopusti, jih pisat na ne stemplan papir.

6.) Kader kdo v' svojo last dobi dolžno pismo, al ga je poerbal al scer po pravici dobil; more ta novi pismovi lastnik to pismo per Landtaflu ali deželni tabli, ker je tabulirano, na svoje ime inu v' svojo last prepisat pernest; potle pa to na se prepisano pismo tudi k' deželni Kassi nesti, de ga tudi ta Kassa nanj prepiše. Prepušenja ali Cessioni takih dolžnih pism, kader jih k'do drugim v' last prepusti, morejo tudi al per lastni gospojski tistiga, kdor pismo drugim da, al scer na vere vredni inu pravi poti podpisane inu poterjene biti.

Dolžne pisma med njih več razdeliti al razkosati ni dopušeno, ker posvojavic lahko svoj Kapital, če hoče, odpove inu nazaj vzame, če denarja potrebuje.

7.) Kader kdo svoj Kapital nazaj dobit hoče, naj po § 2 zgor imenvaniga patenta svojo odpoved piše inu šest mescov poprej deželnim poglavarstvu da; inu kader čez pol lejta po Kapital pride, naj pernese dolžno pismo nazaj, na ktirga zadno stran je Kvitungo zapisal, de je Kapital gotovo nazaj prejel.

8.) Ker je pa cesarskih grajšin inu lastin silno dosti, na ktire jemlemo na posvodo, inu ker bi preveč časa treba bilo, ako bi vrednost vsake posebej po navadni sodni poti šacovali, inu prerajtali, kolko čistih perhodkov znese v' Kapitalu po pet od sto, za torej bodeta li dva dela njih vrednosti zastavlena inu na nje na posvodo vzeto, tretji del pa ne bode s' dolgam obložen.

9.) Tudi vživajo te dolžne pisma vse tiste pravice, ktire imajo drugi očiti cesarski obligacioni: de znajo zaperte bit, kader jih je kdo zgubil; de ne smejo pačene inu podtaknene

bit, inu tako dalje, kakor pravice od cesarskih pism govore: Posebno pa je tim dolžnim pismam dovoleno, de vse tožbe inu pravde, ktire bi te pisma zadele, bodo samo per deželni gospodnji Pravici, to je, per Landrechtu, inu niker drugej zaslišane, inu sojene.

V' Lublani 4. Svičana 1809.

Bernard Baron Rossetti deželni Poglavar.

Aloys od inu v' Kanal, na Ehrenberg.

Čerka *A.*

POPIS

Cesarskih grajšin inu lastin na Krajnskim inu Goriškim.

Krassia	Grajšine inu Lastine
Lublanska	Loka, to je, Loške lastine. Fužine, grajšina. Loka, to je, Loška graj. Velesalo. Mekine. Bled ali Blejska grajš. Jezero Blejsko.
Postojniska	Bistra grajšina. Loka per Cirknici Duin, last.
Novameška	Kostanjovca, grajšina. Pletrie Čreteš Rupertchof Sitična Bajnof
Goriška	Tominski urbar. Beneficium Gullini v Podgori, lastine. Svete Ane Kapella v Ceronu, urbar. Sukanske fare lastine. Dornberg, last.

Podoba *B.*

Nra.

Timčasno pismo.

Timčasno pismo.

Za goldinarjov, ktire je N. N. na posvodo na cesarsko lastino N. N. v Krainski deželi per Kassi N. dan mesca naložil.

(pečat)

N. N. Cesarski Služabniki.

Čez dva mesca od današniga dneva naj posvojavic k ti Kassi spet pride, de bo namest tiga časniga drugo stanovitno dolžno pismo dobil.

Podoba *C.*

DOLŽNO PISMO.

Za to je goldinarjov, ktire je N. N. na zastavleno cesarsko lastino N. N. na Kranjskim, v Krassii N. N. po v patentu štirnajstiga Kimovca 1808. odpertimu na posvodo jemanju proti v njemu oblublenim pravicam per gospojski N. N. dan mesca gotovo naložil.

Lastniku tiga pisma, njega erbam inu naslednikam, inu v last prejemavcam je s tim pismam perterjeno:

Pervo: de Kapital tih goldinarjov bo po pet od sto vsakiga pol celiga lejta per ti deželni Kassi činža vlekel, al pa, de bode Kapital brez zaderšbe nazaj plačan, ako ga šest mescov popred odpove inu imet hoče; cesarska oblast pa ga ne bode pred deset lejtmi odpovedala.

Drugo: de ta zastavo dana cesarska lastina nezamore drugači prodana biti, kakor li s na njo tabuliranmi dolgmi; tudi bode to dolžno pismo per kupovanju drugih cesarskih lastin na mest plačve za gotove dnarje velalo inu za dobro vzeto. Za pričo je to dolžno pismo, ktiro je po oznanilu od

dneva mesca lejta nalaš za to pooblasten podpisal, inu s cesarskim kralevim deželnim pečatam napečatil.

V Lublani, dan mesca 18

(L. S.)

N. N.
deželni Poglavar.

N. N.
cesarskih lastin Administrator.

To dolžno pismo je per ces. kral. deželni tabli v bukve očitih pism na stran od besede do besede prepisano, inu kakor pravo tabuliranje v velke dolžne bukve per gosposki N. N. na stran inu na (prvo, drugo, tretjo) stopno prav prestavleno.

N. N.
ces. kral. deželne table Registrator.

V Lublani 18

Nro.
dolžniga
pisma.

Podoba *D.*

KVITUNGA.

Za goldinarjov Krajcerjov, ktire je zdol podpisan iz ces. kral. lublanske deželne Kasse, kakor od svojga na cesarsko lastino N. N. na Krajnskim po besedah dolžniga pisma pod Nro. od dneva naloženiga posvodila s goldinarji, od do natečeniga činža gotovo prejel.

dan mesca 18

N. N.

Iz dnevnika Blaža Blaznika.

Priobčuje **Ivan Vrhovnik.**

Med zgodovinskimi viri ne stoje v zadnji vrsti dnevniki odličnih mož. Dasi bolj ali manj pristranski, pojasnjujejo marsikaj, kar bi nam sicer temno ostalo v raznih dobah. Slovenci dosedaj

še nismo dosti vpoštevali teh virov. Pičlemu številu objavljenih dnevnikov naj se pridružijo v nastopnih listih izpiski iz dnevnika pokojnega nakelskega župnika Blaža Blaznika. Blaznik je bil ljubitelj domače zgodovine. Marljivo je nabiral listine in podatke za zgodovino nakelske župnije, kateri je načeloval dolgih štirideset let. Ostavil je tehtovit rokopis: »Sammlung der Materialien zur Errichtung einer Pfarrgeschichte«, hranjen v nakelskem župnem arhivu in porabljen leta 1885. v spisu: »Zgodovina Nakelske, Dupljanske in Goriške fare«. Blaznik je nabral poleg omenjene dragocene zbirke tudi še mnogo gradiva za zgodovino rojstvene si selške in sosednjih župnij v selški dolini in spisoval dnevnik. Natančno je zabeleževal vsak količkaj pomenljivi pojav bodisi v naravi, bodisi v politiki ali pa v navadnem življenju. Beri Blaznikov dnevnik in jasno ti bode, kako so živeli, trpeli in se veselili prednamci v prvi polovici minulega stoletja. Začenja se z l. 1809., ko je za časa francoske okupacije študiral mladi Selčan v ljubljanskem semenišču, završuje se z beležko dne 5. grudna 1861, zapisano s tresočo, od mrtvouda omamljeno roko zlatomašnikovo. Dnevni zapisnik Blaznikov vtegnemo deliti na dve dobi: na mladeniško, ko je zaznamoval samo poglavitne dogodke, in na moško dobo izza 1. dne malega srpana 1823, ko ni izpustil nobenega dne brez pripomnje, kakšno je bilo vreme.

Blaznikov dnevnik obsega 38 po 22 do 60 listov štejočih zvezčičev v mali osmerki (edini 29. zvežčič ima večjo obliko — 4°). Prvim trem zvezčičem je napis: Kleine politische und andere Beobachtungen; poznejši so naslovljeni tako-le: Anmerkungen über Wetterveränderungen und andere Merkwürdigkeiten, ali: Vormerkungen über Wetterveränderungen und andere Ereignisse. Na vsakem zvezčiču je tudi naznanjena doba, katero obsega. Ohranjeni so vsi. Izrezan je samo en list poslednjega, 38. zvezčiča, obsegajoč beležke izza 9. dne prosinca 1861 do 1. dne svečana 1861.

Blaznik je pisal dnevnik nemški; samo tam pa tam je vplel kak slovenski stavek ali posamično besedo. Pisalcu ni zameriti, da je rabil tuj jezik, saj je bila za njegove mladosti

slovenščina izključena iz šol. Blaznikova pisava je krasna, čitna, sedaj seveda že precej obledela. V poslednjih dveh zvezčičih se pozna črkam, da jih je pisala ostarela roka.

Kako so urejeni ti poslovenjeni izpiski iz Blaznikovega dnevnika? Oni ne stoje v tisti dnevni vrsti, kakor jih je sproti zapisoval Blaznik, nego so razvrščeni po tvarinah. Na I. mestu stoje životopisi: samoživotopis Blaznikov in životopisi njegovih sošolcev, katere nam je ohranil dnevničar v svojem 1. zvezčiču. II. Političke črtice. Te je beležil Blaznik rad konec leta, zlasti pa je nameščal politiške preglede na ovojnih listih zvezčičev. Tu so izostavljene domalega vse politiške opazke, ki se ne tičejo naše ožje domovine. III. Cerkvene vesti. IV. Osebne opazke. V tem poglavju se nam zrcali brezmejna gostoljubnost Blaznikova. Med njegovimi obiskovalci nahajamo poleg cerkvenih dostojanstvenikov mnogo slovenskih in slovanskih veljakov, kakor Metelka, dr. Zupana, Strela, Holzapfelna, Zalokarja, Hicingerja, Marna, Stanka Vraza, Sreznjevskega, dr. Franceta Prešerna in dr. Krog gostoljubne mize Blaznikove so se zbirali o počitnicah nakelski in drugi bogoslovci. Malodane slehrni duhovnik se je oglasil v nakelskem župnišču, ko je hodil po Gorenjskem ali z Gorenjskega. K Blazniku so pridno zahajali sorodniki. Strijc Jurij je večkrat prikorakal iz selške doline obiskat »gospoda Blaža« v Naklo. Poleg najbližjih sorodnikov so pritiskali v njegovo župnišče ven in ven bratranci in sestričine, netjaki in netjake. Dasi je Blaznik zelo ljubil svojce, zapisal je vendar proti koncu življenja trpko sodbo o njih: »Sleči me hočejo«. S tem rekom je potrdil blagi starček Kopitarjev nazor o naši kmečki rodbini. (Barth. Kopitar v Miklosichovi Slav. bibliothek, str. 8. piše pod črto: »Eine kathol. Bauernfamilie ist glücklich, wenn sie einen geistlichen unter ihren angehörigen zählt; sie beutet ihn bei seinem leben um die wette aus, und beerbt ihn nach dem tode.« Med Blaznikovimi gosti so bili mnogi civilni uradniki, ki so radi občevali z duhovniki. Najljubši obiskovalci so mu bili sošolci, zlasti brezniški župnik Kaspar Soklič, civilisti pl. Lužan, Anton Vojska, Elija Rebič.

V pričujočem izpisku so se mogli navesti samo nekateri gosti. — V. Šolstvo. — VI. Vojaštvo. — VII. Nesreče. — VIII. Bolezni. — IX. Požari. — X. Zlodejstva. — XI. Nebne prikazni. — XII. Potresi. — XIII. Vreme in letine.

I. Životopisi.

Blaž Blaznik, rojen dne 27. prosinca 1786 v selški župniji. Po dovršenih naukih (1811) so me poslali v Kamnik za prvega kapelana. Tovariš mi je bil Josip Brissar. Službo sem nastopil dne 2. kimavca 1811. Dne 28. malega travna so mi dali boljšo kapelanijo na Vačah. Ondukaj sem imel za tovariše po vrsti: Jugovitza, Aschbeta, Gogolo in Doutscha. Dne 15. listopada 1815 sem naredil konkurz za pastirstvo. Z laskavim dekretom z dne 24. malega travna 1816 so me premestili za kapelana in hkrati za župnega upravitelja v Zagorje, kjer sem deloval sam do 4. dne listopada, ko sem dobil za župnika gosp. Kasparja Schubela. Dne 31. vinotoka 1817 sem prišel za prvega kapelana na Rako, kar je neki po besedah g. generalnega vikarja veliko povišanje. Tovariša sta mi bila Groß in Vovk. Leta 1818. sem administroval Rako. Meseca velikega travna 1820 sem napravil župni konkurz. Meseca rožnika 1821 bi bil moral iti za župnega upravitelja v Šmarjeto, pa sem se odpovedal. Dne 3. malega srpana 1822 sem prišel v Naklo za administratorja in spiritualibus s plačo 522 gld. konv. d. Za kapelana sem imel gorenjega Josipa Brissarja. Plačo so znižali na 300 gld. Dne 8. svečana 1826 je umrl g. župnik Koß in dne 24. malega travna 1826 so me umestili za župnika in temporalibus v Naklem. Investituro in spiritualibus sem sprejel šele dne 2. grudna 1847. Izza 8. dne svečana 1831 do 1. dne vinotoka 1842 sem bil okrajni šolski nadzornik kranjskega dekanata zaradi ostarelosti g. dekana Avguština Sluge in izza dekreta z dne 19. malega srpana 1842 tudi dekanatski administrator do 1. dne vinotoka 1842, ko je g. dekan Dagarin vse prevzel in me rešil bremena. Poslednji (Dagarin), rodom

iz Železnikov, je bil v šolah eno leto pred menoj, potem takoj kapelan v Kranju, nato v stolnici, potem profesor nravne, naposled dekan v Kranju, kjer je umrl dne 22. malega travna 1850 za sušico. — Dne 23. kimavca 1861 sem imel zlato mašo. Opomnja izdatelja: Blaž Blaznik je umrl v Naklem dne 27. malega srpana 1862.

Sošolci.

Ivan Bobnar, rodom iz Cerkljan, je dobil najprej dekret za kapelana v Polje, kjer je ostal dalje nego eno leto. Od tam so ga poslali k sv. Jakobu v Ljubljano. Tu se mu je zmešalo. Kot rekvijescent je šel k svojemu ujcu, žužemberškemu župniku Luki Burgerju. Leta 1827. se je preselil kot deficijent v svojo rojstveno hišo v Lahoviče v cerkljanski župniji, kjer je umrl dne 14. prosinca 1837 [1]). Bljuval je kri. Bil je pošten, dober dijak.

Josip Gogola, rodom iz blejske župnije, je šel kapelanovat v Tuhinj v kamniški dekaniji, kjer je ostal dve leti in naposled nekaj časa tudi upravljal župnijo. Iz Tuhinja je odšel na odličnejšo službo v Šmartin pri Kranju. Leta 1814. meseca listopada so ga na lastno željo premestili na Vače. Dne 23. prosinca 1815 je šel Gogola v Ljubljano suplirat moralo in Doutsch je prišel na njegovo mesto. Ko mu je bil izpodletel konkurz, dobil je Gogola meseca listopada 1816 selško župnijo. Dne 20. kimavca 1825 je bil premeščen v Zasip, kamor si je sam želel, iz Zasipa pa v Lesce, kjer so ga kanoniški umestili dne 21. grudna 1831. V Lesce se je preselil meseca prosinca 1832. Umrl je dne 2. kimavca 1846 ob 9. uri zvečer za zlatenico in žolčno mrzlico, naposled je pritisnila še sušica. Pokopali so ga dne 5. kimavca zjutraj. Bil je izvrsten dijak, govoril je italijansko in francosko, bil dober govornik in reden duhovnik.

Luka Jeraj, rodom iz mavške lokalije, je postal stolni kapelan v Ljubljani. Bil je preslaboten za prostrano cerkev, jel je bljuvati kri in hirati za sušico. Deficijenta so ga namestili

---

[1]) Lavrenčičeva »Zgodovina Cerkljanske fare« pravi na str. 114., da je Bobnar umrl l. 1838.

za duhovnika v križevniški cerkvi. Toda tudi te lahke službe ni mogel opravljati, ker je čedalje bolj pešal, dokler ga ni smrt vzela dne 21. rožnika 1814. Pohvaliti ga moram, da je bil prav Alojzij in nam vsem uzornik v vedenju in tudi v neumorni delavnosti.

Matej Kavčič, rodom iz vrhniške župnije, je dobil poziv v Loški Potok. Iz Loškega Potoka so ga poslali na boljšo kapelanijo v Sodražico in od ondot meseca svečana 1814 v Moravče. Leta 1817. meseca velikega travna so ga pozvali v Naklo na Poklukarjevo mesto. Leta 1818. meseca malega travna je šel kapelanovat v Dobrepolje in konec vinotoka istega leta na Bloke. Meseca vinotoka 1821 je postal župni upravitelj v Sodražici in pozneje župni vikarij. Umrl je dne 10. rožnika 1850 v Sodražici za vodenico. Dasi župnišče ni pogorelo, prinesel mu je mnogo trpljenja požar, ki je dne 1. malega srpana 1848 po 9. uri dopoldne uničil v Sodražici 80 hiš. Bil je tih gospod in vrl dušni pastir; župljani so ga ljubili.

Luka Kokalj, rodom iz predoseljske župnije, je postal kooperator v Gorjah, odkoder so ga čez poldrugo leto povišali za mestnega kapelana v Loki. Iz Loke je bil premeščen v Cerknico. Iz Cerknice je prišel jeseni l. 1820. kapelanovat k Sv. Petru zunaj Ljubljane, odkoder je šel nekoč po novem letu 1822 pomagat na Brdo pri Podpeči, spomladi pa se zopet vrnil. Dne 1. velikega srpana 1822 se je preselil kot župnik v Begunje. Dne 24. malega travna 1840 je bil »in spiritualibus« vmeščen v Cerkljah, dejansko je jel župnikovati tam dne 14. rožnika 1840 o prazniku sv. Trojice, ko sem mu jaz pridigoval. Dne 30. rožnika 1845 je šel popoldne z učiteljem Terzhkom obiskat g. Kucherja v Lahoviče, nazaj gredočega je zadel mrtvoud takoj do mrtvega. Dne 3. malega srpana 1845 ga je v Cerkljah pokopal kranjski dekan g. Josip Dagarin. Pri pogrebu je bilo vseh skupaj 25 duhovnikov. Gospod Luka Kokalj je bil goreč duhovnik, brez hibe, strog, zato ga nekateri župljani niso ljubili.

Jakob Košak, Ljubljančan, je izprva služboval kot skriptor v škofijski pisarni in hkrati je bil stolni katehet. Kmalu

so ga prestavili k Sv. Petru zunaj Ljubljane, odkoder se je pomaknil l. 1814. na boljšo kapelanijo v Ribnico. Tamkaj se je odlikoval s svojo izkušeno delavnostjo zlasti tedaj, ko je razsajala po ribniški župniji vročinska bolezen. Naposled se je tudi njega lotila. Bolan je prišel k svoji materi v Ljubljano, kjer je umrl dne 12. rožnika 1815. Tudi ž njim je izgubila škofija zares vrlega in delavnega duhovnika.

Josip Kovče, rodom iz smleške župnije, je bil najprej kapelan v Preserju. Ker je bil jetičen, ni bil kos duhovski službi v tej okolici, zato so ga čez dva meseca prestavili na Jesenice, kjer je vedno bolj pešal. Ves oslabljen je prišel v Ljubljano in umrl tu kot kvijescent dne 15. listopada 1812. Zbolel je že v semenišču. Dasi je bil krepke postave, škodovalo mu je vendarle menda preobilo učenje, ker je bil slabe glave in je moral preveč natezati dušne moči. Njegovo vedenje je bilo brez madeža.

Fran Mauser, rodom iz stopiške župnije, je dobil vikarijsko službo v Novem Mestu, kjer je ostal nekaj mesecev čez eno leto. Nato so ga prestavili v Hinje. Konec malega srpana 1817 je odšel v Metliko za kateheta. Meseca svečana 1818 je šel na Vinico pomagat ter postal potem ondukaj pravi kapelan. Meseca listopada 1819 so ga premestili kot kapelana v Toplice pri Novem Mestu. Konec vinotoka 1820 je prišel v Ambrus kot lokalni kapelan. Leta 1834 je stopil v pokoj in živel potem v Žužemberku do dne 12. vinotoka 1844, ko je umrl za kapjo, toda previden s sv. zakramenti.

Jurij Pavšek, rodom iz šentpeterske župnije v Ljubljani, je bil posvečen dne 22. kimavca 1811, proti koncu svojih študij je bil tudi knjižnični pisar, potem je šel kapelanovat na Ig, odkoder so ga pozvali meseca listopada 1813 za začasnega profesorja modroslovja v Ljubljano. Pravi profesor je postal meseca listopada 1819. Konec grudna 1834 so ga imenovali za kanonika in v začetku prosinca 1835 vmestili. Nato se je konec šolskega leta odpovedal modroslovski stolici. Leta 1838. je postal direktor modroslovskih naukov. Ko je leta 1849/50

nastopila nova šolska uredba, oziroma šolska zmešnjava (Schulverwirrung), so ga vpokojili. Jeseni 1852 je šel v Šent Lambert in v Polšnik obiskat svoje daljne sorodnike in dobrotnike, ki so mu bili pomagali, ko je študiral. S to hojo v hribe si je pokončal zdravje. Nakopal si je sušico. O veliki noči, oziroma na cvetno nedeljo t. j. dne 20. sušca 1853 je moral oditi od blagoslovljenja oljik. Dne 28. malega travna 1853 sem ga obiskal in dne 15. rožnika 1853 dopoldne ob 8¾ je zaspal v Gospodu — uzornik krepostnega življenja.

Lovro Poklukar, rodom iz gorjanske župnije, je postal kapelan na Brezovici. Proti veliki noči l. 1812. je šel vsled prigovarjanja škofa kapelanovat v Windisch Matrey na Koroško blizu Solnograda, ker je bil beljaški okraj združen z ljubljansko škofijo. Ko je dobila škofija l. 1814. pod Avstrijo prejšnji obseg, je prišel kot kapelan v Naklo. Meseca velikega travna l. 1817. je postal namestu Kaufhitzha kapelan v Moravčah. Meseca vinotoka 1819 je dobil blagoviško lokalno kapelanijo. Zaradi bolehnosti se je preselil meseca prosinca 1821 kot deficijent v Ljubljano in je stanoval v trnovskem župnišču. Meseca vinotoka 1821 je odšel kot začasni vpokojenec v Duplje. Dne 22. listopada l. 1822 je dobil Poklukar dekret za Šent Vid pri Brdu poleg Podpeči, a ni šel tja. V Dupljah je ostal do dne 14. prosinca 1823. Dne 2. prosinca 1823 sem bil s Poklukarjem v Ljubljani, ko je bil vmeščen. Odtod se je pomaknil v Leše kot župni vikarij. Meseca velikega srpana 1826 se je premestil na župni vikarijat Črnuče. Dne 28. vinotoka 1834 je dobil boljšo župnijo v Bledu, kjer je dne 23. kimavca 1835 nagloma umrl za kapjo. Bil je lep mož. Dasi ni bil izvrsten dijak, bil je vendar dober in glasen govornik, goreč duhovnik, ki so ga ljubili povsod, kjer je služboval.

Marko Žemva, rodom iz gorjanske župnije, je dobil dekret za kapelana na Bistrico v Bohinju, odkoder se je preselil v bohinjsko Srednjo Vas. Čez tri leta je prišel iz Bohinja kapelanovat v Radovljico. Leta 1816. je postal upravitelj na Koprivniku, konec l. 1818. pa pravi lokalni kapelan ondukaj.

Dne 7. vinotoka 1830 je umrl za vodenico ter ostavil precejšnje imetje.

Kaspar Šoklič, rodom iz gorjanske župnije, je šel najprej kot kapelan v Horjul, kjer se mu je nekoč hotelo zmešati. Po novem letu 1812 so ga prestavili v Bled in l. 1814. v Kranj. Leta 1819. je bil nekaj mesecev upravitelj v Tržiču, odkoder se je vrnil v Kranj. Meseca svečana 1820 je postal župni vikarij v Ovsišah. Dne 25. malega srpana 1830 je bil na Breznici župljanom predstavljen kot župnik. Dne 23. kimavca 1860 bi bil lahko praznoval svojo zlato mašo, pa je ni. Dne 21. velikega travna 1861 na binkoštni torek je prišel k meni ta moj sošolec Kaspar Šoklič, župnik na Breznici. Bil je dober, miren duhovnik visoke rasti. Ko je kapelanoval v Kranju, bila mu je prilika knezoškofu dr. Jerneju Vidmarju storiti marsikako uslugo. Knez mu je bil tudi hvaležen, obiskal ga je dne 6. ali 7. rožnika 1861 na Breznici. O tem obisku je zadel Šokliča nenadoma mrtvoud in knezoškof mu je podelil sv. olje. Dne 8. rožnika so ga ob spremstvu 23 duhovnikov častno pokopali. Sedaj sem jaz, Blaž Blaznik, poslednji izmed onih 16., ki smo se zavezali z obljubo.

Jakob Skaler, rodom iz šentviške župnije nad Ljubljano, je najprej služboval kot kapelan v Logatcu. Kmalu potem se je pomaknil v Lož, odkoder je prosil zaradi bolehnosti za kapelansko službo pri Mariji Devici v Polju in jo meseca velikega srpana 1818 tudi dobil. Leta 1819. je prišel v začasni pokoj v Ljubljano, kjer je umrl dne 29. sušca 1820 za sušico in vsled bljuvanja krvi. Bil je vesel družabnik, pa tudi delaven v svojem poklicu.

Fran Rus, rodom iz šentviške župnije pri Stičini. Prva kapelanska služba l. 1811. mu je bila v Kostanjevici, odkoder so ga prestavili na boljšo kapelanijo v Leskovec. Leta 1817. je bil premeščen v Toplice. Meseca listopada 1819 so ga poslali v Sostro. Meseca vinotoka 1821 je šel kot ekspozit na sv. Goro pri Vačah in konec vinotoka 1823 je postal župni vikarij v Št. Lambertu, kjer je umrl dne 3. velikega srpana 1841. Zapirala

se mu je voda. — Porojen dne 11. listopada 1777 je šel že odrasel v šolo v Novo Mesto; v Ljubljano je prišel v logiko. Bil je lepega vedenja, jako priden, toda slabe glave. Dne 23. grudna 1810 je prejel zaradi pomanjkanja duhovnikov za francoske okupacije mašništvo ter je študiral še do konca malega srpana 1811. On je točno izpolnoval dolžnosti na svoji samotni službi.

Ivan Traun, rodom iz dobovske župnije, je študiral eno leto za prej imenovanimi. Bil je vedno prvak. Zaradi francoske invazije je bil šele meseca sušca 1813 posvečen. Ni bil sicer sošolec prej omenjenih 15 duhovnikov, toda na njegovo željo smo ga sprejeli v svojo bratovščino t. j. v zavezo, da bomo opravljali po tri sv. maše za umrle tovariše Najprej so ga dekretovali k D. M. v Polje, odkoder se je pomaknil k Sv. Petru zunaj Ljubljane. Meseca vinotoka 1818 je postal zakristan in voditelj kora (Chorregens) v stolni cerkvi, potem pa kapelan, ker se je odpovedal prejšnji službi. Leta 1821. meseca prosinca ali malo pozneje je sprejel poljansko župnijo na Gorenjskem. Konec l. 1833. je bil povišan za župnika in dekana v Ribnici, kjer je dne 19. kimavca 1847 umrl precej nenadne smrti potem, ko je bil že imenovan za župnika in dekana v Trebnjem. On je bil bogoslovec »ex aße«, pisatelj de matrimonio in brezmadežnega vedenja.

Josip Brißar, rodom Tolminec, goriški, potem tržaški, naposled ljubljanski škofljan, sošolec v bogoslovju, je imel te-le službe: v Kamniku, v Komendi, v Trebnjem, v Naklem, prišel meseca malega travna 1818 in odšel v Šentjurij dne 4. velikega travna 1824. Dne 9. grudna 1825 se je preselil kot župnik v Železnike. Leta 1830. se je odpovedal župniji in šel v pokoj najprej v Loko, potem v Kranj, kjer je umrl dne 28. kimavca 1831 in sem ga jaz pokopal.

Andrej Lußner je služboval: 1.) v Šmartinu pod Šmarno Goro, 2.) v Ribnici, 3.) v Komendi, 4.) na Rovih kot lokalni kapelan spomladi 1821. Leta 1837. je dobil boljšo službo župnega vikarja v Sostrem. V začetku svečana 1851 ga je zadela

kap, o sv. Juriju se je potem preselil v Ljubljano. Bil mi je sošolec do tretjega leta bogoslovja excl., nato je študiral leta 1809/1810 dogmatiko in moralo v Gradcu, pastirstvo pa dva meseca zasebno v Ljubljani.

Razen omenjenih so izmed mojih sošolcev postali duhovniki — toda pozneje ali v drugih škofijah — še naslednji:

Matija Pfeifer, l. 1846. župnik na Raki.

Jakob Marenzhizh, prej Matej, frančiškan, rodom iz Železnikov, je umrl v Ljubljani dne 5. velikega travna 1851 za kapjo star 68 let.

Josip Snanz, l. 1846. ekspozit v Podkraju, potem župnik pri Sv. Duhu.

Simon Hozhevar, župnik v ziljski dolini.

Andrej Petrizh v sekovski škofiji

Kajetan Koß v sekovski škofiji.

Ferdinand Karg, l. 1846. župnik pri Sv. Mihaelu pri Šoštanju.

Ivan Steirer v solnograški škofiji.

Josip Razhizh v lavantinski škofiji.

Fran Wilz v goriški škofiji.

Matej Koftner, l. 1846. župnik v Vavti Vasi.

Fortunat Hrovat, menih v Marija Celju.

Ivan Stroj, rodom z Jesenic, župnik na Polzeli pri sv. Margareti v lavantinski škofiji.

Ivan Mikufh, l. 1846. še župnik v Artičah v lavantinski škofiji.

Izmed sošolcev v svetnih stanovih omenja Blaznik v dnevniku tele: Krishanizh, kontrolor v Špitalu na Koroškem, se je zglasil v nakelskem župnišču l. 1832. l. 1835. (tedaj z gospo) in l. 1836. — Josip Kukez, računski oficijal, je obiskal Blaznika dne 28. kimavca 1838. — Dr. Luka pl. Lushan, višjega deželnega sodišča svetnik, prej v Celovcu, pozneje v pokoju v Gradcu, rodom iz Žabnice. Ob vpokojenju je dobil plemstvo. — Elija Rebizh, gimnazijski prefekt v Ljubljani. — Sicherl, profesor, pokopan dne 25. prosinca 1834. — Josip

Schaffer, višji živežni oskrbnik. — Josip Terasch, poštni oskrbnik v Lipi l. 1841. — Anton Vojska, rojen istega leta kakor Blaznik, učitelj četrtega normalnega razreda, pozneje realni učitelj v Ljubljani, umrl v pokoju dne 1. vinotoka 1862.

II. Politiške črtice.

1809. To leto ni samo v politiškem oziru eno izmed najnesrečnejših za avstrijsko državo, zlasti za Kranjsko, nego tudi v zasebnem oziru, posebno kar se tiče mojega rojstvenega kraja (gl. pod naslovom: Požari — beležko o nesreči, ki je zadela Blaznikovo rojstveno vas Selca).

Že l. 1808. se je vse storilo, da bi se mogla naša domovina braniti proti napadom tujega tirana vladohlepnega Korzičana Napoleona, francoskega cesarja, in da bi si Avstrija ohranila samostojnost. Zato so osnovali po vseh mestih naše države številno nadomestno vojsko (Reserve), katero so povsodi vadili redovni vojaki (Garnison) v orožju; napravili so posebne kompanije, katerim so pridelili vešče častnike. V začetku malega travna 1809 nenadoma zapoje vojna trobenta in pozove redovno vojsko na državno mejo (pri Pasovi in pri Soči), kamor kmalu odrine za njo tudi nadomestna vojska, za to pa še deželni brambovci. Tedaj je zaplakala marsikatera zvesta žena, dobra mati, draga deklica. Dne 10. malega travna 1809 se je začela vojna. Avstrijci so naglo napredovali na Nemškem in v Italiji. Tu so porazili sovražnika v glavni bitvi pri Sacilu pod poveljstvom nadvojvode Ivana in so že prodrli od Soče do Verone, ko jim dojde žalostna novica, da je bila dne 22. in 23. malega travna med Ingolstadtom in Reznom premagana avstrijska armada, ki je prej zmagovito dospela do Ingolstadta. Kakor so naši izprva hitro napredovali, tako in še hitreje so se sedaj umikali na vseh točkah. Dne 12. velikega travna je bil izgubljen že Dunaj in hkrati dne 21. velikega travna tudi Ljubljana. Res je, da so si Avstrijci pod poveljnikom nadvojvodo Karolom priborili krasno zmago pri Aspernu dne 21. in 22. velikega

travna, ali poraz pri Wolkersdorfu poleg Znojma dne 9., 10. in 11. malega srpana nam je za sedaj zavil vrat in prouzročil neugodno premirje. Tačas so nalagali Francozje zasedenim deželam neznosne kontribucije. S požunskim mirom so se stalno polastili Kranjske in Primorja, ki je oboje dobilo ime Ilirija.

N. B. Po noči med 27. in 28. rožnikom je alarmoval major Dumonte v Ljubljani vse Francoze, mnogo ljudij je dal poloviti ter je odšel naslednjo noč z zajetimi in z obilnim plenom.

1810. Na Kranjskem se letos ni nič zboljšalo. V Ljubljani so se ljudje zgledovali nad slavnostmi velikega šmarna dan, ko je bil god cesarja Napoleona. Čudna so se jim zdela nova imena oblastnikov (Chargen) namreč: intendant, maire, receveur, percepteur, adjunct idr. in delokrog, ki so ga imeli. — Konec grudna so izgubili bankovci veljavo.

1812. Letos so uvedli na Kranjskem francoski koledar, vsled česar so bili odpravljeni vsi zapovedani prazniki razen praznika sv. treh kraljev, vnebohoda, velikega šmarna, vseh svetnikov in novega leta. — Tudi so jeli poročati mêri. Zapovedan je bil ogled novorojencev in tudi vseh mrličev.

1813. Tekoče leto je zopet eno najvažnejših za vso Evropo, za Avstrijo in tudi za kranjsko deželo. Avstrijci so zopet začeli vojno. Dne 28. velikega srpana je prišlo nekaj avstrijskih vojakov s stotnikom baronom Hagenom na Vače. Dne 29. kimavca so dospeli že v Ljubljano in dne 5. vinotoka so šli vjeti Francozje z Grada v Ljubljani.

1821. Meseca prosinca se je pričel kongres v Ljubljani, kjer so bivali skoraj eno četrtletje: cesar avstrijski in ruski, kralj neapolski in ministri drugih vlasti. — Dne 13. sušca 1821 sem obiskal svojega očeta v Selcih in dne 14. videl v Ljubljani oba gori omenjena cesarja.

1822 dne 1. vinotoka. Danes pride baje novi guverner baron Schmidtburg iz Celovca v Ljubljano.

1824. Na Dolenjskem je bilo letos katastralno merjenje; t. j. izmerili so polja, travnike, gozde zlasti v okraju kočevskem, krupskem ali metliškem in turenskem (Thurn am Hart).

1825. Dne 10. malega travna je šel cesar preko Celovca v Milan. Naš škof je bil v Celovcu.

1825. Op. konec malega srpana. Deželo so merili že l. 1824., 1825. in jo bodo še prihodnje leto.

1825. Dne 16. velikega srpana je dospel cesar Franc s c. kr. visokostjo Franom Karolom, z njegovo soprogo in s cesarico v Ljubljano vračaje se iz Italije in oddide dne 19. t. m.

1826. Meseca sušca. Molitve za bolnega cesarja. Dne 3. malega travna. Danes v ponedeljek po beli nedelji je preneseni praznik Marijinega oznanjenja in hkrati »Te Deum« za okrevanje cesarja Franca.

1826. V začetku listopada sta se združila kranjski in velesalski okraj.

1830. Dne 2. rožnika. Danes se je peljal cesar skozi Naklo v Ljubljano.

1831. Nemiri na Laškem. Poroka avstrijskega prestolonaslednika s sardinsko kraljičino, ki je dne 20. svečana 1831 dospela v Ljubljano.

1831. Meseca malega travna. Avstrijski vojaki pod voditeljstvom generalov Frimonta in Gepperta so zatrli vstanke v Parmi, Modeni, Ferari in na Rimskem; poglavarje vstašev so vjeli. Ta mesec so zelo pobirali rekrute, nakupovali konje in se pripravljali na vojno.

1832 dne 1. malega travna. Popoldne sta bila tu g. Elsner in višji poročnik; razdelilo se je povračilo za oves, ki so ga bili dali ljudje l. 1809. Vsi župniški podložniki so dobili vkupe 11 gld. 45 kr., slobodnjaki pa 24 gld. 49 kr.

1835 dne 6. sušca. Danes se širi govorica, da je cesar Franc umrl.

1835 dne 9. sušca. Danes je prišlo uradno poročilo, da je cesar Franc dne 2. sušca ob $^3/_4$ na 1 zjutraj umrl.

1842 dne 23. kimavca. Popoldne po 2. uri se je peljal nadvojvoda Franc Karol skozi Naklo. Potuje preko Celovca v Ljubljano. Dne 26. kimavca zjutraj je odšel nadvojvoda iz Ljubljane v Italijo.

1842 dne 7. listopada. Zvečer je prišel v Ljubljano nadvojvoda Franc Karol iz Italije; razsvetljava. Drugo jutro je odrinil.

1844 dne 1. kimavca. Danes, 14. nedeljo po binkoštih, je prišel cesar Ferdinand s cesarico v Ljubljano, in sicer ob dveh popoldne, ostane doli do 4. t. m. in potem odpotuje v Trst — bakljade, obrtna razstava, narodni plesi, streljanje in plesi se vrste, kakor tudi razsvetljava. — Dne 4. kimavca. Danes dopoldne ob 9 $^1/_2$ sta se odpeljali cesarosti iz Ljubljane v Postojno in v Trst.

1847 dne 9. malega travna. Okrajnega komisarja Pajka ni bilo doma (v Kranju), bil je v Cerkljah, kjer je bila preiskava zaradi upora (Revolte), ki so ga bili danes zjutraj napravili kmetje zoper duhovščino.

1847 dne 31. vinotoka. Šenčurjani so zažgali zaradi desetine kiselsteinski kozolec.

1848 dne 16. sušca zvečer rabuka v Ljubljani; župan Fischer je moral oditi; razsajalci so storili neznatno škodo v mestni hiši; na mitnicah so pokončali nekaj zapornic.

1848 dne 19. sušca. Danes je Dom. 2. Quadr. Popoldne sem se peljal v Kranj čestitat g. dekanu in sem videl, kako se pripravljajo k rabuki. Kranjski meščani (imenuje jih: Spiessbürger) so hoteli prisiliti vrlega okrajnega komisarja Pajka, da bi se odpovedal, zato ker jim gleda na prste. — — dne 19 sušca na večer upor kranjskih meščanov zoper vrlega okrajnega komisarja Pajka.

1848 dne 20. sušca. 40 ulancev in okrožni glavar so prišli iz Ljubljane v Kranj. Zvečer je več kmetov stalo na straži in so čuvali g. okrajnega komisarja. Zdi se, da se meščani bojer in da se hočejo podati.

1848 dne 30. malega travna dopoldne je bil tu g. okrožn komisar Vessel zaradi prvotnih volitev poslancev za Frankobrod. — Na Dunaju so napravili nadškofu sedaj običajno mačjo godbo, naredili so jo tudi našemu knezoškofu Antonu Alojziju Wolfu v Ljubljani, in sicer dne 21. malega travna t. j. na veliki petek. Gorje svetu zaradi radikalizma, komunizma in ateizma, ki sedaj vlada, duhovnike preganja in gradove požiga!

1848 dne 2. velikega travna je bila v Naklem prvotna volitev za poslanca v Frankobrod na Meni.

1848 dne 4. velikega travna popoldne je primaširala v Naklo kranjska narodna garda.

1848 dne 5. velikega travna je bila v Kranju končna volitev poslanca, ki se naj pošlje iz Kranja v Frankobrod; o tej priliki se je pripetila marsikatera smešna. Tudi neki mlad duhovnik g. Luka Stanonik, kooperator v Šmartinu, je dokazal na govorniškem odru, da je — — še jako mlad.

1848 dne 8. velikega travna popoldne me je obiskal gorjanski dekan gosp. Krivic, ko se je vračal iz Ljubljane, in je pripovedoval, da je bil leskovški dekan gosp. Strochen zaradi kmetskega upora v Ljubljani.

1848 dne 12. rožnika. Danes je bila prvotna volitev za volivne može, ki pojdejo v Radovljico.

1848 dne 15. rožnika zopet prismojena volitev. Opoldne je obedoval tu okrajni uradnik g. Loker kot volivni komisar.

1848. Vsled konstitucije, dane dne 15. sušca, nočejo dajati kmetje niti desetine niti davščin, ki so jih dolžni zemljiškim gosposkam. Iško graščino (Sonegg) pri Ljubljani so meseca sušca oropali in zažgali.

1849 dne 9. sušca me je obiskal zvečer okrajni komisar Pajk in mi je dal prebrati novo ustavo.

1849 dne 15. sušca. Danes je »Te Deum« zaradi državne ustave, ki jo je dal cesar in ministerstvo.

1849. Op. konec malega srpana. Kmetje ne dajo niti desetine niti davščin, ki so jih dolžni zemljiški gosposki.

1849 dne 18. velikega srpana. Razsvetljava v Kranju (zaradi zmage cesarskih na Ogrskem).

1849 dne 30. velikega srpana popoldne me je obiskal s soprogo in otroki g. okrajni komisar Pajk o priliki, ko je razglasil občinsko upravo.

1849 dne 31. grudna popoldne se je poslovil tu dosedanji vrli okrajni komisar kranjski gosp. Ivan Pajk. Šel je na novo službovališče v Radovljico, kamor je bil povišan kot okrajni

glavar; ž njim vred se je poslovil tudi v Radovljico namenjeni okrajni komisar Anton Ogrinec, dosedaj aktuar v Kranju. Oba sta spremila do sem g. okrajni sodnik Konscheg in g. uradnik Podrekar.

1849 op. konec leta. Pripravljajo se, da napravijo nove uradniške čine (Chargen) vsled konstitucije z dne 15. sušca 1848. Delovati začenjajo odvezne komisije. Neznansko množico izkazov zahtevajo od graščinskih gosposk; kakšen bo vspeh, kdo ve? Ne obetamo si posebne sreče za l. 1850., ker so razmere med vladami tako napete, ker je ljudstvo, podpihovano od hujskačev, tako uporno zoper slehrno oblast in ga nekateri še ven in ven izpodžigajo.

1850 dne 10. velikega travna. Danes ob 6 $^{1}/_{4}$ popoldne je prišel cesar Franc Josip v Ljubljano. — Dne 30. malega srpana. Danes je bila tu občinska volitev 3. in 2. volilnega razreda. Opoldne je obedoval tu grof Hijacint Thurn, okrajni komisar iz Kranja, kot volivni komisar. — Dne 31. malega srpana. Danes je bila tu volitev prvega razreda. Včerajšnji in današnji izvoljenci so izvolili danes župana (Oberrichter) in tri svetovalce, namreč Franceta Pavlina za župana, Matijazha iz Struževega, Zhemasharja iz Naklega in Kasparja Jeralo s Tabra za svetovalce. — Dne 4. velikega srpana, 11. nedelja po binkoštih. Po zjutranji službi božji so prisegli zaukazano prisego v cerkvi župan in njegovi trije svetovalci vpričo mene in okrajnega komisarja grofa Thurna, katerega sem dal peljati sem in tja. Tudi v Kranju so danes prisegli, popoldne pa razdelili premije. — Op. konec velikega srpana: Meseca rožnika so jele komisije izvrševati zemljiško odvezo. Urbarijalna odveza za nakelsko župnišče je bila dne 20. velikega srpana. — Tekoče l. 1850. je leto končnega urejevanja. Dne 1. prosinca so jela poslovati znova urejena okrajna glavarstva in dne 1. malega srpana nova okrajna sodišča. Meseca malega in velikega srpana, kimavca in ponekod še vinotoka so volili občinske svetovalce in župane. Meseca velikega travna so se začele obravnave zaradi zemljiške odveze, pri kateri so pogubile opravičene gospoščine,

graščine in župne prebende več nego tretjino dosedanjih dohodkov; eno tretjino bo plačala dežela, eno tretjino pa dosedanji podložniki hkrati z zemljiškim davkom. Meseca sušca 1848 dana ustava je zmešala druhali (Gesindel) glave, pokvarila dobre nravi in izpodkopala vero. Razuzdanost, nečistost, prešestvo, tatvina, roparski napadi, uboji in umori niso redki. Bog nam bodi milostliv! Neki nemir se je polotil ljudij; vera je izpodkopana; lakota nas vtegne obiskati; davki so se nepričakovano povišali, da se more zadovoljiti pomnožena armada mastno plačanih uradnikov; duhovski stan je ponižan, glede na plačilo so nas potisnili celo za sodne sluge, ali kakor jih sedaj radi zovejo: za izvrševalce postave; postava je, da se ogovarja tudi kmet z gospodom in z gospo; vse to so bedni pojavi, ki napovedujejo še kai slabšega. — Dne 16. kimavca. Dopoldne sem peljal zemljiško-knjižne listine (Urkundenbücher) v Kranj, ker bodo v prihodnje v zemljiško-knjižnih stvareh poslovali c. kr. zemljiški knjigovodje. — Dne 30. kimavca. Popoldne sem se peljal v Kranj, kjer sem naposled oddal zemljiško-knjižne listine; tedaj je bila pokopana dozdevna slava zemljiške gospoščine. — Op. konec leta: Kmetje se vedejo pri odvezni komisiji zelo trdovratno, sem ter tja celo brutalno in vpijejo: »Vſe je dol! vſe je dol!« — Op. konec malega travna. Preračunjenje odškodnine za desetino je provzročilo mnogo truda in razburilo in ozlovoljilo ljudi, ki so mislili, da bodo vse davščine odpravljene brez odškodovanja. V Švici in na Francoskem vkoreninjeni socijalizem in komunizem ima tudi tu mnogo pristašev. Splošna nezadovoljnost vlada zaradi visokih plač ne pomanjšanega nego povečanega števila uradnikov, zaradi pomnoženih različnih davkov, zaradi papirnatega denarja, ki sam kroži (ne pride ti lahko kak srebrni groš, še manj srebrna dvajsetica pred oči) in zaradi velike draginje, ko morajo skoraj vsi zemljiški posestniki zaradi lanske slabe letine kupovati žito; vrh tega je pogostoma v nevarnosti imovina in življenje zaradi roparskih napadov. — 1851 dne 16. rožnika ob 7½ zvečer je prišla cesarica Marija Ana, soproga Ferdinandova v Ljubljano;

potuje v Parmo. — 1851 dne 28. velikega srpana. Danes je preklical cesar ustavo. — Op. meseca kimavca: Odveza nekdajnih podložnih kmetskih zemljišč oziroma: lavdemije, urbariale, desetine itd. še ni dovršena. Meseca malega srpana 1851 so potegnili brzojavno črto iz Ljubljane na Celovec. Letos delajo železnico iz Ljubljane preko barja na Borovnico, kjer je mnogo zaprek zaradi brezdanjih tal. — Množica papirnega denarja, velike plače neštevilnih uradnikov, čedalje večji državni dolgovi in visoki davki so vzrok velike nezadovoljnosti med ljudmi. Občinska vlada ni priljubljena na deželi. Kmet noče biti pokoren kmetu. Za zlodejce so postave premile, zato je mnogo tatov in roparjev.

1852. Op. konec leta: Žalostno je, da pojema vera pri mladini, zlasti pri moški, in sicer vsled suščevih pridobitev z l. 1848. Vsak čas prihajajo na dan novi davki, pa tudi nove gostilne, ki provzročujejo, da so povsod prenapolnjene ječe.

1853. Dne 19. svečana. Danes ob 11 $^{1}/_{4}$ dopoldne je prišlo od okrajnega glavarstva poročilo, da je včeraj ob $^{1}/_{2}$1 popoldne našega cesarja, ko se je sprehajal po bastiji neki zločinec napal z nožem in blizu tilnika ranil. — Dne 20. svečana. 2. nedelja v postu. Danes je »Te Deum«, ker je cesar rešen. Op. konec kimavca: Z Dunaja do Ljubljane vozi, razen pri Semeringu, že dalje časa železnica; iz Ljubljane v Trst jo gradijo sedaj. Snujejo se društva za pogozdovanje Krasa.

1854. Zaradi slabega papirnega kurza in zaradi vojnih homatij je razpisano prostovoljno oziroma prisilno posojilo 350 do 500,000.000 po vsej državi, od tega bo plačala Kranjska 4,000.000. Zaradi mnogih slabih letin so ljudje popolnoma brez denarja in hudo zadolženi. — Dne 8. velikega srpana. Danes so se javili župljani zaradi prostovoljnega (!) posojila, o tej priliki sta obedovala tu okrajni komisar žl. Gasperini in njegov pisar Adam Smolej. — Dne 23. velikega srpana. Popoldne sem plačal v Kranju 47 gld. 30 kr. posojila. — Dne 24. velikega srpana. Na večer komisija zaradi prisilnega posojila potem sta tu večerjala g. okrajni glavar Pauker z aktuarjem (Shoklizhem?).

1855. Dne 8. listopada zjutraj ob $5^{3}/_{4}$ je prišel cesar Franc Josip v Ljubljano, pa je takoj odpotoval v Trst, kjer se je njegov brat Ferdinand Makso zelo poškodoval; padel je z voza, ko so se splašili konji. — Dne 12. listopada. Popoldne se je vračal cesar iz Trsta skozi Ljubljano.

1856. Dne 13. malega srpana. Na Šmarni Gori smo opazili zvečer ogenj, kakor tudi na Šmarjetni Gori; to sta bila kresa v znamenje veselja, ker je bila dne 12. t. m. zjutraj ob 6. uri 35 minut rojena cesarična. — Dne 17. listopada. Zmrzlo in lepo. Danes zvečer sta prišla cesar in cesarica z Dunaja v Ljubljano; po gorah smo videli kresove. — Dne 20. listopada. Danes zjutraj sta se odpeljali veličanstvi v Trst.

1857. Dne 11. sušca. Danes se baje vrneta veličanstvi cesar Franc Josip in cesarica Elizabeta iz Italije v Ljubljano, odkoder potujeta popoldne še do Gradca. — Dne 26. malega srpana zvečer sta prišli veličanstvi v Ljubljano in dne 27. so najslovesneje otvorili železnico iz Ljubljane v Trst.

1858. Dne 21. velikega srpana zvečer ob 10. uri 15 minut se je rodil v Laksenburgu poleg Dunaja prestolonaslednik, ki ga je dne 23. velikega srpana ob dveh po noči dunajski kardinal nadškof vitez v. Rauscher krstil na ime Rudolf Franc Karol Josip. To rojstvo je provzročilo obilno požrtvovalnost bodisi cesarske rodbine bodisi drugih velikašev in kapitalistov.

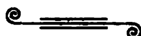
1858 z 1. dnem listopada se je začela avstrijska veljava s 45 goldinarskim merilom, kar je napravilo veliko zmešnjavo in provzročilo ljudem precej škode. — V Avstriji se je sprožila nova denarna veljava mnogo dela in mnogo nevolje.

1859 dne 5. sušca dopustniki pozvani pod orožje. O nemirni Napoleon! ti se hočeš vojskovati in postati morilec mnogo tisoč ljudij.

1859 dne 2. velikega travna. Danes dopoldne so se peljali vozovi princa Maksimiljana iz Ljubljane na Tirolsko, kjer je sedaj njegova soproga čakajoča poroda. — Opomba konec leta: V žalostnih okolnostih končujemo leto. Davki so čedalje večji. Vinski dac bodo morali vsi plačati tudi od vina, kar ga sami

porabijo. Vedno manj vere celo pri preprostih ljudeh zato, ker daje vlada judom in protestantom čedalje večje svoboščine in pravice.

1861 dne 9. sušca. D. Slapnik (podbreški župnik) tu zaradi volitve mož. — Volitev župana za Naklo in Podbrezje, opoldne sta obedovala tu g. okrajni glavar Derbitsch in Ahzhin o priliki županove volitve. (Dalje pride.)

Slovstvo.

Fontes historici liturgiae glagolito-romanae a XIII ad XIX saeculum collegit, digessit et indice analitico instruxit Dr. Lucas Jelić, professor historiae ecclesiasticae et iuris ecclesiastici in seminario theologico centrali Jadrensi. Veglae MCMVI. Sumptibus ephemeridis »Slavorum litterae theologicae« Pragae. Typis expresserunt »Kurykta« Veglensis, E. Vitaliani Jadrensis et »Officina Typografica Catholica Labacensis«.

Papež Pij X. je poklical v Rim škofe zadrske, zagrebške in goriške nadškofije, da bi se posvetovali pod predsedstvom kardinala Seraphina Vanutellija o rabi glagolice v liturgiji. Posvetovanje se je vršilo od 21. do 31. maja 1905. Škofje so svojim izjavam priložili še zgoraj imenovano delo dr. Luka Jelića. Delo je bilo v rokopisu že prej dovršeno, a da se je moglo pravočasno predložiti, se je moralo tiskati na treh krajih, na Krku, v Zadru in v Ljubljani. Zato tudi niso črke po vrsti tekoče zaznamovane, ampak vsako poglavje ima svojo paginacijo.

V predgovoru piše dr. Jelić, da so se že mnogi učenjaki ukvarjali s starejšo zgodovino slovenske liturgije, celotne zgodovine glagolske liturgije pa smo pogrešali. Ta knjiga pa ima namen zbrati vse, kar se je doslej o tem predmetu pisalo; da pa spis ni preveč narastel, se je mnogo spisov okrajšalo in izdalo v obliki regestov. Hvalo izreka vsem sotrudnikom, med Slovenci zlasti dr. Josipu Grudnu in dr. Mat. Murku. Potem so viri v glagolici razvrščeni po raznih stoletjih. Najprej se navajajo viri iz 13. veka (13 stranij), dalje iz 14. veka (18 str.), iz 15. veka (46 str.) iz 16. veka (61 str.), iz 17. veka (86 str.), iz 18. veka (98 str.), iz 19. veka (176 str.), naposled sledi 47 stranij kazala, ki se nanaša na kraje, osebe in dobe.

Iz vsebine se da posneti velika važnost tega spisa. Občudovanja vredna je marljivost zbirateljeva.

Podatki se nanašajo na vse spise, na rokopise, tiskovine, razprave, na najdišča spisov itd., ki se ozirajo na glagolieo in nje rabo na cerkvenem in svetnem polju.

Na Kranjskem so našli posamezne odlomke glagolskih spisov v Ljubljani, v Naklem, v Križih pri Tržiču, v Preddvoru, v Radovljici, v Selcih, Šmartnem pri Litiji, Višnji Gori, na Rakitni, Rudniku itd. Ker so najdišča in na nas Slovence se ozirajoča mesta že posneta v »Dom in Svetu«. 1905 (Dr. Evgen Lampe: Glagolica na Slovenskem, 481—486, 621—623), preidem lahko tu ta zanimivi oddelek. Dodali bi le še glagolski odlomek, v katerega je vezana krstna knjiga v Cirknici (za l. 1662—1670), še neki nadaljni odlomek v Šmartnem pri Litiji in opozorili na glagolske listine, ki jih je poslal Jakob Volčič iz Liburnije leta 1851. uredništvu »Novic«. Te listine so stara pisma iz leta 1534, 1573, 1596, 1611, 1635, 1644 itd., ki so se nahajala v Lovranu, Veprincu, Kastvi, Boljuncu, Moščenicah itd. Volčič je pripomnil (»Novice« 1851, 157): »Imam še mnogo tacih izvirnih in prepisanih stvarij; ako bi jih slovensko društvo ali kdo drugi hotel shraniti v bukviščih, bi rad poslal, kar imam«. Bržkone so se te listine ohranile, kakor kažejo »Fontes«, toda kje so našteta pisma? Ali v Bleiweisovi zapuščini?

Dalje bi se lahko omenil Volčičev spis: »Sedanji stan slovinskega obreda v tržaški škofiji« v »Novicah« 1853, str. 14, 15, kjer našteva one župnije, kjer je še sam zasledil glagolico.

Glagolsko slovstvo se je omejevalo na misal, breviarij, martirologij, na evangelije in liste, obrednik in nekaj drugih spisov; bilo je torej po obsegu dokaj ubožno. Segala pa je glagolica tudi v javno življenje. o čemer pričajo urbarji, zakoniki itd.

Raba glagolice se je raztezala v raznih dobah na različne pokrajine. Najbolj je bila razširjena po Dalmaciji, deloma po Bosni, dalje po zagrebški, senjski, krški, poreški, koperski, emonski (Citta nuova) in pičanski škofiji. Leta 1660. so bili po istrskih župnijah razen po mestih skoro sami glagoljaši dušni pastirji. Segali so pa tudi v tržaško škofijo. Leta 1603. piše tržaški škof Ursin de Berthis, da se je naselilo mnogo glagoljašev v tržaško škofijo, posebno v beneški del, in sicer radi pomanjkanja drugih duhovnikov (ob penuriam sacerdotum). Posamezni glagoljaši so šli še dalje, na pr. l. 1583. je glagoljski maševal »Frančišek Valentić, Dalmatin od Raba« v Kamenjah pri Črničah na Goriškem. V Dolini pri Trstu in na Vrhpolju sta bila l. 1591. glagoljaša župnika Juraj Jurinić in Fran Mavrović. Leta 1650. je bil v Podgradju glagoljaš, ki »ni znal nobenega drugega jezika«, v Draguću je bil glagoljaš 90letni Andrej Matković. Tik kranjske meje v senjski škofiji so bili leta 1688. glagoljaši na Brodu, v Moravicah, Delnicah. v Čabru, v Lukovem dolu itd.

Obzorje teh glagoljašev ni bilo kdovekaj obsežno. V svojih poročilih v Rim jih škofje popisujejo kot »rudes et ignari«, »ki jih moramo rabiti radi skromnih dohodkov in potrebe ilirskega jezika« itd.

Označena knjiga je torej vrlo bogata in poučna, škoda le, da jo kazi nebrojno tiskovnih hib, čemur se pa ni čuditi, če pomislimo, kako viharno se je morala natisniti. Na podlagi te knjige se bo dalo znamenito glagolsko vprašanje dalje preiskovati.

Nas najbolj zanima vprašanje, če so Slovenci sploh kdaj rabili glagolico. O tem vprašanju se je že mnogo pisalo, a sodbe so različne. Primož Trubar piše: »Lubi Slovenci! Vom in nom je vedejoč, de le ta naša slovenska beseda do seh mal se nej z latinskimi temuč le ta krovaška s krovaškimi puhštabi pisala«. Misli torej, da Slovenci doslej niso pisali z latinico, ker sploh niso pisali; Hrvatje pa so pisali hrvatsko, to je z glagolico. Dalje pripominja Trubar v predgovoru prvega dela Novega testamenta l. 1557.: »Wir Krainer und Windische verstehen die Kroatische Sprach nach aller Nothdurft viel besser, dann die Böhmische oder Polnische oder der Wenden; dergleichen sie die unsre. Aber die guten beherzigten Kroaten haben auch kein Bibel, noch den ganzen Katechismus, als wenig wir Windischen, und haben sich bisher schlecht mit ihrem Meßbuch und Breviario betragen: diese ihre Bücher sind vor viel Jahren so finster und unverständlich verdolmetscht, daß ihre Priester selbst viel Wörter auch in den Sontäglichen und gewöhnlichen Evangelien nicht verstehen«. (Kopitar: Grammatik etc. 402.) Dalje upa: »seine Unternehmung werde auch etlich Crobatische Priester, die sich allenthalben in den Windischen Landen mit dem Meßlesen erhalten, dahin bewegen, daß sie die Lateinische Schrift werden lesen lernen, und unsere Schreiben in ihre Sprach und Schrift bringen« (Kopitar, o. c. 405). To sta res storila v glagolici in cirilici Štefan Konzul in Anton Dalmatin. Govoreč o Hrvatih piše: »Ihre Priester lesen Meß in ihrer Crobatischen Sprach, predigen auch zu Zeiten« etc. (Kopitar, o. c. 442). O Slovencih pa trdi l. 1582.: »Vor 34 Jahren war kein Brief oder Register, viel weniger ein Buch, in unsrer Windischen Sprache zu finden; man meinte, die Windische und Ungrische Sprache seyen so grob und barbarisch, daß man sie weder schreiben noch lesen könne«. (Kopitar, o. c. XXXIII.)

Sebastjan Krel pravi l. 1567.: »Leto Orthografio Slovenskiga Pisma smo mi zvestio inu zdobrim svitom zastopnih Bratov tako postavili. Inu spomisli tudi na več našiga Imena inu Jezika Lüdy, Kijr so okuli nas, Dolence, Istriane, Vipavce etc. kateri, skorai povsod čistéši slovensko govore, kakòr mi po kraniu inu koroški deželi, do polu nembški. Inu so edni navaieni na to staro Slovensko, Hervatsko tèr Churilsko Pismo. Bog ôtel pak, da bi to isto, zlasti Churilsko lepo Pismo, mogli spet v' Lüdi perpraviti. Kadar pak nei dobrò mogoče, za obuštva stran, za volio Turske sille, inu kàr so ta vegši del Slovenskih dežel puste inu vse Turske inu smo tako začeli naiveč zlatinskimi puhštabi pisati inu drukati, taku moremo vsilli, kakor nemci govore, stole inu klopî na mizo postaviti:

ali sai gledati, da se Latinski puhstabi na mesto naših starih Slovenskih, kolikor je mogoče, v glihi moči postavijo. — Zato sàm pred to staro ABC po imenih, inu pruti latinske puhstabe postavil. Ako kateri Hèrvatsko pismo zna, da nas tim bulje zastopi«. (Kopitar, o. c. 421).

Juri Dalmatin sodi: »Also ist auch die Windische Sprach, besonders wie die in diesen Landen gebräuchig, nit vor hundert oder mehr, sondern allererst bey dreißig Jahren nit geschrieben, oder auf Papier gebracht worden«. (Kopitar, o. c. XXXII.)

Bohorič pojasnjuje, da piše slovenščino z latinico »quandoquidem jam usus ilius antiquae literaturae, Cyrillicae nimirum et glagoliticae, in Carniola nostra fer intercidisset«. (Kopitar, o. c. XXXVIII.)

Valvasor (D. Ehre d. H. Krain, II, 274.) govoreč o glagolici pristavlja: »und solche braucht man noch auf diese Stunde in Crain an vielen Orten, da man die Crainerische oder Sclavonische Messe-lieset«.

Linhart (Versuch einer Geschichte von Krain, II, 357.) sodi: »Die Krainer schrieben ihre Sprache glagolitisch noch im 16. Jahrhunderte; kyrillisch niemal«. Pod črto nadaljuje: »Man findet dergleichen Handschriften noch; nur muß man sie in öffentlichen Urkunden nicht suchen, welche von deutschen Herrn ausgiengen. Ungefähr in der Hälfte des 16. Jahrhunderts war es, da Primus Truber — — die lateinischen Buchstaben unglücklich substituierte. Man sehe die Vorrede zur krainischen Bibel von Georg Dalmatin, Witemberg 1584. Damal verlor Laibach, wie ich bei der Fortsetzung dieser Geschichte zeigen werde, eine glagolitische Drukkerei, die wahrscheinlich eben jene war, welche jetzt die Propaganda besitzt«.

Kopitar je bil nasprotnega mnenja in je polemiziral proti temu (o. c. XXIX sq.): »Linhart's Behauptung, daß die Krainer bis ins 16. Sec. glagolitisch geschrieben, und daß man noch glagolitische Handschriften im Lande finde, gründet sich bloß auf zwey von alten Bücherbänden abgelösete, mit Glagolitischen Charakteren beschriebene Pergamentblätter, die nun in der Baron Zoisischen Büchersammlung sich befinden: es sind Fragmente eines Missals oder Breviers. Die Sprache darin ist nicht Krainisch, sondern die aller Slavischen Missale, die sogenannte Literal-Slavische. — Eben so wenig beweisend ist die, von Herrn Kumerdey erwähnte, verläßliche Spur, daß in der Filialkirche Lanzovo in Oberkrain noch unlängst (Kumerdey schrieb ums Jahr 1780) ein mit Glagoliticshen Lettern geschriebenes Missal vorfindig gewesen; oder die archivarisch constatierte Klage der Pfarrgemeinde von Kreuz bei Neumärktl in Oberkrain wider den sogenannten Presbyter Glagolita, der dort die Messe nach einem Glagolitischen Missal las, bis es ihm auf diese Klage 1617, vom Laibacher Bischofe Thomas (Krön) eingestellt wurde. Wahrscheinlich war es ein von Istrien oder Kroatien vertriebener Pope, der sich durch

Messeleson seinen täglichen Unterhalt erwarb. Und am Ende, was kann ein — Missal, und ein Pope, der daraus Messe lieset, dafür beweisen, daß die Krainer auch ihre Landessprache geschrieben, und zwar mit Glagolitischen Buchstaben geschrieben haben?« itd. Kopitar nam tudi sporoča (o. c. XXV.), da se nahajajo v Zoisovi zbirki razen tiskanih misalov in breviarijev tudi glagolska pisma, ki so jih pred 50. leti pisali na meji cesarski in turški mejni stražniški poveljniki glede odpeljane živine.

Valentin Vodnik je bil istih misli kakor Linhart.

Za glagolico se je zanimal tudi dr. Jakob Zupan, ki je radi nje prepotoval Dalmacijo in spisal članek: »Die acht glagolitischen Klöster im Königreich Illyrien«. (Illyr. Blatt, 1831, štev. 15.)

Jakoba Volčiča sem že prej omenil.

Lepo razpravo o glagolici je spisal tudi Simon Rutar v knjigi »Trst in mejna grofija Istra« str. 153—164. Tu popisuje usodo glagolice zlasti po Istri, nje najdišča, dalje poroča o Štepanu Konzulu in Antonu Dalmatinu, ki sta v protestantovski dobi izdajala glagolske spise, ko je dal l. 1560. Ungnad v Norimberku uliti glagolske črke. Po Ungnadovi smrti so potovale glagolske in cirilske črke najprej v Ljubljano, potem v Gradec, odtod na Reko in naposled v Rim. Leta 1625. se zahvaljuje Propaganda cesarju Ferdinandu za podarjene glagolske črke. (Od tod Linhartova zmota!)

Umevno je, da so tudi naši slovstveniki pisali o glagolici razpravljajoč o staroslovenščini, n. pr. Marn (Jezičnik, XXVI, 61.) in dr. Glaser (Zgod. slov. slovstva I, 43.) Na posamezne drobce so pa opozarjali razni domači listi.

V novejšem času sta večjo pozornost vzbudila dr. Murko (Oesterr. Revue, Band 17, Heft II, str. 169) in dr. Josip Gruden s svojima člankoma: »Glagolica v akvilejski metropoliji in njen pomen za slovensko slovstvo« (Katoliški Obzornik, 1904, 141—157) in »Glagolica med beneškimi Slovenci« (»Izvestja muzejskega društva za Kranjsko, 1906, 30—33).

Dr. Gruden sklepa glede rabe glagolice: »V zadnjih treh stoletjih srednjega veka se je glagolica razširila tudi po Kranjskem, bila je kot obredni jezik po mnogih krajih na Slovenskem v navadi in glagolsko cerkveno slovstvo je bilo takrat naše narodno slovstvo«, in »da imamo pred seboj ostanke dokaj razširjenega cerkvenega slovstva, ki je bilo dalj časa v deželi udomačeno, ki se je zadnjih tristo let večinoma pogubilo, o čigar bogastvu pa še dandanes pričajo raznoliki naši fragmenti«. Dalje trdi, da so na Kranjskem službovali glagoljaši, da so ljubljanski škofje posvečevali glagoljaše in si pomagali včasih z glagoljaši in naposled očita slovenskim slovstvenikom, da so sicer z veliko skrbjo iskali sledov slovenščine od 10. do 16. veka, a za kranjsko glagolico se ni nihče brigal. Trubar je zavrgel glagolico in začel pisati latinico, s tem pa je pretrgal

nit organičnega razvoja in porušil književno vzajemnost z drugimi Jugoslovani.

To izvajanje potrebuje nekoliko pojasnil.

Ali se je res razširjala glagolica po Kranjskem? Iz odlomkov, ki so se našli doslej na Kranjskem večinoma kot platnice cerkvenih matic in drugih knjig, tega ne moremo trditi. Nasprotno bi sklepali, da je moral biti kak knjigovez, ki je dobil zavržene glagolske pergamente in je vanje vezal cerkvene knjige. Skoro vse te knjige so bile vezane med l. 1650 do 1690. V Cirknici na pr. je bila peta krstna knjiga (1662—1670) vezana v glagolski rokopis, prve štiri pa v latinsko popisan pergament. Zapisnik ljubljanske čevljarske zadruge je bil vezan leta 1670; poročna knjiga v Naklem 1673., cerkvene matice pri sv. Petru v Ljubljani l. 1659., 1677. 1683., na Slapu 1654, v Selcih 1669, davčna knjiga ljubljanskega mesta, 1678 itd.

Te glagolske spise so spisali hrvatski duhovniki in tudi pridejane opazke so hrvatske. Odlomek, ki se je našel v Rakitni, je bil spisan leta 1443. od duhovnika Marka za kapelana Ivana na gori sv. Ivana ninske škofije.

Kje so služili glagoljaši? Na Kranjskem sta doslej znana le dva, oni, ki ga je pregnal Tomaž Hren iz Križev pri Tržiču, in Andrej Vulković, ki je bil l. 1597. kapelan na Blokah. Jasno pa je, da sta bila tujca (Hrvata), ker nista znala nobenega deželnega jezika (Izvestja Muz. društva II, 33), Župnik na Blokah je Vulkoviča sprejel v sili, ker ni mogel dobiti drugega vsled protestantovskih časov in pomanjkanja drugih duhovnikov.

Andrej Ling, glagoljaš, ki ga je posvetil l. 1589. škof Janez Tavčar, je bil v službi zagrebškega kapitula, torej tujec.

Tomaž Hren je posvetil glagoljaša Antona Zupaniča leta 1600. in Ivana Viteziča iz krške škofije l. 1601. Oba sta bila Hrvata, domačin nihče.

Na meji kranjske dežele v Podgradju (nekdaj del trnovske župnije) je bil leta 1650. glagoljaš, ki je znal samo hrvatsko, kar posebej omenja tržaški škof v svojem sporočilu v Rim, torej zopet ne domačin. V Kamenjah pri Črničah na Goriškem je pel leta 1583. glagolsko mašo »Frančišek Valentić Dalmatin od Raba«, torej zopet Hrvat. V Dolini pri Trstu in na Vrhpolju sta bila l. 1591. župnika glagoljaša Juraj Jurinić in Fran Mavrović, oba Hrvata.

Če pa Valvasor in starejši pisatelji pišejo o glagoljaših na Kranjskem, je to treba prav umeti. Prvič so bili nekateri glagoljaši. kakor že Trubar trdi, le slučajno na Kranjskem, drugič pa je bil obseg Kranjske dežele nekdaj mnogo večji, kakor je dandanes. Velik del Istre je dalj časa spadal h Kranjski in je zavzemal peti del te dežele. Meja kranjske dežele je šla po Valvasorju od Prezida do Reke in do morja, potem ob morju mimo Lovrana do Beršca, dalje proti zahodu do Gračišča (Galignana) in Tinjana

(Antignana); od tod proti severu ob meji beneške Istre. Kranjska je torej obsegala tedaj sledeča istrska mesta: Tinjan (Antignana), Beršec, Pičan, Kastav, Gračišče, Lovran, Pazin, dalje 12 trgov, pet samostanov (med njimi Čepić) itd. Te pokrajine pa so večjidel hrvatske.

Iz tega je razvidno, da glagolsko slovstvo ni bilo naše narodno slovstvo od 14. do 16. veka, da ni bilo posebno razširjeno pa udomačeno po Slovenskem razen ob hrvatski meji, da Trubar ni porušil književne vzajemnosti z drugimi Slovani, saj je uprav on sam skrbel za glagolske in cirilske spise, seveda z namenom, da bi pridobil za protestantsvo Srbe in Hrvate. (Glej: dr. Glaser, Zgodovina slovenskega slovstva, IV, 446 itd.) Sicer so se pa tudi hrvatski glagoljaši v izvencerkvenem slovstvu oprijeli latinice. V. Steska.

Cerkveni spomeniki lavantinske škofije. I. Dekanija gornjegrajska. Spisal Avguštin Stegenšek. S 162. slikami in tremi tablicami. V Mariboru 1905 Založil pisatelj. Str. XVI + 240. Cena 5 K. — Krasna knjiga, katere je lahko vesel vsak izobraženec! Željno smo čakali Slovenci drugega dela Flisovih »Stavbinskih slogov«, ker smo se v njem nadejali strokovnjaškega opisa umetnin, ki so po cerkvah ljubljanske škofije, a preden smo ga dočakali, nas je iznenadil g. Stegenšek s prvim zvezkom podobnega dela, z zanimivim in točnim opisom cerkvenih umetnostnih spomenikov lavantinske škofije. Knjiga dokazuje, da pisatelj ni samo veščak na tem polju, ampak tudi, da se je lotil dela s posebno ljubeznijo in požrtvovalnostjo. To nam daje upanje, da ogromno delo — opisati še v 23. dekanijah lavantinske škofije vse župne cerkve in podružnice — ne bode zaspalo, kakor se sliši, ampak se srčno nadaljevalo. Jezik v krasno opremljeni knjigi je lep, slog živahen in slike so čiste. Delo bi bilo še popolnejše, ako bi bilo mogoče pisatelju poprej pregledati vse arhive (za gornjegrajski dekanat bilo treba preštudirati zlasti skofijski arhiv v Ljubljani) ter na podlagi iz njih nabranih podatkov dati nekoliko več zgodovinskega temelja umetnostnim razpravam. Toda zahtevali bi v tem oziru za enega moža preveč, sodelovanje drugih pa napravlja mnogokrat le ovire, da vse zaspi. Čestitamo štajerskim Slovencem, da so dobili svojega Stegenšeka in da se njegovo delo dostojno čisla tudi na višjem mestu.

A. K.

Slovenska bibliografija. V izdanem tretjem snopiču »Slovenske bibliografije« omenja dr. Fr. Franc Simonič, da mu je pri najboljši volji izostala še marsikatera drobtinica, ker mu je bil pristop do raznih zasebnih knjižnic nemogoč. Ker obeta pisatelj »Dodatek« bibliografiji, naj tu podamo v dopolnilo nekoliko drobtinic iz stare dekanijske knjižnice v Kranju. 1. Evangelia inu branie na nedele inu prasnike Zhes zelu lejtu, is Latinskiga na Crainski jesik ſveſtu inu ſkerbnu preloshene, popraulene inu

pogmerane. Is perpufheniam etc. Labaci, Typis A. F. Reichhardt 1754. 8°. 526 stranij. — 2. Krishov pot, ali Premifhlovanje Kriftusoviga terplenja. V' Ljubljani, 1818. Natifnil Jos, Skarbina. 8°. 33 stranij. — 3. Lobrede auf den heiligen Johann v. Gott, Stifter der W. E. Brüder von der Barmherzigkeit. Gehalten zu Wien den 8. März 1816 von P. Paschalis Skerbinz, des oesterr. Franziskaner-Ordens-Provinz-Secretär zum hl. Hieronymus in Wien ordentl. Sonntagsprediger und Novizenmeister. Wien, 1816. Gedruckt bey den P. P. Mechitaristen. 8°. 26 stranij. — 4. Duhóvna vôjska. Spifal v' lafhkim jesiku bogobojézhi ôzhe Lavrenz Skúpuli, nékdaj minih réda fvétiga Kajetana. Prestavil vnóvizh J. M. V Ljubljani, 1849. Natifnjen in naprodaj per shlahtnimu Kleinmayrju. 8°. 11 + 214 stranij. — 5. Mali katekisem v' vprafhanjih in odgovorih sa manjshi otroke po zefarfkih deshelah. Na Dunaji. V' salogi zes. kralj. bukvárnize sa fholfke bukve per fv. Ani v' Jánesovih ulizah. 1843. — 6. Der kleine Katechismus. (Nemški in slovenski). 8°. 55 stranij. — 7. Keršanski nauk v vprašanjih in odgovorih. C. kr. zaloga šolskih knjig. Na Dunaji 1875. 8°. 205 str. — 8. Kerfhanfki katolfhki nauk sa male fhole na kmetih. Na Dunaji, 1840. 8°. 111 stranij. — 9. Gofp. Krifhtofa Schmida K. A. Sgodbe f. pifma sa mlade ljudí. Drugi flepfhani natif. V Ljubljani 1846. 8°. 200 stranij. — 10. Poftave pogorelfke drushbe ali bratovfhine f. Floriana na Shtajerfkim, Krajnfkim in Korofhkim tiftim, kteri vanjo ftopijo, na kratko in saftopno rasloshene. V Ljubljani 1835. Natifnil Joshef Sassenberg. 8°. 24 stranij. — 11. Dvanajft novih fvetih peffem. 8°. 52 stranij. — 12. Govor o pogrebu premilostljivega knezoškofa Jerneja Vidmarja, bivšega knezoškofa Ljubljanskega, doktorja sv. pisma itd. Govoril kanonik dr. Janez Gogola 21. maja 1883 v Kranji. (Ponatis iz »Zgodnje Danice«). V Ljubljani. Natisnili J. Blasnikovi nasledniki. 1883. 8°. 8 stranij. A. K.

Mali zapiski.

Odborova seja „Muzejskega društva za Kranjsko" je bila 29. novembra t. l. v zemljepisnem kabinetu c. kr. deželne realke.

Predsednik Fr. Levec prečita dopis »Zgodovinskega društva v Mariboru«, ki vabi, naj bi oboje društvo stopilo v ožjo zvezo. Ta zveza naj bi pospeševala vzajemno raziskavanje domače zgodovine in starinoslovja. Dalje naj bi udje enega društva dobivali za polovično ceno publikacije drugega društva. Naposled naj bi »Muzejsko društvo« priporočalo svojim udom knjižici o »kronikah« in o »prazgodovinskih izkopinah«. — Odbor je te predloge sprejel. Člani »Muzejskega društva« bi torej dobivali od 1. januarja 1907. dalje »Časopis za zgodovino in narodopisje« za 2·50 K,

člani »Zgodovinskega društva v Mariboru« pa »Izvestja« in »Mitteilungen« za 3 K.

Društveni blagajnik prof. Milan Pajk je podal račun o dohodkih in stroških za letošnje leto. Iz tega poročila je bilo jasno, da je imovinsko stanje letos ugodneje od lanskega, da pa dolg še ni poravnan, ampak se bo moralo izplačilo raztegniti na več let. Upati je, da se bo prihodnje leto velik del dolga pokril. Dolg je namreč nastal, ker deželni odbor za l. 1903. ni izplačal svojega vsakoletnega prispevka.

Odbornik prof. dr. Jakob Žmavec je predlagal, naj odbor čimpreje oskrbi sobo, kjer bi se moglo društvo shajati, čitati društvene liste in knjige, predavati, se razgovarjati itd. Odbor bo poizkušal dobiti tako sobo, čeprav ni veliko upanja, da bi jo mogel vzdržavati. — Isti odbornik je opozarjal, da se na Kranjskem starine izkopavajo in iz dežele izvažajo, ne da bi kdo izmed poklicanih faktorjev o tem kaj vedel. Zato izgubi dežela vsako leto mnogo svojih znamenitostij. Zadnji čas je, da se tako ravnanje omeji. — Predlog se bo stavil deželnemu odboru, naj se samovoljno izkopavanje starin prepove. V. S.

Osebna vest. Dne 31. oktobra t. l. je preminul na Velikem Lošinju večletni član »Muzejskega društva«, ravnatelj c. kr. višje gimnazije v Kranju, Jožef Hubad. Pokojni je bil vnet prijatelj izročeni mu mladini, za katero je deloval uprav z očetovsko ljubeznijo. Od l. 1894. voditelj, pozneje ravnatelj gimnazije v Kranju, se je dosti trudil za prospeh mladega zavoda. Bil je po svoji stroki prirodoslovec. Objavil je v izvestju II. ljubljanske gimnazije l. 1894. temeljiti spis »O račji kugi«. Spisal je tudi »Prirodopis za meščanske šole« in sodeloval pri »Ljubljanskem Zvonu«, »Domu in Svetu« ter »Učiteljskem Tovarišu«. Čast bodi njegovemu spominu!

M. P.

Novi člani od 1. septembra t. l.: Böhm Ludovik, dr., profesor na c. in kr. mornarski akademiji na Reki; Čerin Karel, dvorni kapelan v Ljubljani; Šlebinger Janko, dr., c kr. gimnazijski profesor v Novem Mestu.

Reklamacije. Ako pomotoma kak član ne prejme pravočasno društvenih publikacij, prosimo, naj se obrne z reklamacijo vselej naravnost do blagajnika (prof. Milana Pajka v Ljubljani).

Ob koncu leta prosimo vse cenjene člane, ki še niso poravnali letošnje članarine, naj to storé v najkrajšem času. Ako zaostajajo s plačevanjem, ovirajo vsako uspešno delovanje »Muzejskega društva«.

Izdaje in zalaga »Muzejsko društvo za Kranjsko«.

Natisnili J. Blasnikovi nasledniki v Ljubljani.

IZVESTJA
muzejskega društva za Kranjsko.

Uredil

Anton Koblar.

Izdalo in založilo „Muzejsko društvo za Kranjsko.“

Letnik XVII.

LJUBLJANA.
Natisniia J. Blasnikova tiskarna.
1907.

KAZALO.

Razprave.

Stran

Doneski k zgodovini protestantstva na Slovenskem. *Dr. Josip Gruden* 1, 54, 121
Iz dnevnika Blaža Blaznika. *Ivan Vrhovnik* 15, 86
General Quedart. *A. Aškerc* 33
Frančiškani v Beli Krajini. *Leopold Podlogar* 35
Obrtno stanje v Ljubljani l. 1809. *A. Aškerc* 65
Zgodovinski napisi v Idriji. *Makso Pirnat* 71, 141
Kranjski dijaki na mariborski gimnaziji okoli leta 1825. *Dr. Fran Ilešič* 110
Francoski vojaki v trnovskem župnišču v Ljubljani. *Ivan Vrhovnik* 148
Nemški viteški red v Beli Krajini. *Leopold Podlogar* 152

Slovstvo.

Prazgodovinske izkopine. *Viktor Steska* 38
Četrto izvestje društva za krščansko umetnost v Ljubljani za leta 1903—1906. *A. K.* 39
Kronika mesta Črnomlja in njega župe, sp. Leopold Podlogar. *V. S.* 113
Deželni muzej Rudolfinum v Ljubljani, spisal dr. W. Šmid. *V. S.* . 114
Gradivo za zgodovino Slovencev v srednjem veku, sp. dr. Franc Kos. *A. Koblar* 164
Zgodovina brezoviške župnije, spisal Josip Novak. *V. Steska* . . 165
Gli ecclesiastici di Casa d' Attems. *V. Steska* 166
Ranarnici i ljekarnici iz franjvačkog reda, sp. Janko Barlè. *A. Koblar* 166
Das soziale Wirken der kathol. Kirche in Österreich (Diözese Laibach), von Dr. Josef Gruden. *A. Koblar* 167
Bisernice iz belokranjskega narodnega zaklada, spisal Ivan Šašelj. *A. Koblar* 167
Das Laibacher Moor, von Dr. Ernst Kramer. *A. Koblar* 167
Slovenske božjepotne knjižnice iz 18. stoletja (Od Andohti Inu Bratoushine Svetiga Joshta). *Iv. Vrhovnik* 168
Sv. Lucie Andoht itd. v Dražgošah. *V. Steska* 170
Luka Pušar. *Fr. Pokorn* 171

Mali zapiski.

Stran

Glagolitica II. *Dr. Josip Gruden* 39
K životopisu o. Marka Pohlina. *Iv. Vrhovnik* 41
Kako so l. 1809. snažili ljubljanski grad. *A. Aškerc* 45
Vojna kontribucija na Kranjskem l. 1809. *A. Aškerc* 45
Požari v Metliki. *Leopold Podlogar* 46
Doslej neznan nagrobni spomenik v cerkvi sv. Petra v Ljubljani. *Iv. Vrhovnik* 46
Ljubljanski škof Ivan Tavčar pospeševalec protilutrovskega tiska. *Iv. Vrhovnik* 47
Slika sv. Janeza Nepomuka v kapelici gradú Tustan. *Makso Pirnat* 48
Portret slikarja Leopolda Layerja. *Makso Pirnat* 49
Andrej Zamejic 52
Podobar Andrej Rovšek. *V. S.* 115
Josip Stare. *M. P.* 117
Stolp v obzidju mesta Črnomlja. *M. Malnerič* 117
Odkod izvira beseda „goldinar“? *A. Aškerc* 118
Pečnikova prazgodovinska izkopavanja l. 1907 118
Stara knjižnica v lesenem toku. *Iv. Vrhovnik* 119

Društvene zadeve „Muz. društva“.

Odborove seje. *V. S.* 49, 120, 172
Občni zbor. *V. S.* 50
Velikodušen dar dr. Fr. Kosa 52
Društveni člani 52, 120, 172
Korporacije in društva, s katerimi se zamenjavajo publikacije . . 178

IZVESTJA
Muzejskega društva za Kranjsko.

Letnik XVII. 1907. Sešitek 1. in 2.

Doneski k zgodovini protestantstva na Slovenskem.

(Iz furlanskih arhivov povzel in objavil dr. Josip Gruden.)

1. Pisma akvilejskega vikarija Jakoba Maracca.

Nadškofijska knjižnica v Vidmu hrani precej obsežen folijant z naslovom »Lettere di Maracco«. V njem so kopije onih pisem, ki jih je Jakob Maracco, generalni vikarij patriarha Janeza Grimanija, v službenih zadevah pisal raznim osebam. Korespondenca obsega dobo od l. 1563. do 1576. in je za našo domačo zgodovino velezanimiva. Predno bom razpravljal o Maraccovih pismih, podam nekaj podatkov o možu samem.

Jakob Maracco je bil rojen v Veroni. Pravne študije je dovršil v Padovi in kmalu nato dosegel važne službe. V Bolonji je bil »comissarius sacrae Romanae inquisitionis contra haeresias«, na to generalni vikarij škofa v Rimini in slednjič patriarha akvilejskega. (Lettere pag. 1.) Njegova korespondenca izpričuje, da je svojo službo marljivo opravljal, čeprav na avstrijskem dvoru ni bil priljubljen, menda zaradi tega ne, ker je bil preveč naklonjen Benečanom. Tudi med duhovščino na Slovenskem ni bil na dobrem glasu, lutrovci pa so ga celo strastno sovražili.[1])

[1]) Glej o njem: Hurter: Geschichte Kaiser Ferdinands II. und seiner Eltern. I. Band, pag. 79. seq.

Iz bogate zbirke sem izbral le tista pisma, ki se bavijo z razmerami in osebami v slovenskih deželah. In še pri teh sem izločil zgolj osebne zadeve, zato je bilo treba včasih napraviti regest.

Izmed navedenih pisem nas pred vsem zanimajo ona, ki se tičejo Primoža Trubarja. Zanimive podrobnosti izvemo o njegovi agitaciji po Goriškem (št. 13.), kamor je Trubar došel meseca novembra l. 1563. na vabilo grofa Turna in pl. Eck-a, kakor tudi o propagandi njegovih predikantov.[2])

Tudi o vplivih, ki so l. 1564. povzročili, da je bil Trubar izgnan, nam nekatera pisma dajo pojasnila. Že meseca septembra l. 1563. je cesar Ferdinand ukazal Trubarja prijeti, toda deželni stanovi so ga ščitili in cesarjev ukaz se ni izvršil. Treba je bilo odločnega opomina arhidijakona Grafa (št. 6.), pritiska na deželnega glavarja Lamberga (št. 7.) in slednjič posredovanja papeževega nuncija (št. 8.), da je nadvojvoda Karol 15. decembra l. 1564. obnovil prejšnje cesarske odloke. A še le meseca julija l. 1565. je Trubar zapustil deželo.[3])

Mnogo pisem se peča s Polidorjem pl. Montagnano, ki je bil l. 1563. ljubljanski prošt in hkrati arhidijakon za Štajersko (št. 4, 5, 11, 12.). Obdolžen je bil herezije in odstavljen od arhidijakonske službe, a na odločen ugovor štajerske duhovščine mu je generalni vikarij vrnil odvzeto čast. Zdi se, da je Polidor vneto zagovarjal reformacijske predloge cesarja Ferdinanda (obhajilo pod obema podobama in duhovsko ženitev) in vsled tega bil osumljen herezije (št. 22.).

Dokaj posla je imel generalni vikarij z nunskim samostanom v Studenčicah pri Mariboru (št. 29., 30., 31., 32., 33., 35., 37., 38.). A vsi poizkusi, izboljšati razmere med redovnicami, so bili zaman. Slednjič je predlagal, da naj se samostan razpusti in premoženje porabi za ustanovitev jezuitskega kolegija (št. 38).

---

[2]) Pismo se strinja s tem, kar poroča Dimitz: Gesch. Krains I. pag. 275.

[3]) Dimitz o. c. III. pag. 6. seq.

Zelo zanimiva so poročila o splošnih cerkvenih razmerah v slovenskih deželah. Tu se razkriva popolna cerkvena anarhija, ki je takrat vladala pri nas. Najvažnejše je v tem oziru pismo na akvilejskega patriarha z dne 27. marca leta 1565. (št. 21.), kjer Maracco ugovarja obdolžitvi bamberškega škofa, češ da ne izvršuje svoje dolžnosti. Vse ovire duhovske vlade so tukaj točno označene. — Pa tudi poizkusi, izboljšati cerkvene razmere, se kažejo v njegovih pismih. Poziv na duhovnike, ki niso bili kanonično vmeščeni, da naj pridejo k preskušnji v Videm, je bil zaman (št. 4.), celo tridentske veroizpovedi niso hoteli poslati (št. 34.). Sinoda, o kateri govori Maracco (št. 22.), se je sicer vršila v Akvileji 14. novembra l. 1565. in objavili so se takrat tridentski odloki, toda avstrijski nadvojvoda je ugovarjal proti temu, da bi jih tuji podložniki izvrševali v njegovih deželah[4]). Tako je cerkvena reforma bila za dolgo pokopana. — Kanonične vizitacije po avstrijskih deželah Maracco ni mogel napraviti, deloma vsled ugovora avstrijskih vladarjev, deloma vsled strastnega sovraštva deželnih stanov (št. 21.) Ko je napovedal vizitacijo na Kranjskem, so ga protestanti hoteli zastrupiti[5]). — Ker je bila cerkvena oblast popolnoma uničena, zato ni čuda, da je reformni načrt, ki ga je Maracco predložil po kardinalu Alessandrinu (št. 27.), ostal le na papirju. Edino to, kar so avstrijski vladarji storili v prilog katoliške vere, je imelo trajen uspeh (št. 14., 15., 17., 19., 20., 23., 24.). Njihova volja je odločevala v cerkvenih zadevah, patriarh je imel oblast »le po imenu« (št. 21.).

Za slovensko cerkveno zgodovino so Maracco-va pisma tembolj pomenljiva, ker nam podajejo poročila in sodbo cerkvenih oblastnikov o tedanjih naših razmerah. Zgodovinskih spomenikov te vrste je bilo doslej še malo objavljenih[6]).

---

[4]) Hurter o. c. str. 83 sl.

[5]) Hurter o. c. str. 84.

[6]) V videmski zbirki so samo listi (folia) s številkami zaznamovani; zato je druga stran lista vedno označena s črkama a. t. (a tergo). —

1. Udine, 1. avg., 1563. — Matiji Morcini, župniku v Gorici.[7]) Od župnika zahteva poročila, če je v Gorici in goriški grofiji objavil papeževo bulo »In Cœna Domini«. (fol. 219.)

2. Udine, 5. sept. 1563. — Juriju Grafu (»Grafio), arhidijakonu na Kranjskem.

Sporoča mu, da je bil patriarh glede svojega nauka o prostosti človeške volje in opravičenju (»de iustificatione«) od tridentskega cerkvenega zbora pravovernim spoznan. — »Zaradi Pavla, katerega drži magistrat v Kranju zaprtega, sem pisal ondotni gosposki, naj ga prepusti tvoji sodbi, ker je duhovnik. Preglej navodila naših prednikov v tej zadevi in spoznaj iz njih, kaj ti je storiti.« (fol. 207.)

3. Udine, 5. sept. 1563. — Ambrožu Haumanu, komisarju na Kranjskem[8]).

»Tvojemu pismu z dne 1. septembra sem ustregel z naročilom, ki sem ga pisal mestnemu magistratu v Kranju in ga opominjal, naj Pavla, ki je osumljen tatvine, izroči našemu arhidijakonu. Postopanje magistrata proti duhovniku je nepostavno in neveljavno. Ako ga bode arhidijakon spoznal za krivega, naj mu bližnji škof odvzame sveti red in klerikalne privilegije in naj se izroči svetni gosposki. A to se ne more zgoditi na ukaz kranjskega magistrata in bi tudi ne veljalo.« (fol. 205.)

4. Udine, 7. maja 1564. — Juriju Grafu, arhidijakonu »utriusque Carnioliae«.

»Žal mi je, da nisi mogel obiskati štajerske provincije, kakor sem ti naročil. Upal sem namreč, da od tebe izvem o tamošnjih razmerah in da nam ti izbereš moža, ki se odlikuje po vednosti in pobožnosti, kateremu bi mirno mogli izročiti oblast nad njo. Toda, ker nas je zadela ta bridkost, da ne moremo prosto izvrševati svoje dolžnosti, moramo z molitvami in obljubami od Boga izprositi, da razmere na boljše obrne. Pošiljam ti zajedno s tem pismom diplomo, s katero izročamo arhidijakonat štajerski in savinjski (»Stiriae et Sauniae«) Gregoriju Gradariju, učenemu, pobožnemu in katoliškemu možu. Pišem mu, naj nam je pokoren in naj sprejme oblast od nas. Skrbi, da se mu diploma kakor hitro mogoče izroči, in ga opominjaj, da se svoji službi popolnoma posveti. Da se zavrne nesramnost in predrznost Polidorja, opominjamo duhovnike one provincije, da mu niso v nobeni stvari pokorni, temveč naj se oklenejo Gregorija

---

Pisma so deloma pisana v italijanščini, deloma v latinščini. Pri tolmačenju nekaterih italijanskih pisem mi je drage volje pomagal g. dr. Aleš Ušeničnik, za kar se mu na tem mestu zahvaljujem.

[7]) Morcina (Marzina) je bil pozneje (leta 1579.) župnik v Kranju. Bula »In cœna Domini« je določala ostre cerkvene kazni proti heretikom.

[8]) Hauman je bil župnik v Stari Loki (glej št. 26.)

in naj njegova povelja natančno izvršujejo. Ne spodobi se namreč, da bi bili drugi pokorni Polidorju, ko se je on doslej branil nas ubogati in se je vsled svojega omadeževanega, hudobnega življenja izkazal nevrednega za tako službo. O tej stvari bodemo papeževemu nunciju, ki biva na Dunaju pri cesarju, poslali natančno poročilo . . . Da natančneje spoznaš odloke in ukaze splošne tridentske sinode, ti jih pošiljam h krati s tem pismom. Potrudil se bodeš, da jih bodo sprejeli in izpolnjevali vsi, ki so tvoji skrbi izročeni. O duhovnikih, ki brez postavnega potrjenja, brez pravice trdè, da imajo duhovsko oblast, in kot tatovi ropajo in plenijo božje imetje, sem že večkrat s teboj razpravljal. Menim, da bodem te razmere odpravil z odlokom, kjer ukazujem, naj pridejo vsi ti k meni. Ti bodeš skrbel, da zvedo o tem odloku vsi, katere zadeva, in bodeš povzročil, da pridejo kar najhitreje k nam z listinami o imenovanju ali prezentaciji cesarjevi. Sprejeli jih bodemo v število naših sinov, če bodo po svojih nravih in po vednosti sposobni spoznani za duhovsko službo. Ako bi katere zadrževala bolezen, starost ali kaj druzega, naj se pri tebi opravičijo. Ti jih izprašaj in karkoli bodeš našel, nam sporoči, da vsaj spoznamo, kaj nam je storiti. Naročam ti, da uporabljaš vso previdnost, skrb in trud, da bodo katoliški, pobožni, učeni pastirji postavljeni na čelo naši čredi in da ne bomo s svojo brezbrižnostjo zakrivili njene pogube«. (fol. 207.)

5. Udine, 7. maja 1564. — Gregoriju Gradariju, arhidijakonu »Stiriae et Sauniae«.

»Iz tvojega pisma na Jurija Grafa in iz poročila, ki ga je on sam nam poslal, smo dovolj spoznali učenost, vernost, pobožnost in previdnost, s katerimi te je Bog obdaroval, in tudi izprevideli, da ponižno in skromno o sebi sodiš, kakor se spodobi kristjanu, in se braniš tega, kar drugi iščejo iz častihlepnosti« . . . Izpodbuja ga, naj se ne brani arhidijakonske službe, ki mu jo je odmenil, in mu ukazuje pod pokorščino, da to službo takoj nastopi in skrbno izvršuje. (fol. 208. a. t.)

6. Udine, 26. maja 1564. — Juriju Grafu, arhidijakonu na Kranjskem.

Javlja mu, da je sprejel njegovega poslanca in slišal poročilo. Treba se je držati načela, da naj se svetna oblast ne vtika v cerkvene zadeve . . . »Toda zdaj smo v takih razmerah, da moramo v obrambo krščanske vere včasih mnogo popustiti od svojih pravic. Zato te opominjam, da greš k deželni oblastniji (»ad magistratum Carnioliae«), tamkaj pokažeš listino cesarjevega odloka proti heretikom in odločno zahtevaš, da se izvrši. Ako bodo odlašali to storiti, bodeš spoznal, da te hočejo preslepiti in da hočejo ti hudobni, brezvestni ljudje s silo zatreti katoliško vero. Potem se bode treba obrniti na cesarja, vernega sina sv. cerkve, na čegar ukaz si one hudobne pastirje odpodil od črede Kristove in si

skušal ovirati njih zločinske nakane. Tja pojdi, ti svetujem. Ako ti manjka denarja za pot, zberi verne katoliške duhovnike, ki so pod tvojo oblastjo, in naj te podpirajo, da moreš prositi cesarja pomoči. Upam namreč, da bodeš lahko preprosil cesarja, ker je pobožen. In da se ti bode ložje po volji izvršilo, bodem v tej zadevi pisal nunciju na Dunaj in mu priporočil tebe in božjo zadevo. Bodi pogumen; Bog ti bode pomagal«. (fol. 209.)

7. Udine, 26. maja 1564. — Jakobu Lambergu, glavarju kranjskemu

Priporoča mu Grafa, arhidijakona »utriusque Carnioliae«, in njegovo zadevo. — »En izvod cesarjevega odloka ti bode Jurij pokazal in te prosil, kakor tudi jaz zahtevam, da voljo in ukaze cesarjeve izvršiš, našemu Grafu, v tej zadevi cesarjevemu služabniku, pomagaš in ga braniš pred sovražniki, ki ga neoboroženega zasledujejo. To je tudi zdaj prav nujno potrebno, da one volkove od črede Kristove odvrneš, ki izkušajo pod imenom pastirja ovce pogubiti. A več o tem mi ni treba razpravljati s služabnikom cesarjevim. Priporočam ti Grafa in zadevo božjo. (fol. 210.)

8. Udine, 7. junija 1564. — Delfinu, papeževemu nunciju pri cesarju

»Arhidijakona dežele kranjske, ki je del akvilejske škofije, zelo preganjajo deželni stanovi zaradi gorečnosti in delavnosti, s katero izkuša ohraniti katoliško vero. Zato se je zdaj zatekel k cesarju, da bi ga branil in rešil teh ovir in šikan. In ker se mi zdi, da je vaša naloga, prezv. gospod, ker ste zastopnik papežev in prijatelj našega gospoda patriarha, podpirati in varovati tega našega služabnika, se drznem Vam ga priporočiti z nado, da ga bodete v svoji dobrotljivosti sprejeli in podpirali, kar najbolj mogoče . . .« (fol. 23.)

9. Udine, 25. junija 1564. — Občini rožeški na Koroškem.

»Ljubljeni sinovi! Prejeli smo mnoge vaše prošnje in slišali vaše želje, da bi bili radi oproščeni brezbožne in heretiške vlade vašega sedanjega župnika, ali bolje rečeno, grabežljivega volka in sovražnika vašega izveličanja. Vemo, da je po navadi heretikov trdovraten in nespokoren. Ko smo ga pozvali, naj da račun o svojem poslovanju, ni prišel in tudi ni dal nobenega znamenja svoje pokorščine . . . Vstrajajte pri tem, kar ste slišali od svojih prednikov, trdno prepričani, da so vse te novotarije brezbožne, ker nasprotujejo evangeliju in temu, kar so nas učili sveti in katoliški učitelji krščanske cerkve. V oblasti, ki sem jo prejel od prevzvišenega patriarha, vam ukazujem, da poslej nikakor več ne poslušate tega vašega duhovnika in pastirja, ker je krivoveren in zločinski, in da izberete druzega, katerega pošljite k meni s spričevalom poštenega življenja in katoliškega nauka, da ga morem potrditi, ako se prepričam, da bo iskal vašega izveličanja . . .« (fol. 23. a. t.)

10. Udine, 1. avgusta 1564. — Duhovstvu savinjske in dravske doline.

Sporoča, da je bil odstavil Polidorja Montagnano od arhidijakonske službe, ker je o njem zvedel, da je postal heretik, se omadeževal z mnogimi zločini in na poziv ni hotel priti v Videm se opravičit. Postavil je Gradarija za arhidijakona, a ta se je branil te službe. Ker je zdaj zvedel od duhovnikov, da je Polidor pošten mož, katoliški, marljiv in sposoben, ga zopet imenuje za arhidijakona. Obtožbe, ki so bile proti njemu naperjene hoče preiskati. Grafu bode sporočil, naj ne sega v pravice štajerske provincije. Hkrati jim pošilja tridentske odloke. (Celotno pismo je objavil M. Slekovec v Zgod. Zborniku col. 441. in v knjižici: Polidor pl. Montagnana. Priloge). (fol. 210 a. t.)

11. Udine, 1. avgusta 1564. — Polid. Montagnani, arhidijakonu »Stiriae et Sauniae«.

Maracco spominja Polidorja na vse dobrote, ki mu jih je že skazal. Zaradi slabih poročil o njem ga je odstavil od arhidijakonske službe. Ko je izvedel od verodostojnih mož, da so bile obtožbe krivične, mu rad vrača odvzeto čast. V kratkem se ima vršiti provincijalni koncil, ali vsaj škofijska sinoda. Pošilja mu dekrete tridentskega cerkvenega zbora. Tudi vizitacijo po vsej škofiji namerava v kratkem izvršiti. Preje pa se morajo zbrati vsi arhidijakoni v Vidmu na posvetovanje. (Celotno pismo: »Zgodov. Zbornik« l. c. in M. Slekovec: Polidor pl. Montagnana. Priloge). (fol. 211. a. t.)

12. Udine, 1. avg. 1564. — Juriju Grafu, arhidijakonu na Kranjskem.

Arhidijakona svari, naj se ne vmešava v pravice štajerske provincije in naj vrne cerkve in beneficije, ki se jih je polastil. Naznanja mu, da je Polidorja zopet postavil za arhidijakona na Štajerskem. (Zgod. Zbornik« l. c. Slekovec: Polidor pl. Montagnana. Priloge.) (fol. 212. a. t.)

13. Udine, 10. januvarja 1565. — Patriarhu akvilejskemu.

»Prevzvišeni gospod! V Gorici, ki je kraj vaše škofije, je neki plemič, Jožef Dech,[9]) ki je z vso svojo družino krivoverec. Ta je dal sina, ki mu je bil približno pred enim letom rojen, krstiti nekemu heretiku Primožu (»un eretico detto Primosio«). katerega je tja poklical, ali pa se je slučajno tam nahajal. Ta ga je krstil z navadno vodo, brez sv. olja ali cerkvenega obreda. Ker je ta Primož mnoge obhajal »sub utraque specie« in imel mnogo kužnih pridig, sta pisala glavar[10]) in župnik presvetlemu cesarju Ferdinandu blagega spomina, ki

---

[9]) Brez dvoma je čitati d' Egkh. Jožef pl. Egkh je bil l. 1563. cesarski komisar za vravnavo meje. (Czörnig Görz u. Gradisca str. 686.)

[10]) »Luogotenente«, načelnik civilne uprave na Goriškem; takrat Vit pl. Dornberški. (Hurter o. c. I. pag. 78.)

je strogo ukazal, če biva Primož v Gorici ali v kakem drugem kraju njegovih dežel, naj ga primejo in pošljejo na Dunaj. Vsled tega je Primož odpotoval iz Gorice in se ni več vrnil. Toda, ko se je temu Dechu pred nekaj dnevi rodil drugi sin, je ta hudobni človek oskrbel, da je Primož poslal enega svojih, ki je na isti način krstil, obhajal in pridigoval, kakor je on sam storil preteklo leto. Da, še več; ta zlobnež je obhajal vse brez razlike in ko je v eni čaši ostalo nekaj posvečenega vina, ga je dal za zdravico nekaterim izmed služabništva, ki so bili navzoči. Ker so njegove pridige nekaterim plemičem tistega kraja vgajale, so sklenili, da ga najamejo za pridigarja za celo leto proti plači 150 goldinarjev (»raineri«). Ko je deželni glavar to izvedel, se je z župnikom in ljudstvom vred uprl temu sklepu. Pisali bodo o tej zadevi nadvojvodi Karolu, svojemu gospodu. Župan (»gastaldo«), ki je glavar heretikov, dolži glavarja ljudstva, češ, da je kriv hrupa in shodov. Župnik mi piše pod prisego priloženo pismo in prosi pomoči in podpore pri nadvojvodi, da more ohraniti svojo čredo. Nadvojvoda je pobožen, katoliški mož in prepričan sem, da bo jako cenil pismo vaše presvetlosti v tej zadevi. Vse to, kar pišem, sem izvedel razun iz župnikovega pisma od nekega duhovnika, ki je prišel sem prosit pomoči. Vse ljudstvo bi se s prošnjami obrnilo do vaše prevzvišenosti, ako bi se ne balo zameriti se svoji gosposki in posebno goriškemu grofu, glavarju heretikov, ki bi je kaznoval . . .« (fol. 38.)

14. Udine, 16. februarja 1565. — Patriarhu akvilejskemu.

Sporoča, da je vojvoda Karol naročil kapitanu v Gradiški in gospodu Juriju Elengher-ju, naj naznanita ljudstvu njegovo voljo, da živi katoliško, kakor se je godilo za časa njegovih prednikov, grozeč, da bode strogo kaznoval tiste, ki delajo drugače. Vsakdo, ki ne bi hotel ubogati, naj se mu naznani. — »Župnik je voditelj katoličanov in glavar se kaže zelo gorečega v kaznovanju tistih, ki delajo proti volji njegovega vladarja. Govori se, da hoče heretiška stranka sporočiti nadvojvodi, da so mu sicer vdani s svojim premoženjem in življenjem, a duše hočejo vladati po svoji volji. Utegne se kesati, kdor bi se drznil to sporočiti.« (fol. 39.)

15. Udine, 3. marca 1565. — Župniku v Biljani na Goriškem.

Določbe tridentskega cerkvenega zbora (sessio XXIV. cap. VIII.) o konkubinarijih naj se uveljavijo proti Štefanu Girichu . . . V zadevi goriških verskih nemirov je patriarh pisal papežu, cesarju in nadvojvodi Karolu in je prejel zelo ugoden odgovor, čegar kopijo prilaga. (fol. 45. a. t.)

16. Udine, 6. marca 1565. — Patriarhu akvilejskemu.

Leta 1554. je poslal Ferdinand, tedanji rimski cesar, v ječe vaše prevzvišenosti duhovnika Gašperja Rokavca iz Kranja, kateri kraj vaše škofije je tri dni od Vidma oddaljen, ker je bil sumljiv herezije.

Škof kotorski,[10]) tedanji sufragan in vikarij, pa je oprostil tega duhovnika imenovane krivde. Sedaj mi piše nadvojvoda Karol o istem duhovniku, da je ta obdolžitev prišla od ljubljanskega škofa, čegar menzi je prideljena kranjska cerkev, vsled osebne mržnje.« Kopijo nadvojvodovega pisma prilaga. (fol. 48 a. t.)

17. Udine, 10. marca 1565. — Dež. glavarju v Gorici.

Vrača mu pismo nadvojvode Karola in ga prosi, da pomaga izvršiti njegov ukaz s tem, da zapove svojim uradnikom prijeti duhovnika Tomaža Ostrmana, ki je povzročil v Gorici velike brezbožnosti. Kakor hitro bode došlo povelje od patriarha, bode proti Ostrmanu naperil tožbo. (fol. 46.)

18. Udine, 12. aprila 1565. — Župniku v Biljani.

»Nadvojvoda Karol zahteva od mene, da kaznujem duhovnika Tomaža Ostrmana, ki je nedavno povzročil one škandale v Gorici. Ker sem zvedel, da je Ostrman odpotoval iz te dežele in se podal na Kranjsko, vas prosim, da poizveste za kraj, kjer se nahaja.« (fol. 45.)

19. Udine, 14. aprila 1565. — Ambrožu Haumanu, »comissario superioris Carniolae«.

»Prejel sem pisma, poslana 27. in 28. marca, in iz njih spoznal verske razmere tvoje provincije. O tem bodem obvestil nadvojvodo Karola, da on s svojo oblastjo brezbožne poizkuse in gibanje zadrži in zatre. Ti pa med tem vse, kar se bode dan za dnevom zgodilo, marljivo naznanjaj. Lenartu, od tebe priporočenemu, sem izročil duhovniško službo v Nevljah. Dal Bog, da izpolni pričakovanje.« (fol. 214.)

20. Udine, 30. aprila 1565. — Lovrencu »de Lanteriis«.

Pošilja mu ukaz nadvojvode Karola glede Ostrmana.

»Ker slišim, da ta duhovnik biva in deluje v Vipavi na Kranjskem, ki je podložna skrbi vaše prevzvišenosti, zahtevam in prosim, da ga ukažete prijeti, odvesti v Gorico in zapreti v ječo gospoda glavarja . . .« (fol. 46.)

21. Udine, 27. maja 1565. — Patriarhu akvilejskemu.

Odločno ugovarja obdolžitvi škofa bamberškega, češ, da ne izpolnuje svoje dolžnosti, in da je poslal heretiškega duhovnika v Beljak. Potem pa piše: »Ne tam (v Beljaku), ne v drugih krajih nemškega cesarstva, v katerih je večji del vaše škofije, se nam ne skazuje nobena pokorščina, in zato ne moremo izvrševati cerkvene oblasti niti s tem, da bi tja pošiljali duhovnike, niti z vizitacijo, niti na kak drug način. Prej je bilo edino znamenje naše oblasti v tem, da smo delili svete redove ordinandom, ki so k nam prihajali. Preiskali smo le, če so dobri katoličani, in pri tej

---

[10]) Luka Bizancij, škof kotorski l. 1524—1565. (Gams: Series episcoporum pag. 398.)

priliki jim dali mnogo dobrih navodil za službo božjo in blagor ljudstva. Toda nekaj let sem je tudi to jenjalo, ker vsi ordinandi gredo v Ljubljano, kjer prejmejo brez izjeme redove od ljubljanskega škofa, ki sme (kakor se nam je sporočilo) vsled posebnega privilegija posvetiti vse, ki k njemu pridejo. Ne samo na Koroškem, temuč tudi na Štajerskem, v savinjski dolini in na Kranjskem ima vaša prevzvišenost le samo ime, ne pa oblast patriarha. Okuženi deželni stanovi pa ščitijo heretiške predikante, ki pohujšujejo revno in preprosto ljudstvo, in ne pripuste, da bi mogli vizitirati škofijo, strahovati slabe duhovnike ali sploh izvrševati svojo dolžnost. Ako je v Beljaku heretiški predikant, ta dobri škof (bamberški) ne sme pripisovati krivde služabnikom vaše prevzvišenosti, temuč samemu sebi, ki ima moč v rokah, da strahuje krivce... Toda zdi se, da hoče ta gospod pod pretvezo nemškega jezika in izdatnejšega odpora proti hereziji dobiti od papeža dovoljenje, da se razdeli akvilejska škofija in izroči en del njemu, ali vsaj, da se mu dovoli pravica patronstva za cerkev v Beljaku. Niti te župnije niti nobene druge v nemškem cesarstvu ne podeljuje vaša prevzvišenost ali vaši pooblaščeni služabniki, kajti patronstvo vseh je nam že odvzeto. Le nekateri župniki so prišli včasih s prezentacijo cesarja, nadvojvode ali uradnikov tega škofa k vmeščenju. Večji del pa imajo duhovniki župnije brez vmeščenja in nobenega sredstva ni, da bi jih prisilili priti sem. Zaradi tega nisem mogel nikdar niti poklicati, niti kaznovati župnika v Beljaku, ki se je očitno v cerkvi poročil... niti nimam v oblasti frančiškanskega gvardijana, ki je storil isto, in sedaj živi v posvetni obleki v svojem samostanu v veliko pohujšanje. Dovoljenja za pridigovanje, ki sem jih jaz dal, so vsa zabeležena v vaši kanceliji skupno s patenti generalov drugih redovnih predstojnikov, da morem dati odgovor o pridigarjih Nj. svetosti papežu in vaši prevzvišenosti... Kako se vi trudite, zatreti herezije v svoji škofiji, o tem izpričujejo uspehi in preganjanja, dela in obrekovanja, ki ste jih vi s svojimi služabniki vred trpeli in jih še vedno trpite. Kardinal Alessandrino more izpričati, da ste že za časa pokojnega papeža Pavla IV. pisali in da sem tudi jaz po vašem ukazu mnogokrat pisal Nj. svetosti in prosil pomoči ob žalostnem stanju akv. škofije na Nemškem, obžalujoč in ugovarjajoč morda bolj ostro, kakor se je za mene spodobilo, češ, da ne morem pomagati revnim dušam, ki so bile zapeljane od hudobnega Vergerija, brezbožnega Primoža in drugih varovancev deželnih stanov. Nato se mi je odgovorilo, naj storim, kar morem, dokler Bogu ne dopade ponuditi kak pripomoček, ker niti Nj. svetost ni mogla storiti vsega, kar bi hotela. Nj. svetost, ki me je poznala v izvrševanju svete službe še predno je bila povišana, ve jako dobro, ali sem heretik ali pa katoličan, in bi vedela povedati, kaj sem storil in trpel tu in drugod za ohranitev in razširjanje svete vere, to vedo tudi naši gospodje, izmed katerih so bili nekateri pričujoči pri

tožbah, ki sem jih naperil proti heretikom . . . Ne izprevidim, kaj bi mogli mi storiti, da se zatro herezije na Nemškem, ako nas ne podpirajo svetni gospodje. Vaša prevzvišenost ve, kako je nadvojvoda Karol vnet za čast božjo, in vendar v njegovih deželah, niti na Goriškem, niti na Kranjskem, ne moremo napraviti vizitacije, niti kaj uspešnega storiti . . . (Sledi poročilo o zadevi duhovnika Ostrmana.) Prejel sem odlok vaše prevzvišenosti glede škofijske sinode, ki se bo vršila v akvilejski cerkvi. Jaz bom skrbel, da se odlok objavi, kadar mi bodete naročili, in bom vse storil, kar je moja dolžnost.

Želel bi, da bi prišli nemški duhovniki in bi mogli imeti sinodo brez razkola in pomagati mnogim potrebam škofije. Pa, bojim se, da Bog tega ne bode dovolil zaradi mnogih pregreh, katerih je zdaj svet poln. Poljubljam Vaši prevzvišenosti spoštljivo roko.« (fol. 48. a. t.)

22. Udine, 10. junija 1565. — Polidorju Montagnani, arhidijakonu na Štajerskem.

Izraža mu začudenje, da še ni prejel od njega nobenega pisma in ga tolaži zaradi obrekovanja, ki ga je moral prejšnje leto pretrpeti . . . »O ženitvi duhovnikov, rabi keliha in drugih zadevah, ki si mi jih omenil, bomo razpravljali na škofijski sinodi, ki se bo vršila v Akvileji. O tej je že pisal naš prevzv. patriarh nadvojvodi Karolu. Med tem ti nimam nič novega ukazati. Vprašali bodemo papeža, in kar bode on ukazal, imeli bodemo za pravo in sveto.« (fol. 215. a. t.)

23. Udine, 26. aprila 1566. — Arhidijakonu na Koroškem.

»Videl sem ukaze, dane od nadvojvode Karola, glede rabe sv. keliha, ki ga je papež dovolil podložnikom Nj. visokosti na Nemškem. Storite, kar vam je ukazano od vaših predstojnikov. Upoštevajte natančno pogoje, stavljene v apostolskem pismu, predno dovolite komu omenjeni kelih. Če bi se kaj drugače zgodilo, kakor je ukazala Nj. svetost, sporočite nam in tudi nadvojvodi, istotako glede herezij in razmer v Beljaku in po vsem vašem arhidijakonatu, opravičujoč se, da niti vi, niti mi ne moremo pomagati brez njegove pomoči. Stopite v zvezo tudi z vicedomom škofa bamberškega, da odpravi iz Beljaka onega heretika, o katerem pišete in druge, ki so okuženi. Pišete tudi lahko nadvojvodi o heretiških duhovnikih in da bi kazalo jih odstaviti od službe in na njih mesto postaviti katoliške.« (fol. 83. a. t.)

24. Udine, 28. aprila 1566. — Patriarhu akvilejskemu.

»Nadvojvoda Karol je ukazal arhidijakonom po Koroškem, Štajerskem in Kranjskem. da naj objavijo privilegij o rabi sv. keliha, ki ga je dal že pokojni papež njegovim narodom in je določil gotov način, ki je bil že v rabi za časa pokojnega cesarja, njegovega očeta. Bog daj, da se stvar dobro izteče . . . Ne vem, ali ta papež namerava isto, kakor

pokojni. Pa naj misli, kakor hoče, zdaj ni več časa in vidim, da se bodo te revne dežele popolnoma vničile.« (fol. 84.)

25. Udine, 19. junija 1566. — Arhidijakonu štajerskemu. Ker je bilo več cerkvâ na Štajerskem oropanih, daje Maracco dovoljenje, da se sme v njih maševati, čeprav niso bile zaradi sakrilegija iznova posvečene . . . Pošiljamo vam apostolsko bulo, ki se bere v Rimu na veliki četrtek (»In coena Domini«), in vam naročamo v imenu papeža in našega patriarha, da jo ukažete objaviti v našem arhidijakonatu v vseh cerkvah, ko bode ljudstvo navzoče, da bi se varovalo žaliti Boga v tako važnih zadevah. Sporočite mi o publikaciji. Arhidijakonu kranjskemu pošljite priložena pisma po zanesljivem selu.« (fol. 95. a. t.)

26. Udine, 25. avgusta 1566. — Patriarhu akvilejskemu. »Poslal sem arhidijakonu kranjskemu dve buli o svetem jubileju, ker mi opisuje žalostne razmere, v katerih se nahaja. Dobri in pobožni imajo zdaj priložnost, zateči se k božjemu usmiljenju. Poslal sem že dve, kakor sem pisal, a ker sta se morda izgubili, ji sedaj zopet pošiljam, ker imam zanesljivega sela; prav tako tudi župniku v Loki, komisarju Gorenjske. Poskrbel bodem, da se izprašajo še druge priče in napravi zanesljiva podlaga za tožbo proti duhovniku v Beljaku. Razlog, naveden od vas v prilog imenovanega duhovnika, je prišel tudi meni na misel in sem prašal o tem priče, a niso vedele kaj odgovoriti . . .« (fol. 89.)

27. Udine, 25. marca 1567. — Kardinalu Alessandrino.

Z Nj. visokostjo nadvojvodo Karolom naj se vrše pogajanja o sledečih zadevah:

O sinodi, ki naj se vrši v vsaki provinciji v kaki opatiji na stroške opatove in pri kateri naj se razpravlja, kako iztrebiti herezije, izboljšati nravnost, kako uveljaviti odloke tridentskega cerkvenega zbora in naše sinodalne konstituacije, kako odstaviti predikante od službe in postaviti kat. duhovnike na njih mesto; o vizitaciji dežel, ki naj bi se vršila varno in prosto in ob kateri bi se uredilo bogoslužje in odpravile razvade pri delitvi zakramentov in prisilili kleriki, da odpuste nje, katere po krivem imenujejo žene; da se cerkvene osebe ne tirajo pred svetne sodnike; za cerkvene službe naj se nikdo ne prezentuje in ne vmesti, ako se ni prej vršila preiskava o njegovem življenju, vedenju in znanosti; nihče naj se na podlagi prezentacije ne pripusti k službi, ako ni bil preje vmeščen od cerkvene oblasti; naj se ustanove kolegiji kat. duhovnikov, ki bi potujoč po deželi pridigovali in učili verske resnice; uradnikom patriarhijske kurije naj se ne brani izvrševati svojo dolžnost v krajih Nj. visokosti; arhidijakone plemiči ne smejo ovirati v izvrševanju njih sodne oblasti, temveč jih podpirati; patroni cerkva naj si ne pridržujejo premoženja in dohodkov duhovnikov in ne smejo od tistih,

katere prezentujejo, nič zahtevati in prejeti; knjige heretikov naj se prepovedó. (fol. 120.)

28. Udine, 15. junija 1567. — Patriarhu akvilejskemu.

Sporoča, da je arhidijakonu koroškemu ukazal odstaviti dva heretiška duhovnika in tudi nekemu nevednemu in malovrednemu opatu naročil, da požene od ene svojih cerkvâ izkvarjenega heretika, ki je bil pri zborovanjih v Kranju in Beljaku. Nadvojvoda Karol še ni nič odgovoril na to, kar se je zadnjič obravnavalo v Gorici. Jaz sem mnenja, ki sem ga pismeno tolikokrat izrazil, da bi bilo lahko pridobiti čredo, ako bi se izpremenili pastirji.« (fol. 135.)

29. Udine, 28. oktobra 1568. — Patriarhu akvilejskemu.

»Na Štajerskem je nunski samostan, ki ima več tisoč forintov dohodkov (nekateri pravijo petnajst). V tem samostanu je bila opatinja zelo razuzdana, prav tako neka nuna in dve deklini. Sedaj je opatinja umrla, in tamkaj ni nobene, da bi jo postavili na njeno mesto. Mnogi se hočejo polastiti tistih dohodkov, katere so že avstrijski vojvode zelo prikrajšali. Pričakujem vašega odloka v tej zadevi. Opozoril bi vas, da je blizu Loke na Kranjskem nunski samostan Velesovo (Michelstetin), vam podložen, jako dober, kjer je precej nun. Od tod bi morda kazalo vzeti eno za opatinjo z dvema nunama in jih poslati v Studenec. A bo posla in treba bo posebnega komisarja za to opravilo. Slišim, da je nadvojvoda Karol na poti na Špansko; zato bo treba obravnavati z njegovim bratom, cesarjem.« (fol. 181.)

30. Udine, 12. februvarja 1569. — Juriju Grafu, arhidijakonu na Kranjskem.

»Ker potuje Mafej (Mapheus), naš pisar, na Štajersko k nunskemu samostanu »Studeniz«, sem mu ukazal, naj gre k tebi, te obišče v našem imenu in ti naznani, da zelo želimo tvojega pisma. Drugo bodeš zvedel od njega, kateremu zaupaj.« (fol. 219.)

31. Udine, 12. februvarja 1569. — Polidorju Montagnani, arhidijakonu Štajerskemu.

»Odkar nas je Goričan Andrej Sever obiskal v tvojem imenu, nisem nobenega pisma od tebe prejel . . . Zato sem sklenil, poslati našega pisarja Mafeja v tvojo provincijo, da poizve one stvari, ki jih želim. Njemu sem naročil, da te obišče in pozdravi.« (fol. 219.)

32. Udine, 12. februvarja 1569. — Ambrožu Haumanu, komisarju na Kranjskem.

Sporoča mu, da bode Mafej na povratku v Italijo obiskal njega in nune v Velesovem. »Zato želim, da njega utrujenega sprejmeš, ga spremiš, ko pojde v Velesovo, in mu pomagaš v vseh rečeh.

(fol. 219.)

33. Udine, 12. februvarja 1569. — Nunam v Velesovem.

Naznanja jim prihod Mafejev, ki jim bo sporočil nekatere stvari, ki se njih tičejo. Izpodbuja jih, da se drže redovnih obljub. (fol. 219.)

34. Udine, 24. maja 1569. — Patriarhu akvilejskemu.

»Ni čudo, da sem le s težavo dobil avdijenco v Gorici pri nadvojvodi Karolu, saj je še Vi v svoji domovini niste mogli dobiti, čeprav ste se trudili za njo. Tu bi bilo govoriti o marsičem, toda prepustimo skrb za svetne oblastnike in njih dejanja Bogu. Te njegove namestnike bi moral krotiti Bog, ali pa tisti, ki je njegov namestnik na zemlji, zlasti tistega iz Gradiške . . . Slabi in nesrečni časi! Ne vem, kako bo mogoče zopet pridobiti to ubogo ljudstvo, nemško, slovensko in hrvaško, Vaše prevzvišenosti, ki gre vedno bolj od zla do zla, zakaj tisti, ki bi mogel pomagati, noče niti poslušati. Bog nam pomagaj! Ne vem, ali bo kazalo vse predložiti Nj. svetosti in izročiti njega previdnosti. Pošiljam listo pridigarjev, ki so doslej podali veroizpoved v Benečiji. Od nemških, slovanskih (»schiavi«) in hrvaških ni bilo nikogar. Niti odgovora nisem prejel na svoj poziv, da naj pridejo. Zlo izhaja od glave . . .« (fol. 248.)

35. Udine, 14. novembra 1569. — Arhidijakonu Polidorju.

Sporoča mu, da je po duhovniku Andreju Severju prejel prezentacijski listini za dve župniji. Ker pa tega ni bilo nazaj, mu pošilja potrdilne listine po duhovniku Matiji, župniku v Praprotu. Vabi ga, naj pride v Benetke k patriarhu, da se ž njim posvetuje o cerkvenih razmerah svoje provincije. Ondi ga hoče predstaviti tistemu plemenitniku, ki mu je poslal iz Aleksandrije vesti o njegovem bratu, in s čegar posredovanjem ga bode mogoče rešiti. Z duhovnikom Matijo naj obišče nune v Studencu, naj jih pozdravi in opominja, da žive katoliško in pošteno. Pazi naj, da bo izbran za samostanskega duhovnika katoliški, bogaboječ in previden mož. (fol. 270.)

37. Udine, 20. novembra 1569. — Arhidijakonu Polidorju.

„Sever je prišel in izročil njegova pisma z dne 23. oktobra. Na Polidorjevo željo bode v Studenec poslal nekega kanonika in nunam ukazal, da morajo arhidijakonu skazovati pokorščino. Nikakor naj ne dopusti, da bi si nune izbrale oskrbnika ali kakega druzega služabnika brez njegove vednosti, in ki ni katoličan, lepega vedenja in na dobrem glasu. Pooblašča ga, da sme cerkvene kazni uporabljati proti nepokornim nunam. Tudi duhovnikom, ki so uporni, ne žive po določbah sv. kanonov, ki imajo žene, ali imajo beneficije brez kan. vmeščenja, sme odvzeti njih službe . . .« (fol. 291.)

38. Udine, 30. avgusta 1570. — Patriarhu akvilejskemu.

V studeniškem samostanu vladajo razbrzdane razmere. Eno opatinjo je bilo treba odstaviti, ker je razuzdano živela, prav tako drugo, ki se

je omožila. Patriarhu predlaga, da se samostan razpusti in ondi ustanovi kolegij jezuitov, ki bi ondotno provincijo reformirali. O tem naj se vrše pogajanja z nadvojvodo. (fol. 370.)

(Dalje pride.)

Iz dnevnika Blaža Blaznika.

Priobčuje **Ivan Vrhovnik.**

(Dalje.)

III. Cerkvene vesti.

1814. Dne 17. sušca je umrl naš škof Anton Kautschitsch za kapjo.

1816. Dne 6. listopada je prišel škof Avguštin Gruber v Ljubljano.

1817. Dne 12. vinotoka birma na Vačah

1818. Meseca malega travna. Profesor Walland je imenovan za škofa v Gorici. Kanonik Rhode je umrl dne 17. sušca, Osteneg še prej.

1818. Dne 27. malega srpana je umrl posvečeni škof Rici v Naklem.

1821. Dne 31. malega srpana je bila na Raki škofovska vizitacija.

1822. Dne 10. velikega srpana je umrl stolni prošt in generalni vikarij Jurij Gollmayr, pravi oče dobrih duhovnikov.

1822. Dne 23. velikega srpana je šel naš škof iz toplic pri Dunaju preko Celovca skozi Naklo, kjer sem govoril z njim na cesti.

1823. O postnem času hite ljudje o petkih na Tabor v Podbrezjah.

1823. Op. konec velikega travna: Škof Gruber je določen za solnograškega višjega škofa.

1823. Dne 1. velikega srpana. Danes je nastopil notarsko službo Mat. Pfeifer; prejšnji notar je dobil kamniško dekanijsko

župnijo. Tudi smo prejeli okrožnico, ki nam ukazuje, da naj molimo za sv. očeta, ki si je dne 6. malega srpana zlomil nogo, da bi zopet okreval. Dne 6. malega srpana ob 10. uri zvečer je pal v sobi in si zlomil piščal Pij VII., vsled česar je dne 20. velikega srpana ob 6 $^{1}/_{4}$ zjutraj zaspal v Gospodu. — Dne 28. kimavca je bil izvoljen in scrutinio matutino papež Leon XII., piše se Annibale della Genga. Prvo poročilo o tem nam je došlo v Naklo že dne 6. vinotoka 1823 zvečer.

1823. Meseca vinotoka je umrl novoizvoljeni stolni prošt pl. Schluderbach.

1823. Dne 22. grudna smo prejeli okrožnico, da je kapitul izvolil za generalnega vikarija c. kr. kanonika doktorja bogoslovja Luko Burgerja, ker odide škof Avguštin Gruber za višjega škofa v Solnograd.

1824. Dne 15. prosinca. Danes je potoval knez in višji škof Avguštin Gruber iz Ljubljane v Solnograd. V Kranju je opoldne obedoval pri dekanu Avguštinu Slugi. Navzočni so bili: 1.) škof, 2.) okrožni glavar Vefsel, 3.) policijski direktor Schmidhammer, 4.) okrožni komisar pl. Lehmann, 5.) okrožni komisar Garzaroli, 6.) okrožni komisar Raab, 7.) baron Zois z Brda, 8.) generalni vikarij Burger, 9.) stolni kanonik Ravnicher, 10.) stolni kanonik Jerin, 11.) stolni kanonik in duhovni svetnik Mayer, 12.) stolni kanonik Albrecht, 13.) stolni kanonik Grizoni, 14. dekan in gostitelj Sluga, 15.) šmartinski dekan Kallan, 16.) profesor pastirstva Jurij Suppan, 17.) profesor morale Dagarin, 18.) profesor modroslovja Pauschek, 19.) katehet Jelouschek, 20.) notar Pfeifer, 21.) kamniški dekan Prelefsnik, 22.) šentpeterski župnik Bedenzhizh, 23.) doktor zdravilstva Stroj, 24.) višjega škofa dvorni kapelan Kutner, 25.) fiscus in gubernijalni svetnik Scheuchenstuel, 26.) loški župnik Muly, 27.) oskrbnik na Goričanih Frauendorf, 28.) škofov dohodar Murgel, 29.) stolni kapelan Strel, 30.) šentjakobski kapelan Gollob, 31.) šentpeterski kapelan Kogouschek, 32.) kropenski župnik Grofs, 33.) jaz iz Naklega, 34.) Brisar iz Naklega, 35.) vpokojeni kanonik Hofmann, 36.) kranjski kapelan Schust,

37.) kranjski kapelan Jerala, 38.) kranjski direktor Kerzh. Prenočišče je bilo v Tržiču.

1824. Dne 7. sušca smo zvedeli v Naklem, da je cesar imenoval za ljubljanskega škofa sedanjega gubernijalnega svetnika v Trstu Antona Wolfa, rojenega Idrijčana.

1824. Dne 12. malega srpana je bil imenovani škof ljubljanski Anton Alojzij Wolf potrjen v Rimu. — Dne 3. vinotoka je škof Jožef Walland, moj nekdanji katehet v prvem normalnem razredu in potem profesor morale, ob azistenciji škofov iz Vidma in s Krka posvetil v Gorici našega škofa Antona Wolfa. Dne 26. vinotoka je prišel škof v Ljubljano in dne 31. vinotoka je bila javna introdukcija.

1825. Dne 5. vinotoka birma v Kranju.

1826. Dne 30. malega travna se je začelo sveto leto s procesijo.

1826. Dne 24. kimavca je bila v Predosljih posvečena nova cerkev. — Dne 26. kimavca je bila birma v Goričah. Jaz in nakelska ključarja smo prosili škofa, da naj bi še pustil kapelana pl. Hillmayra v Naklem. — Dne 27. kimavca. Birma v Tržiču. Zvečer o Marijinem zvonjenju se je peljal knezoškof skozi Naklo. Zvonilo mu je.

1826. Dne 29. vinotoka. Danes je nedelja in konec svetega leta s procesijo.

1827. Dne 27. sušca. V Kranju je imel Baraga duhovne vaje.

1827. Dne 25. velikega travna. Popoldne ob 6. sem šel škofu naproti v Kranj. — Dne 26. velikega travna, sobota. V Naklem je bila birma. Pri obedu so bili: 1.) škof, 2.) kanonik Zorn, 3.) dekan Sluga, 4.) predoseljski župnik Jarnevizh, 5.) dvorni kapelan, 6.) kriški župnik Kogovschek, 7.) podbreški župnik Köhrer, 8.) goriški lokalist Kuralt, 9.) kranjski direktor Kerzh, 10.) šmartinski kapelan Klobus, 11.) Pezhar, penzijonist v Spodnjih Dupljah, 12.) jaz in 13.) nakelski kapelan Kofs potem 14.) kranjski okrajni komisar Vischner, 15.) moj knjigovodja Fux in 16.) Troppitsch, pobiralec cestnine na Bistrici. — Popoldne je bila birma v Podbrezjah, kamor sem tudi šel. —

Dne 28. velikega travna. Ko sem v Spodnjih Dupljah pripravljal cerkev za škofovo vizitacijo, iskali so me doma vračajoči se iz Radovljice prošt, kanonik Zorn, gubernijalni svetnik Kogel in še nekdo. — Dne 30. velikega travna. V Ovsiščih je bila škofova vizitacija. Popoldne je knezoškof ogledal cerkev v Spodnjih Dupljah.

1827. Dne 18. rožnika v osmini presv. R. T. je počil veliki zvon.

1827. Dne 5 malega srpana. Knezoškof se je peljal skozi Naklo v Gorje na vizitacijo. — Dne 15. malega srpana se je vračal knezoškof iz gorenjske vizitacije.

1827. Dne 18. velikega srpana je knezoškof potoval na Dunaj.

1827. Dne 21. kimavca. V Naklem so sneli počeni veliki zvon.

1827. Dne 14. grudna. Kljubovalce, ki lani niso opravili velikonočnega izpraševanja, je danes okrajna gosposka primorala k izpraševanju z dopisi. Danes je knezoškof Anton Alojzij Wolf posvetil v Ljubljani nakelski veliki zvon. Dne 17. grudna. Zvečer po Marijinem zvonjenju so pripeljali zvon v Naklo. Dne 21. grudna. Opoldne so ga potegnili v zvonik.

1828. Dne 5. malega srpana. Cerkveno proščenje. Juliani je pridigoval.

1828. Dne 8. malega srpana. V Kranju je bila zlata maša dekana Sluge; trideset duhovnikov iz dekanije in okrožni komisar Codeli so bili pri obedu.

1828. Dne 17. velikega srpana. V Mavčičah so posvetili cerkev. Dne 18. velikega srpana popoldne sem pozdravil knezoškofa v Kranju. Dne 19. velikega srpana. V Kranju birma.

1828. Dne 14. kimavca. Šel sem v Ovšišče pridigovat o novi maši Frančiška Marinscheka.

1828. Dne 1. grudna. Pisal sem na obe okrajni gosposki zaradi nabiranja za zvon.

1829. Dne 10. svečana je umrl papež Leon XII. po kratki bolezni. Hannibal della Genga se je rodil dne 2. velikega srpana 1760 v gradu Genga pri Spoletu, bil je nuncij v Avgsburgu

l. 1794. i. dr. Dne 28. kimavca 1823 je bil izvoljen za papeža in dne 5. vinotoka kronan, umrl dne 10. svečana 1829 ob 9. uri dopoldne. — Dne 9. sušca. Danes je jelo zvoniti rajnemu papežu Leonu XII. — Dne 10. sušca. Danes so bile velike bilje za Leona XII.

1829. Dne 31. sušca je bil izvoljen za papeža Pij VIII. Frančišek Ksav. Castiglioni, rojen dne 20. listopada 1761 v Cingoli.

1829. Dne 5. rožnika. Krški knezoškof Mayr se je vračal iz Ljubljane skozi Naklo v Celovec.

1829. Dne 11. velikega srpana. V Šmartinu pri Kranju birma.

1829. Dne 18. velikega srpana. Opoldne sta mi bila gosta Franc Pierl in Tit Valentschitsch. Likvidovala sta cerkveno imetje podružnice sv. Magdalene na Okroglem zaradi loških uradnikov, izmed katerih so nekatere zaprli (wurden cafsirt) zbok goljufije.

1829. Dne 8. listopada. Danes se je začelo 14dnevno sveto leto, ki ga je ukazal Pij VIII. ter naročil, naj verniki molijo zanj. — Dne 22. listopada. Danes je bil »Te deum laudamus« zaradi dovršenega svetega leta in zaradi zahvalne nedelje.

1830. Dne 10. velikega travna. Dopoldne je bil cerkveni račun okrogelski. Računski komisar je bil Shkof.

1830. Dne 4. malega srpana. Cerkveno proščenje. Pridigar je bil Pirz iz Podbrezja.

1830. Dne 11. malega srpana. Popoldne je prišel okrajni aktuar Mrak izvršit cerkveni račun.

1830. Dne 27. velikega srpana. Popoldne sem se šel v Kranj poklonit knezoškofu. — Dne 29 velikega srpana je bila nedelja in posvečenje cerkve v Križih, kjer sem obedoval tudi jaz opoldne in z domačima še 18 drugih. Zvečer je prišel knezoškof v Naklo s svojim dvornim kapelanom in s kanonikom Zornom in s svojo prislugo, ki so vsi pri meni večerjali in prenočili. — Dne 30. velikega srpana. Danes je bila birma v Naklem.

1830. Dne 30. listopada ob 4. uri zjutraj je umrl Pij VIII.

1831. Dne 14. prosinca. Danes so bile velike bilje za rajnega Pija VIII.

1831. Dne 2. velikega srpana. Popoldne sva se peljala s kooperatorjem v Kranj pozdravit knezoškofa.

1831. Dne 3. velikega srpana. Knezoškof se je peljal o $^1/_2$ 7. uri tu skozi. Potem je prišel stolni prošt k meni.

1831. Dne 9. velikega srpana. Na večer se je peljal knezoškof skozi Naklo v Kranj, kamor sem ga spremil.

1831. Dne 10. velikega srpana. V Kranju birma.

1831. Dne 21. listopada. Zvečer so privedli sem usmiljenega brata Otona Paukerta, ki ni imel potnega lista. Tu so ga stražili. Priznal je, da se je bil pregrešil. Odpeljali so ga iz Linca na Dunaj, da bi ga oddali od tam v Skalico na Ogrsko v korekcijski samostan, toda on je ušel svojemu spremljevalcu subprijorju ponoči dne 6. t. m. na cesti med Mölkom in Št. Pöltenom, prišel sem po stranskih potih hoteč uiti v Trst, odkoder bi se bil po morju odpeljal v Turčijo. Njegovo popivanje je bilo sumljivo, takisto tudi njegovo izbrano prenočišče pri Kovaču na Pivki. — Dne 22. listopada. Po zajutreku so odpeljali usmiljenega brata v Kranj.

1831. Dne 5. grudna Popoldne sem se peljal v Ljubljano poklonit se Raunicherju, škofu tržaškemu.

1832. Dne 19. svečana. Komisija v Spodnjih Dupljah zaradi ustanovljenja lokalije.

1832. Dne 1. rožnika. Popoldne je imel dr. Pretner revizijo krstnih in mrtvaških knjig.

1833. Dne 2. vinotoka. Škof je obiskal Slugo v Kranju.

1833. Dne 3. vinotoka. Peljal sem se v Cerklje blagoslovit podružnico sv. Duha v Češnjevku.

1833. Dne 23. vinotoka. S Kossom sem šel v Besnico blagoslovit pokopališče.

1834. Dne 11. velikega travna. Walland umrl.

1834. Dne 13. velikega srpana. G. Urbanzhizh, kontrolor iz Loke, je imel tu cerkvene račune za Okroglo.

1835. Dne 18. sušca. Predvčerajšnjim, včeraj in danes smo imeli bilje po rajnem cesarju Francu I.

1835. Dne 24. velikega travna. Danes popoldne se je poslovil Franc Pierz, župnik podbreški, potujoč v Ameriko za misijonarja.

1835. Dne 24. velikega srpana. V Cerkljah birma. — Dne 25. velikega srpana. V Križih birma. Takoj, ko se je začelo birmovanje, je jelo deževati in deževalo je ves dan, zlasti pri odhodu. — Dne 26. velikega srpana. V Kranju birma. Knezoškof Galura je potoval na Bled.

1836. Dne 14. velikega travna. Peljal sem se s škofom v Kropo. — Dne 19. velikega travna. Popoldne se je škof mimo peljal z Gorenjskega. — Dne 11. rožnika. Posvečevanje pokopališke kapele v Kranju; popoldne sem spremil kneza do Žej. — Dne 12. rožnika. Posvečevanje cerkve v Tržiču. Popoldne se je peljal knez nazaj v Kranj. Obiskal je našo cerkev in župnišče, kjer se je pomudil 1 uro — čez Marijino zvonjenje. Tudi kanonik Zorn, oba dvorna kapelana Meterz in Kovazhizh, Raunicher in Mulej in kranjska uradnika, ki sta naproti prišla: Elsner in dr. Napret, so bili tu. S kapelanom sem spremil kneza v Kranj, kjer so ga slovesno sprejeli — vse mesto je bilo razsvetljeno, v župnišču so donele trobente in pavke. — Dne 13. rožnika na sv. Antona dan, o godu knezovem, je bila birma v Kranju, kjer je opoldne obedovalo 45 mašnikov in 5 neduhovnikov.

1837. Dne 11. malega travna. Baraga, misijonar v Ameriki, je danes v Kranju. — Dne 25. velikega srpana. Popoldne sva šla s kapelanom v Kranj, kamor je dospel knezoškof Wolf potujoč na Tirolsko, Solnograd in Dunaj.

1838. Dne 18. malega srpana. Peljal sem se v Šenčur, kjer je bilo birmovanje. — Dne 20. malega srpana. Birmovanje v Šmartinu. — Dne 6. velikega srpana. Cerkveni račun okrogelski. Urbanzhizh z dvema sinovoma, pestunjo in rejenko je tu zajutrkoval. — Dne 2. kimavca. Nedelja. Nova maša Janovega Andreja v Dupljah. — Dne 9. kimavca. Nedelja. Moj

pomočnik je šel po zjutranji službi božji k Sv. Joštu k novi maši Werzetovi. — Dne 7. vinotoka. Nedelja. V Kranju Remizeva nova maša (Remiz je tržaški škofljan). — Dne 27. listopada. Danes je bila dražba cerkvenega deleža Vojvodinega boršta, ki je bil, kar ne bi bil pričakoval, prodan za 107 gld. — Dne 13. velikega srpana. Opoldne je bil tu v gostih Urbanzhizh, kontrolor iz Loke, s svojima sinovoma. Danes je bil okrogelski cerkveni račun

1840. Dne 14. rožnika. Vmeščenje župnika Kokaila v Cerkljah, kjer sem jaz pridigal. — Dne 16. velikega srpana. Dopoldne me je obiskal Urbanzhizh, kontrolor iz Loke, s svojim sinom, gredoč v Kranjsko Goro k cerkvenemu računu.

1842. Dne 27. sušca. Velika nedelja Zvon se je ubil. — Dne 6. velikega travna so zvonove obrnili. — Dne 30. velikega travna. Po 3. uri popoldne sem se peljal v Kranj pozdravit knezoškofa. — Dne 31. velikega travna. S knezoškofom sem se peljal v Kropo, kjer je bila birma. — Dne 7. rožnika. Danes je bilo v Tržiču birmovanje; knezoškofa sem potem spremil do Kranja. — Dne 16. malega srpana. Popoldne sem se peljal v Kranj in v Šmartin knezoškofu naproti. — Dne 17. malega srpana. Nedelja. Birmovanje v Kranju od 8. do 2 ure popoldne — nad 2000 birmancev. Zaradi dekanove bolezni smo se peljali obedovat v Šmartin, kjer je bilo vseh skupaj 24 gostov. Okoli 7. ure se je odpeljal knezoškof v Loko z dekanom Dolenzem, ki je bil proti koncu obeda prišel v Šmartin. — Dne 19. malega srpana. Danes ob 12 1/4 uri opoldne je umrl Sluga. — Dne 21. malega srpana. Popoldne sem se peljal k pogrebu dekana Sluge v Kranj. Kalan je pridigal, jaz sem ga pokopal; navzočnih 44 duhovnikov. — Dne 28. malega srpana. Peljal sem se v Kranj, imel osmino po Slugi in skušnjo v šoli. — Dne 4. velikega srpana. Pred 8. uro sem šel v Kranj k inventuri po Slugi. — Dne 13. kimavca. V Kranju Slugova dražba. — Dne 1. vinotoka. Zvečer je slovesno prišel profesor Dagarin v Kranj potem, ko je bil danes v Ljubljani kanoniški vmeščen. — Dne 2. vinotoka. Nedelja. V Kranju je bil danes

Dagarin javno uveden, potem ko je bil dne 1. t. m. v Ljubljani investiran. — Dne 22. grudna. Danes je bil končan jubilej, ki se je bil začel dne 8. t. m. zaradi cerkvenih in politiških nemirov na Španjskem. — Dne 27. grudna. Zvečer sta me obiskala dekan Dagarin in ravnatelj Grabnar, vračajoča se iz Podbrezja, kjer sta preiskovala strankarstvo (das Sektenwesen).

1843. Op. konec svečana: Prepir v Ljubljani med kanonikom Paufhekom na eni strani in med profesorji in župno duhovščino na drugi strani zaradi nekaterih načel. Prvi je zagovarjal stara zares cerkvena načela (prečrtano je: jožefinske novotarije), poslednji pa načela, ki so gospodovala neposredno pred Jožefom. (O tem je gotovo Blaznika obvestil dr. Leben, ki je bil tistikrat prišel v Naklo. Op. priobčevalca). — Dne 10. vinotoka je potoval gubernijski svetnik Stelzich kot prošt v Celovec. — Dne 24. vinotoka. Danes po 10. uri dopoldne so vzeli iz zvonika veliki (20 stotov težki) zvon, ki je bil lani o veliki noči poškodovan in ki so mu lani meseca listopada odbili 72 funtov. Pavz ga je peljal v Ljubljano prelit. — Dne 24. vinotoka. Peljal sem se na Brdo zaradi stavbinskega lesa za tukajšnjo župno cerkev. (Dne 1. velikega travna 1843 je pogorelo nakelski cerkvi ostrešje in streha na zvoniku; izmed zvonov je bil poškodovan navček; gl. Zg. nak. fare 49 in poznejši oddelek tega spisa: IX. Požari; op. priobčevalca.) — Dne 17. listopada. Zarana se je peljal moj hlapec z mojima kobilama v Ljubljano po veliki zvon in po navček; po 7. uri zvečer ju je pripeljal v Naklo. — Dne 19. listopada. Danes zvečer so spravili zvon na vozu v cerkev. — Dne 24. listopada. Danes pred 11. uro dopoldne so srečno spravili v zvonik novi veliki, 2015 funtov tehtajoči zvon. — Dne 27. listopada. Popoldne je bil tu oskrbnik z Brda in je dejal: baron bo dal 90 komadov lesa brez vej za 120 gld. proti temu, da se čim prej plača. — Dne 5. grudna. Danes so vozili les za cerkveno ostrešje.

1844. Dne 15. svečana. Popoldne sem na Brdu plačal ostanek 70 gld. za stavbinski les. — Dne 21. rožnika. Dopoldne ob 10. uri sem se peljal v Šenčur, kjer je knez delil zakrament

sv. birme. Popoldne ob 5 $^1/_2$ se je odpeljal knez, oglasil se v Predosljih. S šenčurskim kapelanom Urevzem sva se peljala naprej. Takoj za menoj je prišel v Naklo iz Ljubljane kanonik Karol Zorn, potem ob 7. uri knez Anton Alolzij Wolf v spremstvu dekana Dagarina, okrajnega komisarja Elsnerja, okrajnega sodnika dr. pl. Schreia in dvornega kapelana Mihaela Potozhnika. — Dne 22. rožnika je bila sobota, postni dan. Po 8. uri smo šli v cerkev. Knez je bral tiho mašo. Potem je izpraševal domači kapelan tukajšnjih 39 otrok, ki so imeli listke, 4 so bili brez njih. Vseh birmancev je bilo 215. — Dne 23. rožnika. Nedelja. Po prvi službi božji sem se peljal v Kranj, kjer je bilo birmovanje. Pri obedu nas je bilo brez Krafchoviza, ki je imel krščanski nauk, vkupe 28. Ob 6. uri se je odpeljal knez v Staro Loko. — Dne 9. kimavca. Danes je v Naklem konkurenčna komisija zaradi pokrivanja cerkve. — Dne 13. kimavca. Popoldne sem se peljal h knezu na Goričane zaradi pokrivanja cerkve. — Dne 17. kimavca. Dopoldne sva se peljala z Vidizem, okrožnim inženerjem, v Kranj, kjer je bila dražba zaradi pokrivanja nakelske cerkve. Prevzeli smo s ključarjema delo za 3050 gld. — Dne 16. listopada. Danes so potegnili prvi les za ostrešje na cerkev. — Dne 23. listopada. Zvečer nekoliko dežja. Ostrešje še ni popolnoma na cerkvi in danes je sobota in dež se napoveduje! O nesrečna vlada, ki nam prej ob lastnem cerkvenem imetju ni dovolila postaviti ostrešja. — Dne 24. listopada zjutraj je bilo po ravnem vse s snegom pokrito in cerkev vsa nepokrita. Ves dan je sedaj snežilo, sedaj deževalo. Po krščanskem nauku smo cerkev malo z deskami pokrili. O cesar Jožef! ki si potisnil cerkve z njihovim imetjem v sužnost lačne brezverske birokracije, ko bi z onega sveta videl, v kakšnem žalostnem stanu je sedaj naša cerkev, gotovo bi se kesal zaradi svojih ukazov. — Dne 25. listopada. Danes so začeli pribijati late na ostrešje. Župljani so vozili strešno opeko. — Dne 28. listopada. Danes so jeli pokrivati cerkev z opeko. — Dne 30. listopada. Danes so pokrili cerkev razen kapel z opeko in za letos dovršili delo.

1845. Dne 25. velikega travna. Nedelja. Zaradi dežja v četrtek je bila danes procesija, ki jo je vodil dr. Legat, gubernijalni svetnik iz Benetek. — Dne 20. rožnika. Danes so jeli spravljati ostrešje na zvonik. — Dne 23. rožnika. Popoldne je bil tu Skopez, kurat v Lomu, gredoč za misijonarja v Ameriko. — Op. konec malega srpana: Francoske redovnice in misijonarji razširjajajo v drugih delih sveta goreče katoliško vero. Tudi s Kranjskega sta meseca rožnika zopet odšla v Ameriko dva mašnika, namreč Skopez in Mrak. S Kranjskega so sedaj v Ameriki že: 1.) Baraga, 2.) Pirz Franc, 3.) o. Ivo Leviz, 4.) o. Oton Scala, 5.) o. Bernard Smolnikar (ta je apostaziral — zmešalo se mu je), 6.) Godez, 7.) Skopez in 8.) Mrak. Prvi je trebanjski rojak, drugi iz Kamnika, tretji iz Mengša, četrti z . . . Dolenjskega, peti iz Kamnika, šesti z Janč, sedmi iz Polhovega gradca in osmi iz Poljan pri Loki. Knoblecher iz Škocijana pri Dobravi je šel pred 3. ali 4. leti kot bogoslovec v propagando v Rim, okoli novega leta 1845 je bil tam posvečen in se usposobil za misijone na Jutrovem. — Dne 13. kimavca. Danes je dovršeno kleparsko delo na zvoniku. — Dne 2. vinotoka. Danes je delal tu okrajni komisar Pajk cerkvene račune, dal sem ga dopoldne in popoldne sem in tja peljati. — Dne 26. vinotoka. Popoldne je prinesel Scaria 500 gld. zavarovalnine za cerkev. — Dne 20. listopada. Danes je umrl Matej Raunihar, škof v Trstu.

1846. Dne 26. malega travna. 2. nedelja po veliki noči. Ob 10. uri sem pridigal v Velesalu ob vmeščenju novega župnika Jakoba Stanonika. — Dne 1. rožnika je umrl papež. — Dne 23. rožnika. Danes smo imeli tu bilje po Gregorju XVI., ki je dne 1. t. m. ob 9 $^1/_4$ uri dopoldne umrl. — Dne 24. rožnika. Danes smo slišali, da je za papeža izvoljen kardinal Feretti Maftai, škof v Imoli, rojen 1792, in da je sprejel ime Pij IX. — Op. konec malega srpana. Dne 16. rožnika je bil po dvadnevnem konklavu izvoljen za papeža kardinal grof Mastai-Feretti, ki hoče menda uvesti neko polajšanje v civilnih zadevah, pomilostiti politiške ujetnike, zidati železnice; zato ga

Rimljani radostno pozdravljajo. — Dne 16. vinotoka. Popoldne je šmartinski kapelan Blaž Ulzhar prinesel novico, da je v Naklem leta 1807. rojeni gubernijski svetnik v Benetkah Jernej Legat imenovan za tržaškega škofa. — Op. konec leta: Zdi se, da se nahaja zaradi pomanjkanja vere vsa Evropa na kipečem vulkanu.

1847. Dne 11. malega travna. Danes je bela nedelja in začetek svetega leta (jubileja), ki bo trajalo tri tedne. — Dne 2. velikega travna. Danes je 4. nedelja po veliki noči; končali smo sveto leto z zahvalno pesmijo. — Op. konec rožnika: Papež Pij IX. modro reformuje državo; on je sploh priljubljen. — Konec rožnika in začetkom malega srpana sem se pečal s cerkvenimi računi za Zgornje in Spodnje Duplje oziroma z njihovimi pojasnili za 1843, 1844 in 1845. Spodnje Duplje in dvakratna meni vsiljena administracija dupljanska, potem prejšnja zmešnjava in poravnava, kolikor je bila možna, vse to mi je dalo mnogo dela. — Dne 1. malega srpana. Peljal sem se v Šmartin, kjer je knez birmal 1696 otrok. — Dne 29. velikega srpana. Angeljska nedelja. V Tržiču primicija Zharmanna, Shnidarjevega od Sv. Ane. — Dne 8. listopada. Danes je potoval škof Legat preko Ljubljane na Dunaj. — Dne 26. listopada. Danes je tržaški škof Legat zopet v Ljubljani vračajoč se z Dunaja. — Op. konec listopada: Letos je šel Kranjec Knoblecher iz rimske propagande misijonarit v notranjo Afriko.

1848. Dne 3. malega srpana; 7. nedelja po binkoštih. Danes je imel Simon Paulin (Janov) novo mašo v Spodnjih Dupljah. — Dne 15. velikega srpana. Nova maša Petra Terana. — Dne 6. kimavca. Popoldne sem se peljal v Kranj naproti knezoškofu. — Dne 7. kimavca. Bil sem v Tržiču, kjer je knez birmoval, ob 4. uri pa se odpeljal. — Dne 10. kimavca. Danes je bilo birmovanje v Radovljici dopoldne in popoldne v veliki gneči, ker so birmovali tudi prav majhne otroke, še celo zvečer so jih nekaj birmali v grajski dvorani in vendar niso prišli vsi na vrsto, zato je knez nadaljeval drugi dan birmovanje.

G. okrajni komisar Pajk z Jeunikarjem in jaz s kapelanom smo šli zastonj knezu naproti. — Dne 11. kimavca. Dopoldne ob 7. uri sem se peljal s kapelanom in Teranom, pozneje tudi okrajni komisar z Jeunikerjem zopet knezu onostran »snosheti« zastonj naproti, ker je bilo dopoldne še birmovanje v Radovljici. Popoldne ob 4., ko je jelo že v Podbrezjah zvoniti, so se peljali knezu do Bistrice naproti: Pajk z Jeunikerjem, Dagarin z Mladizhem, Kofhir in Globozhnik, jaz in kapelan, tja je došel ob 4 $^1/_2$; spremili smo ga do Jeprce.

1849. Dne 4. svečana. Popoldne je bil tu urar Jurij Pirz iz Krope, ki je obljubil, da bo do binkošti naredil uro za Strohinj za 166 gld. — Dne 5. velikega srpana. 10. nedelja po binkoštih. Nova maša Antona Globozhnika v Kranju. — Dne 15. velikega srpana. Nova maša Tomaža Schliberja v Kovorju.

1850. Dne 15. malega travna. V Goričah so položili danes slovesno temeljni kamen novi cerkvi. — Dne 28. rožnika. Popoldne sem poslal hlapca s konji v Kranj, da je peljal okrajnega glavarja knezoškofu naproti. — Dne 30. rožnika. Po krščanskem nauku sem se peljal v Kranj poklonit se knezu, ki je prišel iz Šenčurja in odšel v Šmartin, kamor sem ga spremil. — Dne 1. malega srpana. Danes je birma v Šmartinu, kamor so odšli tudi nakelski birmanci. Okrajni glavar Pauker, Kofhir, Hudovernik, Janez Globozhnik in moj kapelan so spremili kneza do Goričan. — Opomba meseca kimavca: V Ljubljani so začeli meseca kimavca zidati protestantsko molilnico. Dne 2. kimavca. Popoldne je dospel v Kranj novi dekan Anton Kofs, dosedaj dekan v Idriji, rodom z Jesenic; sprejeli so ga s streljanjem in zvonjenjem. — Dne 8. kimavca. 16. nedelja po binkoštih. Popoldne sem se peljal v Kranj, kjer je bil dopoldne Anton Kofs slovesno vmeščen; potem je pogostil krog 40 gostov, med njimi je bilo več nego polovica civilnih. — Dne 8. grudna. 2. adventna nedelja. Začetek svetega leta.

1851. Dne 6. prosinca. Danes je bilo zaključeno sv. leto. — Dne 26. malega travna. Opoldne je bil tu o. Salvator Pinter, tajnik v frančiškanskem samostanu v Ljubljani, gredoč na

župnijo. Tudi smo prejeli okrožnico, ki nam ukazuje, da naj molimo za sv. očeta, ki si je dne 6. malega srpana zlomil nogo, da bi zopet okreval. Dne 6. malega srpana ob 10. uri zvečer je pal v sobi in si zlomil piščal Pij VII., vsled česar je dne 20. velikega srpana ob 6 $^1/_4$ zjutraj zaspal v Gospodu. — Dne 28. kimavca je bil izvoljen in scrutinio matutino papež Leon XII., piše se Annibale della Genga. Prvo poročilo o tem nam je došlo v Naklo že dne 6. vinotoka 1823 zvečer.

1823. Meseca vinotoka je umrl novoizvoljeni stolni prošt pl. Schluderbach.

1823. Dne 22. grudna smo prejeli okrožnico, da je kapitul izvolil za generalnega vikarija c. kr. kanonika doktorja bogoslovja Luko Burgerja, ker odide škof Avguštin Gruber za višjega škofa v Solnograd.

1824. Dne 15. prosinca. Danes je potoval knez in višji škof Avguštin Gruber iz Ljubljane v Solnograd. V Kranju je opoldne obedoval pri dekanu Avguštinu Slugi. Navzočni so bili: 1.) škof, 2.) okrožni glavar Vefsel, 3.) policijski direktor Schmidhammer, 4.) okrožni komisar pl. Lehmann, 5.) okrožni komisar Garzaroli, 6.) okrožni komisar Raab, 7.) baron Zois z Brda, 8.) generalni vikarij Burger, 9.) stolni kanonik Ravnicher, 10.) stolni kanonik Jerin, 11.) stolni kanonik in duhovni svetnik Mayer, 12.) stolni kanonik Albrecht, 13.) stolni kanonik Grizoni, 14. dekan in gostitelj Sluga, 15.) šmartinski dekan Kallan, 16.) profesor pastirstva Jurij Suppan, 17.) profesor morale Dagarin, 18.) profesor modroslovja Pauschek, 19.) katehet Jelouschek, 20.) notar Pfeifer, 21.) kamniški dekan Prelefsnik, 22.) šentpeterski župnik Bedenzhizh, 23.) doktor zdravilstva Stroj, 24.) višjega škofa dvorni kapelan Kutner, 25.) fiscus in gubernijalni svetnik Scheuchenstuel, 26.) loški župnik Muly, 27.) oskrbnik na Goričanih Frauendorf, 28.) škofov dohodar Murgel, 29.) stolni kapelan Strel, 30.) šentjakobski kapelan Gollob, 31.) šentpeterski kapelan Kogouschek, 32.) kropenski župnik Grofs, 33.) jaz iz Naklega, 34.) Brisar iz Naklega, 35.) vpokojeni kanonik Hofmann, 36.) kranjski kapelan Schust,

37.) kranjski kapelan Jerala, 38.) kranjski direktor Kerzh. Prenočišče je bilo v Tržiču.

1824. Dne 7. sušca smo zvedeli v Naklem, da je cesar imenoval za ljubljanskega škofa sedanjega gubernijalnega svetnika v Trstu Antona Wolfa, rojenega Idrijčana.

1824. Dne 12. malega srpana je bil imenovani škof ljubljanski Anton Alojzij Wolf potrjen v Rimu. — Dne 3. vinotoka je škof Jožef Walland, moj nekdanji katehet v prvem normalnem razredu in potem profesor morale, ob azistenciji škofov iz Vidma in s Krka posvetil v Gorici našega škofa Antona Wolfa. Dne 26. vinotoka je prišel škof v Ljubljano in dne 31. vinotoka je bila javna introdukcija.

1825. Dne 5. vinotoka birma v Kranju.

1826. Dne 30. malega travna se je začelo sveto leto s procesijo.

1826. Dne 24. kimavca je bila v Predosljih posvečena nova cerkev. — Dne 26. kimavca je bila birma v Goričah. Jaz in nakelska ključarja smo prosili škofa, da naj bi še pustil kapelana pl. Hillmayra v Naklem. — Dne 27. kimavca. Birma v Tržiču. Zvečer o Marijinem zvonjenju se je peljal knezoškof skozi Naklo. Zvonilo mu je.

1826. Dne 29. vinotoka. Danes je nedelja in konec svetega leta s procesijo.

1827. Dne 27. sušca. V Kranju je imel Baraga duhovne vaje.

1827. Dne 25. velikega travna. Popoldne ob 6. sem šel škofu naproti v Kranj. — Dne 26. velikega travna, sobota. V Naklem je bila birma. Pri obedu so bili: 1.) škof, 2.) kanonik Zorn, 3.) dekan Sluga, 4.) predoseljski župnik Jarnevizh, 5.) dvorni kapelan, 6.) kriški župnik Kogovschek, 7.) podbreški župnik Köhrer, 8.) goriški lokalist Kuralt, 9.) kranjski direktor Kerzh, 10.) šmartinski kapelan Klobus, 11.) Pezhar, penzijonist v Spodnjih Dupljah, 12.) jaz in 13.) nakelski kapelan Kofs potem 14.) kranjski okrajni komisar Vischner, 15.) moj knjigovodja Fux in 16.) Troppitsch, pobiralec cestnine na Bistrici. — Popoldne je bila birma v Podbrezjah, kamor sem tudi šel. —

1856. Dne 25. listopada. Danes smo imeli zaradi nove cerkvene zakonske postave konferencijo pri dekanu Kofsu; sešlo se nas je 23 duhovnikov.

1857. Opomba konec prosinca: Obnovljene zakonske postave dajo dosti dela. — Dne 21. rožnika. Nedelja. Blagoslovljenje križevega pota v Dupljah. Blagoslovil ga je frančiškan o. Joahim Naftran. — Dne 19. malega srpana. 7. nedelja po binkoštih. V Šmartinu pri Kranju birma. Iz nakelske župe je bilo birmanih 56 otrok, vseh skupaj 1207. — Dne 16. velikega srpana. V Ljubljani se prično jutri duhovne vaje. — Dne 27. grudna. Nedelja pred novim letom. Po zjutranjem opravilu sem se peljal v Spodnje Duplje, kjer je blagoslovil dekan Kofs oltar na ženski strani na čast D. M.

1858. Dne 11. velikega srpana. Dopoldne je zajutrkoval tu neki duhovnik Mifsi iz Belgije, potujoč v Rim v belgijski zavod, star blizu 60 let; tožil je, kako zatirajo prostozidarji duhovnike v Belgiji. — Dne 14. velikega srpana. Nova maša Kajdisheva na Breznici. — Dne 15. velikega srpana. Nova maša Janeza Terana, mlinarjevega sina po domače Trnovca. — Dne 22. velikega srpana. 13. nedelja po binkoštih. V Dupljah je dekan blagoslovil en oltar. — Dne 25. kimavca. Danes sem dal Götzlu na račun za prižnico in dva oltarja 750 gld. in ostal še dolžan 250 gld. — Dne 26. kimavca. 18. nedelja po binkoštih. Danes se je poslovil v Kranju dekan Kos, bodoči stolni prošt ljubljanski. — Dne 24. vinotoka. 22. nedelja po binkoštih. V Kranju vmeščenje novega dekana Ivana Rescha. Dne 21. listopada. 26. in zadnja nedelja po binkoštih. Začetek svetega leta. — Dne 27. grudna. Danes zjutraj okrog 8. ure sem blagoslovil oba mala stranska oltarja v Naklem. — Opomba konec grudna: Sveto leto, ki je bilo oznanjeno za mesec gruden, jih je privabilo mnogo k izpovedi. Rim nam je naložil 19 novih parohijalnih maš.

1859. Dne 8. svečana. Danes proti 11. uri dopoldne smo dobili žalostno vest, da je naš knezoškof Anton Alojzij Wolf dne 7. t. m. zjutraj ob 1 $^{1}/_{4}$ v Gospodu zaspal. — Dne 9. sve-

čana. Danes se je peljalo mnogo duhovnikov k jutrišnjemu škofovemu pogrebu v Ljubljano. Izza ukaza stolnega prošta so zvonili danes po Zdravi Mariji trikrat po vseh cerkvah v škofiji. — Dne 10. svečana. Danes ob 8. uri zjutraj je pogreb knezoškofa v Ljubljani. Lepo vreme obseva njegov pokop, naj mu onkraj groba še lepše sije nebeško solnce. Načeloval je škofiji 34 ¹/₄ leta — edino Krištof Rauber je škofoval dalje. Storil je mnogo za škofijo: ustanovil je Alojzijevišče, povišal dotacijo župam, stoječim pod patronatom škofovim, pospeševal cerkveno petje, posvetil mnogo novih cerkva in znova vlitih zvonov itd. Zli jeziki so se zadirali nekaj časa vanj, ker je bil lep mož, pa so polagoma obmolknili popolnoma. Njegov sošolec, poznejši tržaški škof Matej Ravnihar je dejal o njem: Wolf jam qua studiosus nec speciem peccati exhibuit. — Dne 20. svečana. Danes je zjutraj, opoldne in zvečer zvonilo pokojnemu knezoškofu. — Dne 21. svečana. Officium cum 3 nocturnis in slovesna sv. maša za knezoškofa prvič. — Dne 22. svečana. Dopoldne zopet služba božja in officium za rajnega Wolfa. — Dne 23. svečana. Danes smo imeli v tretje totum officium defunctorum s črno slovesno sv. mašo za umrlega škofa Antona Alojzija Wolfa in torej dovršili zaukazano opravilo. — Dne 15. velikega travna, 3. nedelja po veliki noči. Popoldne sem dal peljati svojega kapelana v Šmartin pri Kranju, kjer bodo trije oo. lazaristi imeli 14dnevni misijon, ob sodelovanju več izpovednikov iz okolice. — Dne 22. velikega travna 1859, 4. nedelja po veliki noči. V pridigi ob 10. uri je pohvalil kapelan župnika šmartinskega, ker je napravil misijon; dajal je Naklancem upanje, da bo sčasoma tudi pri njih misijon (namreč, če bo on župnik!) — Dne 23. kimavca. Ob pol. šestih sem maševal Koroščem, gredočim na božjo pot k Sv. Joštu. — Dne 25. kimavca, 15. nedelja po binkoštih. Popoldne smo se ustno pogodili s Karolom Götzlom iz Kranja zaradi novega velikega oltarja v Strohinju za 650 gld. av. v.; navzočna sta bila strohinjska ključarja in kapelan. — Dne 9. vinotoka. Danes je bila v Kranju zlata maša lavantinskega škofljana Blaža Zhibasheka,

ki je bil v smleški župi rojen dne 29. prosinca 1777. — Dne 27. grudna. V Dupljah so blagoslovili stranski oltar.

1860. Dne 1. sušca. Dekanat nabira za papeža Pija IX. Dal sem dva nova avstrijska zlatnika vredna 9 gld. — Dne 27. sušca so prekonizirali v konzistoriju v Rimu dr. Jerneja Widmerja, rojenega v Kranju, za ljubljanskega škofa. — Dne 26. rožnika. Prihod knezoškofa v Ljubljano. — Dne 1. malega srpana. 5. nedelja po binkoštih. V Ljubljani slovesno vstoličenje novega knezoškofa dr. Jerneja Widmerja. — Dne 23. vel. srpana. Popoldne je prišel knezoškof dr. Widmer v Kranj; jutri se popelje v Velesalo pogledat ondotni samostan. — Dne 24. vel. srpana. Po obedu sem se peljal v Kranj poklonit se knezoškofu dr. Jerneju Widmerju, ki se je vrnil iz Velesala in obedoval v Kranju; potem se je odpeljal v Ljubljano, jaz pa zadovoljen domov.

1861. Dne 6. rožnika. Knezoškof se je peljal na Breznico obiskat svojega dobrotnika župnika Gašparja Šokliča, ki se je tako razveselil, da ga je zadel mrtvoud in je nagloma umrl. Knez si je postavil s tem obiskom častni spomenik hvaležnosti; z zaupanjem se ozirajo k njemu duhovni sinovi in otroci, ki jih je sprejel. V četrtek dne 6. t. m. za kapjo umrlega so slovesno pokopali dne 8. rožnika; poleg je bilo 23 duhovnikov. — Dne 7. rožnika zjutraj je maševal knezoškof v Kranju. — Dne 1. kimavca. Birma v Kranju blizu do 2 popoldne. — Dne 2. kimavca. Danes je birmoval knez v Cerkljah; popoldne po 5. uri se je peljal tu skozi v Tržič in nekaj hipov govoril z menoj. — Dne 3. kimavca. Birmovanje v Tržiču; dne 4. v Radovljici; dne 5. na Jesenicah; dne 6. v Kranjski Gori; dne 7. v Gorjah; dne 8. na Bohinjski Bistrici. Potem je šel knez k Savici; dne 9. je bil na blejskem otoku; dne 10. opoldne v Naklem; pri obedu so bili pri meni: knez, dekan Resch, nadporočnik pl. Nordland, dvorni kapelan Pogazhar, Vojska Andrej, Raspotnik, učitelj, podbreški župnik Slapnik; popoldne proti 5. uri se je škof odpeljal preko Predoslja in Šenčurja v Kamnik. — Dne 11. kimavca. Birmovanje v Kamniku, odkoder se je vrnil knez v Ljubljano.

(Dalje pride.)

General Quedart.

Donesek k zgodovini francoske okupacije.

Objavlja **A. Aškerc.**

Dimitzeva zgodovina Kranjske dežele omenja v poglavjih o francoski dobi vsa važnejša imena francoskih vojskovodij, državnikov in drugih uradnikov, ne ve pa nič povedati o nekem generalu Quedartu, ki je svoj čas tudi igral svojo vlogo v Ljubljani. V fascikeljnu 28. v ljubljanskem mestnem arhivu (»francoska doba«) sem našel dva akta, ki se pečata s tem Francozom. Akt 98/a pripoveduje:

»Den 20. July 1809. wurde vom General Quedart angeordnet, dass die Regierung samt der Municipalität um 11 Uhr früh zu ihm erscheinen soll. Zu diesem Ende gingen: Herr Freyherr von Lichtenberg, H. Freiherr von Basselli, H. Kreishauptmann Wilcher, H. Polizeidirektor von Wolf, H. Buchhalter Riedl, H. Bürgermeister Kokeil und H. Jos. Alborgetti. Davon nahm Herr General drei als Geissel, und zwar: Herrn Baron von Basseli, H. Kreishauptmann Wilcher (u.) H. Bürgermeister Kokeil.

Abends 6. Uhr giengen Herr von Riedl und Herr Josef Alborgetti zum H. General, um deren Looszlassung bitten, welches aber ganz abgeschlagen wurde; doch wagten die zwei wiederholt um 7. Uhr sich dahin zu verfügen, allein ihre zweite Bitte wurde sowenig als erstere angehört.

Den folgenden Tag wurde abends 6. Uhr beiliegende Bittschrift durch nachfolgende Deputation von der Stadt an Herrn General überbracht als:

H. Damian, Kukh, Primitz, Galle, Tschernet, Till, Tscheschko, Frörenteich.«

Prošnja, ki jo je ravnokar imenovana deputacija izročila generalu Quedartu, da bi izpustil pridržane tale, je ohranjena samo v konceptu ter je spisana v francoskem jeziku na neznatnem papirčku v osmerki, in to mestoma pisana sila površno in težko čitljivo.

Francoski izvirnik[1]) prošnje se glasi tako:

»Excellence!

La nouvelle douleur, que la retention des differents membres du Gouvernement et de la municipalité ajoute aux afflictions, que le destin a versés sur les habitants de cette ville leur fait une impression aussi profonde que non contents d'envoyer des députés qui puissent parler en leur nom, chacun, qui fait écrire veut signer son nom sous l'adresse, qu'ils ont resolue de faire à V. E. pour la supplier de rendre la liberté à ces personnes, dont les mérites pour la ville et la necessité de leurs services dans des temps aussi durs font regarder leur retention, comme un malheur public. Si les habitants s'etaient réellement rendus coupables, ils ne pourraient être punis plus durement, que d'être privés des lumiêres, des sages conseils et mesures des ceux qui possé daient toute leur confiance, dans une situation aussi cruelle comme la presente et dont cette ville n'a plus pas faite depuis plusieurs siècles. Mais ayant tout fait pour acheter chèrement leur repos ayant partagés sans murmure leurs logements, leurs tables, même leurs vêtements avec les troupes françaises, ayant endettés leurs biens pour faire à la garnison des avantages que jamais une garnison etrangère n'a encore eu ici, étant enfin par la presence des trouppes françaises jettés dans une si cruelle situation qu'en peu de jours beaucoup des citoyens seront obligés de quitter leurs maisons pour échapper à la disette, ils n'auraient pas cru que leur disgrâce puisse s'accroitre s'ils ne se voyaient encore privés des ceux sur les soins desquels toutes les attentes reposaient. L'honneur des habitants oblige qu'ils s'interessent des hommes qui ont tant des merites pour eux. Le malheur général appelle à l'humanité du vainqueur de ne point payer leur obéissance et leur résignation d'une telle manière — tout a été rempli, qui a été demandé. Que V. E. veuille donc

---

[1]) Fasc. 28, akt. 98/b.

regarder la triste situation, les besoins pressants de cette ville malheureuse et lui rendre ceux, aux services desquels jus qu'à ce moment les trouppes françaises même doivent leur satisfaction, et les habitants le reste, qu'els ont conservé de leur bien.«

Frančiškani v Beli Krajini.

Napisal **Leopold Podlogar.**

Že v drugi polovici 12. stoletja nahajamo v Beli Krajini viteški red templjarjev, ki so sezidali četrt ure od sedanje Metlike, doli proti Kulpi tri cerkve, in zraven samostan. Cerkve stoje, če tudi ne več v prvotni obliki, še danes na pokopališču pri vasi Rosalnici. Ljudstvo jih imenuje kratko Tri Fare. Še v času Valvazorja (1689) so nosile ime »Tri templjarske cerkve« (die drei Templerherren Kirchen).[1])

Kdaj so prišli templjarji v Belo Krajino, se ne da natančno dognati. V Ljubljani jih nahajamo že l. 1167. Verjetno je, da so v istem času došli tudi v Belo Krajino. Na Kranjskem se je vzdržal red le malo časa. Ker je deloval v interesu oglejske očakovine, so ga že okrog l. 1200 odslovili. O kakem posebnem delovanju tega reda ni sledu.[2])

Imovina pregnanih templjarjev je pripadla nemškemu viteškemu redu.[3]) V Beli Krajini zasledimo ta red l. 1236., ko mu je cesar Friderik II. podelil razne svoboščine.[4]) Koroški vojvoda Ulrik III. mu je s pismom z dne 16. jan. 1268. izročil v oskrb vse tedanje belokranjske cerkve z obširnimi zemljišči in bogato desetino, s katero jih je bila obdarovala Zofija Višnjegorska, mejna grofinja isterska.[5]) V Črnomlju so si zgradili nemški gospodje novo hišo (komendo), na Metliškem pa so se

---

[1]) Valvasor VIII—755. in XI—385.
[2]) Klun Arch. I—7 in II—III—185, 186.
[3]) Klun Arch. II—III—53.
[4]) Mittheil. 1858—52.
[5]) Schumi, Archiv I—27.

naselili v prazni trifarški samostan. Pri Treh Farah je bila do srede 15. veka metliška župnijska cerkev. V času nepretrgoma ponavljajočih se turških navalov se je sedanja Metlika utrdila in zadobila mestne pravice. Tja se je preselila župnija in ž njo gospodje viteškega reda, popustivši trifarske cerkve in samostan. Oboje je kaj kmalu prav prišlo iz Bosne, oziroma Hrvaške pred Turki pobeglim frančiškanom.

V Bosno so se naselili frančiškani kmalu potem, ko je bil papež Honorij III. njih red slovesno potrdil (1223). Že vrstnik in sopotovalec sv. Frančiška, Janez iz Plana Karpina, se je podal med Tartare oznanjevat vero v Krista. Na tem misijonskem potovanju je prehodil Slavonijo, Ogersko in Bosno. Bivajoč med Bošnjaki, se je kmalu prepričal, da ti tavajo v verskih zmotah in posnemajo nekako še paganske običaje. Poklical je med nje svoje sobrate, da bi zatrli zmote in prižgali luč čiste vere. S priprostostjo življenja, nesebičnostjo in veliko gorečnostjo so se ljudem kmalu zelo prikupili. Red se je naglo širil, število samostanov po Bosni je narastlo. V času najlepšega razvoja pa se je približala Bosni turška sila; podlegla ji je Bosna. Za frančiškane so se začeli s turško vlado prav žalostni časi. Ropali so jim Turki samostane, redovnike morili ali prepodili. Turškemu nasilstvu so se frančiškani najprvo umaknili na Hrvaško, ko pa tudi tu niso bili varni, pribežali so na Kranjsko in izbrali si Belo Krajino za novo domovino. Z veseljem je ljudstvo sprejelo begune. Nemški viteški red jim je odstopil cerkve Tri Fare in trifarški samostan. Tako je nastal prvi frančiškanski samostan v Beli Krajini sredi prve polovice 15. stoletja[6]). Nosil je po latinsko ime »Monasterium St. Mariæ ad insulam prope Metlicam.« Tej prvopribegli frančiškanski družini so sledile v Belo Krajino kmalu druge. Samostan trifarški jim je postal pretesen. Da dobe streho tudi novi begunci, zavzeli so se i brata Jurij in Gašper, gospoda črnomaljska, in Andrej Hohenwart, glavar in kastelan metliški (1462—1493), in so zložili denar za

[6]) Chron. Conv. Rud. II—243.

zidanje novega samostana. Zagotovivši tudi potrebno dotacijo, začeli so z delom l. 1467. in je srečno dokončali. Novi samostan je stal na onem mestu, kjer stoji sedaj podružnica podzemeljske župnije poleg Gradaca »Žalostna Mati Božja v kloštru«.[7])

Žal, da je ostal od tega samostana spomin le v imenu. Frančiškanom je postala kmalu tudi Bela Krajina preveč izpostavljena turškim napadom. L. 1469. so vdrli Turki nepričakovano v Belo Krajino. O pravem času so se rešili frančiškani iz obeh samostanov v utrjeno Metliko. Turki so požgali Tri Fare in porušili samostan poleg Gradaca. Frančiškani so bili zopet brez strehe. Uvideli so, da jim tudi tu ne bo obstajati. Kar so jim podelile gostoljubne roke, vzela jim je turška sila. Poskusili so, poiskati si varen kraj onstran Gorjancev, izbrali so si tedaj dovolj močno utrjeno Novo Mesto. Novomeščani so jih sprejeli z odprtimi rokami. Dasi je mesto uživalo že od l. 1365. mestne pravice, pa ni imelo še svojega duhovnika, ne svoje duhovnije. Spadalo je mesto pod mirnopeško župnijo. Veseli so bili meščani frančiškanov, ki so se jim sami ponudili, in so jih sprejeli v svoje ozidje. Službo božjo so opravljali frančiškani v skromni kapelici sv. Leonarda (kjer stoji sedanja frančiškanska cerkev), stanovati so pa morali v zasebnih hišah, kar je bilo zanje mučno. Zato so se obrnili s prošnjo na cesarja Friderika IV., naj jim izposluje, da dobe svojo cerkev in samostan. Cesar se je obrnil do ferentinskega škofa Andreja, ki je bil takrat generalni vikarij oglejske očakovine, in mu je naročil, naj ugodi prošnji novomeških frančiškanov. Škof je cesarju vstregel in 31. oktobra 1469 že naročil kostanjeviškemu opatu Tilnu, naj jim odkaže v last staro cerkev sv. Leonarda in naj jih obenem na vse načine podpira, da si zgrade tik cerkve tudi samostan. Leta 1470., 7. jan., jim je izročil Tilen cerkev sv. Leonarda. Cerkev so imeli, a težkoče jim je delala zgradba samostana. Krog cerkve so stale rokodelcev hiše in vrtovi. To je bilo treba kupiti, a denarja niso imeli. V tej zadregi se jih usmili

[7]) Valvasor XI—603, 604.

Elizabeta Snopočan, vdova hrvaškega bogataša Ivana Snopočana. Kupila jim je tri vrtove in 8 tik cerkve ležečih hišic. S pomočjo še drugih dobrotnikov so začeli z zidavo in jo v dveh letih dokončali, kar pove napis nad vrati k samostanski porti z letnico 1472. Ta samostan je bil seveda majhen, obsegal je le oni četveroogelnik, v čegar središču stoji sedanji samostanski vodnjak, ki so ga izkopali zajedno z zidanjem samostana. Imenovana dobrotnica Elizabeta je bila Črnomaljka, in sicer sestra prej imenovanih gospodov iz Črnomlja, bratov Jurija in Gašperja. To dokazuje šematizem frančiškanske provincije, ki pravi: Conventus in Novo Mesto ad s. Leonardum eleemosynis piorum benefactorum in fundo ab Elisabetha de Zhernembl, relicta vidua a Joanne Snopozhan nobili Croata, hunc in finem coëmpto et donato, anno 1472. exstructus fuit.«[8])

Slovstvo.

Prazgodovinske izkopine. Str. 54, 16 podob. Cena 40 h. Tisk zvezne tiskarne v Celju. 1906.

»Zgodovinsko društvo« v Mariboru je izdalo pod tem naslovom drugi zvezek svoje »Zgodovinske knjižnice«. Prvi zvezek nas je poučeval o kronikah, drugi nas seznanja z najstarejšimi dobami človeštva, kamor ne segajo pisani viri, le izkopine so lučice, ki brlé iz teh davnih časov in nam motno razsvetljujejo te sicer temne oddelke človeških dogodkov. In vendar smo veseli tudi teh prič iz tako oddaljenih dob; saj nam kolikor toliko osvetljujejo kulturno stanje tedanjih narodov, čeprav njih imena in njih jezika ne poznamo.

Po kratkem uvodu, ki nam razlaga razdelitev prazgodovinske dobe, nas vodi pisatelj do označevanja posameznih dob: starejše in novejše kamenene, brončene in laténske dobe. Potem nam našteva in očrtuje sledove prazgodovinskih selišč, namreč dupljine, mostišča, gradišča, tabore, kastele in stražarnice, izdelovalnice raznih predmetov, zlasti orožja in opeke, stare ceste in gradišča.

Kdor pa hoče sam preiskavati te dobe, mora raziskavati in kopati, da pride starinam na sled; zato nam pisatelj popisuje ravne grobe, gomile

[8]) Schemat. Provinciae S. Crucis Carnioliae 1906, 20.

in slovanske grobe ter naposled stavi glavna vprašanja, na katera je treba odgovoriti, ko se preiskujejo in nabirajo prazgodovinske starine.

Knjižica je sicer majhna, a po zbranem gradivu dosti obsežna, ker v kratkih popisih mnogo pove. Kdor se v tej stroki želi temeljiteje poučiti, si mora seveda še drugje iskati svéta.

Glede na nazíve se knjižica zlaga s splošno sprejetimi izrazi, zlasti z Rutarjevimi. Za Flachgräber je rabil Rutar »plitki grobi«, in »ravni grobi« (Izvestja, 1893, 46) naš pisatelj nasvetuje samo »ravni grobi« v nasprotju z gomilami. Še jasneje bi morda bilo »ploski grobi«.

Izraz bronec in brončén, ki je sicer pravilen, nam nič kaj ne ugaja; rajši bi sprejeli z Rutarjem bron, bronast. Hrvatje rabijo bronza (Iveković-Broz: Rječnik, L, 107).

Na str. 9. so tudi nekateri slovenski spisi našteti. Žal, da ni popolnoma naveden Rutarjev spis: »Prazgodovinske izkopine po Slovenskem«, v Letopisu M. Sl. 1889, str. 1—56, ker je ta spis doslej najpopolnejši o tem predmetu v slovenskem jeziku. Prav tako smo pogrešali obširni spis Jerneja Pečnika: »Prazgodovinska najdišča na Kranjskem« v Izvestjih Muzejskega društva za Kranjsko« l. 1904. To omenjamo zlasti zato, ker želimo knjižici tudi na Kranjskem mnogo marljivih čitateljev. Knjižico pa vsem Slovencem priporočamo. V. S.

Četrto izvestje društva za krščansko umetnost v Ljubljani za leta 1903—1906. Ljubljana 1907. V lični knjižici je podalo društvo za krščansko umetnost na 62. straneh poročilo o svojem delovanju v zgoraj omenjenih letih. V knjižici so pa natisnjene tudi štiri zanimive razprave, in sicer je spisal Jos. Dostal članek »O doneskih za topografijo in zgodovino umetnosti na Kranjskem«, Frančišek Avsec poroča o stari kartuzijanski cerkvi v Pleterjah, J. Dostal opisuje šest škofovskih pečatov iz 14. in 15. stoletja in na koncu je sestavek o inventarizaciji cerkvenih umetnin na Kranjskem. Natisnjenih je v knjigi 8 lepih slik, ki pojasnjujejo razprave. Želeti bi bilo, da bi se pomnožilo število članov tega društva, ki izvršuje važno nalogo na umetnostnem polju naše domovine, in da bi se glede publikacij napravila zveza med njim in Muzejskim društvom.

A. K.

Mali zapiski.

Glagolitica II.[1]) — V zadnji številki »Izvestij« je g. Viktor Steska, ocenjujoč Jeličeve »Fontes«, objavil nekaj citatov iz starih pisateljev, ki omenjajo glagolico in cerkveno-slovanski književni jezik na Kranjskem. Kakor je razvideti iz njegovih izvajanj, je nameraval pokazati, da krivo

[1]) Glej »Izvestja« 1906. Zv. 3. in 4.

sodijo tisti, ki menijo, da je bilo staroslovensko cerkveno slovstvo kdaj med Slovenci, ali recimo raje v okviru sedanje kranjske dežele razširjeno. Zato g. ocenjevatelj polemizuje zlasti proti mojemu članku v »Katoliškem Obzorniku« (1904 str. 141). — Najpreje bi omenil, da tisti podatki (ki niso popolni), ne zadostujejo, da bi si kdo ustvaril določno sodbo, bodisi v prilog glagolice, bodisi proti njej. Treba je širšega obzorja in natančnejšega poznavanja cerkvenih razmer, da se pride do jasnosti. Raz tega stališča sem v omenjenem članku izkušal raztolmačiti te naše starine in sem zlasti povdarjal, da so ti spomeniki v neki organski zvezi s političkimi in cerkvenimi razmerami, kakršne so vladale pri nas v drugi polovici srednjega veka. To se mi zdi pravo znanstveno postopanje. Kak »deus ex machina«, ki naj razloži, kar je komu zagonetka, se pri resnem znanstvenem raziskavanju ne more vpoštevati. Seveda si nisem prikrival, da je treba pri glagolskem vprašanju še globljih špecijalnih študij. Saj pride tu v poštev skoraj ves srednji vek, ki je še v zelo gosto temo zakrit. Nekaj podrobnostij sem pozneje dodal (»Kat. Obzornik« 1904. str. 4. in »Izvestja« 1906. str. 30) in marsikaj utegne še kdo drugi dostaviti. Toda iti preko tega vprašanja s tako površno sodbo, kakor jo je izrekel gospod ocenjevatelj (str. 171.), se mi zdi neopravičljivo.

Glede posameznostij, ki jih g. Steska navaja v prilog svojemu mnenju, bi ugovarjal najpreje tolmačenju znanega Trubarjevega citata. Primož Trubar piše: »Lubi Slovenci! Vom in nom je vedejoč, da le ta naša slovenska beseda do seh mal se nej z latinskimi, temuč le ta krovaška s krovaškimi puhštabi pisala« in g. Steska dostavlja: »Misli torej, da Slovenci doslej niso pisali z latinico, ker sploh niso pisali . . .« Tu bi pripomnil, da so besede »ker sploh niso pisali« svojevoljen dostavek, o katerem v citatu ni najti sledu. Nasprotno vsakdo dobi iz njega vtis, da se je med Slovenci nekaj pisalo, čeprav ne z latinskimi črkami in v sedanjem slovenskem narečju. — S tem se prav dobro strinja, kar piše Dalmatin: »Also ist auch die windische Sprach, besonders wie sie in diesen Landen gebräuchig, nit vor hundert oder mehr, sondern allererst bei dreissig Jahren nit geschrieben worden«. To se pravi, kranjsko oziroma dolenjsko narečje se ni pisalo.

Izpričane glagoljaše, ki so na Kranjskem službovali, g. ocenjevatelj kratko odpravi, češ, dva sta bila in še ta dva sta bila tujca (Hrvata), torej nista z nami v nobeni zvezi. Tako naziranje ni zgodovinsko. Dokaze imamo, da je prav mnogo Hrvatov službovalo na Kranjskem, in da se ni delala tista razlika med Slovenci in Hrvati, kakor se dela sedaj. Ker niso bile cerkvene in politiške meje tako vravnane, kakor so sedaj, je bil stik med obema narodoma mnogo tesnejši. Zato ne moremo govoriti o »tujcih«. Tako sodimo pač v 20. stoletju, niso pa tako sodili naši predniki v 15. in 16. stoletju. — Tudi je zelo krivična sodba, da

sta bila baje proti koncu 16. veka le dva glagoljaša na Kranjskem. V tej zadevi imam klasično pričo. Pred menoj leži namreč seznamek kranjskih župnij in duhovnikov, ki ga je dal napraviti kotorski škof Pavel Bizancij, vikarij akvilejskega patriarha Janeza Grimanija, l. 1582, povodom svoje vizitacije na Kranjskem. O tem velevažnem spomeniku, ki sem ga našel v Vidmu, hočem pozneje v posebnem članku obširneje razpravljati. Za sedaj naj navedem g. kritiku le nekaj »tujcev« Hrvatov in glagoljašev· Cirknica: župnik Vincenc Peng (ali Penger) iz Buzeta (»ignorante«); Sv. Križ pri Kostanjevici: kapelan Pavel Fetić, (»croato« ignorante). Kostanjevica: vikar Martin Brajkonjič »croato«, kapelan Pivešić iz Motovuna (»ignorante«). Bela cerkev: Anton Dunšinič iz Krka (de Veglia). Novo Mesto: Jurij Gušič iz Strnišnic, Anton Vuranac iz Zagreba, kapelan Gašper Gorišič iz Strnišnic. Šmihel pri Novem Mestu: Luka Svetkovič (»croato« ignorante). Dobrniče: Matija Jošič iz Kastava. Šmarije: Šimen Ling iz Kostanjevice. (Omenjam ga zato, ker je glagoljaša Andreja Linga posvetil l. 1589. škof Janez Tavčar. Sklepati bi smeli, da sta bila oba iz Kostanjevice in glagoljaša.) — O vseh teh poroča Pavel Bizancij, da so »imperiti«, »ignorantes«. Veliko izmed njih je osebno kvalifikovanih s kako pripomnjo. Splošno pa pravi o njih vizitator, da ne razumejo latinščine. — Pripominjam pa, da to še ni celotni seznamek, ker pri nekaterih še nisem na jasnem glede topografije. V Kranju je zabeležen l. 1492. kapelan Gregorij iz modruške škofije (Vizit. poročilo Jakoba Valeresso), itd. Dokazov, da so prihajali k nam glagoljaši iz Hrvaškega, je torej dovolj, le globlje je treba raziskavati. Vzpričo njih pa še govoriti o nekem knjigovezu, ki bi bil prinesel 40 glagolskih kodeksov v deželo, je gola ironija. O priliki še kaj več. Dr. Josip Gruden.

K životopisu o. Marka Pohlina. O tem znamenitem rojaku je že mnogo napisanega, več nego o marsikaterem drugem slovenskem pisatelju, a vendar je treba zadelati še nekatere vrzeli v njegovem životopisu. Menim, da vstrežem bodočemu životopiscu Pohlinovemu, ako navedem izvadke iz diskalceatske rokopisne kronike, hranjene v ljubljanskem Rudolfišču. Napis jej je: Vrsprung Anfang und Eingang RR. PP. Eremit. Difcalceat. S. P. Auguftini in dafs Hertzogthumb Crain. 1642. Pisana je večinoma v nemškem jeziku, le tam pa tam je kaka latinska beležka ali prepis latinske listine. Tu stoji natančen slovenski prevod vseh tistih mest v kroniki, kjer je imenovan o. Marko Pohlin:

Dne 28. velikega srpana 1763 na praznik našega presvetega očeta Avguština nismo povabili nobenega tujega propovednika; ob 7. uri zjutraj je propovedoval o. Marko, prazniški propovednik.

Dne 7. listopada 1763 zjutraj (je propovedoval) po slovensko (crainerisch) o. Marko à S. Antonio Paduano, redni slovenski prazniški propovednik (Feuertagprediger).

Leta 1764. navaja kronika vso obitelj (Familia) oo. Avguštincev diskalceatov tu pri Sv. Jožefu. Vseh očetov s prijorjem vred je bilo 19 in 6 bratov. Na 14. mestu stoji: P. Marcus á S. Antonio — Altersjahr: 29.

Dne 19. sušca 1767 popoldne je zopet propovedoval po slovensko naš redni prazniški propovednik o. Marko á S. Antonio Pad.

Dne 26. malega srpana 1767 t. j. na sv. matere Ane god zjutraj je propovedoval domači prazniški propovednik o. Marko.

Dne 22. malega travna 1769 se je pričel pokrajinski kapitul na Dunaju. Razen prijorja in subprijorja je bil izvoljen za nedeljskega propovednika o. Marko á S. Antonio, bivši prazniški propovednik.

Dne 27. prosinca 1770 god sv. Zlatousta. Na čast tega svetnika in zavetnika propovednikov je o. Marko á S. Antonio Pad., navadni slovenski nedeljski propovednik, dal po gospodu Antonu Cebeju (Zebei) naslikati podobo tega svetnika, ki so jo namestili pri oltarju sv. Ivana evangelista.

Dne 5. rožnika 1770 je bila ob 8. uri sv. maša z blagoslovom, ki so jo najeli nosci Jožefove bratovščine; bral jo je o. Marko, ker je med mašo njegov poučevanec veroizpoved storil, namreč Ivan Jurij Wehrbag, rodom iz Ludwigsburga pri Stutgartu na Würtemberškem, krščen v Lindhartu, star 19 let; njegovi priči sta bila gospod Ignacij Fridel in gospod Ivan Možič (Moschitsch), meščanska trgovca; maša z blagoslovoma je bila brez orgljanja in brez rožnega venca.

Dne 9. kimavca 1770 so praznovali ta dan v Ljubljani oo. avguštinci de Larga manica slavnost premeščenja podobe Marije dobrega svéta z moške na žensko stran in so za propovednika povabili o. subprijorja Salezija in o. Marka.

Božič 1770. Po noči med veliko mašo sta maševala drug za drugim o. Marko in o. Fortunat; opravila sta vsak le po eno mašo.

Dne 21. velikega travna 1771 je propovedoval zaradi devetdnevnice (sv. Ivana Nep.) pri Sv. Petru o. Marko, nedeljski propovednik.

Dne 4. kimavca 1771 na sv. Rozalije dan sta propovedovala pri Sv. Rozaliji ob 7. po slovensko o. Marko in ob 9. po nemško o. Aleksander a S. Mart.

Na sv. Ivana evang. dan 1771. Ob 9. je izostala nemška propoved, ker ni bilo poslušalcev; popoldne je imel propoved o. Marko, nedeljski propovednik.

Meseca malega travna 1772. Za časa kapitula je bil temu samostanu za prečastnega vikarija izvoljen o. Marko á S. Antonio, nedeljski propovednik.

In Vigilia Patrocinii S. Josephi 1772 je imel litanije s 4 svetnimi mašniki in dijaki č. o. vikarij. Z istim službenim naslovom omenja

diskalceatska kronika o. Marka, poslujočega na službi božji dne 16. velikega travna 1772, in vigilia dedicationis ecclesiae, in festo dedic. 1772 in dne 31. velikega travna 1772.

Dne 13. rožnika 1772 na sv. Antona Pad. dan sta imela propovedi pri čč. oo. frančiškanih o. Marko nedeljski ob 10. nemško in o. Fortunat prazniški (propovednik) ob 7. slovensko.

Dne 31. malega srpana 1772 na sv. Ignacija god sta propovedovala v kolegiju tovarištva Jezusovega ob 7. o. Marko, naš navadni nedeljski propovednik, ob 9. pa nemško o. Onufrij, Lector actualis moralium. — God sv. Ignacija je o. Marko Pohlin že leta 1770. poveličal s slovenskim govorom v jezuitski cerkvi sv. Jakoba, kar je prezrl diskalceatski kronist, a je zabeležil jezuitski pisec Dijarija. O. Marka ne imenuje naravnost, pravi mu: Augustinianus Discalceatus novissimae gramaticae carniolicae Auctor.

Konec kimavca 1772 stoji v kroniki ljubljanskih diskalceatov tale beležka: Prav konec tega meseca je tudi z največjim trudom (auf das mühsambste) dovršil naš o. Marko â S. Onuphrio (zmotoma, namesto â S. Antonio Pad.), pravi slovenski nedeljski propovednik, spis Compendaria (!) descriptio De Ortu, Progrefsu, Fatis, Memorabilibus Conventûs Labacensi (!), ki ga je naša višja oblast na Dunaju zahtevala in se jej je ta spis tja poslal. Kdor hoče to brati, glej hišni zapisnik (Haus Protocoll) 2. del fol 1. et feqqu. (To je delo, ki ga navaja o. Marko Pohlin v »Bibliotheca Carnioliae« str. 35. med svojimi rokopisi: k) Compendiaria commemoratio ortus, progressusque conventus Augustinianorum Discalceatorum ad S. Josephi Labaci ad vias regias, ejusque Virorum illustrium etc. Ms. et reperitur in Vol. II. Protocolli ejusd. conventus transscripta, cujus extractum allegat P. Marianus in suae Austriae sacrae T. V.)

Dne 18. malega srpana 1773, v nedeljo, se je pričela devetdnevnica sv. matere Ane; ob 7. zjutraj je propovedoval naš navadni nedeljski propovednik o. Marko.

Dne 25. malega srpana 1773 na sv. Jakoba god, ki je bil v nedeljo, je propovedoval ob 7. zjutraj naš navadni nedeljski propovednik o. Marko.

S koncem malega srpana 1773 neha diskalceatska kronika. V oddelku, kjer se nahajajo prepisi ustanovnih listin, stoji pod kopijo Dolenčeve ustanove ob datumu 7. malega travna 1774 zadnjikrat v tej knjigi ime: P. Marcus â S. Ant. Pad.

Iz pravkar navedenih podatkov je razvidno, da je deloval o. Marko Pohlin v Ljubljani izza leta 1763. izprva kakor prazniški, a pozneje kakor nedeljski propovednik in vikarij diskalceatskega samostana. Ta samostan — stara, dopotresna bolnica — je stal ob razcepu

sedanje dunajske in Marije Terezije ceste. Temu delu ljubljanskega predmestja so še pred dobrimi sto leti rekali »na Ajdovščini«. Tu v Ljubljani bivajočega se je o. Marko sam priznaval na nekaterih svojih delih n. pr. na naslovnem listu 1. izdaje »Kraynske Grammatike« leta 1768., ko se je podpisal »P. Marcus, a S. Antonio Pad. des uralten Eremiten Ordens der Augustiner Discalceaten Professer Priester bey St. Joseph auf den Landstrassen; na »Marianskem Kempensarju« leta 1769. stoji: »od P. Marca od S. Antona Paduansk. Ordna teh boſſeh Augushtinarjov (szer Diskalceatov imenuvaneh) per Zirqvi S. Joſhefa na velikeh zeſtah vondane«. Veliki cesti sta sedanji Dunajska in Marije Terezije cesta, ob katerih razkrižju na Ajdovščini je stal diskalceatski samostan s cerkvijo sv. Jožefa. (Izraz »auf den Landstrassen« na naslovnem listu »Kr. Gr.« je zavel gospoda pisatelja članka v lanskih »Izv.« str. 134., da je mislil na dunajsko »Landstrasse«, kar pa je napačno; Pohlinovo »auf den Landstrassen«, »na velikeh zeſtah« in »Labaci ad vias regias« [prim. gorenji navedek iz »Bibl. Carn.«] so istoznačna imena kraja, kjer je stal diskalceatski samostan v Ljubljani.)

Kdaj je prišel o. Marko Pohlin v Ljubljano? V »Bibl. Carn.« str. 34. piše sam o sebi: »Augustinianus Discalceatus factus, Viennae in conventu aulico universam Theologiam absolvit: mox Concionator Labaci ad vias regias constitutus, abinde a. 1775 ad officium Magistri Clericorum studentium Ordinis Viennam avocatus.« Diskalceatska kronika, ki sem jo gori v misel jemal, svedoči, da je bil meseca listopada 1762. pri Sv. Jožefu v Ljubljani za prazniškega propovednika še o. Viljem (p. Guilelmus); tedaj še ni bilo tu o. Marka. Le-ta se prvikrat izrečno navaja v kroniki, kakor smo videli, dne 28. velikega srpana 1763. A iz okolnosti, da ga je premestil v Ljubljano redovni kapitul, ki je zboroval vselej po veliki noči, smem sklepati, da je dospel o. Marko Pohlin v svoje rojstveno mesto spomladi leta 1763. Za svojega prvega bivanja v ljubljanskem diskalceatskem samostanu (1763—1775) je izdal o. Marko ednajst slovenskih knjig — prvo leta 1765. — in prevod cesarskega patenta o vojaškem popisovanju in o zglasilnicah. Izmed teh knjig sta bili dve: »Limbar med ternam« in »Ta male katechismus« natisnjeni na Dunaju in sicer leta 1768. t. j. tistega leta, ko je izšla Pohlinova slovnica, ob katere izdaji je bival o. Marko v Ljubljani, kar je jasno iz naslovnega lista »Kr. Gram.« in iz odgovora kritiki Matija Chöpa, (spisani na Dunaju dne 26. vinotoka 1768 in izdani »5. Wintermonats«), datovanega: Laybach den 26. Wintermonats (torej prav istega meseca, ko je izšla Chöpova kritika ob dunajskem Diariju); konec odgovora je podpis »Fr. Marcus a S. Ant. Pad. des Eremitenordens der Augustiner Diskalceaten Profefs Priester zu Laybach bey St. Joseph gewöhnlicher Feyertagsprediger«. Natisek omenjenih dveh knjig je vtegnil namestu

pisatelja, bivajočega v Ljubljani, oskrbeti brat Jožef Pohlin, ki je bil nekaj časa vikar blizu Dunaja, a pozneje je posloval v dunajski nadškofijski pisarni in hkratu kakor propovednik v stolni metropolitski cerkvi; naposled je bil za kurata pri Sv. Štefanu na Dunaju (»Bibl. Carn.« 42).

O. Marko Pohlin je bival nato izven Ljubljane šest let (1775—1781). V tej dobi se opaža nekak presledek v njegovem knjižnem delovanju. Izza leta 1774. do 1781. ni izdal o. Marko nobene slovenske knjige, bil je pač preobložen z drugimi posli. V Ljubljano se je vrnil najbrže spomladi 1781. Pod predgovorom »Temu malemu Besedishu treh jesikov« stoji datum: V Lublani na 24. dan Velikega Serpana 1781. V ljubljanskem »menihovšu« se je zopet lotil peresa. Druga doba Pohlinovega bivanja na Ajdovščini obsega samo tri leta (1781—1784). Dve leti predno je bil zatrt ljubljanski diskalceatski samostan, je o. Marko Pohlin za vselej ostavil Ljubljano.

I. Vrhovnik.

Kako so l. 1809. snažili ljubljanski grad. Ljubljanski grad, ki je sedaj mestna last, se polagoma preureja, snaži in olepšava na vseh koncih in krajih. Za časa francoske okupacije je bil ljubljanski grad trdnjava (fort) in okrožni glavar Vilhar (Wilcher) ga je bil dal očistiti razne nesnage na tako izviren in radikalen način, da se ž njegovim snažilom moderni »Vacuum Cleaner« ali »Atom« niti od daleč ne more primerjati. Objavljam kar original Vilharjevega ukaza, ker se morebiti utegne kdo še poslužiti snažilnega sredstva, ki so ga rabili pred skoro sto leti. Ukaz se glasi:

»An den Stadtmagistrat allhier![1])

Zum Dienst des hierortigen Herrn Genie-Comandanten ist gleich auf der Stelle ein Reitpferd beizuschafen, welches gesattelt bereit stehen muss. Morgen den 12ten d. M. sind auf den Schlossberg 40 Weibspersonen mit Kehrbösen punkt um 6 Uhr früh beyzustellen, dann 30 oder 40 Stück von Wollvieher (ovce, opazka moja) auf das Fort treiben zu lassen. Diese können von den hiesigen Metzgern hergenohmen werden, und werden dann nach einer Zeit von 3 Stunden wieder ausgestellt werden, sobald solche die Flöhe an dem Schlossberg, wozu sie bestimmt sind, an sich gezogen haben. Kreisamt Laibach am 11ten Oktober 1809. — Wilcher m. p. Kreishauptmann«.

A. Aškerc.

Vojna kontribucija na Kranjskem l. 1809. Načelnik »provizorne vlade«, baron Lichtenberg, je bil izdal l. 1809. 12. junija »circulare«, ki se je ohranil v ljubljanskem mestnem arhivu samo z nemškim tekstom. V tem circularju[1]) naznanja, da so Francozi naložili kranjski deželi vojne

[1]) Francoski akti. Fasc. 28, akt 37. } »Francoska doba«.
[1]) Fasc. 28, akt 40. }

kontribucije dva in pol milijona frankov, ki se morajo izplačati v enem mesecu v treh obrokih. V okrožnici stoji dalje: »Auf das Ratum ist man einstweilen gezwungen: 1tens: eine einfache Personalsteuer à 30 kr. per Kopf von Alter über 15 Jahre. 2tens: die für das laufende Jahr 1809. bereits ausgeschriebene Realitätensteuer mit 126 pro Cento. 3tens: die vierfache Klassensteuer, einstweilen nach den vorjährigen Fassionen, wobey aber in der Folge mit mehrerer Genauigkeit fürgegangen werden wird, mit dem Beysatze auszuschreiben, daß in der Stadt binnen drey Tagen ab imtimato, auf dem Lande aber binnen 6 Tagen bey sonstiger Militärexekution die Zahlung geschehen solle.«

A. Aškerc.

Požari v Metliki. Mesto Metlika je preživelo že hude stiske. L. 1646. je silna kuga pomorila nad 1200 ljudij v mestu in župniji. Turki so mesto nekaterekrati požgali, popolnoma l. 1429 in 1578. To omenja že Valvasor. Dveh pa sam ni dočakal. Krstne knjige v metliški župniji se začenjajo z 28. oktobrom 1705. Na prvem listu te krstne knjige se čitajo besede: »Incendium universale, quo urbs, arx, commenda et ecclesia deflagravit.« Enaka nesreča je obiskala mesto okrog l. 1790., ki je upepelila celo mesto. O tem piše Hoff v svojih »Gemählde vom Herzogthum Krain« 1808. II. del str. 88, da je kupil ljubljanski gostilničar Jožef Savinšek od zagrebškega kapitula l. 1792. metliško grajščino za 40.000 gld. in spravil v prvotni stan metliški grad, ki ga je bil razdejal nekaj pred kupnim letom požar. Tekom enega stoletja je tedaj ogenj uničil mesto dvakrat.

Leopold Podlogar.

Doslej neznan nagrobni spomenik v cerkvi sv. Petra v Ljubljani so odkrili, ko so te dni odstranili staro, že davno nerabljeno izpovednico, slonevšo ob steni med velikimi in stranskimi vhodnimi vrati. Z dolenjim koncem je spomenik vzidan v tleh; spodnji del njegov je skrit z zadnjimi vrsticami napisa vred. Letá slove:

Hie ligt pegraben der
edel vnd vest Hans Pehem
ro: key: may: & c. gewester
verwalter der havbtman
schaft Wihitsch der den
XIII. tag marzi des MD
LXXVIIII. jars in Got vers
chiden dem vnd vns
. . . der . . . .

Napis je narejen z latinskimi majuskuli. Nad njim je grb razdeljen na štiri dele; zgornja leva in spodnja desna četrtinka kažeta po dve navzkriž položeni puščici; zgornji desni in spodnji levi četrtinki sta vtis-

njena znaka v obliki pošev ležečega 𝔥. Iznad grba se dviga šlem z vrvco v dve stremeni spleteno krog vratu, noseče štirioglat medaljonček. Nad šlemom, okroženim z listnatimi okraski je krona, iz katere moli pol medvedjega trupla držečega zastavo, označeno z dvema navzkriž ležečima puščicama. Kameniti nagrobnik obrobljen z dvema lezenama, iznad katerih se dviga ob dveh zaokroženih stebričih lepo vzpet lok, je štirioglat in je 1 *m* 48·5 *cm* visok in 84·5 *cm* širok. Razen neznatne poškodbe na šlemu je opisani spomenik, kolikor ga je vidnega, dobro ohranjen, a bati se je, da se ne pohabi, ker je vzidan ob tleh. Najprimerneje bi bilo, ako bi se vzel iz dosedanje pozicije in vzidal v stranski cerkveni hodnik poleg drugih starih šentpeterskih nagrobnih spomenikov. I. V.

Ljubljanski škof Ivan Tavčar pospeševatelj protilutrovskega tiska. Tomaža Hrena prednik, škof Ivan Tavčar, je vladal ljubljansko škofijo sedemnajst let. Dasi je večinoma bival izven Ljubljane, izprva v Gornjem Gradu, pozneje izza leta 1584. kakor deželnega kneza namestnik v Gradcu, je vendar marsikaj ukrenil, da se je v naši domovini jela krčiti Lutrova vera. Tem vrsticam ni namen opisavati delovanja škofa Tavčarja naperjenega zoper luterance; opozore naj le na dejstvo, da je imenovani vladika pospeševal katoliški tisk kot izdatno sredstvo, da se opovržejo luteranske zmote. V knjižnici ljubljanskega muzeja se nahaja redka knjiga v mali osmerki, štejoča (VIII) + 321 + (XXII) strani. Naslov jej je: Der Euangeli- | sche Wetter Han: | Das ist: | Vngleiche Reden, Martini Lutheri, | Von den fürnembsten Artickeln | Christlicher Religion. | (Vinjeta predočuje dva petelina zraščena; glavi, gledajoči na nasprotno stran imata odprta kljuna; leva glava kliče: Ja, desna: Nein, kar je oboje natisnjeno ob robu vinjete.) Pod vinjeto stojita rek sv. Jakoba in letnica: Ein Mann eines zwifaltigen Gemüts, | ist | vnbeständig in allen seinen wegen. Jac. 1. | M.D.LXXXVII. Kakor vsa knjiga je tudi navedeni naslovni list natisnjen z gotico — poslednji deloma z rdečo barvo. Druga stran naslovnega lista nosi z vencem obkoljeni stih: Der zu eim Ding sagt Ja vnd Nein, | Bey dem ist Glaub vn Trawen klein. | Ein solcher Mann der Luther war, | Wie difs Büchlein beweiset klar. | So er dann nur ein Wetter Han, | Vor ihm sich hüte jederman. Ta »Evangeljska veternica« prinaša protislovju povzeta iz Lutrovih spisov naštetih konec knjige. Ob posameznih verskih resnicah se navajajo najprej izreki Martina Lutra, ki jim pritrjujejo, in nato izreki, ki jih pobijajo. Ob vsakem izreku je zabeleženo, odkod je vzet. Razen omenjene vinjete se nahaja v dodatku knjigi še neki lesorez; to je podoba Martina Lutra s sedmimi glavami in z napisom: Mart. Luth. Septiceps. To podobo komentuje pikra latinska satira v distihih z napisom: Descriptio et explicatio septicipitis Lvtheri, eivsque delineatio, ex scriptis D. Coclei. V površnih potezah pravkar opisano polemiško knjigo dela zanimivo priporočilo,

ki se nahaja na njeni 3. in 4. nepag. strani. Priporočil jo je z iskreno besedo ljubljanski škof Ivan Tavčar; on je tudi pomagal temu delcu na dan. Njegovo priporočilo slove: Johann von Gottes Genaden / Bischoff zu Laybach / etc. | NACH dem | gegenwärtiges | Büchlein mir | durch einen ge- | lehrten / auch ey- | ferigen Catholischen Christen / | meiner besonder guten Freunden | einen / zugeschriben vund verehret | worden: Hab ich dasselbig / wann | es offen an das Liecht kommen | solte / dafs es in der Gemeyn vil | Nutz / Frommen / vnd Frucht | schaffen wurde / befunden. Dero- | wegen ich solches / zu Bekerung | der Verfürten / Warnung der beständigen rechtglaubigen Chri- | sten / vnnd also menigklich zu gu- | tem Gebrauch inn offnen Truck | an Tag kommen lassen / vnnd je | nicht verhalten wöllen: Verhof- | fens menigklich werde dardurch | die falschen / schädlichen Wetter | Hanen an ihrem Geschray erken- | nen / vnnd sein Seel vor ihnen zu- | bewaren lernen. Vale. Zu Grätz / | am Sontag Laetare / Nach der | gnadenreichen Geburt Christi | im 1587. Jar. — Sestavitelj knjige, ki ga zove škof učenega in gorečega katoličana ter svojega predobrega prijatelja, ni nikjer imenovan. Tiskar in kraj tiska sta zabeležena prav na koncu knjige: Getruckt zu Ingolstat / bei | Wolffgang Eder. I. Vrhovnik.

Slika sv. Janeza Nepomuka v kapelici gradu Tustan pri Moravčah, naslikal Leopold Layer. V koledarju katol. tiskovnega društva v Ljubljani za l. 1903 (str. 125—133) je priobčil Viktor Steska, premarljivi raziskovalec na polju zgodovine domače umetnosti, životopis slikarja Leopolda Layer-ja (roj. 20. nov. l. 1752. v Kranju, umrl istotam l. 1828.), naštel pač večino njegovih del (slik na presno, altarnih slik, križevih potov, portretov itd.) in izrazil željo, da bi se po možnosti izpopolnil zaznamek Layerjevih slik. Ustrezam tej želji in prinašam popis Layerjeve slike, ki ni navedena v Steskovem životopisu. To je altarna slika v kapelici gradu Tustan pri Moravčah na Gorenjskem. Kapelica je posvečena sv. Janezu Nepomuku, iz čegar življenja nam predstavlja Layer posebno važen prizor. Sv. Janez Nepomuk, z znanim klasiškim obrazom, kleči v mašniški opravi; duhovska kapa in molitvena knjiga ležita pred njim na tleh. Pogled ima uprt v Mater božjo z detetom Jezusom v naročju; okrog Marije je videti venec angelcev, katerih eden drži prst na ustih in prinaša v desnici sv. Janezu palmo mučeništva. V desnem kotu slike spodaj se boči nad Vltavo Karlov most; v ozadju se dvigajo mestni stolpi, na mostu pa stoje trije rablji, ki so zagnali pravkar svetnika v deročo reko; sv. Janez je naslikan, kako leti z razprostrtimi rokami v vodo. Slikar je imel pri osnutku gotovo pred očmi kako potezo iz življenja sv. Janeza; svetnik je posebno častil Mater božjo; ker je čutil, da ga čaka mučeniška smrt, je romal v Boleslav, se priporočil pred ondotno slovečo podobo Matere božje varstvu nebeške kraljice in

se pripravil za poslednji boj. In kar je videl sv. Janez v goreči molitvi v duhu pred sabo, to je hotel upodobiti slikar na strani s tem, da je tudi naslikal smrt sv. Janeza. Vrlo se je posrečila slikarju kompozicija; barve so srečno izbrane, ljubka so lica angelov; obraz sv. Janeza je tak, kakor ga večkrat vidimo na drugih podobah njegovih. V levem oglu slike se je podpisal umetnik, kar sicer ni bila njegova navada, in pristavil svojemu podpisu (Leop. Layer) tudi letnico: A 1825. Napravil je torej sliko tri leta pred svojo smrtjo. Slika je jako dobro ohranjena. Sv. Janeza Nepomuka v grajski kapelici v Tustanu je brezdvomno prištevati med boljša dela našega mojstra — Leopolda Layer-ja.

Makso Pirnat.

Portret slikarja Leopolda Layer-ja. Po naročilu Narodne Čitalnice v Kranju je naslikal g. Matija Bradaška, slikar v Kranju, portret znamenitega kranjskega rojaka, slikarja Leopolda Layer-ja, in sicer v merilu 66 *cm* z 48 *cm*. Bradaška si je vzel za vzorec Layerjev avtoportret, ki je last g. Antona Koblarja, dekana v Kranju. Layer je naslikal sebe in svojo ženo na majhen karton ovalne oblike. Po sliki soditi je bil Layer tedaj star 55 do 60 let. Opravljen je v črn jopič, podoben surkam, ki so jih nosili svoj čas tudi pri nas kot pristno slovansko narodno nošo; jopič ima po tedanji navadi visok ovratnik; pod ovratnikom je videti črna ovratnica. Posebno imponira na portretu visoko Layerjevo čelo. Kdor vidi to čelo, spozna takoj, da ima pred sabo moža nenavadne nadarjenosti in duhovitosti. V desnici drži Layer šestilo, ki je nastavljeno na bel papir. Bradaška se je točno držal Layerjevega avtoportreta. Samo v desnico mu je dal namesto šestila čopič, v levico pa paleto z barvami. Par strokovnjakov si je vgledalo Bradaškov portret in se izrazilo jako ugodno o njem. Seveda moderne manire zastonj iščemo pri Bradaški; tuja mu je secesija; Bradaška slika kakor so slikali dobri mojstri stare šole, katerih dela nam pa vedno vrlo ugajajo. Bradaškov portret bo delal čast na vsak način galeriji slavnih Kranjcev, katero misli ustanoviti „Narodna čitalnica“ v Kranju. — Pri tej priliki omenimo, da se je Leopold Layer narisal tudi s svinčnikom, in sicer v svoji najboljši moški dobi. Dotična risarija je bila preje last g. Matije Bradaške, ki je po njej tudi zase napravil majhen Layerjev portret, sedaj pa jo hrani, če se ne motimo, g. Karel vitez Strahl, c. kr. sodni nadsvetnik deželnega sodišča v pokoju v Stari Loki. Makso Pirnat.

Odborova seja »Muzejskega društva za Kranjsko« 10. jan. 1907 v zemljepisnem kabinetu c. kr. višje realke v Ljubljani. Predsednik c. kr. dež. šolski nadzornik Frančišek Levec opomni, da treba določiti dan za občni zbor. Najprej se določi 8. februvar; a ker imajo tedaj profesorji največ opravila radi konca I. šolskega tečaja, se pozneje določi 11. februvar. Dalje opomni, da se bo dal predlog prof. dr. Jak. Žmavca morda

vendarle izvesti, če bo »Slovenska Matica« dovolila vporabo druge društvene sobe. Občni zbor bo pa že lahko v teh prostorih.

Blagajnik prof. Milan Pajk poda nato račun o lanskem letu in pojasni posamezne točke.

Prof. Fr. Komatar prečita privatno pismo glede »Časopisa« in glede vzajemnosti z »Zgodovinskim društvom« v Mariboru.

Sklenilo se je, da se natisne K. Stefanovega spisa »Geschichte der Entstehung und Verwaltung der k. k. Studien-Bibliothek in Laibach« še posebej 100 izvodov, ki se bodo oddajali à 2 K. — Na občnem zboru bo potrebno voliti enega pregledovavca računov in enega odbornika.

Občni zbor „Muzejskega društva za Kranjsko" se je vršil dne 11. februvarja ob šestih zvečer v prostorih »Slovenske Matice« na Kongresnem trgu. — Predsednik deželni šolski nadzornik Fr. Levec je otvoril zborovanje, pozdravil navzoče zborovalce in dal besedo tajniku. Tajnik, ravnatelj kn.-šk. pisarne Viktor Steska, prečita poročilo, iz katerega posnamemo sledeče podatke: Lanski občni zbor »Muzejskega društva za Kranjsko« je bil 16. februvarja 1906 v konferenčni sobi I. državne gimnazije v Ljubljani. V odboru se je izvršila samo ta izprememba, da je bil izvoljen prof. Jakob Žmavc, ker je dr. Jos. Kosler vsled bolehnosti izstopil iz odbora. Odborove seje so bile 16. februvarja, 29. novembra 1906 in 10. januvarja 1907. Društvo je v tej dobi izdalo »Izvestja Muzejskega društva za Kranjsko« letnik XVI., ki ga je uredil dekan Anton Koblar, in Mitteilungen, letnik XIX., ki ga je uredil prof. Frančišek Komatar. Ker smo imeli lani le 173 rednih članov in poleg tega 29 naročnikov na »Izvestja« in 1 na »Mitteilungen«, se je odbor posebno potrudil, da bi si pridobil več prijateljev in podpornikov. Radi tega se je obrnil na razna društva in oblasti ter je razposlal na razne osebe nad 300 vabil; posamezni odborniki so pa še posebej priporočali društvena lista. Ne moremo se pa pohvaliti s posebnim uspehom. Novi člani so bili objavljeni v društvenih glasilih. Bilo jih je 38. Ni sicer veliko število, vendar pa je napredek in torej upanje za boljšo bodočnost. Nenavadno veliko članov pa nam je v minolem letu pokosila smrt. Naj omenim Josipa Lukmanna, predsednika »kranjske hranilnice«, njegovega brata Karla Lukmanna, ravnatelja »kranjske obrtne družbe«, prošta dr. Jan. Kulavica, Josipa Pfeiferja, deželnega svetnika v p., in našega večletnega računskega pregledovalca in stolnega dekana Andreja Zamejca. Blag jim spomin! Društvo ima zdaj poleg 1 častnega člana in 2 dopisujočih, 194 rednih, naročnikov na »Izvestja« 24, na »Mitteilungen« pa 1. Glede zamenjave društvenih glasil, se je zgodila izprememba v tem, da smo se omejili na manjše število društev, zlasti radi tega, ker je »Slovenska Matica« z nekaterimi društvi v zvezi in vsakdo lahko pri »Slovenski Matici« bere liste, ki jih ta društva izdajajo. V zvezi smo zdaj s 122. društvi. Deželni

muzej Rudolfinum je prejel od našega društva l. 1906 137 knjig. G. Peter pl. Radič je obhajal 26. septembra 1906 svojo sedemdesetletnico. Odbor mu je ob tej priliki častital. V minulem letu so naklonili našemu društvu znatne prispevke: c. kr. ministrstvo za bogočastje in nauk, deželni odbor vojvodine Kranjske. C. kr. ministrstvo je tudi namignilo, da utegne poslej svoj prispevek povišati. Kranjska hranilnica je pa že lani precej več podarila. — Če se nam posreči, da se še število članov pomnoži in da bodo sotrudniki marljivo sodelovali, smemo gledati zaupno v prihodnost. Predsednik povabi navzoče, da v znak žalosti nad umrlimi člani vstanejo s sedežev. — Blagajnik prof. Milan Pajk je nato pojasnil društveno financielno stanje. Članarina in naročnina na Izvestja in Mitteilungen je znašala preteklo leto 1156·10 K. Podpor je društvo dobilo od naučnega ministrstva 400 K, od kranjskega deželnega zbora 800 K, od Kranjske hranilnice 500 K, med temi 200 K pod pogojem, da društvo izda zgodovino licealne knjižnice, ki jo je spisal bibliotekar Konrad Štefan. Ista je dala za raziskavanje arhivov po kranjski deželi 150 K. Za starejše letnike društvenih glasil se je izkupilo 71·05 K. Dohodkov je torej bilo 3078·15 K. Med stroške je šteti primanjkljaj za leto 1905 1419·65 K, tisk Izvestij 660·40, tisk Mitteilungen 746·25 K, vezava Izvestij za l. 1904 in 1905 K 86·20, za leto 1906 44·20 K, uredniške in pisateljske nagrade 1172 K, nagrada za raziskavanje arhivov uredniku Mitteilungen 150 K, sluga 58 K, pisarna in ekspedicija 73·84 K, vsi stroški skupaj 4410·54 K. Ako se primerjajo dohodki in stroški, imamo primanjkljaja 1332·39 K. Primanjkljaj je sicer še precejšen, a se je od lani že izdatno znižal in se bo v nekaterih letih mogel popolnoma sanirati. Nekoliko članov je še na dolgu s članarino. Župnik Ivan Vrhovnik je račun pregledal in ga našel popolnoma v redu. Ker je umrl drugi preglednik računov, deželni svetnik Pfeifer, je bil izvoljen za preglednika oficijal južne železnice Podkrajšek. Vsled bolehnosti se je kot odbornik odpovedal prelat Jos. Smrekar. Na njegovo mesto je bil izvoljen prof. dr. Josip Gruden. Predsednik je izrazil željo, naj se dolgoletnemu odborniku prelatu Jos. Smrekarju izrazi zahvala za njegovo sodelovanje pri društvu. Na pismeni predlog kustosa dr. Valterja Šmida, sta bila za častna člana izvoljena dr. Fran Kos, c. kr. prof. v Gorici, in vseučiliščni profesor dr. Arnold Luschin pl. Ebengreuth v Gradcu; prvi, ker je s svojim neumornim raziskavanjem najstarejše slovenske zgodovine in s svojimi študijami pojasnil prvotne razmere naših pradedov in v »Gradivu« vstvaril našim zgodovinarjem trdno podlago starejše slovenske zgodovine; drugi pa, ker je razbistril naše srednjeveške razmere v marsikateri temeljiti razpravi in s svojo zgodovino numizmatike pospešil zgodovino srrdnjeveških gospodarskih razmer. Prof. Ilešič je glede drugega zahteval pojasnila o njegovih posebnih zaslugah za društvo. Ko sta predsednik Levec in blagajnik M. Pajk zasluge pojasnila, sta bila oba

predlagana izvoljena za častna člana. — Prof. Jakob Žmavc je prosil pojasnila glede prostora, kjer bi se mogli shajati, oziroma čitati društvene knjige. Predsednik Fr. Levec opomni, da je društvo imelo prej na razpolago sobo v deželnem muzeju Rudolfinumu. Vsled potresa je pa oni prostor oddan licealni knjižnici. Prostor za društvo posebej najemati bi bilo predrago, zato se bo odbor obrnil na gospodarski odsek »Slovenske Matice«, ko bi ta dovolil, da se vporabi druga soba v označeni namen. Ta odgovor so vzeli navzoči z zadovoljstvom na znanje. Prof. dr. Fran Ilešič vpraša, kako je razmerje med »Zgodovinskim društvom v Mariboru« in »Muzejskim društvom za Kranjsko«. Tajnik V. Steska pojasni, da se je »Zgodovinsko društvo v Mariboru« obrnilo na »Muzejsko društvo« z vabilom, naj bi oboji društvi stopili v ožjo zvezo in da bi člani društvena glasila dobivali medsebojno za polovično ceno. Odbor »Muzejskega društva« je ta predlog sprejel in to naznanil »Zgodovinskemu društvu«, a ni prejel doslej še odgovora. Oficijal Južne železnice Fr. Podkrajšek omeni, da bi znižanje članarine ne koristilo niti enemu niti drugemu društvu. Prof. dr. Fr. Ilešič vpraša dalje, je-li ne bi bilo mogoče, ko bi se oboji društvi zedinili glede glasila? Izrazila se je želja, naj se glede te točke odbor posvetuje. Ker ni bilo drugih predlogov, sklene predsednik občni zbor. V. S.

Andrej Zamejic †. Dne 1. januarja 1907. l. je preminul v Ljubljani večletni član »Muzejskega društva« Andrej Zamejic, stolni dekan in vitez železne krone 3. reda. Blagi pokojnik je slovel kot pisatelj na bogoslovnem polju. N. v. m. p.

Velédušen dar. Častni član »Muzejskega društva za Kranjsko«, profesor dr. Franc Kos v Gorici, je podaril Muzejskemu društvu 2000 K. Bodi vnetemu prijatelju domače zgodovine na tem mestu izrečena najiskrenejša zahvala.

Novi člani, »Muzejskega društva« od 1. januvarja 1907: Belar Albin, c. kr. realčni profesor in vodja potresne opazovalnice v Ljubljani. Knific Josip, župnik v Tomišlju. Kocjan P. Oton, knjižničar kapucinskega samostana v Lipnici na Štajerskem. Pettauer Leopold, c. kr. gimnazijski profesor v Novem Mestu. Na »Izvestja« se je naročilo »Slovensko katoliško izobraževalno društvo v Borovnici«.

Corrigendum: V »Izvestjih«, 1906, str. 24, v 5. vrsti mesto 1738 čitaj 1629; na str. 170, v 27. vrsti pa Oesterr. Rundschau, B. II., H. 17.

Izdaje in zalaga »Muzejsko društvo za Kranjsko«.

Natisnili J. Blasnikovi nasledniki v Ljubljani.

IZVESTJA

Muzejskega društva za Kranjsko.

Letnik XVII. 1907. Sešitek 3. in 4.

Doneski k zgodovini protestantstva na Slovenskem.

(Iz furlanskih arhivov posnel in objavil dr. **Josip Gruden.**)

2. Vizitacijska poročila Pavla Bizancija.

Ko se je leta 1577. generalni vikarij Maracco odpovedal svoji službi, je imenoval patriarh Janez Grimmani na njegovo mesto kotorskega škofa Pavla Bizancija z naslovom: »generalni vikarij in sufragan«.[11])

Slično kot Maraccova pisma, so tudi uradne listine njegovega naslednika zbrane v kopijalni knjigi, ki nosi naslov: »Registrum litterarum scriptarum a Reverendissimo Domino Paulo Bizantio, cattarensi episcopo, suffraganeo aquileiensi nec non vicario generali R. D. Joannis Grimmani 1577—1585«. Hrani se knjiga v nadškofijski knjižnici videmski.

O življenju in osebnosti Pavla Bizancija posnemamo nekaj podatkov iz pridejanega spominskega govora, ki ga je ob njegovem pogrebu (4. marca 1587) imel dominikanec o. Hijeronim Bigarella.

Pavel Bizancij je bil potomec stare beneške rodbine, ki se je bila naselila v Kotoru, v južni Dalmaciji. Mati Francischina

[11]) Renaldis: Memorie storiche str. 319.

je bila doma iz Dubrovnika. Trije člani te rodbine so zasedli škofovsko stolico v Kotoru: Trifon (1514–1532), Luka (1532–1565) in Pavel 1565—1577).[12]) Med njimi sta bila zadnja dva v ožji zvezi s slovenskimi deželami, ker sta oba opravljala službo generalnih vikarjev. Luka Bizancij je v letih 1548—1556 namestoval patriarha v akvilejski škofiji in se je l. 1555. mudil v naših krajih, kjer je posvetil več cerkva[13]). Pavel pa je l. 1577. zapustil Kotor in se preselil v Videm. Bil je vešč hrvaškemu jeziku in to je bilo menda vzrok, da mu je patriarh Janez poveril vlado svoje škofije, v kateri je prevladoval slovanski živelj[14]).

Iz obsežne korespondence podajem nastopno le poročila, ki se nanašajo na cerkveno vizitacijo leta 1581. in so pisana večinoma v naših krajih.

Ta vizitacija pomenja pričetek katoliškega odpora proti navalu protestantstva. Več desetletij so bile naše dežele prepuščene samovoljnemu gospodarstvu nemškega lutrovskega plemstva. Ljubljanski škofje (Kacijanar, Peter pl. Seebach) so bili proti verski novotariji do skrajnosti prijenljivi, akvilejski patriarhi pa niso smeli stopiti na avstrijska tla. Pogajanja zaradi cerkvene vizitacije in ureditve verskih razmer so se med patriarhi in avstrijskimi nadvojvodi sicer opetovano vršila, a vselej brezuspešno[15]). Poleg tega so tudi protestantski plemiči, ki so bili patroni mnogim župnijam in beneficijem, s terorizmom preprečili odločne naredbe cerkvene oblasti. Maracco si ni upal na Kranjsko, ker so mu žugali, da ga zastrupe, in celo odločni katoličani so odsvetovali vizitacijo, češ da bode

---

[12]) Gams: Series episcoporum str. 398.

[13]) Renaldis o. c. str. 256 sl.

[14]) Spominski govor omenja, da je Pavel Bizancij v Kotoru pogosto hrvaško pridigoval (»assiduis verbi Dei illo idiomate declamationibus«) in spreobrnil mnogo razkolnikov. l. c.

[15]) Obširno razpravlja o njih Renaldis (Memorie storiche dei tre ultimi secoli del Patriarcato d' Aquileia str. 256. sl.)

povzročila očiten upor[16]). Ko je leta 1571. papež Pij V. poslal grofa Jerneja Porcia, opata možniškega, kot apostolskega vizitatorja v akvilejsko škofijo, mu je nadvojvoda Karol sporočil, naj se omeji na Goriško, »ker v drugih krajih vtegne zaradi krivovercev priti v smrtno nevarnost«[17]).

Še le leta 1579. so se razmere vsled odločnega nastopa nadvojvodovega na bolje obrnile. Karol je naprosil nadškofa solnograškega in patriarha akvilejskega, da preiščeta cerkvene razmere v svojih škofijah, hkrati pa je poslal plemiškim patronom strog ukaz, naj ne zabranjujejo vizitacije[18]). S tem je bilo nasilstvo strto in cerkvenim oblastnikom odprta pot. Isto leto, ko je Pavel Bizancij prehodil avstrijski del akvilejske škofije, je tudi ljubljanski škof Janez Tavčar obiskoval sebi podrejene župnije (l. 1581.).

Slika, ki jo posnamemo iz vizitatorjevih poročil, je temna dovolj. Našel je le razvaline. Toda kdor vpošteva označene razmere: onemoglost cerkvenih organov, nasilstvo lutrovcev in njih neomejeno gospodarstvo, se temu ne more čuditi. Kakor povsod drugod, je tudi v naših deželah protestantska propaganda povzročila propast cerkvene discipline med duhovstvom, podivjanost in versko brezbrižnost med ljudstvom. Tudi tisti del, ki še ni bil očitno odpadel od katoliške cerkve, je bil oslabljen in razdejan. Čeprav so bile že marsikatere napake in razvade ob pričetku protestantskega gibanja, vendar se je pod njegovim vplivom nravna in verska propalost poglobljevala in širila od leta do leta[19]). Vizitator se je čudil, da je našel toliko pohujšanja v deželi, »ki je bila nekdaj tako pobožna in sveta« (št. 2), in osupnila ga je še posebno izpreinemba med duhovščino (»quomodo immutatum est aurum, et mutatus est color optimus« (št. 3).

---

[16]) Poročilo Vida Dornberškega nadvojvodi Karolu z dne 29. novembra 1565 pri Hurterju (Geschichte Ferdinands I. str. 84).

[17]) Hurter o. c. I. str. 85.

[18]) O teh odlokih Schuster (Martin Brenner str. 182).

[19]) O tem Hurter o. c. II. str. 63. sl.; Schuster: Martin Brenner str. 198. sl.

Katoliške šole so propadle in mesto njih so se ustanavljale po mestih luteranske, duhovskega naraščaja skoraj ni bilo več, vsled tega so bile mnoge župnije prazne in pomagati si je bilo treba z neizobraženimi ljudmi: obrtniki, rokodelci (št. 4.). Med duhovstvom so se vkoreninile razne napake, posebno nezmernost in priležništvo. Poslednji pojav nas ne more iznenaditi, če uvažujemo, da se je protestantsko gibanje pri nas najpreje konkretno pojavilo v obliki boja zoper celibat. Trubar je pred očmi škofov v ljubljanski stolnici več let gromel zoper to cerkveno ustanovo. In pozneje so celo voditelji katoliške stranke v deželi (Polidor pl. Montagnana, kranjski župnik Matija Mercina) zahtevali ženitev za duhovnike in obhajilo pod obema podobama[20]). Take zahteve so se tem ložje udomačile, ker so se strinjale z reformnimi predlogi avstrijskih nadvojvod in čeprav slednjič niso obveljale, vendar so mnogim služile za izgovor pri prestopkih in so zadrževale odločne naredbe cerkvenih oblastnikov. Duhovniki, ki so bili očitno poročeni, niso izgubili svojih beneficijev in so smeli še dalje izvrševati svojo službo[21]). — Največ so pa zakrivili demoralizacijo med duhovstvom lutrovski plemiči, ki so imeli patronstvo nad mnogimi župnijami in beneficiji. Vizitator to rak-rano cerkvene discipline dovolj živo opisuje (št. 7.). »Kakor da so sami škofje ali patriarhi« so ti patroni oddajali cerkvene službe brez potrjenja cerkvene oblasti in sicer takim, ki so bili očitni heretiki, ali pa vsaj novotariji naklonjeni. Med poslednje je seveda prištevati posebno »oženjene«. Slične razmere je našel

---

[20]) Tako na akvilejski sinodi leta 1565. (Hurter o. c. str. 82.). Še le 1598. poroča Polidor Montagnana akvilejskemu vikariju, da je bilo tako razmerje, »absque scandalo eo tempore sacerdotum, quod et tamquam matrimonium fuerit honoratus, quod me etiam tunc temporis iuvenem decepit«. (Nadškofijski arhiv v Vidmu. Chiese a parte imperii Vol. III). Da so imeli te zveze za legitimne, izpričuje tudi nastop proti nunciju (št. 5.) kjer se duhovniki sklicujejo na zakramentalni značaj zakona. Vizitator je seveda sodil po kanoniških predpisih. Zato dosledno imenuje te zveze »concubinatus«.

[21]) O župniku na Raki glej Hurter l. c.

tudi sekovski škof Martin Brenner na prvem vizitacijskem potovanju l. 1585. Obširno o njej razpravlja Schuster (Fürstbischof Martin Brenner str. 200 sl.)

Razpravljati o drugih znamenitih pojavih, ki jih še posnemamo iz Bizancijevih poročil, ni moj namen. Podajem za sedaj le arhivalni izpisek.

Št. 1. Ljubljana 26. maja 1581. — Patriarhu akvilejskemu.

.... »Jutri pojdem v Gornji Grad, da obiščem ljubljanskega škofa in se ž njim pogovorim glede proštije in župnij, ki se jih je polastil njegov prošt. Ne bom opustil, da vam sporočim, kar bom opravil. — Glede imenovanja kanonikov se sklicujem na pisma iz Vidma, ker se mi zdi odveč, vas s to stvarjo zdaj dolgočasiti. To jutro mi je podaril mestni odbor dve veliki posodi najboljšega vina in dežo živih postrvij. Deset ali dvanajst teh gospodov je prišlo k meni se poklonit in me prosit, da jih priporočim prevzvišenemu nadvojvodi Karolu. Kakor izprevidi vaša milost, sem bil dobro sprejet v teh krajih. Končujem in se vdano priporočam.«

Št. 2. Kamnik 1. junija 1581. — Patriarhu akvilejskemu.

»Včeraj sem obiskal Kranj, zelo lepo in obljudeno mesto v primeri z drugimi tukajšnimi kraji, in sem zopet prevzel cerkveno oblast, katero so tamkaj že dvajset let izvrševali predniki škofa ljubljanskega. Izkušal bodem tudi nazaj dobiti proštijo z osmimi župnijami, ki jih ima že več let v posesti prošt ljubljanski. Ta je redno arhidijakon v teh krajih. Res bode mnogo posla, kajti sedanji prošt je zelo trdovraten. Storil bodem vse, da se mi posreči ta zadeva, kakor se mi je ona v Kranju, kjer sem tudi zopet posvetil neko lutrovsko cerkev z največjo slovesnostjo in sem birmal več kot 1200 oseb, čeprav je večji del plemičev in meščanov v tem mestu protestantski[22]. O teh krajih veljajo besede prorokove: parvuli petierunt panem, et nemo erat, qui frangeret eis. Poleg tega imajo ljudje še

---

[22]) Na to slovesno spravo se nanašajo sledeče besede v spominskem govoru dominikana Hijeronima Bigarella: ... Cum pervenisset Clamburg inter media haereticorum agmina, publice indicta et disposita totius populi supplicatione, sacrosanctum Eucharistiae deferens sacramentum, supremamque inter eos professus auctoritatem, usurpatum ab haereticis illius ecclesiae ius ad catholicorum dominium transtulit«. — Menda je misliti na cerkev sv. Boštjana v Pungartu, katere so se bili protestantje tem ložje polastili, ker je imel pri njej mestni magistrat prezentacijsko pravico.

slab zgled na pohujšljivem življenju duhovnikov. Ko bi bili ti zglednega življenja in pravega duha, bi se brez dvoma v kratkem času razmere izpremenile. Toda, kakor sem že omenil ob drugi priliki, vse zlo izhaja od duhovščine, po besedah prorokovih: laqueus populi mei sacerdotes mali. — Ko bi videla vaša milost te revne in zanemarjene otroke, s koliko pobožnostjo in s kakšnim hrepenenjem so prejeli zakrament svete birme, bi se ne mogla zdržati solz. Rad grem na to opravilo (vizitacijo), čeprav mislim, da bode imelo malo uspeha, tako glede odprave priležništva, kakor glede ukaza, da naj se presv. Rešnje telo hrani čisto, da oprava altarjev ne sme biti raztrgana in umazana, da bi bili duhovniki, ki jih bode treba posvetiti, bolj izobraženi, da bi se cerkve ne oskrunjevale z omarami, polnimi blaga in žitnimi zalogami. Upam, da bodem z božjo pomočjo kaj dosegel tudi glede molitve brevirja, katerega le redki opravljajo, in odpravil pohujšanje iz dežele, ki je bila nekdaj tako dobra in sveta. Naperil sem tožbo zoper župnika v Loki, o katerem sem izvedel zadnje dni, da je oženjen. Tožil bodem tudi vikarija v Kranju, katerega so naznanili lutrovci tega kraja, češ da je maščevalen in razuzdan človek. V svoji pritožbi pravijo, da bi, ako bi ta vikarij odpustil tisto žensko, ki jo ima pri sebi, in bi redno in pobožno živel, hoteli zopet pokorni biti sveti cerkvi. Enako bodem tožil župnika v Cerkljah, ki je heretik in oženjen, hkrati z župnikom v Kamniku, in tako bodem nadaljeval z delom v tem vinogradu, kakor bodem najbolje mogel, v čast in slavo božjo, v tolažbo vam in sebi . . .«

Št. 3. Kamnik 7. junija 1581. Patriarhu akvilejskemu.

»Bil sem v Gornjem Gradu, da dobim od ljubljanskega škofa ugoden odlok glede proštije in tistih župnij, o katerih sem že pisal vaši milosti. Izjavil sem, da se nočem pravdati s proštom, temuč le zahtevam, da prizna svojo dolžnost, kakor se spodobi vsakemu dobremu arhidijakonu, in naj pripusti, da morejo vaši služabniki izvrševati, kar so dolžni. Škof je zahteval nekaj časa, da more složno urediti to zadevo in mi je obljubil podati informacijo na skupščini, katero hočem imeti zadnji dan tega mesca, ali pa 10. julija. Med tem bodem šel proti Novemu Mestu in Kostanjevici, kjer je meja te škofije. Ako slučajno ne bodem mogel obiskati Kostanjevice, naj mi vaša milost oprosti. — Tu hodim dan za dnevom okoli in ne najdem malo pobožnosti med temi revnimi ljudmi, tako da se čudim, kako so mogli ostati tako verni, ko nimajo dobrega zgleda pri svojih duhovnih očetih. O teh se mora žalibog reči: »quomodo mutatum est aurum, quomodo mutatus est color optimus«. — Ko bi videla vaša milost nekatere cerkve, zidane v gozdih in samotah, tako udobne in dobro preskrbljene s cerkveno obleko in posodami, bi spoznala, kako pobožni so bili njih ustanovitelji. Reklo se mi je, da želi prevzvišeni

g. nuncij, naj ga obiščem v Gradcu, toda ne vem, če se zaveda, da bi me ta pot stala najmanj 100 cekinov. Na vsak način, če bodem spoznal, da to zahteva, se bodem odločil, da prenesem ta kelih, toda ... Ne bom opustil poslati kopije odlokov, ki jih hočem dati na imenovani skupščini, da jih vaša milost ukaže izvršiti, ker jaz ne morem storiti druzega, kot da podam dobra navodila in določim kazni za slučaje, če bi se naredbe ne izvršile. Ako bode vaša milost hotela, bode lahko uveljavila moje odredbe s pomočjo nadvojvode Karola, čegar fisku sem namenil vse denarne globe nepokornih in trdovratnih klerikov. In teh glob bode dvajset do petindvajset tisoč cekinov, ker ga ni ne duhovnika ne župnika, kateremu ne bi bilo kaj ukazano glede razuzdanosti, pohujšljivega obnašanja in občevanja, in da bi ne zapadel (v slučaju, da ne vboga) ipso facto globi tisoč goldinarjev, pet sto, dve sto ali sto, po razmerah in močeh posameznih oseb. Že je cerkljanski župnik zapadel kazni 500 cekinov.... Ista svota se bode lahko določila župniku v Mengšu ...«

Št. 4.... brez datuma (menda v Ljubljani začetkom julija).

To deželo sem našel v tolikem neredu zaradi slabega življenja klerikov, da se mi zdi zaman ves trud. Zlo, ki je že prišlo do kosti, se ne more izlečiti z navadnim zdravilom. Kdor bode hotel to zelo gnilo rano zaceliti, bode potreboval dokaj časa. Čeprav hodim po deželi in dajem dobre odloke in navodila, vendar za gotovo vem, da se ne bodo izvršila. Tudi ne morem nadzorstva poveriti kakemu duhovniku, ki bi ga dobro izvršil, ker so vsi omadeževani ... Vendar nočem opustiti, truditi se po svojih močeh, da le služim Bogu, zadostim vaši milosti in da tudi nadvojvodo prepričam, kako napačno je bil poučen, ko je trdil, da je vaša milost zapustila te narode in ne skrbi več zanje. Obiskal sem med tem tri župnije: Cerknico, Lož in Bloke, kjer sem našel župnike, ki so tako nevedni, da nekateri izmed njih ne znajo niti krščevati. Omeniti je treba tudi pijančevanje; mnogi kar redno izvršujejo obrt krčmarjev in konjarjev (»stabularii«). Zato sem se namenil napraviti dve skupščini, eno na Štajerskem drugo na Kranjskem, kjer bodem objavil odloke zoper konkubinarije in druge zločince ... Vaši milosti bodem po svojem povratku izročil zapisnik, ki sem ga pričel sestavljati, v katerem bodo popisana imena župnikov, duhovnikov, cerkva, vasij, pokrajin, gradov, ki sem jih obiskal, in druge posameznosti, da bode vaša milost imela veselje in tolažbo. Med tem prosim Boga, naj mi podeli zdravje, da morem izvršiti to dobro in sveto delo ... Tu je pet heretiških predikantov, ki so tako marljivi v svoji službi, da če bi katoliški duhovniki kazali le en del te pridnosti, bi bilo krivoverstvo kmalu povsod iztrebljeno. O tem bodem ustmeno več poročal, kadar bode Bogu dopadlo«.

Št. 5. Kamnik 12. julija 1581[23]).

Pretekle dni sem obiskoval Gorenjsko, in sem bil v krajih, kjer še ni bilo nikdar nobenega škofa. Jezdil sem preko gora in se slednjič vrnil semkaj, kjer sem sklical splošno skupščino vseh duhovnikov. Na tej skupščini sem odstavil štiri župnike od njih župnij in sem izključil iz vse škofije dva duhovnika zaradi krivoverstva, dva zaradi tega, ker sta sumljiva herezije, drugim pa, katerih je bilo 150, sem naložil denarne kazni, kakor bode vaša milost posnela iz priloženega zapisnika. Globe sem odločil za dobre namene po volji nadvojvode, ker menim, da bode potem raje poslal komisarja z arhidijakonom, ki bodeta imela nalogo vsak mesec obiskati vse kraje, ki sem jih jaz prehodil in pregledati, kdo je trdovraten in uporen, da se od takih izterjajo kazni brez prijenljivosti. Menim, da bode vaša milost zadovoljna s temi naredbami, posebno če pomisli, da graški nuncij na sinodi, ki jo je bil napravil, ni imel te sreče, ampak so mu duhovniki na vsa usta rekli, da nočejo pustiti ženâ, temuč so pripravljeni raje pustiti župnije in beneficije, češ »quod Deus coniunxit, homo non separet«. Zaradi tega je bila Nj. prevzvišenost zelo potrta, ni dala v tem oziru nobenega odloka in ni vedela, kaj bi storila. Ti duhovniki pa niso pokazali tolike ošabnosti, temuč uvažujoč smer odlokov, so se mi ponižno zanje zahvalili, čeprav so bili strogi. Upam, da bodem s to vizitacijo služil Bogu in vstregel vaši milosti. Glede drugih razvad se mi ne zdi potrebno, kaj drugega omeniti, kot da so nebrojne. In če bi ne bil storil drugega na tej vizitaciji, sem vsaj osnažil shrambe za sv. Rešnje Telo, odpravil korporalije, ki so bili črni in umazani, uničil heretiške knjige, ki sem jih našel v hišah župnikov in duhovnikov, in sem poskrbel glede mnogih pritožeb in nasilstev, ki so jih tem revnim duhovnikom delali grajščaki in plemiči. Zbral sem vse v nekem spisu, ki ga bodem izročil nunciju v roke h krati z vsemi temi poročili in morda tudi prevzv. g. nadvojvodi. Jutri se podam na Štajersko; ko tam opravim, pojdem na Koroško, najpreje v samostan Dobrla Ves (Eberndorf), kjer bodem naperil tožbo proti kanonikom in preiskal volitev prošta. Potem pojdem domov, in sicer najpreje v Cadore, kjer me že pričakujejo dve leti. O drugih posameznostih, ki sem jih doživel na tej vizitaciji, poročam vaši milosti ustno po svoji vrnitvi . . .«

Št. 6. Celje 2. avgusta 1581. Patriarhu akvilejskemu.

Odgovarjam s tem na vaše pismo z dne 1. julija, katero sem včeraj prejel. Bil sem v Ptuju in sem videl na tej strani meje patriarhije.

---

[23]) V zbirki stoji datum »12. agosto«, ki je pa gotovo napačen. Sinoda, o kateri poroča vizitator se je vršila v Kamniku 12. julija, meseca avgusta pa je bil Pavel Bizancij že na Štajerskem (glej sl. pismo) in se je preko Koroške vrnil v Italijo.

Našel sem, da plemiči te provincije, ker imajo pravico patronstva v nekaterih župnijah, vmeščajo župnike brez potrjenja višje cerkvene oblasti. Zato sem odstavil štiri duhovnike od njih župnij. Pisali so mi mnogo pisem, češ da vpeljujem novotarijo, in da ima moja vizitacija le namen dobička. Toda to me ni oplašilo. Odgovoril sem jim na to, kar so mi podtikali, in sem poslal svoje odgovore hkrati s pismi teh krivovercev prevzv. g. nadvojvodi, da potrebno ukrene, čeprav Nj. prevzvišenost, kakor je pisala celjskemu župniku Polidorju, ni posebno zadovoljna z mojo vizitacijo, ne vem, ali vsled neke zavidljivosti, ali iz kakega drugega razloga. Jaz si nimam ničesar očitati. Ali ni srečen uspeh, videti lastnoročno podpisane vse župnike in tudi one po tistih krajih, ki sem jih zdaj obiskal, z odločno voljo, da hočejo biti pokorni zapovedim cerkve in svojega škofa, in da hočejo vse izvršiti, kar se jim je ukazalo. In kakor so se vklonili duhovniki na Kranjskem razsodbi in kaznim, ki sem jih njim napovedal, tako, upam, jih bodo sprejeli tudi ti na Štajerskem. Čeprav so namreč tudi štajerski podpisani, ne vem koliko uspeha dosežem na skupščini, ki jo bodem jutri imel, kajti te glave so bolj divje, kot one na Kranjskem. Bog naj tu pomaga in privede to zadevo do srečnega konca. Pojutršnjem odpotujem od tod, kajti v okolici so okuženi trije kraji, ki niso več kot pol milje oddaljeni, ne da bi se v tem oziru kaj ukrenilo. Iz usmiljenja sem birmal devet sto ljudij, ki so prišli iz teh krajev z veliko pobožnostjo. Ker so med deželani (plemiči, »terezzani«) prav redki katoliki, nimam kaj posla več v tej deželi. Kar se bode zgodilo na jutrišnji skupščini, bodem pozneje odkritosrčno poročal . . .«

Št. 7. Udine 25. oktobra 1581. Nadvojvodi Karolu.

Preteklo je že mnogo dnij, odkar sem vaši prevzvišenosti poslal priložene odloke s precej dolgim pismom, ker sem menil, da je moja dolžnost, vam poročati o svojem podjetju, in ker sem se nadejal tudi vse pomoči od vaše prevzvišenosti v zadevah, ki se tičejo časti božje in sv. cerkve. Kot odgovor na moje poročilo me je iznenadilo pismo g. Kobenclja, kateremu sem takoj izjavil, da bodem vsebino tega pisma odkrito predložil premilostnemu g. patriarhu, ker sedaj ne morem in ne smem ničesar ukreniti in ker me zelo žalosti, da bi vsled takega naključja bilo vničeno pobožno in koristno delo, ki se je pričelo pod varstvom vaše prevzvišenosti. Kmalu potem, ko sem prejel odgovor po g. Kobenclju od Andreja Nepokoja, sedanjega župnika v Gorici, sem dobil tudi prijazno pismo vaše prevzvišenosti z dne 26. preteklega meseca, v katerem me prosi, naj iznova poročam o tem, kar sem storil v onih krajih, kakor bi se čudila, da zavlačujem to umestno in potrebno delo. Da izvršim ukaz, čeprav sem že storil to dolžnost, iznova spoštljivo predlagam

odloke, objavljene na skupščini vojvodine kranjske, v Celju, Dobrli Vasi in v Ziljski dolini, ker na vseh teh štirih krajih sem napravil po eno skupščino. Obiskoval sem duhovnike in cerkve, ne da bi kaj opustil, s čemur bi služil Bogu in vstregel vaši prevzvišenosti. Ako bi pa morda vaša prevzvišenost ne bila popolnoma zadovoljna z mojim delom, naj mi verjame, da na tem utrudljivem in nevarnem potu nisem zasledoval drugega smotra, kot čast božjo in vašo zadovoljnost. Naj vas Bog osreči in naj vam podaljša življenje, ker ne dvomim, da bodete kmalu videli te narode očiščene madežev herezije in v edinstvu s katoliško cerkvijo. Da torej izvršim, kar sem rekel, naj blagovoli vaša prevzvišenost pomagati patriarhu s tem, da uveljavi njegove naredbe, ker njegovi služabniki, duhovniki, ne meneč se za svojo službo, so mnogo bolj zmožni razdirati kot zidati. Saj vam je znano, da mora biti zelo čist, kdor hoče druge očistiti, in dovolj gorak, kdor hoče druge ogreti. Patriarh in vsak drug prelat, kakor je zmožen in marljiv, ne more sam vladati tako mnogoštevilnega ljudstva, ako njegovi služabniki onečaščujejo s slabim življenjem svojo službo in se upirajo božjemu duhu, kajti v verskih stvareh se ne vidi druzega kot plevel in nered . . . Vaša prevzv. naj torej blagovoli imenovati za komisarja kako ugledno osebo, ki naj pomaga arhidijakonu, ko bode šel obiskovat kraje, ki sem jih jaz prehodil, in izterjavat globe od vseh duhovnikov, ki niso hoteli izvršiti mojih koristnih odlokov, izdanih glede prileżništva in drugih pohujšljivih razvad. Izgredi klerikov so se namreč že tako pomnožili, da je pobožnost skoraj popolnoma zatrta in jo je le še malo videti. A tudi to bode izginilo, če se bode trpelo in pregledalo toliko pogreškov . . . V vojvodini kranjski in pokrajini celjski sem našel cerkve, po obliki dovolj lepe, toda zelo slabo oskrbovane in posebno svete kraje, kjer se hrani sveto Rešnje Telo, sem našel tako umazane, da če ne bi bil storil drugega na svojem potovanju, bi bilo že dovolj, da sem te osnažil in odpravil nedostojnost. Na mnogih krajih sem hostije našel plesnjive in skoraj povsod brez potrebnih lučij, cerkvene paramente in svete posode tako umazane in nečedne, da se jasno vidi namen teh duhovnikov: služiti bolj umazanosti in pijanosti, kot pa Bogu in sveti cerkvi. Ne čudim se, ako med tem duhovstvom ni dobre volje, ker manjka znanja in zmožnosti, in ker tudi ni discipline, ki izpopolnuje klerikalno življenje. Reči smem, da v vsej kranjski in celjski pokrajini nisem našel več kot dva kapelana, ki sta nekaj razumela, čeprav sta bila tudi ta dva omadeževana s splošno infamijo. Tudi mislim, da v vsej tej deželi ni več kot deset župnikov, ki bi se jih moglo pustiti v službah, a so tudi ti vtopljeni v splošno moralno revščino. Čudil sem se zelo, da sem našel še toliko pobožnosti pri ljudstvu, ko ima vendar povsod, tako na življenju duhovstva, kot plemstva, vsakovrstne slabe zglede. Ne vem kako da že niso vsi katoličani zapadli pogubi, ko jih

vendar plemiči s silo tirajo, da poslušajo njih predikante in žive po njih gnusnih navadah. Čudil sem se tudi, da nisem našel večjega števila heretiških duhovnikov, kajti plemiči, ki imajo patronstvo mnogih cerkva, ne izbero in nočejo izbrati drugih duhovnikov, kot tiste, ki so zelo razuzdani, uporni in heretiški, ali pa vsaj take, ki se nagibajo k zmoti. Kjer imajo taki ljudje v rokah duhovno vlado, in teh je mnogo, ni čuda, da se nahajajo le zmote in нerednosti. Ti duhovniki tudi nimajo cerkvenega vmeščenja, temuč so prejeli beneficije le iz rok posvetnjakov brez oblasti patriarha ali drugega prelata. Kakor da bi bili plemiči sami patriarhi in škofje, prezentujejo, podeljujejo beneficije in vmeščajo duhovnike, ne da bi si vzeli zgled na vaši prevzvišenosti, ki ima v takih slučajih navado predlagati duhovnike patriarhu in predlagane podvreči izkušnji, kakor zapovedujejo cerkveni kanoni. Ako bi se pri teh podelitvah, ali bolje rečeno nepostavnih prisvojitvah beneficijev ne vršila simonija, morda bi se v teh nesrečnih časih ta razvada še dala prezreti. Toda ob prodajanju beneficijev in ob takem krivičnem načinu nastavljanja duhovnikov molčati in odreči pomoč, bi bilo isto kot udeležiti se velike krivice. Vaša prevzvišenost dobro ve, da se prodajanje beneficijev ne vrši iz drugega namena, kot da tisti, ki jih kupijo, postanejo heretiki, in zopet prodajajo, kar so kupili. In tako se zgodi po pravični naredbi božji, da taki prodajajo sv. zakramente in cerkvene milosti. Zato sem jaz hotel odpraviti to nedostojnost, ali bolje rečeno eno najstarejših herezij, in sem odstavil mnogo duhovnikov od župnij in beneficijev, ki so si jih pridobili po simoniji. In da se bodo duhovniki v bodočnosti varovali te najhujše pregrehe, sem dal zelo stroge naredbe. Ako se bodo te naredbe izvršile, ne dvomim, da bode kmalu opaziti velik uspeh glede pobožnosti med ljudstvom, glede poboljšanja življenja med duhovščino in spoštovanja duhovskega stanu med plemiči. Jaz sam, kakor tudi vaša prevzvišenost, zelo želim, da bi bili duhovniki omikani in poučeni v postavi božji. Res pa je, da ne vem, kako se bode mogla ta pobožna in sveta želja izvršiti, kajti po vsej Kranjski, kakor tudi po drugih pokrajinah, ni dobiti učitelja, ki bi znal učence kaj drugega naučiti, kot brati in peti. O gramatiki in drugih stvareh, ki se zahtevajo v tem slučaju, razumejo toliko kot nič. Ako bi ne bili nekateri župniki, ki jih vadijo čitati in si prisvojiti razlago evangelijev, bi bili redki duhovniki, ki bi razumeli evangeljski tekst, čeprav to razumevanje malo koristi ljudstvu, ker je pridobljeno na zelo priprost način. Mnogi duhovniki namreč, ko sem jih izpraševal in hotel ž njimi govoriti latinsko, me niso niti razumeli niti mi mogli odgovoriti. Ko sem jim pa ukazal razlagati evangelij, so ga razložili po tekstu. Temu sem se zelo čudil, dokler nisem zvedel, da imajo navado posluževati se (prestave) svetega pisma. To sem prepovedal v neki konstituciji, kakor bode mogla izprevideti vaša prevzvišenost. In

da bi v bodoče ne mogli se posluževati tega načina, sem vničil knjige Martina Lutra, Trubarja in drugih heretikov, ki so mi prišle v roke na tej vizitaciji. Uničil sem jih več kot dva tisoč in rešil duše teh revežev, ki so čitali te prestave in razlage po dnevu in po noči brez strahu in ozira na papeško izobčenje — Opomniti moram, da sem proti svoji vesti posvetil mnogo duhovnikov v teh krajih, ki so bili z Goriškega in drugih sosednjih pokrajin, čeprav sem jih pri vsaki ordinaciji zavrgel po petnajst, po osemnajst, po deset. Da sem jih posvetil, so me prosile odlične osebe in župniki, ki so mi pisali da rabijo vsakovrstnih duhovnikov, da le znajo brati sv. mašo, češ da jih bodo s časom poučili v duhovskih poslih, ker morajo preskrbeti mnoge cerkve, ki stoje na visokih hribih in so po dve milji oddaljene od župnije. Pa bodisi kakor hoče, v bodočnosti bodem strožje postopal in pazil na svoje navedene odloke, kajti slednjič iz nevednosti duhovnikov prihaja vsa zmešnjava, posebno v teh časih, ko je poleg svetega življenja treba, da so vsi duhovniki učeni in zmožni ustavljati se krivovercem, braniti tradicije svetih očetov in resnico, na kateri sloni sv. cerkev. Ako bi se naši duhovniki tako marljivo učili in s tako vnemo trudili za pouk ljudstva, kakor se trudijo krivoverci, bi verske razmere ne bile tako žalostne in bi tudi ne stalo toliko truda, izruvati ta plevel, ki je bil zasejan med tem, ko so pastirji spali. Kar se tiče posameznostij, v vseh mestih in trgih po Kranjskem in v celjskem okraju, namreč: v Loki, Kranju, Kamniku, Novem Mestu, Kostanjevici, Žužemberku, Ribnici, Celju, Rogatcu, Konjicah, je le malo katoličanov, in še tiste redke, kar jih je, bode treba očistiti mnogih razvad, ki se jih vsak dan navzemo iz občevanja s krivoverci. Toda po teh krajih do Dobrle Vasi in od tu eno miljo do reke Drave so še dovolj dobri duhovniki, čeprav so vsi razuzdani in nevedni, da, smem reči, so sveti duhovniki v primeri z onimi, ki so okoli Beljaka, ob Dravi in v Ziljski dolini, ki so vsi oženjeni, nevedni, razuzdani in po večjem krivoverci. Prav tako je tudi ljudstvo. Dočim sem namreč birmal v Dobrli Vesi še 4500 oseb, od tu naprej sto milj daleč jih nisem birmal niti sto, in če sem jim govoril o tem svetem zakramentu, so bežali proč ali pa začudeno gledali. Poleg tega sem našel cerkve še mnogo slabše oskrbljene kot po drugih krajih in opazil komaj tisoči del pobožnosti in vernosti, ki sem jo videl na Kranjskem, okoli Celja in Dobrle Vasi. Posebno v okraju škofa bamberškega[24]) je višek umazanosti in nereda. Ako se ne preskrbi hitro, da se odstrani vicedom, ki je voditelj heretikov, actum est de religione v teh krajih, kajti redki verniki, ki so tamkaj, se tako boje ustavljati se brezbožnostim, ki jih dan za dnem vpeljuje imenovani vicedom, da mu bodo kmalu v

[24]) Kanalska dolina na Koroškem.

plen. Tu bi lahko, prevzv. knez, na široko opisal razvade glede sv. krsta, sv. poslednjega olja in posebno glede sv. evharistije, zlasti v Šmohorju, kjer so vsi ljudje krivoverci, ker verujejo, da je v zakramentu sv. Rešnjega Telesa Kristus navzoč le v trenotku zavživanja. Tam je neki heretiški župnik, katerega sem odstavil in izključil iz škofije, ako se v osmih dneh ne predstavi nunciju. O tem sem poročal grofu Ortenburškemu, ki je katoliški in zvest sin svete cerkve, in sem ga prosil, naj pomaga arhidijakonu, da se izvrši moja razsodba, ako bi bil ta župnik uporen, in naj tudi po drugih krajih, kjer so bili prav tako nekateri heretiški župniki odstavljeni, podpira arhidijakona. Prosim tudi vašo prevzvišenost, da blagovoli par besedij sporočiti temu grofu, naj odpravi od vlade svojih krajev krivoverce. Čeprav je namreč on sam katoliški, vendar lahko oblastniki nastavljajo heretiške duhovnike. O samostanih Dobrla Ves in Podklošter (Arnoldstein) se sklicujem na poročilo, ki sem ga o tej zadevi poslal prevzv. g. nunciju . . .«

(Dalje prih.)

Obrtno stanje v Ljubljani l. 1809.

Objavlja **A. Aškerc.**

V kulturnem razvoju vsakega naroda igrata trgovina in obrt važno ulogo, saj je brez solidne gospodarske podlage višja duševna prosveta nemogoča. Trgovina in obrt sta panogi meščanskega življenja, ker se ti dve stroki razvijata do najlepšega razcvita po mestih. Utegne torej marsikoga zanimati, na kaki višini je stala obrt v Ljubljani pred približno sto leti.

V fasc. 28. »francoske dobe« sem našel v ljubljanskem mestnem arhivu akt 59., ki je pravo zrcalo tedanjega obrtnega stanja ljubljanskega. Ljubljana je štela l. 1809. okoli 13.000 prebivalcev.

Dne 6. aprila l. 1809., torej tik pred zadnjo štiriletno znamenito francosko okupacijo, je bila izdala vlada ukaz, da se more vsak sposoben Ljubljančan prostovoljno oglasiti k vojakom. Polk, pri katerem hoče služiti, si sme izvoliti vsakdo sam. Izvirnik pravi: »Protokoll, welches mit denen Bürgern aufgenohmen und ihre Erklärung abgenohmen worden, damit selbe sich erklären, zu welchem Chor selbe beytreten, da dermahl Niemand davon loszgesprochen werden kann«.

Sedaj našteva zapisnik razne obrtne zadruge z njihovimi člani. Prepisujem jih po isti vrsti, kakor stoje v izvirnem aktu 59. Z ozirom na sedanjost utegnejo zanimati tudi imena.

1. Peki.

Jožef Gregorc, Martin Grum, Mat. Košak, Franc Okorn, Anton Samotorčan, Lovr. Trontl, Jož. Ambrož, Jurij Ahlin, Štefan Lubic, Janez Matoš, Janez Mitregger, Mat. Perme, Tomaž Podržaj, Mart. Prusnik, Tom. Pogačar, Ant. Sparovic, Jak. Strojan, Mat. Bezlaj, Ant. Perme.

2. Krojači.

Janez Andres, Jož. Prauner, Mih. Dellena, Elija Engler, Kristjan Gök, Janez Gutmann, Janez Hofsteller, Maks Jendel, Mart. Karovič, Matija Kisler, Sim. Mayer, Jož. Martini, Matija Stekl, Bayerlin, Merkin, Gal Hess, Franc Gatnic, Janez Miškovic, Janez Nisner, Janez Pagic, Franc Perti, Jož. Reitzi, Vaclav Stezka, Franc Benedik, Franc May, Jož. Klebl, Naška, Leopold Brand, Janez Heričke, Kristjan Kaiser, Jož. Reiser, Ign. Helegg.

3. Mizarji.

Karl Klaus, Vinc. Mejač, Gašpar Roskopf, Jurij Antoleg, Filip Binter, Jurij Tattig, Karl Göz, Ant. Jerina, Franc Klaus, Jurij Grim, Janez Milimath, Andrej Nitschmann, Franc Wutti, Jož. Kendle, Jurij Klaus, Jož. Schweizer.

4. Čevljarji.

Matija Germek, Jož. Leitgeb, Tišina, Jož. Sehprich, Mat. Walker, Jož. Forstner, Gašp. Hillebrandt, Jož. Jubel, Jak. Kollmayer, Mih. Ledenegg, Pavel Mileisen, Jož. Pogačnik, Emrand Minder, Schwakoserin, B. Pirne, Jurij Šeršak, Janez Sorčan, Gašp. Stengl, Jurij Tavčar, Mat. Jubel, Jan. Česen, Mat. Urbanc, Jož. Valentinšič, Jož. Wolta, Jož. Kaiser, Jož. Ambrož, Jurij Smole, Therler.

5. Trgovci.

Jož. Alton, Jan. Deschmann, Miklavž Lederwasch, Jož. Alborgetti, Jak. Appej, Bernbacher, Aichholzer, Ign. Damian,

Mih. Pesjak, Župančič, J. G. Frick, Frörenteich, Jäger, Hojnik, Mat. Recher, Miklavž Recher, Mich. Kuck, Candutsch, Mulle, Černot, Pesco, Simon Lepošič, Kljun, Pichler, Jož. Wurschbauer, Franc Galle, Jož. Piller, Primic, Jan. Recher, Rudolph, Maier, Vogou, Čebul, Mark. Alborgetti.

6. Lekarnarji.

Raab, Wanderschuh, Schimer, Wagner.

7. Stavbniki.

Prager.

8. Posteljarji (Tapetniki).

Klampferer.

9. Kiparji.

Ahrer, Schwarzl.

10. Sodarji.

Vendelin Hafner, Mat. Pirc, Debelak, Pfister, Križman, Plesco, G. Kramer.

11. Pivovarnarji.

Tom. Auer, Blaž Klobous, W. Siebenhart, Pavel Prunner, Dominik Jamnik, Miklavž Merk.

12. Knjigovezci.

Klemens, Haan, Rutzhizka (Ružička!), Thomas.

13. Tiskarji.

Egger, Kleinmaier, Retzer.

14. Knjigarji.

Licht, Korn.

15. Puškarji in izdelovalci puškinih kopit.

Dolinšek, Wallner.

16. Kavarnarji.

Miteregger, Kamenisch, Koloretto, Venazi, Zanier.

17. Strugarji.

Trije Ungelerthi, Leitgeb.

18. Barvarji.

Štefan Strihm, Vrban Ekorn, Pirčevi dediči, Mat. Gärber, Kupič.

19. Mesarji.

Tukaj stoji samo opazka: »Können bei dem gegenwärtigem Drang der Umstände nicht verhalten werden«. (1)

20. Steklarji.

Graf, Rieder, Zeschko, Ulmann.

21. Zvonarji.

Vincenc Samassa.

22. Zlatarji in srebrarji.

Graf, Köchel, Müllner, Seifried.

23. Gravêrji (rezbarji).

Günzler.

24. Pasarji.

Janez Steiner, Ant. Deutschmann, Jenko, Schutz.

25. Pečarji.

Kozlej, Rassner.

26. Rokovičarji.

Kovačič, Bachmann, Leutschiner, Petročnik.

27. Podkovači.

Egger, Maier, Naller, Paier, Hörleinsperger, Žnidaršič.

28. Klobučarji.

And. Novak, Jak. Rakovič, Bok, Ott, Slabič.

29. Kartarji.

Rasek.

30. Krznarji.

Perko, Zocker, Abrekar, Ruan, Obrekar.

31. Kleparji.

Aichinger, Bazarin, Svetelsky, Riebler.

33. Kotlarji.

Goričnik, Totter.

34. Medičarji.

Kristjan Erben, Helena Pinter.

35. Slikarji.

Debelak.

36. Iglarji.

Jendtner, Vielhaber.

37. Orglarji.

Gutschera, (Kučera?)

38. Lasuljarji.

Primož Zotman, Pavličevi dediči, Schenk, Trippl.

39. Trakarji (pozamentirarji).

Filzmoser, Traun, Lukežič.

40. Dimnikarji.

W. Moos, Rieger.

41. Jermenarji.

Lederer, Žlebnik, Ziegler, Jesenko, Snoj, Weischel.

42. Strojarji (usnjarji).

Bauer, Dittel, Fr. Janež, Fortunat Janež, Pals, Klemenčič, Janez Bauer.

43. Sedlarji.

Hess, Kehrer, Weinhard, Exner, Fischer.

44. Ključavničarji.

Finkl, Ignac Heller, Gerstenmaier, Kristjan Heller, Lipp, Viček, Pach.

32. Kramarji.

Sermic, Kastner, Allitsch, Gruber, Marinovič.

45. Svilarji.

Karl Bononi.

46. Milarji.

Andrej Fock, Franc Ruda, Peter Vanazi.

47. Vrvarji.

Miha Tomazin, Filip Knerle, Bernard Novak, Tomaž Sicht.

48. Suknarji in kocarji.

Marija Avšec, Kristjan Gutscher, Janez Kastner, Franc Walter.

49. Urarji.

Marija Janoš, Baltažar Hoffmann, Lenard Heichele, Ant. Regalli.

50. Pozlatarji.

Jož. Weis, Franc Scharfenrath.

51. Kolarji.

Jurij Flek, Leop. Karer, Mat. Wihofski.

52. Tkalci.

Jurij Hebat, Jan. Dražil, Jož. Korinšek, Tom. Možič, Jan. Pfister, And. Skerbic, Jan. Tax, Jak. Kavčič, Blaž Pettauer, Ant. Stixa, Miha Vrhovec, Miha Wonze, Karl Hazenpeller, Ant. Warofski, Jan. Barofski, Jak. Kavčič, Blaž Blažič.

53. Gostilničarji.

Jakob Deschmann, Alojz Gruber, Jurij Lešjak, Marija Raab, Mart. Sroutz, Franc Vidic, Zollner, Mayerhold, Jalen,

Okorn, Blaž Ahčin, Jurij Kraxner, Jan. Detela, Valent. Dragar, Ant. Kočevar, Aleks. Jamla, Jevnikar, Gašpar Marinka, Bernard Markovič, Jurij Mihevc, Lovrenc Novak, Valentin Novak, Jožef Pavšek, Jak. Praznik, Filip Rus, Jož. Sovinšek, Jernej Župevc, Franc Schwarz, Jož. Deschmann, Jern. Smuk, Jurij Stepan, Ant. Komar, Jož. Wolgemut, Valent. Wranze, Matija Kiker, And. Malič.

54. Irharji.

Schleicherjevi dediči, Franc Schlechter, Janez Stametz.

55. Ranarji.

Franc Behofer, Jož. Hebrich, Jož. Melzer, Ign. Pinter Franc Paltauf, Franc Zollner, Miha Weber, Črne.

56. Tesarji.

Franz Feichting, Jernej Košir.

57. Kositrarji.

Mart. Schelle, Jož. Ableithner, Miha Reitter.

Zgodovinski napisi v Idriji.

Priobčil prof. **Makso Pirnat.**

Kadar govorimo o zgodovinskih napisih, si mislimo v prvi vrsti take, ki so se ohranili iz najstarejše dobe, kakor n. pr. pri nas rimski ali celo predrimski napisi. Tukaj priobčeni zgodovinski napisi iz Idrije se ne morejo ponašati s starostjo dveh tisoč ali še več let. Segajo namreč le do prve polovice osemnajstega stoletja, drugi celo v devetnajsto stoletje.

Vendar so se mi zdeli toliko važni, da sem jih zbral in jih skusil razložiti ter pojasniti.[1]) Saj nas spominjajo raznih važnih dogodkov, veselih in nesrečnih, katere je doživela starodavna Idrija v omenjenih vekih; dva pa nam kličeta v spomin slavna in zaslužna moža: odličnega škofa Antona Alojzija Wolfa in preznamenitega naravoslovca Antona Janeza Scopoli-ja; prvemu je v Idriji tekla zibel, drugi pa je ondi deloval kot rudniški zdravnik in našel prav v idrijski okolici, tako važni po svojem rastlinstvu, vzpodbuje, da se je začel baviti s kranjsko floro in postal ustanovitelj botanične vede v naši kronovini.

Tako donašajo priobčeni napisi nov drobec k zanimivi, a žal še premalo preiskani zgodovini starega rudarskega mesta Idrije.

I. Napisi v mestu.

1. Napis na mostu pod rudniškim gradom.

FADSSCM
CVI
GIE AD 1730.

Napis se bo najbrže takole glasil:

Factus Ad Decretum Suae Sanctae Caesareae Maiestatis
Caroli Sexti
Germaniae Imperatoris Electi Anno Domini 1730.[2])

---

[1]) Viri: Das Quecksilberbergwerk Idria von seinem Beginn bis zur Gegenwart. Geschichtlich dargestellt von Peter Hicinger. Laibach 1860. — Das k. k. Quecksilberbergwerk zu Idria in Krain zur Erinnerung an die Feier des dreihundertjährigen ausschließlich staatlichen Besitzes. Herausgegeben von der k. k. Bergdirektion zu Idria. Wien 1881. — Laibacher Zeitung, 1846. in 1888. — Oryctographia Carniolica oder Physikalische Erdbeschreibung des Herzogthums Krain, Istrien, und zum Theil der benachbarten Länder. Spisal Hacquet. II. del. l. 1781. — Slovenec 1887. in 1906. — Za nekatere pismene in ustmene podatke moram zahvaliti č. g. Mihaela Arka, dekana in deželnega poslanca v Idriji, in bl. g. Karla Svobodo, c. kr. rudniškega svetnika v Idriji. Op. pis.

[2]) Slovenski: Narejen po ukazu njegovega svetega cesarskega veličanstva — Karla VI. — izvoljenega nemškega cesarja v Gospodovem letu 1730. Napis mi je pomagal razrešiti pokojni g. Jožef Zupančič, c. kr. sodni pristav, ki je pred leti služboval v Idriji. Op. pis.

Napis je vzidan v notranjo stran mostu, preko katerega vodi cesta mimo rudniškega gradu Za grad in dalje v Sekirico. Most je postavljen nekoliko na desno naprej od stopnic, ki peljejo v grad, in sicer čez jarek, imenovan navadno grapa; voda tega jarka priteka od Jurčkove hiše za gradom, teče pod Štepičem in se izliva za Burnikovo hišo v Nikovo.

Ta napis je najstarejši, kar sem jih našel v Idriji, in kaže letnico, kdaj so postavili omenjeni most.

2 Napis pri vodovodu pod hribom sv. Antona.

HONORI SANCTI IGNATII LoIoLAE
hIC AQVAE DVCtVs
IVbENTE CAESAREA DIReCTIONE
APERIRI COEPTVs.[3])

Kakor kaže napis, so začeli leta 1737. kopati vodovod, ki obstoji še dandanes, in čigar voda prihaja na dan jugozahodno od hriba sv. Antona.

Dovršili so pa ta vodovod najbrže šele leta 1792. Tedaj so začeli v bližini vodovoda zidati Frančiškov šaht, pri katerem so potrebovali gonilne vodne moči. Nadaljevali so torej že leta 1737. začeti rov, imenovan Ignacijev rov, in prodrli skozi hrbet Antonovega griča v Žgalniški jarek.[4]) Po Ignacijevem rovu so napeljali vodo, ki se nabira v Žgalniškem jarku, do Frančiškovega šahta. Voda iz Ignacijevega rova je izprva gonila pri Frančiškovem šahtu dvigalni stroj, katerega so pozneje nadomestili z veliko dvigalnico na paro. Del te vode uporabljajo danes bližnji sosedje za pitje in pranje; drugi del je izpeljan v nekatere erarične hiše; kar še preostane vode, se

---

[3]) Slovenski: Na čast svetega Ignacija Lojolanskega — se je ta vodovod — na ukaz cesarskega ravnateljstva — začel kopati. Op. pis.

[4]) Žgalniški jarek se nahaja za hribom sv. Antona in sega v Kobalovo planino. Svoje ime je dobil jarek od stare žgalnice, ki je bila na levem bregu Idrijce v sedanjem Leopoldovem predmestju. Op. pis.

steka v Frančiškov šaht, kjer ž njo snažijo ondotno podzemeljsko stranišče.

Cevi, po katerih je napeljana voda skozi Ignacijev rov, so napravljene z vlitega železa.

3. Napis na zvoniku župne cerkve sv. Barbare.

HONORI
DIVAE BARBARAE VIRGINIS
ET
SANCTI ACHATII
HVIVS ARGENTI FOVEAE PATRONORVM
DOMINANTE
CAROLO SEXTO
ET
ELISABETHA VXORE
TVRRIS ISTA ERRIGEBATVR.[5])

Na praznik sv. Ahacija dne 22. junija leta 1628. so položili ob navzočnosti ljubljanskega škofa Tomaža Hrena vogelni kamen za novo cerkev sv. Barbare, ki je postala pozneje župna cerkev. Cerkev je pozidana v italijanskem renesančnem slogu.

Med leti 1736. do 1738. so razširili cerkev sv. Barbare in leta 1740. prizidali novi zvonik, kakor kaže gorenji dvojni kronogram na plošči, vzidani nad vhodnim obokom zvonikovim.

Zvonik je 50 *m* visok. V njem vise razen mrtvaškega zvončka štirje zvonovi, katere so napravili leta 1874. za 6400 gld.

Veliki zvon ima glas *H* in tehta 45 stotov 70 funtov; kupili so ga rudarji. Ob robu ima napis:

Napravili prebivalci m. Idrije. M. V. Lipold, c. kr. rudniški predstojnik in višji svetnik. Jožef Kogej, mestni fajmošter in dekan.

---

[5]) Slovenski: Na čast — nebeške device Barbare — in — svetega Ahacija — zaščitnikov tega živosrebrnega rudnika — pod vlado — Karla VI. — in — soproge Elizabete — se je zidal ta stolp. Op. pis.

Na klobuku, katerega krase podobe: sv. Barbara, sv. Ahacij, Angelj varih in Sv. Razpelo, nosi tale napis:

Rudarji imajo pravico zahtevati, da jih
ta zvon vsaki dan ob treh zjutraj k
delu kliče, katera pravica se jim tukaj
pripoznanja.

Ob napisu se nahajata podobi dveh rudarjev: eden moli, drugi sveti s svetilnico. Zvon ima v premeru 1·65 *m*. Njegov žvenkelj tehta 227 funtov.

Drugi zvon ima glas *dis*; na klobuku ga krase podobe: sv. Razpelo, sv. Jožef in Naša ljuba gospa. Tehta 18 stotov 25 funtov in njegov žvenkelj 100 funtov. V premeru ima 1·24 *m*.

Tretji zvon ima glas *fis*; njegov klobuk krase podobe: sv. Florijan, sv. Razpelo in Jezus dobri pastir. Tehta 11 stotov 37 funtov; žvenkelj nima teže naznanjene. V premeru ima 1·07 *m*.

Mali ali četrti zvon je oktava (*h*) velikega; na klobuku so videti podobe: sv. Janez Nepomuk, sv. Razpelo in sv. Trojica. Tehta 4 stote 96 funtov; žvenkelj nima teže naznanjene. V premeru ima 0·82 *m*.

4. Napis na grajskem dvorišču.

. . . . REGIS GRATIA
SPLENDOR MEVS CRESCIT.

ITA VOVENT METALLICI IDRIAE LATENTES.[6])

Na notranji strani zapadnega grajskega trakta je naslikan na zid precej velik Merkur kot simbol živega srebra. V rokah drži Merkur trak, na katerem beremo prvi dve vrsti zgorajšnega napisa; zadnja vrsta pa stoji ob spodnjem robu slike, pod Merkurjevimi nogami.

---

[6]) Po . . . . kralja milosti rase moja slava. Tako želijo rudarji živeči v Idriji. Op. pis.

Začetek prve vrste je odletel z ometom vred. Tretja vrsta da letnico 1765. Prav to letnico sta zaznamovali po mojem mnenju tudi prvi dve vrsti. Torej bi imeli tukaj dvojen kronogram z isto letnico kakor na zvoniku župne cerkve sv. Barbare.

Načelnika Anton pl. Sartori (1754—1764) in Janez grof Inzaghi (1764—1791) sta jako skrbela za razvoj idrijskega rudnika. Posebno važno podjetje Janeza grofa Inzaghi-ja je bil rov Marijinega spočetja (Mariä Empfängnisstollen), v katerega so stavili velike nade, kakor je posneti iz zgorajšnega napisa, ki se najbrže ozira na ta rov. Kopati so ga začeli leta 1765. v Rožni ulici pri sedanji hiši št. 121 (last krojaškega mojstra g. Leopolda Štros-a) in so ga nadaljevali 200 sežnjev daleč; rov so spojili po posebnem predoru z drugim poljem (polje = Feld, Horizont).

Z rovom Marijinega spočetja niso imeli sreče. Leta 1766. so se na njem vneli plini, ki so več ali manj poškodovali 15 delavcev. Ker se je nadalje pokazalo, da glavna živosrebrna žila ne sega na tej strani naprej, kakor so pričakovali, so ga leta 1772. opustili. Skoro gotovo jim je pri kopanju nagajala tudi voda.

Sedaj je rov Marijinega spočetja popolnoma zasut; najti ni več niti vhoda vanj. Voda, ki še sedaj pronica iz tega rova v spodnje plasti, ima vonj po žveplenem vodiku, kar kaže, da se je v rovu nekdaj kopalo.

5. Napis ob Frančiškovem šahtu.

HONORI
FRANCISCI REGIS BENIGNI
JOSEPHVS DE LEITNER
FODINAS FESTIVE
INAVGVRARI ET INFODI
INSTITVIT.[7])

[7]) Slovensko: Na čast dobrotljivega vladarja Franca je Jožef pl. Leitner šaht slovesno začeti in kopati sklenil. Op. pis.

Cesar Jožef II je sklenil leta 1785. s Špansko pogodbo glede dobave živega srebra. Sedaj je veljalo, da izkopljejo v idrijskem rudniku, kateremu je tedaj načeloval Gottlieb pl. Gerstorf, kolikor mogoče veliko živosrebrne rude in napravijo iz nje kar največ živega srebra.

V rudniku se je začelo tedaj nenavadno živahno delovanje. Poleg rudniškega načelnika je imel to delovanje nadzorovati gubernialni svetnik iz Sedmograške Jožef pl. Leitner, katerega so poslali nalašč zato v Idrijo.

Nikdar niso v Idriji izkopali toliko živega srebra, kakor v letih, v katerih je obstojala pogodba s Špansko, sklenjena po Jožefu II. in obnovljena leta 1791. po Leopoldu II.

V času od leta 1780.—1785. so na leto povprečno pridelali 1260 metrskih stotov živega srebra. Leta 1786. pa je poskočilo število meterskih stotov pridelanega srebra na 5836 in doseglo leta 1788. svoj višek, namreč vsoto 6786 stotov.

Izkopali so tedaj v jami vse polno novih rovov, odprli so pa tudi dva nova šahta, da bi lažje spravljali izkopano rudo na dan. Na cesarskem zemljišču, imenovanem »Zemlja«, so začeli leta 1786. graditi Jožefov šaht. Ko so pa tista leta izkopali ogromne množine živosrebrne rude in so se zategadelj bali, da rudnik opeša, je bilo treba misliti na to, da odpro nove vire za živo srebro in da napravijo za izvažanje istega še četrti šaht. Dvorna komisija, kateri je predsedoval imenovani pl. Leitner, je sklenila leta 1792., da začno zidati nov šaht, in sicer pod hribom sv. Antona.

Z delom so začeli še isto leto in dali ime šahtu Frančiškov šaht, po tedanjem avstrijskem cesarju Francu I. Gorenji napis se ozira na ta šaht. Napis je vzidan v zapadno stran poslopja, ki stoji nad Frančiškovim šahtom.

Za časa pogodbe s Špansko so v idrijskem rudniku jako nepreviden gospodarili. Kopali so le jako bogato rudo, manj

bogato pa puščali. Ko je pogodba že potekla, je še vedno kopal rudniški svetnik Gottlieb pl. Gerstorf v velikem slogu. A na ta način bi bil rudnik skoro propadel. Zato je poslal cesar Franc I. leta 1800. v Idrijo posebnega poslanca, pl. Sibolt-a, da uredi nezdrave gospodarske razmere pri rudniku. Že leta 1801. so začeli previdneje postopati; poleg bogate rude so kopali tudi revnejšo; nekatere bogatejše plasti pa so puščali nenačete, da bi jih mogli rabiti ob času sile.

6. Napis na Inzaghijevem kopališču.

sVB NOBILI
A GERSTORF
ME SCHÆBER BERNARDVS
HIC FAVSTE EXSTRVXIT.[8])

Tako se glasi napis na spominskem kamnu, ki je sedaj vzidan v poslopje, katero služi za Inzaghijevo kopališče.

Plošča je bila vzidana preje v nekdanjo »Bohrhütte«, kakor so imenovali malo poslopje, v katerem so vrtali s posebno pripravo lesene cevi za vodovode. Ta »Bohrhütte« je stala južno od stare »Ute«, (Zimmerhütte, Zimmerstadl = tesarska delavnica); podrli so jo pred kakimi dvajsetimi leti, ker ni imela nobenega pomena več, odkar so začeli rabiti pri vseh vodovodih železne cevi.

Napis pove, da je imenovano »Bohrhütte« postavil Bernard Schaeber leta 1794., ko je rudniku načeloval rudniški svetnik Gottlieb pl. Gerstorf.

Ker že tukaj omenjam rudniškega svetnika Gottlieba pl. Gerstorfa, naj še pristavim, da je bil ta mož v Idriji izvanredno priljubljen. Ko je umrl, so mu Idrijčani postavili na grob 2·74 *m* visoko, odbito piramido s tem-le napisom:

---

[8]) Slovenski: Pod plemenitim — Gerstorfom — me je Bernard Schaeber — tukaj srečno sezidal. Op. pis.

Idria
seinem
geliebten
Bergrath
Gottlieb
Edlen von
Gerstorf
den 12ten Feb.
1806.

Gerstorfov grob se nahaja na jugozapadnem delu idrijskega mestnega pokopališča, v bližini pokopališke cerkvice sv. Križa.

Zgoraj omenjeno Inzaghijevo kopališče in Inzaghijev rov sta dobila svoje ime po Janezu grofu Inzaghi-ju, ki je vodil idrijski rudnik v letih 1764—1791. Janezu grofu Inzaghi-ju se je v Idriji narodil dne 5. decembra leta 1777. sin Karel Boromej, ki je bil pozneje guverner v Ljubljani, Benetkah in Brnu, naposled pa na Dunaju najviši državni kancelar, predsednik dvorne študijske komisije, c. kr. komornik in tajni svetnik. Zadnje dni svojega življenja je preživel v Gradcu in ondi deloval kot pravi človekoljub pri raznih dobrodelnih ustanovah. Otroška bolnica v Gradcu, zavod za kruljave in za meščanske vdove, ustanova za invalide v Ptuju — vse te naprave so imele v Karlu grofu Inzaghi-ju velikodušnega podpornika.

7. Napis ob jezu Kobili.

DVRCH BERNHARD SCHAEBER
OBERBERGVERWALTER
VON STAIN ERSTANDENE
WASSER WEHR.[9])

Leta 1580. je prišel idrijski rudnik v izključno državno last, dasi so že preje imeli Habsburžani izdatne deleže pri

[9]) Po Bernardu Schaeberju — rudniškem nadoskrbniku — iz kamena narejen — jez. Op. pis.

njem. Pod prvim državnim upraviteljem, Francom Khisel-nom, se je rudnik nenavadno povzdignil. Poleg obstoječih šahtov je tedaj nastal nov Barbarin šaht; vpeljali so nove stroje, ki so spravljali deloma nakopano rudo iz jame, deloma dvigali v globini se nabirajočo vodo, ki je delala rudarjem večkrat hude preglavice.

Za vse te naprave je bilo treba novih gonilnih močij. Kje jih dobiti? Človeška roka sama je bila preslaba, da bi opravljala prenaporno delo pri raznih strojih. Domislili so si, da bi izrabili vodno silo, ki jo hrani v sebi Idrijca.

Napravili so v dolini Strugu, jugovzhodno od mesta, visok jez, zajeli Idrijco in precejšen del njene vode odpeljali po posebnem jarku k rudniku. To se je zgodilo leta 1596.; jez so napravili iz kamna in zraven postavili kočo za čuvaja. Tako so nastale slavne idrijske Rake, kakor so imenovali novi vodovodni jarek. Ob Rakah so priredili udobno pot, po kateri je danes eno najprijetnejših in najbolj priljubljenih izprehajališč v idrijski okolici. Ko je saški kralj Friderik Avgust prišel leta 1838. na svojem botaniškem potovanju po Kranjskem tudi v Idrijo, si je ogledal botaniški prezanimivo dolino Strug, Divje jezero, ki leži ondi, in se vračal v mesto po Rakah. Pot ob Rakah mu je tako ugajala, da je vzkliknil: »Zavidam Idrijčane za ta lepi izprehod!«

Rake so bile izpočetka lesene. V letih 1766 do 1770. so jih pozidali, le pokrov je ostal do novejšega časa lesen, dokler niso čez Rake napravili večinoma zidanega oboka.

Leta 1796. je postavil Bernard Schaeber iz rezanega kamna nov jez, ki stoji še danes.

Rake so dolge 3439·3 *m*; povprečno doteka vanje 0·75 m^3 vode v sekundi; padec znaša 13·27 *m*, uporabljiva vodna moč pa 134 konjskih sil.

Rake gonijo danes vodno dvigalnico pri Jožefovem in Terezijinem šahtu, in cesarski kovačnici. Vodo iz Rak rabijo tudi za pranje.

8. Napis na spominski piramidi na pokopališču.

Piramida je postavljena v severovzhodnem delu mestnega pokopališča pri sv. Križu na grobu, kjer skupno počivajo tisti, ki so našli nesrečno smrt dne 3. novembra leta 1846. ob velikem požaru v jami.

Na prvi strani piramide beremo:

DEN BEY DEM
GRUBENBRANDE
AM 3 NOVEMBER 1846
VERUNGLÜCKTEN
WEIHT DIESES
DENKMAHL
DER STAAT;

na drugi:

GEORG SZTRAZSAY
K. K. SUBST. BERGSCHAFFER
JOHAN̄ RESTRESSEN
K. K. GRUBENHUTMAN̄
JOSEF WINKLER
K. K. SCHACHTMEISTER;

na tretji:

JOHAN̄ URSCHITSCH
FRANZ LIKER
FRANZ WINKLER
JAKOB HLADNIK
FRANZ DEMSCH R
JOHAN̄ MOZHNIK
FRANZ BRUSS;

na četrti:

JAKOB GRUDEN
THOMAS SAITZ
JOHAN̄ KUNSTEL
ANTON ROUTAR
JOHAN̄ SEEGER
VALENTIN SUPANZHIZH.

Rudniška uradnika: Jurij Sztrazsay in Luschan sta dne 2. novembra leta 1846. zaračunavala z višjim načelnikom Janezom Fercherjem in drugimi pazniki akordno delo in prehodila vso jamo, ne da bi bila opazila pri tem kaj sumljivega. Zvečer je zopet pregledal jamo pazniški namestnik Eggenberger, šel je tudi v Leopoldov rov, a tudi tam ni zasledil nič posebnega.

V jami sta bila ponoči le čuvaja Janez Widmar in Janez Margreitner in pa štirje tesarji pri šahtu sv. Barbare.

Janez Widmar je prehodil spodnji del jame, Janez Margreitner pa zgornjega. O polnoči sta se sešla v jami v Jožefovem predoru in opazila dim. Šla sta nevstrašeno za dimom in dognala, da gori na Klementovem predoru. Takoj sta se odpravila iz jame in ob pol tretji uri zbudila jamskega načelnika Janeza Fercherja, ki je stanoval nad Antonovim rovom. Fercher je takoj šel v jamo. Obenem so zbudili namestujočega c. kr. oskrbnika Jurija Sztrazsay-ja, ki je nemudoma vstal, hitel k šahtu sv. Barbare in Terezije in ukazal nabijati leseno desko. Ta deska, katero so v Idriji navadno imenovali »šina«, je bila 87 *cm* dolga, 20 *cm* široka in v sredi 6·5 *cm* debela, sploščena deska in na vsakem koncu dvakrat navrtana; vsaka teh lukenj je bila 15 *cm* dolga ter je merila v premeru 2 *cm*. Navrtana je bila zaraditega, da je močneje donela. Na šino je tolkel rudar v gotovem taktu s kladivom, da je dajala od sebe zamolkel glas, ki pa se je slišal po vsej idrijski kotlini in po vseh bližnjih hribih. O njenem glasu so rekli, da »kljuka«. Šina je prejšnje čase budila rudarje na delo ob 3. uri zjutraj in se oglašala ob raznih drugih prilikah, na primer kadar so pokopavali rudniške uradnike, ob slavnostih, nesrečah itd. Danes je šina odpravljena pri idrijskem rudniku.

Šino je tedaj ukazal nabijati Jurij Sztrazsay, da bi se ljudje vzbudili in opozorili na nevarnost, potem pa je hitel iz čakalnice ob Antonovem rovu v grad k načelniku, rudniškemu svetniku Francu Alberti-ju,[10]) in mu sporočil, da je nastal v jami ogenj.

---

[10]) Franc Alberti je načeloval idrijskemu rudniku od leta 1838. do 1849.

Načelnik rudniku, Franc Alberti, je bil bolan že pet tednov. Bolne noge so ga zadržavale tudi sedaj, da ni mogel iti iz gradu. Dajal je torej iz svoje sobe potrebne odredbe. Sztrazsayu pa je naročil: 1. Preišče naj vse vhode v jamo; ako je kje mogoče, tam naj gre v jamo in ukrene, kako bi se preprečila večja nezgoda; 2. delavce naj postavi ob posameznih odprtinah, da pripravijo opeko, les, gnoj, ilovico, ako bi bilo treba zapreti jamo; delo naj vodi pristav Morgenbesser; za enkrat naj se še ne zapre jama, da ne bo treba žrtvovati ljudij.

Sztrazsay je zapustil grad in sporočil predstojnikove odredbe. Sila je bila velika, iz nekaterih jam se je dvigal že gost dim. Pristav Morgenbesser je čakal z zdravniki in duhovniki ob Antonovem rovu. Nabralo se je ondi mnogo delavcev. Ta in oni je poskušal prodreti skozi dim, a zastonj. Premišljali so, kako bi pomagali onim, ki so šli v jamo, a se še niso vrnili. V jami so bili: Janez Fercher, paznik Janez Restresen in Jurij Sztrazsay, katerega so spremljali: uradnik Peter Grübler, paznik Jožef Winkler, tesar France Winkler in strojevodja Matija Kobal. Sztrazsay je bil šel takoj v jamo, ko se je vrnil iz gradu.

Po mučnem čakanju pride naposled ob pol šesti uri zjutraj Janez Fercher iz jame in poroča tako-le: Kakor hitro sem zvedel od čuvajev, da gori v jami, sem šel vanjo z Janezom Restresnom pri Antonovem rovu mimo kapelice. Prehodila sva mnogo predorov in rovov, dokler nisva prišla do ognja. Leopoldov rov in Inzaghijev predor sta bila že vsa v plamenu. Ker nisva mogla nič pomagati, sva hitela iz jame. V Lambergovem predoru sva srečala oskrbnika Sztrazsaya in njegovo družbo. Popisal sem Sztrazsayu ogenj. A on se ni zadovoljil s tem, hotel je videti pogorišče sam. Zastonj sva ga z Grüblerjem pregovarjala, naj ne hodi naprej. Vkljub temu se odpravi Sztrazsay z Restresnom in obema Winklerjema k pogorišču. Šli so v smrt! Čakali smo nekaj časa, da se vrne Sztrazsay. A dim je vedno bolj nagajal. Grübler pošlje Kobala, da pregleda nižje, ali in kje bi bilo bolj zračno. Končno sva

se morala tudi midva z Grüblerjem umakniti silnemu dimu. Na Antonov rov nisva mogla več nazaj; posrečilo se nama je priti na dan pri Jožefovem šahtu, kjer sva našla Kobala, ki nama je naznanil, da je tudi jama nižje od pogorišča polna dima in da so Sztrazsay in tovariši zategadelj najbrže izgubljeni.

Vsakdo bi bil rad pomagal nesrečnim tovarišem. Uradnik Peter Grübler obljubi sto goldinarjev nagrade iz lastnega žepa tistemu, ki bi prinesel Sztrazsaya iz jame živega ali mrtvega. A sleherni poskus je bil brezuspešen, kajti vse rove in predore je napolnil dim. Pogumnejši so plačali svojo ljubezen do bližnjega s smrtjo. Štirje zdravniki: dr. Grbec in ranocelniki Kopše, Novak in Skopar so se trudili, da bi oživili delavce, katere so prinašali na pol mrtve iz rudnika; duhovniki so delili zakramente za umirajoče.

Ob Jožefovem šahtu so se vrstili pretresljivi prizori. Nepopisna žalost je zavladala, ko so začeli iz jame prinašati ne le omamljene, ampak tudi mrtve delavce, katere so polagali na trato ob Jožefovem šahtu. Turobno se je razlegalo kljukanje šine; obupna žalost je iztiskala divje klice bolesti iz src vdov, otrok, očetov in mater po dragih mrtvecih. V nekaj urah so prinesli iz jame deset mrličev; Sztrazsaya, njegovih zvestih spremljevalcev: Restresna, obeh Winklerjev ter še treh drugih delavcev, ki so šli pomagat ponesrečencem, niso dobili ta dan.

Da uduše ogenj, so sklenili dne 3. novembra popoldne zamašiti vse dohode v jamo kakor tudi vse zračne luknje; z največjim naporom so delali stari in mladi, dasi jih je zelo oviral udušljiv dim, ki je prihajal iz šahtov; vendar so še isti dan zvečer dovršili naporno delo in zatvorili vse odprtine.

Dne 5. novembra ob 9. uri dopoldne pa so slovesno pokopali deset rudarjev. Ti so bili: Janez Uršič, tesar, star 55 let; Tomaž Zajc, star 46 let, ki je rešil že omamljenega rudarja Kasosnika, ko pa je šel drugič v jamo, se je tam zadušil; Janez Kunstel, star 34 let; Valentin Zupančič, star 40 let; Jakob Gruden, star 40 let, ki je zapustil pričakujočo vdovo in pet sirot, rešil je že izgubljenega Lovrenca Brusa,

šel je še enkrat v jamo in ponesrečil; Janez Rovtar, star 42 let; Jakob Hladnik, star 32 let; Janez Seger, star 28 let; Janez Močnik, star 30 let in France Likar, star 25 let. Prvih pet je bilo oženjenih, ostali peteri so bili samci.

Krste so okrasili z zelenim pušpanom in z rudarskimi grbi; na vsaki krsti je bilo brati ime ponesrečenca. Na čelu mrtvaškega izprevoda je korakal oddelek rudarjev v uniformi; med vsako krsto je stopalo po dvanajst rudarjev; za zadnjo krsto so se zvrstili ostali delavci, uradniki in nešteta množica ljudstva. Pogreba se je udeležila tudi šolska mladina, rudniška godba pa je svirala pretresljive žalostinke. Vseh deset mrličev so položili v skupen grob drugega ob drugega.

Kmalu po žalostnem dogodku so prišli v Idrijo: gubernialni svetnik Brandstetter iz Ljubljane, okrožni glavar Koschaker iz Postojne; rudniški nadsvetnik Wisner z Dunaja in več izvedencev; sklenili so soglasno, spustiti vodo iz Rak v jamo, da bi tem preje pogasili požar. To se je zgodilo dne 11. novembra leta 1846.

Dne 26. novembra so šele odprli šahte z veliko previdnostjo; potem pa so začeli delati parni stroji in ostale dvigalnice, da bi spravili vodo polagoma iz rudnika.

Meseca decembra leta 1846. so našli tri trupla; bila sta to oženjena rudarja France Brus, tesar, star 36 let in France Pivk, star 41 let, ter samec France Demšar, star 25 let, ki je rešil v Antonovem rovu tovariša Lapajne-ta, v Jožefovem šahtu pa sam našel smrt. Predno je šel v jamo, je vzkliknil: »Iščite me v globini, ako umrjem; pojdem namreč najdalje, da najdem Sztrazsaya«.

Sztrazsaya in njegove spremljevalce so našli šele na dan sv. Jurija leta 1847. Trupla so ležala blizu skupaj, nedaleč od pogorišča. Janez Restresen, star 42 let, in paznik Jožef Winkler, star 47 let, sta zapustila vdovi; strojevodja France Winkler, star 37 let, pa vdovo in pet otrok. Spomina vredno je, da je prav na dan nesreče, dne 3. novembra leta 1846.

prišlo v Idrijo poročilo, da so imenovali Jurija Sztrazsaya, ki je bil doma z Ogrskega, za oskrbnika. Dekreta revež ni več bral.

Ponesrečenci počivajo vsi v skupnem grobu, na katerega je dala država postaviti lepo piramido z zgoraj omenjenim napisom. Vsako leto poskrbi c. kr. rudniško ravnateljstvo v Idriji, da razsvetlijo na vseh Svetnikov dan piramido z mnogobrojnimi lučicami. Piramida je 6·30 *m* visoka; osnova stranice meri 2·20 *m*; piramida je največji in najpomenljivejši nagrobni spomenik na idrijskem pokopališču. (Konec pride.)

Iz dnevnika Blaža Blaznika.

Priobčuje **Ivan Vrhovnik.**

(Dalje.)

IV. Osebne opazke.

1809. Letos v postu sem šel v alumnat, učit se cerkvenega prava in bil potem korepetitor. Meseca listopada sem se lotil dogmatike. Stanovanje sem imel v semenišču, hrane pa ne.

1810. Dne 23. kimavca sem prejel (na privatni mizni naslov) mašnikovo posvečenje z nastopnimi sošolci vred: z Ivanom Bobnarjem, z Luko Jerajem, z Luko Kokailom, z Josipom Kovzhetom, z Lovrom Poklukarjem, z Gašparjem Schoklitschem in z Jakobom Skalerjem. Nato sem imel novo mašo v Selcih dne 21. vinotoka. Begunjski župnik Jurij Kallan mi je bil slavnostni govornik. — V začetku listopada sem se jel učiti morale. Poučevali so po francoskem zistemu. Alumnom niso dajali v semenišču hrane na državne troške. — Dne 23. grudna so postali mašniki tile sošolci: Josip Gogola, Matej Kautſchitſch, Jakob Koſchak, Andrej Luſsnar, Franc Mauſser, Franc Ruſs, Marko Schemua. Pri novi maši Josipa Gogole v stolni cerkvi sva levitirala z Lovrencem Poklukarjem, takisto pri novi maši Andreja Lusnerja v cerkvi n. lj. G. pri frančiškanih v Ljubljani. — Prvi petek v postu zvečer sem opozoril

o. Paskala na njegovo vedenje, kar je pozneje sam priznal o priliki »constituta«, kateremu se je moral podvreči.

1811. Dne 3. svečana so nam zopet jeli dajati hrano v semenišču na državne troške. — Dne 25. malega srpana je bila izkušnja iz morale.

1812. Vse poletje sem bolehal na Vačah.

1814. Dne 21. malega srpana sem dobil na Vačah za tovariša Aschbeta.

1814. Meseca listopada je prišel Gogola na Vače.

1816. Dne 13. rožnika so mi umrli moja draga mati.

1816. Dne 4. listopada je prišel Gašpar Schubel za župnika v Zagorje.

1817. Dne 7. malega srpana je bil moj župnik Gašpar Schubel vmeščen in temporalibus.

1817. Dne 30. vinotoka sem šel iz Zagorja, spal v Ratečah in dospel dne 31. opoldne na Rako. Na moje mesto je prišel v Zagorje Jakob Hartmann.

1817. Dne 27. listopada sem bil pri baronu Mordaxu na Impalih (Neustein).

1818. Dne 21. malega travna popoludne ob 6. uri sem pal s konja v vasi Selo, ko sem bil šel obiskat bolno Ano Wirtsch, in si poškodoval desno nogo tako, da nisem mogel stopiti nanjo.

1818. Dne 26. velikega travna je obležal dekan Simon Warthol zaradi hude vročinske bolezni.

1818. Dne 7. rožnika ob $8^1/_2$ je umrl dekan Warthol (bilo je uprav 4. nedeljo po binkoštih). Dne 9. so ga pokopali. Pri pogrebu je bilo 19 duhovnov.

1818. Dne 12. rožnika sem dobil dekret za župnega upravitelja, Hochenwart pa za dekana in okrajnega šolskega nadzornika. Dne 29. t. m. sem zopet šel po desetih tednih s svojo bolno nogo na prižnico.

1818. Dne 21. kimavca je prišel novi župnik Josip Schubel iz Kostanjevce na Rako. Dne 25. t. m. mu je izročil patronatni predstojnik Luschin oskrbovanje temporalij in dne 27. t. m.,

t. j. 20. nedeljo po binkoštih, ga je novoimenovani dekan Ignacij pl. Hochenwart iz Krškega slovesno predstavil ljudstvu.

1818. Meseca kimavca. Bire sem nabral 60—70 veder (Landeimer) vina. Ta mesec sem oklical dne 5., 8. in 13. Skumovitscha in svobodnico Josipino pl. Hallerstein — sitna svatovščina!

1818. Dne 29. in 30. vinotoka sem šel v Veliko Dolino k župniku Okornu, v Mokrice in v Čatež.

1819. V začetku listopada so naredili cesto pri župnišču na Raki in jo posuli.

1819. Dne 5. listopada je bil premeščen drugi kapelan Anton Gros s Krke v Dob, mene so samega pustili, naj kapelanujem na Krki. Škofa je naščuval Prelefsnik in nekateri nezadovoljni Račani zoper župnika.

1820. Na Raki, v tem krasnem kraju, je dal napraviti župnik vrtič na griču »Cavsar«.

1820. Predzadnji dan vinotoka je prišel Vincencij Vovk za vikarija na Rako, kjer župnik Jožef Schubel zaradi sušice že en mesec poprej ni mogel pridigovati. Doktor Nanger je bil več tednov na Raki pri župniku.

1821. Dne 6. rožnika sem dobil dekret, da naj grem za administratorja v Šmarjeto pri Klevevžu. Dne 8. t. m. je prišel na Rako Simon Pierz, češ, da bi bil moj naslednik. Prosil sem, da bi še ostal in Pierz je odšel dne 16. malega srpana v Št. Jernej, kjer je nastopil ondotno kapelansko službo. Dne 10. velikega srpana je odpeljal tja svojo prtljago.

1821. Dne 27. malega srpana sem bil v Leskovcu in v Krškem, kjer je bila birma.

1822. Dne 27. rožnika popoldne proti 4. uri sem zapustil prekrasno in meni v mnogoterem oziru nepozabno raško pokrajino, ker sem se bil odločil, da sprejmem službo upravitelja v Naklem. Ko sem bil dne 18., 19. in 24. rožnika obiskal malone vso duhovščino krške dekanije in se poslovil od nje, napotil sem se vzdolž Save, da se oglasim na svojih nekdanjih službovališčih in posetim prijatelje na Studencu, v Impalah, v

boštanjskem župnišču in gradu, v Ratečah, v Zagorju, na Sv. Gori, na Vačah, v Moravčah, v Dobu, na Črnučah in v Ljubljani. Dne 3. malega srpana ob 10. uri dopoldne sem dospel v Naklo, kjer je putikasti župnik Matija Kofs ležal v postelji, ne da bi si mogel kaj pomagati. Kapelan je bil ondukaj moj sošolec in prvi tovariš v Kamniku Brifsar. Dne 8. velikega srpana je dobil Brifsar dekret, veleč mu v Krašnjo za župnega upravitelja, kar sem šele dne 13. velikega srpana zvedel od drugih. On ni šel tja. Dne 15. t. m. je zbolel ter se opravičeval z boleznijo.

1821. Dne 3. vinotoka sem bil prvikrat v Predosljih, kjer so uprav zidali cerkveni temelj.

1823. Dne 29. malega travna sem bil v Ljubljani, da sem se zahvalil škofu, ker mi je pomagal, da je obveljal moj dvorni rekurz glede na raške interkalarne račune. Dne 4. rožnika je prišel v Naklo raški kapelan Vovk, potujoč tu skozi; dne 9. t. m. se je zopet vračal, ko je bila tu moja sestra Jera. Vabila me je na svatovščino, ki je bila dne 16. Jaz pa sem šel z Vovkom na Dolenjsko in sicer preko Kranja, Šentjurija, Mengša, Kamnika po tuhinjski dolini po novi slabi cesti čez Vransko, Celje, Laško, Zidani most, Rateče, Boštanj, Impale, Studenec, na Rako, odkoder sem obiskal znance in se dne 17. t. m. odpeljal z župnikom Josipom Schublom v Ljubljano ter 19. dne t. m. zopet prišel v Naklo. Dne 2. rožnika so zagrebli Ravniharja, župnega vikarija na Studencu — zopet prijatelj pokopan! Ko sem se vrnil domov, dobil sem odlok na moj gubernijalni rekurz glede na zagorski interkalarni račun z l. 1816., ki ni zadosten. — Dne 12. vinotoka. Nova maša Pracha s Pivke. Pridigar Jeralla. — Dne 27. listopada sem bil v Selcih pri očetu in sem zvedel, da je umrl dne 17. listopada sosed Koptschauer, čegar sin Luka je bil dne 23. listopada na Studencu na Dolenjskem vmeščen za župnega vikarija.

1824. Dne 1. sušca sem šel v Ljubljano, da pozvem, če je res, da vtegnem izza mahinacije Jarnevitscheve izgubiti upraviteljstvo. Vloga je res došla, toda kanonik Ravnihar se je

potegnil zame in opozicija je umolknila. — Dne 12. sušca je bila v Ljubljani kapitulska seja in Jerin je popolnoma potlačil Jarnevitschevo mahinacijo. — Dne 26. malega travna je prišel pl. Hillmayr v Naklo. — Dne 2. velikega travna. Druga nedelja po veliki noči. Pri zjutranjem opravilu se je poslovil Brisar. — Dne 4. velikega travna je Hillmayr prvikrat maševal v Naklem. — Dne 6. velikega travna proti 9. uri dopoldne je odšel nemirni Brisar v Šentjurij za kooperatorja. — Dne 12. velikega srpana sem bil v Ljubljani, kjer so mi ponujali župo Belo Cerkev na Dolenjskem. — Dne 22. velikega srpana sem jedel v Naklem še sveža, ukusna jabolka z l. 1823. — Dne 15. kimavca sem bil v Sorici, kjer sem maševal za svojega strijca Urbana Blasnika, ki je bil kot župni vikarij v Sorici dne 24. vinotoka 1788 pokopan. – Dne 3. vinotoka je umrl moj strijc Matej v očetovi hiši, kjer je 72 let, 1 mesec in 6 dnij v miru živel s svojim bratom, mojim očetom.

1824. Dne 15. listopada popoldne sem se prvikrat predstavil škofu Wolfu v Ljubljani.

1825. Dne 10. prosinca opoldne sem prejel škofijski odlok, veleči, da mi visoki gubernij noče priznati polovice župnih dohodkov, kakor me je prej škofijstvo dekretovalo vsled normalne naredbe z 15. sušca 1792. — Dne 26. svečana je peljal kranjski sel moj dvorni rekurz zaradi upraviteljske plače v Ljubljano. Škof mi je dne 22. t. m. svetoval, naj ga vložim.

1826. Dne 8. svečana zvečer ob 10½ je umrl nakelski župnik Matija Kos, star 75 let, za putiko. Izza dne 16. velikega travna 1816 ni prišel v cerkev. Dne 11. so ga pokopali; navzočih je bilo 13 duhovnov. Še tisti dan sta prišla od stolnega kapitula kancelar Albrecht in kapitulski oskrbnik Koller, da izvršita poravnavo med zapuščinsko maso in med interkalarom. Dne 13. popoldne sta zopet odšla. (Med petimi prosilci so samo mene oprostili konkurza). — Dne 16. svečana osmina po župniku Kosu. — Dne 16. in 17. sušca sem bil v Ljubljani zaradi prošnje za Naklo. Cerkveni računi so bili dne

14. in 15. sušca. — Dne 8. malega travna. Danes ob $8^1/_4$ mi je pisal Pavſhek, da so me sinoči imenovali za nakelskega župnika. — Dne 16. malega travna. Danes me je obvestil c. kr. stolni kapitul, da sem imenovan za nakelskega župnika. Dne 18. malega travna. Šel sem v Ljubljano zaradi sprejema temporalij. — Dne 19. sem obedoval pri knezoškofu, kjer so bili v gostih tudi kočevski dekan Tschinkel, novomeški dekan Pfeifer in boštanjski župnik Strohen. — Dne 23. malega travna. Danes me je obiskal ljubljanski prošt Mayr s svojima nečakinjama, pl. Vest, njegova gospa in hči. — Dne 24. malega travna. Posestniki prvih šestih številk s Pivke so naredili pot od kozolca do Pivke. — Dne 25. malega travna. Kapitulski oskrbnik Koller je bil tu. — Dne 26. malega travna je prišel kanonik Albrecht izročit mi temporalia. — Dne 1. velikega travna zvečer je prišel moj svak z vozom živeža, ki so mi ga poslali moj oče. — Dne 12. velikega travna. Včeraj so potaknili količe po župniškem polju in danes ali jutri ga bodo izmerili. — Dne 17. velikega travna. Naklo merijo na drobno. Danes smo popravili mejo v Vojvodinem borštu. — Dne 29. velikega travna. Za desetino sem se pogodil z Naklanci in z Zadražani. — Dne 11. velikega srpana je opoldne obedoval pri meni kanonik Grisoni in 19. t. m. kanonik Burger. — Dne 4. kimavca je bil tu kanonik Grisoni in Ruard z Jesenic; dne 5. pa spiritual Salocher iz Ljubljane. — Dne 6. Danes je prišel sem dijak Matija Burger, ki mi ga je poslal na počitnice kanonik Burger. — Dne 10. vinotoka zvečer je prišel v Naklo novi kooperator Aleš Kofs iz Kamnika. — Dne 11. sem peljal prejšnjega kapelana pl. Hillmayra na njegovo novo službovališče v Cerklje. — Dne 13 vinotoka me je obiskal profesor morale Dagarin. — Dne 8. listopada. Fux in Sorz sta obedovala v Naklem in likvidirala podložnike, ki so bili zapuščini (rajnega župnika) kaj dolžni. — Dne 27. listopada. Zvečer mi je prinesel moj strijc Jurij žalostno novico, da so šli moj ljubi oče danes zjutraj ob 8. uri na polje pogledat, kakšno škodo je naredila voda, proti 11. uri pa so jih našli mrtve v vodi! Bog jim bodi

milostiv. — Dne 28. listopada je deževalo in snežilo, bilo je jako neprijetno vreme. Peljal sem se v Selce. Ob 11. uri sem zagledal ljubljenega očeta na mrtvaškem odru. To noč sem prvikrat spal v selškem župnišču, sicer sem prej vselej prenočeval v očetni hiši. — Dne 1. grudna. Opoldne je bil pri meni Strel, dekan in župnik v Gorjah. — Dne 5. grudna. Z obema sestrama sem se peljal v Loko v graščino k obravnavi. Obedoval sem pri gostilničarju Wallandu, obiskal potem šmartinskega dekana, Pagliaruccijeve in kranjsko duhovščino ter prišel zvečer o lepem vremenu v Naklo.

1827. Dne 9. malega travna. Bogoslovec Schoklizh mi je prinesel čiten prepis tukajšnje listine iz leta 1348. — Dne 2. velikega travna. Pisal sem okrajnemu komisarju v Tržič zaradi dupljanske ceste. — Dne 22. rožnika. V Naklem so cepili koze. — Dne 23. malega srpana. Preddvorski kapelan Holzapfel je opoldne obedoval pri meni. — Dne 14. kimavca. Opoldne me je obiskal Pokluker, profesor nravne iz Celovca. — Dne 18. kimavca. Opoldne me je obiskal učitelj Zwek iz Grebinja pri Celovcu, ki je služil nekoč na Vačah za cerkveniškega hlapca. — Dne 4. vinotoka. Opoldne sta obedovala pri meni Jožef Pokluker, profesor nravne v Celovcu in Metelko, profesor kranjskega jezika v Ljubljani. — Dne 17. vinotoka. Opoldne sta bila pri meni v gostih profesor Jurij Sicherl in suplent Josip Globozhnik. — Dne 27. vinotoka. Opoldne so obedovali pri meni kanonik Supan, profesor Pavfhek in spiritual Salokar.

1828. Dne 6. sušca. Dupljanci bi bili morali prinesti lavdemijske zaostanke; pozvani so sicer prišli, toda samo dva z denarji. — Dne 24. malega travna. Zvečer so bili pri meni profesor Pavfhek, tržiški župnik Saloker in črnomeljski župnik Vovk. — Dne 27. malega travna sem se peljal z Vovkom k instalaciji v Tržič. Zvečer sta prišla Pavfhek in Vovk z menoj v Naklo. — Dne 29. malega travna sem se peljal s Pavshekom Ljubljano. — Dne 25 rožnika je prišel kanonik Petermann bolan iz Krope in Kavalar. — Dne 26. rožnika. Bolni kanonik

je ostal še tu. — Dne 27. rožnika. Dr. Nagy in pl. Vest sta obiskala bolnega kanonika tja in nazaj grede iz Tržiča. — Dne 28. in 29. rožnika. Petermann še leži bolan. — Dne 30. rožnika. Petermannu je odleglo. Odpeljal se je zvečer po 6. uri v Kranj. — Dne 16. malega srpana. Opoldne sta bila pri meni Jakob Preschern, župni vikarij v Lešah, in penzijonist Pogatscher. — Dne 4. velikega srpana. Kapelan Kos je šel v Ljubljano h konkurzu. — Dne 6. vinotoka. Kanonik Supan in kapelan Matej Raunicher sta me obiskala. — Dne 13. vinotoka so bili v gostih pri meni: Petermann, Pavſhek in Josip Stroj, župnik na Štajerskem. — Dne 14. vinotoka. Petermann se je vrnil v Ljubljano, Pavſhek je šel popoldne v Tržič. — Dne 15. vinotoka sem šel v Tržič. — Dne 28. listopada. Popoldne je prišel Presterl in je napravil naris starega župnišča.

1829. Dne 31. prosinca. Popoldne me je obiskal Legat; prestopil je iz ljubljanske škofije v solnograško. — Dne 20. velikega travna. Juliani je prišel. Peljala sva se v Podbrezje. Zvečer je ostal Juliani pri meni. — Dne 9. rožnika se je odpeljal Petschar iz Dupljan. Doma so me iskali Ig. Jerin, Blaž Pototschnig, stolni kapelan, bogoslovec Richar in neki logik. — Dne 25. malega srpana Ob 6. uri zjutraj so pokopali mojo ljubo sestro Jero. — Dne 30. malega srpana. Peljal sem se v Ljubljano po prisilno posojilo i. dr. Popoldne sva odšla s Pavſhekom iz Ljubljane na Ježico in na Črnuče. Krog Ljubljane je bila velika suša. Prenočil sem na Črnučah pri Poklukarju. — Dne 13. velikega srpana. Peljal sem se v Loko, kjer je bila obravnava po moji sestri; njenima otrokoma so nakazali vsakemu po 822 gld. dedščine. — Dne 26. velikega srpana. Zidarje imam, ki nadomeste lesena stranišča — Dne 25. kimavca. Šel sem v Kranj k pogrebu okrajnega komisarja Vischnerja. — Dne 29. kimavca sem se peljal v Križe. Ko sem se vrnil popoldne, našel sem v župnišču Pavſheka in Metelka, ki sta prenočila pri meni. — Dne 30. kimavca. Peljal sem se v Kranj zaradi naznanitve podložnikov in se vrnil opoldne. Pri obedu so mi bili gosti: kanonik Grisoni, profesor Pavſhek, Metelko,

spiritual Burger in bogoslovec Grafhiz. Popoldne je peljal moj hlapec Pavfheka in Metelka v Tržič. — Dne 1. vinotoka. Popoldne so prišli Pavfhek, Metelko in Salokar s Klobusom. Prenočili so tu: Pavfhek, Metelko, Sicherl in njegov oče in Kankel. — Dne 20. vinotoka sem se peljal v Ljubljano, da bi dobil izplačano obveznico prisilnega posojila. Zvečer sem spal na Igu. — Dne 21. vinotoka sem dobil denar v Ljubljani in prišel zvečer domov. — Dne 25. vinotoka. Popoldne sem razdelil podložnikom povračilo prisilnega posojila, ki so ga bili plačali l. 1806. in 1809. — Dne 6. grudna. Danes ob 8. uri je umrl Köhrer, župnik v Podbrezjah. — Dne 8. grudna sem se peljal v Podbrezje župnika Köhrerja pokopat. Deset duhovnikov je bilo pri pogrebu. — Dne 9. grudna sem se peljal v Podbrezje k biljam po rajnem Köhrerju.

1830. Dne 21. prosinca. V Naklem je bilo popisovanje poslov. Opoldne in zvečer mi je bil gost uradnik Strohmayer. — Dne 18. svečana. Popoldne me je obiskal, seleč se v Podbrezje, novi župnik Pierz s svojim kooperatorjem, ki mu je bil šel do Kranja naproti. — Dne 21. svečana. Peljal sem se v Podbrezje k instalaciji. — Dne 29. sušca. Opoldne je bil pri meni podbreški župnik Pierz — Dne 30. sušca popoldne sem šel v Podbrezje, kjer je bila izročitev temporalij. — Dne 13. velikega travna. Popoldne so koze cepili v župnišču, zato so bili tu Perg in okrajni uradnik Loker, potem sodni sluga Dobrota. — Dne 21. velikega travna. Danes je bilo pregledovanje cepljencev. Opoldne sta bila pri meni cepéči zdravnik Perg in moj svak Anton. — Dne 1. velikega srpana. Pivško polje so danes ogledali in klasificirali. — Dne 10. velikega srpana. Popoldne sem šel s Pavličem v Struževo klasificirat zemljišča. — Dne 13. velikega srpana. Popoldne sem bil v Strohinju zaradi cenitve zemljišč. — Dne 16. velikega srpana. Popoldne smo klasificirali Okroglo. — Dne 17. velikega srpana. Dopoldne Struževo. — Dne 18. velikega srpana. Danes je bila Pivka klasificirana. — Dne 16. kimavca. Popoldne me je obiskal tržiški kapelan Shufterfhizh, ki se je selil v Dobrepolje, in tržiški

učitelj Peharz. Zvečer se je prišel poslovit podbreški kapelan Matej Vidmar, ki gre za beneficijata v Kropo. — Dne 17. kimavca. Dopoldne je revidiral cenilni komisar Eberstaller in njegov pristav pivško polje in popoldne okrogelsko. — Dne 18. kimavca. Dopoldne sta imenovana revidirala nakelsko polje in potem tu obedovala; dal sem ju peljati v Kranj. — Dne 19. kimavca. Popoldne me je obiskal Alojzij Urbanzhizh iz Preddvora s svojo gospo o priliki, ko sta najela Blaža Lebra za instruktorja. — Dne 22. kimavca. Opoldne so bili v gostih pri meni: Kerzh, bodoči župnik v Kropi, Pavlizh in njegov sošolec Demſhar iz Dolenje Vasi selške župe. — Dne 23. kimavca me je obiskal Preſhern iz Leš. — Dne 26. kimavca. Večerjali in prenočili so pri meni bogoslovci: presbyter Finschger, krški škofljan Preſhern[1]) in bodoči bogoslovec Ulzhar — vsi trije iz brezniške župnije. — Dne 6. vinotoka. Popoldne se je oglasil Babizh, ko se je peljal kot beneficijat v Spodnje Duplje. — Dne 8. vinotoka. Opoldne je bil tu Kerzh, seleč se v Kropo, in njegov spremljevalec Jerala. — Dne 11. vinotoka. Zvečer je prišel k meni Strel, dekan iz Gorij, potujoč v Ljubljano. — Dne 13. vinotoka. Zvečer je došel leški župnik Jakob Preſhern in je prenočil tu. — Dne 26. vinotoka. Opoldne sta mi bila v gostih: Muschitz in Dollenz, prvi odhaja, drugi prihaja za kapelana v Gorje. — Dne 27. vinotoka. Dopoldne sem razvrstil njive v Žejah. — Dne 29. vinotoka. Popoldne sem razvrstil njive v Strohinju. — Dne 5. listopada. Opoldne sta obedovala pri meni cenilni komisar Eberstaller in kirurg Rok Globozhnik. Popoldne smo Žeje revidirali. Eberstaller je večerjal in prenočil pri meni. — Dne 17. listopada. Dopoldne sem se peljal v Tržič tožit nekatere desetinske podložnike. — Dne 20. listopada je prišel moj svak Anton in je prenočil tu. — Dne 21. listopada. Mati kravarice, moja sorodnica, me je obiskala, po kosilu sta obe odšli. — Dne 22. listopada. Zvečer me je obiskal Pirz. — Dne 24. listopada. Opoldne je obedoval pri meni Jakob Preſhern, ki se je selil iz Leš na Šmarno Goro.

[1]) To je bil Jurij Prešeren, brat pesnika Franceta Prešerna.

1831. Dne 16. svečana. Popoldne sta prišla mašnik Jernej Legat in pl. Bosizio iz Gorice, gredoča na višje izobraževališče na Dunaj. — Dne 17. svečana. Opoldne in zvečer sta bila tu Legat in pl. Bosizio. — Dne 20. svečana. Nova maša Legatova. Obed je dal učitelj (oče). Navzoči so bili: 1. Jernej Legat, 2. pl. Bosizio, 3. Tropizh, 4. jaz, 5. moj kooperator, 6. oče, 7. mati, 8. sestra, 9. župan, 10. županja, 11. Janovka, 12. Pavz, 13. Voven, 14. Teshizh. Pozneje so še prišli: kranjski direktor Pezhar, podbreški kapelan Meinig in Simon Pirz, deficijent v Podbrezjah. Dne 8. sušca. Kanonik Albrecht je prišel zaradi zidanja. — Dne 31. sušca. Meterz je prenočil pri meni. — Dne 14. malega travna. Poslal sem kobilo k naboru za vojaške konje. — Dne 30 malega travna. Dopoldne me je obiskal stolni prošt Burger in razoskrbnik Hradezky. — Dne 11. velikega travna. Danes so jeli postavljati novo ostrešje na gospodarsko poslopje. — Dne 20. velikega travna. Pogreb pobiralca cestnine Tropizha z Bistrice. — Dne 11. rožnika. Popoldne me je obiskal okrajni komisar Elsner in njegov aktuar Schiffrer. — Dne 24. malega srpana. Zvečer sta prišla novomašnik Graschitz in dijakon Markizh in sta prenočila tu. Dne 28. malega srpana. Opoldne je bil tu kanonik Grisoni, mladi Ruard s kuharico in kočijažem. Prenočil je tu novomašnik Krishaj. — Dne 31. malega srpana. Peljal sem se v Kranj na novo mašo Kristijana Vormaherja in k razdelitvi premij. — Dne 16. velikega srpana. Opoldne so bili tu Pavſhek, Jelouschek, Graschitz, Markizh. — Dne 22. velikega srpana. Po zajutreku je peljal moj hlapec Pavſheka na Breznico. — Dne 29. velikega srpana. Šel sem v Duplje, kjer je bila komisija zaradi vstanovitve lokalije. Popoldne so me obiskali: jeseniški župnik Jugovitz, župnik iz Lesec Jenko, tršiški župnik Salokar, Pavſhek na povratku v Ljubljano in Gašpar Schoklizh. — Dne 4. kimavca. Opoldne so bili tu: novomašnik Graschitz, kapelan v Polhovem Gradcu, novomašnik Krishaj, kapelan v Krašnji, dijakon Markizh in bogoslovci: Jerala, Leben Blaž, Leben Peter, Pavlizh in Polizhar. Po obedu sta odšla Graschitz in Krishaj na svoji službi. —

Dne 5 kimavca. Zvečer je prišel novi kooperator radovljiški Janez Lauter s svojim očetom in je tu prenočil. — Dne 14. kimavca. Popoldne sem se peljal v Kranj h komisiji zaradi žitnih shramb. — Dne 29. kimavca. Na večer sta me obiskala kapelan Jerala in Jernej Widmer iz Kranja (poznejši ljubljanski škof). — Dne 9. vinotoka. Peljal sem se k novi maši Jurija Vovka na Bled. — Dne 11. vinotoka. Dopoldne me je obiskal dekan Sluga in njegov kooperator Jerala. — Dne 17. vinotoka. Moj kapelan je šel k Faustu pod Šmarno Goro. — Dne 7. listopada. Šel sem v Kranj zaradi cenilne komisije. — Dne 13. listopada. Nova maša Markizheva. V župnišču so svatje obedovali. — Dne 6. grudna. Zvečer sem prinesel iz Ljubljane Markizhu dekret za kapelana v Metliki. — Dne 22. grudna. Zvečer je bil tu Gogola, vmeščeni župnik iz Lesec. — Dne 30. grudna. Markizh je šel po obedu na svojo novo službo v Metliko. Bil je pri meni na obedu 69 krat, pri večerji 67 krat, prenočil in zajutrkoval je tu 60 krat, njegove obiskovalce sem prenočil 12 krat, vrh tega sem napravil obed za vse povabljence o novi maši.

1832. Dne 3. svečana. Opoldne sta obedovala tu šentjurijski beneficijat Sorko in Matej Markovitz, goriški škofljan, ki je namerjal iti v Cincinati v Ameriko. — Dne 6. malega travna. Popoldne mi je cepil Pirz več drevesec. — Dne 12. malega travna. Opoldne sta bila tu direktor Pezhar in tržiški kirurg Rok Globozhnik. — Dne 17. malega travna. Konec sušca ali v začetku malega travna se mi je naredila na desni roki tako zvana morska kost, ki je provzročila neko napetost v roki. — Dne 23. malega travna, veliki ponedeljek. Popoldne me je obiskal profesor Dagarin. Blagoslovljenje križevega pota v Strohinju. — Dne 24. malega travna. Obedovala sta pri meni profesor Pavſhek in Metelko. — Dne 24. malega travna: ista in tržiški župnik Salokar. — Dne 27. malega travna. Peljal sem se v Kranj k Pagliarucci,evemu pogrebu. — Dne 3. velikega travna. Opoldne je obedoval pri meni begunjski župnik Kokail in njegov voznik, oče dvornega kapelana. — Dne 11. velikega

travna. Opoldne mi je bil gost kirurg Achzhin. — Dne 20. velikega travna. Šel sem v Duplje predstavit Babizha za lokalnega kapelana. — Dne 5. rožnika. Šel sem v Spodnje Duplje izročit cerkveno blagajno in listine. — Dne 27. rožnika. Popoldne sta me obiskala oba Pirza iz Podbrezja. Cenilni komisar Alojzij Ramutha je cenil zemljiški dohodek v Žejah. — Dne 18. malega srpana. Juliani je bil tu. — Dne 30. malega srpana. Opoldne sta bila pri meni prošt Burger in župnik Zalokar. — Dne 1. velikega srpana. Obedoval je tu ljubljanski zvonar Samafsa s svojo soprogo. — Dne 8. velikega srpana. Peljal sem se s Samafso v Goriče. – Dne 14. velikega srpana. Bila sta tu Leben in novomašnik Hudabivnig iz Zadrage. — Dne 19. velikega srpana. Nova maša Petra Lebna, bogoslovca 3. leta, v Naklem. Gosti so bili v župnišču: 1. novomašnik, 2. pridigar Ig. Jerin, 3. Babizh, 4. Hudabivnik, 5 bogoslovec Ashman, 6. bogoslovec Jeralla, 7. bogoslovec Blaž Leben, 8. bogoslovec Pavlizh, 9. bogoslovec Polizhar, 10. abs. logik Valentin Leben, 11. abs. logik Matija Leben, 12. jaz, 13. Kos, 14. učitelj. Popoldne sta prišla Salokar in njegov kooperator Shoklizh. — Dne 26. velikega srpana. Nova maša g. Lukanza v Spodnjih Dupljah. — Dne 1. kimavca. Popoldne me je obiskal profesor Rabitsch z dvema sinoma, hčerjo in z Recherjem. -- Dne 2. kimavca. Nova maša Hudabivnikova v Spodnjih Dupljah. — Dne 13. kimavca. Opoldne je bil tu Sicherl s soprogo, sinom, hčerama, z neko družabnico, pestunjo in s kočijažem. Popoldne sem se hotel peljati v Kranj, pa je prišel deželni svetnik Jenko s svojo soprogo in petimi hčerami in gubernijalna svetnica Zieglerjeva s štirimi hčerami. — Dne 27. kimavca. Opoldne so bili tu: profesor Metelko, trgovec Deschmann in bogoslovec Jerala. — Dne 31. vinotoka. Dobil sem sporočilo, da je moj svak Jernej Kankel nevarno bolan. — Dne 2. listopada. Peljal sem se v Selca in našel svojega svaka zdravega — neki lopov, namreč Shimnikoviga Janeza sin, me je bil nalagal.

1833. Dne 6. svečana. Opoldne je obedoval pri meni Shoklizh, župnik brezniški, potem sta me obiskala prijor Faustus

in Aleš Shusterſhizh, kapelan v Šmartinu pod Šmarno Goro, in pozneje predoseljski župnik Jarnevizh. — Dne 15. svečana. Popoldne sta bila pri meni kamorni svetnik pl. Frank in Brenner in sta naznačila odbornike za priprego. — Dne 17. svečana. Zvečer me je obiskal šentjurijski beneficijat Polz, ki odhaja sedaj na Dunaj na višje izobraževališče. — Dne 9. malega travna. Velikonočni torek. Obedovala sta pri meni Pauſhek in Metelko. — Dne 10. malega travna. Opoldne so mi bili gosti: Pauſhek, Metelko, Salokar, bogoslovec Ashman in Blaž Leben. — Dne 11. malega travna. Popoldne so me obiskali: loški katehet Volz, loški učitelj Krammer, kranjski učitelj Naglizh in ovsiški župnik Supanz. — Dne 1. velikega travna. Peljal sem se v Podbrezje in v Ljubno. Doma me je iskal Jenko, kanonik v Novem Mestu. — Dne 10. velikega travna. Zvečer je bil tu deželni svetnik Lushan iz Celovca, moj nekdanji sošolec. — Dne 11. velikega travna. Po zajutrku je moj hlapec odpeljal Lushana v Celovec. — Dne 14. velikega travna. Opoldne je obedoval tu Schkoff, kontrolor iz Loke, komisar okrogelskih računov. — Dne 12. malega srpana. Neki Pražan (progar, t. j. potujoči godec) je umrl danes v Naklem št. 48. — Dne 18. velikega srpana. Danes je bila nova maša Blaža Lebna. Opoldne so bili na obedu tu: štirje Lebni, Jeralla, Aschmann, Polizhar, Babizh in bogoslovec Pierz iz Dupljan. — Dne 1. kimavca. Nova maša Mateja Jeralle. Gostija v župnišču. — Dne 15. kimavca. Nova maša Josipa Paulizha z Okroglega — jako slovesno. — Dne 22. kimavca. Danes je imel Aschmann novo mašo. — Dne 15. vinotoka. Dal sem hišo pokriti z opeko. Zvečer je ostal končni del proti Shpornu nepokrit. Po noči je jelo deževati in moča je dosegla pšenični predal. — Dne 20. vinotoka. Danes popoldne je Paulizh odšel v Trst, da nastopi svojo kapelansko službo. — Dne 12. listopada. Danes so prodali na dražbi Govčevo zemljišče na Pivki št. 3 za 1872 gld., kupila ga je Frančiška Prach, sestra prejšnjega posestnika. Ravno danes je prodala tudi prostovoljno žena Jurija Jessenka Shvedrovo kajžo v Naklem št. 52 Martinu iz Šentjurja

za 320 gld. — Dne 17. listopada. Zvečer je prišel z Dunaja Jernej Legat, doktor bogoslovja, potujoč v Gorico. — Dne 18. listopada. Po zajutreku je odšel dr. Legat. — Dne 20. listopada. Peljal sem se v Ljubljano. Danes sem bil izvoljen za uda kmetijske družbe.

1834. Dne 5. svečana. Slikar Langus me je obiskal mimo grede. — Dne 26. svečana. O pol dvanajsti uri je umrl v tukajšnjem župnišču mašnik Ivan Aschmann, rodom iz Velikega Naklega št. 23, ki sem izza 6. velikega srpana 1833 ven in ven skrbel zanj. Izza 14. dne listopada ni mogel sam vstajati. — Dne 28. svečana. Danes je bil pogreb Aschmannov. — Dne 4. sušca. Zjutraj mimo grede tu Schoklizh, brezniški župnik. — Dne 17. sušca. Salokar tu. — Dne 8. sušca. Šel sem v Predoslje na pogreb župnika Janeza Jarnovizha. — Dne 23. velikega travna. Obedoval je tu dr. Supan in zabavljal na —. — Dne 30. velikega travna. Opoldne je bil tu uradnik Strohmayr, ki beleži doneske za prisilno delavnico. — Dne 24. velikega srpana. Danes je bila nova maša Jakoba Polizharja s Police. Pri obedu so bili: 1. novi mašnik, 2. govornik Schusterschizh, lokalist na Trsteniku, 3. novi mašnik Perschitz, 4. novi mašnik Dolinſhek, 5. novi mašnik Klemenz, 6. novi mašnik Widmer iz Dola, lavantinski škofljan, 7. bogoslovec Valentin Leben, 8. bogoslovec Matija Leben, 9. Globozhnik, jurist z Dobravice (Gutenhof), 10. poeta Anton Legat, 11. jaz, 12. kapelan Kofs, potem cerkvenec. — Dne 26. velikega srpana. Popoldne me je obiskal profesor Dagarin. — Dne 29. velikega srpana. Dopoldne sta me obiskala kanonik Supan in spiritual Burger, zjutraj pa župnik Schoklizh in novi mašnik Pogazhar (pozneje ljubljanski škof). — Dne 18. kimavca. Popoldne sem se peljal s Kossom na Goričane k škofu. — Dne 21. kimavca. Nedelja. Danes dopoldne je prišel dr. Supan, ki sem ga dal po obedu peljati v Tržič. — Dne 23. kimavca. Danes so obedovali tu: pl. Frauendorf, oskrbnik na Goričanih, njegov sin Franc, moj prihodnji kooperator, Ersar, kapelan v Begunjah, in Polizhar. — Dne 3. vinotoka. Po 6. uri zjutraj je odšel pridni kapelan

Aleš Koss na svojo novo službo kakor samostojni župni vikarij v Hotedražico; izza dne 10. vinotoka 1826 sva živela vkupe v najlepši neizkaljeni slogi. — Dne 28. vinotoka. Prenočil je tu Pokluker gredoč za župnika v Bled. — Dne 17. grudna. Peljal sem se v Kranj k obravnavi, ki sem jo imel s Struževci zaradi desetine.

1835. Dne 28. prosinca. Z okrajnim komisarjem Elsnerjem sem se peljal v Duplje k cerkvenim računom. — Dne 27. sušca. Obedovala sta tu Urban Haindricher in Matej Zhemaschar, ki sta mi bila dala nekdaj mizni naslov. — Dne 27. malega travna. Polizhar je šel na svojo novo službo v Horjul. — Dne 28. malega travna. Danes je začel Bernard iz Naklega svojo hišo zidati. — Dne 1. rožnika. Opoldne se je oglasil novi podbreški župnik Ressmann z Dobrave zaradi vmeščenja dne 14. t. m. — Dne 11. rožnika. Opoldne so bili tu: Polz, deficijent v Tržiču, učitelj Peharz in bogoslovci: Hitzinger, Peharz in Saverſhnik, vsi trije Tržičani. Popoldne je bil tu kirurg Demscher iz Kranja. — Dne 14. rožnika. Vmeščenje v Podbrezjah, kjer je bilo 11 duhovnikov. – Dne 23. rožnika. Kapelan in župan sta se peljala na Goričane zaradi marmorja za obhajilno mizo. — Dne 16. velikega srpana. Peljal sem se k novi maši Hitzingerjevi v Tržič. — Dne 17. velikega srpana. Kapelan je šel na Goričane po marmor za obhajilno mizo. — Dne 30. velikega srpana. Zvečer sta prišla kanonik Zorn in Cavallar, župnik smledniški, in sta prenočila tu. — Dne 26. kimavca. Danes so mi pokrivali streho z opeko. — Dne 13. vinotoka. Zvečer je nočeval tu Urankar, kapelan iz Kamne Gorice, ki se je selil v Št. Lovrenc. — Dne 19. vinotoka. Popoldne sta prišla: Novak, novi kapelan kranjski, in Artel, subsidijarij v Cerkljah. — Dne 28. vinotoka. Na večer sta me obiskala: Fink, novi župnik tržiški, gredoč na svoje novo službovališče, in stolni kapelan Pokluker. — Dne 22. listopada. Peljal sem se v Preddvor predstavit župnika Kerschischnika. — Dne 29. grudna. Dopoldne me je obiskal dr. Supan potujoč v Celovec.

1836. Dne 19. prosinca. Popoldne me je obiskal Salokar, župnik v Škocijanu. — Dne 31. sušca. Kuharica in hlapec

sta se peljala k priorju Faustu pod Šmarno Goro. — Dne 7. malega travna. Opoldne so bili tu: profesor Martinak s soprogo in tremi otroci in Legat Anton. — Dne 10. velikega travna. Danes so dobili v Naklem darila za govejo živino. Opoldne so bili tu: 1. okrajni komisar baron Lazarini, 2. častnik baron Schmidburg, 3. okrajni komisar Elsner, 4. Nepomuk Urbanzhizh, 5. tržiški okrajni pristav Pogazhnik, 6. preddvorski župnik Kerschischnik, 7. okrajni aktuar pl. Franken. — Dne 14 rožnika. Zaradi stolpne ure sem se pogodil z urarjem Mat. Avgustom Mayerjem s Trbiža. — Dne 12. velikega srpana. Gubernijalni svetovalec Gollmayr me je obiskal dopoldne z Gresseljevo rodbino. – Dne 22. velikega srpana. Dopoldne sta me obiskala kropenski župnik Kerzh in primicijant Jožef Supan, ki sta s Simonom Pierzem vred tu obedovala. — Dne 29. velikega srpana. Popoldne so bili tu: stolni dekan Jerin, administrator Endlicher, dr. Crobath z gospo in svekrvo, Krischay z gospo, svekrvo in sinom. — Op. konec velikega srpana: Hiša Valentina Kende je znova zidana in z opeko krita. — Dne 10. kimavca. Popoldne je pripeljal moj nečak Jakob Pintar les za cerkvene stole. Na večer sta me obiskala kanonik Supan in katehet Paik. — Dne 11. vinotoka. Opoldne je bil tu o. Gratus Aschmann, frančiškan iz Podbrezja. — Dne 14. grudna. Danes ob 11³/₄ dopoldne je umrl Juliani pri Sv. Joštu. — Dne 16. Grudna. Jaz in kapelan sva šla k pogrebu Julianijevemu v Šmartin.

1837. Dne 15. prosinca. Popoldne sta prišla: dr. Napret in okrajni komisar Elsner s svojo gospo, hčerjo in najmlajšim sinom. Dne 16. prosinca. Zvečer se je oglasil in poslovil Mulej, subsidijarij v Kranju, prihodnji ižanski kapelan. — Dne 18. prosinca. Zvečer sta me obiskala okrajni sodnik Schrey in Lokar. — Dne 25. prosinca. Dražba kajže št. 3 v Naklem. — Dne 9. svečana. Pl. Frauendorf je šel v Kranj in nesel strohinjske in nakelske račune za 1835 in 1836 okrajni gosposki. — Dne 5. sušca. Popoldne je bil tu Strohmayr — dasi je bila nedelja, je vendar inventiral pri Halmannu. — Dne 30. velikega travna,

Zvečer je prenočil tu neki frater Avguštin Rodri . . . , trapis iz Barcelone na Španskem. — Dne 2. velikega srpana. Hitzinger je tu maševal. — Dne 20. velikega srpana. Danes je bila tu nova maša Valentina Lebna. Navzočni so bili: 1. novi mašnik, 2. Blaž leben, 3. Peter Leben, 4. Matija Leben, 5. Polizhar, 6. Janovi-Andrej Paulin, 7. Jurij Barl, novi mašnik iz Krope, 8. jaz, 9. moj kapelan, 10. Matej Krischay, 11. njegova gospa, 12. njena sestra, 13. sin Krischayev, 14. Legat Anton, 15. novomašnikov oče, 16. njegov strijc Jernej, 17. novomašnikova teta Helena, 18. šolski pomočnik Peharz iz Tržiča, 19. naš cerkvenec Legat, 20. moj strijc Jurij. Popoldne so še prišli: radoljiški kapelan Janez Krischay, podbreški kapelan Prossen in Ferlan, vpokojenec iz Podbrezja. — Dne 23. velikega srpana. Frančiškan o. Jenko se je oglasil. — Dne 24. velikega srpana. Zjutraj sta zajutrkovala tu: brezniški župnik Schoklizh in dr. Pogazhar. — Dne 1. kimavca. Dopoldne me je obiskal profesor Dagarin. — Dne 13. kimavca. Dopoldne so bili tu: stolni kapelan Tomez, vračajoč se iz Tržiča, Skopez, o. Rajmund Marenzhizh in Elias, dosedanji tržiški kapelan, gredoč za kapelana v Šmartin. — Dne 1. vinotoka. Danes sta pridigala oba Lebna: Valentin in Matija. — Dne 5. vinotoka. Tu so večerjali: Dr. Tufhek, o. Felicijan, o. Krispin Omeiz, Anton Graschitz, kapelan v Hrenovicah, in Kobler (frančiškanski brivec). — Dne 13. vinotoka. Popoldne sta bila tu slikar Götzl iz Kranja in kirurg Pierz. — Dne 14. listopada. Matija Leben se je po zajutreku peljal z menoj v Ljubljano. — Dne 15. listopada je deževalo in snežilo. Pri okrožnem uradu sem prisegel zaradi zemljiške knjige (Grundbuchseid) in sem se zvečer z Matijem Lebnom vrnil domov. — Dne 1. grudna. Popoldne sta me obiskala dr. Müllner in kranjski kapelan Raunicher. — Dne 20. Grudna. Popoldne me je obiskal Renko, seleč se iz Mošenj na Premskovo.

1838. Dne 7. prosinca. Po zajutreku se je odpeljal Valentin Leben na svojo službo v Šmarjeto. — Dne 18. sušca. Dopoldne sta me obiskala dr. Crobath in Matej Krischay. —

Dne 24. sušca. Danes so prodali Jagodčevo posestvo eksekutivnim potom. (Dne 28. sušca stoji opomnja, da je je kupil trgovec Pleibeis). – Dne 3. malega travna. Danes je zadnjikrat obedoval tu Matija Leben, jutri zarana odpotuje na Dunaj. — Dne 23. malega travna. Opoldne je obedoval pri meni Pleibeis iz Kranja, ki je danes kupil polovico Wagnerjevega zemljišča na Pivki za 1800 gld. — Dne 26. malega travna. Sinoči so polovili nekaj fantov. — Dne 27. malega travna. Opoldne so me obiskali dr. Crobath, Jožef pl. Frauendorf in tiskar Jožef Blasnik, ki so z deželnim svetnikom Embergerjem obedovali pri Županu. — Dne 16. velikega travna. Popoldne je bil redakter Kordefh tu. Dne 3. rožnika. Binkoštna nedelja. Deževno. Popoldne me je obiskal Pleiweiss s svojo gospo, sinom, hčerjo in zetom Sovanom. – Dne 16. rožnika. Kapelanijo so pokrili z opeko. — Dne 10. malega srpana. Opoldne je bil tu prošt Burger. — Dne 12. velikega srpana. Zvečer je prenočila tu moja nekdanja gospodinja (Quartiergeberin) Kancijanila Prefhern. — Dne 21. velikega srpana. Obedoval je tu profesor Vojfka s svojim sinom Andrejem. — Dne 4. kimavca. Na večer so me obiskali: okrožni komisar Schonta, kanonik Praprotnik, profesor Dagarin in koop. Raunicher iz Kranja. — Dne 3. vinotoka. Po Zdravi Mariji je prišel Hitzinger, bodoči kapelan mokronoški. — Dne 19. listopada. Dopoldne se je poslovil kovorski kapelan Pivk potujoč v Loški Potok.

1839. Dne 17. prosinca. Obedoval je tu Pleiweiss, ki je popoldne razdelil povrnitev prisilnega posojila (Zwangsdarlehungsvergütung). — Dne 16. sušca. Opoldne je bil tu Scaria, ki je pobiral zavarovalnino. — Dne 18. sušca. Popoldne je prišel dr. Supan. — Dne 19. sušca. Danes je bil ves dan Supan tu. — Dne 20. sušca. Dopoldne sem dal drja. Supana peljati v Tržič. — Dne 22. sušca. Popoldne sem se peljal v Križe iskat nekih podatkov za župno zgodovino. — Dne 16. malega travna. Dopoldne sem šel s svojim podložnikom Antonom Grossom v Kranj zaradi vojaškega nabora. — Dne 29. malega srpana. Danes sem dobil zidarje, ki so jeli obokati kravji hlev. — Dne

6. velikega srpana. Opoldne je obedoval tu Zweck, učitelj iz Gribnja (Greifenstein). — Dne 7. velikega srpana. Dopoldne me je obiskal kanonik Jenko iz Novega Mesta, zvečer pa Veriti, horjulski župnik, in kapelan Polizhar. — Dne 11. velikega srpana. Zvečer sta prišla v Naklo oba sinova Luschanova. — Dne 15. velikega srpana. Opoldne sta bila še tu dijaka Makso in Gustav Lushan. Popoldne sem ju dal peljati v Goriče, kapelan ju je spremil. — Dne 20. velikega srpana. Peljal sem se k skušnji v Št. Jurij, doma sta me iskala Anshlovar, seleč se z Breznice v Morayče, in presbyter Allianzhizh iz Kovorja. Zvečer je nočil tu Okorn, ki se je selil z Zalega Loga na Bistrico. — Dne 26. velikega srpana. Zvečer sta prišla zopet oba dijaka Lushana. — Dne 28. velikega srpana. Po zajutreku sta odšla oba Lushana v Celovec, dal sem ju peljati do Tržiča; potem sem se peljal v Kranj, kjer je tudi obedoval knezoškof kakor gratulant (dekanu Avguštinu Slugi). — Dne 24. kimavca. Popoldne me je obiskal dr. Polz, bodoči profesor cerkvenega prava. — Dne 25. kimavca. Bil je tu kanonik Jelovſhek iz Novega Mesta. — Dne 26. kimavca. Gost mi je bil o. Felicijan Rant. — Dne 27. kimavca. Popoldne me je obiskal novomašnik Strupi iz Kranja, vabil me je za pridigarja na novo mašo. — Dne 2. vinotoka. Opoldne je bil tu prefekt iz Kopra Vidiz, blejski rojak. — Dne 19. listopada. Dopoldne je bil tu Jernej Hobl, župnik v Št. Ožbaltu na Jezerskem.

1840. To leto bo, kakor nekateri napovedujejo, polno važnih dogodkov. Blasnik potem našteva razna politiška dejstva in opaža naposled: Na Kranjskem se šopiri čedalje bolj razuzdanost, zlasti nečistovanje, tatvine, ropi in celo uboji. — Dne 30. sušca. Popoldne je prišel Homann iz Ljubljane — posestnik v Lescah — zaradi podpisa za kranjskega lekarnarja Shauniga, da bi še ostal v Kranju. — Dne 8. malega travna. Dopoldne me je obiskal graščak Jurij Ratschitsch iz Št. Helene, popoldne pa Kokail, imenovani župnik cerkljanski. — Dne 12. rožnika. Opoldne je bil tu župnik Kokail, seleč se iz Begunj v Cerklje. — Dne 2. malega srpana. Ob $7^3/_4$ je peljal mo

hlapec kapelana v Kranj, odkoder je šel s pošto v Ljubljano k škofu, da stori poizvedbe zaradi Codellijevega kanonikata. — Dne 28. kimavca. Dopoldne me je obiskal prof. Dagarin. — Dne 29. kimavca. Opoldne je bil v Naklem stolni prošt Burger in imenovani dekan vrhniški Stibelz (dosedaj v Radovljici). — Dne 16. vinotoka. Zjutraj se je pripeljal Ferlan, kurat v Spodnjem Brniku, s svojim novim vozom. — Dne 18. vinotoka. Popoldne se je oglasil tu Stibelz seleč se na Vrhniko. — Dne 31. vinotoka. Zvečer je dospel sem Polizhar seleč se iz Križev v Spodnjo Idrijo. — Dne 2. listopada. Dopoldne se je oglasil Vidmer gredoč iz Krope v Rovte za župnika. Zvečer me je obiskal častnik Feliks pl. Gogala. — Dne 3. listopada. Po zajutreku je odšel Polizhar. — Dne 10. grudna. Popoldne se je poslovil dosedanji predoseljski kapelan Paik, ki gre za župnika k D. M. v Polje.

1841. Dne 26. sušca. Popoldne je prišel doktor Matija Leben z Dunaja v Naklo. — Dne 29. sušca. Dr. Leben se je zjutraj odpeljal v Železnike. — Dne 30. sušca. Zvečer se je vrnil dr. Leben. — Dne 12. malega travna. Popoldne so me obiskali: profesor Dagarin, dr. Crobat s sinovoma, dr. Pollak, Kofhir Alojzij, profesor Sreznjevski iz Harkova v Mali Rusiji, in neki profesor slav. jezika, namreč Stanko Vras. Ta dva potujeta na stroške ruske vlade zaradi jezikovnih narečij [če nista ruska ogleduha (Emissäre)?]. Dr. Leben tu. (Na zunanji platnici 20. zvezčiča svojih beležek je Bl. opazil: Dne 12. malega travna 1841 je bil tu: Sreznjevski Izmajil Ivanović prof. slav. jezika i literat. na sveučilišču Harkovskem v Mali Rusiji in Stanko Vras. — Dne 13. malega travna 1841 zjutraj je potoval dr. Matija Leben v Ljubljano, da obišče brata na Kočevskem in v Št. Mihelu, potem pa nastopi svojo kapelansko službo v Šmariji. — Dne 6. velikega travna. Opoldne je bil tu dekan Strel s svojo nečakinjo. Popoldne je prišel apelacijski svetnik Luschan. — Dne 12. velikega travna. Po zajutreku sta šla Luschan in kapelan obiskat Kuralta v Goriče. — Dne 29. velikega travna. Dopoldne se je vrnil apelacijski svetnik Luschan

iz Ljubljane. — Dne 1. rožnika. Opoldne so obedovali tile moji sošolci pri meni: 1. kanonik Pauschek, 2. apelacijski svetnik Luschan, 3. gimnazijski prefekt Rebich, 4. Gogala, župnik v Lescah, 5. Vojſka, učitelj IV. razreda v Ljubljani, potem jaz, moj kapelan in Vojſkov sin. — Dne 12. rožnika. Po zajutreku sem se peljal z Luschanom v Kranj, kjer je oddal svoj potni kovček, odpeljal se je zopet z menoj v Naklo, potem pa sedel v poštni voz (Eilwagen) in se vrnil v Celovec. — Dne 15. rožnika. Popoldne sta bila tu kapelan Sarnik iz Kranja in Bleyweiss. — Dne 30. rožnika. Dopoldne je prišel Polizhar, kapelan v Spodnji Idriji, kakor deficijent semkaj. — Dne 9. velikega srpana. Opoldne so obedovali tu bogoslovci 2. leta: Knoblecher, Puhar in Lapp. Prvi pojde v Rim v misijonsko semenišče, doma je iz Škocijana pri Dobravi. — Dne 28. velikega srpana. Opoldne je bil tu Anton Legat, katehet normalnih šol v Solnogradu. — Dne 26. kimavca. Popoldne me je obiskal stari Gerbez, kirurg v Loki. — Dne 13. vinotoka. Popoldne sem se peljal h knezoškofu v Goriče s svojim kapelanom, ki je potem ostal doli, jaz pa sem se zvečer vrnil domov. — Dne 14. vinotoka. Opoldne sta bila tu okrajni uradnik pl. Franken in kirurg Perg, ki sta delila denar rednicam. — Dne 22. vinotoka. Dopoldne je bila dražba Vovnovega polzemljišča v Naklem. Poleg sta bila dr. Schrei in aktuar Lapein; kupila ga je žena sama za 890 gld. — Dne 25. vinotoka. Popoldne me je obiskal Prossen iz Podbrezja, potem Bleiweiss s svojim sinom mašnikom. — Dne 27. grudna. Popoldne je bil slikar Wisiak iz Kranja pri meni.

1842. Dne 30. prosinca. Popoldne so me obiskali Valentin Bleiweiss z gospo in sinom duhovnom. — Dne 9. svečana Dopoldne se je oglasil Simon Kosmazh, novomašnik iz Smokuča, gredoč v Čemšenik. — Dne 25. svečana. Popoldne je bil tu Pucher, novi kapelan ljubenski. — Dne 28. sušca. Velikonočni ponedeljek. Popoldne so južinali tu: dr. Crobath s sinovoma Ludovikom in Evgenom, stotnik Brugnak s svojim sinom Dagobertom, subsidijarij Koſhyr, ravnatelj Grabnar, svečar

Hauptmann s svojo hčerko Francko in Okorn s sinom Francem. — Dne 8. velikega travna. Danes je potoval deficijent Polizhar na Tirolsko v Mühlau v toplice. — Dne 11. velikega travna. Opoldne je prišel Luschan. — Dne 17. velikega travna. Binkoštni torek. Opoldne nas je bilo vkupe v Naklem osem nekdanjih sošolcev, namreč: apelacijski svetnik Luschan, kanonik Pauschek, Gogala, župnik v Lescah, Schoklizh Gašpar, župnik na Breznici, Kokail Luka, župnik v Cerkljah, Rabizh, gimnazijski prefekt v Ljubljani, Vojſka Anton, učitelj 4. razreda v Ljubljani, in jaz, potem Vojſkov sin, Kuralt, lokalist v Goričah, in moj kapelan pl. Frauendorf. Pozneje je prišel še Kogouschek, župnik v Križih, sedaj imenovani župnik v Šmartinu pod Šmarno Goro. – Dne 31. velikega travna. Obedovali so tu: apelacijski svetnik Luschan, dr. Matija Leben, Peter Leben, kirurg Pierz in kapelan Profsen. Popoldne me je iskal stolni prošt Burger. — Dne 5. rožnika. Popoldne je bil v Strohinju pri Bovavcu nekak kmetski shod zaradi Vojvodinega boršta. Popoldne je obiskal Luschana aktuar iz Radovljice Konſhek. — Dne 7. rožnika. Danes je potoval Luschan zopet v Celovec; peljal sem ga do Tržiča, odkoder je odpotoval s poštnim vozom. — Dne 9. rožnika. Danes so zarubili Kvanſheku s Pivke dve kravi v Vojvodinem borštu. Poznejša op.: Zarubljeni kravi sta še v graščini Kieselstein, potem so ji vrnili. — Dne 24. rožnika. Peljal sem se v Selca. Doma me je iskal Drachsler, novi župnik kriški. — Dne 26. rožnika. V Križih vmeščenje. — Dne 6. malega srpana. Lesnikarjeva hiša na Pivki je bila zopet prodana, ker kupec z dne 3. svečana 1843 ni mogel izpolniti pogojev. — Dne 16. velikega srpana. Zjutraj me je obiskala gospodinja nakelskih dijakov iz Ljubljane. — Dne 20. velikega srpana. Zvečer se je vrnil Polizhar s Tirolskega na Polico. — Dne 28. velikega srpana. Zvečer je bil tu o. Nikolaj Jenko, frančiškan in gim. profesor v Novem Mestu. — Dne 28. velikega srpana. Popoldne se je oglasil stolni kapelan Supan. — Dne 1. kimavca. Zjutraj ob $7^1/_2$ sem se odpeljal na Breznico, šel sem s Shoklizhem v Lesce k župniku Gogali; popoldne smo se vsi

trije peljali v Radovljico obiskat stolnega prošta Burgerja. — Dne 4. kimavca. Popoldne me je obiskal okrožni glavar ljubljanski baron Mac-Newen. — Dne 2. vinotoka. Moj kapelan je šel danes v Kranj in potem naprej v Ljubljano h konkurzu. — Dne 7. vinotoka. Dopoldne me je obiskal dr. Legat, župnik iz Trsta. Popoldne sem se peljal z dr. Legatom v Kranj k Dagarinu, h Kalkarici in k Shemmerlu. — Dne 9. vinotoka. Opoldne so bili tu: dr. Legat, mestni župnik iz Trsta, Marija Legat in Franc Legat. — Dne 10. vinotoka. Opoldne sem bil v gostih pri drju. Legatu v Naklem. Popoldne me je obiskal dekan Dagarin. Dr. Legat se je poslovil. — Dne 12. vinotoka. Popoldne so me posetili Rosmann, imenovani župnik cerkniški, Potozhnik, župnik šentviški nad Ljubljano, in Fink, župnik tržiški. — Dne 24. vinotoka. Danes so lokalnega kapelana dupljanskega Tomaža Babizha v Ljubljani vmestili za župnika v Poljanah. — Dne 7. listopada. Šel sem v Duplje zaradi izročitve. - Dne 27. listopada. Dopoldne se je oglasil Babizh iz Spodnjih Dupljan, gredoč na svojo novo službo v Poljane. — Dne 27. listopada. Danes je dobil moj kapelan dekret za lokalnega kapelana v Dupljah. — Dne 29. listopada. Pl. Frauendorf se je peljal v Ljubljano k vmeščenju. — Dne 1. grudna. Proti poldnevu je prišel pl. Frauendorf kakor vmeščeni lokalni kapelan dupljanski iz Ljubljane s svojo sestro, ki je opoldne tu obedovala, kakor tudi Supanz z Olš. Popoldne sva se peljala s Frauendorfom v Duplje likvidirat zaostale davščine. — Dne 2. grudna. Popoldne so potegnili na 6 vozeh prtljago pl. Frauendorfa v Duplje in jaz sem ga dal ob 4. popoldne s svojima konjema peljati na novo službovališče. — Dne 3. grudna. Dopoldne sem poslal koleselj in lestvenik po novega kapelana Valentina Ravnikarja v Kranj. Prišel je semkaj ob 12¼ opoldne. Popoldne so šli z mojima konjema še po njegovo opravo. — Dne 7. grudna. Strohinjci so mi pripeljali drva iz Želina. — Dne 22. grudna. Val. Raunicher, moj kapelan, je šel danes prvikrat obhajat in sicer na Cegelnico Boſhtevnikovo Urſho, potem je šel kar naprej na Golnik, kjer je bil prej v začasnem pokoju,

in pride šele jutri dopoldne domov. — Dne 26. grudna. Po krščanskem nauku sem se peljal v Podbrezje obiskat bolnega župnika Refsmanna. (Dalje prih.)

Kranjski dijaki na mariborski gimnaziji okoli leta 1825.

Priobčil dr. Fran Ilešič.

Brez uvoda.

Ne bom pripovedal, kako je bilo prej ali pozneje, hočem samo podati par konkretnih podatkov o vplivu kranjskega Slovenstva na mariborski gimnaziji dobrih deset let po prestanku Napoleonove »Ilirije«, v dobi, ko je v Mariboru študiral Stanko Vraz.

Nekako l. 1825. je na mariborski gimnaziji med slovenskim dijaštvom nastala, rekel bi, »tekmovalna akademija« o znanju slovenskega jezika. Petošolec Matjašič, znani poznejši stolni prošt v Mariboru, je postal učitelj slovenskega jezika pri nekem mladem grofu, ki se je iz birokratskih ozirov lotil našega jezika. Matjašiču samemu stvar dakako ni šla lahko; začel je sošolce izpraševati po izrazih in reklih, a oni so poizvedovali pri njem, ko se jim je enkrat zbudilo zanimanje, in prišlo že do pravcatih prepirov. Mnogo so pri tem tudi pomagali dijaki iz Ljubljane. O tem nam poroča takratni dijak mariborske gimnazije, poznejši svečenik in pesnik Hašnik (Pismo Hašnikovo Macunu iz l. 1809. v Macunovi »Zgodov. književnosti«, 136). Isti Hašnik pripoveduje, da so ljubljanski dijaki »prinesli Vodnikove, Kasteličeve in Jakob Zupanove poezije in še drugih mož izvrstna dela.« [1])

---

[1]) Primeri poročilo Slomškovo, da je prof. Zupančič, Ljubljančan rodom, v Celju dijakom humanitetnih razredov dajal čitati Vodnikove in Jarnikove pesmi. Zupančič se je l. 1819. preselil v Maribor in tu izgubil svoje prejšnje rodoljubje; vendar je mogoče misliti, da je vsaj v prvih letih tudi v Mariboru postopal tako.

Torej dijaki iz Ljubljane so takrat mnogo pripomogli k probudi narodne zavesti med mariborsko mladežjo! V prvem hipu se začudimo, ko čujemo o ljubljanskih dijakih v Mariboru. Dandanašnji se vrši tok dijaštva kvečjemu obratno, iz Maribora v Ljubljano, ne iz Ljubljane v Maribor.

Pobrinil sem se za statistiko in dognal sledeče:

Evo broj dijakov - »Ilircev«, posebe Kranjcev na mariborski gimnaziji v Vrazovi dobi! L. 1812./13. so v drugem humanitetnem razredu (6. šoli) izmed 16 dijakov štirje »Ilirci«, v prvi med devetnajstimi štirje (19 : 4); v tretjem gramatikalnem razredu 21 : 3, v drugem 34 : 3 (2), v prvem 37 : 4. V desetletju 1810—1820 ni dala mariborska gimnazija nobenega znamenitega Slovenca.

L. 1820./21. (Murko, Muršec v drugem gram. razredu) je bil v drugem humanitetnem razredu med 23 dijaki en »Ilirec«, v prvem 42 : 2; v četrtem gramatikalnem razredu 30 : 3, v tretjem 13 : 3, v drugem 35 : 1.

L. 1824./25. (Murko, Muršec v drugem humanit. razredu, Vraz v prvem gramatik.) so bili v drugem humanit. razredu med 40. dijaki štirje »Ilirci«, v prvem humanit. 63 : 3; v četrtem gramat. 58 : 7, v tretjem 24 : 3, v drugem 53 : 3, v prvem 53 : 1.

L. 1825./26. so bili v drugem humanitetnem razredu med 65. dijaki 3 »Ilirci«, v prvem human. 34 : 3; v četrtem gram. 28 : 2, v tretjem 50 : 3, v drugem 40 : 1, v prvem 47 : 1.

L. 1827./28. je bil v drugi humaniteti med 26. dijaki en »Ilirec«, v prvem 32 : 2; v štirih nižjih razredih ni bilo nobenega »Ilirca«.

Iz tega se vidi, da je bilo baš okoli 1825. največ »Ilircev« na mariborski gimnaziji; v Murkovem razredu so bili štirje »Ilirci«, v Matjašičevem jih je bilo celo sedem.

S temi činjenicami se po priliki zlaga poročilo Hašnikovo.

Sumnjo budi trditev Hašnikova, da so ljubljanski dijaki »prinesli Vodnikove, Kastelčeve, Jak. Zupanove poezije in še drugih mož izvrstna dela«. Zakaj niti Zupanovih ali Kastelčevih niti Jarnikovih pesmi do l. 1830. ni bilo najti v kakem pri-

ročnem zborniku, v kaki zbirki; pesmi teh mož so bile raztresene po nemških listih. Morebiti je dobil kateri dijak v roke eden ali drug letnik onih nemških novin, a najbolj so se po vsej priliki širile slovenske pesmi s prepisovanjem iz listov ali celo iz rokopisov.

Vodnikove pesmi so že bile pristopne. Omenjam »Peſmi sa poſkuſhino« (1806), »Peſmi sa brambovze« in »Ilirijo oživljeno« v »Pismenosti« (1811). Primic v Gradcu je v svoji »Pravi poti k dobrimu stanu« (1812) iz »Pesmi za poskušnjo« pretiskal »Pesem na moje rojake« pod naslovom »Péſem na Slovénze«, a 2 Vodnikovi (Na Slovenze, Verſhaz) sta tudi v Primčevih »Nemško-slovenskih branjih« (1813). L. 1829. mogel je Čeh »K. V.« v Gradcu dobiti zbirko »Pesmi za puskušino«.

Jarnikovih pesmic bilo je nekoliko tiskanih v »Carinthii« 1811, 1812, 1813, 1815, tako 1811 v broju 5. »Na Slovenze«; 1812, br. 25. »Svésdiſtzhe«, br. 28. »Kréſ«, br. 32. »Deniza«; br. 48. »Jéſen«; 1813, br. 13. »Damon na Melito«, br. 21. »Arſe«, br. 22. »Blishnjava Lube«, br. 52. »Shivlenja iſkre«; 1815, br. 5. »Im Fasching zu singen« (slovenski in nemški, a brez slovenskega naslova). V Jarnikovem »Sberu lepih ukov« je bil preveden Schillerjev »Gang nach dem Eisenhammer«, a v »Kärntnerische Zeitschrift« 1821, str. 40 »Der Graf von Habsburg«. Jarnika je Primic v Gradcu visoko cenil ter v svojih »Branjih« pretiskal tri njegove pesmi »Svesdiſhe, Danica, Kreſ).

A Kastelic in Zupan sta počela svoje pesmi objavljati v »Illyr. Blatt« jedva l. 1828.; 33./II. tega leta je prinesel ta list Kastelčevo »Peſem na god rojſtva Svitliga Zesarja«; 9./VIII. l. 1819. njegova »Peſem ſvitlimu Zeſarju Franzu I. itd.«; 8./III. l. 1828. Zupanova »Ljubljana: Kranjzi«; l. 1830. štiri patrijotiške (dinastične, vladne), a poleg teh »Vélki Petik« pred 1797. letmi (10. aprila), Salisov »Grob« (Illyr. Blatt 1828, 5. apr.) zajedno sta »poſlovenila S. (upan) in K. (astelic), istotako zajedno »S. no K.« objavila pesem »O godu Rojſtva naſhiga Zeſarja« (1829, 12. febr.)

Pesmi zlagati je Zupan nekako začel že pred l. 1828. Njegova »Ljubljana — Kranjzi«, objavljena jedva tega leta, je nastala »Pod Gumniſkim klanzam 19. Aprila 1821«.

Kako so se v oni dobi širile pesmi rokopisno, nam kaže primer Slomškovega prevoda Schillerjevega »Zvona«; objavo svojega prevoda l. 1847. je Slomšek opremil s to opazko: » — (Jaz) sem to imenitno pesem pred dvajsetimi leti posloveniti poskušal, ko sem še duhovski pastir po Štajarskih goricah vesele pesmi po domače pel. Priložnosti ni bilo, poslovenjene pesmi v natis dati; prepisana pa je pogosto bila in še pogosteje čitana.« En tak prepis se nahaja v ostalini Vrazovega sošolca Jakoba Košarja. Kakor je Slomškov »Zvon« rokopisno mogel priti med dijaško mladino, istotako je mogla dobiti mladina tudi druge proizvode.

S prepisovanjem so se širile v oni dobi in v istih krajih (Slov. Goricah) n. pr. očividno tudi Volkmerjeve pesmi. Župnik Jakob Peklar pri Sv. Bolfanku v Slov. Goricah, sosed urbanski župi, kjer je umrl Volkmar, je znal (kakor poroča Muršec) vse Volkmerjeve pesmi na pamet ter jih je pri večerji deklamiral zbranim dijakom - gimnazistom svoje župe.

Na tak način so se pač takrat med dijaštvom širila »Kastelčeva, Zupanova, Jarnikova in drugih mož izvrstna dela.«

Slovstvo.

Kronika mesta Črnomlja in njega župe. Spisal Leopold Podlogar. Zgodovine žup ljubljanske škofije XIII. zvezek. Ponatis iz »Danice«. 1905. leta. Ljubljana, 1906. Zalagatelj Tomo Zupan. Natisnil Dragotin Hribar. 8° 85 str. Cena 1 K 40 h.

Po kratkem popisu črnomaljskega mesta in črnomaljske župnije nam podaja pisatelj drobtine iz prazgodovine, potem iz rimske dobe in pride na 21. strani do dogodkov iz 12. veka. Dalje našteva po vrsti dogodke, ki so se vršili v bežnem časovnem toku v Črnomlju ali se pa vsaj tega mesta tičejo. Na str. 79—84 se vrsti še seznam znanih župnikov in kapelanov.

Ta knjižica ima naslov »Kronika« in to je v resnici, zato je le deloma 13. zvezek »Zgodovine žup ljubljanske škofije«, v kolikor se namreč tiče kronologije. Želeti pa bi bilo, da bi nam spretni in marljivi pisatelj dodal še druga poglavja, ki bi nam še jasneje kazala lice črnomaljske župnije, zlasti da bi porabil tudi nepisane vire, katerih ne kaže prezreti. Povedal bi nam lahko marsikaj zanimivega o vsaki cerkvi, o znamenjih, oltarjih, slikah, kipih, zvonovih itd.

To delce je kaj prav prišlo domačemu zgodovinstvu, saj imamo v dolenjskih župnijah še malo nabrane in urejene zgodovinske snovi. Le na podlagi temeljitih preiskav iz manjših oddelkov naše domovine, nam bo mogoče naposled dobiti jasno sliko zgodovine celotne dežele.

O početkih črnomaljske župnije bi seveda radi še kaj več izvedeli, zlasti o njenem obsegu. Morda je dotični odstavek zato tako kratek, ker je pisatelj v drugi razpravi obširno pisal o Beli Krajini. Zanimivo bi bilo, ko bi nam razvozljal vprašanje, zakaj si je zagrebški kapitelj lastil desetino na Belokranjskem ali v črnomaljski župniji v prvotnem obsegu in da je trdil, da so spadale belokranjske župnije od nekdaj Zagrebu (str. 36). Ali ni te zmešnjave zakrivila darilna listina ogrskega kralja Bele IV., ki je 7. januvarja 1263 podaril zagrebškemu proštu Tobiji Bogudu (kancelarju svojega sina) dediščino svoje tete Agneze III., koroške vojvodinje, (hereditatem et omne ius — et specialiter dominium Karniole cum omnibus castris et urbibus etc)? Schumi, Archiv f. H. I, 206. V teku časa so najbrže v Zagrebu pozabili, da je imel prošt Tobija Bogud svetno oblast nad belokranjskimi posestvi, ki so bila nekdaj last Agneze III. Nemškemu viteškemu redu je bilo to vprašanje gotovo bolj jasno, zato se ni vdal, čeprav je pravda tekla od l. 1330—1750, kar je obširno popisal J. Barle v »Izvestjih Muz. Dr.« XI, 50 d. in v »Zgod. Zborniku« stolp. 289 d.

V. S.

Deželni muzej Rudolfinum v Ljubljani. Poročilo za l. 1906., sestavil muzejski kustos dr. phil. Walter Šmid. Vsled radodarnosti Kranjske hranilnice opremljeno s slikami. Ljubljana 1907. Natisnila Ig. pl. Kleinmayr & Fed. Bamberg v Ljubljani. 8⁰ 28 str.

To poročilo obsega muzejsko kroniko za l. 1906., našteva pridobitve na arheološkem oddelku, dalje prirastke v kulturno-zgodovinski, narodopisni in obrtni zbirki, v knjižnici, v arhivu in na naravoslovnem oddelku.

Risbe je izvršil slikar Peter Žmitek, ženitovanjsko pogačo je pa fotografiral prof. A. Belar.

Poročilo je izšlo tudi v nemškem jeziku, samo da je obširnejše, ker mu je pridejana še zanimiva razprava dr. W. Šmida: Die Keltenmünzen des Rudolfinums. V tej razpravi je popisanih 53 vrst keltskih denarjev, med temi so štirje z napisi, in sicer: TI, EICCAIO, NEMET, ADNAMAT.

Iz tega poročila je razvidno, da se zbirke ljubljanskega muzeja vsestransko spopolnjujejo. Upamo pa tudi, da bo poročilo pomnožilo zanimanje za muzej in mu naklonilo mnogo prijateljev in podpornikov.

V. S.

Mali zapiski.

† ***Podobar Andrej Rovšek.*** V deželni bolnici ljubljanski je umrl 3. marca t. l. podobar Andrej Rovšek. Pokojnik je bil rojen 12. okt. 1864 v Gabrijah pri Moravčah. Očetu je bilo ime Andrej, mati pa se je pisala Katarina Vozel. Najprej je obiskaval Rovšek domačo šolo v Moravčah. Ker pa je že v mladih letih pokazal veselje do podobarstva, so ga dali v Ljubljano v obrtno šolo, ki je bila malo prej ustanovljena. Andrej Rovšek je bil med najboljšimi učenci in, kar je posebno lepa poteza v njegovem značaju, tudi hvaležen učenec. Pogostokrat je pravil, kako potrebna je bila ta šola. Prej skoro noben domačih podobarjev ni znal napraviti pravilnih okraskov, niti akantovega lista, z ustanovitvijo obrtne šole se je vse na bolje obrnilo.

Po dovršeni obrtni šoli je bival in delal nekaj časa doma, potem pa se je l. 1894. naselil v Ljubljani, kjer je otvoril svojo delavnico v Kolodvorskih ulicah, v hiši gospe Wesnerjeve. Lotil se je dela z marljivostjo in veseljem. Čutil pa je sam, da se mora umetnik vedno učiti, če hoče napredovati. Prvih načrtov za svoja dela ni sam izvršil, ampak je naprosil prof. Celestina Misa, da mu jih je izgotovil. Pozneje se je pa toliko izuril, da je tudi sam dobre načrte napravljal. Zato se je pa zanimal za vsako novo knjigo, ki je segala v njegovo stroko. Te je proučaval, da je mogel potem nove načrte zamisliti in izrisati. Rad si je izposojeval knjige umetnostne vsebine v umetno obrtni šoli ali pa v »Društvu za krščansko umetnost«, katerega društva odbornik je bil od leta 1903.

Svoje izdelke je napravljal skrbno in pazil, da so bili stanovitni in da so dobili trajno vrednost. Zato ni barval in zlatil oltarjev in kipov na krednati podlagi, marveč je te predmete rajši prepojil z oljem, čeprav je to stalo mnogo več truda in dela. Zato so njegovi izdelki ohranili prvotno svežost, dočim so enakodobni drugih umetnikov iz tujine že izgubili svoj prvotni sijaj, ker se je barva vsled vlage, dotikanja ali drgnjenja ospela. Zato je večkrat trdil, da se naročniki strašno motijo, če ne ločijo teh dveh izdelovalnih načinov. Prvi način je seveda poceni, ker je malo dela ž njim, drugi dražji, zato je pa delo trajno.

Andrej Rovšek je imel vedno dovolj naročil. Žal, da ga je bolezen zadnjih šest let ovirala, da ni mogel delati po svojih željah, in mu je

delo zastajalo. Večkrat je bridko tožil, da komaj izhaja kljub vsemu naporu. Bolezen v črevesu, ki ga je vsako leto tu in tam vrgla na bolniško posteljo, se je letos po zimi shujšala in 3. marca je Andrej Rovšek izdihnil svojo idealno dušo. Kljub vsem bolečinam je še malo dnij pred smrtjo hodil po opravkih; zato je njegova smrt vse prijatelje in znance tembolj presenetila. Ker ni zapustil potomcev, je njegova vdova oddala delavnico njegovemu prvemu pomočniku g. Pergovu.

Pri pokojnem Rovšku se je človek, kristjan in umetnik združeval v skladni celoti. Za svoj poklic je bil ves vnet in je živel za svoje uzore. Če je govoril o umetnosti, je bil skoro zamaknjen. Kot umetnika so ga vsi krogi spoštovali in bridko jih je zadela novica, da je moral odložiti dleto v najlepši moški dobi.

Izmed mnogih njegovih del naj omenim tu le nekatere. Izdelal je glavne oltarje za cerkev sv. Rozalije v Krškem po načrtu prof. Celestina Misa l. 1896., za Peščato, za Sv. Goro pri Vačah po lastnem načrtu l. 1898., za Luče pri Žalini, za Dol po lastnem načrtu l. 1898., za Ajdovec po lastnem načrtu l. 1898., za Dob po lastnem načrtu l. 1899., za kapelo I. državne gimnazije (n. C. Mis) l. 1899., za Stožice pri Ljubljani po lastnem načrtu l. 1900., za Žirovnico, za Ambrus po lastnem načrtu 1901., za Rova po l. n. l. 1903., za Brezje (v župniji Šmartno pri Litiji) po l. n. l. 1903., za Mirno po l. n. l. 1903., za zavod sv. Stanislava v Šent Vidu po načrtu arhitekta Jos. pl. Vancaša l. 1905., za Slemšek pri Vačah l. 1906., za Koroško Belo l. 1906. Poleg teh oltarjev je izvršil tudi oltarček za frančiškanke v Ljubljani, ki je po odhodu frančiškank prišel v zavod sv. Stanislava (izd. 1900), dalje stranske oltarje in sicer štiri za Šmartno pod Šmarno goro, po dva za podružnico sv. Rozalije v Krškem, za župno cerkev v Zaplani, za Logatec, Ježico, za Jurino Vas pri Podgradu po l. n. l. 1902., za Rova po l. n. l. 1902., za Koseze pri Moravčah po lastnem načrtu l. 1903., za Slemšek pri Vačah l. 1906., za Litijo l. 1906., za Brezje pri Litiji, za zavod sv. Stanislava l. 1905. in še dve menzi l. 1907. Po en stranski oltar je napravil za Podgrad, za Peščato, Stožice, za Pungart v Kranju po lastnem načrtu (detajle prof. c. Mis) l. 1898., za Sevnico ob Savi po l. n. l. 1903., oltar M. B. (lurške) za Moravče l. 1902., za Nevlje itd.

Razen oltarjev je dogotovil tudi božji grob za Vogersko na Goriškem po l. n. l. 1903., prižnice za Litijo, Dol, Krško, Stožice, umetna vrata s podobama presv. Srca Jezusovega in Marijinega za Mekinje, okvire križevih potov za uršulinke v Ljubljani, za Litijo, Kamno Gorico, Ježico, Leskovec, Grad (Bled), Golo itd., kipe za oltarje n. pr. v Vodicah, kip Jezusovega Srca za križanke v Ljubljani itd., omare za krstne kamne za Peče, Luče, Šent Peter na Krasu, za Trnovo v Ljubljani, Postojno in Žalino. Da je mnogo oltarjev popravil, je samo ob sebi umevno. Sodeloval je tudi pri restavraciji stolnice l. 1905. in 1906. Pozlatil je friz, stucirane okvire v

svetišču, prenovil kanoniške sedeže, stare, črvive a umetne medaljone na naslonilih z maso utrdil in tako to znamenitost rešil pogube. Rad bi bil dovršil še štiri medaljone iz kararskega marmorja za veliki oltar v zavodu sv. Stanislava, pa roka mu je prej omahnila. V. S.

Josip Starè †. 13. majnika t. l. je umrl v Ljubljani eden najslavnejših slovenskih zgodovinarjev, ravnatelj v p. Josip Starè. Rojen leta 1842. v Ljubljani, je študiral na praškem vseučilišču in služboval kot profesor in ravnatelj na Hrvaškem. Pred nekaterimi leti je stopil v pokoj in prebival odslej poleti na Bledu, pozimi v Ljubljani. Pokojnik je slovel kot romanopisec, najtrajnejši spomenik si je pa postavil z »Občno zgodovino za slovensko ljudstvo«, ki jo je izdala »družba sv. Mohorja«. Malokatera slovenska knjiga se je našemu ljudstvu, posebno srednješolskemu dijaštvu, tako priljubila kakor to delo, v katerem se je Staretu posrečilo, težavno in obsežno tvarino podajati v lahko umljivi in vselej mikavni obliki. Staretov pripovedovalni talent se ti kaže na vsaki strani in mnogo poglavij »Občne zgodovine« ne zaostaja za najzanimivejšim romanom. — Rajni Starè je bil iskren prijatelj mladini, ljubeznjiv proti vsakomur, prava »anima candida«. Bodi mu lahka domača zemlja! M. P.

Stolp v obzidju mesta Črnomlja. Mesto Črnomelj je bilo za časa turških bojev vsekako dobro utrjeno, tako, da je tvorilo prav vsled svoje naravne lege krepko trdnjavico, ki je bila med drugim na primer l. 1528. določena za zbirališče dolenjskih čet. Turki se Črnomlja niso nobenkrat polastili. Še sedaj gledamo ob bregovih samo skalo in zid. O nekdanjem obzidju vendar ni več dosti sledu, zlasti ne o stolpih v obzidju. Samo na južno-zapadnem koncu mesta sredi nad ovinkom Dobličice je ostal spodnji del okroglega stolpa, ki je moral biti nekdaj dosti višji. Ljudje pravijo, da je bila notri svoje dni smodnišnica. Sedaj pa nosi ta stolp lesen »his«, v katerem hrani posestnik Janez Kramarič krmo. Zidani del je od zunaj visok 2 *m* 80 *cm*, od znotraj 2 *m*, meri v premeru (brez debeline zidu) 3 *m* 80 *cm*, zid je debel 75 *cm*. Stolp stoji na obzidani terasi, okolu njega leži kamenje in naravno skalovje. Mogoče je, da je ta stolp ostanek onega stolpa, za katerega je prosil »Jorg von Zobelsperg« l. 1555. na zboru odposlancev s Kranjske, Štajerske in Koroške v Celju, da bi se mu dovolilo v njem stanovati. (Primerjaj Mitth. des hist. Ver. f. Krain, l. 1867. str. 33—34.) V tem nas potrjuje to, da so na vzhodnem bregu stala poslopja nemškega reda, na severnem koncu mesta pa grad s poslopji črnomaljskih gospodov; razven tega tudi to, da si je želel omenjeni stotnik poleg »praznega in zapuščenega« stolpa — še kakih dvajset sežnjev mestnega obzidja, čeprav je povedal to željo le nekako mimogrede. Teh dvajset sežnjev (kar je bilo zanj mogoče glavna stvar) pa nam je iskati zopet — ravno na tem koncu mesta. M. Malnerič, stud. iur.

*

Odkod izvira beseda „goldinar"? Sicer je stari »goldinar« že mrtev, ubila ga je mlada »krona«, vendar utegne koga zanimati etimološko vprašanje o izviru besede »goldinar«. Na to vprašanje odgovorijo filologi in nefilologi gotovo enoglasno: od nemške besede »gulden« izvira naš rajni goldinar! In vendar ni res! V aktu 9. v fasc. 664. ljubljanskega mestnega arhiva sem našel, da je moral neki Adam Weissl pri sodišču v Kranju plačati »25 guldiner Geldstraffe oder abkhombung«. V sedemnajstem stoletju se je torej govorilo in pisalo (tudi) »guldiner« — in ta nemški guldinar je bil pravi oče našemu rajnemu goldinarju. Pa brez zamere, gospodje etimologi. Acta loquntur! A. Aškerc.

Pečnikova prazgodovinska izkopavanja l. 1907. Gospod Jernej Pečnik nam piše: To leto sem imel od dunajske c. kr. centralne komisije nalogo, preiskovati grobišča po Spodnjem Štajerskem. Prehodil sem meseca aprila in maja župnije: Videm pri Krškem, Rajhenburg, Zdole, Podsreda, Koprivnica, Sv. Peter, Sromlje in Artiče. Ti kraji so hriboviti. Našel sem več gomil iz prazgodovinske dobe. V Ponikvah pri Vidmu sem našel v nekem hlevu vzidan rimski kamen z napisom. Posestnik Ignacij Planinec je sezidal novo hišo na neki višini. Ko so kopali temelj, so zadeli na rimsko zidovje, iz katerega se je izvalil lep kamen z napisom in 16 lepo obdelanih kamenitih rimskih čelad. Čelade so pustili otrokom, da so se z njimi igrali in vse razbili. Pod Račino blizu Mokric sem našel drug rimski kamen z napisom. Kmet Mihael Budič ga je izoral na njivi in ga postavil pri cesti. Todi mimo je šla nekdaj rimska cesta iz Neviodunuma na Siscio. Kamen je zelo lep in velik, iz marmorja, napis je pa slabo ohranjen, ker so se od precej mehkega kamena črke okrušile. Kupila je kamen mokriška grofinja in ga dala vzidati v svoj grad. Bolj na mestu bi bil v deželnem muzeju.

Meseca junija sem kopal v župniji Sv. Križa pri Litiji. Nad vasjo Moravče je višina, ki se imenuje na Rojah. Tu na pašnikih sem razkopal dve gomili že pred 20 leti. Da so todi okoli grobovi, na to še takrat nisem mislil. Zadeli so pa nanje kmetje pri oranju in kopanju zemlje. Pred šestimi leti sem začel kopati in našel v grobovih dobro ohranjena okostja, priložkov pa nič ne. Sedaj sem pa izkopal tu kaj lepe starine iz latenske dobe. Mrliči so ležali po pol metra do 1 *m* globoko v pesku. Imeli so pri sebi železne meče, sulice, krasne ščite, železne igle, fibule in lepe lončene posode. Podobne najdbe sem našel l. 1884. pri vasi Slepšeku pri Mokronogu. Poprej se ni na Kranjskem noben grob našel iz latenske dobe. Z Roj sem odposlal meseca junija in julija v dunajski muzej: 7 dobro ohranjenih, do 1 *m* dolgih, na obe strani brušenih mečev, ki niso špičasti na koncu, ampak okrogli, 5 mečev je lepo zavitih; dalje 13 lepih sulic, 5 ščitov (železnih klobučkov), 2 konjski brzdi, železne

škarje, več latenskih železnih igel, več nožev in druge drobnine. Dalje sem našel veliko lončene posode, v enem grobu 5 piskrov in v drugem 3 piskre. Poslal sem na Dunaj tudi 5 dobro ohranjenih okostij. Par dnij je bil pri kopanju navzoč tudi dvorni kustos dr. Szombatti, ki je občudoval te redke starine. Ženskih grobov nismo našli, kakor l. 1884. pri Mokronogu. Čudno pa je, da se tu vmes najdejo pomešani tudi srednjeveški grobovi in grobovi iz hallstattske dobe. Na najdbe iz latenske dobe sem naletel samo še pri Valični Vasi pri Žužemberku, na Vinem Vrhu pri Beli Cerkvi in pri vasi Grm blizu Podzemlja, najdišč iz hallstatske dobe mi je pa znanih na Kranjskem nad 500. Galci so nam tedaj zapustili malo spomina v deželi.

Stara knjižica v lesenem toku. Lesene deščice v platnicah starejših knjig niso nič nenavadnega, redkejša so lesena knjižna vlagališča. V ljubljanskem Rudolfišču se nahaja knjižica, najdena v Škofji Loki, shranjena v toku iz bukovega lesa. Tok, ki je 15 *cm* širok, 18·5 *cm* dolg in dobra 2 *cm* debel, je storjen iz enega kosa lesa predolbenega skozi in skozi; nasprotni si odprtini se zatikati z deščicama, katerih ena je izgubljena. Les je tam pa tam črvojeden. Tok je zelo preprosto narejen, a priča, kako so prednamci čuvali knjige, ki so bile nekdaj velika redkost. Knjižica, hranjena v bukovem vlagališču je s l o v e n s k i k r i ž e v p o t. Naslovni list je izgubljen; tudi konec knjižice ni ohranjen. Podolžni in spodnji rob sta zelo trpela. Mestoma je razdejan ob njima tekst. V obširnem predgovoru je popisana zgodovina pobožnosti sv. križevega pota in so naznanjeni ž njo sklenjeni odpustki. »Videvzh pak de zol malu ludi (ſunei Pateriou Franciſcaineiriou, kteri ſami te ſuette meſta v' Jeruſalemu varieio) more v Jeruſalem pritte inu tankei ta ſveti Krishou Pot obijskati: Debi tedei loshei uſse Chriſtiani teh velizih Odpuſtkou, gnad, inu frajaſti duhovnih deleshni bli, ſa Rimski Papeshi ta andoht Krishoviga pota gore poſtavit dapuſtile zelimu Franciscainarskimu Ordnu glih s' takimi gnadami, odpuſtiki, inu frajaſti, ktere se sadobe v' Jerusalemskimu Meſtu Koker je vidit v' Bullah Piuſsa tega IV. Sixta V. Innocentia XI. inu XII. Inu Benedictus ta XIII. k' pogmirainu te andohti je dadelu, de uſsi Chriſtiani, kteri objisheio en tak ſveti Krishou pot, bode kir kole od Pateriou Franciscaineriou gore poſtaulen, sadobe glih uſſe taiſte Odpuſtke, ktere sadobe taiſti, kteri v' Jerusalemu objisheio ta ſvetti Krishou pot: Inu leto veliko gnado je tude novizh poterdou ta ſegdaine Rimski Papesh Clemens ta duanaiſti.« Knjižica, pisana v okorni gorenjščini, kakor svedočijo pravkar navedene vrstice, je bila natisnjena med leti 1730. in 1740.; tedaj je namreč vladal Klemen XII. Morda je to najstarejša izdaja slovenskega križevega pota. Dosedaj znane nabožne knjige te vrste so mlajše. Drja Simoniča »Slov. bibliografija« navaja na 408. strani »Pot ſvetiga krisha Jesuſſa Chriſtuſſa«, natisnjeno v Ljubljani

pri Adamu Frideriku Reichhardtu okoli 1750; a Marn pripisuje v »Jezičniku« XXII, str. 28 menda po Šafařiku isto kniižico dôbi: zw. 1750—1770.

I. Vrhovnik.

Odborova seja „Muzejskega društva za Kranjsko" 11. aprila 1907 v prostorih »Slovenske Matice«.

Predsednik deželni šolski nadzornik Fr. Levec pozdravi na novo izvoljenega odbornika profesorja bogoslovja dr. Josipa Grudna.

Blagajnik prof. Milan Pajk sporoči, da je vsled daru častnega člana dr. Fr. Kosa društveno denarno stanje dokaj ugodnejše, kakor je bilo. Za društvene knjige se je naročila omara. Prof. Jakob Žmavec se naprosi, da bo nadzornik društvu dohajajočih knjig. Če deželni odbor ne bo dovolil vsakoletne podpore, se bo treba pozneje obrniti na deželni zbor.

Tajnik ravn. kn.-šk. pisarne V. Steska prečita pismo, s katerim se dr. Fr. Kos zahvaljuje za izvolitev za častnega člana in naznanja, da je društvu daroval 1000 K. Dalje prebere zahvalo dvor. svetnika dr. Arnolda Luschina pl. Ebengreuth v Gradcu, ki se zahvaljuje za častno članstvo in obeta, da bo še nadalje naklonjen društvu one dežele, kjer je bil rojen njegov oče. — »Matica Slovenska« je odgovorila, da ustreže prošnji in dovoli, da sme »Muzejsko društvo« postaviti v II. sobi Matičnih prostorov omaro za knjige in vporabljati sobo v svoje namene. — »Matici« se za to blagohotno dovolitev izreče zahvala. — Društvo slovenskih profesorjev v Ljubljani vprašuje glede skupnega prostora za oboje. Odgovori se mu, da je društvo že dobilo zase prostor pri »Slovenski Matici«, zato naj se tudi »Društvo slov. prof.« obrne do »Slov. Mat.«, da mu da isto dovoljenje, kar bo »Muzejsko društvo« z veseljem pozdravilo. — »Zgodovinsko društvo za Slov. Štajer« je sprejelo dogovor, da dobivajo udje enega društva za polovično ceno publikacije drugega društva, a za poskus samo za eno leto.

Prof. dr. Jos. Gruden opomni, da je dobil pismo od tajnika »Zgodovinskega društva za Slov. Štajer«, v katerem to društvo predlaga, naj se napravi kak skupen shod, da se bo mogoče kaj pomeniti o društvenih potrebah in domoznanskih zadevah. Predlog se je sprejel in izrazila se želja, naj bi bil tak shod v prvi polovici septembra v Ljubljani.

Prof. Fr. Komatar je ocenil neki došli spis in predlagal, naj se vrne pisatelju, da pomanjkljivo dostavi. Sprejeto. V. S.

Novi člani od 1. maja: Vladni svétnik dr. Fran Detela, gimnazijski ravnatelj v p. v Ljubljani. Fran Ksaver Soúvan mlajši, veletržec v Ljubljani. Viktor Ciuha, magistratni uradnik v Ljubljani.

Izdaje in zalaga »Muzejsko društvo za Kranjsko«.

Natisnili J. Blasnikovi nasledniki v Ljubljani

IZVESTJA

Muzejskega društva za Kranjsko.

Letnik XVII. 1907. Sešitek 5. in 6.

Doneski k zgodovini protestantstva na Slovenskem.

(Iz furlanskih arhivov posnel in objavil dr. **Josip Gruden.**)

2. Vizitacijska poročila Pavla Bizancija.

(Dalje.)

S poročilom o verskih razmerah na Slovenskem, ki ga je poslal Bizancij nadvojvodi Karolu 25. oktobra 1581., je v zvezi neka »promemoria«, v kateri se točno naštevajo vzroki propadanja cerkvene discipline. Listina je brez datuma in naslova, ker je gotovo služila kot priloga uradnemu poročilu. V »Registru« se nahaja neposredno pred navedenim pismom na avstrijskega nadvojvodo. Glasi se pa tako:

Heretiki so se polastili mnogih cerkvenih rečij, se vmešavajo v upravo cerkvenih beneficijev in posestev, katera pravica pristoja le katoličanom, in sicer:

1. Lutrovci se drznejo prisvajati si katoliške cerkve in puste v njih pridigovati svoje predikante zoper voljo vaše prevzvišenosti (nadvojvode). Tako se je zgodilo na nekem kraju blizu nunskega samostana velesovskega (Michilstetin)[25]. Nune vedo za ta kraj in poznajo tistega plemiča, ki si je cerkev prisvojil. Isto se godi v Škocijanu pri Ljubljani, kjer je neki heretiški lajik Marko Alessandro za župnika in ima za kapelana

[25]) Podružnica sv. Duha v Češnjevku, župnija Cerklje (Glej »Zapisnik« str. 130).

nekega heretika Andreja Savino[26]) Večina ljudstva v tej župniji je katoliška, pa mora hoditi izven župnije, da prejema sv. krst in druge zakramente. Isto se godi v neki vasi pri Novem Mestu, v Žužemberku, Kostanjevici, na nekem kraju blizu Blok, v neki cerkvi blizu Loke poleg Save, in v Kranju, kjer sem heretikom ono cerkev srečno vzel, pa so se je po mojem odhodu iznova polastili in nočejo dati ključev vikariju tega kraja[27]).

2. Patroni cerkvâ so vsi ali vsaj večji del heretiki. Ker imajo ti plemiči v rokah cerkvene blagajne, vselej, kadar je treba kaj stroškov za razsvetljavo oltarjev, pri sv. Rešnjem Telesu, ali za kako drugo pobožnost, odreko potrebni denar, ali pa se tako obotavljajo, da se dobro delo ne more izvršiti.

3. Varuhi ženskih in moških samostanov so heretiki, zato propadajo samostani.

4. Duhovniki, ki se pravdajo s plemiči, ne morejo nikdar dočakati konca svojih pravd, ali če ga dočakajo, morajo pretrpeti več sitnostij in stroškov, kot je stvar vredna. Posebno se pravdajo za podložne kmete, ki so jih prodali njih predniki.

5. Duhovniki, redovniki in redovnice so v civilnih zadevah podvrženi sodbi lutrovcev, v škodo cerkvene svobode.

6. Pobiranje davkov, ki bi se imeli porabiti za povišanje božje službe in javni blagor, izvršujejo heretiki, ne da bi posredoval kak cerkveni prelat. In s temi davki se proti volji vaše prevzvišenosti podpirajo in plačujejo lutrovski predikanti.

7. S silo in grožnjami izsilujejo pokop krivovercev v katoliških cerkvah, kamor vabijo na pogreb tudi heretiške predikante, ki navadno pridigujejo ob taki priložnosti. Tako se godi, razun drugih krajev, v Novem Mestu v samostanu frančiškanov, kjer so nedavno postavili štiri sohe lutrovcev, češ, da so ustanovitelji te cerkve. Tako se zgodi, da katoliški redovniki, ki ondi mašujejo, smrtno greše, ker je tak kraj, kjer so heretiki pokopani, v interdiktu.

---

[26]) Škocijan pri Turjaku, kjer so Turjaški 36 let nastavljali luterane za župnike (Izvestja III. str. 200.) Savino (Savinec) je l. 1595 skupno s Felicijanom Trubarjem oskrbel izdajo »Hišne postile D. Martina Luterja«, katero je bil poslovenil Primož Trubar (Glaser I. str. 114).

[27]) Iz Bizancijevega »Zapisnika« je posneti, da misli sledeče cerkve: podružnico sv. Ane v Grabnu (blizu Novega Mesta), podružnico sv. Jakoba v Žužemberku, podružnico sv. Lovrenca pri Kostanjevici, podružnico sv. Jurija v gradu Nadlišek (župnija Bloke) in menda podružnico sv. Križa v Puštalu (Burgstall) pri Loki (poslednje se da sklepati iz poročila pri Dimitzu II. str. 115.)

8. Kadar se v katoliških cerkvah moli sv. Rešnje Telo ali mašuje, lutrovci ondi sede, se smejejo in norčujejo. Duhovniki, ki brez greha ne smejo maševati v njih navzočnosti, se jih ne upajo karati, še manj jih pregnati iz cerkve.

9. Duhovniki smejo brez kazni postati luterani, brez strahu pred cerkveno ali svetno oblastjo. Zato se dogaja, da tako lahkomiselno iz vsakega najmanjšega vzroka zapuste katoliško cerkev ter se pridružijo Lutru in njegovim privržencem.

10. Heretiki, ki imajo za posojilo v zastavo dohodke nekaterih župnij, smejo izbrati duhovnike za pastirovanje v teh krajih. Vaša prevzvišenost je modra dovolj, da izprevidi, kakšnega značaja, življenja in vedenja so ti duhovniki, ki so jih nastavili luterani.[28])

11. Cerkvene beneficije imajo dečki, stari 14—16 let. Dokler ti ne dosežejo polnoletnosti, ali, ko še študirajo, njih oče ali bratje določijo kakega duhovnika za pastirovanje pri teh cerkvah, ne da bi prosili dovoljenja od cerkvene oblasti. Tako se je zgodilo v Sevnici, kjer sta dva duhovnika zelo pohujšljiva in graje vredna, in sem našel svete hostije tako gnile in plesnive, da je bilo groza gledati.[29])

12. Župniki in drugi duhovniki smejo kar sami prodajati cerkvena posestva, in se prodaja prizna za veljavno tudi brez potrjenja cerkvene oblasti. Prav tako imajo duhovniki po dve župniji ali kuraciji brez papeževega dovoljenja.

Dve leti pozneje (1583.) je Pavel Bizancij prepotoval Goriško. Bilo je to ob času, ko se je na dvoru vojvode Karola pojavila misel, naj se v Gorici ustanovi samostojna škofija. Načrt sta podpirala tudi graška nuncija Malaspina in Caligari, toda odločno se je uprl nameravani razdelitvi akvilejski patriarh. Bizancij je hotel očitanje, češ, da premalo skrbi za avstrijski

[28]) Vizitator ima v mislih takozvane »Pfandschaftler«. Ker so bili avstrijski nadvojvode v vednih denarnih zadregah, so jemali večkrat posojila na svoje gradove, katere so prepuščali plemičem za užitek na deset ali še več let. Ti so si znali kmalu s posestvi vred pridobiti tudi patronsko pravico nad cerkvami in beneficiji, čeprav so verske zadeve nadvojvode izrecno sebi pridrževali. Taki lutrovski »Pfandschaftlerji« so bili na Kranjskem: Jošt, Jožef pl. Thurn, Baltazar pl. Lamberg, Moric pl. Dietrichstein, Franc pl. Schayer in drugi (Hurter: Geschichte Kaiser Ferdinands II. str. 72. sl.)

[29]) V Sevnici je bil za župnika neki Parnauer, ki je še študiral v Gradcu. (Glej »Zapisnik« str. 133.)

del škofije, s tem zavrniti, da je l. 1583. prepotoval vso goriško deželo in skrbno preiskal cerkvene razmere [30]).

Vizitacija se je vršila meseca maja, junija in julija. O njej poroča patriarhu Grimmaniju v več pismih, izmed katerih priobčujem dve znamenitejši. (Registrum. Pars secunda fol. 21—23.)

Udine, 12. julija 1583.

Že dolgo sem nameraval vam natančno poročati o svojih delih na vizitaciji, vendar sem to dolžnost odlašal do te ure. Ne preostaje mi druzega, kot da povem, kaj sem ukrenil glede izgredov in slabega življenja klerikov, katerim sem vendar deloma ustavil njih ravnanje. Ko so namreč videli, da sem obsodil in zaprl zdaj enega, zdaj druzega, so sklenili poboljšati se, posebno, ko so spoznali, da so zapuščeni od svojih navadnih zaščitnikov. Dvajset izmed njih je bilo proglašenih za iregularne, ki ne smejo niti maševati, niti deliti sv. zakramentov, dokler ne dobe odveze iz Rima. Ker nuncija Malaspine zdaj ni v Gradcu in jih tudi beneški legat nemore odvezati, prosim vašo prevzvišenost, da za ta slučaj dobi potrebno oblast od Nj. svetosti. Lahko bi tudi obširno poročal o kaznih in globah, ki sem jih porabil za hospitale in za šolo svetega Rešnjega Telesa v Gorici, kjer sem ukazal napraviti baldahin, ki stane 90 cekinov; ne omenjam tudi mnogih tabernakljev in srebrnih kelihov, posod za sv. olje in drugih potrebnih naprav za olepšanje bogoslužja. Lahko bi tudi naštel odloke in ukaze, ki sem jih dal mnogim klerikom, redovnim in svetnim. Župnika v Renčah (Ranzano) in onega v Vogrskem (Ughersca) sem našel brez kanoniškega vmeščenja. Vrinila sta se v ti župniji s pomočjo Matije Hoferja in gospoda de Ariis, ki sta toliko drzna, da nočeta priznati škofovske oblasti.[31]) Prav tako dela vedno gospod Lanthieri pri patronatih dveh kapel in Bernard Rabatta s svojimi brati.[32])

---

[30]) Renaldis: Memorie storiche, str. 321. sl.

[31]) Plemiška rodbina Hofer je imela v posesti grad v Renčah. »De Ariis« so se nazivali goriški Turjačani. Vogersko je bilo v posesti plemičev Egkh. (Czörnig: Das Land Görz und Gradisca str. 636. 689.)

[32]) Bizancij misli tu na Lovrenca Lanthierija, ki je bil deželni upravitelj na Goriškem. (Czörnig o. c. str. 766.) Lanthieriji so beneficije svojega patronstva v Vipavi in na Goriškem podeljevali duhovnikom, ki so bili verski novotariji naklonjeni. Tako poroča Bizancij 5. junija 1580. patriarhu: »Jutri pojdem v Vipavo, ki je 40 milj od tu oddaljena, in bodem ukazal vikariju tega kraja in peterim drugim duhovnikom, da se

Nič drugače ne ravna Dujmij Frankopan iz Kastela, ki ima patronstvo pri cerkvi v Porpetto[33]). Ta gospod je dal župnijo nekemu Neusserju iz Gorice in si je pridržal polovico dohodkov, drugo pa je dal temu župniku. To sem prepovedal v začetku tega leta in sem dohodke župnije zaplenil. G. Dujmiju pa sem ukazal, naj v 15. dneh predlaga župnika, sicer bodem sam potrebno ukrenil. Ta odlok je bil dovolj mil, ker bi bil moral po kanoniških predpisih strožje postopati... Iz vizitacijskega zapisnika bode spoznala vaša prevzvišenost tudi krivice in vedne žalitve, ki se gode s priležništvom, pijančevanjem, neznosno nevednostjo, z opuščanjem brevirja, katerega nekateri niti ne znajo opravljati, drugi pa nimajo knjig, da bi zadostili svoji dolžnosti. Ti nedostatki in napake zahtevajo sinodo, ker na vizitaciji nisem mogel vsega storiti, kar je potrebno, da zabranim te izrodke, čeprav sem se trudil po svojih močeh, da bi se vsi ti poboljšali in odvrnili od slabe poti, in da spoštujejo duhovski stan s tem, da žive pobožno in izvršujejo dolžnosti svojega poklica. Menim, da sem dosegel nekaj uspeha glede pobožnih vaj in da se v bodoče ne bodo videle tolike umazanosti na oltarjih in v cerkvah. Morda bode tudi bolje glede priležnižtva, molitve brevirja in sv. maše, kajti gabilo se je človeku, ko je slišal enega duhovnika brati sv. mašo na ta način, drugega pa na drugi način. Kdor bode hotel to izboljšati, bode moral dati iznova natisniti misal in brevir, preje pa oba popraviti, ker je v njih mnogo takega, kar je treba izločiti. Zadnji misali so bili tiskani l. 1519. z Grimanijevim tiskom. Pozneje se niso več izdali, zato jih zelo primanjkuje... O svoji vizitaciji nameravam poslati poročilo presvetlemu nadvojvodi, posebno glede herezij, da povzročim kako odredbo, ker njega presvetlost je glede teh v veliki zmoti, kar hočem vaši prevzvišenosti dokazati drugi pot.

Udine, 12. julija 1583. Patriarhu akvilejskemu.

Omenil sem v zadnjem pismu, da hočem podati glede heretikov posebno poročilo. V boljši pouk prilagam zemljevid, iz katerega bode vaša prevzv. mogla potrebno razvideti. Pravijo, da je v vipavskem gradu, ki je lastnina Lanthierijeva, v Rifenbergu in drugih vaseh okoli sv. Križa, ki pripada Juriju della Torre, le malo heretikov, toda jaz sem prepričan in vem za gotovo, da je vse to ljudstvo krivoversko, ker nisem našel osebe v tem kraju, ki bi hotela prejeti zakrament sv. birme. Vaša prevzvišenost ve, da heretiki ta zakrament zelo mrze. V Gorici se sicer

---

slovesno odpovedo krivoverstvu« (Registrum fol. 68.) — Družina Rabatta je imela patronstvo pri kapeli sv. Duha v Gorici in menda tudi pri župniji sv. Petra pri Gorici. (Czörnig o. c. str. 668 in 883.)

[33]) Castell-Porpetto, vas v beneški Furlaniji, ki je nekdaj pripadala Goriški. (Czörnig str. 780.)

verske razmere obračajo na bolje, pa vendar se mnogi izmed onih, ki se kažejo in imenujejo konvertiti, odtegujejo izpovedi in sv. obhajilu. Njih poglavar je Lanthieri. Nekateri sicer včasih gredo k maši, tudi žena in hčere Lanthierijeve so bile izpovedane in obhajane, in jaz sem eno ali dve izmed njih birmal. To je resnica, a jaz le poudarjam, da nadvojvodo zelo varajo in da je ni osebe v Gorici, ki bi se drznila v tej zadevi Nj. presvetlosti poročati resnico. Tudi jaz nisem preje ničesar opazil, kot to, da ne gredo niti k izpovedi, niti k sv. obhajilu. To velja zlasti o Lanthieriju, kar dovolj izpričuje njegovo navidezno izpreobrnjenje, čeprav ni nikogar, ki bi ga hotel naznaniti. Ako bi nadvojvoda preiskavo v tej zadevi poveril kaki ugledni osebi, kakor to dela glede nižjih ljudij, bi se hitro pokazala resnica in bi bila ta dežela kmalu čista vseh madežev. Glede arhidijakona ne vem druzega povedati, kot da je župnik v Biljani zelo preprost človek in menim, da ne bode imel mnogo več ugleda in veljave, kot njegov prednik; tudi župnik v Gorici je mož, o katerem ne vem, kako se bode obnesel, ker nima niti potrebne starosti, niti ni plemenitega rodu, čeprav je vzgleden duhovnik in kaže dobro voljo. Vendar bode treba enega izmed teh izbrati za arhidijakona, čeprav se župnik v Biljani brani te službe in ga doslej še nisem mogel pregovoriti. Vaša prevzvišenost bode morala pri nadvojvodi vse storiti, da odpravi arhidijakonat v Gorici, ker je ta vstanova v pogubo ljudstva, ki s pretvezo, da je podložno arhidijakonu, živi razuzdano in noče priznati škofovske oblasti. Tudi nočejo prihajati v Videm, kot drugi verniki iz škofije. Lahko bi še marsikaj povedal, toda ker se mi zdaj ne zdi primerno modrovati o teh stvareh, prepuščam za drugi pot . . .«

Uspeh Bizancijeve vizitacije in njegovih poročil je bil ta, da je l. 1584. nadvojvoda Karol ukazal Lovrencu Lantieriju pod kaznijo 1000 cekinov, naj pozove svoje podložnike pred sodišče in naj jim v imenu nadvojvodovem ukaže, da se povrnejo v katoliško cerkev ali pa zapuste deželo. Lantieri je izvršil to povelje v Gorici 21. marca 1584. Le malo izmed njih je podalo katoliško veroizpoved, drugi so bili izgnani. (Valvasor VII. str. 453.)

Sinoda, ki jo omenja Bizancij v svojih pismih, se je vršila od 26. novembra do 4. decem. l. 1584. v Vidmu, v servitski cerkvi »Madonna delle Grazie«. Iz avstrijskih pokrajin so bili navzoči: opat iz Podkloštra, prošt iz Dobrle Vasi, opata iz Stičine in Kostanjevice, arhidijakon koroški in blizu 500 drugih duhovnikov. Prišel je tudi arhidijakon goriški, a je moral na povelje

nadvojvode Videm takoj zapustiti. Tudi drugim duhovnikom, ki so se udeležili sinode, je nadvojvoda Karol naložil kazni in šele vsled posredovanja graškega nuncija Caligarija jih je pomilostil. Odlokov te beneške sinode pa avstrijska vlada ni hotela priznati. Tako je vsa nameravana reforma vsled političkih nasprotstev bila brez uspeha [34]).

4. Vizitacijski zapisnik Pavla Bizancija.

V svojih poročilih na patriarha Grimmanija omenja Bizancij priličnо, da hoče sestaviti zapisnik duhovnikov, cerkvâ, vasij, pokrajin in gradov, ki jih je obiskal na svoji vizitaciji [35]). Oni del zapisnika, ki se nanaša na Kranjsko, sem našel v nadškofijskem arhivu v Vidmu. (Chiese a parte imperii. Volume XIII.) Naslov se glasi: »Descrizione delle pieve, pievani e capellani, filiale e communicanti della provinzia del Cragno, fatta dal Rmmo Paolo Bisantio suffraganeo e vicario generale del Ilmmo et Rmmo patriarcha di Aquilea.« Ta spomenik je za zgodovino reformacijske dobe zelo znamenit. Podaje nam ne le natančno sliko o tedanjem duhovstvu, temuč tudi na mnogih krajih statistične podatke o številu luteranov v posameznih župnijah. Vizitator presoja versko stanje po številu obhajancev in birmancev. Obhajilo pod eno podobo je bilo v dobi reformacije viden izraz katoliškega prepričanja, vsaj od tistega časa, ko je papež Pij V. obhajilo pod obema podobama prepovedal (1565.). Znano je, da so se lutrovci navzlic temu krčevito držali obhajila »sub utraque«. Številke, ki jih vizitator navaja pri posameznih župnijah, se gotovo opirajo na ustna poročila župnikov. — Na število birmancev Bizancij polaga posebno veliko važnost. Opetovano povdarja, »da krivoverci ta zakrament mrze« in da ga v protestantskih krajih niti poslušati niso hoteli, ko je ljudem govoril o birmi (n. pr. v ziljski dolini na Koroškem). Prejem sv. birme mu je očitno priznanje

[34]) Renaldis: Memorie storiche str. 344. sl.

[35]) Pismo iz Ljubljane, začetkom julija, (Izvestja 1907. str. 59.)

škofovske oblasti in dokaz katoliškega mišljenja. — Pri mnogih župnijah so navedeni imenoma gradovi protestantskih plemiških družin in cerkve, ki so se jih luterani polastili. Tu se jasno vidi, kje so bila središča protestantske propagande. — Zanimivi so dalje seznamki zaplenjenih lutrovskih knjig. Seveda je bilo njih število mnogo večje. Bizancij sam pravi, da jih je zaplenil čez dvatisoč izvodov. Zdi se, da je natančen seznamek zabeležil le pri onih župnikih, katerim je hotel tožbo napraviti zaradi herezije. — Zapisnik ni v vseh ozirih natančen in popolen. Marsikje se pozna, da je bil površno sestavljen. Pisava osebnih in krajevnih imen je tuintam pomanjkljiva. Vendar je ta šematizem iz reformacijske dobe važna priča naših tedanjih verskih razmer.

Cerknica. Župnik Vincencij Peng(er) iz Buzeta (Pinguente); kapelani: Caharija Bonazza »da Muras«, Melhijor Frazzuol iz Senožeč na Krasu, Jakob Tomšič iz Cerknice.

Birmancev vseh skupaj (in tutto) 260.

Vincenc Penger je bil luteran. Vizitator ga zelo slabo označuje. Imenuje ga konkubinarija, nevedneža, ki niti krščevati ne zna. L. 1593. ga je še le patriarh Francesco Barbaro odstavil. Toda Penger je imel zaslombo pri nekaterih ljudeh. Ostal je v Cerknici kot pisar v uradu carinskega predstojnika in širil lutrovstvo. Umrl je 5. oktobra 1596. (Izvestja II. str. 37. sl.) — Malo število birmancev priča, da je bilo lutrovstvo v Cerknici za Bizancijeve vizitacije (1581) precej razširjeno. L. 1593. so bile še tri ali štiri imenitne cerkniške družine lutrovske (l. c.).

Lož. (Stari Trg pri Ložu.) Župnik Gašper Lipec; kapelani: Mihael Reinseol, Vincencij Penger, Matevž Južina, Ahacij Simič.

Obhajancev: 10.200; birmancev: 367.

Župnika Lipeca in njegovega kapelana opisuje Bizancij kot silno nevedna duhovnika, slabega življenja, ki se pečata s krčmarstvom in konjarstvom. Vendar Lipeca nista odstavila niti Bizancij niti Barbaro. Ostal je župnik do svoje smrti l. 1615. (Izvestja II. str. 90.) Cerkniški župnik Penger je imel v Ložu beneficij M. B. v steberškem gradu in kapelanijo sv. Petra. Oboje je dobil od lutrovske družine pl. Egkh,

ki je imela v posesti šteberški grad. Zato je te beneficije obdržal do svoje smrti l. 1596. (Izv. II. str. 90.)

Bloke. Župnik Jurij Lanko iz Cerknice; kapelan Marko Hraševec.

Obhajancev: 300; birmancev: 43.

Lanko je ostal župnik do svoje smrti l. 1588. (Izv. II. str. 33.) Slično kot prejšnja župnika je tudi on slabo opisan. Za obsežno bloško faro je število obhajancev in birmancev zelo majhno, in spričuje, da je katoliško versko življenje ondi precej pešalo. — Središče lutrovske propagande je bil grad Nadlišek. Velike grajske cerkve, ki je stala na dvorišču, so se polastili Turjačani in jo imeli 26 let v posesti. Ondi je pogosto pridigoval Krištof Fašang in drugi lutrovski predikanti. (Izvestja l. c.)

Velesovo. Župnija sv. Marjete. Župnik Lenart Tillius; kapelan Mihael Perdan.

Obhajancev: 300; birmancev 149.

Stara Loka. Župnik Ambrož Haumann.

Obhajancev: 2000; birmancev 186.

Hauman je bil preje župnik v Št. Juriju pri Kranju. L. 1560. se je šentjurijski župniji odpovedal in dobil Staro Loko l. 1562. na predlog loškega glavarja Lenarta pl. Sigersdorferja. (Izvestja III, str. 196. in 245.) Bil je nekaj časa patriarhov komisar za Kranjsko. Bizancij je proti njemu naperil tožbo, ker je bil poročen. — Luterani so imeli shode v Puštalu, kjer so se polastili tudi cerkve.

Kranj. Župnik Matej Merzina iz Loke; kapelani: Pavel Čebulj iz Kranja, Matevž iz Loke.

Obhajancev: 400; birmancev: 1210.

Večina kranjskih meščanov je bilo lutrovskih. Vzeli so katoličanom eno cerkev, katero je pa vizitator slovesno vzel v posest. Toda po njegovem odhodu so jo protestanti zopet zasedli. Župnik Merzina je bil l. 1565. v Gorici voditelj katoliške stranke.[86]) V Kranju so ga luterani vizitatorju tako očrnili, da je bil odstavljen od župnije. Toda kmalu potem je postal župnik v Kamniku, kjer se je skazoval tako naklonjenega lutrovcem, da je bil osumljen herezije in l. 1594. zopet odstavljen. (Izv. II. str. 49.) Veliko število birmancev v Kranju je vizitatorja posebno oveselilo.

[86]) Glej Maraccova pisma (Izvestja 1907.)

Preddvor. Vikarijat kranjske župnije. Vikarij Mihael Pintar.

Obhajancev: 1500.

Sv. Križ (pri Tržiču). Vizitator pripomnja, da te župnije ni obiskal (non visitata).

Podbrezje. (Visitata) brez podatkov.

Šent Jurij v polju (»in campis«). Župnik Andrej Matin iz Kranja; kapelani: Matija Adamič iz Šmartina, Janez Kiler iz Šent Jurija.

Obhajancev: 1500; birmancev: 413.

Matin je postal župnik v Šentjuriju na predlog velesovske prednice l. 1581. Takrat je bil šele subdijakon. Ostal je v Šent Juriju do svoje smrti (7. marca 1594. Izvestja III. str. 196.) – Vizitator o župniji in nje predstojniku nič posebnega ne omenja.

Cerklje. Župnik Krištof Schwab iz Kamnika; kapelani: Jurij Otava iz Kranja, Jurij Barle iz Praš (de Prasa).

Obhajancev: 500; birmancev: —. Ena družina je heretiška.

Pri cerkvi sv. Duha v Češnjevku je opomba: »Tu pridiguje neki luteranec.

Krištof Schwab pl. Lichtenberški in Tufsteinski je bil nemškega rodu. Schwabi so imeli nekaj časa v posesti oba imenovana gradu, poleg tega še Perovo pri Kamniku in Stermol pri Cerkljah. (Valvasor XI.) Na Perovem je bil rojen župnik Krištof. Župnijo Cerklje je dobil l. 1546. na predlog velesovske prednice Neže pl. Lichtenberške, ki je bila torej njegova sorodnica. Krištof Schwab je kmalu začel v svoji župniji pospeševati lutrovstvo, zato ga je velesovski samostan večkrat oviral v njegovem ravnanju. Prišlo je do spora, katerega je nadvojvoda Karol l. 1566. (odlok z dne 3. aprila) izkušal z lepa poravnati[87]). Toda protestantska propaganda ni prenehala. Heretiška družina, ki jo omenja Bizancij, so gotovo Schwabi na Strmolu. Zato je umevno, da so se s privoljenjem svojega sorodnika polastili bližne podružnice sv. Duha v Češnjevku.

O Schwabu pravi Bizancij, da je heretik in oženjen[88]). Posebno je onečastil neko cerkev s tem, da je dal naslikati na steno svojo ženo

---

[87]) Lavrenčič: Zgodovina cerkljanske fare str. 15, kjer je pa doba Schwabovega župnikovanja (1546—1595) napačna.

[88]) Pismo z dne 1. junija 1581. (Izvestja 1907. str. 58.)

in otroke. Vizitator mu je za ta drzni zločin naložil globo 500 cekinov in je naperil proti njemu tožbo, da se odstavi. V matrikah cerkljanske župnije je beležka, ki izpričuje, da je Pavel Bizancij 30. maja 1581. vnovo posvetil podružnico sv. Simona in Jude na Spodnjem Brniku, ki je bila oskrunjena, isto je storil že l. 1555, Luka Bizancij.[39])

Zato moramo sklepati, da so se lutrovci poleg cerkve sv. Duha polastili tudi te podružnice. Skoraj gotovo je bila tukaj tudi tista slika, ki jo vizitator omenja. — Ni dvoma, da je bil Schwab med onimi štirimi župniki, katere je Bizancij na kamniški skupščini 12. julija 1581. odstavil in jih kot heretike izključil iz škofije[40]). Ni pa gotovo, če se je sodba takoj izvršila. L. 1595. je že zapustil njegov naslednik Krištof Treiber cerkljansko župnijo. (Izvestja II. str. 35.)

Komenda. Župnik Frà Juan Murman; kapelan Urban Voglar (»Carbonario«) iz Kamnika.

Obhajancev: 1200; birmancev: 350.

Mengeš. Župnik Luka Sittich iz Mengša; kapelana: Šimen Otava iz Kranja in Janez Bulfio (Volk?) iz Kamnika.

Obhajancev: 1091; birmancev: 52.

V pismu na patriarha omenja Bizancij, da je Luka Sittich dobil župnijo Mengeš po svojem stricu, katerega je dal nedostojno naslikati v cerkvi, pa ne toliko iz zlobnosti, marveč iz neke omejenosti (vizitator pravi pomilovalno »questo buon prete«). Zato mu je naložil denarno globo. Sicer pa je ostal Sittich do svoje smrti župnik v Mengšu (Izv. I. 17.) Število birmancev je za obsežno župnijo zelo majhno, znamenje, da je versko življenje pešalo. Mengeški grajščak Bonhomo je bil luteran. (Izv. l. c.)

Vače. Vikarijat mengeške župnije. Vikarij Andrej Pavlič, kapelan Mihael Pavlič, oba z Vač.

Obhajancev: 500; birmancev: 500.

Vizitator je oba proglasil za iregularna.

Kamnik. Župnik Frančišek Lapicida; kapelana: Janez Butalič iz Višnje Gore, Primož Peršin iz Kranja.

Obhajancev: 1200; birmancev: —.

Tudi proti župniku Lapicidi je Bizancij naperil tožbo, ker je bil slično kot cerkljanski župnik sumljiv herezije. Toda že l. 1585. je bil

---

[39]) Lavrenčič o. c. str. 37.

[40]) Pismo z dne 12. julija. (Izvestja 1907 str. 60.)

Lapicida župnik v Kranju. (Izv. II. str. 60.) Središči protestantske propagande sta bila grada Križ in Zaprce. Shode so imeli luterani v podružni cerkvi sv. Nikolaja v Podgorju. (Dimitz III. str. 36.)

Dob. Župnik Matej Pisanec iz Planine (Montspreis); kapelana: Lenart Gašparček iz Škofje Loke, Ahacij Dobnikar iz Šent Vida pri Ljubljani.

Obhajancev: 1000; birmancev: 32.

Dob je bil že l. 1518. prideljen ljubljanski škofiji, pa vendar je zdaj župnijo preiskal akvilejski vikarij, znamenje, da so bile pravne razmere še vedno nejasne.

Krašnja. Vikarijat dobske župnije. Vikarij Janez Makovič iz Cerknice.

Obhajancev; 500.

Moravče. Župnik Janez Krst »de Gierio«; kapelana: Valentin Raban z Bleda (de Veldes) in Janez . . . .

Obhajancev: 2500.

Vizitator pripominja: »Tu se je našlo osem izvodov heretiških knjig«.

Šmartin pri Litiji. Vikarij Mihael Šega z Vač; kapelan Janez Klanec z Vač.

Obhajancev: 1200; birmancev: 251.

Pripomnja: »V tem kraju se nahajajo štiri lutrovske družine. Našli so se tudi Melanhtonovi spisi o evangeljih«.

V šmartinski župniji so bili sledeči gradovi: Lichtenberg, kjer so gospodovali Schwabi, Wagensberg in Litija, v posesti pl. Wagen, Grünhof, lastnina Apfaltrerjev, Poganik in Selo (Geschiess), last Werneckerjev, Slatina in Črni Potok (Schwarzenbach) v posesti Pelzhoferjev. (Valvasor XI.) Prve tri so znane protestantske družine, kot četrto jim je treba menda prišteti Werneckerje.

Opatija v Stičini. Opat Lovrenc z osmimi patri.

Lovrenc Rainer, stiški opat (1580—1601) je bil poleg Hrena najodločnejši nasprotnik protestantov. (Milkovicz, Die Klöster in Krain, str. 76.)

St.-Vid. Vikarijat stiške opatije. Vikarij Pankracij Kastelan, stiški redovnik (professus); kapelani: Jurij Glabinger iz Stičine, Jurij Nikodem iz Stičine.

Obhajancev: 1200; »šest plemiških družin je heretiških«.

V okrožju šentviške župnije so bili sledeči gradovi: Grundelhof (grofi Turjaški), Kravjek ali Weineck (pl. Ravberji) Šumberk (Schönberg, Turjačani), Mala Loka (pl. Gall), Weisenstein (Zagradec, pl. Lambergi). (Valvasor XI.)

Šent Rupert. Župnik Martin Fermentario iz Novega Grada (de Citta Nuova); kapelani: Matej Debeljak (»Crasso«) iz Cerknice, Jurij Arde iz Novega Grada, Jakob Feldir iz Trebnja (?).

Obhajancev: 4200. — »Trije gradovi so v posesti lutrovskih plemičev«.

Zaplenjene lutrovske knjige: La »Geomantia« Giovanni Antisberger; Postille sopra li Evangelii di Gasparo Guberino; Biblia Gregorii Dalmatini; prediche sopra li Evangelii di Leonardo Culmanno, Joanne Agricola, Primo Trubero, in »novum testamentum d' un incerto autore«[41]).

Gradovi, ki jih vizitator omenja, so morali biti sledeči: Škrljevo, (Greilach, v posesti Wernekerjev), Rakovnik (Kroisenbach — Apfaltrerji), Dob (Wazenberg — Turjačani).

Loka pri Zidanem Mostu. Župnik Dominik Serpentino iz Neaplja (!); kapelani: Jurij Konec iz Višnje Gore, Krištof Sebajec iz Kranja.

Obhajancev: 300; birmancev: 111. »Mnogo je sumljivih herezije.«

Sevnica. Župnik Osvald Parnauer iz Sevnice, dijak v Gradcu; kapelani: Janez Gregorič iz Sevnice, Gregorij Koluda iz Sevnice.

Obhajancev: 150; »v tem kraju ni bil nihče birman, mnogo jih je sumljivih«.

---

[41]) K tem knjigam sledeče opazke: Prvo delo je bilo menda praznoversko in naslovljeno »Geomantia« = vedeževanje iz zemeljskih znamenj. Guberinus in Culmannus sta mi neznana pisatelja. Joannes Agricola je bil župnik v Eisleben-u, pozneje lutrovski pridigar v Berolinu † l. 1566. »Biblia Dalmatini« pomenja tu njegov prevod Mojzesovihknjig iz l. 1578. Kaj pa naj bi bile Trubarjeve pridige o evangeljih? Njegova postila je izšla šele 1595. Menda je misliti na »Ta pervi deil tiga noviga teestamenta« iz l. 1557.

Leskovec. (Haselpoch, pieve della terra di Gurkfeld.) Zupnik Polidor pl. Montagnana; vikarij Janez Klemen iz Novega Mesta (di Nova mesta); kapelan Lovrenc.

Obhajancev: 3800. »Ena hiša je heretiška, ki jo imajo v posesti pooblaščenci iz Ljubljane« (»mandatarii di Lubiana«). (Je li to krški grad ali Turn? Op. pis.).

Videm pri Krškem. Župnik Matej Vrbečič; kapelan Peter Volk (»Lupo«) iz Kostanjevice.

Obhajancev: 1000. — »En grad je v posesti heretika Aleksandra Paradeiser.«

Opatija Kostanjevica. Opat Filip Dominik s Koroškega; kapelana: Jurij Bahič iz Bele Cerkve, Pavel Fetič »croato«.

Kostanjevica. Vikarijat cist. opatije. Vikarij Martin Brajkonjič »croato«; kapelan Pivešič iz Motovuna (»Istriano«).

»Cerkev sv. Lovrenca pri kostanjeviškem samostanu so heretiki razdejali. Zato se v njej ne mašuje več.«

Št. Jernej. Župnik Peter Tischler iz Loža; kapelana: Boštjan Maver iz Trebnja, Boštjan Tischler iz Loža.

Obhajancev: 4000. — »Grad Presèk (Praisec) imajo luterani, ki so se polastili tudi cerkve sv. Pankracija. Zato se tam več ne mašuje. Tudi še dva druga gradova sta heretiška«.

Župnija Šent Jernej je bila vtelešena ljubljanskemu stolnemu kapiteljnu in prideljena že ob ustanovitvi ljubljanski škofiji, vendar jo je Bizancij obiskal. Čudno je, da ne omenja samostana v Pletrijah. — Heretiška gradova moreta biti: Feistenberg in Freyhof.

Raka (Arc). Župnik Andrej Recelj; kapelana: Jurij Ratajec iz Smlednika (»de Fletik«), Lenart Arijec iz Loža.

Obhajencev: 800. — »Grad Raka je v posesti heretikov«.

Škocijan (pri Dobravi). Župnik Matej Zalokar, (‚Salager‘); kapelan Tomaž Pucelj.

Obhajancev: 300.

Šmarjeta. Župnik Mihael Bartol iz Šmarjete; kapelan Prevec s Paga (da Pago).

Obhajancev: 500. — »Dve hiši sta heretiški.«

Bela Cerkev. Župnik Mihael Sus iz Novega Mesta; kapelan: Anton Dunšinič s Krke (de Veglia),

Vikarijat Št. Peter (pri Novem Mestu). Vikarij Boštjan Dietman iz Nov. Mesta; kapelan Matej Kovač (»Fabri«) iz Ribnice.

Obhajancev: 300. — »Trije gradovi: Otočič, Altenburg in Rosenberg so v posesti heretikov«.

Otočič (Wördl) so imeli Lenkoviči, Stari Grad (Altenburg) pl. Obričani. (Valv. XI.) Rosenberg je neznan.

Novo Mesto Proštija, kapela sv. Martina, hospital, podružnice sv. Katarine in sv. Jurija.

Prošt Jurij Petrovina iz Zagreba; kanoniki: Jurij Gušič, »Ongaro de Sternišnec«; Jurij Gozdar (»Silvano«) dekan; non residentes: Šimen Ling iz Kostanjevice, župnik v Šmarju, David Raifperger iz Kranjskega, župnik v Poljanah, Anton Vuranac iz Zagreba, Ladislav Djiven iz Zagreba, Andrej Perle iz Novega Mesta; kapelani: Mihael Petričič iz Šent Ruperta, Martin Mikec iz Novega Mesta, Jakob Ling, Gašper Gorišič iz Strnišnec »Ongaro«.

Obhajancev: 3000. — »Trideset družin je lutrovskih.«

Jurij Petrovina (Valvasor in po njem ljubljanski šematizem napačno pišeta Petronei) je bil l. 1582. od proštije odstavljen, ker ni držal rezidencije. (Izv. II. str. 76.) Med kanoniki in kapelani je izredno mnogo Hrvatov. Značilno pa je, da po vizitaciji Frančiška Barbara l. 1593. ta imena izginejo, le Mikec se nahaja l. 1597. med kanoniki. (Prim. Izvestja II. 78.)

Vikarijat Šmihel (pri Novem Mestu). Župnik Luka Svetkovič »croato«; kapelana: Matija Pečar iz Novega Mesta, Matija Kraševec iz Kočevja.

Obhajancev: 5000. — »V cerkvi sv. Ane v Grabnu pogosto pridigujejo luterani. Šest kmečkih družin je heretiških, prav tako vsi na gradu.«

Grabensko grajščino opisuje Valvasor (XI. 206). Proti koncu 16. stoletja so ondi gospodovali plemeniti Mordaxi.

Mirna Peč (pripada novomeškemu kapiteljnu). Vikarij Andrej »Bettullano« (Breznik ? betulla = breza) iz Trebnja; kapelan Matej Janec iz Kočevja.

Obhajancev: 300. — »Cerkve sv. Primoža in Felicijana v Kartelevem so se polastili heretiki. Zato se tamkaj več ne mašuje.« Vizitator omenja tudi neki lutrovski grad. Zaplenjene knjige: Bullinger; de conciliis; Sebastian Prancher: Sopra i paradossi[42]).

Trebnje. Župnik Caharija Dorneker iz Trebnja; kapelani: Boštjan Singer iz Gorice, Marko Tomšič iz Loža, Šimen Češarek iz Ribnice.

Obhajancev: 3000. — »Šest gradov imajo heretiki, in sicer: Trebnje, Šentjurjeva gora (»Sentirsperk«), Grič, Landspreis, Schnekenbüchel, Gutenstein.«

Grad Trebnje je imela v posesti plemiška družina Sauer, na Griču so gospodovali pl. Gall, na Landspreisu pl. Pečeviči, ki so ga za časa reformacije predali Kichbergom (Valvasor XI. 323.) Grad Šentjurjeva Gora je bil za Valvasorja že razvalina (II. 177). Gutenstein je neznan.

Heretiške knjige: Psalterium Davidicum Conradi Pellicani; Harmonia evangelica Andreae Ossiandri, libri quattuor; Pandecti Joannis Got; Testamentum Conradi Milteni; Dialogo sacro Sebastiani Castionis[43]).

Dobrniče. Vikarij Matej Banferrus s Straže; kapelan Matija Ivšič iz Kastava.

»Grad Kozjak imajo heretiki; tudi trideset kmečkih družin je lutrovskih.«

Kozjak so imeli v posesti plemiči Sauer (Valvasor XI.)

Žužemberk. Župnik Jurij Josin iz Mirne Peči; kapelan Peter Pernik »de Ozze«.

Obhajancev: 1002. — »Štiriindvajset družin je lutrovskih. Heretiki so se polastili cerkve sv. Jakoba. Zato se tamkaj več ne mašuje.«

---

[42]) Ivan Henrik Bullinger, švicarski reformator, pristaš Zwinglijev, † 1575.

[43]) Konrad Kürschner (Pellican), švicarski reformator, preje frančiškan, profesor bogoslovja v Bazlu, umrl v Curihu l. 1556. Spisal komentare k raznim biblijskim knjigam, hebrejsko slovnico in slovar. — Andrej Ossiander, predikant v Nürnbergu. »Evangelica harmonia« izšla l. 1537. (Herzog-Hauck: Realenziklopädie für protestantische Theologie und Kirche XIV. 504 st.) Drugi avtorji so mi neznani.

Grad Žužemberk je bil v posesti grofov Turjaških (Valv. XI. 521.) Zato je umevno, da je tamkaj protestantska propaganda zastavila vse sile. Gotovo je poleg cerkve sv. Jakoba tudi grajska kapela sv. Ulrika bila v oblasti protestantov. Iz spominskega govora dominikana Bigarella posnamemo sledečo epizodo, ki se je dogodila o priliki Bizancijeve vizitacije v Žužemberku. Lutrovci z grada so bili iz svoje cerkve (menda sv. Jakoba) pregnali katoliškega duhovnika in ondi nastavili lutrovskega predikanta. Toda vizitator jim je cerkev neustrašeno zopet vzel, čeprav so jo z veliko trumo zasedli. (»Magnanimus hic Christi athleta legitimum se animarum pastorem pronuntians, solus inter innumeros fidei hostes, satanicum haereticorum repressit furorem et ecclesiam illius (arcis?) fideli presbitero intrepide resignavit. Registrum: uvod.) — Poročilo iz l. 1598. veli, da imajo heretiki v rokah dve žužemberški podružnici, da so eno (gotovo sv. Jakoba) celo razširili in pri cerkvi sv. Nikolaja napravili pokopališče. (Izv. IV. 78.)

Kočevje. Župnija sv. Jerneja. Župnik Jernej Silvester iz Kočevja; kapelan Janez Schneller iz Beljaka.

Obhajancev: 2000. — Heretiške knjige: Sermones Antonii Corvini; Joannes Oecolampadius: In quattuor evangelia; Precationes Erasmi Rotterdami; Epistolae Henrici Bullingeri; Epistolae Joannis Oecolampadii[44]).

Cerkev sv. Jerneja je bila do l. 1791. župna cerkev kočevska, potem je na njeno mesto stopila cerkev sv. Boštjana. (Zgod. Zbornik str. 497.) — Župnik Silvester je bil izobčen, menda zaradi protestantskih knjig, ki jih je vizitator pri njem dobil. Polidor pl. Montagnana pa ga je od te kazni takoj odvezal in ga celo postavil za komisarja v ribniškem arhidijakonatu. (Izv. II. str. 55.)

Rieg (Reka na Kočevskem). Župnik Jakob Boreas (Burja) iz Kočevja.

Mösel (Mozelj). Župnik Martin Marincelj »de Mosach«.

Ribnica. Župnik Andrej Mešuta iz Loža. Cooperatores: Matija Schmalzer iz Kočevja, Jurij Krusin iz Ribnice, Štefan Vela iz Loža; kapelani: Matija Nadelo iz Ribnice, Matija Šišnjak iz Ribnice.

---

[44]) Joannes Oecolampadius (Hussgen), bazelski reformator, rojen 1452, umrl 1531. — Erazem iz Rotterdama, slovit humanist. (Herzog-Hauck: Realenziclopädie l. c.). Corvinus neznan.

Obhajancev: 500; birmancev (»in tutto«): 80. — »Trije gradovi so v posesti heretikov: Ribnica, Wilingrain in Ortnek. Kapele sv. Janeza Krst. so se polastili lutrovci z grada, zato se tamkaj več ne mašuje.«

Prepovedane knjige: »Evangelia Martini Lutheri; Evangelia Antonii Corvini; Loci comunes Philippi Melanchtonis; Epistolae sive explanationes Martini Lutheri; Grammatica Philippi Melanchtonis; Catehismus Erasmi Sanciry (?)[45].

Iz vizitacijskega poročila Frančiška Barbara je znano, da so ribniški grad imeli takrat v posesti pl. Moškoni. Na Bregu (Wilingrain) so gospodovali Werneckerji, (Izv. II. 42.) na Ortneku Baltazar pl. Lamberg (Mitth. 1861. str. 61.). — Malo število birmancev je vizitatorja osupnilo. Župnik je moral biti zelo sumljiv herezije. Zaradi protestantskih knjig ga je menda zadela cerkvena kazen, kakor druge. Toda drugi so dobili kmalu odvezo (slučaj v Kočevju!), ribniški župnik pa se je uprl arhidijakonu, Polidorju Montegnana, ko je ta leto pozneje potoval po škofiji, da se pouči, kako se izvršujejo vizitatorjeve naredbe. Vsled tega je bil odstavljen in zaprt. (Izv. I. str. 87.)

Dobrepolje. Župnik Peter Magnec iz Gorice; kapelana: Mihael Žunec (»Giunas«) iz Ribnice, Janez Črne iz Gorice.

Obhajancev blizu 900. — »Ena kmečka družina je heretiška, pravtako plemiči na Čušperku.«

Na Čušperku (Zobelsberg) so do l. 1560. gospodarili plemiči istega imena. Ko je rod Čušperžanov izumrl, so dobili posestvo grofi Turjaški. (Valvasor XI. 663.)

Krka (Obergurk). Župnik Matej Kummer iz Trebnja; kapelani: Blaž Radič (»Radice«) iz Ribnice, M. Glavič iz Stičine.

Obhajancev: 1800. »Trideset družin je heretiških.«

Prepovedane knjige: Postrema editio Novi Testamenti Erasmi Rotterdami; Evangelia Brenzii; Paradossi di Sebastiano Franko; Psalterium Davidis . . .; Postilla Martini Lutheri[46].

---

[45]) Prva knjiga je menda Lutrova postila iz l. 1523., ki je bila izdana predikantom v porabo. — Melanchton, znani Lutrov tovariš, je bil plodovit bogoslovni pisatelj. Knjiga »Loci communes«, protestantska dogmatika, je izšla l. 1521., njegova grška slovnica 1518. (Herzog-Hauck o. c.). Ime zadnjega pisatelja je skoraj nečitljivo.

[46]) Prva izdaja Erazmovega »Novega Testamenta« je izšla l. 1516., zadnja (peta) v Frobenijevi tiskarni v Bazlu l. 1535. Imela je grški tekst

Višnja Gora. Zupnik Jakob Burza iz Kamnika; kapelan Jurij Kramarčič.

Obhajancev (»in tutto«): 300. — »Grad Weichselburg imajo heretiki, ki so se polastili tudi cerkve sv. Ane. Tamkaj se ne mašuje več. Grad Weichselbach je tudi v posesti luteranov, pravtako cerkev sv. Nikolaja. Osem družin je heretiških in že omenjena dva gradova. — Lutrovske knjige: De servo arbitrio Martini Lutheri. Pastorale Gerardi Sorichii.«

Weichselburg (Stari Grad) je bil lastnina deželnega kneza, a takrat poverjen Turjačanom. (Valv. XI.) Weichselbach (Višnja ali Turen) so imeli v posesti plemeniti Galli. V Višnji Gori je bil že l. 1554. predikant Jurij Maček; njegov naslednik Hans Gotscheer je bil l. 1570. izgnan. Središče protestantske propagande je bilo pozneje v višenjskem gradu, na Turnu, kjer jim je grajska kapela služila za shode. (Črnologar v Mittheil. 1895 str. 124.) Menda je bila ta cerkev sv. Nikolaja, katero vizitator omenja. Leta 1582. (19. okt.) je nadvojvoda Karol prepovedal Višnjanom, »den fürgesetzten ordentlichen Pfarrer zu verachten und in das Schlössl Weichselbach zu des sectischen Predicanten daselbst vermainten Gottsdienst und predigen zu lauffen. (Mitth. l. c.) — Lutrova knjiga »De servo arbitrio contra Des. Erasmum« je izšla l. 1524. in taji prostost volje. Sorichius neznan.

Šmarije. Župnik Šimen Ling (ali Linger); kapelani: Martin Repič iz Ljubljane, Jurij Kozlovič iz Dobrnič, Mihael Hlapše iz Šmartina pri Litiji.

Obhajancev: 1500; birmancev: 600. — »Dve družini sta heretiški.« — Prepovedane knjige, ki so se našle na tem kraju, so sledeče: Novum Testamentum de Primo Truberio; duo libri de isto auctore; Evangelia Georgii Emilii Mansfeldensis; Annotationes Philippi Melanchtonis in epistolas Pauli; Paraphrasis in Evangelium Mathaei, Erasmi Roterodami; Catechismus Joannis Spangenbergii; Loci communes theologici Philippi Melanchtonis; Evangelia Joannis Brentii; Henricus

z latinskim prevodom in razlago. — Joannes Brentius, virtemberški reformator, znamenit lutrovski bogoslovec. — Sebastian Frank iz Donauwörtha, nekaj časa privrženec Lutrov, pozneje njegov nasprotnik. Umrl v Bazlu l. 1542. Gori omenjena knjiga je izšla v Ulmu l. 1533. pod naslovom: »Paradoxa und 280 Wunderreden«. (Herzog-Hauck).

Cornelius Agrippa: De vanitate scientiarum et excellentia verbi divini; Controversiae Conradi et Lutheri; Apologia Joannis Brentii de officio principum in ecclesia filii Dei, de auctoritate sacrae scripturae, de traditionibus et de catholica ecclesia; In quattuor evangelia enarrationes Joanne Oecolampadio interprete.«

H knjigam sledeče beležke: Trubarjev »Novi Testament« ne more biti celotna izdaja iz l. 1582, ampak »Ta pervi deil tiga noviga testamenta« z l. 1557. oziroma njega nadaljevanje »Ta drugi deil« iz l. 1560. (Glaser Zgod. slov. slovstva I. 99 sl.) Joannes Spangenberg, superintendent v Mansfeldu. Krelj je poslovenil njegovo postilo. — Henrik Kornelij Agrippa je bil katoličan, pa je posebno gojil kabalistiško strujo v modroslovju. Skoraj vsa njegova dela se pečajo z astrologijo in raznimi čarovniškimi umetnostmi. Poleg gori omenjene knjige je najimenitnejše njegovo delo »De occulta philosophia«. (Wetzer u. Welte Kirchenlexikon I. 364.) — Georgius Emilius Mannsfeldensis je menda psevdonim za Jurja Majorja, ki je bil l. 1551. superintendent v Mansfeldu (Eisleben) (o. c. VIII. 532).

Čemšenik (non visitata). Župnik Jurij Relan ‚de Billion'.

Obhajancev: 400. — »Dve družini sta heretiški.«

Zagorje (non visitata). Zupnik Oswald Fajfar iz Kranja; kapelan Primož Poldorf »de Fels«.

Obhajancev: 400. — »Dve družini sta lutrovski.«

Trebelno (non visitata). Bizancij piše sicer »Unternassenfuss«, vendar ni misliti na Mokronog, ki je bil takrat le majhen vikarjat, temuč na mater-župnijo Trebelno.

Župnik Janez Plantarič s Trebelnega. Cooperatores: Caharija Perič iz Novega Mesta, Janez Muren iz Ljubljane in neki kapelan, ki se imenuje Bolfenk.

Obhajancev (in tutto): 300. — »Dva gradova sta v posesti luteranov: Čretež (»Ceretes«) in Hmeljnik (Cmelnic).«

Čretež (Reuttenburg) je bil l. 1581. v posesti Lambergov, Hmeljnik (Hopfenbach) pa so menda imeli Turjačani. (Valvasor XI.)

Zgodovinski napisi v Idriji.

Priobčil prof. **Makso Pirnat.**

(Konec.)

8. Napis na spominski plošči škofa Antona Alojzija Wolfa se glasi natančno tako:

V Idriji je bil rojen 14. rožnika
1782
Anton Alojzij Wolf,
knezo-škof ljubljanski.
Bil je preblag mecen kranjske dežele, ustanovitelj
Alojzijevišča, svojemu narodu podaril je sveto pismo
in slovarja in Idriji je bil največji dobrotnik.
Umrl v Ljubljani 7. svečana 1859. leta.
V hvaležni spomin postavili sorojaki
1886.

Anton Alojzij Wolf se je narodil dne 14. junija leta 1782. v Idriji. Njegov oče Gašper je bil ondi rudniški uradnik; mati Kristina se je pisala po rodbinskem imenu Kahl. Anton Wolf dovrši v Idriji trirazredno ljudsko šolo in dva latinska razreda. Leta 1794. gre v Ljubljano, da dokonča gimnazijske nauke in modroslovna tečaja.

Izvoli si duhovski stan. Dne 15. decembra leta 1804. ga posveti nadškof Brigido v mašnika. Štiri dni potem ga imenuje za stolnega kapelana in nemškega pridigarja. Ker je Wolf slabotnega zdravja, ga pošlje škof dne 2. avgusta leta 1805. za beneficijata v Idrijo in mu drugo leto podeli tudi eno tamošnjih kaplanij. Ko se pozdravi, ga pokliče škof k sebi za tajnika in ga postavi za kateheta rokodelskim in trgovskim učencem.

Leta 1807. napravi Wolf z odliko izpit za župnika. Isto leto zasede ljubljanski škofovski stol Anton Kavčič, rojen Idrijčan, in imenuje Wolfa za vodjo škofijske pisarne; tri leta pozneje mu tudi začasno izroči mesto profesorja za modroslovje na ljubljanskem liceju. Po smrti škofa Antona Kavčiča

l. 1814. je izbral stolni kapitel Wolfa za kapiteljskega vikarja, cesar pa za kanonika stolnice ljubljanske. Kmalu nato ga postavi cesar Franc I. za višjega nadzornika ljudskih šol v ljubljanski škofiji. Leta 1816. ga pokličejo v Trst k c. kr. primorskemu deželnemu glavarstvu za pravega svetovalca ter duhovskega in šolskega poročevalca. Dne 27. februvarja leta 1824. pa je zasedel Wolf škofovski sedež v Ljubljani. Ljubljansko vladikovino je vodil 35 let in umrl 7. februvarja leta 1859.

To je kratek obris Wolfovega življenja. O njegovem delovanju mislim na drugem mestu izpregovoriti kaj več. Tukaj le omenim, da je Wolf iskreno ljubil svoje rojstno mesto — Idrijo. Ko mu je leta 1841. umrl oče, je napravil tri ustanove po 80 gld. za pridne dijake idrijskega mesta. V svoji oporoki je določil, da se ima na dan njegovega pogreba razdeliti med idrijske reveže 500 gld.; tudi je odmenil za idrijske reveže vsoto 8000 gld., katere vsakoletne obresti naj mednje razdeli mestni župnik z mestnim županom, kadarkoli bode treba. V oporoki je volil idrijski župni cerkvi prekrasen kelih, katerega mu je darovalo ljubljansko mesto o njegovi zlati maši, potem umetno izdelano mašno obleko, ki so mu jo darovale nune ljubljanske, pa 1000 gld. za napravo cerkvene obleke.

V polni meri je torej zaslužil Wolf, da so počastili idrijski rojaki njegov spomin s spominsko ploščo.

Spominska plošča je bila izgotovljena že leta 1886., kakor stoji tudi zapisano na njej. Ker se je pa tisto leto pojavila na Kranjskem kolera, so morali odložiti slavnost odkritja na prihodnje leto. Tako se je izvršilo slavnostno odkritje v župno cerkev vzidane plošče dne 14. avgusta leta 1887.

9. Napis na spominski plošči Janeza Antona Scopoli-ja.

HANC - DOMUM
DR - JOANNES - ANTONIUS - SCOPOLI
CAVALESIUS - TIROLENSIS
INSIGNIS - RERUM - NATUABLIUM - SCRUTATOR

BOTANICES - IN - CARNIOLIA - AUCTOR
MDCCIV - MDCCLXIX
MUNERE - I - R - PHYSICI - FUNGENS
INHABITAVIT.
i. r. Ministerium a rebus agrariis dd. 1888.[11])

Janez Anton Scopoli se je narodil 3. (po drugih 13.) junija leta 1723. v Kavalesu v Fleimški dolini na Tirolskem. Ljudsko šolo in gimnazijo je obiskoval v Trientu in v Hallu, vseučilišče pa v Inomostu, kjer je dosegel leta 1743., dvajset let star, doktorsko čast. Leta 1753. je prišel kot zdravnik na dvor sekovskega škofa. V tem času je napravil na Dunaju fizikalno skušnjo in dobil leta 1754. v Idriji službo rudniškega fizika (zdravnika). Iz Idrije je prepotoval skoro vse Kranjsko, sosednje Koroško, Goriško in Istro v botaniškem oziru. Sad njegovega truda je bilo prezanimivo delo: Flora Carniolica (prva izdaja leta 1760., druga, izdatno pomnožena leta 1772.). Na svojih izletih se je zanimal tudi za hrošče, katere je opisal v knjigi: Entomologia Carniolica (izšla leta 1763.). Izdal je kemiški popis idrijskega živega srebra; v tem popisu je pojasnil, kako on zdravi idrijske rudarje. Leta 1769. so ga poklicali na višjo rudarsko šolo v Šemnici kot profesorja mineralogije in metalurgije, leta 1776. pa so mu podelili na visoki šoli v Paviji profesorsko mesto za botaniko in kemijo. V Paviji ga je ugrabila smrt dne 8. maja l. 1788. njegovi družini in znanosti. Dosegel je starost 65. let.

Dolgo časa so v Idriji mislili na to, kako bi na viden način proslavili spomin Scopoli-ja, ki je uspešno deloval tudi kot zdravnik in si pridobil velikih zaslug s tem, da je prvi celotno opisal floro naše dežele.

C. kr. poljedelsko ministerstvo je naposled poskrbelo, da so vzidali spominsko ploščo v hišo, v kateri je prebival

[11]) Slovenski: V tej hiši — je dr. Janez Anton Scopoli — iz Kavalesa, Tirolec — odličen preiskovalec narave — in ustanovitelj botanike na Kranjskem — 1754—1769 — opravljajoč službo c. kr. fizika — stanoval.
Darovalo c. kr. poljedelsko ministerstvo 1888.

dr. Janez Anton Scopoli v Idriji kot prvi rudniški fizik. Odkritje plošče se je vršilo dne 22. junija leta 1888.

Odličnejši udeležniki so se zbrali ob $^1/_2$ 12. uri v posvetovalni dvorani v gradu in odkorakali k hiši, v kateri je stanoval Scopoli. Rudarji so zagradili slavnostni prostor, katerega so zavzeli okrajni glavar logaški, dr. Russ, rudniški uradniki in mnogoštevilno občinstvo.

Znani životopisec Scopoli-jev, prof. Viljem Voß iz Ljubljane, je govoril slavnostni govor. Slikal je zasluge, katere si je pridobil Scopoli kot zdravnik, učitelj, ekonom in preiskovalec; govoril je o plošči, katero so med tem odkrili, in končno pozval navzoče učiteljstvo, da razloži ljudskošolski mladini pomen današnje slavnosti in jo vzpodbuja, da kakor Scopoli zvesto izpolnjuje stanovske dolžnosti, da se kakor on skuša odlikovati po neumorni delavnosti in nepremakljivi značajnosti. — Rudniški zdravnik dr. Kaisersberger je očrtal Scopoli-jevo življenje s posebnim ozirom na čas, ki ga je prebil v Idriji, in je častital mestu Idriji, ki se ponaša s spominskima ploščama dveh imenitnih mož (Wolfa in Scopoli-ja).

II. Napisi v jami.

1. Napis na četrtem polju v zgornji severozahodni jami.

AB JOSEPHO ARCHID
AVSTRIAE HVN
PALATINO HICE
PETRAE LOCVS T
DANTE FI

Mramorna plošča, v katero je vklesan ta napis, meri po dolgem 0·54 *m*, v širino pa 0·52 *m*. Kos plošče je odbit, kakor se sodi kakih 0·20 *m* širok; zaraditega je napis nepopolen.

Med leti 1763—1765 so pričakovali v Idriji prihod nadvojvode Jožefa, poznejšega cesarja Jožefa II. Kolikor sem mogel doslej dognati, Jožef ni prišel v Idrijo. Gorenji napis je bil brez dvoma namenjen njemu in je imel najbrže označiti

ono mesto v jami, kjer bi ga bili slovesno sprejeli uradniki in delavci, oziroma mesto, kjer bi bil z nekaj udarci sam poskusil rudarsko delo.

Še nekaj nam priča, da je hotel Jožef II. v istini posetiti Idrijo. Leta 1760, so namreč začeli nadelovati novo cesto iz Idrije proti Vrhniki. Delo je vodil c. kr. rudniški svetnik Anton pl. Sartori. Cesta, katero so popolnoma dogotovili leta 1765., je izpeljana preko strmega pobočja gore sv. Magdalene v jako spretnih, za tedanji čas še nenavadnih ovinkih (serpentinah). Stroški so znašali 92.000 gld.; posebno so hiteli z delom leta 1763., da so dovršili glavne preseke, ker so mislili za trdno, da se tod pripelje Jožef v Idrijo.

Omenjam tudi, da še danes na cesti Idrija-Vrhnika zaznamenuje mesto, ki je enako oddaljeno od Idrije in Vrhnike, tale napis:

F. T. MEDIA
HIC CLAVSA
VIA.[12])

Napis nam da letnico 1763., ko sta bila sklenjena oba dela ceste, oni, ki so ga delali od Idrije sem, in drugi, ki je vodil od Vrhnike. Plošča je danes vzidana v znožju zidanega znamenja med Srobotjem in Planino, nekoliko naprej od vasi Medvedje Brdo pri Rovtah. Mimogrede omenjam, da se nahaja v tem znamenju jako stara, a dobro ohranjena Kristova glava, naslikana na les.

Hacquet[13]) piše o pravkar imenovani cesti: »Nachdem ich die äußerste Spitze des Lenka-Gora oder Magdalenenberges[14]) erreicht hatte, so konnte ich das ganze Thal von

[12]) F. T. Tukaj so sklenili sredo ceste. — Kaj naj bi značili prvi črki napisa, namreč F. T., nisem mogel za trdno dognati.

[13]) Oryctographia Carniolica oder Physikalische Erdbeschreibung des Herzogthums Krain, Istrien und ein Theil der benachbarten Länder, Zweyter Theil. Leipzig, bey Johann Gottlob Breitkopf 1781. Str. 33 in 34.

[14]) Lenka gora bo najbrže brati Magdalenska gora, kakor se še danes imenuje okrog 860 *m* visoki hrib, vshodno od Idrije. Glej moj opis Magdalenske gore pod naslovom »Magdalenska gora pri Idriji« v Planinskem Vestniku l. 1903. št. 11 in 12. Op. pis.

Hydria, nebst der prächtigen, und mit vielem Fleiß gebauten Heerstraße, welche nach demselben hinführt, übersehen. Die Ausarbeitung dieses Weges kann, so wie alle andern Anstalten in dem dasigen Bergbaue, für ein Meisterstück gelten. Man stelle sich einen gähen Absturz eines Gebirges von fast 300 Lachtern in der Höhe vor, welches meistens in 70 bis 80 Gradefallen bestehet, und auf diesem Abfall eine sehr bequeme Heerstraße zu finden, daß mann ohne alle Gefahr bergab im Trab fahren kann. Diese Straße hat viel Aehnlichkeit mit derselben, welche auf dem Berg Loibl über die Alpkette gehet; nur daß die Höhe etwas geringer ist. Uebrigens aber sind die Reihen oder Wendungen, welche beständig im Zikzak gehen, vor dem Einreißen des Wassers und Schneelähnen weit gesicherter als dort; wie denn auch, um das Auf- und Abfahren zu erleichtern, mehrere Reihen angebracht worden sind. — Diese sehr beschwerliche Arbeit wurde bis auf 2500 Lachtern, welche schon vor einigen Jahren gemacht worden waren, in zwöllf Wochen vollendet, als der itztregierende Kaiser Josef das Werk besichtigen wollte. Da aber bald darauf der Kaiser Franz in Tyrol mit Tod abging, so blieb diese Besichtigung ausgesetzt. Die ganze Anlegung dieser Straße kostete nicht mehr als 92.000 Gld., wofür nicht allein der Weg vier Meilen weit über das steile Gebirge von Hydria aus nach dem Dorf Verhinka, sondern auch noch eine Seitenstraße von einer Stunde lang gegen Triest zu, nach dem Dorf Logaz, wo sie zur Haupthandlungsstraße kömmt, geführt wurde.«

2. Napis na tretjem polju (v jugovzhodni jami).

PRAECLARA
INSTITVTIONE IOSEPHI
NOBILIS DE LEITHNER
CONSILIARII FODDINAE BIS
QVINTO IVNII FELICITER
CONIVNCTAE.[15])

[15]) Slovenski: Po preslavnem — načrtu Jožefa — plemenitega Leithner — svetnika je bila jama — desetega junija srečno — spojena. Op. pis.

Napis pove, da so dovršili 10. junija l. 1790. predor, ki je vodil s tretjega polja v jugovzhodni jami proti severozapadnemu delu rudnika.

Delo je vodil znani Jožef pl. Leithner, katerega omenjamo že pri napisu ob Francovem šahtu.

3. Napis na tretjem polju v jugovzhodni jami.

KRONPRINZ FERDINANDS
HAUPT - HOFFNUNGS - SCHLAG
DEN 16. AUGUST 1819.

Dne 16. avgusta leta 1819. je prišel v Idrijo cesarjevič Ferdinand, poznejši avstrijski cesar Ferdinand Dobrótljivi.

Isti dan so jeli s tretjega polja v jugovzhodni jami prodirati proti novemu šahtu, katerega so začeli z vrha kopati v Ljubevški dolini leta 1836. Imenovali so ga Ferdinandov šaht.

4. Napis na sedmem polju v jugovzhodni jami na takozvani »Todtenstrecke«.

GEORG v. SZTRAZAY
SUBST : BERGSCHAFFER
IOH : RESTRESSEN
GRUBENHUTMANN
JOS : WINKLER
SCHACHTMEISTER
FRANZ WINKLER
KUNSTWAERTER
SIND HIER BEI DEM
GRUBENBRANDE AM 3ten
NOV : 1846 VOM TODE
EREILT WORDEN.

Plošča s tem napisom je vzidana na mestu, kjer je zahitela smrt Jurja pl. Sztrazsay-ja, Janeza Restresena, Jožefa Winklerja in Franceta Winklerja ob velikem požaru dne 3. novembra leta 1846.

Francoski vojaki v trnovskem župnišču v Ljubljani.

Priobčil **I. Vrhovnik.**

Izza spomladi leta 1791. do svoje smrti dne 18. velikega srpana 1820 je župnikoval v Trnovem, ki se je štelo tedaj s Krakovim vred za vas spadajočo pod Ljubljano, Peter Zupan (Suppan), rodom iz Smokuča na Gorenjskem. Mož je prebil v tej svoji službi mnogo bridkih ur. Omenjam le groznega požara, ki je dne 4. malega travna 1800 vpepelil do malega vse Trnovo in precejšno škodo napravil tudi trnovski cerkvi in župnišču. Za Zupanovega bivanja v Trnovem so Francozje trikrat zasedli Ljubljano. Kakšne prijetnosti so prinašali trnovskemu župniku, svedočijo nastopna dejstva.

Za druge invazije je bilo Petru Zupanu skrbeti za bolnega francoskega poročnika, ki ga je imel celih 29 dnij v svojem župnišču. Dne 10. svečana 1806 se je obrnil Zupan s prošnjo na c. kr. deželno upravništvo (k. k. Landesverwaltung), da naj mu povrnejo za hrano, strežbo in zdravila, podeljena imenovanemu bolniku, vsoto 94 gld. 51 kr. nem. velj., ki pač ni velika, ako se pomisli, da treba bolniku izbranejše in torej dražje hrane, nego zdravemu človeku. Nato je dobil župnik dne 22. svečana 1806 odgovor, da mu vlada brez pomisleka plača 72 gld. 30 kr. za hrano, a za zdravila mu ne more ničesar nakazati. (Zupni arhiv trnovski.)

Huje je zadela trnovskega župnika tretja okupacija. Z nastopom francoske vlade so vsahnili Zupanu dohodki, ki jih je prejemal dotlej iz verskega zaklada, in obresti ustanovnih glavnic, naloženih pri mestnem magistratu. Izza 1. dne velikega travna l. 1809 ni prejemal tistih bornih 46 gld. 54 kr., ki mu jih je bil okrožni urad dne 21. kimavca 1792 nakazal za dopolnilo kongrui; mrtve so bile ustanovne glavnice od tedaj, ko se je avstrijski orel umaknil francoskemu, in niso prinašale nobenega sadu trnovskemu župniku. Vojni davek je siloma potrkal na njegove duri. Dne 15. velikega srpana 1809 mu je poslalo

začasno državno knjigovodstvo listek, ki je Zupanu kar sapo zaprl. Na njem je stal ukaz, koliko mu je šteti od tistih 17,760.000 frankov vojne kontribucije, ki so jih naložili Francozje kranjski deželi. Izza okrožnice od 9. dne velikega srpana 1809 je bil Zupanu odmerjen 35 kratni znesek čveternega razrednega davka, t. j. 1972 gld. 50 kr.; hkratu je bilo ukazano, da mora šteti prvi obrok z 246 gld. 36 $^{1}/_{3}$ kr. v treh dneh. V kakšni stiski je bil tedaj trnovski župnik, si lahko mislimo, a odkriva nam jo tudi njegova vloga na začasno deželno vlado dne 20. kimavca 1809. »Že 14. dne kimavca sem prosil — pisal ji je Zupan — da naj me oproste razredne davčne kontribucije, kar dobim nenadoma včeraj šest mož eksekucije; da bi se iznebil tega tako dragega prisilnega sredstva, moral sem si vse prizadejati, da sem našel prijatelje, ki so mi posodili denar, kolikor ga je bilo treba za plačanje prve osminke. S prilogo je potrdil, da je res plačal 246 gld. 36 $^{1}/_{3}$ kr., in nadalje prosil, da bi se mu ostala davščina prizanesla ali vsaj znižala, ker nima čisto nič imetja in je jako obtežen, ker so mu nastavili častnike v župnišče. Omenil je tudi, da so mu vsahnili vsi obrestni dohodki in da še nima nobenega upanja, da bi jih mogel skorej prejeti. Ko bi bila njegova prošnja odbita, moral bi ostaviti župo, ker ni nobenih dohodkov in denarja od nikoder. Ta prošnja je imela vendarle nekoliko vspeha. Dne 10. vinotoka 1809 je dobil Zupan odlok, da se mu zniža kontribucija; plačal je že 246 gld. 36 $^{1}/_{3}$ kr., odslej naj plača še toliko vsoto v sedmih obrokih, obrok po 35 gld. 13 $^{3}/_{4}$ kr. Odlok je poleg tajnika Kaiserja podpisal Anton Codelli (De la part de la Comission). Uvaževali so dejstvo, da je bil župnik brez dohodkov. Tej rešitvi za petami je bilo novo iznenadenje. Dne 11. vinotoka 1809 je prispel v trnovsko župnišče plačilni nalog za 56 gld. 22 kr., ki jih je bilo vplačati Zupanu v deželno operacijsko blagajno do 1. dne listopada 1809 za vzdrževanje cesarskih francoskih čet — huda zahteva! Dan na dan je imel trnovski župnik na stanovanju in hrani francoske vojake in sedaj naj vrhu tega plača zanje še poseben davek.

Ohranjeni so nam Zupanovi izkazi, kazoči stroške za vojaštvo in škodo, ki jo je imel izza prihoda francoskih čet.

Izza 4. do vštetega 6. dne rožnika 1809 so bili v trnovskem župnišču 3 častniki, 3 sluge (Domestiques) izza stanovanjskega nakazila; 9.—16. dne i. m. bataljonski načelnik, 2 adjutanta majorja, 3 sluge in še 2 častnika z 2 slugama; 19.—25. dne i. m. bataljonski načelnik, 2 častnika, 3 sluge; 26.—28. dne i. m. 4 častniki s 4 slugami; vse te vojake so nastavili četrtniki (Viertelmeister) brez nakazilnih listkov; 29. rožnika do 1. dne malega srpana 4 častniki in 4 sluge; 2.—9. dne velikega srpana 5 častnikov in en kapitan; 12.—20. dne i. m. kapitan s slugo — brez nakazila; 20.—26. dne i. m. 2 častnika z dvema slugama; 22.—27. dne i. m. 2 častnika in 10 slug; 27. dne velikega srpana do vštetega 14. dne vinotoka kapitan s slugo in s tremi korji; 29. dne velikega srpana do 5. dne kimavca 2 častnika z 2 slugama; 8.—12. dne kimavca dva kapitana z dvema slugama; 27. dne kimavca do 2. dne vinotoka 2 kapitana s slugama; 5. dne listopada 2 kapitana s slugama in s tremi konji; ti so vzeli s seboj par finih novih ruh; 8.—14. dne i. m. častnik s slugo; 11.—16. dne grudna 2 častnika s slugama in 4 konji; 11.—17. i. m. 2 častnika in konj; 16.—24. dne i. m. častnik s slugo; 25. dne i. m. kapitan s slugo in s konjem.

Meseca listopada in grudna so se morale za vojake kuriti po tri peči zjutraj in zvečer. Porabilo se je za to 15 voz drv, speljaj po tedanji povprečni ceni po 10 gld. Sveč so požgali pol funta na dan.

1810. Izza 3. dne prosinca sta stanovala 2 častnika v trnovskem župnišču dva dni; 5.—7. dne i. m. 2 častnika; 7.—9. dne i. m. 2 častnika in sluga; 9.—24. dne i. m. 2 častnika s slugama in s konjem; 26.—28. dne i. m. 2 častnika, gospa in 2 slugi; drv za tri peči je šlo zopet 8 voz, sveč 15 ℔; 31. dne prosinca do 5. dne svečana častnik s slugo; 1. dne svečana do 2. dne sušca kapitan ilirskih čet s slugo; 23.-25. dne svečana častnik s slugo; 25. dne svečana do

26. dne sušca častnik in sluga; 28. dne sušca do 1. dne malega travna častnik s služabnikom; 8.—12. dne malega travna častnik s slugo; 20.—28. dne i. m. častnik in sluga; 1.—8. dne velikega travna častnik s slugo; 13.—17. dne i. m. častnik in sluga.

Izza 31. dne prosinca do 17. dne velikega travna sta se morali kuriti v župnišču po dve, večkrat celo tri peči zjutraj in zvečer. Požgalo se je v teh 96 dneh 24 voz drv. Vsak dan je bilo treba pripraviti v sobe po dve lojevi sveči, vkupe 32 ℔.

20. do 30. dne velikega travna 2 častnika s slugama; 21. dne velikega travna do vštetega 1. dne rožnika kapitan s slugo; 5.—10. dne rožnika kapitan in sluga; 11.—20. dne i. m. častnik s slugo; 17.—20. dne i. m. 2 častnika s služabnikoma; 20.—25. dne i. m. kapitan, častnik in slugi; 21.—25. dne i. m. kapitan, častnik, oba s slugama; 25. dne rožnika do 14. dne malega srpana kapitan s slugo; 14.—31. dne malega srpana častnik, 2 slugi. Ta častnik je imel v župnišču svojo hrano s petimi tovariši vred, ki so drugod stanovali, a dati se jim je morala na razpolago vsa mizna in kuhinjska oprava.

Za spalnico je bilo treba kupiti 4 posteljnake, dve žimnici z blazinami, 4 odeje, 8 vatlov (Stab) finega platna za dva para ruh in prav toliko navadnega platna.

K 2. dnevu velikega srpana 1809 pripominja župnik Peter Zupan, da je bilo tedaj na župniškem vrtu in v hlevu polno konj, mul in oslov, ki so napravili senu, sadnemu drevju in vrtni zelenjadi ogromno škodo — cenil jo je na 350 gld. Po zlu mu je šlo v 17. dneh vsaj 80 stotov sena in 30 mernikov ovsa. Take nadloge omenja Zupan tudi konec kimavca istega leta, ko so francoske čete škodile na polju, polastivši se krompirja, fižola in druzega.

»Da je res tako, pripravljen je podpisani potrditi s prisego«, s temi besedami je sklenil trnovski župnik Zupan svoje izkaze o stroških za nastanjene vojake in o prizadeti škodi in jih priložil prošnjama na mestni magistrat. Prvo je

vložil dne 28. prosinca 1810 zahtevajoč pomoči. Ko je ni našel, potrkal je drugič dne 21. malega srpana i. l. To pot se je skliceval na postavo, ki veli, da so gostači prosti nastanjevanja vojaščine; vsa bremena zadevajo le gospodarja, v tem slučaju mestni magistrat, ki je bil z rodovino pl. Hubenfeldovo sopatron trnovskemu župnišču. Svoji prošnji je iznovič dodal izkaz stroškov, izvirajočih iz nastanjenja vojakov in kontribucije, naraslih na 4373 gld. 18 3/4 kr. in je prosil odškodovanja. Dokler ne dobi povračila zanje, hoče svojo tirjatev vknjižiti na trnovsko župnišče. Mestni magistrat je dne 3. velikega srpana 1810 tudi to prošnjo odbil Zupanu, češ, da je taka vknjižba nemogoča. (Župni arhiv trnovski.)

Nemški viteški red v Beli Krajini.

Spisal Leopold Podlogar.

Od 12. stoletja dalje so poskušali štirje redovi naseliti se v Beli Krajini; trije so bivali tu le malo časa, do danes se je pa obdržal nemški viteški red.

V 12. stoletju zasledimo na Kranjskem viteški red templjarjev. Njegova last so bila večinoma ona posestva, katera ima danes nemški viteški red.[1]) L. 1167. se omenjajo templjarji v Ljubljani; stanovali so na mestu, kjer stoji danes komenda nemškega reda ali kjer je stala svoj čas cerkev sv. Janeza. Ohranjeno nam je poročilo, da je bila njih cerkev zidana v podobi križa.[2]) Istodobno, kakor v Ljubljani, se je naselil red templjarjev tudi v Beli Krajini. Četrt ure od sedanje Metlike doli proti Kulpi so sezidali templjarji tri cerkve in samostan. Te cerkve stoje še danes, gotovo ne več v prvotni obliki, pač pa na prvotnem kraju, namreč na pokopališču pri vasi Rosalnice. Še v Valvasorjevem času (1689) so nosile ime »Tri

---

1) Klun. Arch. II — III — 53.
2) Ibid. 185—186.

templjarske cerkve« (die drei Templerherren Kirchen[3]). Kakor poroča Valvasor, so templjarje odslovili iz Ljubljane okrog l. 1200[4]) in ob enem tudi iz Bele Krajine. Bili so baje preveč grabežljivi (»weil si allzuweit um sich greifen wollten«) in delovali so v interesu beneške republike in oglejske očakovine na škodo našim krajem in naši vladarski hiši. Red se je vzdrževal nato za silo še po Hrvaškem in Dalmaciji (1242), a gotovo se ni vzdržal do svojega zatrtja l. 1305.[5])

Zapuščina pregnanih templjarjev je pripadla nemškemu viteškemu redu, ki je prišel v Belo Krajino kmalu za templjarji.

Sredi prve polovice 15. veka so pribežali v Belo Krajino od Turkov pregnani bosenski, oziroma hrvaški frančiškani. Bili so tu gostoljubno vsprejeti; nemški red, ki si je bil že pred l. 1408. zgradil v utrjeni Metliki novo hišo, jim je odstopil Tri Fare in trifarški samostan. Vedno dohajajočim begunom je začelo zidati belokranjsko plemstvo nov samostan v bližini Gradaca v podzemeljski župniji. Leta 1469. so prihruli Turki, razdejali oba samostana in pregnali frančiškane iz Bele Krajine za vselej. Poiskali so si frančiškani varnejšega zavetja in ga našli v Novem Mestu[6]).

V začetku 18. veka (1711) so začeli vabiti kmetje iz črnomaljske in metliške okolice v Belo Krajino vlaške menihe, kaludžarje (collugieri) iz samostana »Somerie« (Šmarje). Raztrosila se je bila med njimi govorica, da hranijo le-ti čudotvorne vlaške relikvije, s katerimi morejo zabraniti točo in preprečiti vsakojake vremenske nezgode, »kar se zagovarjanju katoliških duhovnikov ni posrečilo«. Kmete je to silno vleklo in povabili so jih na svoja zemljišča. Temu vabilu so se kaludžarji tudi odzvali in vodili z vlaškimi relikvijami procesije po polju in vinogradih. Takemu praznovernemu počenjanju se je odločno

[3]) Valv. VIII—755. in XI—385.

[4]) Valv. XI—710.

[5]) Tkalčić, Monumenta historica episcopatus Zagrabiensis I—78. 79. Mittheil. 1848—85.

[6]) Valv. XI—603, 604 in Chron. Conv. Rud. II.—243.

uprla cerkvena in svetna oblast, a prav neradi so se kmetje slednjič udali sili.[7])

O templjarjih in kaludžarjih nimamo več podatkov, kakor ravno navedene, o frančiškanih so prinesla nekaj drobtinic letošnja Izvestja M. Dr. (str. 35—38.), ostaja nam torej podati nekaj več podatkov o bivanju nemškega viteškega reda v Beli Krajini.

I.

Že l. 1228. so bili zgradili nemški križarji v Jeruzalemu hospic, imenovan »nemška hiša«; prizidali so mu kapelo ter jo posvetili v čast N. Lj. G. Tu je imela svoj sedež bratovščina, katere naloga je bila, dati varnega zavetja ranjenim nemškim križarjem, utrujenim in onemoglim ter preganjanim romarjem. Po prizadevanju vojvode Friderika Švabskega se je razvil iz te bratovščine duhovni viteški red, ki je nosil ime: Bratje Jeruzalemskega hospica N. Lj. G. za Nemce. Redu je dal papež Klemen III. l. 1191. časovnim in krajevnim razmeram prilagodena pravila sv. Auguština in ga potrdil. Udje so dobili posebno redovno obleko, in sicer bel plašč s črnim, srebrnoobrobljenim križem. Ko se je red pod mojstrom Hermanom Bartom (1206—1210) v boju s Saraceni vrlo izkazal, ga je jeruzalemski kralj Ivan odlikoval s tem, da so odslej člani nosili črn, z zlatom obrobljen križ[8]). Naloga, ki si jo je stavil red, je bila: varstvo in branitev sv. dežele, neprestan boj zoper sovražnike Kristove, pomoč sirotam, zatiranim, preganjanim, stiskanim.

Leta 1193. se omenja red prvikrat v Evropi, in sicer na nemških tleh v Waldecku.[9]) Pod prvim vel. mojstrom Hermanom iz Salze (1210—1239) se je naselil red tudi na Avstrijsko, menda ravno l. 1222. L. 1222. se omenja red že po Štajerskem

[7]) Klun, Arch. I—67. Dimitz G. Kr. IV—160.

[8]) Holzapfel, Der Deutsche Ritterorden in seinem Wirken, 1—31.

[9]) Pettenegg, Die Urkunden des D. O. Centralarch. zu Wien I. pag. 2.

in leta 1237. se omenja v listinah prvič tudi na Kranjskem.[10]) Herman je bil poseben prijatelj avstrijskega vojvode Leopolda V. Slavnega (1198—1230). Udeleživši se pete križarske vojske (1217—1222) se je Leopold seznanil z redom in njega mojstrom. Imel je Leopold V. tudi po Kranjskem obilo posestev, nakupljenih od freisinškega škofa Gerolda. Po njegovih deželah so se klatili v tistem času privrženci raznih sekt, tako »gazari«, po naše klati-menihi, in njim sorodni »circumcellioni«, ki so netili med ljudstvom sovraštvo do papeža in duhovščine in povzročali precej nemirov in rabuk. Tudi na Kranjskem se jih ni manjkalo. Pisano so gledali bogato freisinško in oglejsko cerkev, posebno še bogati stiški samostan. Znali so pregovoriti ububožane plemiče, da so padli po premoženju cerkva in samostanov. Veliko so trpele cerkve, zlasti stiški samostan, »tempore rebellionis invalescente haeresi«.[11])

Da prežene te rogovileže in oslabi ter stare moč roparskih plemičev, se obrne Leopold na velikega nemškega mojstra Hermana Salškega s prošnjo, naj naseli nekaj vitezov v njegove dežele in na njegova posestva, da naredijo mir, katerega so kalili donatistiški menihi in ropaželjni plemiči. Vitežniki so se odzvali vabilu in se naselili na Avstrijskem ter s tem ustanovili avstrijsko balijo. Red se je lotil nakazane naloge tudi na Kranjskem; tu je prebival v Ljubljani. Oskrboval je poleg drugega tudi bolnico za gobove, katero si je bila zgradila Ljubljana v času križarskih vojsk; posvetil se je izobrazbi ljudstva ter vzdrževal v Ljubljani šolo.[12])

S požrtvovalnim delom si je pridobil red na Kranjskem naklonjenost cerkvenih in svetnih mogotcev. Že l. 1237. je izdal cesar Friderik II. dve diplomi; s prvo je vzel nemške viteze po Avstrijskem, Štajerskem in Kranjski Marki[13]) v svoje po-

[10]) Pettenegg l. c. — 24. 26. 44. in Mittheil. 1862.

[11]) Klun Arch II—III—192. 193.

[12]) Mittheil. 1860—97. Dimitz G. Kr. I—171.

[13]) T. j. v Ljubljani, kamor je bil red najprvo naseljen; komenda v Črnomlju in Metliki je nastala pozneje in bila zato vedno odvisna od nem. hiše v Ljubljani. Cf. Mittheil. 1862—71.

sebno varstvo, z drugo pa jih oprostil vseh davkov, dač in mitnin. Papež Aleksander IV. je potrdil obe diplomi l. 1261. in naklonil še to dobroto, da so bili viteżniki izvzeti iz oblasti svetnih sodišč.[14])

Kakor vsem redovom, so bili koroški vojvodi posebno naklonjeni tudi nem. viteškemu redu. Koroški vojvoda Bernard je pripeljal l. 1233. v Ljubljano frančiškane; že l. 1213. pa ga zasledimo tudi med pričami v neki listini, s katero dovoljuje cesar Oton IV. svojim podložnim knezom, da smejo alodna posestva nem. redu prepuščati ali prodajati.[15]) Njegov sin Ulrik III. je zidal ob nastopu svoje vojvodine (1247) nem. redu v Ljubljani stanovanje in red poleg tega še obdaril z obširnimi posestvi.[16]) Ko je podedoval vojvoda po smrti svoje sorodnice Zofije Višnjegorske l. 1256.[17]) še Metliško, jih je naselil tudi tja. V Beli Krajini si je red hitro pridobil naklonjenost duhovnov in veljavo pri ljudstu. Ko je prišel črnomaljski župnik Ivan na dvor vojvode Ulrika kot njegov vicedom in dvorni kapelan, je naprosil vojvodo, naj podeli črnomaljsko župnijo z vsemi pravicami in z vsem, kar k njej spada, nemškemu redu.[18])

In kaj je spadalo k črnomaljski župniji? Ko je l. 1228. oglejski očak Bertold na prošnjo svoje svakinje, mejne grofinje Isterske, Zofije Višnjegorske, posvetil cerkev sv. Petra in obenem utemeljil črnomaljsko župnijo, je pridružil novi župniji še štiri druge cerkve te krajine, in sicer: Tri Fare (Metliko), Semič, Podzemelj in Vinico. Te cerkve, četudi niso bile ravno župne, so imele vendar vsaka svojega duhovnika[19]), črnomaljski župnik jim je bil le nekakov nadžupnik. Zofija, ki je obdarila cerkve na Metliškem z obširnimi posestvi, in jim prepustila desetino

[14]) Mittheil. 1862—77.

[15]) Pettenegg ibid. 5.

[16]) Schumi U. u. R. B. II—186.

[17]) Izvestja VI—223, VIII—167.

[18]) Izvestja VI—223.

[19]) »Heinricus plebanus de sancta Maria« = (Metlika) se imenuje v ustanovni listini črnomaljske župnije. Schumi U. u. R. B. II. 42 in Catalogus Cleri 1892—210.

metliške pokrajine,[20]) je dobila nad njimi patronat. Očak je prejel od Zofije pravico do desetin,[21]) katere je dajal v fevd, in je postavil v Črnomlju prvega župnika Ivana.[22]) V zapisniku patrijarške desetine iz l. 1323. je tedaj med župnijami Slovenske Krajine naveden tudi Črnomelj.[23])

Koroški vojvoda Ulrik je uslišal prošnjo svojega vicedoma in bivšega černomeljskega župnika Ivana in je l. 1268. s pismom z dne 16. januvarja podaril župnijo Črnomelj z vsemi podružnicami nemškemu viteškemu redu. (Ecclesiam S. Petri cum omnibus Filiabus suis in Methlica, jurisdictionibus, libertatibus et attinentiis.[24]) Listina dostavlja tem besedam, da so bratje nemške hiše pravi in postavni lastniki onih cerkva, njih imetja in pravic, ter jim obeta, da jih bode vojvoda vedno ščitil.

Od tega leta dalje do danes nahajamo v Beli Krajini nemški viteški red. Kakor rečeno, so se doselili vitežniki sem že pred omenjenim letom; stanovali so v trifarškem samostanu. Tega leta so vzeli v last to, kar jim je bilo podeljenega z vojvodskim pismom. V onem času se je začela že razvijati in utrjevati sedanja Metlika. Red je sklenil zidati v njej novo hišo in se je obrnil za pomoč na oglejskega očaka. Očak Otobon je izdal l. 1310. bulo z odpustki, v kateri spodbuja vernike k obilnim milodarom, da se sezida nova hiša nemškemu redu v Metliki.[25])

Na tem mestu bodi omenjeno še to, da je red v tem času vabil nemške naselnike v neobljudene sosednje kočevske kraje in da je on vplival na to, da so začeli v 17. stoletju zasajati trte po Maverlenu.[26])

---

[20]) Pettenegg 36. Izvestja M. D. 222.

[21]) Schumi, Archiv I. 27: »decimas eiusdem provinciae secundum consuetudinem ecclesiae aquilegensi integraliter assignando . . . dicta soror (Sophia) iure gundeat patronatus. (U. B. I. 42.)

[22]) Klun Arch. II—III—37. Izvestja VI—222 in VIII—164 do 167.

[23]) Mittheil. 1856—11. Schumi Arch I—96.

[24]) Schumi Archiv I—27.

[25]) Schumi Archiv I—34. Dimitz G. Kr. I—217.

[26]) Hauffen, Die deutsche Sprachinsel Gottschee 11. in 37.

II.

Dotakniti se nam je na tem mestu kočljivega in malo jasnega poglavja, ki se tiče zgodovine nemškega viteškega reda, namreč onega dolgotrajnega prepira med redom in zagrebškim kapitulom, ki je zelo zanimiv, a še precej temen in nerazjasnjen.[27]) Začel se je ta prepir l. 1330. in se končal še-le l. 1750. L. 1330. je začel pobirati komeńdator nemškega reda Henrik črnomaljski (Henricus de Chernomel), toraj eden izmed gospodov Črnomaljskih, desetino po Beli Krajini, katero je pobiral do tega leta zagrebški kapitul, in je s tem zanetil dolgotrajni prepir. Bil je on prvi komendator na Belokranjskem in je različen od Henrika Opavskega (de Opavia), ki je dobil l. 1336. črnomaljsko župnijo kot prvi duhovnik nemškega reda.[28])

S kakšno pravico si je lastil kapitul desetine na Belokranjskem in na kakšni podlagi je trdil, da spadajo belokranjske župnije od nekdaj pod Zagreb? Rekel je: »Ex institutione et ordinatione antiqua«.

Zagreb je trdil, da so spadale župnije v metliški okolici pod zagrebškega škofa tako gledé desetine, kakor glede jurisdikcije[29]). Koliko je na tem resnice? Ker na Kranjskem še ni bilo utrjeno v 11. veku deželno gospostvo, ker se je cesar sam dolgo vojskoval s papežem zaradi investiture ter se tako malo brigal za državne, oziroma deželne meje na jugu, dalje zaradi svaštva hrvatskih oz. ogerskih kraljev z Ulrikom, mejnim grofom kranjskim (1058), so prvi prav lahko raztegnili svojo oblast preko Hrvaške notri do Krke. Še verjetnejše pa je, da so si bili pridobili hrvatski kralji po belokranjskem in čezgorjanskem svetu mnogo posestev in desetin, ne da bi bili imeli pravice deželnega gospostva.[30]) Na teh posestvih so hrvatski

---

[27]) Pisalo se je o njem: v Izvestjih M. D. — VIII. 164. — XI. 50; Zgod. Zbornik 289.

[28]) Izvestja VI—224.

[29]) Zbornik I—314.

[30]) Listina očaka Ulrika 6. nov. 1177 navaja »in marchia Hungarica duas villas iuxta Gurch fluvium sitas, quarum una Drazizdorf (Dražiče

kralji ustanavljali nove cerkve in prišteli svet in ljudstvo med Kolpo in Krko ob ustanovitvi zagrebške biskupije l. 1093. Zagrebu. Ta se je malo brigal za dušni blagor belokranjskega ljudstva, »utpote in conterminiis dioecesis constitutum«[31]), ga vsestransko zanemarjal, kakor nam spričuje listina z dne 12. oktobra 1228. l. Pripoveduje nam, da so bili prebivalci po Metliškem v verskem oziru zanemarjeni in udani ropu in paganskim razvadam. V tem času torej je Zagreb poznal Belokrajino le takrat, kadar je pobiral po njej desetine, katere je l. 1228. lastnica Metliškega prepustila in izročila Ogleju. Postavni dediči Zofije, Šponheimci, so naklonili belokranjske cerkve in vse njih pravice in pripadline nemškemu viteškemu redu, brez dvoma v sporazumu z Oglejem, ker ne nahajamo nikjer odpora ali ugovora od te strani.[32])

Tekom enega stoletja je prišla namreč belokranjska pokrajina vsled sorodstva in svaštva tostranskih vladajočih knezov z ogerskimi kralji v popolnoma druge roke. Leta 1228. je bil gospod Metliškega meranski vojvoda Henrik IV. in po njegovi smrti (18. julija 1228, pokopan v Stičini) je bila posestnica na Metliškem njegova soproga Zofija, grofinja Višnjegorska. Ko je videla, kako so zanemarjeni Belokranjci v duhovnem oziru, se je obrnila na svojega svaka očaka Bertolda in ga prosila, naj pokristijani ljudstvo belokranjsko in ga privede iz teme paganstva k luči sv. vere. Očak je ustregel prošnji svoje svakinje in je pokristijanil Belokranjce.

Oglejski očaki se že prej niso dosti menili za svetno oblast ob skrajnih mejah svoje očakovine. Leta 1077. in zopet 1093. in 1180. so dobili od cesarja Dolenjsko (Marchiam Carniolae), a se zanjo tako malo brigali, da so jo polagoma izgubili. Če jim ni bila mar obširna imovina, si lahko mislimo, da se tudi za desetine že koj od začetka niso brigali in so na

---

pri Metliki), altera vero Globochdorf (Globoko, žup. Krka) cum sediminibus et campis.« (Mell, Entwicklung Krains vom X. bis ins XIII. Jahrb. 83).

[31]) Schumi U. u. R. — II. 42.

[32]) Izvestja M. D. VI—223.

nje popolnoma pozabili. V teh razmerah Zagrebu pač ni bilo težavno lastiti si neutemeljenih in davno zapadlih desetin. Stvar je dobila drugo lice, ko so pripadle cerkve z vsemi pravicami in vsem imetjem[33]) nem. redu. Kakor dandanes, so imeli tudi tedaj komendatorji nemškega reda strogi nalog, ščititi in braniti pravice reda. Ko je dobil red na Metliškem prvega komendatorja Henrika iz slavne hiše gospodov črnomaljskih, se je potegnil za pravice reda in je začel pobirati desetino, katero je pobiral Zagreb že dokaj časa »sine ullo jure«. Komendator gotovo ni pozabil, opozoriti Zagrebčane na opravičenje svojega postopanja. Kapitul proti temu ni mogel pač nič drugega navesti, kakor to, da je pobiral desetino »ex institutione et ordinatione antiqua«, navajal, katere cerkve so spadale pod zagrebško škofijo (usque ecclesiam beatissimi Stephani, regis Hungariae de Zemch (Semič), esse de pertinentiis decimationis Capituli. Zbornik I—297), pri tem pa prezrl vse, na kar je opiral n. v. red svoje pravo, prezrl, da je »ab antiquitus« po krivici pobiral desetino, prezrl, da so se razmere nekoliko tudi po njegovi lastni krivdi v njegovo škodo spremenile. Pač so se pritožili na papeža, kateremu so navedli edino le svoje nepodprte razloge, in izposlovali izobčenje križnikov in belokranjskih župnikov. Križniki, katere imenuje pritožba zagrebška »viros religiosos«, so se pred Rimom po svojih zaščitnikih[34]) gotovo opravičili in se zato v svesti si svojih pravic malo zmenili za cerkvene kazni, katere so bile po dokazu pravic »eo ipso «anulirane.

Ne da bi simpatizoval opazovalec teh prepirov s to ali ono stranko, se mu mora zdeti čudno posebno to, da Zagreb

---

[33]) Schumi Archiv I—27: »Ulricus... ecclesiam S. Petri cum omnibus Filiabus suis, in Methlica iurisdictionibus, libertatibus et attinentiis Ecclesiae B. M. V. G. domus Theutonicae contulit... possidendam.«

[34]) Med nje spada v prvi vrsti Ivan, grof Goriški in Tirolski, zaščitnik (Vogt) cerkva oglejske, tridentske in briksenske škofije; ta vzame l. 1337. 16. okt. (toraj v začetku tega »desetinskega prepira«) v posebno varstvo cerkve, osebe in zemljišča nemškega reda, ki se nahajajo na Metliškem. Izvestja M. D. VI—224.

navaja v pritožbah na Rim, na državne zbore in na vladajoče kneze le svoje trditve, pri tem pa popolnoma prezre ugovore nasprotne stranke, ki v očigled strogim cerkvenim kaznim gotovo niso izostali. »Tanta duricia erat cleri et populi in regione Methlica in contemptendo claves sancte matris ecclesie, quod processus supra descriptus (namreč dokazi zagrebškega kapitula napram vitežnikom) nichil potuit operari.« Tako se zgraža Zagreb nad trdovratnostjo reda in župnikov po Belokranjskem. Ti so imeli gotovo utrjeno svoje stališče, na katerem so kazali svojo trdovratnost.

Pokrajine okrog obeh belokranjskih mest, Črnomlja in Metlike, dalje okrožje žumberško in kostanjeviško je pripadalo do konca XII. stoletja k ogerski, oziroma hrvaški deželi. Koncem XII. veka pa so se te pokrajine odtrgale in zadobile druge vladarje. Kakor so te kraje ogerski, oziroma hrvaški vladarji v cerkvenem oziru podredili Zagrebu, tako so jih novi lastniki njemu odtrgali in podredili Ogleju.[35])

Iz darilne listine Zofije Višnjegorske, legitimne lastnice Metliške grofije, iz l. 1228. je razvidno, da je ona izročila cerkveno upravo Belokrajine Ogleju, zadobila s tem ona, oziroma njen dedič, koroški vojvoda, patronsko pravico in pravico »praesentandi« — vse to je pripadlo v tem času nemškemu redu[36]) popolnoma po postavnem potu. Ni čudno, da je podlegel zagrebški kapitul, pravica je bila vsekako na strani n. v. reda, sicer ne bi bil ostal trdovraten tako dolgo.

V tej, več kot štiristoletni dobi prepira radi desetin v Beli Krajini opažamo zlasti proti koncu, da so se glede jurisdikcije in sploh v vsakovrstnih pastoralnih zadevah obračali belokranjski duhovniki na Zagreb. To nas ne sme zvoditi na napačno misel, da niso vedeli pod katero škofijo spadajo,[37]) ampak nas potrjuje v prepričanju, da je bil tako oddaljeni

---

[35]) Mell. loc. cit. —43. opomba 4.

[36]) Izvestja, XI—53. Archiv II—III—209.

[37]) Tako piše zagrebški kapitul o belokranjski duhovščini: »ipsi se nullius esse dioecesis affirmant«. Cf. Zbornik pag. 314.

Oglej glede te točke z Zagrebom domenjen in je kot bližnja škofija v njegovem imenu dovoljevala potrebno.

Na prvi pogled se nam zdi čudno, da ima podatke za ta prepir le Zagreb, nič pa n. v. red. Brez dvoma so zastopali njegovo zadevo v Rimu njegovi naklonjenci in zaščitniki po Ogleju in so na ta način z oglejskimi listinami zginili tudi podatki v tej zadevi, ako se ne zasledé v Rimu.

III.

Veliko je pretrpel n. red za časa turških napadov na Belo Krajino; najbolj prizadet je bil menda vsled napada l. 1411. To leto se je obrnil vel. mojster na avstrijsko balijo za podporo. Komtur avstrijske balije je sklical vse svoje komturje v Dunajsko Novo Mesto na dan 8. septembra l. 1411. Prišel je tja tudi komtur metliški, ki ne le ni bil v stanu prispevati k zahtevani podpori, ampak je zbrane prosil pomoči, češ, da je škoda, katero je prizadjal Turek na Belokranjskem n. redu tolika, da se brez takojšnje podpore ne more vzdržati.[38]) Vsled neprestanih turških napadov v Belo Krajino so vitezi kmalu zapustili Tri Fare in se preselili v utrjeno mesto Metliko, kjer so imeli menda že iz l. 1310. svojo hišo. Prejšnjo kapelo sv. Nikolaja so podrli, zidali večjo cerkev na čast istemu svetniku, ki je postala sredi 15. veka namestu Treh Far župnijska cerkev in je kot taka ostala do danes. L. 1469. so Turki porušili trifarške cerkve in požgali ob enem trifarški samostan. Tako je zibnila v prah prvotna naselbina nem. vit. reda na Metliškem.

Leta 1548. se je vgnezdila nova vera v vsa dolenjska mesta; nastalo je tudi več novoverskih občin: v Pobrežju, Črnomlju, na Krupi, v Gradacu in Metliki.[39]) Odpadlo je nekaj duhovnikov belokranjskih, dva v Semiču, eden na Vinici; red pa ne le, da ni imel odpadnika, je iste celo preganjal. L. 1581.

[38]) Mittheil. 1863—35, 1903—181, 182.

[39]) Jahrbuch der Gesellschaft für die Gesch. d. Prot. in Österr. XXII. 59—63.

je vlomil predikant Peter Vojmanič v komtursko cerkev (sv. Katarine v Metliki)[40]) in ondi predikaval; komtur je kmalu zvedel o skrivnih shodih in ga pregnal ter mu prepovedal predikovati na meščanskem svetu.[41]) L. 1598. je oropal predikant Gregor Sitarič semiško cerkev, kjer je že leta 1586. župnikoval. Marquard pl. Eck. Komtur nem. reda je izposloval pri vladi, da so stanovi povrnili storjeno škodo, Sitarič pa je bil za vedno izgnan iz dežele.[42])

L. 1564. je kupil metliški komendator Lenart Frumentin v Novem Mestu nem. redu hišo, v kateri se je nahajalo še pred kratkim c. kr. mestno delegirano sodišče. Mogoče, da je nameraval preseliti se v Novo Mesto enako, kakor sto let prej frančiškani, tudi n. v. red. Ostala je redu najbrže le hiša, o kaki naselitvi ni najti poročila.[43])

Krog polovice 17. veka je pogorel Črnomelj in pogorela je ž njim črnomeljska komenda. Leta 1655., kakor priča spominjska plošča, vzidana v pročelno steno komendskega poslopja, jo je dal pozidati komtur Ivan Jakob Frankopanski. L. 1705. je uničil požar Metliko popolnoma; pogorel je grad, cerkev in komenda.[44]) Stanovanje za komendatorja so zgradili koj, drugo pa prizidali še-le l. 1726. To poslopje ni zadostovalo vsemu osobju in l. 1776. je dal komtur Karol grof pl. Zinzendorf u. Pottendorf isto prezidati in povečati. V komendi so stanovali duhovniki do l. 1808., ko je bilo zidano sedanje župnišče, in l. 1789. tudi šola, pa le do l. 1797., ko je šola prenehala do prihoda Friderika Barage. Mnogo škode je prizadel metliški komendi požar l. 1790. Popolnoma so uničili komendo Francozi, kateri so jo imeli v lasti od l. 1809—1814. Pobegnil je pred njimi komendator, ki se pozneje ne imenuje več v

[40]) Ibidem pag. 62.

[41]) Dimitz G. Kr. III—84.

[42]) Valv. VII—463.

[43]) Vrhovec, Zgod. Nov. Mesta 46.

[44]) Izvestja XVII.—46.

Metliki. Posestvo n. reda oskrbuje od tedaj vsakokratni oskrbnik (Verwalter).

Naj sledi tu še vrsta belokranjskih komturjev: [45])

1. Henrik Črnomaljski 1330—1339. 2. Ivan Windischgraetz 1360—. 3. Ivan v. Pommersheim 1408—. 4. Ivan Črnomaljski 1420—. 5. Volfgang Hain 1466—. 6. Volfgang v. Neuhaus 1468—. 7. Bogomir Seefeldski 1515—. 8. Erazem grof Thurn 1530—. 9. Tomaž v. Siegersdorf 1538—. 10. Lenart Frumentin 1564—. 11. Josip pl. Raunach 1578—. 12. Marquard pl. Eck v. Hungersbach 1585—. 13. Jurij Schröttensteiner. 14. Jakob Haller v. Hallerstein 1660. 15. Ivan Jakob Frankopanski. 1655—. 16. Žiga baron Saurau 1671—. 17. Gvidon Stahremberg, slavni branitelj Dunaja. 18. Goldstein 1700—. 19. Richard Barbo Wachsensteinski. 20. Maks v. Rindsmaul 1750—. 21. Grof Karol v. Zinzendorf u. Pottendorf 1774—1782—. 22. Ignacij grof Attems 1782—. 23. Grof Stahremberg 1800—. 24. Grof Brandis 1801—.

Slovstvo.

Gradivo za zgodovino Slovencev v srednjem veku. Zbral dr. Franc Kos, c. kr. profesor. Druga knjiga, (l. 801—1000.) V Ljubljani 1906. Založila in izdala »Leonova družba« v Ljubljani. Tiskala »Katoliška tiskarna«. Str. 84+514. Tržna cena 10 K, za redne člane »Leonove družbe« 5 K. — Srce je vtripnilo radosti vsakemu prijatelju domovinoznanstva, ko je izšlo letos zgoraj omenjeno Kosovo delo, ki je izredne važnosti za slovensko zgodovinoslovje. Kaj takega zmore le dr. Kos s svojo globoko učenostjo in železno vstrajnostjo. V prvem delu nam pisatelj podaja v lahkem slogu zgodovino one dobe, v drugem obširno sestavljene regeste listin z vsemi viri in v tretjem natančno kazalo. Kakor vrhunci gričev iz meglene planjave se prikazujejo v tej dobi trdni zgodovinski podatki iz listin, zlasti za loško okolico. Ponos se dviga domoljubu, ko čita, kako obširna je bila Slovenija v 9. stoletju. V 10. stoletju je Karantanija obsegala ves zapadni del, Panonija pa vshodni del slovenskih deželâ. Na Koroškem se je toliko reklo, kakor na Slovenskem. In danes! Dobro pa dé tudi resnicoljubu, da so tu enkrat temeljito ovržene napake Megiserja, Richterja

[45]) Po Hoff. Gemählde v. H. Kr. II—84—91.

in drugih površnih zgodovinarjev, katerih so se držali razni novejši prepisovalci, ki so kvarili zgodovinsko istino. Dr. Kosu se res težko pride blizu, ker pretehta vsako besedo, katero zapiše. Omenimo naj le male hibe. Prav koristno bi bilo, ako bi bil zgodovinskemu pregledu pridejan zemljevid za ono dobo. Skoraj bi bilo boljše, ako bi za Marchgraf začeli rabiti besedo pokrajinski grof namesto mejni grof. Ni gotovo, da bi bila Bučinja Ves dobila ime od Budista. (XXIV.) Za Trdogoja in Debelogoja na str. 128. bi menili, da sta bila Trdoglav in Debeloglav, istotako Možeglav na str. 222. in 387. Sabatum paschae (str. 258) je velika sobota, ne velikonočna sobota. Goli vrh Ratitovca se še dandanes imenuje Pečana (str. 337). Na isti strani 337. mora stati od »izvira«, ne od »izliva« Žabnice. Dobro je določil pisatelj kraj Primet — Praše (str. 340), znabiti bi se dal upoštevati tudi ondi blizu ležeči kraj »Pri meji«. Kmetija na str. 339 se pa menda ne imenuje Bosen, ampak Božen, oz. Božnar. Precej tiskovnih pomot je pisatelj sam popravil. Vse to so le male hibice na sicer jako krasnem delu. Ta zgodovina naj se dobi v knjižnici vsakega izobraženega Slovenca, ker ima stalno vrednost. *A. Koblar.*

Zgodovina brezoviške župnije. Spisal Josip Novak, c. kr. učitelj v Idriji. Ponatisek iz »Zgodovinskega Zbornika«. V Ljubljani, 1907. Založil župnik Anton Žgur. — Tiskala Katoliška Tiskarna. — 8^{0}. Str. 227.

Tako podrobno bržkone ni nobena župnija na Kranjskem popisana, kakor je v pričujoči knjigi župnija Brezovica.

Za predgovorom se vrsti 13 poglavij, namreč: 1. Prirodoznanski opis. 2. Statistični opis. 3. Vera in omika. 4. Gradovi in gradišča. 5. Brezovica, šempeterska podružnica. 6. Brezovica, samostojna župnija. 7. Cerkve v župniji. 8. Znamenja. 9. Župnišče. 10. Duhovni pastirji. 11. Šola in učitelji. 12. Odlični Brezovičanje. 13. Prilogi.

Iz teh naštetih točk je jasno, da se ozira popis na zemljepisno lego, na zgodovinske dogodbe in na vse različne kulturne pojave v župniji; nobene važnejše strani ne pogrešaš. Slika brezoviške župnije se jasno razgrinja pred teboj. Nekaterim se bodo morda posamezni oddelki zdeli celo prenatančno popisani; pomisliti pa je, da bodo prav tisti deli najbolj zanimali domačine.

Sedemnajst podob pojasnjuje besedilo, med njimi tudi pri zemljepisnih opisih tako potrebni legopisni načrt. Pred seboj gledaš pokrajine, cerkve, tlorise, župnišče, skupino župljanov, torej celo vrsto nazornih slik.

S to knjigo smo dobili zopet nov in lep prirastek v nizu popisov domačih župnij. Želeli bi seveda, da bi kmalu izšli podrobni popisi zlasti najstarejših župnij na Kranjskem, o katerih se je doslej še malo pisalo, na primer o Vipavi, Hrenovicah, Slavini, Cirknici, Starem trgu pri Ložu,

Ribnici, Dobrepoljah, Šent Vidu pri Stičini, Trebnjem itd. Iz takih monografij bo potem lahko sestaviti celotno cerkveno zgodovino kranjske dežele. *V. Steska.*

Gli ecclesiastici di Casa d' Attems. Udine. Tipographia D. Del Bianco. 1907. 4⁰. Str. 28.

Ta knjižica je zasebnega značaja. Poklonil jo je oče svojemu sinu grofu Arbu Attemsu, ki je, zapustivši nadporočniško službo, stopil v duhovski stan in obhajal novo mašo 5. avgusta t. l.

Knjižica našteva vse člane Attemške rodbine, ki so bili duhovskega stanu, in priobčuje o teh krasne življenjepise. Njih število je 55, od opata Vodalchirja iz l. 1134 do Otokarja, knezoškofa sekovskega, ki je umrl l. 1867.

Za našo zgodovino sta večje važnosti Ernest Amadej (1694—1757) in Karel Mihael (1711—1774).

Ernest Amadej grof Attems je bil sin Ignacija in Marije Regine roj. Wurmbrand. Študiral je v »Collegium Germanicum« v Rimu, bil kanonik solnograški in pásavski, od l. 1733. generalni vikar knezoškofa pasavskega za avstrijski del pasavske škofije in oficijal pásavskega konzistorija s sedežem na Dunaju do konca l. 1742. L. 1736. ga je papež imenoval za naslovnega škofa traškega (Traco ali Traconia v Tesaliji) in leta 1741. ga je cesarica Marija Terezija imenovala za ljubljanskega knezoškofa, kar je papež odobril leta 1742. Vodstvo ljubljanske škofije je prevzel 31. marca 1743. Umrl je 5. decembra 1757. na Dunaju, pokopan pa je v Gornjem Gradu v cerkvi, ki jo je sam sezidal. Zgradil je tudi novo grajščino gornjegrajsko in prenovil Goričane ter uredil ondi park.

Karel Mihael grof Attems je bil sin Ivana Frančiška in Elizabete roj. Coronini-Cronberg. Študiral je v Gorici, v Gradcu, v Modeni in Rimu. V mašnika posvečen je bil prošt v Bettenbrunnu in v Wormsu. Tu je kapitelj ugovarjal pravilnosti imenovanja, zato je prosil Attems papeža druge službe in dobil kanonikat v Bazileji. Benedikt XIV. ga je imenoval za apostolskega legata avstrijskemu delu oglejskega patriarhata; zato je bil posvečen v škofa v Ljubljani 24. avgusta 1750. Ko pa je bil 24. aprila 1752 razdeljen oglejski patriarhat v videmsko in goriško nadškofijo, je postal Karel Mihael prvi goriški nadškof. Umrl je 16. februvarja 1774. *V. Steska.*

Ranarnici i ljekarnici iz franjevačkog reda. Napisao Janko Barlè. Preštampano iz »Liječničkog Vijestnika«. U Zagrebu, 1907, 20 stranij. Brošurica podaja po arhivih nabrane, zanimive podatke o starih zdravnikih in lekarnikih iz frančiškanskega reda na Hrvaškem in Slovenskem. V srednjem veku so bili zdravniki skoro edino le duhovniki.

Menihi po samostanih so pa imeli svoje lekarnice in so zdravili ljudi tudi zunaj samostana. Ranarniki ali kirurgi so bili laiki, ker je papež mašnikom prepovedal, baviti se z operacijami. Pisatelj našteva tudi iz samostana v Kamniku, v Ljubljani, v Novem Mestu, na Sv. Gori, v Nazaretu itd., one frančiškane, ki so se bavili z zdravilstvom, opisuje njih uspehe pri zdravljenju in kako so jih tožili pri vladi svetni ranarniki. Največ gradiva za spis mu je ponudil »Chronicon conventus Neostadiensis«. Gospod Barlè se je s tem predmetom že prej pečal, ko je izdal knjigo: »O zdravstvu staroga Zagreba«. *A. K.*

Das soziale Wirken der kathol. Kirche in Österreich. Band IV. Heft I. Diözese Laibah von Dr. Josef Gruden. Knjiga obsega 97 stranij in jo je izdala dunajska Leonova družba. Za uvodom, ki govori o ustanovitvi in razvitku ljubljanske škofije, se vrstijo oddelki, ki opisujejo delovanje katol. cerkve v škofiji glede verskega življenja, vzgoje in poduka, ljudske naobrazbe ter v karitativnem in socijalnem oziru. Gradivo za tako knjigo ni lahko zbrati, ker se potrebuje mnogo poizvedb iz raznih krajev. Škoda, da je Leonova družba določila pisatelju preozek okvir. Izpod peresa tako veščega pisatelja, kakor je gospod dr. Gruden, bi bilo zanimivo čitati obširnejši opis cerkvenih razmer na Kranjskem pred ustanovitvijo ljubljanske škofije, kako so se razvile posamezne glavne župnije, kako naddijakonati, samostani, božja pota, kaj se je važnega ukrenilo na sinodah, itd. Seveda je sestavljanje tega gradiva mučno in zamudno delo, ker še niso dovolj izcrpani in objavljeni podatki iz tujih in domačih arhivov. Sedanji stan škofije in veselo razvitje duhovnega in socijalnega življenja je pa opisano dokaj temeljito. Posrečilo se je g. dr. Grudnu, da je splošne poteze prav dobro izdelal podrobnosti, bi pa bile točnejše, ako bi bile pred natiskom še enkrat šle vprašalne pole na župne urade. Pripomnimo, da je škof Vidmar (štr. 36 in 62) umrl 17. maja 1883, da je v Kranju Pleiweisova ustanova za ubožne šolske otroke, mestna ubožnica in več ustanov za ubožce, Vincencijeva družba, in da je več duhovnikov sodelovalo pri 17. letnikih naših »Izvestij«. Knjiga bo dobro služila pisar telju zgodovine ljubljanske škofije. *A. K.*

Bisernice iz belokranjskega narodnega zaklada Sp. Ivan Šašelj. 1906. — Opozarjamo na to knjigo vse prijatelje in opazovatelje narodovega žitja, ki se kaže iz pesmij, pravljic in pregovorov, zbranih v tej knjižici, kateri je dodan belokranjski slovar. *A. K*

Das Laibacher Moor. Von Dr. Ernst Kramer. Laibach, 1905., 205 stranij. Tudi to znamenito delo priporočamo našim čitateljem, da si je nabavijo, ako ga še nimajo. Pisana je knjiga strokovnjaški, vmes so lepi zemljevidi, jasne slike izkopin na Barju in drugih zgodovinsko važnih predmetov. Pričakovali smo, da izide knjiga, tudi v slovenskem jeziku, ker bi jo ljudstvo rado čitalo. *A. K.*

Slovenske božjepotne knjižice iz 18. stoletja. V protireformacijski dobi so zelo narastla božja pota. Prednamci so se zatekali v raznih občih in zasebnih stiskah na take kraje, kjer se je častila kaka božja ali svetniška podoba, bivajoča v sluhu čudodelnosti. V Ljubljani je imela pred dvesto leti skoro vsaka cerkev kako čudotvorno podobo, ki je bila ali vedno ali o gotovih časih izpostavljena. Nekatere, kakor n. pr. kip ranjene Matere božje, češčen v kapucinski cerkvi v Ljubljani, so o posebnih prilikah nosili v slovesnih obhodih.

Romarji so že tedaj odnašali domov za spomin na božjo pot podobice — večinoma bakroreze. Pri marsikateri cerkvi se hranijo še dandanašnji stare bakrorezne plošče, ki so ž njimi natiskavali take podobice. Ohranjenih je še dokaj starih božjepotnih sličic, opremljenih z latinskimi ali z nemškimi napisi. Podobice s slovenskimi napisi so jako redke. Nekatere so umetniško izvedene. V podpisanega zbirki se nahaja krasna, 28 *cm*×20 *cm* velika bakrorezna podoba Matere božje pri Novi Štifti nad Gornjim Gradom. V središču je osmožarka zvezda in v njej sedeča Marija z Jezusčkom v naročju in z žezlom in rožnim vencem v desnici; oba sta kronana. Ob zvezdi tiče v štirih voglih slike, kažoče začetek božje poti in čudeže (Erscheinen öffters drey Fäurige Flammen 1557 — levi gor. vogal; Petrus V. Fürst u: Bisch: zu Laybach besucht den Flammen Orth 1558 — desni gor. vogal; Maria zeuget sich um Mittags zeit in einem Liechten Stern 1559 — levi sp. vogal. Unzählich Presshafte gehen gesund davon 1606). Podobo oklepajo rokokoški okraski.

Vspešnejša reklama za božja pota nego podobice so bile knjižice, ki je bilo v njih popisano življenje svetnika čudotvorca in njegovi »mirakelni« in nanizane molitve, litanije, pesmi njemu na čast. Ko se je v 18. stoletju jelo širiti branje med slovenskim priprostim ljudstvom, šle so take knjižice iz rok v roke in privabile mnogo romarjev v čudežna svetišča. V nastopnih vrsticah opišem eno slovenskih božjepotnih knjižic, ki so bile našim bibliografom dosedaj bolj ali manj neznane: Od Andohti, Inu Bratoushine Svetiga JOSHTA.

Takšen je naslov 16 str. (nepag.) v mali 8⁰ broječi knjižici, ki je bila namenjena romarjem, zahajajočim k sv. Joštu pri Kranju, in zlasti članom bratovščine sv. Jošta. Ne vem, ali in koliko soglaša ta slovenski božjepotni proizvod z nemško knjižico: »Leben und Gutthaten des hl. Judoci, Sohnes des Königs aus Grossbritanien, der vor Menge frommer Christen in Ober-Crain in St. Martini-Pfarr auff dem sogenannten Judocus-Berg mit Erfolg ohnzahlbarer Gnaden andächtig verehret wird 1743. Laybach bey A. F. Reichhardt (Anton Žlogar, Trojna božja pot str. 7) — drugo izdajo te knjižice omenja o. Marko Pohlin (Bibl. Carn. str. 28): Jodoci (des Heiligen), eines Sohnes des Königs in Britanien, des Augu-

stinereinsiedler ordens Leben und Gutthaten auf seinem Berge ober Krainburg in Krayn. Layb. abermalgedruckt im Jahre 1760, in 8., s pristavkom: Quando prima editio sit facta, me latet. Slovenska knjižica »Od andohti inu Brat. sv. Joshta nima zabeleženega ni avtorja, ni tiskarja, ni letnice. Kakor smem sklepati iz nekaterih okolnostij izvira to delce iz dobe med letom 1743. in 1751. Pred letom 1743. ni izšlo, ker se v njej natisnjena »Ta treka Peſem. Od teh velikeh zhudeſou, katere ſkasuje Svete Joſht na temo hribo, v' fari S. Martina v' gorenski ſtrani« v peti kitici sklicuje na nemško knjižico, izdano omenjenega leta: Nemske Buque, ſo letukei, Od teh gnad pershle na luzh — drugi mejnik, ki preko njega ne sega naša knjižica, je leto 1751., ko so postavili pri sv. Joštu svete »štenge«. Ko bi bila knjižica pozneje natisnjena, bi jih bila gotovo omenila.

Vsebina knjižice. Pod naslovom »Od andohti inu Brat. Sv. Joshta«, ki nima svoje posebne strani, se začne proslava sv. Jošta čudotvorca, ki mu je o njegovi poslednji sv. maši nebeški glas obljubil, da hoče biti Bog varuh tistemu kraju in ljudstvu, kjer se bo on — sv. Jošt — častil, in da bodo vsi, ki pobožno obiščejo tisti kraj, vslišani. »Inu dokler ob ſedainimu zhaſſu po zelmo kershanſtvo ſe niker vezhi andoht pruti timu lubesnivimu Svetniku, na ſnaide, inu tudi niker vezhih ozhitnih gnad (koker tukei na Gore ſvetiga Joſhta) naſgodi, ſe is tega lohku doli usame, de je raven leta gora taiſti ſrezhni kray, kateriga ſi je ta veliki Perjatu Boshy sa ſvojo zhaſt, inu h' troshtu tem vernim letukei s'volu, debi pak leta andoht naprei gor jemala, inu povikſhena oſtala je ta Sveti Rimski Papesh Clemens ta XII. zelu dobrutlivu pervolu, eno Bratouſhno Svetiga Joſhta gor postaviti, inu lete je velike gnade, inu odpuſtike dodelu.« Naznačeni so odpustki in dnevi, kdaj se morejo prejeti. Nato so natisnjene tri molitve na čast sv. Joštu. Za prvo molitvijo se nahajajo: Lytaniae od svetiga Joshta. Med drugimi pridevki se zove: Ti Svetloba Engellendrashke deshele . . . Ti Luzh teh slepih, Ti Pomuzh teh kruloveh, Ti sravie teh Bolnikou, Ti pomozhnik teh porodnih shen, Ti dobish Otrozhizham Sveti kerſt . . . Drugo večjo polovico knjižice polnijo »Shtiri nove Pefsme od Svetiga JOSHTA, ſloshene od ene guishne Pershone is ene poſebne oblube h' zhaſti Goſpud Bogu, nu Svetimo JOSHTO«. Pri prvi »Od Sheuleina Svetiga Joſta« je naznanjen napev »na visho Svetiga Alesha«. V grozno prisiljeno zveriženih pesmih se opisuje življenje in čudeži sv. Jošta.

Jezikovne posebnosti. Knjižica »Od andohti inu Brat. Sv, Joshta« je v jezikovnem oziru mešanica gorenjščine in dolenjščine. Prevladuje prva. Omenim naj tu nekatere posebnosti. Sledni (= vsak) Romar, sa sledno Potrebo; poviksheine, k' iſvelizheinu; kateri — poleg keteri, kttero; bres ſtuvenia; rod. tvojiga Sinova; ozha; v' dershbi

(= družbi) Angelski; Jagne boshje, kir . . .; nam je dobro vedevzhe; fhiuleine, sheuleine, lebev (najbrže tiskovna pomota namestu: leben); is enmi Romarje; množ. im. zhudefsa; zhes trideffeti lejt. *Iv. Vrhovnik.*

Luka Pušar: Sv. Lucie Andoht itd. v Dražgošah. Ko sem pisal v »Izvestjih M. dr. za Kr.« l. 1904. življenjepis Frančiška Mihaela Paglavca, sem omenil, da se mu po krivici pripisuje spis: »Sv. Lucie Andoht itd. v Dražgošah iz l. 1750, in da je črke I. L. P. tolmačiti kot prve črke imena tedanjega selškega župnika Luke Pušarja. Dražgoše so namreč takrat kot podružnica spadale k župniji selški. Pripomnil sem pa takrat (str. 73), da mi, žal, ni bilo mogoče zaslediti nobenega izvoda te knjižice.

Gospod župnik Iv. Vrhovnik me je pa opozoril, da hrani en izvod te knjižice gospod monsignor profesor Tomo Zupan; gospod župnik Fr. Pokorn mi je pa svoj izvod prinesel na ogled. Vsled tega naj tu omenjeno knjižico nekoliko opišem.

Spis obsega le 12 stranij v mali osmerki (16×10·5 *cm*) poleg naslovnega lista.

Naslovni list nam kaže bakrorezno sliko sv. Lucije, ki stoječa s krono na glavi in okrožena s svitom drži v desnici znamenje mučeništva — palmovo vejico, v levici pa posodico z očmi. Nad njo plavata angelca, držeča venec nad glavo. Spodaj moli in se ji priporoča skupina ljudij: mož s palico, mal deček in žena z majhnim otrokom, ki leži v povojih pred njo.

Pod sliko je sledeči napis:

MIREKEL PELD S: LUCIE DIVIZE INU MA
RTERNIZE VGORENSKI CRANKI[1]) STRANIVSE
VSHKI FARI V DRASHGOSHAH IMENOVANA.

Na 1. strani se začenja besedilo takoj na vrhu brez uvoda: Se Zadobe Velike Gnade Suete Lucie tim Živim za ta Lubi Pogled inu tubi[2]) tem dušam v Vicah Velika Pomuč k Nebeškimu Veseliu.

Potem popisuje 2 »mirakelna« iz l. 1746. in 1750.

Na drugi strani je naslov:

Andoht | Suete Lucie Divize inu Marternize u | Gorenski Cranski Strani u Sevshki Fa | rii u Drashgofhah Imenovani.

Temu napisu sledi od tiskarja trikrat prečrtana vrsta: »Tu nei Mirakelne s drukaio fpred koker«.

Iz te vrstice se spozna, da bi moral biti naslov na 1. strani, in da bi se imeli tiskati »mirakelni« šele pod naslovom. Stavec pa bržkone

[1]) »S« je izpuščen.

[2]) mesto »tudi«. Citiram v gajici.

ni razumel pisatelja in tudi ne korektorjeve opazke, zato se mu je vse spakedralo. Smatral je korektorjevo opazko za pravo besedilo. Ko je bila knjižica že natisnjena, ni kazalo drugega, kakor prečrtati moteče opazko.

Po naslovu se vrste: »litanije od suete Lucye« (str. 2—4), »Perva peissem od suete Lucie« (5—6), »Ta druga peissem od suete Lucie« (7—8), in »Treka peissem od suete Lucie« (9—10).

Iz teh pesmic izvemo:

»Kolku slepih je že peršlo
Senkei k sveti Lucie
So oni ta lubi pogled
Zadobili zel hitru«, in

Odpostiki dodeleni
Od Benedikta papeža
Za mertve brate sestre
V sako lubo sredo itd.

Kolk že mirakelnov
To se ie zgodilu
Pogleite na table
So lepu s malane.

Naposled je na strani 10—12 še:

»Ena nova peissem od suetiga Jenvina (= Ingenuina) škoffa«, in na koncu letnica 1750.

P. Marko Pohlin je v svoji Bibl. Carn. str. 38 to knjižico kratko označil: Totus libellus aeri incisus: sed plurimis mendis scatet. Prvi stavek se ozira le na naslovni list, drugi na besedilo knjižice. Sodil je prav, ker jezik je res prav žalosten. *V. Steska.*

Luka Pušar, župnik v Selcih 44 let, je bil ondi nastavljen dne 12. februarja 1716., ter je pastiroval do svoje smrti, do dne 10. maja l. 1760. Bil je zlatomašnik in je ostavil svet 84 let star. Služboval je kot mestni vikar v Škofji Loki v letih 1705—1708, poprei pa je kapelanoval nekaj časa v Stari Loki. Od leta 1708 je bil nekaj časa v Žireh. Mož je bil petičen. Dne 21. septembra l. 1755. je ustanovil beneficij v tedanji selški podružnici v Dražgošah s 5. mašami na teden. Beneficijat je moral župniku pomagati v dušnem pastirstvu. V to svrho je založil Pušar glavnico 6000 renskih. Tudi Loke ni pozabil. Dne 1. maja l. 1758. je založil glavnico 2000 renskih, za obresti naj se opravlja v kapeli sv. Ane na gradu vsak teden po 5 sv. maš. *F. Pokorn.*

Mali zapiski.

Odborova seja Muzejskega društva za Kranjsko dne 11. oktobra l. 1907. — Predsednik dež. šolski nadzornik Fr. Levec otvori zborovanje in napove dnevni red. — Določijo se nagrade za spise v »Izvestjih« in »Mitteilungen«. — Profesor Fr. Komatar je odložil odborništvo in uredništvo »Mitteilungen«. — Elzejev spis iz l. 1871: »Die protestantische Literaturgeschichte etc. im 16. Jahrhundert« se ne sprejme, ker je Elze skoro vso tvarino že izdal v posameznih spisih in ker bi bilo potrebno spis preurediti, za kar ni bilo dobiti urednika. Tajnik V. Steska poroča, da se je dr. Filip Dengel obrnil na društvo z vprašanjem, če je neko pismo T. Hrena, ki se hrani v Rimu, doslovno prevedeno v »Mitteilungen« d. h. v. f. Kr., 1854. Odgovor se mu je poslal. — Blagajnik prof. M. Pajk poda natančen pregled društvenega denarnega stanja, ki je nekoliko ugodneje, kakor lani. — Profesor Komatar naznani, da se bo tiskal v »Mitteilungen« zemljepisni članek g. Schollmayr-Lichtenberga, ki zanj ne zahteva nagrade, ampak samo nekaj odtiskov. Odbor mu radi tega izreče svojo zahvalo. — Profesor Jakob Žmavc izrazi željo, naj se vse društvene publikacije obdrže v društveni shrambi, dokler se posamezni letniki ne dopolnijo s še izhajajočimi snopiči. — Prof. dr. Jos. Gruden stavi predlog, naj društvo stopi v zvezo z nekaterimi friulskimi književnimi društvi, ki izdajajo spise, tičoče se tudi naših krajev. Ponudba za književno zvezo se bo stavila za Atti dell' Academia di Udine, Pagine Friulane, ki izhajajo v Gorici, Nuovo archivio Veneto. (Venezia), Bolletino della civica biblioteca e del Museo di Udine. — Profesor J. Žmavc vpraša, ali bi se ne dobile tudi »Wissenschaftliche Mitteilungen aus Bosnien«. Ker jih ima že deželni muzej, se ne bo stavila nikaka ponudba. *V. S.*

Imenik članov
„Muzejskega društva za Kranjsko" v letu 1907.

A. Častni člani:

Anton Globočnik pl. Sorodolski, c. kr. vladni svétnik v p. na Dunaju.

Dr. Franc Kos, profesor na c. kr. ženskem učiteljišču v Gorici.

Dr. Arnold Luschin pl. Ebengreuth, vitez, c. kr. dvorni svétnik in vseučiliški profesor v Gradcu.

B. Dopisujoči član:

Dr. Matija Wretschko, vitez, c. kr. dvorni svétnik na Dunaju.

C. Redni člani:

5 Abram Anton, kurat v Št. Petru na Krasu.

Apfaltrern Oton, baron, graščak na Križu pri Kamniku.

Apih Josip, c. kr. učiteljiški profesor v Celovcu.

Arko Mihael, dekan v Idriji.

Avsec Franc, župnik v Št. Jurju pod Kumom.

10 Ažman Janez, župnik v Gorjah pri Bledu.

Bamberg Otomar, knjigotržec in tiskar, predsednik „Kranjske hranilnice“ v Ljubljani.

Barlé Janko, nadškofijske pisarne arhivar v Zagrebu.

Belar Albin, c. kr. realčni profesor in vodja potresne opazovalnice v Ljubljani.

Binder Josip Julij, dr., c. kr. realčni profesor in vodja nemškega zasebnega ž. učiteljišča v Ljubljani.

15 Bizjan Janez, dekan v Moravčah.

Bock Emil, dr., primarij deželne bolnice, sanit. svétnik v Ljubljani.

Böhm Ludovik, dr., profesor na c. in kr. mornarski akademiji na Reki.

Bohinjec Peter, župnik v Škocijanu na Dolenjskem.

Bonač Ivan, knjigovez in trgovec v Ljubljani.

20 Cirheimb Alfonz zu Hopffenbach Freiherr auf Guettenau, c. in kr. polkovnik v p. v Mariboru.

Ciuha Viktor, magistratni uradnik v Ljubljani.

Čekal Ferdinand, dr., kanonik v Ljubljani.

Čerin Karol, dvorni kaplan v Ljubljani.

Debevec Josip, dr., c. kr. gimnazijski profesor v Kranju.

Dekleva Janko, posestnik v Vremskem Britofu na Notranjskem. 25

Detela Frančišek, dr., c. kr. vladni svétnik v Ljubljani.

Detela Oton, pl., član gosposke zbornice, kranjski deželni glavar, graščak, Ljubljana.

Dolenec Jožef, dr., profesor bogoslovja v Ljubljani.

Dostal Jožef, knezoškofijski tajnik v Ljubljani.

Eppich Josip, župnik v Srednji Vasi pri Kočevju. 30

Erker Josip, kanonik v Ljubljani.

Flis Janez, prelat in generalni vikar v Ljubljani.

Gaber Ante, cand. phil. na Dunaji.

Gantar Lovro, dekan na Vrhniki.

Giontini Rafael, knjigotržec v Ljubljani. 35

Gliebe Josip, župnik v Gotenici pri Kočevju.

Goetz Bertram, c. kr. računski revident v Ljubljani.

Grafenauer Ivan, c. kr. gimnazijski profesor v Kranju.

Grasselli Peter, deželni odbornik, ravnatelj užitninskega zaklada v Ljubljani.

Gratzy Oskar, pl. Wardengg, dr., c. kr. realčni profesor na Dunaju. 40

Gregorič Vinko, dr., primarij deželne bolnice v Ljubljani.

Grivec Franc, dr., učni prefekt v bogosl. semenišču v Ljubljani.

Gruden Jožef, dr,, profesor bogoslovja v Ljubljani.

Hieng Ernest, trgovec v Ljubljani.

45 Hiersche Frančišek, župnik v Radečah ob Savi.

Hiersche Konstantin, dr., okrožni zdravnik v Železnikih.

Hribar Ivan, državni poslanec in župan ljubljanski v Ljubljani.

Hubad Franc, c. kr. deželni šolski nadzornik v Ljubljani.

Janesch Janez, zasebnik v Ljubljani.

50 Janežič Ivan, dr., profesor bogoslovja v Ljubljani.

Jarc Anton, c. in kr. mornariški kurat v Pulju.

Jarc Evgen, c. kr. gimnazijski profesor v Kranju.

Jeglič Anton Bonaventura, dr., knezoškof v Ljubljani.

Jenko Ludovik, župnik v p. na Skaručini pri Ljubljani.

55 Jeretin Martin, c. kr. okrajni tajnik v Litiji.

Jerše Jožef, dr., stolni vikar v Ljubljani.

Ilešič Fran, dr., c. kr. učiteljiški profesor v Ljubljani.

Jugovic Franja, nadučiteljica v Kranju.

Junowicz Rudolf, dr., šolski svétnik in ravnatelj c. kr. realke v Ljubljani.

60 Justin Rajko, nadučitelj v Trebelnem pri Mokronogu.

Kadivec Antonija, usnjarica in posestnica v Ljubljani.

Kalan Andrej, kanonik v Ljubljani.

Karlin Andrej, dr., kanonik v Ljubljani.

Karlin Jurij, župnik v Sorici.

Kenda Robert, gimnazijski profesor v Ljubljani. 65

Klinar Anton, deželni stavbni svetnik v Ljubljani.

Kljun Janez, župnik v Šmartnem v Tuhinjski dolini.

Knific Josip, župnik v Tomišljem.

Koblar Anton, dekan v Kranju.

Kocjan P. Oton, kapucin v Lipnici na Štajerskem. 70

Kollmann Franc, trgovec in predsednik Mestne hranilnice v Ljubljani.

Komatar Franc, c, kr. gimnazijski profesor v Kranju.

Kosler Josip, dr., posestnik v Ljubljani.

Kramer Ernest, dr., ravnatelj kmetijsko - kemičnega preskušališča za Kranjsko v Ljubljani.

Kraut Alojzij, dr., odvetnik v Kamniku. 75

Krek Bogomil, dr., odvetnik na Dunaju.

Kušar Franc, župnik v Mengšu.

Ladstätter Hrizant, tovarnar v Domžalah.

Lanthieri a Paratico Karol, grof, c. in kr. nadporočnik v p., graščak v Vipavi.

Lavtižar Jožef, župnik v Ratečah na Gorenjskem. 80

Lazarini Ludovik, baron, graščak v Boštanju pri Grosupljem.

Lederhas Ludovik, c. kr. gimnazijski profesor v Ljubljani.

Lésar Jožef, dr., ravnatelj knezoškofijskega semenišča v Ljubljani.

Levec Frančišek, c. kr. deželni šolski nadzornik v Ljubljani.
85 Levičnik Albert, c. kr. deželnega sodišča predsednik v Ljubljani.
Liechtenberg Leopold, baron, deželnega glavarja namestnik, graščak, Ljubljana.
Luckmann Anton, tovarnar v Ljubljani.
Majdič Peter, posestnik paromlina v Jaršah pri Mengšu.
Mejač Andrej, trgovec in župan v Komendi pri Kamniku.
90 Mervec Janez, župnik v Št. Rupertu na Dolenjskem.
Mirović Milan, knjigovodja v Ljubljani.
Možina Janez, župnik v Rovtah pri Logatcu.
Mrkun Anton, ekspozit v Razdrtem.
Murnik Ivan, cesarski svétnik v Ljubljani.
95 Novak Mihael, c. kr. sodni svétnik v Senožečah.
Oblak Janez, župnik na Bledu.
Orožen Franc, c. kr. učiteljiški profesor v Ljubljani.
Pajk Milan, c. kr. realčni profesor v Ljubljani.
Paulin Alfonz, šolski svétnik in c. kr. gimnazijski profesor v Ljubljani.
100 Pavlin Franc, c. kr. stavbni svétnik v Ljubljani.
Pavšlar Helena, posestnica v Kranju.
Pečnik Jernej, izkopovatelj starin v Ljubljani.
Pernè Franc, dr., c. kr. gimnazijski profesor v Kranju.
Perušek Rajko, c. kr. gimnazijski profesor v Ljubljani.
Petrovčič Anton, c. kr. računski revident v Ljubljani. 105
Pettauer Leopold, c. kr. gimnazijski profesor v Novem Mestu.
Pintar Luka, c. kr. skriptor na licejski knjižnici v Ljubljani.
Pirnat Makso, c. kr. gimnazijski profesor v Kranju.
Plantan Ivan, c. kr. notar v Ljubljani.
Pleteršnik Maks, c. kr. gimnazijski profesor v p. v Ljubljani. 110
Poč Martin, župnik v Komendi.
Podboj Janez, župnik v Toplicah pri Rudolfovem.
Podkrajšek Franc, železniški oficijal v p. in tajnik „Slovenske Matice“ v Ljubljani.
Podlogar Leopold, kaplan v Dobu.
Pokorn Franc Ser., župnik v Besnici pri Kranju. 115
Polec Janko, dr., c. kr. sodni pristav v Trebnjem.
Povše Franc, komercijalni svétnik, državni poslanec in deželni odbornik v Ljubljani.
Prossinagg Robert, dr., zdravnik v Ljubljani.
Račič Josip, dr., c. kr. dvorni svétnik v Ljubljani.
Radics Peter pl., historiograf v Ljubljani. 120
Rahnè Janko, c. kr. notar na Brdu.
Renier Ivan, mestni župnik v Krškem.
Rieger Simon, tovarniški ravnatelj v Zgornjih Borovljah.
Robida Ivan, mestni policijski komisar v Ljubljani.

125 Rohrmann Jožef, c. kr. notar v Cerknici.
Rohrmann Viktor, trgovec in posestnik v Ljubljani.
Rozman Josip, mestni kaplan v Celovcu.
Ruprecht Janko, lekarnar v Trebnjem.
Sajovic Janez, stolni prošt v Ljubljani.
130 Sbrizaj Ivan, deželni nadinžener v Ljubljani.
Schmidinger Karol, dr., c. kr. notar v Ljubljani.
Schöppl Anton, dr., vitez pl. Sonnwalden, ravnatelj „Kranjske hranilnice“ v Ljubljani.
Schulz Ferdinand, muzejski asistent v Ljubljani.
Schwarz Teodor, c. kr. deželni predsednik za Kranjsko v Ljubljani.
135 Schwegel Josip, baron, c. in kr. tajni svétnik na Dunaju.
Senekovič Andrej, c. kr. vladni svétnik in ravnatelj mestne plinarne v Ljubljani.
Sila Matija, dekan v Tomaju pri Sežani.
Sinkovič Karol, c. kr. učiteljiški profesor v Ljubljani.
Sitar Valentin, kaplan v Kranju.
140 Smičiklas Tade, kr. vseučiliški profesor in predsednik jugoslovanske akademije v Zagrebu.
Smrekar Jožef, prelat in častni kanonik v Ljubljani.
Soúvan Ferdinand, veletržec v Ljubljani.
Soúvan Franc Ksav. jun., veletržec v Ljubljani.
Starè Josip, dr., pristav c. kr. finančne prokurature v Ljubljani.
Steska Viktor, ravnatelj knezoškofijske pisarne v Ljubljani. 145
Stroj Alojzij, špiritual v bogoslovnem semenišču v Ljubljani.
Summerecker Ferdinand, inžener, cesarski svétnik in železniški nadzornik v p. na Dunaju.
Svetec Luka, c. kr. notar v Litiji.
Svetina Ivan, dr., c. kr. gimnazijski profesor v Ljubljani.
Svoboda Henrik, dr., realčni profesor v Ljubljani. 150
Svoboda Karol, c. kr. rudniški svétnik v Idriji.
Šašelj Ivan, župnik v Adlešičih.
Šavnik Karol, cesarski svétnik, lekarnar in župan v Kranju.
Šiška Josip, kanonik v Ljubljani.
Šlebinger Janko, dr., c. kr. gimnazijski prof. v Novem Mestu. 155
Šmid Walter, dr., kustos kranjskega dežel. muzeja v Ljubljani.
Šorli Ivan, c. kr. okrajni glavar v Pazinu.
Štrekelj Karol, dr., c. kr. vseučiliški profesor v Gradcu.
Štrukelj Ivan, župnik v Zgornjem Tuhinju.
Šubic Ivan, c. kr. ravnatelj obrtnih šol v Ljubljani. 160
Šuman Josip, c. kr. dvorni svétnik v Ljubljani.
Tavčar Ivan, dr., odvetnik, graščak in deželni odbornik v Ljubljani.
Texter Konrad, župnik v Višnji-Gori.
Tolazzi Tomo, trgovec in posestnik v Logatcu.
Tominšek Josip, dr., c. kr. gimnazijski profesor v Ljubljani. 165
Trček Mihael, župnik in dekan v Šmariji pri Ljubljani.

Ušeničnik Aleš, dr., profesor bogoslovja v Ljubljani.
Valenta pl. Marchthurn Alojz, dr., c. kr. vladni svétnik v Ljubljani.
Vavpotič Ivan, dr., okrožni zdravnik v Rudolfovem.
170 Velkovrh Ivan, c. kr. nadporoč. (v p.) in obč. svétnik v Ljubljani.
Vidmar Josip, župnik v Žireh.
Vok Franc, dr., c. kr. notar v Ljubljani.
Vončina Ivan, magistratni svétnik v Ljubljani.
Vrhovnik Ivan, župnik trnovski v Ljubljani.
175 Wessner Marija, nadzorovalna dama na mestnem dekliškem liceju v Ljubljani.
Wester Jožef, c. kr. gimnazijski profesor v Ljubljani.
Wurzbach Alfonz, baron, graščak, deželni poslanec v Ljubljani.
Zabukovec Janez, župnik na Jesenicah na Gorenjskem.
Zeschko Albert, trgovec v Ljubljani.
180 Zupan Ivan, župnik v Hrenovicah.
Zupan Tomo, monsignore, c. kr. gimnazijski profesor v p., Okroglo pri Kranju.
Zupančič Jakob, c. kr. realčni profesor v Gorici.
Žakelj Friderik, šolski svétnik in c. kr. profesor v p.
Žitnik Ignacij, dr., državni poslanec v Ljubljani.
Žmavc Jakob, dr., c. kr. gimnazijski profesor v Ljubljani. 185
Mestni arhiv v Ljubljani.
Cistercijanski samostan v Stičini.
Knjižnica c. kr. cesar Franc Jožefove gimnazije v Kranju.
Knjižnica c. kr. prve državne gimnazije v Ljubljani.
Kniižnica c. kr. druge državne gimnazije v Ljubljani. 190
Knjižnica c. kr. državne gimnazije v Rudolfovem.
Knjižnica mestne realke v Idriji.
Knjižnica c. kr. državne realke v Ljubljani.
Knjižnica c. kr. učiteljišča v Mariboru.
Knjižnica c. kr. vseučilišča v Gradcu. 195
Knjižnica ljubljanskih bogoslovcev.
Okrajna učiteljska knjižnica ljubljanskega mesta.
Okrajna učiteljska knjižnica ljubljanske okolice.
Okrajna učit. knjižnica v Kranju.
Okrajna učit. knjižnica v Logatcu. 200
Okrajna učiteljska knjižnica v Radovljici.
„Danica", slovensko katoliško akad. društvo na Dunaju. 202

C. Naročniki na „Izvestja".

Arcè Rajko, c. kr. poštni blagajnik v Ljubljani.
Kadunec Franc, župnik v Krašnji pri Lukovici.
Kajdiž Tomaž, kanonik v Ljubljani.
Lekše Franc, župnik v Lučah na Štajerskem.
Napotnik Mihael, dr., knezoškof lavantinski. 5
Porenta Franc, župnik v Križih pri Tržiču.

Rozman Janez, prelat in mestni župnik v Ljubljani.

Schiffrer Gustav, župnik v p. v Ljubljani.

Sedej Franc, dr., knezonadškof goriški.

10 Sket Jakob, dr., c. kr. gimnazijski profesor v Celovcu.

Škrabec P. Stanislav, O. S. F., profesor na Kostanjevici pri Gorici.

Šubelj Ivo, dr., c. kr. ministerijalni tajnik.

Valenčič Ivan posestnik v Trnovem pri Ilirski Bistrici.

„Čitalnica“ v Celju.

„Čitalnica“ v Gorici. 15

„Čitalnica“ v Kranju.

„Čitalnica“ v Ljubljani.

„Čitalnica“ v Novem Mestu.

Knjižnica bogoslovcev v Mariboru.

Knjižnica c. kr. učiteljišča v Kopru. 20

„Slovensko katoliško izobraževalno društvo“ v Borovnici.

D. Naročnik na „Mitteilungen“.

Kartuzijanski samostan v Pleterjih.

Znanstvene korporacije in društva,

s katerimi je „Muzejsko društvo za Kranjsko“ v zvezi in zamenjava publikacije.

Aachen: Geschichtsverein.

Aarau: Historischer Verein des Kantons Aargau.

Altenburg: Geschichts- und altertumsforschende Gesellschaft des Osterlandes.

Bamberg: Historischer Verein.

Basel: Historische und Antiquarische Gesellschaft.

Bayreuth: Historischer Verein für Oberfranken.

Berolin (Berlin): Gesellschaft für Anthropologie, Ethnologie und Urgeschichte, Historischer Verein von Brandenburg. Verein für Geschichte der Mark Brandenburg.

Bregenz: Museum-Verein für Vorarlberg.

Brno: Moravska musejni společnost. Deutscher Verein für die Geschichte Mährens und Schlesiens. Naturforschender Verein.

Budimpešta: Magyar Jogtörténeti Emlékek. Magyar Tudomános Akadémia. Kgl. ungarische geologische Gesellschaft.

Celovec: Geschichtsverein für Kärnten. Naturhistoriches Landesmuseum.

Curich (Zürich): Antiquarische Gesell. Naturforschende Gesell. Schweizeriches Landesmuseum.

Darmstadt: Historischer Verein für das Grossherzogtum Hessen.

Draždane (Dresden): Isis, naturwissenschaftliche Gesellschaft. Kgl. sächsischer Alterthumsverein.

Dunaj (Wien): K. u. k. Hofmuseen. K. k. statistische Zentralkommission. K, k. geologische Reichsanstalt. Verein der Geographen. Anthropologische Gesellschaft. Verein für österr. Volkskunde. Abteilung f. Kriegsgeschichte im k. k. Kriegsarchive. K. k. geographische Gesellschaft. Heraldischer Verein „Adler". Verein für Landeskunde in Niederösterreich. Altertumsverein. Numismatische Geselischaft. Wissenschaftlicher Klub. Gesellschaft für Geschichte des Protestantismus in Österreich.

Erfurt: Kgl. Akademie gemeinnütziger Wissenschaften. Ver. für die Geschichte und Altertumskunde.

Frankfurt a. M.: Römisch-germanische Kommission des kais. archäologischen Instituts. Verein für Geschichte und Altertumskunde. Senckenbergische naturforschende Gesellschaft.

Freiburg i. Br.: Gesellschaft für Beförderung der Geschichts- Altertums und Volkskunde.

Freising: Historischer Verein Freising.

Friedrichshafen: Verein für Geschichte des Bodensees.

Gorica: „Nuove Pagine".

Göttingen: Kgl. Akademie der Wissenschaften.

Gradec (Graz): Historischer Verein für Steiermark. Naturwissenschaftlicher Verein für Steiermark.

Greifswald: Pommersche Jahrbücher.

Halle a. S.: K. Leop.-Carol. Akademie der Naturforscher.

Hamburg: Verein für hamburgische Geschichte.

Hannover: Historischer Verein für Niedersachsen.

Helsingsfors: Finskt Museum. Finnische Altertumsgesellschaft.

Innsbruck: Museum Ferdinandeum. Naturwissenschaftlich-medizinischer Verein. K. k. Statthaltereiarchiv.

Kazan: Vseučilišče.

Kiel: Gesellschaft für Schleswig-Holstein - Lauenburgische Geschichte.

Knin: Hrvatsko starinarsko društvo („Starohrvatska Prosvjeta").

Kojetín, Moravska: Archaeologický klub Moravský.

Krakov: Akademia umiejetnośći.

Landshut: Historischer Verein für Niederbayern.

Linz: Museum Francisco - Carolinum. Verein für Naturkunde.

Lipsko (Leipzig): Kgl. sächsische Gesellschaft der Wissenschaften.

Ljubljana: Slovenska Matica. Laib. Schulzeitung. Slov. Šolska Matica. Erdbebenwarte.

Lvov: Towarzystwo ludoznawcze („Lud").

Maribor: Zgodovinsko društvo. Voditelj v bogosl. vedah.

Monakovo (München): Historischer Verein für Oberbaiern.

Moskva: Société impériale des Naturalistes.

Nürnberg: Germanisches Nationalmuseum. Naturhistorische Gesellschaft. Verein für Geschichte der Stadt Nürnberg.

Oldenburg: Verein f. Altertumskunde und Landesgeschichte.

Paris: Société Nationale des Antiquaires de France.

St. Peterburg: Imperatorskaja akademija nauk.

Poreč (Parenzo): Societá istriana di storia.

Poznanj (Posen): Historische Gesellschaft für die Provinz Posen.

Praga: Klub „Za starou Prahu". Král. česká společnost náuk. Museum království českého. Narodopisná společnost češkoslovanska (zam. za „Izv."). Společnost přatel starožitnosti českých. Český časopis historický (zam. za „Izv."). Verein für Geschichte der Deutschen in Böhmen. Deutscher naturwiss.-med. Verein „Lotos".

Rajhrad (Raigern): Studien und Mitteilungen aus dem Benediktiner- und Zisterzienserorden.

Rezno (Regensburg): Historischer Verein für die Oberpfalz und Regensburg. Naturwissenschaftlicher Verein.

Riga: Gesellschaft für Geschichte und Altertumskunde der Ostseeprovinzen Russlands.

Rim: Societá romana die antropologia.

Rovereto: Museo Civico. I. R. Accademia.

Salzburg: Museum Carolino-Augusteum. Gesellschaft für Salzburger Landeskunde.

Sarajevo: Glasnik zemaljskog muzeja.

Sibinj (Hermannstadt): Verein für siebenbürgische Landeskunde. Siebenbürgischer Verein für Naturwissenschaften.

Schwerin: Verein für mecklenburgische Geschichte und Altertumskunde.

Splet: Arheološki muzej („Bulletino di archeologia e storia dalmata").

Stettin: Gesellschaft für pommerische Geschichte und Altertumskunde.

Stockholm: Köngl. Vitterh. Historie och Antiquitets Akademien. Nordiska Museet.

Temesvár: Südungarischer naturwissenschaftlicher Verein.

Trst: Società di Minerva.

Vratislav (Breslau): Schlesische Gesellschaft für vaterländische Kultur.

Wernigerode: Harzverein für Geschichte.

Wiesbaden: Verein für Nassauische Altertumskunde und Geschichtsforschung.

Würzburg: Historischer Verein für Unterfranken und Aschaffenburg.

Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti. Hrvatsko arheološko društvo. Hrvatsko naravoslovno društvo. Kr. hrv. slav.-dalm. zemaljski arhiv („Vjestnik").

Zgorelec (Görlitz): Naturforschende Gesellschaft. Oberlausitzische Gesellschaft der Wissenschaften.

Izdaje in zalaga »Muzejsko društvo za Kranjsko«.

Natisnili J. Blasnikovi nasledniki v Ljubljani